

3 1761 06558745 3

241

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

Kong
Christian den Fierdes

egenhændige Breve,

Befalinger, og Statskrivelser til Rigsraadet,

udgivne efter Originalerne,

med Dplysninger og Anmærkninger

af

C. Molbech. *n*

Første Bind.

1596—1631.

Kjøbenhavn.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

1848.

5-34
D.
192
V.1

Tit

¶ v n g e n .

Fire Aarhundreder ere udrundne i Aar, siden Grev Christian af Oldenborg besteg den danske Kongestol; to hundrede Aar siden Kong Christian den Fierde gik ind til sine Fædre. Et Aar, hvis Lige i skiebnerige Verdensrystelser det vil falde vanskeligt at udfinde, har Deres Majestæt givet usorgænegelig Mærkværdighed i Danmarks Aarbøger.

I dette Aar fremtræder et historisk Monument, som en af de navnkundigste Konger blandt Deres Majestæts høilovlige Forfædre har reist sig. Det er et Mindesmærke om sielden Selvvirkksomhed i mange Retninger, som Christian den Fierde ogsaa nedlagde i sine mange egenhændige Skrivelser. En stor Deel af disse ere bevarede til vore Dage ved Medlevendes og Efterkommeres Hoiagtelse for den berømte Konge og Erbedighed for disse Bidner om en i hiin Tid naalindelig Arbeidsomhed og Virkelyst hos Fyrsten; om den personlige Deeltagelse i alle Dele af Rigets Styrelse, som under et halvt Aarhundredes Regiering, i Krig og Fred, i onde og gode Dage, aldrig fiernede Christian den Fierde fra sit Folk.

Samlingen af disse, for Historien umistelige Breve, umiddelbart udgaæde fra den Kongelige Forfatters Pen, er det faldet

i min Død, at kunne, med allernaadigst Tilladelse, nedlægge for Deres Majestæt. Naar det danske Folk, endnu efter to hundrede Aar vil gienkiende sig selv og sit Sprog i Kong Christians Breve: da vil det ogsaa mindes de to senest bortgangne Monarker af Oldenborgstammen, danske i Aand, i Sindelag, Tanke og Sprog. Folket vil skue tilbage paa den tusindaarige Række af Konger, som styrede Danmarks Rige, og det i mangen Uveirsstorm; imedens Forbud paa Mystelser i Statens Bygning mærkes, alt ved de første Prover paa at give den en ny Grundvold. Det danske Folk, oplyst om Rigets Tarv og Landets Trang, vil aldrig med bevidst Minde lade Kongens lovlige Magt, der længe var Frihedens Værn i Danmark, gaae under eller vige for Skinnets af en ubegrændset Folke- magt, som skifteviis bliver Partiernes Bytte. Dette Folk vil aldrig aflade at ønske: Herren give Frederik den Elvende Kong Christians Aar, med hans Mod, hans Fasthed og Stand- hastighed til Enden.

allerunderdanigst

L. Moltbech.

For tale.

Der findes blandt Konger og Tyrister i alle Riger og Lande Enkelte, hvis Navne i den Række af Regenter, hvor de nærmest indtage deres Plads, Historien har udmærket, enten ved Bedristernes Storhed og Glæde, ved Charakterens Elfsværdighed, eller Egenfæbernes ualmindelige Præg og Dyringer. Der gives igjen blandt de saaledes udmerkede Tyrister en og Anden, hvis hele Personlighed af Naturen, eller ved medfødt Egenhed, udviklet ved Opdragelse og andre særegne Forhold, har faaet en afgjort national Charakter; eller hvis eiendommelige Væsen i sin hele Underlighed ligesom er udsprunget af det Folk, som Tyrsten ved Fædselen tilhører, saaledes at Folket i ham gienkiender sig selv, og feler sig ved umiddelbart Blodsfrandskab forbundet med Herfteren, hvis Bud det lyder. En saadan folkelig Personlighed hos en Tyrste kan være forenet med Aandsstørhed, med udmerkede Evner og Kræfter til at ernaae en høi Plads iblandt selvvirkende Regenter; den kan ogsaa findes hos mindre aandsbegavede, statsløse eller frigedhygtige Statsfyrere. Det er ikke disse Betingelser, som udelukkende bestemme den nationale, af sit Folks Med og Kiærne udsprungne Regents Charakter. En saadan Tyrste kan have sine Svagheder og Ufuldkommenheder, som ikke have være dultede eller overseete; men som dog ikke have hindret Virkningen af de Egenfæber, hvorved han vandt Folkets Tilbeielighed, Tillid og Hengivenhed for hans Person. Samtidens Vidnesbyrd have tillagt Kong Christian den Fierde saadanne Egenfæber. Alt hvad vi kiende til hans Levnet bekræfter, at han hørte til de populære Tyrister; at han i Sind og Tænkemaade, i Sprog, Tilbeieligheder og Levestil stemte overeens med den danske Nation; at han ogsaa vandt Fortrolighed med Folket, der i lang Tid, selv blandt Almuen, bevarede hans Navn i et kiært og æret Minde; uagtet hans Regiering medførte uheldige Krige, Trængselsaar, og mange Byrder og Lidelser for Folket, som vi kunne slutte os til, uden at de altid findes nævnte eller opregnede i Historien.

Christian den Fierde hørte ikke til Lyffens Gudslinger blandt Stjerne. Man kunde snarere tillægge ham en uheldig Skiebne, der traf ham paa flere vigtige Punkter af hans lange Kongebane, og hjemsejgte ham i Familielivets Forhold, baade i og udenfor det kongelige Huus. Saaledes kunde man sige, at det ogsaa hørte til denne Konges Uheld, at han i sin Levetid blev almindelig æret og prisjet, og sat meget høit i et langt Tidsløb efter hans Død; indtil man for omtrent 30 Aar siden i Danmark begyndte, ikke allene skarptere end tilføen at give hans svage Sider til Priis, men ogsaa at fratiende ham saa godt som enhver Egenstak, der kunde berettigede denne Konge til det herlige Eftermæle, som længe har fulgt ham, eller til de mange, ældre og nyere Lovtaler og Berømmelser, der hos danske og udenlandske Forfattere i meer end halvandet hundrede Aar næsten som een Stemme led til hans Roes. Historiefrieveren vil vist nok ikke, tohundrede Aar efter Christian den Fierdes Død, fortælle om ham i samme Tone, med den ubetingede og ubegrændsede Beundring, som da Gram og Langebek for 100 Aar siden giennemsaac, forbedrede, udgav, og man kan saaledes tilføie, bekræftede Alt hvad Slanges flere Værk indeholder til Kongens Priis og Berømmelse. Men det er dermed ikke afgjort, at netop med Aaret 1816 maatte den hele foregaaende Tids Burdering af Kong Christians Charakter, Egenstaker og Regiering være afsluttet og henlagt som partist og forældet, og ganske vige Pladsen for nyere Synsmaader, eller for det 19de Aarhundredes Berømmelse. — Det var i hiint Aar, at Nyerup (egentlig vel den sidste Historiker, der skrev om Christian den Fierde under umiddelbar Indflydelse af den nationale Følelse og Pietet, hvormed man i Danmark pleiede at erindre og nævne denne Konge) i disse Ord samlede sin Dem over hans Egenstaker: „Eindighed og Alogstak udmærkede al hans Færd; Omhu for Rigerne var hans herskende Lidenskab; paa Heltetmod og Tapperhed afslagde han ved enhver forekomende Leilighed de mest i Dine faldende Prover; hans Arbeidsomhed og Driftighed kiendte ingen Grændser; hans flere Færdighed i alle ridderlige Øvelser maatte Enhver beundre; ved sin Munterhed og Belevenhed skaffede han sig almeen Gndest: hvad Under, at hans Navn er udeligt?“ (Indledn. til Nyerups Charakteristik af Kong Christian den Fierde.)

Saa lidt vi endog tør tillægge den hæderlige danske Litterator, hvis Navn enhver af hans Samtidige endnu nævner med Agtelse og Erkiendtlighed, et sikkert, skarpt og træffende Blik i historiske Sagtagelser og Opfatninger: kunne vi dog endnu (med Indskrænkning af den første Sætning) antage, at selv et saadant kritisk Blik overbøvedet ikke vil finde noget at afknappe eller at udstryge i den Nyerupske Bedømmelse. Man vil endogsaa ved Sammenligning finde, at Holberg, som dog hverken pleiede at rejse i Sleng

eller at holde frimodig og fornøden Dadel tilbage, gaaer endnu meget videre, end Nyerup; ja neppe kiender nogen Sfranke for sin Berømmelse — det være nu, fordi Christian den Fierdes Personlighed og Charakter hørte til dem, der fortrinlig faldt i Holbergs Smag; eller fordi han skrev sin danske Historie 70—80 Aar længere tilbage i Tiden, da baade den populære Konges Erindring var friskere, og hans Navnkundighed havde mere Glans. Denne tabte sig dog saa lidt i det 18de Aarhundrede, at man endnu fra dets Slutning kan opvise en hæderfuld Dom over Christian den Fierde i simple, smukke, oprigtige Ord, af en dansk Historiker, udmærket i sin Tid ved livfuld Aand, mangesidig Dannelse, sandhedselskende og friisindet Tænkemaade (F. Sneedorff.)

Et Par Aar efterat Nyerup endnu med naiv Uglighed havde lagt sin undertiden næsten begejstret-patriotiske Mening om Christian den Fierdes udmærkede Guldkommenheder for Dagen, fremtraadte derimod en dansk Land- og Stats=Deconom, der selv kiendte og ikke undervurderede sine Landsaager, med et stærkesløst og flygtigt Omrids af enkelte Træk i vor ældre og nyere Historie, for ved dem at komme til det Resultat: „at Politiken altid har været Danmarks svage Side.“ Skulde man finde, at denne Stats=deconom tilfældigviis heri undertiden faaer Ret af Historien: saa vil man dog derfor ligesuldt kunne see, at han taler i en meget for høi Tone som historisk Genfor, da der af hans Kritik egentlig ikke kommer meer ud, end nogle temmelig slidte loci communes, nogle stærke eller forvirrede Uttringer (f. Ex. om „den for Landet høist stadelige Menighed med de holstenske Hertuger“, der nævnes som Exempel paa den slette danske Politik (den kloge skulde altsaa for lang Tid siden have opgivet baade Slesvig og Holsten) og nogle halv eller heelt falske og uhistoriske Sætninger. (F. Ex. at Dronning Margrethes store Idee ogsaa var „en solid Skabning“; „at Christian den Fierde forsømte at giere gamle Præensioner paa Hamborg giældende“; „at Christian den Femte førte en baade glimrende og lykkelig Krig“; „at Christian den Siette forsømte at benytte gunstige Conjuncturer til en ny Union med Sverrige“; at Sverrige „næsten altid har vidst at have Allierede i alle Krige mod Danmark“ (det førte netop de for Danmark mest fordelvellige Krige uden al Hielp) — men Danmark næsten ingen, uden (under Frederik den Tredie) Churfyrsten af Brandenburg (og Holland), og det dog „uden gavnlig Følger“ m. m. d. Det har uden Tvivl heller ikke saameget overrasket Læsere, der kiendte den begavede og vittige Forfatteres Aandsrening, som det har været Endeel, der agtede hans Fortjenester, utiært, at han slet ikke synes at have kunnet finde nogen anden Maalestok for Christian den Fierdes Charakter som Regent, end en saadan stats=oeconomisk, der var indrettet og inddeelt udelukkende efter Grundtætninger og

Systemer fra det 19de Aarhundredes andet Decennium, som en Konge, der regerede over Danmark og Norge i det 17de Aarhundredes hele første Halvdeel, selv med den bedste Villie, hverken kunde fiende, forstaae eller følge. Der er overhovedet i Oluffens Dem over denne Konge — saaledes som den, fra mundtlige Foredrag (i Aaret 1818) gik over i hans „Oversigt af National-Industrien i Danmark“, en vis Modsigelse, eller Mangel paa indvortes Holdning og logisk Rigtighed; ukoregnet den historiske Uensagtighed. Der tillægges Christian den Fjerde Mangel paa to Egenstaber, hvilke Forfatteren ubetinget fordrer som „nødvendige Qualificationer for en Konge.“ Han var, hedder det „hverken opmærksom Politiker, eller ducelig General.“ En saadan Fordring til enhver Regent i Almindelighed er spændt meget for høit; det er kun store Genier paa Thronen, der undertiden have forenet begge Egenstaber i lige høi og tilstrækkelig Grad; selv udmærkede Regenter have for det meste maattet nøies med een af dem, ved Siden af Gyden til at kunne finde, paastienne og bruge fortrinlige Statsmænd og Hærførere — en Egenstab, som man desuden med langt mere Ret kunde fordre af enhver Regent, end at han skulde selv kunne lede sit Cabinet, anføre sin Armee, og undvære baade Statsministre og Generaler. Men, uagtet den anførte Forfatter først endog tillægger Christian den Fjerde Savnet af Egenstaber, som, efter hans Udtryk, ere nødvendige for alle Konger: finder man, at han længere hen savner „ethvert Minde fra hans Regiering om en stor Konge.“ Hvem, kunde man have spurgt ham, vilde da vel søge saadanne Mindesmærker om en Konges Værd, som i Freden var uopmærksom, i Krigen uduelig? — Det er overhovedet noget synderligt, at en Forfatter, som oienfynligen gik ud paa, at fremstille en eiendommelig, fra den tidligere nationale Pietets Synsmaade afvigende Mening om Christian den Fjerde som Regent — og hertil maatte endog en i Historien mindre selvstændig og selvforstændende Statsøconom være berettiget, naar han byggede paa en prøvet og gyldig Grund — fra sit negative Standpunkt netop oversaae eller forbigik en Egenstab hos denne Konge, der synes snarest at maatte falde ham i Dinene. Man vilde maaskee have fundet Oluffens Censur mere historisk begrundet, hvis han havde sagt: at Christian den Fjerdes politiske Veil især bestod i, at han vilde regiere for meget selv, fordi han virkelig var en fremragende Personlighed, og uden al Tvivl kun har havt saa Mand omkring sig, der i Gyver og Statskraft vare ham overlegne; men at han med mangen god Egenstab for en dansk mindstrænkter Konge, understøttet af ducelige Ministre, derimod ikke altid var heldig i at anvende disse Egenstaber ved at regiere en Stat, hvor Adels-Aristokratie og Oligarchie, under en forældet og temmelig formløs Forsatning, i sin slappede Tilstand nærede gammel Stoltshed og Brumfsyge, men

havde tabt i Mand, indvortes Kraft og Dygtighed, og medsatte sig enhver Forandring eller Reform, der krævede noget Offer. Saaledes næredes til en vis Grad en aristokratisk Opposition, som ikke altid fandt en Støtte i de øvrige Stænders Medhold, og i store og vigtige Sager lidet eller intet virkede; som egentlig heller ikke udrettede meget imod en myndig, men tillige godmodig Konge, og overhovedet mest gik ud paa, at begrænde hans temmelig hyppige Pengesfordringer.

Det er i øvrigt lige saa lidt min Hensigt, selv at give noget Bidrag til Christian den Fjerdes Charakteristik, som videre at giennemgaae eller anføre ethvert saadant Bidrag hos Andre. Samtidigens Domme over denne Konge vil man vel i vor Tid overhovedet antage for meer eller mindre paavirkede af den Indflydelse, som Thyrtmagten og dens Glands altid har udøvet hos Medlevende og den nærmeste Efterfølgte. Uden at overse, hvad der kan bære Præg af en saadan Indvirkning, maae vi dog lægge Mærke til: at Christian den Fjerdes Tidsalder i Danmark endnu havde meget tilbage af det 16de Aarhundredes Jærnbed, Vilighed og Oprigtighed; og at man 1648 endnu ikke havde lært at indhylle Kongerne i den tykke Damp af Smigerens Virak, som allerede var i fuld Brug nogle Decennier senere, og siden vedligeholdt sig næsten indtil vore Dage. Jeg mener endog, at man knap i vor Tid vil finde nogen Rigtale over en Thyrt af hans egen Hofpræst, der i det jævne, oprigtige, trohærtige Sandhedssprog omtaler den afdøde Menarks Egenskaber, uden at forbigaae hans Feil, som den ærlige Hofprædikant*), Dr. Lauritz Jacobsens Liggprædiken over Christian den Fjerde, der holdtes i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn d. 18. Nov. 1648. Den meddeler enkelte Træk af Kongens Charakter og Egenskaber, som endnu kunne fortjene, til Beviis paa det, som ovenfor er sagt, at fremhæves med Forfatterens egne Ord: „Sin „ganske Regieringstid haver han været en meget flittig, aarvaagen og arbejdssom Herre, [saa] at han fra tre og fire om Morgenen den ganske „Dag haver været i stedsevarende exercitio. — Udi sin Tale haver H. M. „altid været sanddru, og holdt fast over alle sine Kongelige Ord og Til- „sagn. — Imod sine Venner var den salig Herre altid trofast og oprigtig; „imod sine Fiender mandig og uforfagt, med uovervindeligt Mod og Hierte. „Imod sine Underaatter var han mild og from, og hvor familiar han u- „dertiden gjorde sig med sine Dienere, tabte han dog intet af den Konge- „lige Majestæt, som hans Ord og Lader altid vare fulde af. — Hans „Upartiskhed i Rettens Administration haver været alle hans Underaatter

*) En Dagbog af ham fra 1647—1651 er udgivet efter Originalen af J. B. Wiwet. Kbh. 1779. Af den erfares bl. a., at han i Kongens to sidste Levende næsten uafslædig var ved hans Seng; og at Christian den Fjerde døde med sin Haand i Dr. Jacobsens.

„saa bekendt, at Enhver haver glædet sig, naar han haver fornummet, at Kongen selv vilde sidde i Retten, naar hans Sag skulde forheres og demmes; hvilket Kongen altid gjorde naar han formedeltst usforkængelige Forsald ikke blev forhindret; — Ellers, uden offentlig Dom og Ret, haver Hs. Maj. tilladt Enhver, som noget havde at søge eller andrage, fattig og Rig, en fri Tilgang; haver gierne hørt deres underdanigste Begiering og efter Sagens Leilighed givet dem Bæst. — Dersom nu nogen vilde spørge, om der da hos denne høilovlige Konge ingen Mangel haver været at finde? da skal hannem svares: at han haver været et Menneſte, og derfor fra den menneſtelige Naturs Vilkaar og Skrebeligheder ikke været fri og undtaget; men han, som Andre, haver høyt sine Feil og Usuldkommenheder, som hannem i mange Maader haver overilet.“ Men ligesom Dr. Jacobsen mener, at naar man imod Kongens Feil vil holde hans „Gudfrygtighed, Reisfærdighed, Forstand, Mod og Tap- perhed, faderlige Omsorg for sine Underaatter, og det meget Gode og Gavn- lige, han i sine Riger og Lande har udrettet“, vil han hos alle Retdem- mende beholde Navn af „en berømmelig Konge og Landefader“: saaledes vil ogsaa, selv naar der i hans Regiering findes Skygger, som Historien ei kan forbigaae, Billedet af Kong Christians Personlighed derfor ikke saa let tabe den frie Hylдинг, som det danske Følses Mening og Stemme stien- fede denne Konge, og trofast har bevaret i et Par Aarhundreder efter hans Død.

Det vil heller ikke være overflødigt, her at gientage de Ord af Fr. Sneedorff, jeg ovenfor sigtede til, og hvormed han (Forelæsninger over Fædrelandets Historie, II. 120. 121) sluttede sin Fremstilling af denne Konges Historie: „Han havde regieret i 60 Aar; og i al denne Tid som Konge og Dommer, som Statsmand, som Anfører, baade til Lands og Vands, i Fred og Krig viist, at der hører Arbeide til at regiere. Forlod end Lykken ham, saa var dog Gæren altid ved hans Side; og hvo der kender noget til Verden, veed, at den sande Gære holder sig kun til virkelige Fortienester. — Sandheds klare Speil skal vise os, at Alt hvad Christian den Fjerde var, det var han ved sig selv, og intet ved Glands, ved Lykke, eller Tilbedere. Feil havde han; thi han var et Menneſte; men ingen, som kan vanære hans Minde. Hans Kundskab, hans Godmodighed, hans uroffelige Mod, hans ubestrikelige Arbeidsomhed, vare Giendomme, som han stødte sig selv.“ — Jeg meente, det var endnu Tid, at bringe disse Sneedorffs Ord i fornyet Grindring; thi man vil ikke let finde noget sagt om Kongen i den Korthed, med mere indvortes Sandhedspræg, eller et renere Udtryk af ærlig, historisk Overbeviisning. Maaskee vil man nu mene, at Sneedorff, for nogle og halvtredsinde Aar siden, ikke stod høit nok i historisk

Grundskab og Videnskab, til at falde en endnu gyldig Dom over Christian den Tierde; men da maatte vi dog i det mindste kunne vente os dette af den danske Histories sildigste Fortæller, i hvis med saa meget Bifald, endog hos den yngste Slægt og hos det herskende politiske Parti, optagne Bog, vi kunne fordrø den strengeste Dømtelse af denne Histories hele Grundstof, og Fortrolighed med alle dens Kilder. Vi ville finde, at Mag. Allen (Haandbog i Fædrelandets Historie. 3. Udg. S. 425) slutter Fortællingen af Christian den Tierdes Historie med en Dom, der omtrent kan kaldes en endnu mere udvidet Gientagelse af Sneedorffs, og som ender med disse Ord: „Hans store Dyder og hans ægte danske Sind have skabt ham et endnu stienmere Minde (end hans herlige Bygninger) i alle Danstes Hjerter, der vil bevare sig til de sildigste Slægter.“ — Hvis dette endnu kunde siges 1845, da vil man vel saameget mindre gaae i Rette med den, som for 30 Aar siden, med ungdommelig patriotisk Varme, „med noget meer, end kold Nøglighed“, foretog sig at forsvare „en af Fædrelandets Heroer imod et Angreb med lette Vaaben.“ Paa den Tid i det mindste trængte det ikke til Undskyldning, hvis man lagde noget af den nationale Pietet for Dagen, som virkelig er noget langt andet, end frybende Udsælselighed og den ufrie, egennyttige eller nedrige Hof- eller Folke-Æmiger; en Pietet, som det danske Folk i Aarhundreder har eiet — og hvis Varighed er et af de stienneeste Vidner for Kongestammens Mildhed, Retfærdighed og flere folkefiare Egenstaber; en Pietet, som endnu paa den danske Throne fandt en længe og rigt fremmende Kilde, inden man saa at sige allerede ved den Tyrstes Grav, der deelte meget med Christian den Tierde, foruden et halvt Aarhundrederes Regiering, begyndte at løsne, udterre og udrydde dens Hjerterødder.

Det er ikke uden al Grund, at jeg ved denne Leilighed, efter næsten en heel Menneftaalderes Forløb, med et ved mange Aars Studier og Erfaring mere klarer Blik, blev henledet til at fornye Grindringen om en for længe siden glemmt historisk Polemik, som dog ikke er bleven ganske uden Virkning; thi det var den, som først indgav mig Tanken, at ville samle og bekiendtgjøre en af de vigtigste og uundværligste Kilder til Christian den Tierdes Historie: det Overblevne af hans egenhændige Breve, „hvoraf han har skrevet flere, end nogen samtids Tyrste — flere, end mange nyere.“ Af det, jeg senest, i Aaret 1845, har yttret ved offentlig at anmeldte dette Foretagende, maa jeg her lade aftrykke følgende Steder; thi de indeholde saavel min Mening om disse egenhændige Kongekræves Charakter, som Angivelsen af deres Beskaffenhed; af det Krav, den historiske Forskning og Videnskab kan giøre paa deres Meddelelse; af det Udbytte, begge kunne have af en saadan; og af de Forhold og Omstændigheder under hvilke deres Udgivelse nu omsider stæer:

„Disse Breve give os ikke blot Kongens historiske Billede, med de høie, mandige Træk, ligesom med de fragerende Sider i hans politiske Dannelselse og Daad. De vise os tillige den hele menneskelige Egenhed, den mærkværdigt originale Personlighed hos Christian den Fjerde, den ridderlige Aalenhed, Gærlighed, Diarvbed og Trehierrighed, hvormed denne Konge i et halvt Aarhundrede levede, færdedes, herskede, krige, byggede og forlystede sig, med og iblandt sit Folk.“

„Brevene give os Christian den Fjerde, som han indvortes var; de vise os en af de mest danske eller dansktindede Konger blandt de af hans eldenborgske Forgængere og Efterfølgere paa Thronen (Hans, Christian den Anden, Frederik den Anden, Frederik den Tredie og Frederik den Siette) der i deres ydre Væsen, i Tale og Skrift, i Aand og Natur, i Tilbeielighed og Levesskik, synes at have besiddet mest af den danske Nationalitet, i ublandet eller i en stærkt overveiende Grad. At den første og mest betydende Deel af de omtalte Breve desuden indeholder en Mængde interessante Oplysninger, saavel til den danske Statshistorie under Kong Christians lange Regiering, som til adskillige Grene af den indre Statshuusholdning, til Landets Culturhistorie, og til Hofsets Skik og Levemaade i det 17de Aarhundredes første Halvdeel: har lange været erkendt, og trænger ikke til videre Udvikling.“

„I lang Tid har det været et Ønske hos Historiens Dyrkere, at faa mange af disse Christian den Fjerdes egenhændige Skrivelser, som det var uueligt at samle, maatte komme for Lyset; og det har været et Maal for flere Værdes Forsæt (f. Ex. J. H. Schlegels og A. Kalls) at tilvejebringe en saadan Samling. Det lykkedes mig i tidligere Tider (1821—23) at udføre, hvad Andre havde villet. En Samling af henved 2100 saadanne Breve (og deriblandt omtrent 120 til det danske Rigsraad) som Kong Christian med egen Haand har skrevet, lige fra den første Linie indtil Udskriften, ere i min Besiddelse. Hvorfor denne historiske Skat (hvoraf hidtil knap en Tyvendedeel ved Trykken er bekendtgjort) nu er bleven henliggende ubenyttet i omtrent 25 Aar — er her ikke Sted til at berøre. — Brevene ere afskrevne, dels af mig selv, dels ved Andre, for den allerførste Deel efter Originalerne; de øvrige efter gode og for det meste bogstavtro Copier (f. Ex. med Klevenfeldts og Langebeks Haand) i saadanne Tilfælde, hvor Originalerne ikke mere ere til, eller ere forsvundne og utilgængelige. Hvorfor derimod bl. a. alle Brevene til Slotsherren paa Kronborg og Frederiksberg, Frederik Urne, maatte gives efter nyere Copier, er paa sit Sted i Bogen (S. 264) angivet. Alle Afskrifter, haade med min egen og Andres Haand, have undergaaet en nøiagtig Jævnførelse: da disse Breve i enhver Henseende maae betragtes som historiske Documenter, hvis

Authentic fordrer en bogstavelig Aftrykning, uagtet denne unegtelig gjør Læsningen saameget vanskeligere for Endeel, eftersom Kongens Stave- maade ikke allene har adskillige Egenheder, men tillige, især i det tydske Sprog, og i Stedets og Personers Navne, er meget uorthographisk; hvor- imod man vil finde, at de latinske Ord og hele Phrafer, som han saa hypp- igeu anvender, overhovedet ere correct skrevne."

Det vil formodentlig falde en og anden Læser ind, ved at giennem- gaae denne Deel af Værket, hvad man allerede tilforn har hørt: at der kunde være gjort et Udvalg af Samlingen, eftersom man ikke kan tillægge alle Brevene lige afgjort historisk Værd og Betydning; men vel endog kan betragte adskillige af dem som ubetydelige, eller af den Art og Beskaffenhed, at det var nok at meddele enkelte Prøver af slige Smaabreve og Befal- inger, der kun vedkomme husslige Sager og Indretninger, m. v. Denne Formening og Anskuelse maa jeg lade henstaae uafgjort, og overlade Andre at bestride eller forsvare den; i det jeg allene maa vedkiende mig: at jeg som Udgiver af Christian den Fierdes egenhændige Breve aldeles ikke var i Stand til at hylde og antage den, eller fandt mig kaldet til, her at giøre et Udvalg, der altid vilde efterlade meer eller mindre Uffærlighed om Maalestøffen, hvorefter det var foretaget, og let udsætte Udgiveren for Mistanke om en vilkaarlig Udelukkelse af Breve, som Andre ikke vilde und- være; maaſkee endog for en Partiskhed, der udelod Breve, som kunde synes ikke at være til Kongens Fordeel. Her bliver det derfor nødvendigt, med nogle Ord nærmere at forklare min egen Synsmaade. Christian den Fierde tilhører som Regent for længe siden Historien; men ogsaa hans i saa mange Henseender ſjældne Personlighed og mærkværdige Charakter maa ikke ſayne, ſelv de mindste Træk af det Billede, han med en Alenhed og objectiv Sandhed, som hos Tyrster, endog i hans Tid- alder, neppe fandt ſin Lige, har afpræget i ſine Breve. De have, ſer- uden Værdien, de beſidde ſom hiſtoriſk Kilde, en ſjelden biographiſk og psycho- logiſk Mærkværdighed, ſom fremfor Alt af deres Udgiver maa respec- teres. Denne deres Værdi, i begge Henseender, ſtiger ved Viſheden, ſom gives Læseren om, at aldeles Intet er tilbageholdt, der kunde bidrage til at ud- fylde og fuldstændiggjøre den Selvcharakteriſtik, Kongen ikke ſkyede at ned- lægge i ethvert egenhændigt Brev — hvad enten han ſrev til Høie eller Lav, til fortrolige Miniſtre og Secretairer, eller til ringere Embedsmænd og Betiente; hvad enten han omhandlede vigtige Statsſager, intime Fam- ilieforhold, eller Gienſtande der hørte til hans private Huusholdning. Her kan heller ikke være Spørgsmaal om et Træk til Kongens Selvfildring, ſom han i dette eller hiint Brev meddele, hører til dens Udførelſe, eller man vil henføre det til Skyggeſiden. Finde vi ſaaledes, ved Siden af umiſtkiendelig

Retfærdighed og Godmodighed, Spor til Hefstighed eller alvorlig Strengbed hos Christian den Fjerde i at fordre Befalingens Efterlevelse, og maaskee nogen Barfthed i at reyse deres Overtrædelse eller Dersømmelse — finde vi overhovedet Yttringer i Brevene, der synes at bekræfte den Haardhed i at straffe, som fremtræder hos Kongen i visse Tilfælde, hvor det maaskee vil forekomme os at overbærende Naade kunde have været paa sit Sted; finde vi at Tillid og Hengivenhed, naar engang Overbeviisningen om at den var stiftet og usfortient, havde rodfæstet sig hos Kongen, gav Plads for ufer-sentlig Brede og Unaae (et hos Fyrster overhovedet ikke ualmindeligt Træk:) da maa ogsaa Bidrag af saadan Art, hvor de kunne møde i hans egne Breve, ikke holdes tilbage. De ere Historiens Giendom, og den vilde dog vide at finde hvad Tiden har efterladt os, hvis det her manglede. Ligesaa lidt kunde Breve, der høre til Christian den Fjerdes Familiehistorie, eller til hans uheldige huuslige Forhold (hvoraf desuden en Deel, men usigelig og ufuldstændigt, allerede er bekendtgjort) holdes tilbage i en almindelig Samling. Dertil vilde man saameget mere være uberettiget, efterdi man derved endog vilde unddrage Historien adskilligt af det, som retfærdiggjor Kongens Handlemaade, og tiener til hans Forsvar mod utidige eller overdrevne Bestyrdninger.

Endstændt man tydeligt nok seer, at Christian den Fjerdes Breve, baade i hans Levetid, og hos de efterlevende Slægter, have været agtede og bevarede som kiære og interessante Grindringer om en mærkværdig Konge, til hvis anbefalende Egenskaber herte, at han aldrig fattedes troe og bestandige Venner: kunde det dog ikke undgaaes, at Tiden har fortæret, forkommet og stult en ikke ringe Deel af det Brevforraad, som ved hans Død har været til. Saameget større er en Udgivers Forpligtelse til ikke at forholde Efterverdenen noget af det endnu betydelige Antal Breve, som til vor Tid ere bevarede.

Disse Christian den Fjerdes egenhændige Skrivelser have ogsaa i deres Sprog og stilistiske Charakter en eiendommelig Mærkværdighed, der foreger Indholdets historiske Værdi. Den staaer i uadskillelig Forbindelse med den Oprigtighed, hvormed den kongelige Forfatter yttre sin Mening og giver sin Villie tilkiende, uden Omfærd eller Forbeholdenhed, uden Anvendelse af nogen Stillehedens Sminke, og siindom med Udtryk, som vi nu ville kalde alt for diærve, eller endog haarde og raae; men altid med Giennemfyn af Charakterens Ærlighed og Sandhed i Ytringen. Det er tillige nødvendigt, at sætte sig tilbage i Kongens Tidsalder og i den nationale Kulturs og Sprogets Forhold i Danmark ved Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, for at naae den rigtige Maalestof for Kongens danske Stil. Man kan virkelig tillægge Christian den Fjerde, ved Siden af al anden Originalitet, en

eiendommelig Stil i hans Breve, og i de mange, undertiden udførlige Indlæg til Rigsraadet, som han selv forfattede og nedskrev. Den har megen Laconisme, eller en vis eftertryffelighed Korthed og Fynighed; dog med Undtagelse af endeeft Statsfrivelser og Instructioner, der synes affattede med mere Omjerg og Eftertænkning, have Brevenes Tone og Udtryksmaade en umiskendelig Tilnærmelse til den daglige Tales simple Sprog, der uden Tvivl endog i adskillige Tilfælde har havt Indflydelse paa Kongens særegne, fra Samtidens Brug temmelig afvigende Skrivemaade, som man behøver at gjøre sig fortrolig med, naar man med Lethed og uden Anstød vil læse Christian den Fjerdes Breve. Disse kunne overhovedet vel heller ikke siges, i Skrivemaade og Orthographie at vidne meget om den tidlige og omhyggelige Underviisning, som Kongen efter sin Faders Anordning modtog; uden at vi dog noiagtigen kiende, hvorledes den i alle Dele er bleven meddeelt den unge Prinds. Saameget vide vi imidlertid af Reliquier fra hans Barndomstid, at hans Haand er bleven dannet efter Forskrifter af en god Skrivelærer*); at han har lært det latinske Sprogs Grammatik efter en Donat fra hiin Tid; og at der i en heel Række Aar maa være anvendt en stor, og paa den Tid meer end almindelig Fliid fra Lærers Side paa at øve Prindsen, saavel i latinske Udarbejdelser, som i at skrive danske Breve og at oversætte dem paa Latin.**)

*) Uden tvivl har denne været (især for latinsk Skrift) Prindsens egentlige Lærer, eller „Tugtemester“, Mag. Hans Rikkelsen, der har undervist ham over 10 Aar (fra Foraaret 1583 til Oct. 1593.) Fra 27. Jul. 1583 til 11. Aug. 1591, naaer Prinds Christians „Excercitationes in characteribus latinis recte formandis“ hvilket Haandskr. (a) endnu er i Behold, og gaaer lige fra den første Begyndelse til Bogstaver, indtil Skriftprøver, som tør kaldes calligraphiske. Naaglet Titelen, afserler dog latinsk Skrift længere hen i Bogen med dansk og tydsk Skrift — Alt efter Forskrifter udenfor Bogen.

) To andre bevarede Haandskrifter indeholde reenskrrevne latinske Breve og Stileøvelser med Prindsens meer og meer dannede og faste Haand, lige fra 1584 indtil den 25. Oct. 1593 (i hvilket Aar han selv overtog Regieringen i Hertugdømmerne.) Den tidligste af disse Stilebøger (b), med Titelen: „Liber compositionum D. principis“, bestaaer for første Del af **danske Breve, (til Broderen, Hertug Ulrik, til den unge Friis, som blev opdraget med Prinds Christian, til hans Lærer, eller andre virkelige eller forudsatte Personer), der bære Præg af den barnlige Alder, hvori de ere skrevne, og gaae mest ud paa Forhold og Begivenheder i Prindsens Udgangskreds, deels i Sorø Kloster, deels paa andre Steder, hvor han undertiden har opholdt sig med Kongen og Hoffet, eller allene med sin Lærer. Det hele Antal af disse Stileøvelser udgier omtrent 663, hvoraf 387 ere udferte baade paa Dansk og Latin; 276 allene paa Latin. Det første daterede Brev i Bogen (b), som er det 17de, er af 14. Jan. (1584); det sidste Brev er underskrevet: Coronaburgi 5. Nov. 1591. Kongens tidligere Stilebog (c) indeholder 194 latinske Udarbejdelser, skrevne med en udmærket fast, jævn og jærlig Haand, uden dansk Text eller Oversættelse. Det er deels virkelige Breve, deels andre Smaastrykker, som ved det tilføiede „Vale“, samt Aar og

Mængden af disse skriftlige Dvælses har været saa betydelig, at dersom Læsningen af romerske Glasstikere tillige var drevet i en hertil svarende Grad (hvorom man ikke kan sige noget afgjort) maatte Prindsen, om hvis gode Nemme der ikke er Grund til at tvivle, være bleven en for sin Tid meget dygtig Latiner.*) Nu kan man uden Tvivl i det mindste tilskrive denne Sprogunderviisning, saavel den meget hyppige Brug af latinske Ord og Talemaader, der forekomme i Kongens Breve; som at hans Stavemaade i dette Sprog overhovedet er langt mere correct, end i det danske og tydske. Hverken det ene eller det andet af de sidstnævnte Sprog vilde man, efter Kongens sildigere Breve, antage, at han, udenfor den daglige Tale, havde lært anderledes i sin Ungdom, end ved Læsevelser; i begge Sprog har formodentlig ogsaa Prindsens Læsning været lige indskrænket. Imidlertid vil det dog overraske os at see, hvor vidt den unge Prinds allerede i sit 9de, 10de Aar havde bragt det i at kunne udtrykke sine Tanker med en vis barnlig Frihed og Naturlighed paa Dansk, og i at kunne overføre euten dicterede Smaastykker, eller egne Breve, hvis Indhold for det meste gaar ud paa hvad der foregik i Prindsens Kreds og Omgivning, i en, om endog temmelig stiv og ikke meget romersk Latin. — Af Kongens egenhændige Breve, saaledes som de her meddeles, (egentlig først fra 1610) bliver det derimod kiendeligt nok, at den unge Konge i de 17 Aar fra 1593 under Regentlivets uophørlige Virksomhed og Mangfoldighed af nye Øjeler og Udspredelser, maa have lagt en Deel tilside af den Sprogfærdighed og Sprogdannelse, der i Barndommen var bibragt ham. Vi see i det mindste tydeligt, at han som Konge kunde og maatte behandle sine Breves Form som Bisag; men at han derimod dannede sig en vis eiendommelig dansk Stil og Udtryksmaade i Brevene, der tildeels blev uafhængig af den modtagne Underviisning og regelrette Dvælse i Barndommen og Ungdommen. Hvad der egentlig mere maa forundre os er, at der ligeledes paa samme Tid

Maanedebog, have faaet Brevform. Det første er dateret Kiøbenhavn den 15. Nov. 1591; det sidste Colbing den 25. Oct. 1593. (3 Nylt histor. Tidsskrift III. Bd. vil findes en fuldstændigere Undersøgelse og Beskrivelse over disse Haandskrifter.) Rettelser og grammaticalske Anmærkninger i Randen af førstnævnte Haandskrift (**B**) ere med samme Lærers Haand, som ogsaa jævnlig forefindes i Skrivebogen (**A**); hvoraf det bliver end mere tydeligt, at Christian IV. latinske Skrift er dannet efter M. Hans Miffelsens.

*) At han virkelig, allerede før han fyldte sit 9de Aar, havde Ord for at kunne baade mundtlig og skriftlig udtrykke sig paa Latin, med en i den Alder ualmindelig Færdighed; derom findes et interessant samtidigt Vidnesbyrd i en Dedication til Prinds Christian (*El. Olai, Morsiani, Diarium astrologicum & meteorologicum. Uraniburgi. 1586. 4.*) Forf. af dette Skrift heraaber sig paa sin Patron, Tyge Brahes Vidnesbyrd, der oftere havde fremviist egenhændige latinske Breve af den unge Prinds.

esterhaanden udviklede sig en særegen Stavemaade i Kongens Breve, der er meget afvigende fra den, han i Stilebegerne fulgte; hvori man heller ikke kan sige, at han tog enten det 16de eller 17de Aarhundredes Orthographie til Mønster; og som han siden, uden kiendelig Forandring, beholdt til sin Død. *)

Mangel paa tilstrækkelig Værsning og Dvælse i Ungdommen, eller i senere Aar, maae vi uden Tvivl ogsaa tilskrive Kongens meget ucorrecte Skrivemaade i det tydske Sprog, hvilket han næsten kun anvender i de mange Breve og Udkast, han skrev til sin meget betroede tydske Secretair Hr. Guntber. Til Kongens Egenheder i dette Punkt hører i øvrigt ogsaa, at det lader næsten som han i sin Udtale ikke maa have kiendt eller brugt den tydske Lyd af sch. Det bliver ellers ranskeligt at forklare, hvorfor i det mindste denne Bogstavforbindelse ganske stelden forekommer i Kongens Tydsk (derimod idelig, f. Ex. Skaade (Schade), Skachtel, skon (schen), skreiben, geskriben, (dog undertiden Schreiben) skieken, Skiekung, geskeen, Skijje, Abskiedt, afskaffen, Skelmstück, zuißen, o. s. v.)

Vilde vi endelig, foruden Vaconismen, Diaryheden, det stærke

*) J. H. Schlegel har i sine „Samlungen zur dän. Geschichte“, II. 2. S. 75—80 meddeelt en Charakteristik af Christian IV. særegne Stavemaade, som dog deels medtager et og andet, hvori denne ikke afviger fra Samtidens; (f. Ex. Brugten af **w**, i Begyndelsen af Ord, for **u**, Brugten af **ſ** for **ff**, m. m.) deels ikke er fuldstændig i at angive det Eiendommelige i Kongens Skrivebrug; hvilket ogsaa her vilde blive for specielt og omstændeligt. Som noget af det mest udmærkende, og undertiden forvildende, i denne kan dog nævnes, at han undertiden ikke bruger **aa**, hvor vi nu anvende det (som de Slenste deres **å**), men skriver i War (igaar), **sa** (saa), **huorpa** (hvorpaa) o. s. v., og derimod ofte bruger det dobbelte **aa**, ligesom for at forlænge Værslen; f. Ex. **Zaa** (Zaa), **baa** (da), **Adam** (Adam), **Nabel** (Nabel), **glaa** (glad), **Gaa** (Galei), **Metal** (Metal), **plaa** (Plads), **paa** (Paa), **haast** (Hast), **besaaler** (besaler), **Saager** (Sager), **taager** (tager) o. s. v. Ligeledes, at han idelig anvender snart et enkelt **i**, snart et dobbelt **ii**, for **y** (f. Ex. Sigdom, Eygdom; flitte, flytte; bygge, bygge; beskitte, beslytte; riste, ryste (o: ruste) — Tiirsten, Tyrst; siin, Tyen; Miiter, Myttere; stiiire, styre; sliir o: siir; thiiir o: Thiiir; o. s. v. (hvorefter der undertiden, for uvante Dine, forekommer scurrile Tretydigheder i Kongens Skrift.) Hyppigen anvender derimod Christian IV. **y** for **i**, f. Ex. myn, min; tyd, Tid; **y**, pron. **I** og præp. **i** o. s. v. At han alleregne ubelader **e** i Substant. Flertal med best. Artikel, (Vengen', Vengene; Husen', Husene; bressuen', Brevene, o. d.) er en af de grammatiske Egenheder, som i hans Tid ikke var saa ualmindelig i Skrift. Ikke mindre forvildende er mangen Gang Christian den Fierdes Skik, at sammentrække to Ord til eet, hvorpaa man næsten i hvert Brev kan finde Exempel. — Kongens Interpunction er saa usladig, og ikke stelden saa forvirrende, at den slet ikke kunde eller burde følges i Afstryffene; saalidt som hans, efter 1630 meer og meer hyppige, Brug af Comma, der tilsidst gik saa vidt, at han henimod 1635—36 sætter dette Stilletegn efter ethvert Ord; maafter især fordi han derved vilde undgaae, hvad han saa tidt pleiede, at trække to Ord sammen til eet.

umiddelbare Præg af Kongens Charakter, og den nationale Gienklang af Talsproget fra det 16de og 17de Aarhundrede, som han selv anvendte det — man kunde stundom sige, en Gienklang af det danske Folkesprog i Kongens Mund — frembære nogen anden individuel Egenkab i Christian den Fierdes Brevstil: da maatte det være den tid frembrydende Mistring af hans joviale, ironiske, eller spægende og spottende Lune, der jævnlig træder i Modsatning til Strengheden i befalende eller irettesættende Udtryk. Der behøves ikke mange Exempler paa en saa ofte forekommende Egenkab i Brevene. Ingen Læser i vor Tid, som tillige er noget fortrolig med den ældre danske Sprogene, vil f. Ex. kunne tvivle om Christian den Fierdes uforstyrrelige Aandsmunterhed og Tilbeielighed til Ironie, naar man, i en meget alvorlig Skrivelse angaaende Jens Juels Undskyldning for ei at kunne modtage Væsten som Rigsadmiral, læser Kongens Argument: at han dog vel maa vide, at „en Admiral ikke behøver at flyve i Taktel og Tong.“ Ikke mindre stærkt fremtræder hans sarkastiske Lune i et Brev, fuldt af Bitterhed og Brede, til Kirstine Munk. At opregne hendes Daarskaber og ufervarlige Handlinger, vilde blive et Register „længere end den fæmte Viigerædiken, som er trykt i Danmark i de sidste ti Aar“; og, da hun i en saadan Stil toer affæd fra Frederiksberg, at hun tog fire Heste for Vognen af forskiellig Farve, glemmer Kongen ikke, deri at finde et Symbol paa Herandringen i hendes Sindelag og Opførelse.

Endnu maa jeg bemærke, at ved at forberede Udgivelsen af denne kongelige Brevsamling, var det egentlig ikke Hensigten, at ledsage den med andre oplysende Anmærkninger, end saadanne, „som kunde meddeles i Korthed, og især med Henvisning til trykte Kilder.“ Denne Bestemmelse i Planen vil man finde, er ikke bleven fulgt. Anmærkningerne ere blevne langt flere, end jeg havde tænkt mig; og foruden de trykte Kilder*), som netop ikke ret ofte, eller nærmest, kunde tiene til at oplyse Kongens egenhændige Breve, har jeg fundet Anledning til, ved mangen Leilighed at benytte n trykte Kilder af Vigtighed; men i Særdeleshed de originale Erklæringer og Svar af Rigsraadet paa de kongelige Propositioner og Forordninger, der ofte ere

*) Disse har jeg imidlertid jævnlig benyttet, der hvor jeg fandt personlige Oplysninger fornødne eller tielinge. Det forekom mig, at Læserne af Christian den Fierdes Breve, hvoraf kun meget saa vilde have let Udgang til gamle Viigerædikener og andre seldne biographiske og genealogiske Kilder, dog maa ønske at vide lidt meer om de i Brevene forekommende Personer end Navnet; og at de saaledes have et billigt Krav paa at erholde nogen Efterretning om de betydeligste Individer, især indenlandske Adelsmænd, Rigsraader, Statsmænd og Embedsmænd, der fremtræde i umiddelbar Berøring med Kongen. Saameget mere Anledning er hertil givet, som vi endnu ved saa mangfoldige Leiligheder maa seje Sagnet af et dansk biographisk Lexikon.

ganske uundværilige til at forstaae og forklare disse, og desuden kaste et vigtigt Lys paa Landets hele Forfatning, Styrelse og politiske Forhold. Vel ere disse originale Documenter uden Tvivl for en Deel benyttede af Slange, eller, ved Udgivelsen af dennes Værk, af Gram; men dog, som det synes, ikke allevegne, og heller ikke altid med fuld authentisk Noiagtighed; eller saaledes, at det væsentlige Indhold, Charakteren, de ledende Grundsatninger og den hele Aand og Udtryksmaade i Rigsraadets Erklæringer, Beslutninger og Bevilgninger, i Anledning af Kongens Andragende, komme klart og noiagtigt tilsyne. Det tør vel antages, at baade Slange og Gram have arbejdet under saadanne Hensyn, der ikke altid vare gunstige for en fuldstændig Upartiskhed, der, hvor det absolute Monarkie dengang kunde komme i nogen Collision med de før hundrede Aar siden styrkede aristokratiske Former. Det har været min Hensigt og Bestræbelse, at opnaae hiin fuldstændige Trostaa i de Andrag, Sammendrag og ordret anførte Steder af Rigsraadets Svar, hvormed jeg har søgt, saavidt det uden alt for stor Widtledighed lod sig giere, at oplyse Hovedpunkterne i de kongelige Skrivelser til Raadet. Det er ikke sjelden steet med Documenternes egne Ord; hvor jeg kun har givet Meningen i Sammendrag, er den opfattet og giengivet saa tro og noie, som mueligt (hvilket desuden sjelden, naar man vil finde og følge den, her har nogen Vanskelighed.) Ved enkelte Leiligheder har jeg fundet det passende, at meddele Breve paa Foredrag, Stil, Tone og Udtryk i enkelte, heelt aftrykte Rigsraads skrivelser. Det vil heller ikke være overflødigt, her at tilføie nogle Ord om det Forhold imellem Kongen og Raadet, som de gienfældige Forhandlinger, Propositioner, Svar og Replikker lægge for Dagen, og som i flere Henseender oplyser baade Statsforfatningen og Regjeringsstyret i Danmark under Kong Christian den Fjerde.

De kongelige Skrivelser og Propositioner (som de i Almindelighed i Overkriften henævnes) til Rigsraadet gaae i det Væsentlige og oftest ud paa at skaffe de fornødne Penge summer tilveie, enten til Krigsudgifter eller andre Statsfornödenheder, som der ikke var Udvei til at udrede af de sædvanlige Statsindtægter; nemlig Landstyd af Krongodsene og Afgifter af Lehnene, tilligemed de engang bevilgede Soldatgifter og andre indirecte Skatter. Andre Paalæg, hvad enten disse herte til den jødtnærnte Klasse, saasom Forheielser af Told og Accise, eller de bestod i personlige Skatter, som var det almindelige, kunde paa den Tid ikke udskrives uden Rigsraadets Samtykke. (Vsf. Slange Christian den Fjerdes Hist. S. 27. 37. J. G. Varsen om Rigsdage og Rigsraadet i Danmark. Hist. Tidsskr. I. S. 311—13.) Sandt Rigsraaderne Betænkkelighed ved allene at bevilge saadanne Paalæg, fordi de ansaae Byrden at være for betyngende, især for Bondestanden, hvilken den før det meste paalagdes: da pleiede Raadet gierne at

indstille til Kongen, at sammenkalde Stænderne; nemlig et vist Antal Deputerede af Adelen, Præste- og Borgerstanden; hvortil i Almindelighed ogsaa kom nogle Bønder af hver Provinds, om ikke af hvert Herred.

Foruden Skatter og Paalæg indeholde Kongens indgivne Forslag eller Propositioner jævnlig ogsaa andre Gienstande, hverom han forlanger Raadets Erklæring; for Ex. Fredsmæglinger, Underhandlinger og Tractater med fremmede Magter, Rigsets Forsvarsvæsen, Udskrivning og Udrustning af Krigsskolk, Adelsens Kæstieneste og hvervede Troppers Venning og Anvendelse, Fæstningers Anlæg, Vedligeholdelse, Forbedring og Forskyning med Skyt, Statsregnskaber og dertil hørende Overslag af Rigsets Indtægter og Udgifter, Pengelaan og Gældens Afbetaling, m. m. Hvervidt Raadets af Kongen indhentede Betænkning og Erklæring i saadanne Tilfælde var at betragte som en Tilkiendegivelse af dens Bevillgning eller Afslag, og hvorvidt Kongen ansaae sig forpligtet til at efterkomme samme: lader sig ikke overalt tilkynde, eller kan i enhver Sag med Bestemthed afgives. (Vfs. Varsen anf. St. S. 296, 297.) Det synes saaledes vel, at Raadets gjentagne Erklæringer imod at indlade sig i Tractater med Generalstaterne, om med forenede Kræfter og væbnet Magt at forsvare Danmark's Frihed over Tsjerseen, kan have virket noget til at Kongen lod dette Forsæt fare. Derimod seer man, at Rigsraadets lige indstændige Forestillinger om at opgive den stærke Scrutining i 1629, og at søge fredelig Udjævning af Misforstaaelsen med Hamborg, tog Kongen slet ikke til Følge; men erholdt heller ikke, saavidt man kan see, nogen Pengesbevillgning til disse Rustninger. Vi kunne i det Hele ikke under Christian den Fierde finde tydelige eller afgjørende Beviser for Rigsraadets „i en heist uilkerlig Grad raadende Indskrænkning af den kongelige Myndighed“, som vor lærde Forskyndige og Historiker, Professor Varsen, har troet at sære. Vel kunne vi ei andet, end med ham betragte Raadet, som „den vigtigste Statsautoritet“; men vi kunne, i det mindste i Forhandlingerne med samme under Christian den Fierde, dog ikke finde denne dets virkelige Myndighed saa stor og stærk, „at næsten al virkelig Regieringsmagt keroede i dets Hænder.“ (anf. St. S. 298.) At derimod, med Hensyn til Skattebevillgning og Statsudgifter, „ordentligviis af Kongerne meget lidet, og af de øvrige Stænder (udenfor Raadet) saa godt som intet kunde sættes igiennem“: dette ville upaatvivlelig ogsaa hine Forhandlinger, saaledes som de ligge for Dagen i Kongens Skrivelser og Raadets Besvarelser, tilstrækkeligt bekræfte.

Saad den skriftlige Affattelse af de sidste angaaer, da gif det med denne overbøvedet meget simpelt og noget stiedesløst til. Rigsraadet var ikke bestandigt stiddende, og samledes heller ikke til bestemte Tider; men kun naar Kongen sammenkaldte det; det vare nu til almindelige Herredage, eller

for at modtage hans Propositioner; dog synes det vel, at der gierne altid har været Enkelte af Raadet tilstede i Kiøbenhavn. Kongens egenhændige Indstillinger og Propositioner indgaves og refereredes, som det synes, i Umindelighed af den kongelige Cantsler, der selv var Medlem af Raadet. (Man finder derfor ogsaa undertiden Udkast med Cantslerens Haand, der gientage eller videre udvikle de kongelige Forslag.) Rigsraadet synes ikke at have havt nogen Betient, som kunde kaldes dets Skriver eller Secretair, og ingen Protocol førtes over dets Forhandlinger; men Raadets Svar til Kongen ere uden Tvivl førte i Pennen, snart af En, snart af en Anden blandt dets Medlemmer; der findes i det mindste endeel af disse Documenter, hvori man gienkiender en eller anden Rigsraads Haandskrift (bl. a. f. Cr. Claus Daas og Just Heeghs) og om flere vilde uden Tvivl det samme vise sig ved noiere Undersøgelser. Vigeledes forefinder man dem undertiden i dobbelte Afskrifter, og begge disse underskrevne; hvorefter man tør slutte, at den ene er det virkelige Actstykke, eller den til Kongen indsendte Original; den anden en ligelydende authentisk Gienpart, som er bleven henlagt og giemt i „Raadstuen“ (Rigsraadets Forsamlingsværelse paa Slotet) i Stedet for at indføres i en Forsamlingsprotocol. Disse Omstændigheder kan det vel tilskrives, at Rigsraadets Erklæringer, Betænkninger og Svar paa de kongelige Skrivelser i Form og Stil ere temmelig forsiellige; og at de overhovedet fra denne Side ikke sjelden røbe en saa ringe Færdighed i at bruge Pennen, eller Dvælse i at opsætte et Embedsbrev, at man vilde falde i Forundring derover, hvis man ikke kiendte hvorledes det paa den Tid forholdt sig med Adelsmands Dannelsen. Den blev vist ikke overhøvedet fersomt i denne Stand. Mangfoldige adelige Fædre af de anseeligste Familier, sendte, som man seer, deres Sønner ofte meget tidligt til fremmede Lande, ledsagede af en Hofmester. Med denne opholdt de sig 2, 3 til 4 (ja stundom 10 til 12) Aar udenlands, først ved tydske Universiteter; herfra gif Reisen sædvanligen til Holland og videre, undertiden til England, eller lige til Paris. I Frankrige tilbragtes et Par Aar, eller flere, mest i en af de Provindsstæder (Orleans, Tours, Amboise, m. fl.), hvor der var Leilighed til at lære Sprog, ridderlige Dvælses, Krigsvidenskab, og et eller andet mere, ved dertil stiftede Academier, eller private Indretninger. Siden fortsattes som oftest Reisen, med eller uden Hofmester, til Italien, og efter et eller halvandet Aars Ophold i dette Land, kom den unge Adelsmand giennem Tydskland, efter saa mange Aars Ophold udenlands, hjem til Danmark, med meer eller mindre Færdighed i fremmede Sprog, ikke sjelden endog i at tale og skrive Latin; men med yderst ringe Dvælse i sit Modersmaal. Naar han nu ikke netop, som Tilfældet var med endeel, blev, som det hedder, „antaget til at giøre Tjeneste i Kongens Cancellie“, hvormed adskillige Aar gif hen; men strax kom til Høffet, eller blev

ansat og brugt ved Krigstienesten, før derefter i sin Tid ved Kry, Giftermaal eller Kieb at blive Eier af en eller flere Herregaarde, og omgiver opnaae et kongeligt Lehn: da kan man vanskeligt tænke sig, hvorfra selv den studerede, eller i sin Ungdom vidt og længe herciste Adelsherre, naar Kongen kaldte ham i Rigsraadet, eller tildeelte ham en anden høi Post, skulde have hentet og tilegnet sig stilistisk Færdighed i et Sprog, som han kun lærte af den daglige Tale; et Sprog, som endnu var uden Literatur og næsten uden Bøger, naar man fraregner religiøse Opbyggelsesfrister, Liigrådskener, et Par Kroniker, de Bedste Udgaver af Kampesviserne, og nogle oversatte Eventyr eller lignende Folkebøger. Det er bekendt, at Christian den Fjerde havde tilegnet sig den Overbeviisning, at det vilde være gavnligt for Riget i det Hele, ligesom for Adelen selv, at den kunde erhverve sin Ungdomsdannelse hjemme i Fædrelandet, eller i det mindste ikke, ved at tilbringe saa mange af Ungdomsaldrens og Opdragelsens Aar udenlands, afdrages fra at lægge en tidligere og bedre Grund til national Opdragelse og Dannelse; ligesom at det overhovedet var gavnligere, at forplante Værestifter for den ridderlige eller videnskabelige Dannelse, som Tiden forbrede af en Adelsmand, til Landet selv, end at den danske Adels skulde vedblive kun at søge Cultur hos Fremmede. Det var denne Idee, som gav Anledning til at Kongen stiftede Akademiet i Sorø, (1623) som heller ikke blev uden gavnlige Frugter; men hvor det paa den Tid var umueligt, i een Generation at kunne oversvinde den overhovedet herskende latinske Værd og Literatur, eller forvandle den til en indenlandsk.

Man tør derfor vel sige, at den af vore Konger, som egentlig kan kaldes den første, der skrev egenhændige Breve paa Dansk (de, som endnu ere til fra Christian den Andens Haand, ere meget faa, men henved hundrede Aar ældre) i sit Sprog eller sin Brevstil knap stod tilbage for Noget af de Adelsmand, eller Rigets høie Embedsmænd, der vare Kongen nærmest. Vi maae her fraregne hans færegne, og stundom ucorrecte Stavemaade, tilligemed en og anden Feil eller Uopmærksomhed i at danne sine Sætninger; hvortil f. Ex. hører, at Kongen ikke sjelden glemmer, at et Verbum eller en Proposition allerede er anbragt foran Objectet, og saaledes gientager dem i en Efterfølgning. Det maa ogsaa her erindres, hvad man vel kan betynde at gientage i en Tid, da en Sect af Boglærde gierne vilde indbilde sig selv og Andre, at Sprog og Stil ere Visager, men Orthographie eller Staving den egentlige Hovedsag — eller, at det ikke er Aanden, men Bogstaverne, der „giere levende“ — det maa erindres, at naar vi vilde afslæde Christian den Fjerdes Breve den sædvanlige Dragt, og trykke dem ordret, men mere correct, og efter vor Tids Skrivetegn: da først vilde vi

modtage en fuldstændig og mere tydelig Forestilling om Kongens særegne Stil, og dens Afpræg af mangen Egenhed i hans Charakter.

I øvrigt er det ufornodent at tale mere om de her berørte eller andre Mangler ved Formen i Kong Christians Breve. Ingen vil læse dem for Sprogets eller Stilens Skyld; thi endt heller ikke fra denne Side sænne de den Værdi og Interesse, som en stærkt udpræget personlig Charakter kan give det naive, usmykkede, ordknappe, vægtige, men stundem ogsaa tunge eller besværligt udviklede Foredrag. Man vil derimod altid læse disse Breve med lige psykologisk og historisk Deeltagelse; man vil betragte dem som en af de fuldstændigste og klareste Skildringer, en Fyrste for halvtredie Aarhundrede siden kunde give af sin Tankemaade og Levemaade, sine politiske Grundfætninger og sit Regieringsystem. Man vil ogsaa i Brevene finde tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, at det dog ikke blot var i ubetydelige Smaaafgøer, hvor Kongen selv var hjemme og skølede som en „Huusfader“; men at han virkelig selv satte ethvert af de store Statsmaal i Bevægelse; at han havde meer eller mindre umiddelbar Deel i enhver noget betydelig Regieringshandling; og at han derfor ogsaa kan og vil af Historien kræves til Ansvar for sin Regiering — saa vidt man kan giere en Konge ansvarlig, der ikke sjelden fælte sig bunden, hvor man kunde ønsket ham mere Frihed, og som under sin Regiering vel eiede mangen duelig, tro og personligt hengiven Diener; men i et halvt Aarhundrede i Danmark hverken fandt en Drenstjerne, eller Griffensfeldt. Christian den Fjerdes Breve ville derfor paa en vis Maade dele Skiebne med den Kongelige Forfatter. De ville ikke altid vinde lige Interesse eller udeelt Bifald; men i deres Heelhed ville de fængsle Læseren, som et mærkværdigt historisk Phænomen. De ville reke en og anden Mangel, Feil eller Svaghed hos Fyrsten; men de ville derfor ligesuldt udøve den samme tiltrækkende Virkning, der fulgte hans Personlighed, og efterlade det uopvækkede Indtryk af Villedet, som Traditionen har bevaret af den sidste ridderlige danske Konge, der endnu levede og rørte sig iblandt de sildigste Slægter af det gamle danske Aristokratie, og ikke oplevede dets Fald; men dog stod Folket nærmere, end nogen af hans Efterfølgere paa Thronen i meer end hundrede Aar.

Det vil for Enhver, som gennemgaaer denne Samling, let vise sig, at Brevene kunde adskilles i tre Hovedafdelinger: den første, der vilde indbefatte de egentlig historiske og politiske Breve, hvis Indhold gaar ud paa Kongens Forhandlinger med Rigsraadet, eller med fremmede Magter; hans Udkaft til Instructioner for Gesandter, Besvarelser af diplomatiske Skrivelsjer, Befalinger, som vedkomme den indre Statsstyrelse, Krigsforanstaltninger, Flaaden, Pengesager, Bygningsarbejder, m. m. Her vil man, af det betydelige Antal af Breve til Kongens danske Cantzler, kunne erfare, i

hvor mangfoldige forskjellige Forretningsager han benyttede sig af dennes Tjeneste og Hielp; ligesom af de mange Breve til Kongens tydske Secretair, Fr. Günther, hvor stor og fuldkommen en Tillsid, Kongen (viist ikke uden Grund) har havt til denne sin brave, redelige og duelige Tjener; og at Günther paa en Maade allene har besørget det Meste af hvad der vedkom den diplomatiske Underhandling og Correspondents paa Tydskland og Holland; ligesom han ogsaa idelig blev brugt i udenlandske Missioner, til Underhandling med fremmede fyrsters Sendebud, med Hamburgerne, med Hertugen af Götterp o. s. v. Hans Post har emment svaret til det, man nu vilde kalde en Statssecretair i et udenlandsk Departement, eller desl. — Brevenes anden Afdeling vilde udgiere dem, som vedrøre Kongens Hofholdning, og hans hele private Deconomie, Huusholdningen paa Slotte og Vadegaarde, landoeconomiske Arbejder og Foretagender, Kongens Rejser og en Mængde Sager, der nærmest vedkomme hans private Forhold, som Bestyrer af sine Krongodser og som det, man (med en mindre fordeelagtig Hentydning til Regenten) har kaldt ham: „en stor Huusfader.“ Det er især denne Afdelings Indhold, der kan modtage mangen Berigelse og Udfyldning ved Udtog af Kongens egne Optegnelser i nogle af hans aarlige Skrivecalendere, som ere bevarede til vore Dage. — Til den tredie Afdeling maatte henregnes de Breve, der vedkomme Christian den Fierdes Familieforhold, de kongelige Prindsers og hans Døttres Ordre, eller de hos dem ansatte Lærere og Betiente: endelig ogsaa Kongens Forhold til Christiane Munk, og til nogle af hans Svigersømner, særdeles Grevsk Ulfeldt, som dog først i Christian den Fierdes tidligere Leveaar forekommer i denne Brevsamling.

Det vilde vel for en stor Deel være uueligt, at adstille Samlingen i disse tre Bestanddele, og derved bringe et Slags mere organisk Forbindelse imellem Indholdet tilveie; uden at man dog heri kunde undgaae at støde paa mange Breve, hvis Indhold kan henføre dem til meer end een Afdeling. Nogle (bl. a. vor endnu, af den ældre Slægt i Danmark, med Heilagtelse erindrede Dye Walling) have tilraadet en saadan Ordning af Samlingen; men jeg har altid været af den Mening, at den chronologiske Orden, der giver Brevene en umiddelbar biographisk Forbindelse og Anvendelse, og ikke gier deres historiske Benyttelse vanskeligere, var den simpelske og naturligske; og denne er saaledes fulgt. At i ganske faa Tilfælde, enten et tidligere opdaget Brev. (s. Gr. Nr. 331) eller en Anmærkning, jeg ønskede tilføjet, ere komne lidt senere i en Række, end de skulde: haaber jeg, vil finde Udfyldning. Af de udaterede Breve, som findes ved Enden af hvert Aar, vare (blandt det betydelige Antal af Kong Christian den Fierdes originale egenhændige Skrivelsjer, der nu findes samlet i

det Kgl. Archiv) endeel allerede af Gram paategnede med det rimelige Aarstal; hvilket jeg næsten altid har fundet Grund til at følge. For adskillige andre Breve uden Aarstal har jeg selv kunnet udfinde det sikke eller rimelige Tidspunkt; nogle maa blive tilovers som uvisse, og glemmes til Slutningen af Værket. Det samme tør blive Tilfældet med nogle af Kongens ciffrerede Breve, hvortil ingen Oplysning høves, og hvor Gifferstriften næsten udfylder hele Brevet.

Udgiveren vil endnu kun tilføie, eller gientage hvad der tildeels allerede meddelees, da dette Binds 1ste Afdeling i A. 1847 udkom: 1. Man vil i nærværende Samling, hvis Aar og Åræfter til at fuldføre Værket, endnu maatte være mig af en høiere Styrelse bestfikkede, foresende omtrent Alt, hvad der af disse egenhændige Kongebreve har været at opdage i Danmark. Fra udenlandiske Kilder har jeg hidtil ikke seet mig i Stand til at erbyrde nogen Berigelse for Samlingen. 2. Aftrykningen af ethvert Brev stæer efter den noie sammenlignede Afskrift, enten af Originalen, eller (i forholdsvis kun saa Tilfælde) af den bedste og troeste Copie, som her var tilgængelig. Christian den Fjerdes Skrivebrug følges bogstavelig i enhver af dens Egenheder; kun Interpunctionen er lidt og her, hvor Tydeligheden fordrer det, forandret, og Kongens i Aarene efter 1630 meer og mere antagne Skik, at adskille ethvert enkelt Ord ved et Gemma, er ikke fulgt. Oplysninger angaaende feilstrevne Ord, Udfyldning af udeladte eller glemte, og Forklaring over de forældede og mindre forståelige, ere indskrænkede til det Nødvendigste. 3. Kongens egenhændige Udskrift (eller Overskrift) paa ethvert Brev, hvor en saadan findes, er sat ovenover Texten med en hertil anvendt udmærket Tryk. Hvor Udskriften fattes, og det dog er tydeligt, hvem Brevet har været tilstrevet, er det til Forstiel angivet med en anden Tryk. 4. De to Hovedkilder for Brevsamlingen, det Kongelige Geh. Archiv eller Rigsarchiv, og det store Kongelige Bibliothek, ere ved ethvert Brevs Overskrift betegnede ved Bogstaverne A. og B. Andre Kilder, hvorfra Brevene ere tilveiebragte og meddeelte, har jeg paa sit Sted bemærket, og ligeledes tilkiendegivet de Tilfælde, hvor Copier, i Mangel af Originalerne, have maattet benyttes. 5. Om de Brevene tilføiede Anmærkninger og Tillæg er det fornødne ovenfor sagt; og jeg bebyrder allene at tilføie: at disse Bidrag til Textens historiske Oplysning kun maa betragtes som en Tilgift til Vogen, hvori Guldstændighed hverken kan ventes eller, efter denne Erklæring, jordres.

Endelig er det min Pligt, allerførst at bevidne det **Kongel. danske Videnskabernes Selskab**, hvis oplyste Liberalitet allerede flere vigtige Tildestrifter til den danske Historie skyldte deres Fremkomst, den Tak, jeg har at aflægge Selskabet for en Understøttelse, uden hvilken dette Værk, som

imod Formodning kun har fundet en ringe og utilstræffelig Subskription, neppe var kommet for Dagen. Jeg skylder dernæst Mindet af en for længe siden afbed fortient Lærd og Embedsmand, Conferentsraad, Geh. Archivarius, Professor og Dr. Gr. J. Thorkelin, den Erkiendelse, at hans humane Velvillie og Venfæb paa enhver Maade har lettet mig den, ved allernaadigst Tilladelse af Kong Frederik den Sierte, mig bevilgede Afgang til Archivet, i Benyttelsen af dets Skatte, jaavel i nærværende, som i andre Tilfælde. Et lignende Sindelag har jeg fundet hos en sildigere afbed Ven, vor berømte Lærde, Etatsraad og Geh. Archivarius F. Magnusen. For Archivets nuværende Forstander, Hr. Professor Dr. Wegener, og dets Embedsmand Hr. Registratør Knudsen og Hr. Copiist Kall-Rasmussen, maa jeg offentlig gientage den Tak, som disse Herrer saa hyppigen, ved at fremme mine Efterfølgere i Archivet, give mig Leilighed til mundtlig at aflægge. Sædeles skyldes min Erkiendtlighed Hr. Rasmussen, som jeg ogsaa ved denne Leilighed har at takke for endeel Veiledninger og Meddelelser til Oplysning af dette Vindis Indhold, ligesom for adskillige ved Brevenes Slutning angivne Berigtigelser. At hermed ogsaa har maattet følge nogle rettede Trykfeil, hvoraf enkelte, endog efter al anvendt Corrigering og Revision, ere opstaaede under Aftrykningen, og at en og anden Bogstavfeil endnu vil kunne opdages, beder jeg velvillige Læsere at undskyldes. Disse Feil ere dog i det Hele ikke betydelige, og vedkomme kun Anmærkningerne. Den meste Umage og Omhu er anvendt paa Textens nøiagtige Aftrykning; og da jeg sely, uden al Hielp, har maattet besørge dette Værks ligesom mine øvrige Skrifters Correctur: faaer dette at tiene mig til nogen Undskyldning i min nærværende Alder.

Kiøbenhavn den 15de December 1848.

1596.

I.

**Der Durchlaughtigen Fürstin Frawen Sophien zu Dennemark,
Norwegen &c. Königin &c. Unser freundlichen, hertszielge-
liebten Fraw Mutter.¹⁾ [A.]**

Kongen g'iver sit Samtykke til det af Enkedronningen foreslaaede Teste²⁾ imellem hans Døttre Fruen
Augusta og Hertug Johan Adolff af Holsten-Gottorp.

Freunliche hergvielgelibte Fraw Mutter wen es E. L. an gesundheit
vnd anderen Zustande wolerginge were es mir von herzen lieb zu
hören vnd kan es E. L. nimmer so wol ergehe ich wünsche es E. L.
von herzen viel bessers. freunliche hergvielgeliebte fraw mutter ich
habe E. L. schreiben bekommen sub dato den 19 Januarii von E. L.
Kammerdiner überantwort vnd habe daraus verstanden welcher ge-
stalt der Herzh. Johan Adolff meine vielgeliebte Schwester frelein Au-
gusta³⁾ zu der e³⁾ begeret vnd dar nebst E. L. freunliche neigung
gegen inen vermercke. Darauff wil ich E. L. Kürzlich auff andtworten
das ich wol zufriden bin, doch zu gelegene Zeit, den E. L. wissen dis
Reichs gelegenheit wol, als Jochin E. L. besser berichten soll auff mei-
nendt wegen vnd habe alles dis um E. L. willen gethan. Vnd will
E. L. nicht lenger mit meinem schreibent auffhalten. was andere

1) Dette er det ældste egenhændige Brev af Kongen, som hidtil har kunnet opdaget. Det er skrevet efterat Kongen i Begyndelsen af 1596 selv havde tiltraadt Regieringen; men et halvt Aar inden hans Haandfæstning udstedtes (7. August).

2) Augusta, Frederik den Andens tredje Datter var født i Colting d. 8. Apr. 1580. Hendes Bryllup med Hertug Johan Adolff, Sønnesøn af Kong Frederik I. (f. 7. Febr. 1575), stod d. 30. Aug. 1596, Dagen efter Kongens Kroning. (J. S. Schlegel Gesch. Christian IV. von Slesvig I. S. 204. Brylluppet beskrives S. 220. Anm. 146. Om Prindsesse Augusta og Hertugen, jvf. Anm. 136, S. 205.) Man har en Fortegnelse over hendes Smykker og øvrige Udstyr, ved hendes Moder Enkedronningen. Hun selv blev Enke d. 31. Marts 1616, levede fra 1617—1629 paa Husum Slot, og berømmes for hendes Gudsfragt og Gudsjørenhed. (Kraft Husumske Kirchengesch.)

3) "Zu der e" 3: Ehe (til Ekte.)

gelegenheit sein kan die will ich Jochim befelen das er sie E. L. berichtet, hiermit wil ich E. L. gott den almechtigen befelen. Datum auff Coldingen den 30 Januarij Anno Domini 1596.

E. L. gehorsamer Sohn dierevil ich lebe

Christian.

1598.

2.

Christophør Walfendorff til Hende. [A.]

Kongen gffer Befaling angaaende Baadsmændenes Alatning paa Flaaden, bestemt til hans norske Reise m. m.

Epther som ieg haffuer thill foren thalet med Eder om den reise jeg wilde gøre paa forared ¹⁾ och om dii Baadsmænd ieg wilde haffue med mig, disligest om deris klenning huad for farue huerdt skib skulle haffue ²⁾, saa sender jeg eder her en forteguelse paa huert skib och aat y eders Beste skid gøre att wi det till rette thid bekomme, och om saa er at y icke kunde aff sliig farue bekomme att y mig daa dedt med det

¹⁾ Dette var Kongens berømte og markværdige første Reise til Norge, som vi her see, han allerede Efteraaret tilførn havde besluttet; men som han for den ualmindelig strenge Vinters Skyld, først kunde tiltræde d. 17de Apr. 1599, da han afskillede fra Kiøbenhavn. Med 8 Skibe af sin Flaade, der samlede ved Flekkers, under hans egen Overbefaling paa Admiralskibet Victor, hvor han antog Titel af Generalcapitain, seilede han fra Flekkers, med hele Flaaden, uden at søge nogen Havn, omkring Nordcap til Vardøhus (22. Apr.—14. Mai); siden, ikke uden stor Fare, til den yderste Grændse af det norske Lapland, (i Egnen af Kola), hvorfra Kongen (d. 26. Mai) vendte om til Bergen, (d. 21. Jun.), hvor han opholdt sig til d. 1ste Jul. Han var tilbage i Kiøbenhavn den 13. Jul. — Om Reisen har man en bekendt, udførlig Beretning, af Kongens Secretair J. Charisius, trykt i Schlegels Samml. I. 4. S. 43—95. (Om Jorf., som døde 1619, samme St. S. 50.) Reisen er desuden omhandlet i Sigv. Grubbes Dagbog, skreven paa Latin. (En Afskrift i det st. Kongel. Bibl. Nyere Kongl. Saml. 2018. 4to.) Originalen er aldrig fuldstændig udgivet. Det, som handler om Kongens Reise, er overs. i D. Wolffs Journ. f. Väst. m. m. 1808. IV. S. 269—300. Om Reisens Anledninger og politiske Formaal m. m. f. Schlegels Forerindring, S. 45—51. Jvf. Schønning Norges gamle Geogr. S. 71. [Slange, v. Schlegel I. 279. 280].

²⁾ Meningen er, som man sees, ikke Skibenes Fare. Kongen vil have »Baadsmændene« (Matroserne) udmærkede ved særskilt Fare paa deres Dragt eller Uniform.

aller første lader wide. Jeg haaffuer skicket myn thienere thill eder att hand skall aff Eder anamme 300. Daler huilke ieg med det første will sende vdi Engeland.

Jeg thalede ochsaa med eder thill koberinghaaffn der ieg sist der var om di rustinger som Johan Marin skulle bestille vdi Nidderland, men ieg haaffuer hannem inthed fornommeth, och om hand icke er forreijed hid da befaler hannom paa mine weien att hand strax forseier sig hid. hermed gør y mig befaling fillist. Befalendis Eder hermed gud. Datum Friderichsburg den 18 Novembris Anno Dni 1598.

Christian.

1603.

3.

[Eit Rigsraadet. Uden Overskrift.] (A.)

(Colding, 2. Dec. 1603.)

Nenzen ytrer sin Uilfsøtsked med Rigsraadets Uilboelighed til at gride til Raaden med den „ante Rabo“ (K. Carl IX. i Overriget), affstediger Raadsforsamlingen (i Colding d. 2. Dec. 1603) og paalægger Raadets Medlemmer fuldkommen Tausked i disse Sager.

Efftherdi wi indtil denne Thid icke haaffuer wildt Noget anden Standt vdi Rigett woris ahnliggende, oc huiss os Emod retten aff en end Rabo wedersaris¹⁾, giffue thilfende, End wore egne Raad, I den tilforsicht atti fortride skulle det os wedersaris,

Borgerstabet ey heller formodede dennom, atti aff Rigens Raad, som aff en fornem Standt heer udi rigett, Huos huilken dett er (nest os) huer mand att hielpe thill rette, Skulle forladis.

Saa fororsages wi dog, Effther denne thidz leilighed, att lade aldingist beroe, wed det som de fleste Raad rod haaffuer.

¹⁾ Under den længe vedvarende Strid om den svenske Krone, som færdtes efter Kong Johans Død (17. Nov. 1592) imellem Hertug Carl af Södermanland (Gustav Vasas fjerde Søn) og Carls Broder søn, Kong Sigismund (Erik den Fjortendes Søn) var Kong Christian vel overhovedet neutral, og i Begyndelsen, som det synes, ikke uvenlig hienimod Hertugen. Denne havde d. 22. Aug. 1592 ægtet Kongens Slægtning Christina, Datter af Hertug Adolf af Holsten-Gottorp; og Christian IV. blev i Beg. af 1595 buden at være Jædder til Hertug Carls førstefødte Søn, den siden saa navnkundige Gustav Adolf. Imidlertid opstod snart Misforstaaelser imellem begge Riger, efterat Hertugen paa Rigsdagen

Der som Smellom stenderne y Rigit sligt udi fremtiden wuillie fororsager, Eller och den Friid och roslighed, som y Nar elskes, forors-

i Søderköping 1595 var bleven antaget til Regent i Sverrig, og 1596 udslog sig for at modtage den af R. Christian tilbudne Mægling imellem Hertug Carl og R. Sigismund (Slinge S. 119). Blandt den svenske Adels reisste sig stærk Misforneielse med Hertugens egenmagtige Herredomme, og endeel fornemme svenske Herrer af Rigsraadet flygtede ud af Landet; Nogle til Danmark. Hertugen søgte dog forgieves at formaae R. Christian til saadanne Forholderegler imod disse og Andre af R. Sigismunds Føls (bl. a. Cantsleren Grev Erik Sparre), der stred imod den Stettinske Fred, og mod Rigerens politiske Forhold; i det den danske Regiering havde erkjendt Sigismund som Konge, og ikke stred i noget fiendtligt Forhold til ham. (1597.) Da nu i det følgende Aar Striden udbrod i aabenbar Krig imellem Hertugen og R. Sigismund, søgte begge Parter at vinde R. Christian for sig, og Sigismund endog at formaae ham til Bistand og Krigshielp. (Jvf. Slinge ved Schlegel. I. S. 266. 68.) Kongen afslog denne Begiering og vedblev at holde over sin Neutralitet, imedens han tillige meer end een gang tilbød begge Parter sin fredelige Mægling. Da Sigismund med Slaget ved Stångebro, d. 25. Sept. 1598, havde tabt enhver Udsigt til at beholde Kongemagten i Sverrige, gientog R. Christian vel sine Forsøg paa at optræde som Mægler, men uden anden Følge, end at Hertug Carl 1599 henvendte sig ved Sendebud og fortrolige Skrivelser til R. Christian, der gik ud paa en nærmere politisk Forbindelse og Underskottelse, som Kongen ikke videre indlod sig paa, og hvormed det fra Hertugens Side neppe var meget oprigtig meent. Sigismund blev formelig assat paa Rigsdagen i Stockholm 1599, og Carl, der nu regierede Sverrige som Rigsforstander, søgte at bemægtige sig Lifland, som Sigismund endnu, tilligemed Finland, havde inde; hvormod denne Konge fra Polen sendte en Krigsflaade, som Christian IV. tillod at gaae igjennem Sundet, for at angribe Elfsberg. Med dette Tog, og i de paaafølgende Fiendtligheder til Sees, gik det Sigismund lige uheldigt; men denne Søkrig og Krigen i Lifland gav ny og vedholdende Anledning til Misforstaaelse og gjensidige Klager imellem Danmark og Sverrige. For at afhielpe disse høsttes i Februar 1601 det første Grændsemøde ved Flakkebet i Halland, hvor desuden tidligere Stridigheder om Grændserne i Lapland og om de tre Kroner i begge Rigers Baaben m. m. skulde afgjores. Udskjendt Hertug Carl ved denne Leilighed endnu i det Udvortes yttrede et fredeligt og venstabeligt Sindelag, blev Mødet dog uden Frugt, og den aftalte nye Congres, der skulde holdes i October i Anarod gik overhovedt, da Ingen mødte fra Hertugens Side. Fra dette Aar af blev Forholdet imellem begge Rysker endnu mere spændt og uvenligt, og gik snart over til en stigende gjensidig Mistante, der omsider førte til personlig Uvillie og Ferkittelse. Med et Grændsemøde, der var berammet i Anarod i April 1602, gik det ligesom ved det forrige; Hertugen lod sine Sendebud blive horte, og vilde afgjore Sagen ved skriftlig Underhandling. Endelig kom det i Februar 1603 til et nyt Møde i Flakkebet, hvor 6 Rigsraader fra begge Riger indfandt sig, imedens man fra begge Sider gjorde Anføringer, som om man belavede sig paa en Krig. I de to Maanedes, Mødet varede, blev vel en og anden enkelt Post afgjort; men det vigtige Stridepunkt om den

sager y thilkommende tid oc udi lengden Besjering, Da wille wi der udi were vndskildigett, Och wille her med haffue wore Raad N. forloffuit.

Och wille heer hos haffue woris Raad paa deris Ged formanit och pamindt, att inthed aff dette udkommer, med nogen middel y huad det uer eller neffnis kan. *)

Christian.

1604.

4.

[Til Rigsraadet. Uden Overtskrift.] (A.)

Nogen foretræger og aientager sine Beskrævelser over det skenbtlige Forhold, som fra Sverriges og Regentens, Hertug Carls, Side idelig rises imod det danske Rige, og begierer Rigsraadets Samtykke til at begynde en Arig med Hertugen, og Bevilgning af de dertil fornødne Midler.

Vor Synderlig Gnist Thilførn, Elskelige Danmarkis Rigs Raad. Wy forarsagis aff nogen omstendige wilkor, som nogle aar forleden, De endnu dagligen sig tildrager, at lade forsamble, menige vore och Rogens Raad, udi vor købsted Otthense, deris betenkende vdi en sag, som os och Riigit macht paa ligger at forfare, Och erre derfor Radd: begerendis, at Riigens Raad her udi, deris endelig mening Raad og erklering, os uilde lade uilde. Och ued uoris Raad, dennom nocksom att ehrindre att thet det seniste mode, som ued grensen bleff holden, er foraffskedit aff begge Riigers Commissarier, at dy Danske kiohmen, som en stor Summa penning thilstod udi Suerrig, besynderligen hoef J: Carl

Laplandsk Grændse, med flere andre, udsattes til Afgjørelse ved Voldgiftsmand; og da Hert. Carl fra Tid til Tid opstod sin Ratification, og meldte sig med nye Klager og Indvendinger, blev ogsaa dette Møde reent frugtløst. (Vef. Slange, ved J. P. Schlegel. I. S. 337—340. Heltberg D. Hist. II. S. 593.) Fra nu af anfaae Kong Christian Hertugen for sin erklærede Fiende og henvendte sin Tante paa en Angrebskrig, som han dog i flere Aar forgieves søgte at formaae det danske Rigsraad til at samtykke i; indtil dette omsider A. 1611 lyffedes ham (s. nedenfor Nr. 4. 6. 8).

- 2) Ved dette Brev, hvis Skrift er meget jærlig og tydelig, findes en Seddel med samtidig Haand af følgende Indhold: „Dette skriftlige Snar haffuer „Koning Christian ladett antuorde menige Danmarks Riges Raad wdi Ketting „den 2. dag decembris Aar 1603. Och er det aldsammen strefuet med Hans „Ra. egen Hand.“

selff, och en part thil Bertolomij udi Stockholm y samme aar, huilckit aff H: Carl Icke er holden och eptherkommit som det sig burde. Vdi lige maade da er siden den tiid, plundrit och tagen paa uoris strømme, besynderligen ued Borringholm, saa fremmede Sofarende seldt icke paa uorre egne strømme erre seecker och schelig, Och saa tagis der paa Hollender och andre, som bruger Østersøen och dy retferdiges ¹⁾, saa uel paa uore Riigis strømme, som paa dy Suenckis faruand uden all forskell endog die erre icke Hertugens fiender, Ey helder haffuer y sinde at seile til Riga, herforuden haffuer H: flode tagit it kjøpnehavn skib som kom fra Riga, imod det forbemelte sieste Modis affked. Huorledis der handlis med uoris Riigers undersaaater som handler udi Suerrig, Narven &c. det er en huer beviist. Foruden den troß och skade, os och uore undersaaater hiid ind thil er uedersfaren, oc dagligen, jo mhære och mhære beviist, Da synis det icke trolig at forbemelte siirstis regimente, skulle lenge kunde bliffue ued macht, Men gud alsommechtichste, hannom som alle andre tyranner, en fordt termyn haffuer forrelagdt, Och eptherdi slet ingen Herre, udi den gancke Gustauiske Familii findis, som er mindig och thil sliq alder kommen, at den Suerrigis Rige udi sliq mislig thilstand kunde thill gaffus forresta, thil med forfarer man, mhære end formegit, at alle de Suencke baade aff Adel og andre som aarsage giffuis at romme af Rigt de begiffuer sig alle til Polen och søger der thilflucht, Endoch saa findis endnu nogle y Suerrig, som hemmeligen erre konningen af Polen tilgedan, da er thedt at besrigte, om negit uforuarendis med H: Carl sig tildrog, at det Suencke riige, skulle igen komme til konningen y Polen, En Herre som er opdragen udj Papiisteriet, och en yffuerer y samme Religion, Som regeris aff Munke og Jesuiter huilcke Erre hans neste Raad, er konningen aff Spaniens suoger, De Pagens sen oc creatura, Huad dette Rige haffde at foruente aff sliq Raboskab, kan nocksom forstaaß, Nemblig, inthed andet end Religiouens forandring och ny Spancke practiker, dette rige at undertricke, eller y thet ringeste skade at tilseie.

Øfftelige Rigens Raad, aff det som nu beret er oc aff andet mere, som at opregne wy uille gaa forby och y selffuer eder at paminde uider, Forfaris nocksom at huiff som H: Carl udi di siicker giordt haffuer, och

¹⁾ Maastee har Kongen meent, eller villet skrive: uretfærdiges.

dagligen gjør, det ſkeer af forſeet, troß ſaa och imod all ret og billig-
hed, woris perſon thill ſtørſte forſlenering och foracht, Riiget paa deß
Høiſhed thill preiudicio och forfang och underſaaterne thill ſkade och
affbrek. — Icke heller er at hobe, om end gud aldmægtigſte ſame
førſte ued døden bordt tog eller y andre Maader paa hans regimente
giorde ende, at thed ſkulde da bliſſue bedre, Men faſt uerre huer dag,
ſom for Dien er att ſee.

Derforre ſiunis oß raadeligſt, och riiget till gaffn at uere, icke
nu lenger ſlig uret, ſpott och forſlenering aff ſamme furſte at lide,
menn ued loulige och ehrlige Middel den at ueddergøre udi tide, det
ſom riget udi fremtiden, ſkadelig og thil ſaare uere kan, med det forder-
lichſte at affuerge och forrekomme, och uorre rigers gaffn, beſte, och
foruiering²⁾ at ſøge (Eptherdi uy icke ma nide retten) det beſte oß
muelig er och thed ued en loulig frii och obenbare ſeide, Hvilken uoris
tanke Votum och mening, uy ſom en konning offuer riiget Eder uilde
lade uide.

Och eptherdi uy icke tuiſſe at y ſom uore tro mend och rad och
den fornemſte ſtandt neſt konningen udi riigit io billigen fortrider den
ſpot forſlenering och foracht ſom oß aff ſame førſte ſted er, och dagligen
uederſariß, y och gerne hielper thil rette fattige borgere och underſaater
ſom forurettiß, eptherdi de och erre riigens lemmer, dißligiſte uille uy
hobe at y icke gerne ſeer at riigens ſtrømme ſkulde med macht uan-
brugis, tollene forringes, og ellers andet mhære, ſom rigens Høiſhed
er, at ſkulde aff en ond Rabo (icke oß allene for uoris perſon, men
den ganſke Nation thill ſpot og epthertale) forderuiß. Da bede uy
Eder Radigſt, begerer og uille at y den förbemelte ſag uilde betenke,
beraadſlage och Eders mening endrechteligen oß tilkende giſſue, och ſaa
fremdt y ſambtligen med oß om för^e ſeide at beginde offuerens ſtemmer
(Hvilken ſeide at udføre den uiſſe aarlige rigens indkomſt icke kan uſta)
at y da ochſaa offuerneier huorlediß det ſom der kan fattis, formedeliß
lidelige uilfor, aff rigens indbigger och ſtender, arligen ma bekomme, ſaa
uid leiſligheden och deris formue det kan tolle³⁾.

2) Udriddſe. (Kongen har tænkt paa det tydiſke: Erweiterung.)

3) Rigøraadet afgav under 27. Aug. Beretning om dette Kongens „Forſæt“,
og erklærer ſig af flere Grunde meget afgierende imod Krigen, ſom det præſen-

Och epther som Handfæstingen formelder at huiſ land med ſuerd og udi andre maader bliſſuer wunden, thed ſkal al thid bliſſue til Riget, Sa hobes uy thil den Allommechtigſte gud og retſerdige himmeſke herre, at endom rigens ſtender och underſaater paa nogen thid lang uilde ſtorligen betingis, at dog det gaſſn og fordell, ſom man udi forhobning haſſuer, ſkal uedderlegge udi lengden riget deſ anuende bekoſtning og umag. For uoris perſon, da haſſuer uy inthed andet aff uoris umag och [at] uentis (neſt det uy haſſuer en god ſamuittighed huof gud) end at uy trachter at affuerrie uoris ſpot og rigens ſkade, Soger uort rigis gaſſn och forbedring och at forhuerue der ued et erlig och rømligdt naſſn udi uerden, Midler thid gud under of at leſſue och ſiden epther uoris dødelig affgang. Wore rigens Raad, uilde her paa dennom underdanigſt imod of erklere, Der med ſteer uor uillie, befallendis Eder gud. Skreffuit paa Wort Slot kœpinghaſſuen den 18 Dag Auguſti Anno Dni 1604.

Chriſtian.

kan finde lovlig og begrundet i de politiſke Forhold imellem Rigerne, eller tilraadelig. Blandt Grundene hertil anføres forſt Adelenſ Forarmelſe, i det en ſtor Deel af dem ere mange Penge ſkyldige i Holſten, ſom de i Tilfælde af Krig kunde vente ſig opſagte, og derved „komme udi høieſte Nød.“ „Hvad Bønder og Bergere ere anrørende, da er iblandt dem ſtorre Armod, end lettelig kan gived „tilkiende; endnu beſindes nogle tuſinde Bøndergaarde, ſom ſtaaede, hvilke „ſnart vilde blive flere, om nogen ſynderlig Skat og Beſværing paakommer; og „det kunde være at befrygte, at andre Ulykker deraf kunde opſtaa, ſom tilførn „i Grevens og Skipper Clements Tiede er ſteet. Thi en forarmet „Armue, ſom Beſværing paakommer, kan lettelig lade ſig be- „væge.“ Blandt andre Grunde, ſom anføres imod Krigen, ere ogſaa diſe: at Hert. Carl raader over en ſtærk, vel udruſtet, og i nogle Aar øvet og brugt Krigsmagt af flere tuſinde Mand; og at Sverrige er „et meget faſt Land“, ſom er vanſkeligt at angribe, og med ſaa ſjæld kan forſvares i de trange Huul- veie — hvilket den ſidſte Krig, „der varede paa ottende Aar, dette Rige til mærkelig ſtor Gield og Skade“, har lært. — Midler til Krigen anſeer Raadet det umueligt at ſtaffe, paa Grund af Armoden blandt Bønder og Bergere i Riget. — Hertug Carls Regimente i Sverrig maa deſuden anſees for meget uſikker; og det vil i det mindſte være raadeligt i nogen Tid at oppebie, hvad Enden vil blive paa den urolige Tilſtand i Sverrige.

1610.

5.

Andreas Synkleer¹⁾ til Hende*).

Kongen giver ham et diplomatiskt Brev til det engelske Hof, igiennem Greven af Salisbury, om Uagting imellem England og Frankrige m. m.

Jeg glemte at tale med dig om et brev, Som du paa myne negne Skulle skriffue tiill Salisberg²⁾, udj denne mening, at ieg naar kommen udj erfaring, at die thuende Potentater, England och Frankrig, icke naar udj den Correspondentz, Som man gerne saa, och Som

*) Efter Lurdorphs Afskrift af Originalen i det danske Cancellie-Archiv.

- 1) Andreas Sinclair, en Skotte af Jætsel, er formodentlig kommen ind til Danmark imed Slutningen af 16de Aarh., da han d. 23. Nov. 1600 blev gift med Kirsten Raas, Datter af Erik Raas til Stovringgaard. Han skal (i Følge en gammel Slægtbog) være f. 1555, og døde d. 17. Jan. 1625. (Vef. O. Wormii Epp. I. p. 59.) Af Christian IV. var han meget afholdt; Kongen satte ham, efter Calmars Indtagelse, til Besalingsmand paa Slottet (Slange, v. Schlegel. I. 521), hvorfra han kort efter gjorde et Tog til Island, og indtog dette Land, som dog den unge Gustav Adolf allerede i October igjen vandt tilbage. 1616 gjorde Christian IV. A. Sinclair til Ridder af sin Sværdorden, og 1617 til Rigsraad. 1607 stod Kongen fadder til en Son af Sinclair paa Gladfaxe, en ferdums kongelig Gaard i Jæreslad Herred i Staane, hvor han desuden eiede Gaarden Sinclairsholm i B. Gienge Herred [f. Chr. IV. Skivekalender f. 1607, d. 29. Marts; jef. Schlegels Num. heril i Samml. 3. dän. Gesch. III. 3. S. 87]. 3 A. 1618—21 blev han af Kongen brugt ved Underhandlingerne om Erkebispedommet Bremen. (Schlegels Samml. II. 1. S. 86.) Uigeleres sendte Christian IV. ham ostere i Statsærender til sin Svoger K. Jacob I., af hvem Sinclair synes at have været icke mindre yndet, end af K. Christian. — Saaledes bl. a. 1612, da han ledsagede Jon. Charisius, der i Januar sendtes over Holland til England: [for at underhandle om at skaffe Christian IV. nogle Galeier, og om at hverve Solfolk, samt to Regimenter paa 2000 Mand; hvori Charisius dog, hvad Galeierne og Matroserne angik, icke var heldig]. 3 Marts 1614 blev Sinclair atter skicket til England. [3 et Brev af 29. Marts beridner K. Jacob sin Tilfredshed med A. Sinclair, og udbreder sig med stor Berømmelse om hans Trofast, Duclighed og Paalidelighed.] Uigeleres sendtes han derhen 1618 (f. Nr. 48); 1619 med Jon. Charisius, der skulde underhandle om Handelsforhold, og i Anledn. af Dronn. Annas Død, som indtraf d. 2. Marts [Schlegel II. 123. 24. Br. af K. Jacob I. af 7. Jun. 1619]; 1621, for at foreslaae et nyt Forbund og Stadsfæstelse af ældre. [Kongens »Memoriale»: Reskifte 14. Febr.] 3 A. 1623 har Sinclair uden Tvivl sidste Gang (i sit 68de Aar) været i England. [Efter et Br. af Kong Jacob af 13. Mai 1623, hvori han omtaler ham som den, ved hvem han vil meddele sin Svoger Esterreninger om Prinds Carls Giftermaal i Spanien.]
- 2) Robert Cecil, Lord Burleighs anden Son, Statssecretair hos Dron. Elisabeth, og siden hos K. Jacob I, som meget yndede ham, og 1605 opboiede ham til Greve af Salisbury og Lord high treasurer, eller første Minister. Han døde d. 21 Mai 1612.

denne Ißige Selsom tiilstand, fast udi den gaanske werden, udfressuer, huor for om hannem Quintes, at ted icke uaar hauss Herre imod, daa uilde ieg, med ted første mueligdt laade mig der tiill bruge, saa at der kunde bliffue ymellom dennom, En fast och staaedig Correspondentz, huilkit kunde uerre Potentaterne selsfuer, tiill stor stürke, och den gaanske Christenhed tiill mechtig forbedring.

Du kandt her huoss ochsaa nogit røre, om der icke kunde handlis om Giftermaal imellom K: aff Frankerigs Son, och myn Søsterdatter, eller udi Andre maader.

Du skaldt ochsaa laade Salisberg wiide huorledes diin Lantzman A: Kütt haaffuer sig forholdit udi Suerrig och andenstedz, och derhuoss sliteligen erfhare huor hand haaffuer laadt die bressue ieg med hannem kress myn Søster tiill, och om die erre kommen wksamferiit fram.

Disse forbemelte Erhringer skall du med ted første, ued dyn egen tienere sende tiill Engeland huiss derpaa becostis Skall dig igien betaliss. Vale Datum Dronninghorre Elett den 4de May Anno Dni 1610.

Christian.

6.

Propositiones & Capita, Som skall menige Danmarksiß Raad tiillstillis tiil denne Nestkommendis dag tiill huilken die Erre forskrefuen, huilken er den 25 Iulij Anno 1610. [A.]

Om Misforholdene til Ererrige og til Kong Carl IX., sem her fuldstændigen utrissas.

Propositiones oc Capita Som wy Christian den III, Danmarkis oc Norgis &c. konning haaffuer ladit forfatte oc worre Elfselig Danmarksiß Riigis Raad offuerandnuordit och tiillstullit tiil den Dieta Som den 25 Iulij her udi wor købsted københaffuen er berammit at holdis, Och wille Som och Raad: Begerer werriß Elfselig Raad denom der paa Emod oss wilde vnderdanigst Erklere 1).

1) Denne Kongens Skrivelse besvarede Raadet i en Erklaring af 2 Aug. 1610. Dets Mening gaar denne Gang ud paa, at Kongen har gyldig Marsag til, med Magt og med en anseelig Skibsslaade at hindre den svenske Krones Trudsler og de uøvede Voldsgierninger mod dem, sem seile i Østersøen og paa Riga; ligesom og til i Lapland at sætte Magt imod Magt, og hindre de Svenske, faade fra at holde Krigsskold, og at anlægge utilladelige Blokhuse. Om at begynde en Angrebskrig paa anden Maade, ytrer Raadet sig ikke; men vil for dette Aar (1610) til bemeldte Rustninger berisge en almindelig Madskat; dog at Hans Maj. „sem Caput regni naadigst ville supplere, hvis Almuens Ringhed at udgiøre ikke kan fermaae eller tilvirke.“

Worriß Giffelige Raad wyde dennom vnderdanigst at Ghrindre atti Suenffe Comissarier Som paa thed mode ved Glæbebeck wore forordinerede Año 1603, Gblandt andet begerede udi venlighed at woriß Riigerß vnderfater wilde paa nogen tiid lang vedholde dennom fraa den Riigisse Segelation, Gptherdi den var Suerrigis Crone till merkelig stor affbrect, De Endog sligdt icke dennom samme tiid bleff beuilit, Men bleff Suarit aff worriß Raad at di slig derriß begering vilde vnderdanigst of andrage och derudi befordre huiß de kunde, Saa haßfue wy dog (Gptherdi det udi venlighed bleff begerit) Seet egenom fingre paa nogle aarß tiid, och ingen aarsage villet giffue vorriß vnderfaater diid at seile, Endog paa atskillig aar och tiider mange paß diid at Seile haßfuer uerrit begerendis aff of. Och endog uy for friid och Genighed skild, Saa och Suerrigis Crone tiill uyllie haßfuer siddit stille och derriß begering Gptherkommit udi den forhobning at sligdt med ted forderligste skulde tage ende och den Riigisse Seglation och handtering Menige mand och of til beste skulde worde frii och wbehindrit. Saa befindis doch at die Suenffe wdligger haßfuer En vliiderlig skade tilseiet, och stor tyranni ofnuet imod dennom som paa ted Riigisse faruand at segle sig haßfuer vnderstanden, Icke heller haßfuer de Suenffe wdligger forskanit andre seglende mend som til Dansig, Meluing och andre steder at besegle udi sinde haßfde, Men under ted Skiin, at di uilde segle til Riiga, da erre die beroffuit och Skiib och godß fraatagen, Endog de diid at Seile aldrig haßfde udi Siinde; vdi liige maade Gmeden uy saledis temporiseret och den Suenffe Crone favoriseret haßfuer, da haßfuer icke worriß Ggne vnderfaaters godß Gi heller worriß och riigenß Stromme forskanit bleffuen, men dennom uti atskillig maade groffueligenß misbrugit.

Wdi dette Nerruerende Mar, daa haßfuer konningen udi Suerrig laadit paa triick udgaa et aabit Mandat huorudi alle forbydis at Segle tiill Riiga, Gurland och nogle andre steder vnder skiib eg godß fortabelse, om de suenffe dennom Offuerkomme. Endog sligdt Mandater Gpther en seduane aff herrer och forster stondem brugis imod fremmede, som dennom Slet inted uedkommer, Eller huiße de liidet gaat vnder, daa pleier de dog at holde nogen Discretion och Skilsmis Gmellem slig och fremmid och deris Naboeer huiße formedelsst Pacta & foedera ber at Respecteris och icke til den Necessitatem kand obliigeris, Saaßom

andre kunde. Tilmed da er samme patenter sendt tiil wor kebsted
helsingør der at anslaaß aff Tolderen Sammesteds, Och war icke den
ringiste baagstaß enten tiil os eller worriß Raad Skreffuett; Men huor
Kiinge hoi: konning udi Suerrig os achter, ted kan deraff Estimeris.
Och Epther Som uy formehne dette forbemelte som saledis ted ene aar
Epther ted andit So lenger io mere til sesß sig tildrager, at uerre imod
wor Reputation och imod wor Kiigerß heithed, ocjaa y framtiden kunde
gelange os och Kiiget tiil største Præiuditio, lige som dette kongerlige
skulle werre konningen udi Suerrigß willie, gierninger och Mandater
vndergiffuen och altid sig rette Epther den Deel som den Suenßke Crone
kunde werre tiil gaffu profit og forhoielse: Daa haßue uy ladit nu udi
denne Sommer in Maio en Armade udrifte at geleide och Assekurere
alle dennom som tiil Kiiga, Ghurland och de forbødene steder segle
uilde, Disligiste at forhindre roßuerie och Plünderie, som steer udi Øster-
soen Och worriß Kiigenß Admirall aluorligen paalagdt at siße den
Suenßke admirall at hannem er beßhalit at forholde sig emod den Suenßke
flaade fredssommelige och uenlige, dog atti Suenßke udligger Ingen
forhindring gorre die Kiigafarer, derneß atti undtholder dennom fraa
Roßuerie och Plünderie.

Der disse thuende floder erre motte och de Suenßke fornam atti
warre aldt for suage, haßuer de ladit dennom Passere med de kofßarder
de geleidede baade tiil Kiiga och saa tiilbage igen.

Dog icke disse mindre siden en sterker flaade udrisset emod worriß
flaade, derisß ubillige bedriß och freuelle²⁾ gerninger med macht och
gewaldt at forfremme; huilken derisß Ny flaade haßuer foraarsaget os
Endnu en skibßflaade at udrifte den forrige till undsetting, paa ted die
Kiiga farer maa beßfittis, och worriß flaade disse mehr kan uerre
Assecurerit, Och eptherdi siße konningen aff Suerrigß ubillige ger-
ninger bedriß och troß, Som sig huer aar So lenger So mer foreger,
foraarsager at os udi friidß tiid opgaar en stor och merkelig omkostning
paa ted uy kunde erholde worre Kiigerß heithed och Immunitates, och
beßitte och handthassue dennom, som os udi Drefund told och tributt
giffuer, for de Suenßkiß wolsomme gerninger, Och wore och Kiigerß
indkomst icke tilstedes, saaledisß och udi siße terminis med de Suenßke

²⁾ Hermedentlig det tydske: freventlich.

at Procedere, y besiinderlighed Eptherdi ny icke uide huad ende och effect sliq en ujsker friid tage kunde, Som inted andit End list, Practicker, finanheri och trog følger :

Daa begerer ny Raadigst Riigens Radz betencken at uyde, huorledis denne sag, som uorriß og Riigens heihed udi Ostersoen fernemmeligen wedgaar, Och sig tiill uor told udi Sundit henstreckes, beqvemmeligst och best kunde forretagis och Remedieris.

Der nest som de Suenfke Commissarier paa den slackebecffe Mode haßuer tildømdt den Suenfke Crone halffdelen aff all den rettighed som selapperne gissuer fraa tiitis fiord Indtill Maalanger; Och Norries Crone at følge den anden halffue deell, Och siden fraa Maalanger Indtill Weranger de to parter, och den tridie part alene at høre till Norrie; disligist formelder samme dem emod all skell och ret, Saa och emod ted Stetiinske fordrags udtrickte ord, Och den Suenfke Crone epther sliq en qvotam at nerre berettigst icke allene tiill den blotte indkomst, Men Suerrig at tiilhere land och strann, geistlig och uerslig Jurisdiction med mere clausuler som deris dom medfører, huilken herlighed dog aldrig haßuer fuld nogen konnig y Suerrig, Ey heller haßuer kendt sig ued slige Rettighed foren denne Ißige ko: Carl (epther at den Suenfke Regering er geradit udi hans hender) sliqdt haßuer først inventerit, optenkt och bracht paa baanen; vdi hans kroning er tiitelen forbedrit med disse ordt: Dßuer de lapper udi Norland och Caianer konning, Med huilken Ny tiitel hand sinis at uilde confirmerer huad die Suenfke Raad haßuer dømdt, herforuden haßuer hand understanden sig at forordinere En stadtholder udi Waarhus³⁾ leen udi et Weehr heder Weranger (ued nassu Balher Beck) der som aldrig nogen Suenf officerer tilforn uerrit haßuer, Och saa er begindt at biggis et blockhus udi alten Elß, som aldrig tilforn uar hus eller nogen woning; Disligist er nederfendt nogle Suenfke fogder med et antall knechte som Skulle optage aff finderne⁴⁾ skat, Och huem den udi siß icke uilde udgissue och yde, saa megit Som die begerer till Skatt, daa toge de ted fraa dennom med gewaldi. Huad Sepas paa Norland oc Waarhus

³⁾ Wardehus. Det følgende "Weehr" maa fermødentlig være det tydske (die) Wehr eller Wehre : et befæstet Sted, Varn, Skanse e. d.

⁴⁾ Finnerne. (Ligesaa nedenfor.)

leen aff konningen udi Suerrig selff udgiffues och huerhen hans stüll er dirigerit, ted kan forsaariß aff Bressuene udi sig stüll. Belangende de privilegia Som den by Gotenborrig er giffuen aff den Suenste konning daa erre de icke byen allene tiil neering och brug, dennom meddelit, Men ted konnigerige Suerrig tiill en ny Indkomst Och Danmarkiß och Norriß Riiger tiill skade, affbred och største uforrettelse, forst at den Suenste Crone formedels slige privilegia kunde bringe under sig fischeriet och købmandskabit udi Norland och Waarhus leen fraa tiitig fiord och indtiil weranger, Som strecker sig udi lengden offuer halffredts iindstiue tuse myll, tiill med at bekomme tiinde siß⁵⁾ udi den samme tractu aff fiinderne som aldrig haßuer giffuit tynde siß⁵⁾ tiil Suerrig, Men nu heer epther daa skulle den ydiß tiill Gotenborrig. Och paa ted Sadan deriß anslag icke skall slaa dennom feill men alting diste richtiger kunde tilgaa, daa er der udi denne sommer udristet Sex skiib, Som fraa Elsborrig skall begiffue sig tiill Waarhus leen, stafferit med stücker, krud, lod, sold och anden frigh munitiön, Och saa haßuer inden seetalie och anden uotturist, som de did skulle fore, og slii derfraa igen Lar, siß, Traan och andre waare, och ted fore tiil Suerrig, udi lige made er bestillit at forbemelte Skiib och sold der skulle blißue udi wynter at bigge och tilflii ted Blochhus, som tiilforn er omformeldit och at indtage ted Domineum som de Suenstiß Dom och konuigenß Ny tytell dennom forhuerrit haßuer.

Derneft Eptherdi atti Suenste erre frii for told udi Dresund och andenstedß heer udi Riigit, da Skulle hollender och andre, der tiill Gotenborrig indløbe med derriß godß och siden passere frii igennem Sundit, lige som ted naar Suenst godß, wanst at goget huerken kom fraa Suerrig eller naar de løbe tiillbage igen fore ted tiill Suerrig, och dober alleniste godhet om, saa thed skall heede Gotenborrig godß.

Ted er och uist at Suensten haßuer udi forleden aar bekommit aff grodtfursten udi Muskow ted Elot och gubernamendt fexholm med des underliggendiß leene, huilfit geebet strecker sig heen emod lapland och Waarhus leen.

Wdi lige maade berettiß at konningen aff Suerrig haßuer begerit at Indlegge nogle hundrit knechte udi Maalmos paa ted Polakerne

⁵⁾ Tiende-Siß.

icke skulle gøre der nogen indsaall paa grodturstens land udi lapland; Men huad die knechte skulle forrette ted faar Norlanden at forsaare. Och paa ted at worre Elfskelige Riigens Raad kan in Specie nyde och korteligen fatte huad ted er for Incommoda som os och worre Riiger aff Suenfke Crone tilseie.

1. Daa forfortis os icke riinge norris indkomst och rettighed udi Drefund; Och der som den Riigiske segladz skulle affleggis, och de Suenfkiß Plünderii udi Östersöen lenge skall uaae, da skall saa begere at bruge Östersöen med myndre de erre saa trengde dertill atti wille uoge och Euentüre Skib och godz.
2. Worris Egen vnderfater betagis deris Neering I ted die maa icke udi Fridz tiid Seile huordt hen die wiill, uanseet at Östersöen er Riigens vnderfaters beste neering
3. At Sösaarene mend som os udi Sundit giffuer Told och Triibudt, forbydis deris Neering Item Plünderis och Spolieris uden billig Marsag, Och slett inted aff os hielpis tiil rette, huilkit er imod worris Reputation och Riigens heihed och Regale
4. Wdi Norland och Waarhus leen Scker med uell, uelde och list sliig indtrang, at Riigens grenzer merkelligen bliffuer angustierit paa de steder oc saa da sidder den Suenfke Crone udi fellidz Regering med os om sliigt udi tiide icke forrekommis.
5. Worre riigers vnderfater udis tiil at udgiffue Told udi Suerrieg aff deris godz emod den Stetinske fordrag.

Och Gptherdi sliige konnigen aff Suerriegs listige Practifer och vnderfundige gerninger bemandtlis gemenlich med Gode Ord och wenlige bressue, ochsaa med ted Guiguarende Stetinske fredz fordrags brug, och ydelig Repetering Som fast alle Suenfke bressue erre fuld aff Endog uy icke stille tro eller lossue tiil sliig deris bressue, Men fast mere achter med sliid och wyndfibelighed, all den stund gud giffuer os Lüffuit, at affuerrie och forhiindre ald ted som uore Riiger och dessen Indbyggere kan uerre Skaadelig och til faare. Da gør os Eliige Suenfens lystige practifer och tresshed stoer Gptertenden och omhue, kunde icke helder uell lenger conivere och see tiil at den Suenfke Respublica Som uden losslig aarsage aff Egennyttighed och haad tiil den danske Nation Skulle foragis och forbedris, derymod worre Riiger aff deris Practifer och listighed, Skulle paa heihed, herlighed, Regalia,

Indkomst och anden rettighed formindtstkiß, Och Grendherne at worde Angustieret och forringerdt, Epther som ted udi fordom tiid med andre Provinzer sig haffuer tildragit. Disligist da spildis och anuendis paa slige de Suenskiß forberorte bedriffter Med Skibssfloder at udgerre och anden tiilbehering at haffue tiill reede all Riigens Indkomst, och dog Inted andet der med udrettis end at uy disse Sagers forretning kand holde in equilibrio, Saa kenningen aff Suerrig icke aldelis siin forseet och anslag med disse Riigers Skaade skall forfremme och fuldende.

Och Epther Elige forberorte leilighed da begere uy Nadigst at worre Elskellige Riigens Raad uilde laade os Skriiftligen tiilstille deris Mening, betenden och Resolution, huorledis och med huad meddel uy och worre Riiger for slige de Suenskiß Practiker, List och wold En gang kunde worde qvit och befriet och Som thed huos Posteriteten med Ett lofflig Nassuen kan forsuariss. Datum Hasnia 22 Iulij Anno Dni: 1610.

Christian.

7.

Chansleren Chriisten Friis¹⁾ tiill hende. [A.]

Om en af N. Jacob Le Secretairer, der var kommen til Danmark for at inklede en fredelig Nægtling imellem Kongen og Hertug Carl i Sverrig.

Heer er for nogle faa Daage siden ankommen En aff kon: aff Engelandis Sekreterer med Particulaar versß och Gering, huilken y dag haffuer bekommit Syn affsted och ymorgen tyllig sig igen paa hiemreissen begiffuer.

Huilsken iblandt andit haffde In mandatis mig at exponere nogle negotia, huilske Carolus²⁾ med hans fer. haffuer uyltit tra-

¹⁾ Christen Friis til Borreby (Søn af Henrik Friis til Orskunde, og Brodersøn til den gamle Cantzler Joh. Friis til Hesselager), f. 21. Dec. 1561, blev af Christian IV. ved hans Regjeringsstiltrædelse 1596 udnævnt til Kongens Cantzler, fulgte med ham paa Kongens anden Reise til Norge i A. 1616, og døde paa Skibet Fides d. 29. Jul. 1616 (Chr. IV. Skrivekalender), da han for Sygdoms Skyld vilde reise tilbage til Danmark. (Om ham s. Hoffmanns Danske Adelsm. I. S. 27. 28.) Han var af en anden Familie (Egern-Friserne) end den nedenfor (fra Nr. 17) oftere forekommende Christen eller Christian Friis til Kragerup (af Skatavl-Friserne).

²⁾ Carl IX. af Sverrige.

etere, Aff huilcke ha: fe: baade copias propositionis. och quid responsi die haffuer bekemmit, ued forbemelte person mig haffuer tilfsickit, huilke ieg Chansleren ued neruerendiß breffuiffen offuerfender, Och kan man nockom aff Samme leilighed hanß Intention och list formercke, huorom nyttliffit att Skriffue paa denne gang inted behoß gorriß. Och Eptherdi yblandt alle disse Puncta ingen fantiß, huertill ieg Pro interesse haffde fonderligenß till at Enare, vden En; huilken er, Eptherdi at Carolus aff ha: fe: begerer at hand sig vilde Interponere udi die thuisige saager som ungeferlig Er Riigerne ymellom, huorpaa han ha: f: haffuer Send en Designation, huilken ochjaa heerhuoß findiß, Och Eptherdi man Samme Designation pro more illorum haffuer befunden, Er dertiil fuaritt Pro tempore at man altið sig ab hac parte haffuer all venlighed och Relighed beslittet, huilkit hertildagß huoß uederpaarten inted haffuer fundit Effectueret; huilkit ha: f: ued Neruerendiß Person at laade berette icke naar mueligdt; icke ieg helder ted alsammen saa ordine kunde komme yhue. Menß paa ted ha: fe: disse bedre sig udi Saagen rette kunde, uylde ieg primo quoque tempore laade Acterne Rotulere och ha: fe: dennom tilfsicke, huorudaff kunde ershariß med huad anslag die Suenffe med omgaar, Och endog ieg haabis at ieg med gudß hielp med ted ferste uyll uerre huoß Oder, haffuer ieg dog uyllit Chansleren laade sliedt forsta paa ted Chansleren kunde gerre præparatoria der tiill; och uyll ted gorriß Latina qvaim breuissime mueligdt er, Saa att man med ted ferste kunde tilfsicke ha: fe: dem for Sonderlig aarsager Skild Som icke kan Skriffuiff paa denne gang. Herhuoß findiß ochjaa Syfelli breff tiill Chansleren om den kowmandy handell tiill frympen¹⁾, huorpaa er aldt Suaridt och gorriß ingen nyder Erflering behoß. — Hisce Vale. Datum Hadersleben den 26 Septembris Anno 1610.

Christian.

Stadtholderen skall afferdige en aff Piunderen²⁾ epther Osterling.

¹⁾ Uden Tiwyl Krenpe i Sollen.

²⁾ 3 Stedet fer: Pinke. (Pink, Pinke, tilforn Ravn paa et Slags smaa fladbundede Skibe.)

1611.

8.

[Til Rigsraadet.] (A.)

Proposition Som vy Christian den III, Danmarkis och Norrgis konning haffuer ladit tillstille worre Elskelige Riigens Raad, paa den forsamling som skall holdis den .1. dag Februarij udi Aeeruerendis aar 1611 her udi kopenhaffuen, huorpa ny Na: begerer, at forn: worre Raad sig schrifftligen och udforligen Emod os sig wilde Erklere.

De Besueringer, och vnde Raboskab, Som k. karll, Nu Regenter udi Suerrig, Os och worre vnderfoter beuist haffuer Siiden Anno 1603. der den Glæckebecffe Mode wor affhelden, och den gewaldt arrig: listighed, synandheri og practicker Som fer: konning emod os och uorre Riiger bruger, die haffuer forarsagit mange sammenkomst, och tractater, Ochjaa ted Decretum Som worriß Elskelig Riigens Raad, Enheldeligens giordt och foraffsedet haffuer, her udi kopenhaffuen, der die Senisten her worre forsamlede, Som Er .1. At ny paa trock skulle laade udgaa til Suerriges Riigis Etender, den wret som af konningen y Suerrig tiilfoies. 2. At ny den wold som och [os] baade udi Østersøen Saenell som udi Nordland tilfoies, Skulle igen med uoll stire och affuerge, Epther som de Acta aff Riigens Raad Skriftlig forfattiit Er vnder Dato den 25 dag Julii udi forleden Aar, wydere indholder, Saa haffuer ny siden den tid epther uorre Elskelige Raads Raad, och Riigerniß hœie fornødenhed ladet udgaa paa prent noget, Om den wret, som os aff konningen i Suerrig er wedersfaren, vdi lige maade, ued worre Skibsslaader bade til Niga och derfraa igen, ladet geleide worre Egne vnderfoters och fremmede deris Skib Som derhen seglede at kobilaa och traßkere, dog saaledis at den Suenste skibsslaade icke y ted ringeste aff uorriß flode er skaade Spot eller wleilighed tilfoiet, huilcket Decretum och paa trick ydgangne Scriptum och Skibslodis vdristuing Er Dirigerit Modererit och till den Effectu Christeligen och paa ted aller gelimpfligste anstillit at Seglationen och commercia baade her udi Riigit och aff fremmede motte holdis ued liige, Och att konningen af Suerrig der aff kunde beuegis att staa sig selfuer til Rette, Raade bod paa ted som hiid ind til naar forseet, och Siin Sag och Regering her Epther saledis Regulere och fere, at den uorriß person, kunde uerre tiill

Jugen forklænering eller foracht, Begge Riigerniß Indbyggere uden
 skaade paa derisß nering och Segladh och Posteriteteten uden Præiuditio.
 Nu haffuer uy aff forle konnings breffue til os selff, och til uorre Elfske-
 lige Raad in Decembri Manit fra Drebroy Skreffuen forfarit at man
 bliffuer ued den gamle Stiil, med Moder ved grenssen at beramme,
 En Opman udi die .4. thuistige saager at begere, ted Stetinske fordrag
 Spidsfindigen uden opher at Allegere och udyde; och icke distemindre,
 den Ence tiid Epther anden taager til med En hand, och gor all ted
 Plonderie och Soe Kossuerie hand kand aff sted komme. Naar uy nu
 offuerueier disse och andre k. karls gerninger, og denuem med sliid
 Applicerer worre Elfske: Radh mening och consilio, Som er at uy
 skulle stiire woll med woll, dog uden aabenbare feide, da haffue uy
 inted andit der aff at formode End uore egen vnderfaters och andre
 deris forderuilse, Som herepther uylde bruge Østersøen, derneft stor
 faare och Cuentiir som uorre vnderfater ued grenserne boendis ydeligen
 haffue at foruente. Sift da foraarjager samme Decretum, at den
 ganske worriß Indkomst aarligen os opgaar, och dog inted dermed
 andit udrettis, End at alting bliffuer in suspensio holden Indtil kon-
 ningen aff Suerriges leilighed kan worde liiderliger, Och uy stor fare
 och Cuentiir, daa, paa en ubeleiliger tiid, for os och uorre Riiger End
 som nu kan Regnis, vdsta och foruente maa. Saa at Samme Decreti
 Effectus Icke strecker sig tiill k: aff Suerriges Skade, Men fast mere
 til worriß befoftning och pennings Spilding. Och Endoch uy uell
 forstaa och uyde at ted anslag (Alt stiire woll med woll) Er giordt aff
 uorre Elfskelige Raad y en god mening, Bade os selffuer saa uell Som
 och Riigens vnderfotter til gode och beqvemmelighed paa nogen kort
 tiid (som saa naare, at gud Allommechtigste ued Særdelisß middel aldt
 sliigt uylde affkaffe) Saa foraarjagis uy dog aff de ydelige trodsige
 och Egennittige kon: aff Suerriges gerninger, at tenke paa andre
 middel til at Erholde norriß Regalier, heihed, Reputation och andit
 mere Som Gud Allommechtigste Dsß wndt och giffuit haffuer, paaated
 uy Selff, med Riigernis heihed och vnderfoter, Icke Saaledis Skulle
 uerre konningens af Suerriges Forseet och wnde willie vndergiffuen.
 Thii Med huad tolmoghighed uy haffue offuerdraagit, den hosmod,
 offueruell och alle di indignitates Som kongen af Suerrig, Dsß hiid
 indtil benysit haffuer, och os allene Epther worriß Elfskelig Radh

godticken vden all Vindicta beslütet, icke at tilstede den Ringeste aff Suer-
riges rigis vnderfoter nogen velsilghed at tilfoies. Er wor Riigens
Raad icke vbevisst, at vdi worris paa trick udgangne Patenter haffue
flittig begerit aff Suerrigis Stender at deris herriß woldsaam gerning
motte affkassis, med En commination, Saaframdt ted icke Skede da
bleffue ny forarsagit andre middel dertill at bruge. — Saa haffuer ny
nochsom aff die Bressue tiil os och worriß Raad vdi Decembri Manit
Sist forleden fornommen, huorledis Sligdt aff kon: aff Suerrig er Op-
tagen, Saa Som och ted Soroffuerie, die Suencke wdligger dagligen
bruger, nochsom vduyffer. Saa framdt Nu kon: af Suerrig (huilcken
deg haffuer forachtit, och med sine Practiker, vnderfundighed og troß
haffuer Skaade tilfoiet mange sine Nabeer, vdi liige made fattige
wskildige Sefold spolierit och forarmit och dermed fort Syn kriig)
skulle nogen ordt lars Som aff Alder til worre Riiger liggit haffuer,
Os forholde eller franende, Eller och worris Regalier og høihed, vdi
Oster eller westerseæn formindske os, och dennom sig tiil beileilghed
bruge, Daa wylde ted forarsage Os en ond Gpther tale huos Posteri-
teten y worriß graff, Gptherdi ny lidt och tilsted haffuer ted Som en
lofflig herre och konning icke burde at liide eller tolle huilckit ny vdi
worriß kongelig kroning och handfesting Riigit Sorit och loffuit haffuer
ued Bress och Seiell, huilckit ny nest guds hielp wille Gptherkomme,
och worriß gancke Regimente Saaledis fore, Saa for worris skild Inthet
worre Riiger skall afgaa. Men for alting os wylle beslitte at Gpther-
laade os en Dprichtig och Christelig herriß och Regenters Raffen och
Richte, Naar gud alsommectigste os icke her y werden lenger at leffue
forseedt haffuer.

Huos os Selffuer haffue ny och med flid offuerueiet och betenckt,
huad besuering faare och meie och Quentiir fry och seide med sig forer,
Och huad for Examen och betrachting En herre och Regenter bor at
ahnstille, forend der widtagis och beuigis En obenbare frig och seide
vdi steden for gode dage frid och Rolighed, Wdi lige made er os icke
vbeuist, at alle hoie Offrighed Som wfrid och seide vden fornødenhed
och loulig aarsag begiuder, at dennom bor ted forsuare y sin tiid for
den Ewige alsommectigste gud, huilcke Argumenta med andre flere
Ejusdem generis aff os Nochsom Er offuerueiet, och dennom ued
worriß Bønner tiil den Ewige Alsommectigste gud fordt tiil gemitt och

hierte. Och huos of inted andit kan concludere och Slutte, End at (wy) tilkomstig Sommer nest gudh hielp paasere uylle for: aff Suerrig och hans vnderfoter, Saa mange hannem erre tilgedan och selgachtige, En Nabenbare seide baade til lars och wans, Och med gudh naadif hielp med frigs macht Enten vnderthuinge Samme Riige vnder och of dan: markis Obediens och Dominio, Eller och y ted ringiste Saledis Samme konning Redigere in ordinem saa wy och worre vnderfater her Epther for slige woldsomme gerninger, skadelige och listige Prachtifer kunde bliffue befriet och en gang for alle forsetert.

Och eptherdi worris handfesting klaarligen formelder huorledes der bor at procederes Naar kongen her y Riiget nogen seide achter at begiinde, daa uylle wy denne noris Nadigste mening och forset uorre Elffelig Riigens Raad haffue communiceret och tilkendegiffuit, Och wy epther wor handfestings indholdt, achter den forretagende seide at regulere och forfolge, Saa paa worris siide Inted skall fattis eller norde Eptherladt aff aldt ted of (Som en herre och konning den sine vnderfoter och ted heele Riige med trohed och Nade er tilgedan) bor at gore. Begerendis Na: aff uorre Elffelige Raad atti Samme seide med of benilge, och paa ted heele Riiges och alle stenders uegne y gemen herudi med of Endrechteligen uilde Samtike, derhuos ochsaa of forstendige, huad for aarlige contributiones aff Riiget wy Mue haffue at foruente, Gmeden och all den stund Samme seide waarer. Dog wille wy herhuos uorre Elffelige Riigens Raad icke forholde at Saa framdt die Samme seide paa menige stenders uegne, Icke med of uille Samtike och benilge, Men uille Sondre Sig fra of, vdi denne wichtige och of heteligen angelegen Sag, Och inted lade sig gaa til hierte och Siind den Spott og wanchre of hiidindtill aff bemelte kon: af Suerrig Er wedersfaren och dagligen Jo lenger Jo mer Endnu skeer, Da Erre wy dog Resolverit och tilsiindh, for uor Person, och paa worris Egen uegne, Som en hertug aff Elesnyg holsten &c. Samme seide och frig Icke diste mindre at begiinde och forfolge, til at Erholde worris gode Rassin och Reputation, Och dersom wy da noget fruchtbarlig kunde ned gudh hielp udrette, y huad for maade och maaner ted ske kan, da Sligdt at komme of Selff, och icke y nogen maade Riiget til beste. Och huilke aff uorre wundersfater, friuilligen for penning och betalning of uylle tiene vdi Samme seide, och dertil Erre dichtige och beqvem,

dennom wille uy for en ſtellig Sold beſtille, Men andre Som frii-
uilligen icke begere at lade ſig bruge de ſkulle aff oſ icke beſuergiß, at
drage offuer grenſen. Och begerer Endnu Na: at worre Eſtelige
Riigens Raad herpaa Schrifftiligen emod oſ ſig uilde Erklere, Huilke
uy med all kongelig gunſt och Naade, Erre tiilgedaan och beuogen.
Giffuit paa wortt Slott københaffuen den 30 Januarij Anno Dni 1.6.1.1.

Chriſtian.

9.

[Til Rigsraadet. Uden Udſkrift og Overſkrift.] (A.)

Kongen bevidner Raadet ſin Tilfredſhed med dets Beſlutning, at ſamtale i Krigens Forhøndſe med
Kong Carl i Syerrige, og beſvarer dets Grindringer i Henſeende til Forholdet med England og flere
Magter, m. m.¹⁾

Eptherſom Menige Danmarkſk Riigens Raad Haſſuer oſ laadet
deriſ Erklaring Scripto tiilſtillet, paa den Proposition ſom uy tiil
denne Sammenkomſt haſſuer Proponerit, och derudaff fornømmen och
Erſarit, At Raadet ſamdtligen Noekſom denne ſags leilighed haſſuer be-
trachtit och offuerveiet, Baade hueſ incommoda worriſ Egen Perſon,
Sancell Som begge Riiger af ſamme Mutation kunde tymiſ, Dog

¹⁾ Dette Brev er Gienſvar paa Rigsraadets Erklaring og Reſolution af 9. Febr.,
i Anledning af Kongens d. 4de Febr. ſkriftlig indgivne „Propoſition og Forſæt“
(Nr. 8), dat. 30. Jan. Rigsraadet er endnu ikke uden ſtor Betænkelighed i
Henſeende til de følger, ſom dets Bevilgning af Krigen kunde drage efter ſig;
men kan, efter at have underkaſtet Sagen den nøieſte Overveieſe, ikke fragaae,
at Kongen vel „kan have Iorlig Aarſag til at paaføre Kongen i Syerrige en
aabenbar Krig og Feide“: og efterdi nu „*Caput propositionis*“ den er, at enten
„Vi Feiden bevilge, eller ikke bevilge, da vil E. M. den dog fulddrive“: ſaa
vil Rigsraadet: „ſaaſremt E. M. endelig bliver ved ſit Forſæt, at begynde
ſamme Krig, E. Maj. ikke undfalde; men, efter E. M. Forſæt og naadigſte Be-
giering, wdi ſamme Feide eenhelligen bevilge og ſamtykke.“ — De øvrige Forve-
dpunkter i Raadets Erklaring ſees af dette Kongens Svar. Angaaende Norge
ere Udtrykkene diſe: „Wider tha forſaris aff attſchillige bereminger, at en part
„aff wnderſotterne wdi Norge ſtulle ſig høyligen beſuerge offuer thend wſeduan-
„lige Strengthed, ſom en Deel Leuſhmentd och Fogder emodt them bruge: da
„chr woris wnderdanig Raadt och begiering, att E. M. ther wdi Riiget meth
„allthing ſaaledes ordinere och lauge wille, ſaa the fremme Norgis Riigis Ind-
„byggere (ſom intſet wren Alt gott aff E. M. och woris Nation, under huilken
„the ſom en Pertinens horer, haſſuer forſchylt) icke meth billigheth offuer E. M.
„kunde haſſue ſig att beſuerge; ey heller att tende paa middel oc Raadt, huer-
„lethes the mett E. M. och thette Riigis ſchade kunde fra ſig Nag och thongſell
„worde befriet.“

alligenell all befuering och wmag sat bag dorren, Och Epther worriß Begering, Samdtligen paa Menige Riigerniß Stender wegne En offentlig krig och feide Med Carolo och hanß anheng at holde Benylget och Indgangen hæffuer, tiill hueß Behoff ochsaa Er En Marlig Contribution (Saa lenge samme feide waarer) samtiect, Epther som Eders underskreffuen Skatt Register udiußer,

Aff huelldid Af sammens wy Mercker och Erfharer Menige Riigens Radh och Stenders Affection och hiertelag imod os at uerre som ted trou och hulde undersfater bor och uell anstaar, i ted at die laader dennom gaa tiill hierte den sture languaarendiß spott och Skuff, som os af denne Carolo uederfaaren Er, huißkit wy igen med all Raade och gunst aff heieste formue imod Menige Riigens Raad, Stender och helle Nation, wille forskille.

Herhuß hæffuer y gode herrer ochsaa Grindrit at wy med sterke stiid skulle holde god correspondens med kon: af Store Brytannien och Staterne vdi holland, Saa forhaabes och formoder os inted andet aff hanß kerlighed norriß Suoger och Broder Gud aldt godt, och ingen Apparens Er tiill andit end aldt gott, och formoder os huß h: k: mere Assistens Gnuß nogen vngelegenhed, Saa och huß die generall Stater, och huß maade ued worriß Person sliß wenskab kan Erholdiß Saa och formeriß, Skall ted inted paa norriß Siide manchere. Wdi liige maade hæffuer y gode herrer mentionerit Søstederne med huelde wy ingen uenighed (os wytterligdt) hæffuer, menß heller dennom for norres gode wunner och Raaboer, Saaner som den Riinge wulle som hæffuer uerit ymellom os och den bye Lybeck, huad for merkelig aarsag dertil hæffuer uerit Er nocksom wytterligdt, oc her at Recensere uille for lang bliffue, och die dennom nu siit die her in loco narre, hæffuer Erklerit att die os uylde stille tiil friiß, De huorom alting er, tor Riigens Raad Sig inted besochte att nogen uleilighed, Enten for den Saag stiid, Eller anden nogen wleilighed disse Riiger skall tiimeß, huortill die dennem frilligen skall forlaade, Men Sig ted tiill os forsee at saa nyt immer mueligdt, att wy med alle Andre (som ted kongerige Suerrig inted uedkomme) uille holde god Naboskab och wenskab.

Huillß anlanger die Norske wndersaater, at die Noget haartt tracteriß aff worriß Befalnings mend, kan y gode herrer letteligen tencke, at ted stær ymod norres uyllige oc uidskab, Och uille derom

Ranſage, och om noget ſkeed er, Skall ted med aluorlighed Straffis och Uſſkaffis

Thed Menige Riigens Raad Pro conclusione ef begge Riigerniſ wnderſaater Recommenderer at uy dennom for andre uylle udi worriſ tieniſte bruge, Saa erachter uy ted billigdt, och uyder of icke anderledis att beſinde, at ted io hertill dagſ, Saa megit mueligdt haſſuer uerriſ giordt haſſuer, och herepther fremdelis ſkee ſkall ſam[de] die ſelfuer dennom der epther ſtike uylle, Och forſeer uy of tiill Menige Riigens Raad, at die laader inted fattis paa deris formaaning huof dereſ born och Elechtinger at die dennom uylle paa all tucht och dyder beſliite, Saa man icke aff Ned motte gaa dennom forby, och dennom paa Eligdt beſliite ſom kunde komme of och Riigerne tiill Ehre och gaſſu udi framtiden, och derpaa begiinde imens wngdommen och godhet tiillſtrecker.

Huelſit uy haſſuer ſaa korteligen uillit giſſue Eder ſamtlligen tiill Enar paa dette ſiſte Riigens Radz Erkleering Med wyderhaaling vorriſ forrige Raadigſte Erbyding ymod Riigens Raad Stender och wnderſaater huilke uy Nu och altid ſandtlligen uylle beſhale den Allſommedtigſte herre och gud huilken uylle aff Siin Nahde och Baarmhertighed Beere och lykſalig gere alleſ uoriſ Intention att alting motte henuendeſ hans aller heiligſte Naſſu tiill Ehre, diſſe lande och Riiger tiill gaſſu och gode udi framtiden och dieſſe Riigens Regalier tiill forhoiing och of tiill it wudeligdt¹⁾ Naſſu och Riichte. Indtſkendis²⁾ Eder ſamtlligen huif Eder tiill ted tiimeligdt och ted Enigdt kan tiemligdt uerre. Datum kopenhaffuen den 10. Februarij Anno 1.6.11.

Chriſtian.

10.

Andreſ Synckler tiil hande. [A.]

Om en die Siuart, der ſores at hare hart noget Grente til Waſling imellem Danmark og Sverrige, m. m.

Jeg haſſuer leſt die Breſſue ſom Stuerdt haſſuer ſkreſſuit bade ſenningen aff Engeland och dig tiill, och Er ingen thuiffnell paa at

¹⁾ uudeligt.

²⁾ onſtendes.

Carolus jo hæffuer bracht hannem tiill at Skriffue jaalediſ konningen tiill, ted gaar hartt tiill naar Eligge ſyne mend ſkall tractere friid ymellom Potentater; hæffde hand uell hanſ betalning, daa motte hand uerre til frih huorledis ted gaar tiill ymellom danmarck och Euerrig. Den ſeddel, ſom du Sender mig, ſkall uell hæffues y acht at forſkaffe Saa uit mueligdt Er; Menſ du hæffuer glemdt at Skriffue Sinnip op, Eller ued ieg inted uere glemdt.

Jeg formercker at Carolus bliſſuer Eders Nabo paa Regden y wynter¹⁾; dog kommer hand icke nermere daa lader han wollen well ſtaa. Jeg fornemmer ochſaa aff begge Stadtholderniſ Skriffuelſe at hand hæffuer uerrit der for transie²⁾ y loſſuerdags, och motte med ſpot drage der fraa; ted Er mig kerdt att die Stadtsſe geſanter hæffuer ſiet hanſ opzug. Jeg drager neſt gudh hielp her fraa y morgen tiill Runderby och forleſſuer ſammesteds nogle daage, Saafram diſymellom nogit falder for daa lad mig ted der uyde. Vale Datum Christianopol den 16 Septembris Anno Dni 1.6.1.1.

Chriſtian.

11.

Andreſ Synckler til Hande. [A.]

Kongen giver ham afſkillige Befalinger og Forholderegler angaaende Calmar Stads og Slettets Forſvar, hvor Sinclair var Befalingsmand; om Forſtærkning af Krigſkøll, der ſendes ham; om Angreb paa Elan, m. m.

Eptherſom jeg hæffuer fornommen At ted krigſſkøll Som dig Er tilgiſſuen, Endnu med Sigdom dagligenſ graveris, Saa paa ted y icke ſkulle bliſſue for megit ſueckit ſamme Befaling at holde, daa hæffuer ieg nu afferdiaget Godtske Lyndenou³⁾ med nogle Deloff-Skibe

¹⁾ Carl IX. havde under Calmar Slets Beſeiring ſit Ophold med ſin Hær i den forſkandsede Leir ved Risby, hvor han ankom d. 11. Jun., men hvarfra han fergieges ſogte at undſætte Slettet, der overgav ſig d. 3. Auguſt. Kong Carl, der tog ſig Calmars Tab meget nær, blev fremdeles i Leiren, for at iagttage den danſke Krigsmagt, og døde her den 30. Oct. 1611.

²⁾ Tranchée. Meningen ſkal uden Tvivl vare, at K. Carl har vüſt ſig for Lebe-gravene uden for Calmar Slet; men icke har kunnet udrette noget. Af de to „Stadtheldere“ har formodentlig den ene været den beſteuſte, ſom i Jul. Maaned havde tilført Kongens Hær 3000 Krigſkøll til Fods og til Heſt fra Poſten. (Elsøe v. Schlegel. I. 508.)

³⁾ Admiralen Godtske Lindenov, var en Søn af Chriſtoffer Lindenov, og Bættet til Hans Lindenov til Orſlev Kſter (ſ. Nr. 11). Godtske Lindenov,

Eder till at vndsette, och hannem tilforordnit Serhundrit thu och half-
fiersindstive Soldater Som sunde Erre, huilcke du paa festingen skaldt
beholde, Och saa frandt du, ymydler tiid slaaden tilstede Er, kand
nogit vdtrette paa Oland, Enten Borchholm at vndsette Eller med ind-
sald, Mord och Brand, Skaldt du gore dit beste Epthersom tyden och
leiligheden sig will præsenterere, till huilcken Execution du skaldt bruge
Peder hennemærck, Ellerß ochsaa thuiffler jeg icke at huiff y andre
maader kan sfee fiinden till affvreck, at du jo ted haffuer y god acht.

For alting haff Portene paa Elottit y god acht, Saa och ted ny
Secret, Som bleff giordt udi ted Rundell, Saa der ingen Skalkhed
fkeer naar wynteren kommer, Och laad mig strax wyde all leilighed om
Ederß tilstand, och forundrer ieg mig saarligen at du Saa Sielden
laader mig Ederß wilfor wyde.

Der er Godtffe lyndenou medsaaet Allehande, huorom du tilforn
haffuer skreffuit, Saa ieg forseer mig till at y haffuer den dell y bor
at haffue. Jeg haffuer hannem atskillige Gringer beffhalit huoff Eder
at forrette, huilcke hannem Skriffiligen Er offuergiffuen, huorepther du
dig wyde haffuer at Rette.

Och forseer Jeg mig nu baade till dig, Saauell Som till die
andre Samdtlige Besheligheber, at y stikker og forholder Eder Erligen
och oprichtigens Som y Plichtig och Skildig Erre och ieg mig till
Eder samdtligen forseer och som y achter at haffue Et Erligdt Rassa
och Richte, och y udi mig En Raadig herre, huilckit med all Raade
och gunst om En huer skall Recompenseris. Vale, Datum kopenhaffuen
den 20 Octobris Anno Dni 1.6 1.1.

Christian.

en duelig Somand, er især bekjendt af sine Tog for at opsoge Grønland: et
Joretagende, som Christian IV. allerede fra sine første Regierungsaar ivrigt
foretog sig at udføre. Han udsendte først Gedffe Lindenov 1605, paa
hvilket Tog Grønland første Gang blev gienfundet efter de norske
Indbyggeres Undergang. Anden Gang blev han udsendt (d. 8. Mai) 1606.
Paa det 3die Grønlandstog 1607 sendte Kongen en (formodentlig udenlandsk)
Capitain Carsten Richardson. (Vef. Holberg Dann. Hist. II. S. 600—602.
604. S. Lange ved J. H. Schlegel. I. 372, 377, 492.) Fjerde Gang sendte
Christian IV. i A. 1616 den bekjendte Capitain Jens Munk til Grønland.

1612.

12.

Andres Sønckler till Hande. [A.]

Om Calmar Stads Hershær under den forventede Beleiring af de Svenske.

Jeg haffuer aff dijn Skriffuelse forstanden dyn mening och betenkende om Calmers Byes Ruin, oc Eptherdi ted uyll werre att formode at synden well turde faa y synde Eder at beleyre, saa skaldtu inted ydermere lade affbryde end den Ringmuur som gar omkring byen, den skaldtu sauyt laade bryde aff, at du med stoeckerne aff Slottet Randt beskyde Byß wolden, ted andit skall haffue en anstandt intill Gerdit Randhow till Eder Kommer, huilcken med ted første nest Gudß hielp skall till stede Komme, dismidlertiid skaldt du laade qvartere ted folck som eptherhanden ankommer, Et Regiment paa Mølholmen och ted andet, udi Skonen som uorriß Skuder och skiib pleier at ligge. Der Er ochsaa afferdигit murmesters och Plirfsolk som skall arbeide paa foden aff wollen, huilcke uell med ted første kommer tiill stede. Skiiben ligger ochsaa heer ferdig, naar wynden blesß haabis jeg Nest Gudß hielp at die skall uell snartt werre hnoß Eder.

Kommer Gustawuß till dig daa trakteer hannem Epther leiligheden well, inden lagit faar Ende uyll jeg nest gudß hielp komme med till pankettit. Vale. Datum Kiøbenhaffuen den 5 Aprilis A. D. 1.6.1.2.

Christian.

1614.

13.

Ahn Meine hergliche Schwester die Hertzogin zu Brawnswich'). [A.]

Kongen melder Hertuginnen sin loffelige Hiemkomst fra England, og at han har talt med sin Ewiger om de Brunsvig'ske Sager, i hvilken Anledning H. Jacob vil sende en Gesandt. Kongen har tillige tilskreuet Staden (Brunsvig) om en Sammenkomst og Underhandling, m. m.

Frendliche Hergliche Schwester, wahn es dihr nach wunßß deines Hergen nach woll erginge, so wehre dasselbige mir eine hergliche frende

1) Christian den Fierdes ældste Søster Elisabeth, f. den 25. Aug. 1573, havde den 19. Apr. 1590 paa Kronborg Bryllup med Hertug Henrik Julius af Brunsvig-Wolfenbüttel, som døde d. 20. Jul. 1613, og Hertuginnen, der levede sine sidste Aar i Staden Brunsvig, døde der d. 19. Jul. 1626.

zuvernehmen, dan es dihr nimmer so wohl ergehen kann, ich wunsche es dihr so thaussendtmahlß besser. führ meine person Kan ich nicht genundtsam den lieben Gott danken, der mich diße reise nach Engelandt so gnedichlich behütet hatt vndt mit gesundtheit nach hause wideruhm gebracht¹⁾.

Auf diße meine reise vnther anderen meinen gestefften, habe ich mit vnserem Schuagern, der Braunswiße sachen²⁾ halben geredet, also.

1) Kongen havde i Sommeren 1614 faaet i Sinde, at overraske sin Svoger og Søster i England ved et Besøg; han indsatte et Regeringsraad under sin Gravarelsse (Cantsleren C. Friis, Rigsadmiralen Møse Id, og Rigsraaderne Axel Brahe og Niels Holst) og afsæilede d. 3. Jul. med 6 Skibe fra Kiøbenhavn's Rhed. Den 19. Jul. kom Flaaden under den engelske Kyst ved Winterton i Norfolk Shire; og om Morgenens den 20. tiltraadte Kongen med et lidet Følge sin Reise til Hest fra Yarmouth til London. Den første Nat laae han i Woodbridge; den anden Nat i Engerston, og kom den 22. ved Middagstid til London. Efter hans egne Optegnelser udgjorde hele Reisen 101 engelske Mile. I London spiste han ukendt i et Vertshuus nær ved Aldgate, tog en Hærebogn, og kjørte til Sommerset-House, hvor Dronning Anna sad allene ved Middagsbordet, da Kong Jacob var paa en Reise i Bedford Shire. Christian IV. overraskede saa fuldkomment sin Søster, der ikke vilde troe en Diener, som havde kjendt ham og lob nogle Diebst forud ind i Galleriet, hvor Dronningen sad til Bords, at Kongen kom bag hende og hjalp hende med et Kys, inden hun ret fik ham at see. (*Memoirs of Bishop Goodman. Vol. II. p. 371.*) Christian IV. har selv i sin Skrivcalender for 1614 i Korthed optegnet adskilligt om denne Reise. (*Euhms Nye Saml. II. 3. Hefte S. 98—100; og overf. hos Schlegel, Anm. til Elange. II. S. 21. 22.*) Kongen forlod London d. 1. Aug., fulgt af Jacob I. og Prinds Carl til Gravesend. Den sidstnævnte kom følgende Dag ombord paa Kongens Skib, og tog der den sidste Afsked med sin Morbroder. Den 3. seilede Flaaden fra Gravesend, men fik først god Vind den 6., og kom den 9. under Lasoe, hvorfra Kongen gik i en Baad til Barberg, kom den 11. til Cronberg, den 13. til Kiøbenhavn, og herfra d. 15. til Frederiksborg, hvor han samme Dag har skrevet dette Brev.

2) Allerede imellem den afdøde Hertug Henrik Julius, og Staden Brunsvig, der endnu, tilligemed Magdeberg, Lüneborg, Rostock, Stralsund, Wismar, m. flere Stæder, holdt fast ved det gamle Hansesforbund, var der opstaaet alvorlige og langvarige Stridigheder. Disse forfattedes og vorede under hans Son Hertug Frederik Ulrik. Den engelske Magtsling, hvorom dette Brev handler, synes ei at være kommen i Stand. Menigheden sig 1615 til den Grad, at Hertugen med en samlet Hær paa 20000 Mand, den 23. Jul. begyndte at beleire Staden, hvilken dog snart de øvrige Hansestæder, i Forbund med Hertug Christian af Lüneborg og Grev Henrik af Nassau, kom til Undsatning med en betydelig Krigsmagt. Christian IV. havde fraraadet Hertugen at begynde denne Beleiring; dog begav han sig selv til hans Leir, og kom d. 30. Aug. 1615 til Klofret Middagsbausen. Hele Sept. og Oct. medens Beleiringen varede, bestræbte Kongen sig for at bringe Underhandling og en fredelig Overeenkomst i Stand. Den

daß sein gesanter sich soll einstellen wann ich ihm zuschreibe, dan derselbige ist ihm Nyderlande vndt wartet nur auff mein Schreiben. Nun haabe ich aan die staad gescriben ob sie sich auff vnseren beiden tractation accomodiren wollen, So sollten vnseren gesanten auff Genen gelegenen ordt zusammen kommen vndt den sachen Einen anfang geben. Wahn nuhn die Stadt sich zu der handlung bekuemen würde, So wollte ich gerne von dihr verständiget sein ahn welchen ordt die tractation ahn besten Konthe forgenommen werden. Darneffen wolthe ich auch Erinnert haben, daß der ordt muchte genennet werden, der beide theil muchte gelegen sein, auff daß die Handlung nicht muchte vnhingestossen werden.

Die zusammenkunft kunthe irgendt ihm zukünftigen September anghestellet werden. Derselbige gesanter ist ein gaar feinner man vndt mir ganz wohl bekandt vndt sander Zueiffuel wirdt er seinen fleiß so vill muglich darahn wenden. Ich will dich Ruhmer mit dißem schreiben nicht lenger auffhaltzen sondern dich dem gewalthigen schuß Gotthes ganz getrewlichen befohlen haben vndt bleibe allezeit dein getrewer Bruder dieweil ich lebe. Datum Frederichsborrich den 15. Augusti ANNO 1.6.1.4.

Christian.

14.

Chanseleren Christen Friis til hande. [A.]

Om Hans Lindenov; om Hertugen af Særens Besøg, og hvad han havde berettet om Tverrige og den Forandring, der paa en kort Tid er foregaaet med Gustav Adolfs Tind; om en vis Casimir Ericson, der havde siddet i Blaa Taarn.

Hans Lyndenowß ¹⁾ begering anlanger derpaa Er denne Resolution, at hand maa tage udi hans sag att bruge, y huem hannem

21. Oct. fik Byen Udsætning, og Hertugen maatte ophæve Besæringen. Kongen fortsatte imidlertid sin Nægling, og den 21. Decbr. kom det endelig til en Freds- slutning imellem Hertugen og Staden. (Jys. Slang ved Schlegel II. S. 40, 41, og de her anførte Skrifter.)

¹⁾ Uden Tvivl menes her Hans Lindenov til Drøslø Kloster (Sodskendebarne til Godske Lindenov), om hvem man veed (efter Klevensfeldts Opregnelser), at der 1613 gik adskillige Herredagsstemme over ham for Gæld, og at han 1615 havde en betydelig og farlig Proces, hvorefter han blev dømt til evigt Fængsel. Imidlertid blev han løsladt, og fulgte 1618 med Admiralen Dyc Giedde paa Toget til Ostindien, hvor Hans Lindenov formodentlig er bleven og død. (3 D. Atlas IV. S. 687 er han forvekslet med Hr. Hans Lindenov til Hundslund Kloster i Jylland, som blev Rigsraad 1627 og døde 1642.)

løster, dog att der er altiid nogen huof, naar hand uogit med haanem haffuer att bestille.

Ted M som strandit er derudaff maa dennom paa denne gang, halffparten aff Syffen epterladiß¹⁾).

Hert. aff Saren²⁾ drog y dag tiil Frederichsbørrig, waar idun engang huof mig. Hand er ellers megit en anden persohn aff Discretion end die andre hans brødre uy fiender, Die taalede liidit gaatt, baade om landit, och øffrigheden, Siiger derhuof att Gustauus saa aldelis, udi en stactid tyd haffuer forandrit siit gemiithe, at ted icke troligdt er: den fur hand naar med, som tiil haadersleff discurrede allehande med Chanfeleren Die berettihede ochsaa selsam snack om den Ceridon³⁾ som en tiidlang saad y ted blaa taarn, haffde ieg saatt paa hannem ygen, daa skulle hand uyst fleede En gallie. Vale Datum Cronebørrig den 14 Decembris Anno 1.6.1.4.

Christian.

1615.

15.

[Uden Udskrift.] (A.)

Om en Person, der synes at være grebet i en eller anden Herbrudelse, og som Kongen vil have fængslet i Slotstaarnet, m. m.

Denne kompaan skaldtu sette y taarnit indtill nydere besked. hestene send etstedh hen der som die kan foris indtill sommeren; man kan bruge dennom i kaarren. Send mig en smid herud med nogle framper tiil laasen paa ueien, saaoch en Tommerman med En fiell eller thu tiil at Reparere portene med. Datum Lyngby 1. Februarii Anno 1615.

¹⁾ „Anders Mickelsen bysoget her i byen skall giue halff Zise aff hans ell sem kand kiergis.“ Denne Anmærkning blandt flere findes uden paa Brevet med Cantslerens Haand.

²⁾ „Hertug Julius“ (med Cantslerens Haand).

³⁾ „Capitain Ceridon“, efter Cantslerens Tegneelse.

16.

[Til Rigsraadet. Uden Udskrift.] (A.)

Kongen afgiver sin Beslutning og Erklæring angaaende Rigsraaets Betænkninger over adskillige af N. Jacob I. af Storbritannien ferebragte Begieringer og Forslag, samt over Kongens Andragende, om hvorledes hans yngre Sønner efter hans Død skulde aflægges, med flere Punkter.

Epthersom Steen Brade och Jacob Wlsfeldt paa Menige Danmarksi Rigijs Raads uegne y dag huos mig haffuer uerrit och paa alleß deriß uegne, forrebracht deriß raad och betenkende paa nogle hans ker: aff Store Brytanniens myn elskelige Snoger och Broders begieringer och werffuing¹⁾, Saaoch deriß betenkende paa nogle myne och detthe rygiß privatt Saager anbracht, huorpaa er denne myn Erkleering.

1.

Anlangendis den Vnion huorudi H: k: aff Store Britannien begerer att disse konningriger sig uille begiiffe²⁾, Alt nu Raadit sliugt att indgaa icke syniß att uerre raadeligdt, tedsamme deriß betenkendt approberer ieg ochsaa.

2.

Thed syfferi epther Hualsiß anlangendis under ted laand grynland Huilkit h: k: begerer att motthe till h: k: afftrediß huiß rettighed, disse konningriiger dertil kunde haffue, vdi huilcken sag ieg Radghens betenkende saalediß haffuer fornømt, att die till sliig afftriid icke kunde raade, eptherdi allehande uychtige motiver udi samme sag kunde indforiß, huilcken raadghsens meening ieg mig ochsaa vell kunde laade

¹⁾ Robert Anstruther, der sadvanligen brugtes som Kong Jacobs Sendekud i politiske Grender til Danmark, var ogsaa her i den ovenfor omdandlede Anledning. Den 18. Mai kom han tilbage til England. Jacob I. omtaler hans Hiemkomst i et Brev til Christian IV., dat. Greenwich 21. Mai 1615; men da han falder i en stærk Feber, kunde han først d. 13. Jul. melde Cantzler Friis om sin Samtale med N. Jacob, og om dennes Forundring over, at han ingen rationes kunde giuffe hannom, huorfor Begieringen aldelis ware affslagen. (Om Anstruther s. nedenfor N. 1618.)

²⁾ En Forbindelse med Jacob I. imod Erkehertug Albrecht i de spanske Nederlaude, med hvem den engelske Konge havde Stridigheder. Kongen vilde ikke bryde det venstabelige Forhold, hvori han og hans Forsadre i saa mange Tider havde staaet til det burgundiske Huns. (Vsf. Slange, herom og om de øvrige Punkter i N. Jacobs Andragende, S. 375. 376). Man ser ogsaa heraf, at det engelske Eroverkskab i flere Tilfælde, hvor høiere politiske Grunde kom i Betragtning, ikke havde nogen mærkelig Indsydelse paa Kongen.

gefalle, faframdt dette *obstaculum* icke uaar y ueien Alt maa ste naar die flig fyfserie med forloff och gode uillie icke kunde erlange, att die daa vden forloff denfamme uylle bruge, huorfor man sig udi flig en casum uille Erklere, med huad middell fligdt dennom kunde formeenis faa denne formente Rettighed med en god Reputation kunde Erholliß.

3.

Thed fyfseri vnder Norrie epther Hualfiß som och begeriß, huilkit rygens raad, formener att komme vnderfaaterne udi disse konningriger til Skaade, ted kan ieg endomstund icke forstaa och behøffue yndere *Deliberation*. Ty faaframdt die formene de ingen anden fyfseri uden den samme bruger och deraff giffuer deriß aarlig tribut och rettighed y ted sted man nu inted deraff haaffuer daa kan ieg icke see huad Skaade Cronen eller deß underliggendis vnderfaater deraff kan haaffue, dog er icke heermend mendt att die Engelske den allene skulle bruge menß skall uerre frii for alle dem som deraff til Cronen uill giffue syn rettighed.

Och er dette vngesferlig mit betenkende udi dii saager som h: k: af Brytanniens gesanter heer haaffuer proponerit huorpaa Danmarkis rigis Raad sig yndere kan betencke och siiden derpaa sig erkleere.

Anlangendis myne egne *Negotia* udi ted att ieg aff menige Riigens raad haaffuer begerit, att myne yngste Sonner, naar die till deris myndige aar kommendis werde, Och ieg med døden er affgangen daa metthe saanit *Respecteris* som myne Søfking tillforn er *Respecterit*, huortill er Enarit, att Riigens raad Eliigdt icke kunde beuillge vden menige Riigens Stenders beuilling Eptherdi samme anmodning uaar ganste fremmid.

Huorpaa er denne myn *Replica* att rygens raad fligdt uden Stendernes *concursum* nocksom kan gorre vdaß eptherfelgendis aarjag ty dentiit myn Herrefaader heilofflig yhuftommelse med rygens raad som dentiit liffuede tracterede, att huem som myn elste Søster, som endnu i Lyffue er bekam til syn gemahll, den samme skulle ochsaa annammiß derepther till konning offuer danmark og Norries Riiger huos huilcken handling ingen uden Raadit haaffuer uerrit forsamldit Epther som denfamme handling in *Originali* nocksom skall vduisse. Vdi ligemaade naar ingen vden rygens raad tilsteede dentiit myne Søfkingis brudskaatt bleff beuylgit, Huilket ochsaa y mange andre maader Saaledis er ffeed huilkit heer att fore paa baanen vnodigdt er.

Huorfor er myn tilforsicht till menige riigenß raad att die sliht icke fraa dennom til Stenderne henschider, Wanßit ieg ingen thuiffuel beer till die Erlüge solck menige Danmarkis riigis stender Besønderligens eptherdi Summen udi sig sielß icke er saa gaanske stor att disse riiger derudaff nogen stor omkostning kunde tilseieß, dertil med er ted endnn en lang tiid, till sliht kan stillis y uerck, dertilmed staar derisß saauell som alle menniskerß Lyß y den Allommetigstes hand om die den dag kunde erlesue. Och offuer dette saa haabisß ieg till, att saas framt gud alsommetigste dennom Spaare uille att disse konningriger och lande altiit skall haßue saa stor Ehre gaffn och tieniste aff disse Semmer, som om gud alsommetigste ted saa haßde forseet att sligge contributiones til frækenerne haßde skullit bleßuit anuendt.

Anlangendis att riigenß raad formener at vndersaaterne udi disse lande och riiger saaledisß att uerre graverit. saa att die med ydermere Skatt icke kan beleggis paa denne gang. Huorpaa er udi saa maade mytt Suar, at ted icke mueligdt er, vden sliig hiehp och Skatting att forferdige festingerne, och om die paa nogen tiid saaledisß skulle henstaa, daa er ted att besochte att die skall bekomme sliig skaade huilcken man syden med stor omkostning icke ygen skulle kunne oprette, besønderligensß eptherdi die meste partensß staar udi full bligning.

Huorfor uyll fornøden uerre att saasramt die icke detthe aar den heele skatt kan erlegge att den daa halßparten y aar och halßparten ad aare bliffuer erlagdt, huilcket synisß att kunde ssee vden derisß store skaade.

Die andre Sager haßuer derisß richtighed eptersom die huosß Raadit er Delibererit. Actum københaffnen den 5 Aprilis Anno 1.6.1.5.

17.

Prindkens Hoffmeister Christen Friis¹⁾ til Hande²⁾.

Kongen sender ham endeel Smøller og Gultklæder, besemte til de unge Printser; og paalægger ham at undersøge, hvorledes Helsingere kunde besæses.

Jeg sender dig herhuosß atskillige kleinodier huilcke Børnen skall haßue som eptherfølger:

²⁾ Efter Klevenfeldts Afkrift, paa det Kgl. Bibliothek.

¹⁾ Christen Friis (en Søn af Jørgen Friis til Krastrup, D. N. Raad og Fru Elise Biørn til Steenholt) var f. paa Krastrup i Jylland d. 4de Nov. 1581. Han blev oplært i Sorøe Skole, og reiste første Gang udenlands 1599, med sin Læremester Mag. Herm. Nielsen, og i Selskab med to af sine Brødre. De studerede først to Aar i Marburg, siden i Strasburg, gjorde derfra Reisen

En stor Gulkeede tegnit med A. huilken Prindgen skall haffue, derhuoß Er der nogle Demandtz och Perle Stifter med Ett smicke giordt som en Gegikuißt tegnit med B; hvilcket Prindgen vdi ligemaade skall haffue; Derhuoß Er et rødt Feldttegen stucken med triinde Perler, huilkit ochsaa skall uerre Priindgenß.

Derhuoß er Ett Demandß Hatteband med En stor Demandß stiftt carmeserit med Demanter omfring En teminelig stor Demandt tegnit med C., huilkit Hertug Frederich Skall haffue. vdi lige sagnun Er der et andit till Hertug Wuldrich, huorhuoß er en Leopardt, huilkit er tegnet med D. Der er ochsaa thuinde pandheer keeder aff En størrelse med E¹⁾ besatt med Demanter huorudaff H: Frederich skall haffue den Gene och h: Wldrich den anden. Och eptherdi udi samme keeder fattiß nogle demanter som er udfallen, daa skaldu samme keeder tilfickæ Jorgen Priiß, att hand laader indsette andre Demanter igen, sa och skall hand farue dem op igen.

Der findiß Ochsaa Ett Papiir tegnit med E. huorudi er nogle stifter besatt med demanter och Rubiner, huilcke Christian Wuldrich skall haffue, och skall till samme stifter Hatstaaffereren gøre et Hatteband aff Silketoi, huorpaa samme stifter kan settis.

Eptherdi du est nu der tilsteede udi Helsingør, daa see dig med sliid om huorlediß man best kunde fortificere byen uden til med tørre Graffuer och uid stranden med en Muer, Och maa byen icke bliffue

giennem hele Tydskland, og kom hjem 1601. I det følgende Aar reiste han atter med sine 3 Brødre (Gregers, Biorn og Anders Friis) til Sk. bs til Frantrig, tilligemed Hovmesteren; og opholdt sig paa trede Aar, deels i Paris, deels i Orleans og Montpellier. I Foraaret 1604 tog han fra Marseille (hvorfra Mag. Nielsen reiste hjem) til Italien, hvor han opholdt sig i to Aar; om Foraaret 1606 giennem Tyrol og Østerrige til Nederlendene, hvor Chr. Friis i nogen Tid tiende som Volontair under Prinds Moris af Nassau. Endelig kom han henimod Vinteren 1606 hjem til Danmark, efterat have i det hele tilbragt henved 7 Aar i fremmede Lande. Han tiende i Calmar-Krigen 1611 og 1612, og blev efter Freden forlehneth med Roeskilde-Gaard. Den 8. Mai 1614 ægtede han Barbara Wittrop, og ikke længe efter fulgte han med Christian IV. til England. Samme Aar udnævnte Kongen ham til Hofmester (Gouverneur) hos sin ældste Søn, Prinds Christian; en Bestilling, som han forestod til 1616, da Kongen d. 1ste Dec. udnævnte ham til Cantzler og til Rigsraad (jvf. S. 41), hvilket han blev til sin Død d. 30. Sept. 1639.

¹⁾ En saadan Figur, liig et C med F i, findes i Brevets Afskrift.

saa lang som den nu løbber ud till Lunde-haffuen. Datum Frederichsborrig den 8 Iunij Anno 1615.

Christian.

18.

Christen Friis Hoffmeister til hande.

Om de unge Prindser, Christian og Frederik, som Kongen her befaler Hofmeistren at lade komme til Kiøbenhavn.

Du skaldt saaledis disponere Prindgenß och her: Frederich Duund ¹⁾, att du den 25 Huius med hannem kandt uerre y københaffuen ²⁾, Myu uogen till hannem sielff will ieg till dig sicke, huis ydermere uogne kan behoff görif, kandt du bestille huof Lensmanden. Derhuos skaldu ochsaa bestille uogen till Staltsieth, och dennom som nøduendig skall med. Datum frederichß den 19 Iunij Anno 1.6.1.5.

Christian.

19.

Prindgenß Hoffmeister Christen Friis til hande. [A].

Kongen affiger Prindsernes Reise til Kiøbenhavn indtil videre, og anordner noget angaaende deres Gehæng og Livbælte m. m.

Epthersom ieg ffress Dig till att du med Prindgen skulle reisse till københaffuen den 25 Junius Saa skall sliq Reisse indstillif til uiidere beskeed, Hvilket du ochsaa skaldt Siige till Stalmesteren att hand ochsaa till ydere beskeed skall bliffue dersom han er Med Prindgenß Gehæng och Riffgörtell, saoch her: frederichß, kan see aff Perlestickerne saa uyt die kan af steed komme. Stalmesteren skall laade hente fraa københaffuen saa megit Blaadt tobiin ³⁾ til Folskeniß kiortell fortiill att underfodre, hand skall ochsaa hiidsfide den brune hest med Spirandt. Datum Frederichßborrig den 21. Junij 1.6.1.5.

Christian.

¹⁾ Dont (indrete deres Sager).

²⁾ Jvf. de to følgende Breve, hvoraf man seer, at Kongen to Dage efter har betænkst sig, og indtil videre affiger denne Prindsernes Reise. Man seer iøvrigt af disse Breve, at begge Prindserne paa denne Tid høerten opholdt sig paa Frederiksborg, eller i Kiøbenhavn. Maaskee paa Hørsholm? (s. Anm. til Nr. 23 af 10. Jan. 1616.)

³⁾ Tobin, et Slags Silketoi ("serici panni undulati species". Scherz, Gloss. german. med. ævi), som det i en Strasburgsk Politicanordning af 1628 forbydes ringe Folk at bære. (Frisk Teutsch-lat. B. B. II. 374.)

20.

Hoffmeisteren Christen Friis till hande. [A.]

Angaaende Prinsens Reise til Frederiksberg, paa nærmere Befaling.

Du skaldt Prinsens toi saaledis ordinere Saaoch Hoffmeisterinden tilstige att hun y ligemaade sig præparerer att y samdtligen komme hiid naar y faar bud. Dog skall der icke uidere Bagasie tagis End som man paa en stacket Tiid kan bruge, huortill Du skaldt aff Lensmanden uogen begere, och skall Eder En Dag eller thu tilforn tilsygis, Datum Frederichsborg den 21 Junij Anno 1615

Christian.

21.

Prinsens Hoffmeister Christian friis til hande. [A.]

Om Prinsens og Hertugen af Brunsvigs Reise (formodentlig til Kiøbenhavn, da man af Nr. 22 ser, at de den 30. Dec. icke vare paa Frederiksberg.

Prinsen och Hertug frederich med kammermæderen och Skolmesteren ¹⁾ skall aage sammen, saa aager du for med dyn wogen.

Syden skall her: aff Brunswick ²⁾ och hans herremand ³⁾ aage nest eyther Prindhen.

Syden følger hoffmestrinden med Børnen.

Och bliffuer ted ued den forrige affsken saa att y ricker op paa mandag. Datum københaffuen den 15 Decembris Anno 1.6.15.

Christian.

¹⁾ Jof. Anmærkn. til Nr. 23 af 10. Jan. 1616.

²⁾ I A. 1615 kom en ung Hertug af Brunsvig, Christian den Fierdes Søstersøn, til Kongens Hof for at opdrages med de danske Prindser. Efter Schlegels Mening (Anm. til Slange S. 29) var det Hertuginde Elisabeths anden Søn, den siden ved hans Deeltagelse i Tredive-Aars Krigen bekendte Hertug Christian, Biskop i Halberstadt. (Han forekommer nedenfor Nr. 22 og 23.)

³⁾ Herremand, en Benævnelse, som jævnlig forekommer i 16de og 17de Aarh. første Halvdeel, og som Christian IV. ofte bruger om Adelsmand, især saadanne, som kom ved Hofet, eller havde fast Postieneste; saaledes icke i den senere mere indskrænkede Bemærkelse om Eieren af en Herregaard.

22.

Hoffmesteren Christen Friis tiil hande. [A.]

Kongen vil have Efterretning om Prindsernes Besindende, og om hvorledes den unge Hertug af Brunsvig opfører sig.

Laad mig ued Næhruerendis bud uyde huorledis Børnen lyer, Saaoh huorledis den herre aff Brunsvig taager aff stede udilligemaade huorledis hand och hans præceptor kommer offuerens med huerandre. Vale Datum frederichsborrig den 30 Decembris Anno 1.6 1.5.

Christian.

1616.

23.

Hoffmesteren Christian Friis tiil hande. [A.]

Om den unge Hertug af Brunsvigs Dreng (Dyrtter, Page), hvorledes og med hvem han skal optages.

Eptherjom Hertug Christians Hoffmester ¹⁾ haaffuer nu uerrit heer och begerit att uyde om Hertugens dreng skulle studere med herren eller huos dii andre drenge, Saa skaldtu laade samme dreng gaa y fsole huos Pringens drenge, saaoch laade hannem vnderuyse udi dii andre exercitier liige ued dii andre. Datum Frederichsborrig den 10. Ianuarii Anno 1.6.1.6.

Christian.

¹⁾ Her menes Mag. Niels Jørgensen, Prinds Christians første Lærer („Tugtemester“), som Kongen her giver en højere Titel, end paa de Lister tilkom ham. Ovenfor (15. Decbr. 1615) kaldes han „Skolemesteren“. Mag. N. Jørgensen var, da Kongen i Febr. 1613 betroede ham denne Post, Rector ved Sorø Skole, og erholdt ved sin Ansættelse hos Prindsen 250 Rdr. aarlig Løn, foruden „en Hofskældning“ for sig, og en for sin Dyrtter. (Slange ved Skjæg. II. S. 29.) Han maatte en Tidlang med Prindsen opholde sig paa Hørsholm, „som et Sted, der var baade sundt, lystigt og frit fra al Hindring udi Studering.“ 1617, da Prindsen (som var f. den 10. Apr. 1603) gik i sit 15de Aar, blev Mag. N. Jørgensen forlovet fra dette Embede, og vel aflagt med et Canonicat i Lund; i hans Sted udnævnte Kongen Dr. Jesper Brochmand, da Prof. theologiæ ved Kiebenhavns Universitet, til Prindsens Lærer, hvilket han var paa sinde Aar. (f. Hofprædicanten Laur. Jacobsens Liggpræd. over den udv. Prinds Christian. Kbh. 1619. 4.)

24.

Hoffmesteren Christian Friis til hande. [A].

Kongen er af Chr. Friis bleven underrettet om sin Søn, Hertug Frederik, Sygdom, og befaler hvorledes der skal forheltes med ham, om han, eller andre af Børnene faa Smaalepper.

Jeg haffuer aff dyn Skriffuelße fornommit, att hertug Frederik er bleffuen nogit ilde tilpås saatt der thuiißlis paa om ted er mesling eller børnepoßer. I huilckid ted er, daa skall hand saa lenge indtill hand bliffuer tilpås igen uerre huos hoffmestrinden, Och skall uerre udi En anden stuuu Epther Docterens raad. Och saaframdt nogen aff børnen faar smaapoßer, daa skall hoffmestrinden och børnens sold holle dem fraa fyrsten Mund. Sig till aadam Bylou¹⁾ att den lille trommeterdreng skall bliffue udaff børnens kammer. Ellers, uden sigdommen taager y andre maader uyder offuerhand, daa gerriß ted inted behoff med prindghen att forandre Locum. Datum Nykøbing den 4. Aprilis. Anno 1.6.1.6.

Christian.

25.

Hoffmesteren Christen Friis til hande. [A.]

Om Maden, som laues til Børnene, broderer Hoffmesterinden har skaget; Dr. Matthías givés forloø paa nogle Dage at reise til sine Børn, m. m.

Hoffmesterinden haffuer noglegange klaagit paa, att fodene icke saaledis sliide madden till for børnen som dii skulle, huorfor du dermed skaldt haffue indseen, att ted gaar ret till.

Docter Maatiß maa paa nogle daageß tiid haffue forloff att forreiße till syne børn, och skall hand syden stille sig ind igen.

Inden saa daage uill ieg sende nogit suardt tey till dig huoraff Prindghen skall gerriß sørgekleeder. Datum. Anderskou den 16 Aprilis. Anno 1.6.1.6.

Christian.

¹⁾ Adam Bülow (en Broder til Jochum Bülow, Christian IV.s Jægermester og Lehnsmænd paa Bordingborg Slot), var kommen ind fra Meklenborg, og var (1612) Kongens Staldmester. I Kongens Skriftekalender 1616, d. 7. Jul. forekommer: „Seilede Adam Bülow fraa Cronenborrig paa ueien til Engeland, och hafde med sig Heste och Popper, som ieg forchrede myn Schwoger och myn Søster.“ Jvf. endvidere om Adam Bülow Kongens Br. d. 5. Oct. 1618. Han døde (efter Kilenfeldt) i Efteraaret 1619.

26.

Hoffmesteren Chriisten Friis tiill Hande. [A.]

Anerdning om Klæder eg Skapper, som skulle forfærdiges til Prindsferne.

Jeg sender dig huos Meeruerendis Bressuyser Nogit Suordt kleebe och andit toi Som tiill Prindgens, h: frederichs Och h: Wldrichs kleeber skall Brugis, Och naar deraff saa megit som behoff kan uerre Er affstorren Saa skaall ted Dffuerige skickis tilbaage igen udi Claus Condeuins boc.

Kapperne skall inted gorris saa megit extraordinarie lange, och skall dii paa opslaagen foris med ted torffe groffgron¹⁾. Er der nogen aff derriß Strømper, som nogit naar smittit, daa send dem till saarueren att dii bliffuer suorte saaruit, ty heer Er ganske ingen saa smaa strømper att tefomme. Er der nogit Dffuerligdt aff Samme toi, daa laad Christian ochsaa gorre kleeber aff samme groffgron Eller ochsaa aff detthe kleebe. Datum in horto Hafnien: den 20 Aprilis Anno Dni 1.6.1.6.

Christian.

27.

Hoffmesteren Christen Friis tiill hande. [A.]

Om Prinds Christian, som har faact Mæsslinger.

Jeg haffuer vdaß dijn skriffuelse fornommit att Prindgen haffuer bekommit Mæssling, Och att dii gud uerre lossuit nell erre vdfommen, Och er best att hand Epther Docterens raad bliffuer y allemaade holdt Saauell som ochsaa h: frederich. Datum frederichsborrig den 28. Aprilis Anno 1.6.1.6. -

Christian.

¹⁾ Kongens Anerdning om Sørgeklaeder for Prindsferne har været i Anledning af den Gottorpste Hertug Johan Adolfs Død, d. 31. Marts 1616.

²⁾ Tyrkisk Grovgrøn. Dette var et Slags Silketoi; formodentlig, efter Ravnet, mindre fint; maaskee heller ikke af heel Silke. J. V. J. Coldings Diet. Herlov. 1629, oversættet **Groffgrøn** ved tramoserica.

28.

[Uden Udskrift.]

Om Uddetalingen af Toldtøsen i Helsingør.

Heerepther skall sig tollerne y helsingør retthe*).

Der Skall giffuiff

hans Stenuynckell¹⁾ thuhundrit daaler

Gothardt Kleensmid thuhundrit daaler

hans grytthensfenger Ett hundrit daaler

hindrick Wiitttynger fyrrerthue daaler

Actum y Lundehaanen for Croneborrig den 10 Majj Anno 1.6 1.6.

Christian.

29.

Hoffmesteren Chriisten Frenß tiil hande. [A.]

Om Printernes og Hertugen af Brundvigs Reise tiil Kiøbenhavn.

Du skaldt den 21 Huius begiffue dig paa reiffen tiill kopenhaffuen med Prindzen, H: aff Brunsvig och dy andre Børn, Och saaledis anstille reiffen, saatt y paa tree dagß tiid kommer tilsteede.

Du skaldt Och saa strax laade forferdige En wogen seddell och den tilskickte Lensmenden paa huerdt sted. Datum Frederichsborrig den 12 Majj Anno 1.6.1.6.

Christian.

^{*)} Af det Kgl. Rentekammers Archiv.

¹⁾ Om Hans Steenvinkel, en af de Steen- og Billedhuggere, som Kongen brugte til Arbejder ved Frederiksborg Slot; s. „Bidrag til den danske Bygningshistorie af Archivdocumenter“ ved G. J. Lassen. Histor. Tidsskrift. IV. S. 583. 585. Forf. har samlest. S. 589—591 beviist, at man urigtigen har antaget ham for at have været Slotets Bygmester, og ikke har skielnet imellem to Personer af samme Navn (Hans von Steenvinkel), af hvilke Faderen (som byggede Uranienborg 1576—80), Slangerup Kirke 1588, og brugtes ved flere Fæstningsbygninger, døde allerede den 10. Mai 1601, inden der begyndtes paa den nye Slotsbygning; Sonnen derimod, den yngre Hans Steenvinkel (som Kongen i et Brev af 1619 benævner „Vor Steenhugger, men som paa hans Grafskrift kaldes „General Architect og Bygmester“) udførte enkelte Arbejder ved Slottet (bl. a. 1614 og 1619), var f. d. 21. Jun. 1587, og døde 6. Aug. 1639.

30.

Hoffmesteren Christian Friis til hande. [A.]

Om hans Rejse med Prinds Christian til Colding, i Anledning af den der foresaaente Heitikelighed.

Eptherfom ieg dig tilforn beghalit haaffuer at du med Prindzen skulle till kolding ymod den berammede Leehnemphangings dag¹⁾, Saa erre nu disse wogue afferdigit huilcke du till samme reysse skaldt bruge.

Och eptherdi ieg for staeket tyd syden, af dig haaffuer fornømt at Hertug frederich En tydlang haaffuer uerrit nogit yde till paaß, huorfor du skaldt laade hannem bliiffue huosß hoffmesteriinden, indtill gud uyll, Prindzen kommer tilbaage ygen, Datum Haadersleeff den 18 Novembris 1.6.1.6.

Christian.

31.

Danmarckis rigens Raad til hande. [A.]

Kongen tilmeister Raadet, at han i Sieket for den ved Døden afgangne Canteler Chr. Friis (til Borreby) har valgt Chr. Friis til Regerup til sin Canteler; ligesom at han har udnævnt 6 nye Rigsraader i de Afvædes Sieb. Kongen befaler Raadet at indgylde luffte Stemmefekter paa Valg af en Rigers Marsk.

Eptherfom Gud Allommedigtigste næstforleden Sommer haaffuer heuz kallit uorriß Chanseler Christian Friis til Borreby, Saa haaffuer ny aff

¹⁾ Efterat Hertug Johan Adolf af Gottorp var død d. 31. Martz 1616, begierede hans ældste Søn Hertug Frederik af Kongen Belehningen med den ham tilfaldne Andeel af Hertugdømmet Slesvig og med Jemern. („October. 6. kom Godtske Wynsyn paa Hertug Frederich aff Holsteins uegne an, och holdt an om Lehnct.“ Chr. IV. Skrivecalender 1616.) Kongen var da paa Skanderberg. Den 4. Novbr. reiste han (efter sin Calender) fra Skanderborg til Jelling, og følgende Dag til Colding, hvor de to unge Hertuger Frederik og Adolf kom til Kongen. Han opholdt sig derpaa i Haderslev fra den 7. til den 27. Novbr. og tog herfra tilbage til Colding, hvor han i nogle Dage holdt Mønstring over de jydske Krigsfolk til Hest og til Fod. („30 Nov. var jeg vde y Marken med ted Jydske Krigsfold baade til Hest och Fodk.“) Kongen havde desuden (efter Slange, Schlegels Overs. II. S. 52) ladet overføre 6 Janer Fodfælt fra Alsens til Haderslev. Den 2. Dec. medtog Godtske Winsin (han var Hertugens Amtmand i Gottorp) Lehnct i Hertugens Navn paa Koldinghuus. — Det var ved denne Leilighed, at Christen Friis den 1. Dec. blev udnævnt til Kongens Canteler, (s. Nr. 31); tillige udnævntes i Alt 6 nye Rigsraader og 16 Adels herrer til Riddere af den Sværdorden, som Kongen indstiftede. Jvf. Slange v. Schlegel. II. S. 57—61. (Om hvad der i øvrigt foregik før og i Anledning af Forlehningen paa Koldinghuus, s. Schlegels udførlige Ann. (55) til Slange. II. S. 52—57.)

aff uychtige Marsag skiild, icke nu lenger, uylt uerre vden Chanseler, huorfor ny nu till samme bestilling of haffuer udueelit Christian Friis til fraagerup, huilken ochsaa os derpaa haffuer giordt syn Ged, hueß persohn y eder skall laade uerre befsalit. Och eptherdi en ganske hob aff riigens Raad ued døden erre henfallit, och en paardt, aff dennom som ygenleffuer, gamle och wformugsom erre, Saa haffuer uy for sliig aarsag skiild for raadsom erachtit at samme taall med ted forderligste skulle formeeris. Huorfor uy disse eptherskrefne persohner uill haffue uduessnit som er Jorgen Lunge, Albret Steel, Jfuer Zull, Anderß Wille, Jens Zull och Holger Rosenfrands iørgensen: ybland huilke uy Albret Steell till Riigens Admiraall haffuer forordnit och saatt).

Nu uyll ted ochsaa uerre fornøden at dette Riige bliffuer forførgit med en diichtig Maarß, som y all forfallende leylighed Riigens Adell och kriigssold kan føre, huorfor meenige danmarckis raad som heer tilsteede erre, om samme persohn skall Votere, och deris mening en huer ierdeliß paa en lyden seddell med et Rastn skall giffue tilkende, och dennom tilluøkt tilstille uorriß Chanseler, och er saa detthe hueß uy paa denne tyd worriß Elfselige riigens raad haffuer naadigst uyllet laade forstaa, Och erre uy eder samdtliigen med all kongelige gunst och benegenhed altiid beuogen. Datum paa uordt Slott kolding den 1. Decbris Anno 1.6.1.6.

Christian.

32.

Et Negotium Riigerne ahngaaendis paa huilkit rygens Raad skall sig Erklære. [A.]

Epthersom udi københaffuen til Syfte forleden herredag Danmarkis Riigis Raad aff os er bleffuen Proponerit huad for wleilighed disse Riiger och lande sig haffuer att formode om kon: af Polen ted konnig: rige Suerrig igen skulle bliffue mechtig, Huorpaa riigens raad dentid sig erklærede denuom med of at uerre udi samme meening, Och saa frambdt man nogit uydere om kon: af Polens uisse Intention kunde erfhaare, at man daa uylle Deliberere huad udi all forfallende leilighed

1) Jvf. Nr. 33: Kongens egenhændige Udkast til Admiralens Ed, af samme Dag. (1. Dec. 1616.)

diffe ryger och lande til beste forrettagis funde. Huorfor uy siiden den tyd kon: af Polens anslaag at erfhaare hassuer laagdt uynd paa Saa megit mueligdt hassuer ueerit. Och nu Ershaarer¹⁾, at hand endeligens tilsyndz er Nestkommendis Sommer (eller maaskee før) at forsege syn løfte ymod Suerrig och dessen tilbehørig lande. Thiil huilcken Intention at sette y uerck, hand till Prage och andenstedz hassuer laadit werbe krigssoldk, Saach aff den Rom: keyser bekommit nogle fornemme officerer huilcke hassuer en stor anhang aff Soldater. Item han hassuer offentlig ladit besøge en Deel aff Søstæderne om Skib och icke duldt huortill han samme Skib bruge uylle. Huad nu heerudinden er at betenke som disse konnigriger och lande y framtiden mynst Kan uerre till faare, derpaa Kan uorriß Raad sig betenke, Och deris meening of Skriftligen laade tilstille; Och erre uy Eder samdtligen med all kongelige gunst och Raade welbeuogen. Datum folding den 1. Decembris Anno 1.6.1.6.

Christian.

33.

Admiraalens Ced. [A.]

Anno 1.6.1.6.

Coldingi 1 Decembris.

Eptherfom E: ko: Ma: nu Raadigst mig tilbetroet hassuer at uerre E: ko: Ma: Raad och Admiraall, daa loffuer Och tilsyger ieg E: ko: M: och disse ryger och lande sand huldsckab trostckab, och lydachthged, All skaade og forderff uill ieg aff myn yderste Formu affuerrie, Derimod uyll aff yderste macht och formue forfremme all den deell som E: ko: Ma: och disse ryger och lande kan komme til Reputation gaffn och beste. Jeg uyll ochsaa udi fred och feyde tyd naar E: k: Ma: mig tilsiigendis uorder, med E: k: M: Skibsslaade och soldk mig henbegiffue, paa dy stæder, huorhen ted mig aff E: k: M: commenderit bliiffuer, Och saaledis føre E: k: M: slaade och soldk, som ted en erlig Admiraall

¹⁾ Det synes at Christian IV. er kommen til Kundskab om disse Kong Sigismunds Planer mod Överrige ved en Gesandt, som Hertug Wilhelm af Carland, der laae i Venighed med den polske Konge, sendte til Danmark, og som Christian IV. modtog i Haderslev (den 24. Nov. s. Kongens Skrivcalender, og Slange ved Schlegel. II. S. 61. 71).

Gegner och bör og uell anstaar. Jeg uyll ochsaa holde god ordning och regiment, Och saaledis mig forholde ymod G: f: M: och disse rygeris fyender, Saad G: f: M: deraff skall haaffue behaageligbed ochsaa huos yndenlendtiske och vdlendtiske haaffue Rom Gehre och Reputation. Jeg uyll aarligenis med all sliid besee G: f: M: Skysslaade, Och G: f: M: derom gorre Relation huorledis den er ued macht, Saad den kan uerre altiid ferdig naar behoff gorris. Jeg uill ochsaa udi myn foruaaring haaffue Ett nytt register paa huos Solsold y tienisten er, saoch huad sold G: f: M: aff huerdt land steeder og byer, udi disse konningriger Och lande kan bekomme naar behoff gorris. Jeg uill ochsaa laade mig G: f: M: Solsold paa ted hoieste uerre beshaalit, saanell som ochsaa den gemeene Sosaarende man, Saad ingen dennom forwlemper y nogen maader Jeg uill ochsaa udi dom och sentens mig epther G: f: M: Artickels indhold forholde, saasom ieg ted for Gud y himmelen och saa for G: f: M: uyll foruaare, Herhuos uyll ieg tilholde myne vndergiffne Capiteiner Skippere och alle andre officerer at dy saaledis omgaas med Solsoldit som ted sig Bor, Och uyll ieg med all sliid tilholde solsoldit atdy affthen och morgen saoch naar dy haaffuer saad maad epther G: f: M: derpaa giorthe forordning indhold Synger och tacke gud y himmelen, saoch sliitig sege prediken naar dii dage indfaller y ugen paa huilcke maan pleier at holde prediken.

Herhuos loffuer och tilsiiger ieg G: f: M: at aldt huos ieg Seer horer leejer eller erfhaarer som bor att hollis hiemmeligt och G: f: M: macht paa ligger ted uyll ieg aldrig nogen aabenbare mens tage ted med mig y myn graaff. Dettie och aldt andit Offuenbemeltie loffuer ieg saast och wbrodeligen att holde saa Sandt hielpe mig Gud och hans hellige Euangelium ued Jesum Christum. Amen.

34.

Chansleren Hr: Christian Friis och H: Jorgen Lunge, Riigenis Maars till hande. [A.]

Angaende nogle Punkter, huerem skulde underhandles med Hertug Frederik af Gethorp ved en Commission, bestaaende af to Medlemmer fra hver Side.

Y skall anholde huos Her: Friderich att godtiske wynsyn och hans von der wyss matthe bliffue Brugdt med thuende aff myne raad, som er Verdt, och Balser, strax eptheratt dettie er offuerstaad, udi Eu

commission. 1. att besee ted uerck som ieg udi bredsted uill indliige¹⁾ om samme diige icke kommer saauell dii hussommer vnderjaather til skonsell paa derisv vnde²⁾ Dyger som myne, paated all uydere Disputation kan affstafes. 2. att forhøre En trette imellom myn sester och myn broder om en vocation udi Et kaall. 3. En trette om En tørremosse dersammesteds: huilckit alshammen kan forrettiß paa thu eller tre dage y ted lengste.

J motthe uell styndom skriffue hiid in qvo statu att ted Er nu huos Eder. Valet Datum flinsborrig den 14 Decembris 1.6.1.6.

Christian.

1) Et af de betydeligste Forretagender af Christian IV. til at udvide en vigtig Kilde for Nationalvelstand i Hertugd. Slesvig, var hans Plan og Forretagender for at inddige en meget betydelig Estrækning Marssland udenfor Bredsted og Breklum Sogn. (Jvf. Dankwerth Landesbeschr. S. 137 og Kortet over Nordgoes Harde og Husum Amt, hvor Christian den Fierdes „Bredstedter Wer“ findes assat. Hansen Staatsbeschr. von Schleswig. S. 422. Nooß Schlesw. Holfst. Beiträge. II. S. 312.) Denne Plan, som han havde begyndt at tænke paa 1616 (Dec. 16. „dreg ieg ud fra Bredsted och besaa ted Land, som man formener at inddyge.“ Skribaal.), laae Kongen i en Række Aar meget paa Hierte, og han anvendte store Summer paa Dige-Arbeidet (i Aarene 1618—1621, efter hans egne Optegnelser, allene over 173,000 Rdlr., og det endog foruden hvad der brugtes i A. 1620, hvorfra Optegnelser fattes.) Arbeidet forfattedes endnu i A. 1622—24; og Kongen tilbragte selv undertiden flere Uger ved Digerne, for at have umiddelbart Tilsyn med Arbeidets Gang. (Saaledes kom han 1619 den 15. Jul. til Dphussen, en Jorpagtergaard i Breklum Sogn; og den 19. Jul. skriver han: „dreg ieg fraa Dphussen, och tog mig et Løssomente huos en Bunde nest op til Dygit.“ Efterat have optegnet adskilligt under hans Ophold i denne Bوندegaard, hvor han endog modtog adskillige Sendebud, fra Hamburg, fra Hert. af Götterp, og fra Hert. Christian af Lüneborg (Jul. v. Bülow), som han en Dag havde til Gæst hos sig, skriver han d. 10. Aug. „Glittede jeg fraa den Bوندegaar, ieg laa først udi, och dreg til Waalsbylle (en Landsby i Breklum Sogn); Gaff y Løssomentet 10. heele Croner til Driedepening.“ (Skribaal. 1619.) Med al den Umage og Betostning, som anvendtes, vilde det store Forretagende dog ikke lykkes, da Havets Floed og Strømning var for stærk, og den Estrækning Marssland, man vilde inddige, for stor. I tidligere Tider (1708—17) forsøgte denne Inddigning atter forgievs, og med et Tab af 270,000 Rdlr. Omfider har man dog (efter 1733) kunnet inddige en stor Deel af den Estrækning, Christian IV. havde haabet at vinde fra Vesterhavet; og det er her, hvor Sophie Margrethes og Desmøerierses Kog nu findes. (Jvf. Hansen, anf. St. S. 335—36. Schlegel til Slange II. S. 132—134. D. Atlas. VI. 408. 422. 23.)

2) Vnde (=: flette, frage) Diger.

35.

**Chansfeleren H: Christian Friis och H. Jorgen Lunge Riigens
Maarsk til Hande. [A.]**

Kongen vil at Jorgen Lunge (der, tilligemed Chansfeleren, epheoldt sig som Commissairer ved Landdagen i Slesvig) skal, tilligemed Dr. Medhener, i hans Eide mete ved Hertuginde Agnes Hedvigs Begravelse m. m.

Epthersom denne Handling, som y nu erre udi uerck med¹⁾, sig offuer myn forrige meening forhaaber, Och ieg aff myn faarbroder²⁾ er beeden till hans gemahls begraffuelse, huilken den 19 Huius skal staa, til sonderborrig, til huilken, ieg achter att bruge Jorgen lunge och D. Medhener till at fortrede mit sted, Huorfor dii deris leilighed derepther skall retthe, atti om afftenen tilforn, didahn kan komme. Drog ted sig till att denne handling sig saa lenge forhaalede, at tyden sig forleb, daa skall dii deffen vagt drage fordt, och Christen friis bliffue tilsteede indtill samme actus er forby, och den dell forretthe som Instructionen medser. halssparten aff herremenden skall bliffue huos Jorgen lunge, och dii andre huos Christen friis. Creditiffit er huos den tydtse Secreterer till flensborrig. Valet. Datum Bredsted den 15 Decembris Anno 1.6.1.6.

Christian.

Naar y skriffuer tilbaage daa sender breffuit till husom.

¹⁾ Kongen mener hermed de Underhandlinger imellem ham selv og hans Frænde, Hertug Frederik III. af Slesvig-Holsten-Gottorp paa den ene Side, og det Slesvig-Holstenke Ridderskab paa den anden, om Første fødselsret til Landene, hvilkten, med Hensyn til Holsten, Stormarn og Ditmarsken, var grundet paa Rudolf II. keiserlige Diplom af 28. Febr. 1608 (jvf. Slange og Schlegel. I. 423. flg.). Disse Underhandlinger fortes paa den Landdag i Slesvig, som aabnedes d. 11. Nov. 1616. Hyltingen skete først d. 20. Dec. „Samme Dag bleff H. Frederik aff Holsten hiilddiget till Slesviig, eptheratt Landtskabit udi temmelig deliberation samme Hiildding haffde taagit, epthersom Acterne ydere udspisser.“ (Eskriuealender 1626.) Dagen derpaa, d. 21. Dec., reiste Kongen tilbage til Jelling, og herfra til Skanderborg. (Jvf. Holbergs D. Hist. 2. Udg. II. S. 606. 653. 54. Slange og Schlegel. II. S. 423 og flg.)

²⁾ Hertug Hans (den Yngre) af Slesvig-Holsten-Sonderberg, gift anden Gang med Agnes Hedvig (Enteskurysprinde af Sachsen), som døde d. 3. Nov. 1616. I Kongens Eskriuealender f. 1616 findes: Dec. 19. „bleff H. Hans af Sonderborrigs Gemahl begraffuen.“

36.

Chansleren H: Christian Friis til hande. [A.]

Rongen tilkiendegiver sin Beslutning, angaaende nogle Puncter i Eagen om de Stevig-bolskenske
Stænders Arvefølging. (E. Nr. 35.)

Jeg haffuer aff begge skriffuelserne saa megit fornømt at sige
paa nogle saa puncter beroer, hviidte ieg och saa haffuer igenomset,
Och naar ted om Erbhuldigung Item att dii hannem som den Elste
h: Johan adolffs søn hviidiger bliffuer indførdt, saoch att hand deris
wohlhergebrachte privilegia confirmerer, Saa sijnis mig att alting
epther ted concept, mig tilskicket Er, paa denne gang nock kan passere.
Paa raadhusit skald du følge, saafraamt hertugen sligdt med sijn raad
for gaadt anseer. Dii gravamina at affskaffe derpaa skald du haardt staa,
och diidhen forhielp, att dii bliffuer ygenomset och affskaffit. Den
Ged at prestere paa deris privilegia kan uell skee, naar dii ante
acta precaveris, som før omrørdt Er. Den Ged som aff myne køb-
stæder begeeris, den skald dii more consveto leiste, huorom ieg och saa
haffuer taalit M: Hr. gerdt Randhou.

Med Egeding v: der landens Persohn Er ieg nocksom contentt.
Datum Husum den 16 Decembris Anno 1.6.1.6.

Christian.

37.

[Uden Udskrift og Datum; af Aaret 1616. Formodentlig til Cantsleren.] (A.)

Rongen meddeles sit Eaar angaaende nogle Puncter, som i Raadet vare forhandte.

Anlangendis att man Schuensken skulle aduare geris intet for-
nøden, mens dermed skald uell saaledis bliffue omgaaet, att dii cum
magna reverentia skald baade gifue os deris nød tilkende, saoch begeere
hielp, huos hviidten actus skald uell bliffue holdt y acht att dii intet
omfunt skald bekomme; Och skald sauit mueligdt er alting udi god acht
holli¹⁾. Med stæderne skald saa uyt cum Reputatione skee kan foretagis.
Ritteriet anlangendis maa endeligen y aar holli¹⁾ y god øffuelse paated
man kan udi forberorte Negotio haffue dennom tilreede. Om den

¹⁾ Man kan med disse Ytringer sammenholde, hvad der hos Slange (Schlegels
Udg. II. S. 63. 64) berettes om skriftlige Forhandlinger imellem Gustav Adolf
og Christian IV. i dette Aar.

Churlendhße geſantiß ¹⁾ Grunder haßuer ny taalit med Iacob Wilseldt, Safrandt raadit nu ſyniß att man vden preiudit z kan gißue f: af Polen den Schuenske titell, daa Kan man uell wylßhe ere ſamme herre, alias non.

Respondetur non, vel ita, ſaa blißuer ted deruidd.

38.

[Uden Udskrift og Datum. Formodentlig til Cantsleren.] (A.)

Memorial

Rytteriets Tilſtand og Exertering i Proviñtſerne vedkommende.

Alt rytteriet noglegang om Marit Skulle Exerseris En huer ſaane derſom dy haßuer hiemme, Och at der blißuer ſaat en uyß ſtraaff paa, huad der ſtall gißuiß Ritmeſterne, for huer man och heß der blißuer vden ſtor og nyctig aarſag tilbaage naar dy tilßigiß, huilcken ſtraff rytmeſterne Skulle mne kreßſue liigeſom anden uytterlig geiild.

Ty man beßiñder y ſandhed, att ſaa ſnaardt nogen Munſtering forby er, daa ſtiller en pardt dennom ned heße haarniß och fold, En pardt ſeer aldrig tyer till deriß rytterye, tyer end naar di ſaar bud om Munſtering, En pardt laaner heße aff et land y ted andit. Huilcket er detthe Riige till ſaare och icke heller bør at uerre, huorfor ted y tyde uil Remedieris.

1617.

39.

Chancſeleren Her Chriſtian Frijs til Hande. [A.]

Prints Chriſtians Sygtem (paa Antverſeb) vedkommende.

Jeg haßuer vdaß dyn Skriffueße fornommen Prindgens tilſtand, Och er ted beß attu blißuer med hannem ſaa lenge til Anderſteu intill der Er nogen forandring paa ſeerde, huilkit neß Gudh hielp icke lenge waarer. Och laad mig ſtrar med detthe bud uyde huorlediß ted ſig nu haßuer. Dii Medicamenta ſtall med ted ſerite komme, Och meen

¹⁾ Om denne i 1616 til Danmark ankomne Curlandske Gefandt, ſ. Nr. 36.

ieg att Docteren burde sielfffuer att haffue sliedt huof sig eptherdi man haffuer hannem icke till andit. Vale. Datum frederichsborrig den 25. Martij Anno 1.6.1.7.

Christian.

40.

Chansleren och Stadtholderen til hande. [A.]

Om en svensk Oberst, der som Sendebud fra Gustav Adolf til Holland nu paa Hjemveien anden Gang var hos Kongen. To Krigsskibe skulle udruses m. m.

Den Svenske Offuerster¹⁾ uaar y gaar till Middagß huof mig och drog imod 4 slet bordt ygen, hand klaagede hardt paa Staaterne at dy hannem ganske inted uyste till uyllie, vdeligemaade offuer hans Egen herrisß Agendt den vom Dyck att hand neppelligensß uille see till hannem. Den gemeene man roede om skiiben, och somme stod paa landit, och raabthe, huad Soldatherne uille gorre, udi ted forlogen land, saat dy paa ted ene skib hug touet och lod skiibit driffue y land.

Thed skiib Patientia skall indtaage thu Manebersß Prouiandt Och Argo skall ochsaa gorrisß seielferdig med lige saa meegit proviandt.

Isstrup uyll ieg med forste leylighed besee saa kan der syden handlisß med En af Ingenieren. Valet, Datum frederichsborrig den 21 Majj Anno 1.6.1.7.

Christian.

41.

Chansleren Her Christian Friisß til Hande. [A.]

Kongen sender Chansleren Gustav Adolfs Svar paa et Brev, der var stillet ham, og underviser ham, angaaende den Skrivelse til K. Gustav, der paa ny maa afgaae i samme Anledning, som den tidlige.

Jeg sender dig herhuof gustauy suar paa ted breffß Balli²⁾ forde didhen, Och befindet ted paa Svenske maaner att uerre stylerit, yted

1) Hans Navn var Niels Stjernskold. Han var i Februar 1617 sendt med Breve fra K. Gustav Adolf, som til Kongen paa Standerborg d. 12. Febr., og rejste til Holland. (Skrivekalender. 1617.) Den 20. Mai skriver Kongen: „Var den Svenske Offuerste huof mig, ued naffu Niels Stiernskilkt, huilken haffde uerrit y Nedderland och uerffit 2000 Knechte, endog at Summen icke neer uaar complet.“ Jvf. Schlegel til Slange. II. S. 74.

2) Formodentlig Palle Rosenkrantz, som var Lehnsmænd i Bordingborg. Om den besynderlige Begivenhed, der gav Anledning til de Forhandlinger med Gustav Adolf, som berøres i dette Brev, s. Slange, udg. af Schlegel. II. S. 75. 76.

att hand først siger sig saagen icke uerre benytt, och Concluderer den affliuuede att uerre udaff lensmanden skee wret, Och endeligenß uyll henuyffe os till en wendelig proces med nogle løse kompaner, huilket mig och detthe ryge uille geraade till største uangelegenhed, huorfor paa uy samme Balli didhen skall reijse med breff till gustauen, udi denne mening, att man med saagen uydliuften att procedere icke naar tilfjndß eptherdi saagen saa manifest och aabenbaar ymod all billighed og rett er giordt, och dy sielffer factum icke negerer udi ted attdi siger hannem aff lensmanden att uerre skee forfordt, menß endnu begerer att samme myßdede maa leggis paa den plads hand bleff fraaferdt, Saaframdt syden kan befiindis att lensmanden ¹⁾ Eller nogen vrichtigen med hannem haffuer forsaort daa skall dii tilbørligen derfor bliuue straffit, cum annectiōe att man forsee sig till att icke Erre tilfjndß dennom att forsuare som ymellom rygerne nogen wlist uyll ahnstill, y morgen kandtu mede till frederichsbørrig med samme breffs vdkastning. Datum Cronebørrig den 1 Julij Anno 1.6.1.7.

Christian.

42.

Chanccleren Her Christian Friis til hande. [A.]

¹⁾ Morgen melcer, at en brandenborgsk Gesandt er ankommen, der skal bære Audients paa Arendborg, og næner de Rigsraader, som ved denne Leilighed skulle være tilstede.

Jeg siæ retnu bud fraa Cronebørrig att En sielff semthe gesandß uys er kommen fraa Churfursten aff Brandenburg vden thuiffuell y den Polste saag, huilken ieg haffuer beshaalt Sammestedß att fortoffue, indtill ieg didhenkommer, Och skaldtu, Stadtholderen ²⁾, och Oluff Rosenparre, huilken Er paa Wallo, saoch Christen holdt, som sygis endnu at uerre y køben: offuermorgen uerre tilsteede paa Cronebørrig saatt gesanthen anden dag derepther kan haffue Audiens.

Musikanterne och trommeterne skall imod samme tyd uerre tilsteede saaoch Apoteckeren med huiß hand skall bruge. Vale Datum fre: den 2 7tembris Año 1.6.1.7.

Christian.

¹⁾ Lensmanden i Christianopol Jalk Lykke.

²⁾ Hr. Breide Rantzau, Stadtholder paa Kiebenhavns Slot; døde 10. Jan. 1618. (Kongens Skrivcal.)

43.

Chansleren Her Christian Friis til hande. [A.]

Cantsleren skal meddele Raadet, som ventes til et Møde i Kiøbenhavn, Hensigten med dets Sammentlemst.

Epithersom Raadit semdtligen mihmer erre foruentendis, Saa skaldu, naar dy ankommer, dennom, Paa myne negue, laade nyde Marsagen huorfor dy dennegang erre forstreffuen¹⁾, Och syden dennom den Polniske gesantis²⁾ wernuyng laade forstaa. Naar sliqdt aff dennom ad deliberandum annammis, Saa skaldu sliqdt mig laade nyde³⁾. Vale. Datum Frederichsborrig den 17. Stobris Año 1.6.1.7.

Christian.

1) Om de Punkter, som Kongen vilde have forelagt Raadet i dette Møde til Erklæring, habes et originalt Udkast med Cantsler Friises Haand og Kongens Underskrift, dat. 25. Oct. 1617.

2) Han kom d. 30. Sept. til Kiøbenhavn. „Oct. 6. hafde Kongen aff Polens „Gesandter ued Rassin Hans Weier Audiens paa Køten:“ (Den 15de var han paa Frederiksborg; den 16de paa Cronborg.) „Oct. 18. kom alle „Riigens Raad sammen y Københaffuen att deliberere udi den Polniske Sag.“ „Oct. 31. Drog den Polniske Gesanthet fraa Københaffuen.“ (Skrivcal. 1617.)

3) Af Rigsraadets Betænkning af 25. Oct. 1617 sees, at den polske Gesandts Værende fornemmelig gik ud paa to Punkter: 1., At Kongen af Danmark vilde give hans Herre Titel af Konge til Sverrige. 2., At begiere Neutralitet af Danmark i den Krig, Kongen af Polen vil foretage mod Sverrige; og at de polske Krigsskibe maatte uhindret passere giennem Dresund og andre danske Strømme, m. m. Angaaende det forste var Raadets Mening: at Titelen kunde man vel give ham, saaledes som han selv forlanger den, nemlig i Skæles med Kong Gustav; men under Protest, at man derved ikke handtede mod tidligere Forbund med Kongen og Raadet i Sverrige, og ikke erkjendte eller kunde indlade sig med nogen Anden, end den virkelige Besidder af den svenske Throne. Angaaende det andet Punkt erklærer Raadet, at da en Krig inuellem de to Konger kunde bringe Danmark baade Skade og Fare, maa det ansees for raadeligt, at Kongen vilde tilbyde begge Parter sin Mægling, og anvende alle Midler for at bringe dem til at mødte samme. I ethvert Tilfælde raader man paa det iøvrige, at Kongen vil sege at stifte og vedligeholde et vensabeligt Forhold til Generalstaterne og Hanseslædterne („Statterne saa och Stederne“); „thi hvad heller Polen eller Gustavus Sverrige beholder, Da er dogh vi „lengden et undt Rabesfab at formode.“ Skulde Polen faae Overmagten, da kunde Kongen i saa Fald uden Tvivl vente sig Bistand af (General-)Staterne. Angaaende det af Gustav Adolf foreslaaede Møde paa Grændsen, antager Raadet, at dette helst bør udsættes indtil et saadant Forhold til „Staterne“ er kommet i Stand.

44.

Chansfeleren Her Christian Friis till hande. [A.]

Kongen sender sin. Skrivealender for 1612, i Anledning af hvad han deri har østegnet om sit Opbold i Landene paa hiin Side af Sundet i bemeldte Aar.

Den Almenad ieg haffuer saa lenge ledt epther den haffuer ieg nu funden, och findisß udi samme almenad aldt huis Año 612 paa den side jeg naar sig tildrog huilcken ieg dig herhuoß tilskicker, huilcken naar dii saauit fornøden er haffuer ygennomsiet, mig igen skall tilstillisß. Naar du Ersharer att den Suenste herre er paa En Radsleger neer helsingborrig, daa laad mig ted strax uyde. Vale. Datum Frede: den 14 Xcembris Anno 1.6.1.7.

Christian.

45.

Christen thomesson till hande. [B.]

Om Prinds Christians Opbold paa Frederiksberg i Julen.

Prindgen skall anden Julledag epther Preedicken drage med mig till frederichsborrig¹⁾. Der skall icke en aff drengen och kammertieneren med, hanß Seng skall ochsaa bliffue heer, kammertieneren kan med sig taage En klenning och Lynkleeder. D: Jesper²⁾ maa forloffuisß att drage huordt hand uyll, och sig instille igen Nytaarsaffthen. Børnenß kammeriunder och Skolemeisters skall beshaalis att giffue acht paa, atty icke laader bernen drycke naar dy haffuer legdt dennom varm. Du for dyn persohn, sauell som ochsaa frederick³⁾, skall folgisß med och skall fre: age paa den lille Wegen huoß Prindgen, och du foraan paa dyn Gegen uogen.

¹⁾ Aaret sees af Skrivealenderen f. 1617: „Dec. 26. drog ieg fra Ero: till Frede: och haffde Pringen med mig.“

²⁾ Dr. og Professor Jesper Prochmand, der 1616 var bleven Prindsens Lærer (s. ovenfor S. 37).

1618.

46.

Chansleren Her Christian Friis til hande. [A.]

Kongen overbrager Chansleren forfættelige Sager og Brevender at udrette, inden han selv, om saa Dage, venter at komme til Kiøbenhavn.

Jeg vilde haaffue uerrit y Kjøbenhaffuen eythersom ieg med dig tog affsken, haaffde ieg formedelst andre sager icke bleffuen forhindrit. Nu skaldtu udi myn frauerelse disse eytherskreffne Gerinder forretthe intill gud vill ieg kan komme tilstede huilckit Nest gudh hielp inden en eller thu dage uell skeer.

1. att dy reydersß till den Indianske Seglation¹⁾ bliffuer instigeritt att haste med vdrædnigen.

¹⁾ Redere til den ostindiske Handelsfart. I A. 1616 stiftedes, af nogle i Kjøbenhavn bosatte hollandske Kjøbmænd, i Forening med danske, et Compagnie til Handel paa Ostindien, hvis første Plan eller Handels-Octroy i 33 Artikler Christian IV. stadfæstede ved aabent Brev, dat. Underföy 17. Marts 1616. En i Indien vel bekendt Hollænder, Koelant Cræpe, var den, som gav Kongen den første Tanke til et saadant Foretagende, og som han siden viste megen Tillid; (han tilskrev Christian IV. endnu 11. Sept. 1628 fra Masulipatnam.) Det var ogsaa ham, som Kongen, tre Maaneder før Dye Giedde afsæilede, sendte forud med en Jagt til Ceilon. (Skrivcal. 18. Aug. 1618.) Som Deeltager i Compagniet indföb Kongen selv i dets Capital 16,715 Rdlr. (i Marts, Mai og Jun. 1618); men maatte desuden (Jul. 1618—Dec. 1619) för at bringe Sagen i Gang, laane Compagniet over 30,000 Rdlr. foruden ikke ubetydelige Summer, som han laante Private til at styde ind i denne Handel (bl. a. 19,000 Rdlr. til Borgermester, Raad og Menighed i Malmö, d. 21. Apr. 1619.) Det var bl. a. Kongens Grundsætning, at dette Foretagende skulde drives med indenlandske Capitaler, og han anvendte derfor Alt för at formaae Adelen, formuende Borgere og Profesorer i Kjøbenhavn, Ørigigheden i Kjøbstæderne og Andre, til at giøre Indskud. (Jvf. J. S. Schlegels Samml. zur dän. Gesch. I. 3. S. 145, 19.) Imidlertid var en anden Hollænder Marselis de Bosshower (under Navn af Prindsen af Migomme) kommen til Kjøbenhavn, som et Slags Gesandt fra Kongen af Ceplen (men med et af ham selv smedet Patent); og ved denne Eventyrer, som kostede Compagniet meget, led Kongen sig bevæge til at udruse en Expedition af to Krigsskibe (Elefanten og David) til Ceilon, der i Forening med Compagniets to store Skibe og et Transportfartoi, under den unge Adelsmand Dye Gieddes Befaling, d. 29. Nov. 1618 seilede ud af Drefund. (Chr. IV. Skrivcal.) Foruden de to Krigsskibes Udrustning betød Dnsforstningerne ved Compagniets Udredning sig til ikke mindre end 151,422 Rdlr., hvoriblandt för 11,215 Rdlr. Varer og 31,500 Rdlr. i rede Penge, som medtoges, og 5731 Rdlr., som vare anvendte paa Bosshower. En temmelig fuldstændig Efterretning om

2. Alt erfhaare om Landtsfoldtit til fødß hæffuer alsammen bekommit deris Lineri.
3. En tommerman skulle forfickiß till Skaane y hælſingborre leen till att hugge Tommer till Brofarren ued Croneborrig.
4. Der er En Soldatt aff Crone: ued namn Johan Segeberrig som kan bliinde eller knøtthe gaarn, hand skall annysis y thuchthuset sammesteds att leere nogle drenge och Ruindfold att bliinde gaarn huorfor hannem er loffuit 24 Dl.
5. Med Graabo skall handliß att hand Arkeliet igen annammer och staar for regenskaabit.
6. Lensinanden paa koben: faar att forskaffe krudmaageren nogle Bønder som kan skaale Barken aff ted tree hand skall gøre full aff. Vale. Datum fredre: den 12. Ianuarii Anno 1.6.1.8.

Christian.

47.

Chansleren Her Christian Friis til hande. [A.]

Jeg hæffuer udaff dyn Skriffuelse fornommit Baldhgreffuens¹⁾ mening att hand Epther bested vill fortoffue. Saa Er det best att hand icun sig till kopenhæffuen begiffuer med ted forste, huorhen ieg nest gudß hielp y morgen affthen achter att nerre Och kandtú strax eptherattu bekommer detthe breff begiffue dig ochsaa derhen, saoch beshaale herremenden Musikanterne trummeter och ge arden, atti ochsaa derhenkommer.

det, for en Deel mislykkede, Dog, som imidlertid forte til Erhvervelsen af Trankebar, har man i Dve Gieddes egen mærkværdige, med megen Nøiagtighed og Oprigtighed forte Journal og Beretning til Kongen (Schlegels Saml. I. 2. S. 57—184), ligesom i hans „Fortegnelser paa Alt hvis paa Ceilon og i Tanjoure forefalden er“ (1620—21), sammeft. I. 3. S. 36—125. Schlegel har benyttet disse og flere utrykte gode Kilder til hans grundige og interessante „Umständl. Nachricht vom Ursprunge der Ostind. Compagnie in Dänemark“; sammeft. I. 3. S. 137—191. I. 4. S. 91—178, som indbefatter Perioden under Christian IV. (1618—1646.) Om Marselis Vosshower, jvf. Ny D. Mag. I. 373 o. flg.

¹⁾ Pfalzgreve Johan Casimir af Zweibrück, som den 11. Jun. 1615 havde ægtet Gustaf Adolfs Søster Catharina. Han kom d. 20 Jan. til Helsingør, den 24de til Kiøbenhavn, og var den 25de til Gæst hos Kongen. (Striveal.)

Saagen som han mig udi hans Skriffuelse foregiffue er En ganske hoi puncht¹⁾, Och sliis liigesom du skriffuer att dii Sielffuer fast giffuer dennom tabdt, Och uill uerre fornoden att Raadit ted forste mueligdt kommer sammen, huortill ieg laader nu gorre bressue y forraad. Vale Datum Wyndebiiholdt²⁾ den 22 Januarij Anno 1618.

Christian.

48.

Chanseleren Her Christian Friis til hande. [A.]

Key Randhou skall laade hugge udi den tilkommendis Reye³⁾ ymellom Kobenhaffuen och detthe thre hundrede Beger, Ett gaadt knartheer y kanthen, Och saa lange som dy kan falle, der skall gerris et sanderlig mercke huormed man kan samme stubbe, dersom treerne bliffuer affhuggen, mercke, Naar samme antall treer omhuggen och feldt erre, daa skall der forordniß tommermend til som samme temmer kan kaanthe, Lenzmanden rammer uell til saatt all tommerit icke bliffuer huggen paa et sted.

Den Ene tage todt⁴⁾ gerris paa Baahus intet fornoden, alleniste att taage todt som nu y Kobenhaffuen er, hand tilsligis att begiffue sig till Elsborrhig saatt hand sammesteds kan uerre tilsteeede, forend Bergen derfraa draager. Vale Datum Konsty⁵⁾ Kroe den 25 Januarij Anno Dni 1.6.1.8.

Christian.

¹⁾ Jvf. Slange ved Schlegel. II. S. 84—87.

²⁾ Paa Hiembien fra et Besog hos sin Moder i Nykjobing. Kongen reiste den 19. Jan. fra Kiobenhavn til Bindbyholt, og laae her om Natten. Den 20de fra Bindbyholt til Nykjobing (Vonden, som kiorte for Kongen til Bordingborg fik 1 Daler, Vinden i Bindbyholt 2 Daler i Drifkepenge). Den 22de fra Nykjobing tilbage til Bindbyholt.

³⁾ Reye (sic) kan vel icke vare andet, end Ræ (der ogsaa skrives Ræe, Ræde).

⁴⁾ Samtidigten Ierede under Christian IV. Hr. Tage Thott, Ottesen, til Eriksholm, D. R. Raad (fra 1624), f. 27. Mai 1580 og død 14. Febr. 1658; og Hr. Tage Thott, Andersen, (til Sirekiobing og Duwege eller Duegge i Skaane), hvis Jædre Otte og Anders Thott vare Brodre.

⁵⁾ Rundsti, eller som det nu skrives, Kungsted, ved Strandveien imellem Kiobenhavn og Helsingor. "Samme Dag (Psaltsgreven havde om Middagen været til Gæst hos Kongen) imod Aften, drog ieg fra Kobenhavn til Konstie, och laa der samme Nat." Striveal. 25. Jan. 1618. Næste Dag drog Kongen til Cronborg og over Sundet til Herritsvad Kloster; siden videre til Blesing, for at underiøge et Biergværk.

Her Anders Synckler¹⁾ til Hande. [A.]

I Anledning af en indloben Skrivelse fra Robert Anstruther, om Forholdet imellem K. Jacob og Gustav Adolf i Sverrige, meddeler Kongen Sinclair, som var sendt til England, Instruction om nogle Punkter i hans Meddelelser til K. Jacob.

Jeg haffuer fraa Rubberdt Anstruder²⁾ sat Skriffuelse huorudi hand formelder at myn Elskelige keere Suoger Och Broder kon: vdi Store Brytannien sig ganske haffuer erklert at hand med intercession for dy Suenſke inted uill sig besatthe. Saa erſhaarer ieg ochſa at Ruhmehr den Suenſke gefanther vdaſſ Engeland er forreiffet, huorfor du om samme Punct inted ſkaldt formelde. Den Summa penning som vdi Keeruerendiſ Mar for Elſborrig ſkulle erleggiſ, Er Gud uerre loffuit imod alle folkis opinion nu erlagdt, Dog ted holdte ganske haardt, Och mottthe konningen, her: Johan, ſaoch huem Selffuer geſtiir haffde, Eligdt til mynthen ſtrax ſicke³⁾, pa ted Summen kunde bliiſſe

¹⁾ „25 Jan. bleff Hr. Andres Synckler forſicket til Engeland och ſid til terepenning 300 Dlr.“ „10 Febr. Sendte ieg myn Laakey til Engeland, och „gaff hannem 40 Dl. til Terepenning.“ (Skrifual. 1618.) Det var denne Laakey, der ſkalde overbringe Sinclair dette Brev (ſ. nedenfor).

²⁾ Robert Anstruther, som var af en meget gammel ſtort Familie (bekiendt allerede A. 1135) blev hyppigen brugt af K. Jacob I. i diplomatiske Miſſioner til Danmark, og til at underhandte med Chriſtian IV., ligesom denne Konge ofte i samme Vrender brugte hans Landsmand A. Sinclair. Dette gav Anledning til, at Anstruther ogſaa fra England underholdt jævnlig Brevverling med Kongens Cantſler Chr. Friis til Borreby; og man ſeer ikke allene, at Rob. Anstruther, som det synes, var Cantſleren og det danſke Hof hengiven; men at han har lagt sig efter og lært at ſrive Danſk. Af en vidtloſtig og mærkelig Skrivelse til Chr. Friis af 8 Jun. 1611 om de politiſke Forhold imellem Danmark, Sverrige og England erſares: at Chriſtian IV. i dette Land havde endeel betydenſe Mænd imed sig, og at man der overhovedet var ilde tilfreds med den af Kongen imod Sverrige begyndte Krig, ligesom med Udſkilligt, hvad der i Danmark vederfores engeliſke Underſaatter. Brevet ſelv, ſom er det tidligſte, der haves (det har desuden et Indlæg) ſlutter med denne Undſkyldning for Sproget: „Jeg beder paa det ſittigſte, canſleren icke willde forthenke dette myn „onde och driiſige ſkriffuelse och ſaa framt ſom canſleren dette icke ſand læſe „och ſaarſaae, da ſhall ieg neeft guds hielp ſkriffue franſkoſt.“ Anstruthers danſke „Brevverling med Cantſleren har vedværet til 1615, i hvilket Mar han, efter ſin Hiemkomſt til England, har ſkrevet til Chr. Friis den 13. Jul. I det foregaaende Mar (1614) ſee vi, at han to Gange er reift til Danmark; fremdeles har han været her i A. 1611; i Februar 1612; og ligeledes to Gange (om Foraaret og om Eſteraaret) i 1613 m. m.

³⁾ Her havde Kongen forſt ſkrevet: „til mynthen ſicke tedsamme;“ men har forandret Udtrykket.

Erlagdt Huorledis ted med den syfte termijn uill affløbe, ted giffuer of tyden, Huilket alsammen du ha: ker: skaldt berettthe, Och derhuof ha: ker: med myn keere Søster och Prindhen Salutare, vdieligemaade dy herrer som till hoffue erre, med huilke du uest at ieg Er bekendt. Denne Lasey maat du inted lenge opholde, menß hannem enthen till Landh eller Waandh framsticke, Och saastrandt du nogit mig vylt paa denne tyd laade uyde som macht paaligger, daa laad D. Ionas skriffue. Raadit er heer nu forsamliid¹⁾ och er alting Gud uerre Gerit ganske well. Vale Datum Anderskou den 10. Februarii Anno DN̄i 1.6.1.8.

Christian.

50.

Christian Thomeßon till hande. [B.]

Kongen befaler Jr. Christians Hofmester (Chr. Thom. Sebesed) at begive sig næste Dagen til Frederiksberg med Prindsen.

Du skaldt y Morgen Epther Prediken begiffue dig hiid med Prindhen comitatu solito, och bruge diin uogen til Prin:, Du skall ochsaa taage Skredderen med dig. Datum fredr: 2 Maji Anno 1618.

51.

Chansleren H. Christian Friis til hande. [A.]

Om det russiske Gesandtskab, der var ankommen til Helsingør.

H. Anders Bille haffuer faat beskeen huorledis hand sig med den gesanter²⁾ skall forholle Och skall hand y helsingør en dag eller thu ophollis, pated man kan bekomme wogne til dy fornemste. Du faar att sende dyn uogen med en af Chanselieret som Kan bliffue huof dem diidhen, saa skall Christen thommissen ochsaa faa hans wogen till dennom. Den wogenmand, som og³⁾ denne Bressuiffen fram, han og³⁾ fraa hannem

¹⁾ Rigsraadet blev kaldet at møde den 8. Febr. til Anderskov, hvor Kongen kom den 9de, og Raadets Forsamling holdtes den 11te. (Skrival.) Anledningen var Pfalzgrevens Ankomst fra Överrige, og de ved ham indledede Underhandlinger med Gustav Adolf. (S. Nr. 46.)

²⁾ Fra Rusland. I Skrival. for 1618 findes: „Mai. 12. hafde en Russiske Gesanther audiens.“ — Mai. 16. drog den Russiske Gesanter bort paa veien till Nedderland.“

³⁾ og, vög, agede, kierte.

imens hand naar oppe med Bressuit; At ted icke forsammiß att hand is faar straff derfor.

Disse Riiser kand best ligge y mit lossemente ued stranden. Vale.
Datum frede: den 5 Maii Anno DÑI 1.6.1.8.

Christian.

52.

Hofmeisteren Christian thommison till hande. [B.]

Anerkning om de kongelige Prindsers Reise til Kiøbenhavn.

Den 18 Huius skaldtu dig med Børnen till københaffuen begiffue²⁾. Och skall Prindgen med fred: Randhou och en aff dii andre kammeriunder, aage paa den Ene store uogen, Och dii andre thuende skall aage paa den anden store uogen, huos huilcke du kandt ordinere till den Ene kammeriunder, saa mange som huos dem kan faa rom. Adam Bülon skall samme daag med heftene sig till københaffuen begiffue, dog icke folgis med Eder. Datum frederichsborrig den 11 Maji Año 1618.

53.

H. Anderß Synckler och Wogens Kaas till hande. [A.]

Om et Compagnie Soldater, med hwis Afretelse til Tienesten Kongen er misfernsiet.

Peder Olborrigs Companie maa begiffue sig hiem igen. Och skall samme Capitein aduuaris, att hand sine Soldater bedre affretter end som nu er att see, vnder Cassering.

Dii andre skall begiffue dennom enhuer paa sit arbeide igen indtill nyder besfeet.

Actum københaffuen den 22 Maji Anno 1.6.1.8.

54.

Chanseleren till hande. [A.]

Rittmeisterne,

Saa mange heer tilsteede erre, maa forløffue Riiterne at drage heersfraa epther Enhuers leilighed naar dii paa dennegang uyll.

Actum københaffuen den 22. Maji Anno. 1.6.1.8.

²⁾ I Estricalenderen 1618: „Mai. 18. kom Prinsen med dy andre børn till Københaffn.“

55.

Chansleren Her Christian Friis til hande. [A.]

Angaaende en Sag (formodentlig det ostindiske Compagnie vedkommende), hvorefter der hantledes med en fremmed Gesandt.

Hvad ved Indlendtske Væsen som gesanteren angiffuer anlanger, derom fandtu udi benyndheberniss neruerelse taale med gesanten¹⁾, och om altsin nestkommendis Onsdag referere paa huilken ieg nest gudh hielp achter att uerre y kopenhaffuen. Dii Biliffing²⁾ koster mig heer icke mere end 8 þ; med kloststoberen Er aldt ygaar giordt klaardt. Vale. Datum Cronenborrig den 13 Julii 1.6.1.8.

Christian.

56.

Chansleren Her Christian Friis til hande. [A.]

Om Pengelaan til det ostindiske Compagnie.

Jacob Mykelsen haffuer nerrit heer y Dag och hafft et Bress med sig huilckit gancke ingen Summa y sig haffde, alleniste sagde dennom med 10 thussind inted kunde uerre hiolpen, menß begerrede 12 thussind³⁾. Eptherdi ieg nest gudh hielp y morgen kommer til kioben: Saa kan Chansleren y forraad laade stille Bressuet⁴⁾ paa 12 thussind Daler paa omslagß maaneer, Saa Skall dii bekomme penningen vngeferlig om 3 eller 4 flett epthermiddag. Vale. Datum Frederichsborrig den 14 Julij Anno Dñi 1.6.1.8.

Christian.

¹⁾ Det er vanskeligt at sige, hvilken Gesandt dette har været. Den hollandske Legation, der sendtes til Danmark 1618 (bl. a. for at handle om Forholdene til Spanien) kom til Cronborg d. 10. Jun. og havde Afstedsaudients den 20de. (Skriveaal.) Jvf. Elange ved Schlegel. II. S. 87—89. Paa andre fremmede Sendebud, der 1618 vare i Danmark, f. Ex. fra Spanien i Jan. (Elange ved Schlegel. II. S. 85—87) og fra Hansfestæderne i Novbr. (anf. St. S. 89. 90) passer Tiden heller ikke.

²⁾ Formodentlig Bøsninger, Metal-Bøsninger, da her strax efter nævnes en Metalstøber.

³⁾ Man seer, at her uden Tvivl om Tale om Laan, som Deeltagerne i det ostindiske Compagnie, efter dets Bestyrere (de saakaldte „Vewindthebbers“) søgte hos Kongen. (Jvf. herom Schlegels Saml. I. 3. S. 146. 148, hvor de Summer, Kongen laante Compagniet, findes opgivne efter hans Skriveaalendar af 1618.

⁴⁾ Obligationen til Kongen.

57.

Christen Thommesøn till hande. [B.]

Om Medicamenter, som Kongen sender, formodentlig til Brug for Prinds Christian.

Jeg sender dig herhuoß Saa mange medicamenta som seddelen om formeltthe, saaner som Graanadtebbell¹⁾, huilcke icke Er att bekomme. Docteren motthe uell hæffue sigdt med sig, besønderligens Eptherdi hand dog taager forsell²⁾ nock huor hand Reijffer. Jeg haabiß att ted uell ingen Red hæffuer; laad mig dog uyde strax huor ted nu Er. Datum fredr. den 11 Agusti Año 1618.

58.

Chauseleren Her Christian Friis til hande. [B.]

Johan Sem³⁾ skall sig strax hiidbegiffue. Den Berchmeister sticker jeg nu ochsaa fram, och derhuoß deris bestalling paa huif dy skall hæffue. Och skall dy samdtlich strax forsfickis op till Styring bols⁴⁾ leu; ty samme berchmeister syger sig liigesaauell om wynteren som om sommeren at kunde opleede eerdg. Adam Bülou beretthet att thuende aff Styremenden, den ene ued naffn Jffuer, den anden Olyffer, hæffuer uerrit med hannem ubi en hæffu, y samme leen liggendis, huor dii adskillig Eerdg hæffuer funden, huordhen disse kan forsfickis. heydenstrup beretthet sig ingen befhallning att hæffue giffuet hans dreng

1) Granat-Ebler. 2) Fri Vognbefordring.

3) En Ingenieur, som Kongen bl. a. brugte til Anlæg af Fæstningsværker omkring den af ham anlagte nye Stad Christianshavn.

4) „Styring Boll til Bagwis“ Befalingsmand over „Augdeside“ (i Norge) forekommer i en Dom af 1607. (1595 var han blandt 23 Hofsindere ieg Kammerjunker i Kongens Folge paa Reisen til Brandenburg.) Efter Klevenfeldt (som skriver hans Navn Styring Boel) var han gift med Margrethe Galt, Datter af Giord Pedersen Galt til Tyrestrup. Han var fra Pommern, og skal være død paa Halsgaard i Jylland, 1618. (Holger Parsbergs Slægtbog. Kgl. Bibl.) Uden Tvivl er her Tale om nye Grubeanlæg i Norge, ikke (som Schlegel har meent, Saml. II. 2. S. 100) om den i Begyndelsen af 1618 opdagede Erts i Bleking, som Christian IV. blev opmærksom paa, og reiste endog midt om Vinteren i den Anledning derover. „Ian. 30. drog ieg fraa Rundeby til Berckuerkit, og siden derfra til Christianopol.“ (Strivcal.) S. ovenf. S. 55.

paa den stadtliche tractation, hand till disse berægsfeller bestilddt haffuer; Saa kan dog di samme, saanit billigdt kan uerre, vdfuiteris saatt dii kan komme bordt med denne Meister, saoch epther derriß bestillingß lydelss giffues 2 Maanderß besolding paa handen, huilckit icke dennom, menß den fornemste skall tilstillis.

Den meister, som gjorde den hest och løwe aff Metaall¹⁾, skall tilhollis att fullferdige samme arbeid, eller ochsaa true hannem med fengsall saaframdt han icke kan setthe borgen.

Saagerne her sammesteds gaar temmelig for sig; dog uille ted icke lidis Otthe von Oualen epther hans mening; Och haabis ieg att dii fleeste saager y denne vgge mestepaardt faar Ende. Vale. Datum haaderßleff den 5. Stobris Anno 1.6.1.8.

Christian.

59.

Christian Thommison till hande. [B.]

Kongen sender Martin v. d. Meeden med Brente til Jorgen Skuldt og Hofmestereu.

Denne Bressnyffer Martinus von der Meeden²⁾ er afferdigitt att taale med her Jorgen Skuldt udi dyn Reeruerelse, huad samme anbringen ysigtielfffuer er, ted fornemmer du uell aff forbenente Martino. Datum Nykøbing den 6te Decembris Anno 1618.

Christian.

¹⁾ Uden Tvivl den bekjendte, endnu i Rosenborg Have bevarede Gruppe, der forestiller en Hest, som sonderriues af en Løve. (Om Forbindelsen imellem dette Arbejde, og den Medaille, hvorpaa samme Gruppe er forestillet, og som Kongen lod præge 1626, s. Schlegel l. c. S. 102, og hans Overs. af Slang, II. S. 280. 81, med en Afbildning af Medaillen.)

²⁾ En tydsk Retslærd og Publicist, som Christian IV. jævnlig brugte i tydske Sager. Han er Forfatter af et Statskrift imod Hamburgerne, der i mange Aar laae i Strid med Hertugerne af Lüneberg om Stabelret og fri Skibsfart paa Elben, i hvilke Sager begge Parter vilde tilegne sig Herreret. ("Gegenbericht auf die zu Hamburg ausgegangene Erklärung verfaßt für die gemeine Freiheit der Commencien auf dem freyen Elbflume." Geslar 1622.) Jys. bl. a. Kongens Skrivelse af 11. Apr. 1630, og Schlegels Saml. II. 2. S. 101.

60.

Kongens Resolution

angaaende noget Bygningsarbejde paa Antvortøer, og Befaling om nogle Benders Uffræffelse, der havde overfaldet et Par af Kongens Folk.

Suaar *).

1. Att sperrit med vielckerne skall indfattis och ingen lofft derpaa leggis.
2. dii skall beginde att hugge paa veriiderhuset Och skall giffues saa megit mere for bindingen som ted er hoier end stallen.
3. for stallen at mure skall giffuis for huer taffuell ligesom ted vdi landit allenegne brugeligdt Er.
4. taagsten skall forskriffuis fraa Emden och skall till rentemeisterne gorris et breff att dii saa mange forskriffuer att losse for Corfor.
5. grunduolden skall aff bonderne grassuis, och siiden paa daglon formedelst murmeister leggis jaatt den kan hassue bestand.

Jeg erthaarer att nogle herremens tiener hassuer offuer sallit myn imid och myn dreng, huilcke ridefogden till anderskou skall forselge och laade ske execution.

Breff till borchardt Rudt¹⁾ och synerdt Beck att dii holler samme bønder tilsteeede till rettenß Bodracht.

1619.

61.

Christen Thommison till hande. [B.]

Kongen er bleven underrettet af Hofmeesteren om Prinds Christians Uvaselighed, sender en Docter til ham, og befaler, at Printserne snarest muligt skulle komme til Frederiksberg.

Jeg hassuer fornommit aff dyn skriffuelse, att Prindzen Er bleffuen nogit ylde tilpaaf, jaat hand icke kan reyse. Och sender ieg Docteren fram. Cytronerne skall strax komme Epther. Och skaldtu ted forste

*) Denne med Kongens Haand skrevne Resolution er vedlagt en udkastet Grundtegnung til nogle nye Udbygninger ved Anderskov; heriblandt et Ridehus. Originalen i det Kgl. danske Cancellie-Archiv.

1) Borchard Rudt, f. paa Søbygaard, 2. Jan. 1592; sendtes udenlands med sin Lærer Mag. Hans Birch 1607, studerede og opholdt sig i Tydskland, Schweiz, Nederlandene, England, Frankrige og Italien paa tolvte Aar, og kom hjem 1618; tjente som Cornet i Kongens Armee under den keiserlige Krig og blev siden Krigscommissair; g. 1620 med Helvig Rosentrang; død 20. Jan. 1647. (Ligpr. af Kn. C. Pontoppidan. 1656. 4.)

mueligdt er begiiffue dig med Børnen samdtlig hiid. Vale Datum
frederichsborrig den 27 Martij Anno 1619.

Christian.

62.

[Til Prindsens Hofmester Chr. Thom. Sehested. Uden Udskrift*]

Arøetninger om Prindsernes Reise, og om et Skrankeværk, som skal gøres paa Salen, hvor Herredagen skal holdes (paa Anderskov.)

Jeg haaffuer vdaaff dyn Skriffuelse fornommit atted Gud uerre loffuit sig till forbedring haaffuer laadit ansee, Och kandtu paa samme tid som du skriffuer, dig paa reisen begiiffue ¹⁾. Och eptherdi Herredagen till Anderskou skall holdis ²⁾, daa kan [y] ted meiste Guds som y icke altiid forneden haaffuer, laade staa in loco. Och skall teiet forflittis paa dy andre befuemmelige Kammer, saatt jeg mit Kammer igen kan bekomme.

Ette Munk ³⁾ skall laade gerre paa Salen et Skrankeværk, som man kan excludere partierne, naar Net holdis. Vale. Datum Kobenhaffuen 1 Aprilis Anno 1619.

Christian.

63.

Menige danmarckis Riigis Raad til hande. [A.]

Angaaende et Budskab til Kongen fra det tydske protestantiske Forbund; en Skrivelse fra Kongen af Polen; og indløbne Breve fra Storfyrsten i Rusland.

Disse 3 Eptherfølgendis Puncter skall Menige Danmarkis Riigis Raad proponeris till kolling den 12 Septembris Anno 1.6.1.9.

*) Efter Langebeks Afskrift af Originalen hos Klevenfeldt.

1) "Apr. 6. kom Pringen och Børnene till Frederichsberg." Skriveal. 1619. Prindserne bleve her, som det synes en stor Deel af Sommeren, fermødentlig for Pestens Skyld.

2) Om Aarsagerne hertil, s. Nr. 64. Kongen var ikke tilstede paa denne Herredag; og opholdt sig, uagtet Pesten, i April og Mai snart i Kiøbenhavn, snart paa Frederichsberg. Den 17. Mai reiste han til Roeskilde („och haaffde alle tre børn med mig.“)

3) Ette Munk til Siellbro (i Høen), s. den 9. Aug. 1551; Hoffjunker hos Frederik II. 1587; Hoffkient 1591; Lehnsmænd paa Anderskov fra 1596, og siden tillige over Søbygaards og Korsfors Lehn, da disse lagdes under Anderskov (indtil 1620); gift 1601 med Sidjel Høg; død 1622. (Riigpr. af S. Michelsen. 1625. 4.)

1.

Den 9 Augusti siist forleden er huof of en gefanter fraa hans ker: hertug Christian aff lyneborrig med Creditil anlangit (huilket herhuof sub litera A findis) Som proponerede at hans herre Aff dii samdtlige Vnierte Guangeliske herrer och Stender waar besogdt och Ombedit denne Legation til of at afferdige, till den ende, at uy nomine Regni Daniae den correspondens daag uylle lade besidde som den 22 Augusti siistforleden till Muhlheim anfaat waar¹⁾. Till huilken dag och stedd icke allene vorris elskelige kere Suoger och Broders kon: aff Store Briittannien mens ochsaa kon: af Suerriges gefanter vaare foruentendis. Huorpaa bleff Snaarit atden wrolige Tilstand som nu for Dien waar, of gansse wkeer vaar att fornemme, vy vaare ickeheller vbenegen tillatt prestere dy vnierte Guangeliske Stender all favor Saanyt muelligdt kunde uerre, Mens paa denne tyd for terminens fordhed skiild, Saaoch atted Requirerede nogit betenkende kunde man paa den tyd icke sig derpaa Erkleere Mens paa forstendommens uegne Erbed uy of at laade besoge samme dag: In privato colloquio bleff vngeferlig loffuit, at vdi framtiden ville man uell laade dennom forstaa huad Skee kunde.

2.

For fordt tyd syden er of kon: af Polens Skriffuelse til hande kommen huilken herhuof findis sub Litera B huorudinden hand om ted hallandiske godh han dii Posser²⁾ forleendt haaffuer skriffuer.

¹⁾ I Anledning af det bohmiske Kongevalg, efter Keiser Matthias' Død, opstod Strid om hans Efterfolgers Valg. Standerne i Bøhmen valgte d. 26. Aug. 1619 Churfyrsten af Pfalz Frederik, som var gift med Christian IV.s Søsterdatter Elisabeth af England, til Konge. Han begav sig i October Maaned til Prag og blev kronet med sin Dronning i November. Det protestantiske Forbund i Tyskland, der havde valgt Churfyrsten af Pfalz til Tørmænd, vilde understøtte ham med en Krigsmagt imod hans Medkeiser Keiser Ferdinand II. og det var i denne Anledning, at man indbød Christian IV. til det Møde af de protestantiske Forbunds fyrster, som var berammet at holdes i Muhlheim d. 22. Aug. 1619. Man seer af nærværende, Rigsraadet tilstillede Skriffelse, at Christian IV. (som imidlertid ikke tog i Betænkning at erklære Churfyrsten som Konge i Bøhmen) endnu med Forsigtighed holdt sig tilbage i at ytre, hvorvidt han offentlig vilde erklære sig for den tyske protestantiske Ligue. (Vrf. herom Slangen ved Schlegel. II. S. 128. 29.)

²⁾ En endnu i Sverrige blomstrende Adelskrægt.

3.

Er disse daage ochjaa en med bressue fraa grodtfursten sammesteds hiidankommen huilcke ochjaa herhuoß sub litera. C. fiindisß, huilcke uy heer hassuer laadit wdssette paa tyß huorudaf Raadit uydere all dessen Indhold kan fornemme. Huad nu vorriß Raad vdi disse saager synisß Raadeligst och vdi framtiden gassnligst, ted kan dii os epther hollen Deliberation Skriffthlyk laade tilstille. Actum Walsbyll den 4 Septembris Anno 1.6.1.9.

Christian.

64.

[Uden Udskrift. Formodentlig til Prindsens Hofmester, Chr. Thomesøn.] (B.)

Om Joerrærk, som skal bruges til Prindsernes Klæder, og hvilke Daabte Prins Christian maa flyde i Dyrehaven.

Jeg sender dig herhuoß vdi Ett soder 3 tommer Zaabell, saoch En Rattkiortell, huorfraa du skaldt laade skeere foridt och laade foruaare kiortelen intill ieg kommer; foridt aldtammen skal brugisß till Børnens kleeeder, saauit behoff gorriß. Prindgen maa uell flyde aff dii Røde Daabte vdi Dyrehaffuen, menß dii Braagede maa inted rorisß. Laad mig ued denne bressuiffen uyde, huorledisß ted staar till med sigdommen omkring Eder*), Och om uynen er ankommen, saoch toiet. Vale Datum Walsbyll den 7 Septembris Año 1619.

Christian.

65.

Christen Thommison till hande. [B.]

Wengel Rottkirch har Kongen bestillet til Staldmester hos Prinds Christian i Nr. Wilsows Sted.

Denne Bressuyffer Wensell Rottkirch¹⁾ skaltdu laade tilstille

*) Pesten var i Foraaret 1619 over Østersøen kommen til Bornholm og Helsingør, herfra til Kiøbenhavn, og havde udbredt sig over en stor Deel af Siælland, ligesom over nogle Egne af Jylland. Man seer af dette Brev, at den har været hele Sommeren igiennem. Rigsraadet blev derfor flere Gange i dette Aar sammenkaldt udenfor Kiøbenhavn, og Herredagen i April udstreuet til Antvorskov. (Slange ved Schlegel. II. S. 121.)

1) Wengel Rottkirch, en tydsk Adelsmand fra Schlesien (f. 1597) var kommen ind til Danmark 1609 med sin Broder Henrik Rottkirch, der siden i nogle Aar var paa Antvorskov, og formodentlig var Staldmester paa dette Slot, hvor

och leffuere dii heste, som Adam Bulow¹⁾ jaalig Pleiede att riide, saatt Prindhen dermed kan komme tilrettthe, hand kan haaffue syt losomente ued stallen, Pated hand kan uerre ued handen. Vale Datum Walsbüll²⁾ den 10 Octobris Anno 1619.

Christian.

66.

Christian thommißon till hande. [B.]

Prindhens Keyse*).

Julij

28 till tryggeneyle

29 till Waarenborrig och Paa Weien Jaage.

30) Pa Nacth och wd paa Skonen ephersom leiligheden

31) sig kan gifue.

Kongen ogsaa holdt Stedheste. Til denne Broder kom Wenkel 1612 for at lære Ridekonsten, og blev paa Antverster i 4 Aar. Kongen syntes saa vel om ham og hans Færdighed i Ridning, at han først sendte ham til England, med Anbefaling til sin Søstersøn Prinds Carl, ved hvis Hof han var i halvandet Aar; siden led han ham reise paa Ridekonsten og andre adelige Dreller i Frankrige og Italien, hvorefter han blev kaldet tilbage, og fremstillede sig for Kongen i Bredsted d. 3. Oct. 1619, hvorpaa Kongen ansatte ham „til Prindsen udi Riden at undervise“; og 1621, d. 16. Marts, bestiftede ham til sin egen Staldmester. I Tretiseaarskrigen fulgte han Christian IV. i A. 1625 og 1626. I Slaget ved Lutter bidrog han til at redde Kongens Person paa Tilbagetoget til Wolsenbüttel fra den ferfølgende Hiende, og noget derefter, da Kongen paa Flugten giennem ureisomme Egne styrkede med Hesten i en Groft; Livskarlen, som førte en Haandhest, ved samme Leilighed blev skudt; og Rottkirch maatte i en Hast hjælpe Kongen op af Groften paa sin egen Hest. Han blev derpaa 1627 udnævnt til Ritmester over Kongens Hoffane, eller Garde, 1628, d. 6. Nov. til Hofmarskal, og 1631 forlehnat med Antversters, Korsørs og Sæbygaards Lehn. Han var to Gange gift; (1633) med Kirsten Neesh, og (1649) med Fru Dorte Abildgaard, som overlevede ham. Frederik III. ophøjede ham til Ridder ved sin Kroning (25. Nov. 1648). W. Rottkirch døde d. 5. Marts, i sit 58de Aar. Hans Portrait er stukket af Alb. Haelwegh, efter et Maleri af Mr. Wuchters. (Jysk. Er. Cristen Pentopridans Lügpræd. Kbh. 1656. 4.)

¹⁾ „Adam Bulow, som var Hans Majestetis Staldmester, og underviste Prinszen udi Ridning til Skanderborg.“ (Pentopridans Lügpr. over W. Rottkirch. S. 244.)

²⁾ See ovenfor S. 45.

^{*)} Originalen har i Samlingen, hvor den fandtes, været lagt ved 1619; men Aaret er urigt.

Augustj

1	}	Paa Jacht epther som leiligheden sig begiiffue.
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		

Paa denne tyd maa hoffmeisteren sig fraa Prindsen begiiffue.

9 till Rested huor Chansleren skall møde Och siden følge

10 till Anderskou, Och om noget Paa ueien Er att skyde, daa maa
thed Skæe.

11 till Nyborrig

12 till Dthensehe

Paa denne Jacht skall ingen unge dyhr Slaaef eller Skydis, icke
heller Raadiur, vden huad till kœenit fornøden Er.

[Fra A. 1619, nævner Schlegel (Dvers. af Slange, II. S. 123) et Brev af 20de Martz, fra N. Christian IV. til And. Sinklar, angaaende Dronning Annas Død, og hvis Indhold skal viene om, at dette Dødsfald har gaaet Kongen nær. Et saadant Brev har titel, breven i Original eller Afskrift, været at erdrage.]

1620.

67.

Christen Tommison til hande. [B.]

Anerkning om Slotsportens Luning medens Prindsen er til Verts, om Forbrug af Viin, tvedt El
og Vildt, m. m.

Naar Maaltidz tiid er, daa skall Porten uerre lukt och till en
nyß tiid, icke saa gauffe haastig epther maltiderne; Och huem der oppe
fiindis, som derriß nyße taffell icke haaffuer, dii skall derfor straffis, Och
skall fodermarskalcken med Slodhsfogden, enhuer paa dennom som dii
vnder sig haaffuer, slittig derpaa acht giiffue, som di uyll staa ned enden
och suare dertiill.

Hueß-uyt och tystoll paa Børnen samdtlich och derriß tilforordnede
solk medgaar, ted skall aff dig vgge epther anden vnderskriffues.

Byldebradt y huad naffn ted hañue kan, som til kødenit forbrugis, Skall Skidbis eller fangis paa dy omliggende Leen og grendher, Som Sylskiborre, haall, Arhus og bigholm Lehne ¹⁾, Saatt di inted, vden noden trenger, udi den retthe Byldbane Jaager, Vden naar Prindgen sielff kan komme vmed.

Byldtskötterne skall ydelligen baade paa Skanderborrig, som och paa dii andre Lehn, werre om at fange aggerhouß, saoch skiide byrdhouß, som till Vdspißningen kan brugis. Datum kolding den 11 Janvarij Anno Dñi 1620.

Christian.

68.

Christen tohmiffen till hande. [B.]

Om Silketoi til Alader for Prindserne, og om deres Reise (fra Skanderborg) til Koldinga.

Jeg sender dig herhuoß nogit Silskytøi, med hueß man heer hañuer kundit tendte fornøden att uerre til fleere end En klenning, huilskit du till dig udi foruaaring kandt taage dy lynkleeder skall med ted forste komme fraam. Du skaldt med Børnen samdtlig dig begiffue paa reißen till kolding saattu der kandt uerre tilsteede Onsdagaen for Paasce. hueß tøy sem icke ganske fornøden Er skall bliñue tilbage saatted y framtyden till skiibß kan framkomme. Datum københaffuen den 11 Martij Anno 1.6.20.

Christian.

69.

Chansleren Her Christian Friis til hande. [A.]

Kongen henviser til Cantaleren en Præst, der bar giort sig skyldig i falske Forgivender, og skal i Biskoppens Aarsærelse forbores.

Jeg sender Dig herhuoß et Bress huilskett En Skelmst Præst mig her tilskreff, huilken siine mand Jeg ochsaa herhuoß med framsticker, huilken du y Bysskopenß Aersærelße skaldt examinere, Och ted med al

¹⁾ Man kan heraf, og af det næstfolgende Brev, slutte sig til, at Prinds Christian, og formodentlig de andre Prindsen, i denne Vinter have opholdt sig paa Skanderborg. (Vsf. Anm. I. S. 66.) „Haall“ er Hald ved Viborg. Ved „den rette Byldbane“ mener Kongenuden Tvivl Skanderborgs daværende Dyrehave.

flid, Och uaar ted stor synd att hand icke skulle straffis Ty man saa evidenter kan see atthand Lucri ergo sliigdt haffuer optendt. Han haffuer uerrit huof fyrsten Munc, och saa skammeligenß Sorit sig om meen sa atted er stor skaam.

Den hollendtske Doctor eller Advocat haffuer endomstund lidit eller inted fundit bestaa med hans slaagemaall, ty skipperen icke hans beuyß haffuer paa tolboden nytt forend hand fornam att godhit vaar forbrudt. Vale. Datum frede: den 24. Martij Anno 1.6.2.0.

Christian.

70.

Chansleren Her Christian Friß til hande. [B.]

Om de fra Keiser Ferdinand II. til Gottorp ankomne Gesandte; om Martin v. d. Meden, som skal sendes til Erkebiskoppen af Bremen, og om Strikighederne imellem Hertugen af Lüneborg og Staden Hamborg; tilligemed endel særskilte Befalinger.

Jeg haffuer siendt den Resolution, gesanterne haffuer till godtorp bekommit, och skall alting sauydt see kan haffuis y acht. Dy till godtorp skall uell skicke dem. Dy keyßerli gesanter ¹⁾ Rom y gaar til godtorp, droge strax waduaarit paa Slottit. Dy Kommer om en dag eller thu till kolding, huordthen ieg mig ochsaa achter om gud uill offuermorgen Martinus van der Meeden er heer, Och skal strax til byskopen ²⁾, kommer dog strax epther helligdaagen till krimpen till mig, huorfraa H. albrecht och Ja. Wseldt skall cum Mar: ³⁾ till Bi. aff Brehmen, saoch till tenderne (sic) ⁴⁾. Dy keyßerlige derriß anbringen haffuer uy lenge in scriptis. forend dy ankommer, erre ganste general nerck. Den Copie aff dy Lynceborgerß breff ad Status hollandie, som

¹⁾ Hertug Henrik Julius af Saxe-Lauenborg, og Rigs-hofraaden Hieron. v. Elvern. Keiseren gjorde sig paa denne Tid (det var et halvt Aar før Slaget ved Prag) Umage for at vinde Christian IV. og flere protestantiske Hyrer, og hindre deres Forbund med Churfyrsten af Pfalz. (Vrf. Schlegels Samml. II. 2. S. 103.)

²⁾ Johan Frederik, af Huset Holsteen-Gottorp, Erkebiskop af Bremen og Biskop af Lybek. Han stod ikke i godt Forhold til Kongen, da han arbejdede imod dennes ivrige Bestræbelser for at faae sin Søn Hertug Frederik valgt til Coadjutor i Erkestiftet Bremen.

³⁾ Cum Martino (med Martin v. d. Meden); s. ovenfor S. 60. 61.

⁴⁾ Formodentlig skulde her staae Stederne.

foraarjagede den Skriffuelfe till Brehmen, haßde Mar: med sig, och skall y syn (tid) uell haßnes y achtt. Att uoriff fold om samme leilighed erre berettit till godtorp, ted laader sig ansehe atted er sted att man hoc rerum Statu icke skulle falle dy Lyneborger by; besonderligen mens den Lyneborger frig saa herligen er affloben, Och dy hamborgens nu Erre libererit¹⁾. Dog haabiß jeg nogit bedre att disponere gottorpiensses saatt dy hamborger icke saar formegen Lust; ty y sandhed haßde dy icke uerrit reed for mig, daa haßde di plundrit all lanthe Lyneborrig. Jeg kam ret y tyde; haßde ieg kommit nogit fer, ted haßde inted skulle skaad. Dy haßde aldt laadit till godtorp werbe 2 fenlin knechte och en saane Riither, som dii wyll haßue sendt dy hamborger till hielp. knechtene skulle Jorgen von Maneseldt haßue fordt, och Dyrdt von Maneseldt Riiterne; ted kunde dy aaligenuell smucte, der uoriff fold naar der. Den Egidius²⁾ regerer all Spillit; huordthen han inclinerer. derued blißuer thed.

Urcha Noßse³⁾ maa med ted første sticß till dygit, Och skall den inted løbe nogenstedß epther laast, menß lyge tißll dyget; laad hannem saa gode Styremend. Raphael och Meldeblaadit skall med første wynd løbe till Storrerordt och sammesteds foruenthe niider beskeen. Abraham laakei skall komme till mig och Jorgen Plug, som arbeidede y hys paa frederichßborrig; du kaadt y Abrahams sted forordne en anden, som haßuer opßicht ymidlertyd. Christoffer Wne skall begißue sig till Breidsted, huor ieg hannem achter att bruge til at høre M. Johan Semß Regenskab. Ted wyll beshaalß, atti bruger den Store Pram flux epther need. Jeg forhaabiß ochsaa att eptherdi Schyen icke

¹⁾ Anledningen til Striden imellem Hertugen af Lüneberg og Hamborgerne, er berørt S. 61. Anm. 3. Hertugen havde om Jeraaret 1620 med Krigsmagt overfaldet Hamborgs Territorium, og giennemstøkket Diget, for at gibe Elben et andet Løb, og desuden udøvet andre Hændligheder. Hamborgerne samlede en betydelig Deel Krigsfolk, og drev Hertugens Tropper tilbage. — Christian IV. var i denne og flere Sager icke stemt til Jerdeel for Hamborg, og erklærede sig for Hertugen af Lüneberg; hvorimod Hertugen af Gottorp holdt paa det hamborgske Parti; og vilde, sem af dette Brev sees, have kommet dem til Hielp. (Joh. Schlegel Samml. II. 2. S. 105.)

²⁾ Egidius von der Lanken, Hertugen af Gottorps Minister.

³⁾ Dette, ligesom de nedenfor nævnte (Raphael og Meldebladet), vare tre af Kongens største Krigsskibe, hvilke han nu sendte til Elben, for at forsvare det nye Anlæg af Glückstadt, og bringe Hamborgerne paa andre Tanker.

jaa hastig Epther hinanden kommer ud, atti daa med Dllit uell kommer tillretthe. Der gorriß nogle hestetecken y tuchthuffit¹⁾ huorudaff 20 skall foriß, som man Pleier dennom bruge, och siiden forskide dennom med dy uogne som skall till Worenborrig.

Der staar paa fredr: En gånste hob glaaßflaaster med adskillig naand, huilcke med god seilighed dystillereren derfraa skall henthe, och dennom Eptherhanden med nydt renovere. Vale. Datum slensborg d. 11. Aprilis Anno D^NI 1.6.2.0.

Christian.

71.

Chansleren Her Christian Friiß till hande^{*)}.

Om Kæderarer till Brug ved Kongens Hof, der skulle sendes til Slensberg, og en en Koffenskriver, som skal tages i Tjeneste, og følge med; en en Væfeger, der skal affrediges og en anden ansættes, og en Underfogeden vil paatage sig Jiskal-Embeket (i Kiøbenhavn); en Arbeider som skulle foretages paa Frederiksberg, m. m.

Du skaldt bestille att der skickiß till slensborrig med ted allerførste mueligdt kan uerre thu Maaneders Saaltid och ter sectaalie aff alle hande slaagß till myt Eggit behoff. Och eptherdi Christoffer Urne²⁾ Er beshaalit att skaffe En Kædenskriffuer, jaa kan samme persohn selgis med samme fetaalie, hand kan best see till hvad hand forer frem. Samme kœdenskriffuer skall taage med sig thu tender smør aff ted till fredr: allerfist Slaagit er, der staar ochjaa-endnu nogit y kelleren till

*) Efter Langebets Afskrift af Originalen.

1) Der omtales (Pontoppidan Orig. Havn. S. 333) et »Tugt- og Manufactur-Huus“, som Christian IV. 1639 lod indrette ved Nordsiden af Helliggeistes Kirke, henimod Vovstrædet (hveraß en Gade, Tugthuussporten, endnu har Navn). Af dette Brev sees, at denne Indretning, eller en anden lignende i Kiøbenhavn, maa være ældre.

2) Hr. Christoffer Urne til Næsmark i Volland, Knud Urnes Søn, født 1593 (Voverd. for Alle Helg. D.), oplært i Sorø Skole; rejste udenlands og studerede i Heidelberg, Strasburg, Basel og Genf 1609—1614; opholdt sig i England, Frankrige og Nederlandene i halvandet Aar, og kom hjem 1615; tiende i Cancelliet to Aar, og blev Rentemeister 1617; fik Næstholms og Rykøbings Lehn 1627; Rigsraad, Statholder i Norge og Befalingsmand paa Aggershuus 1629; fik Christian IV.s Niederorden 1634; blev forlovet fra sine Embeder 1642, men tiende som Generalkrigscommissair i Høen i den svenske Krig, og var med at slutte Freden i Bromsebro 1645; Rigscautaler 1645, og fik Dragsholms Lehn m. m.; gift (1624) med Sophie Lindenov; død 1663. (Ligpr. af N. S. Bang. Kbh. 1665. 4.)

fredr: samme smør skall Marcus y haaffuen tilstillis. Den feldtpiiber som er y københaffuen skall hiid offuerskidiß. Saafrandt den Laauers hanßen, Jeg icke andit ued end att hand saa hedder, uill taage sig byfogdiß bestilling an, daa skall hand indsettis och den anden affskaffis. Du skaldt ochsaa taale med den Vnderfogit om han icke uil taage sig ted fyfkaalliatt¹⁾ an, Eller om du kandt sperre en anden vd. Førend ieg ganske ingen skulle saa, daa skall ieg för taage En skelm och straffe En anden dermed, och setthe den Beguaad dertill, som sist bleff arresterit.

Stenuyndell²⁾ skall beshaalis att sande den brønd paa fredr: och forsege om hand samme brønd kan hitthe tilfammen.

Denne Gifte skall tilstillis graabov, och denne seddell skidiß til fredr.

Naar Steen och kald ankommer, skall dii forsten gorres y ted Ny bryggerß ferdig, eptherjom ieg haaffuer uist ted Morten Murmeister.

Kandestoberen uill hellis till att hand ger ferdig hues hans arbeide Er, saoch beßestoberen att hand ger dii haaner ferdig som skall y keylen³⁾; beckerne skall ochsaa gorre kaarrene fuld ferdige. Vale. Datum folding den 13 Aprilis Anno 1620.

Christian.

72.

Christian thommißon till hande. [B.]

Anordninger, Huusholdningen ved Pr. Christians Hof vedkommende; Vaskerpigerne skulde sættes under strengere Ofsigt, m. m.

Du maadt haaffue sliitig Indseend med koken, Och naar aff saaltit seetaalie fattis, elleroch nogit som heer icke er att bekomme, daa skaldu skriffue Chansleren derom till, att Jeg sliigt att framfide haaffuer beghalit.

Dy haaffuer En Gang baag needer aff bernens kammer till dy Vaskerpiger; Och er ted best att samme piiger kommer ind till faadeburs-

¹⁾ Fiskal-Embede.

²⁾ Om denne Bygmester s. ovenfor S. 10. Num. 1.

³⁾ Kiedlen.

kynden. Dy samme haffuer temmelig segning aff allehandeslags soldt, huilckit will affskaffis ellerock cassere dem slet.

Actum haadersleff den 21 April Anno 1620.

Christian.

73.

Chansleren Her Christian Friis till hande. [B.]

Om en Agent, som skal tages i Et; om et kancellis Verelbrev; og om Robert Anstruthers Sendning fra R. Jacob I. for at underhandle om Pengelaan.

Den Agend haffuer y Dag verrit huos mig, skall en aff disse daage gorre syn Ged. — Bernd tolskriiffuer haffuer berettit, att Pouell de Willem haffuer sendt Ett Verelbress Offuer Paa 7 thussind daler. Nu kan ieg inted Errindre mig huorfor ted skulle verre, huorfor du kandt sliugd erfare, och saasramdt ted Er richtig, daa kandtu beshaale tollerne: atty laader hannem sliige penning selge. Rubberdt haffuer nogle daage med mig allene tracterit, Och lober suacken vd paa att laane Penning, Och icke en ringe Summa 100 thussind Pund; huortill er Snaarit, att man till sliig En Summa icke haffuer rad, Mens Paated man icke slet Skulle Siinis att uylle Elaa handen aff dennom, (besonderligens mens Prindhen saa heiligen derom anholder,) daa haffuer ieg loffuit att forstrecke konningen 200 thussind daler, dog med den Bylfor, saasramdt vdaß Staterne inted tracteris med hamborrig Eller Brehmen, som mig kan verre ymod. Och haabis ieg dermed att sette dennom En piind for; ty myn Snoger Er suarligens forstirrit paa Penning at haffue y denne tyd¹⁾. Der er ochsaa taalit med Rubberdt

1) Af et Brev fra R. Jacob I. til Cantsleren Ch. Friis (som han tiltaler med "Amice charissime") givet "e Palatio nostro Theobaldino, d. 9. Martii A. 1620", see vi, at Kongen allerede paa den Tid særskilt har anbefalet Cantsleren dette ham meget magtpaafiggende Pengelaan; Rob. Anstruther er ogsaa i den Anledning i samme Maaned kommen til Danmark. Christian IV., som i naerbaerende Brev ikke yttre nogen særdeles fier Tilboelighed herfor, gif dog ind paa at ville staafe en Deel af den attraaede Sum tilveie. I en Skrivelse fra Jacob I. til hans Snoger (Greenwich, 3. Jun. 1620) takker han denne for den villigt og hurtigt ydede Pengelieps, og tilfoier: "Quod ad nummos spectat, specialia ad Anstruderum mandata dedimus, cui Serenitatem Vestr. fidem daturam non dubitamus. Illud insuper unice contendimus, ut Serenitas Vestra, quantum in se est, curet, quo argentum hoc omne non ad bellum in Bohemia sustentandum, sed ad generi nostri hereditarias in Palatinatu terras, nepotesque ibidem nostros protegendos, solummodo adhibeatur." Den 23.

om sødera att renovere ymellom danmark och Engeland, huilket hand meen, baade myn Suoger och all Landit vell skall behaage atted settis y uerck, huortill ued denne Leilighed Skall bliffue giordt preparatoria. Rubberdt Skriffuer strax denne beskeen offuer till Engeland, och synis icke att hand drager herfråa sökend hand saar beskeen Igen tilbaage. I morgen drager ieg till ghyckstadt¹⁾, Och kommer inden 2 eller 3 Dage hiid igen. Vale Datum Bredsted den 4 Maji Anno 1620.

Christian.

74.

[Uden Udskrift. Til Prindsens Hofmester.] (B.)

Kongen giver ham Befaling angaaende Prinds Christians Reise til Holsten.

Du skaldt eptheratt du haffuer bekommit dettthe breff, Om anden daagen begiffue dig Paa reysen med Prindzen hiid till mig och taage ted mynste toy saoch folk med, skee kan. Ederß reisse skall y Epther huosliggendis Seddel anstille. Datum kringen den 13 Mai Anno Dñi 1620.

Christian.

Jul. 1620 har Rob. Anstruther udsiedt, underskrevet og beseglet et Udkaft til en Obligation, som R. Jacob skulde udsiede for 200,000 Rdlr. Species, hvilke han havde erholdt til Laans af Christian IV. paa to Aar. Det blev imidlertid ikke ved denne Sum; Kongen tilveiebragte følgende Aar ved Laan hos sin Moder endnu 100,000 Rdlr. til R. Jacob. („Apr. 2. sit Rubberdt Anstruther paa min Svogers Kom. af Storbritanniens vegne af mig 100,000 Rdlr. in specie, hvilke jeg af Frumoder inden saa lger skal igien annamme, dog haver ieg sagt god til Frumoder for samme Peng.“) For disse 300,000 Rdlr. skulde gives 6 Procents Rente; og man seer af Kongens Quittinger, at Renterne i de første Aar ere bleve rigtig betalte med 18,000 Rdlr. Species indtil Julii Maaned 1624; hvorimod de fra den Tid ubetalte Renter til Dec. 1631 vare oplobne til 135,000 Rdlr. Længere hen er denne Sag, ved de Subsidier, R. Carl I. havde lovet Christian IV. og paafødt tilveels virkelig at have præsteret, ved en Arvesfordring af R. Carl efter sin Mormoder Dronn. Sophie (paa 432,586 Rdlr.), ved andre Liquidationer fra engelsk Side, ved Carl den Førstes Pantsettelse af et Halsbaand, vurderet til 60,000 Rdlr., og flere Omstændigheder bleven saa indviklet, at man af de saa bevarede Documenter forgievs vilde søge at udrede dens egentlige Vektsaenhed. Af et Uddrag af Krigs-Commisaires Axel Arnfeldts „Krigs-Regnskab“ sees, at der i A. 1626 og 1627 virkelig er modtaget fra England en „Contribution“ af 153,305 Rdlr.)

¹⁾ Paa denne Reise skeede den første Begyndelse med at befæste den nye Stad Glückstadt, som Kongen begyndte at anlægge 1617. (Schlegel Samml. II. 2. S. 113.) 1620. Mai. 8. „Bleff Fæstningen till Ghyckstaadt begindt, den alsemmedigtigste Gud giffue ted til Lyck.“ (Skrivaal.)

(paa en løss Seddel)

Reyffeseddel

1. fraa kolding till Boldersleff.
2. fraa Boldersleff till Rensborrig.
3. fraa Rensborrig till Melderup.
4. fraa Melderup till frempen.

75.

Chansleren Her Christian friis tiil hande. [B.]

Kongen meddeler Cantsleren Efterretning om de af Hollanterne med engelske Skibe i Indien og ved Gronland udsøgte Hiendtligheder og Delaggeser, om Hambergeines Fornærmelser med England, m. m.

Her faller allehande Disputation om den vining som di aff flensborrig skall gorre paa ted Skib, som med dennom fortiingit Er, huorfor copien af den Contract sauell som aff den med M. Daaniell¹⁾ giordt er, hiidoffner skall stikis. Om konning Gustano sig [siges] heer att hand skall uerre y Suerrig igen; huad y huof Oder derom kan erfhaare ted laad mig uyde; Dy fangue Soldather y Portugaall wyll endeligenß løsgorriß, y huad middell du dertill fynde kandt; herfraa uill ieg Skriffue den Spanfke gesanthet y Engeland till.

Der wyll y forraad huggiß thre Wangehuß, Som man y framtyden udi den ny Solbiergiß Waang²⁾ kan bruge.

Dy hollanske Skyb y Indien [har] Paa ny Slaagit di Engelske skib, Som sig forlode paa den accord dennom ymellom gangen Er; dy gaffue dennom gode ord indtill dy Engelske Skilthe dennom ad, enhuer paa siit Sted, Saa greebe dii dem an Och Saaarlisg crudeliter med forachtelig och skammelig ded dennom ruinerid ganske, saatt den skaade regniß paa 4 gang 100thussind daaler, Gpther som myn Snoger sielff ted till Rubberdt haaffner laadit Skriffue. Paa samme

¹⁾ Mester Daniel Sincelar (af stotß Familie, som Navnet viser) blev den 2. Jul. 1617 antaget til Kongelig Skibsbygmester, med 400 Rdr. aarlig Løn. (Stall. Register.)

²⁾ En af Wangene ved Frederiksborg Ladegaard, hvis Jorder Christian IV. lod inddele i Kobler eller Vange, som for en Deel benyttedes til Stutterierne, hverpaa Kongen lagde saa megen Bind, og hverem saa mange Dyteguelser og Anordninger forekomme i hans Calendere og Breve.

tiid antom tyding att dii Engelske aff dii hollender y grönland¹⁾ ochsaa Er Slaagen och Plindrit, Saatt dy ganste Isde huos myn Suoger och nationen Sammestedh er Skreffuen. Epthersom Wdaff samme Skriffuelse er att see, huorudi yblandt andit findis, att Ruhmer dy som aff herrer och Potentater er hiolpen och bracht til ted dy er, dii samme ynderstaar dennom nu att Ruinere alle herrer. Dy aff ham borrig hassuer ochsaa Snaarligenß offenderit dy Engelske, saatt man icke kan see, atti lenge skall tillsammans forligis. Jeg uaar y Sondagß och y gaar till hussom till Waldhgreffuens brillup²⁾, der waar ganste ingen fremmid. Vale, Datum Bredsted den 4 Julij Anno 1620.

Christian.

76.

Christian Thommison til hande. [B.]

Anerkninger om Prindsens og hans Højs Flotning til Siælland. Dr. Jesper Brochmand forloves, m. m.

Prindhen skall sig ted forste til Sielandt begiffue³⁾, Och med sig taage nogle aff hans beste bøffer. Du kandt forhenstide bud saatt lensmændens Wogne staar tilreede; kock, kellersuend Och solffuerkammerit tør y inted taage med, menß bestille huesß y dy maader behøffuiss huosß lensmenden. D: Jesper⁴⁾ skall ansigis, att hand nu igen kan dimmitteris, Och kan han med god leilighed slitthe hansß hußgeraht. Naar Arniseus⁵⁾ ankommer, daa kan hand naare Paa dy smaa, indtill gud

¹⁾ Ved Grönland forstaaer Kongen her Strat Davis, hvor Engländerne, som først opdagede og besejlede dette Farvand, ligesom Indbyggerne i Biscaya, allerede paa denne Tid drev Hvalfangst. Men ogsaa Hollænderne havde 1614 oprettet et „Nordisk Compagnie.“ (Vsf. Schlegel Samml. II. 2. S. 116. Slange II. S. 38. 135.)

²⁾ Christian IV.s Søster Hertuginde Augusta, havde sit Enkesæde paa Husum Slot (ovenf. S. 1), hvor hendes Datter Hedvig den 2. Jul. 1620 ægtede Pfalzgreven August af Sulzbach.

³⁾ Formodentlig fra Skanderborg, hvor det sees, at Prindsen undertiden har opholdt sig med sit Hof. (Vsf. S. 66 og 68.)

⁴⁾ Jesper Brochmand s. ovenfor S. 37. Anm. 1.

⁵⁾ Henning Arniseus, født ved Halberstadt, Dr. Med. og Professor i den practiske Philosophie i Frankfurt ved Oder; 1613 Professor i Medicinen i Helmstedt; blev 1620 Christian IV.s Livlæge; døde paa Frederiksborg 1636. Han

will Prindgen kommer tilbaage igen, Saframd D: Mathias¹⁾ endnu haaffuer syt boeckab till frederichsbørrig, daa wylt ted flyttis. Och om hand wydere om hanß afffkeem anholder, daa maa hand Erloffuiff. Vale Datum hadersleff den 11 Julij Año 1.6.2.0.

Christian.

77.

Chanseleren Her Christian Friis till hande. [B.]

Emen Berilling, Nigeraaket 1619 havde villet give til at understøtte de b o b m i s k e Stænder med 100,000 Rblr., i hvilften Anledning Kongen anseer det saameget mere rimeligt, at Raadet nu besitter en Skat til at erstatte Kongen Laanen til A. Jacob af England.

Jeg kunde icke saa y en haast komme yhue, At y hørd der Raadit nar forsamliedt, daa gaff dy udi derriß resolution skriffeligens fraa sig: At man dy Behmske Stender med 100 thufind daaler skulle forehre, huilke formedelst en Skadtning, mig igen skulle bliffue erlagdt. Saframdt nu sliedt strax haßde uerrit saatt y uerck, daa haßde samme penning dog uerrit Spiiltdt, och dog aligenell epther radghens erklering, bleffuit ydlagdt en Skaatt. Nu er kon: aff Engeland dobbeldt saa mange Penning laandt, aldt till den ende, att icke allene dii Behmer dermed mechteliogens Wndsettis, menß ochjaa samme laan kan befuemmeligens giffue god anleidning till god correspondens, epthersom Prindgen aff Engeland skreff Rubberdt till²⁾, att hand och ted ganzte land holthe

skrev mere i Statsvidenskaben end i Medicinen, og hans Opera politica udkom i to Dvartbind, Lpz. 1633 og Strasburg 1648. Sim. Paulli berømmer ham meget i sit Skrift: "*De abusu Tabaci et herbæ Thee.*" Argent. 1665. p. 8.

¹⁾ Dr. Matth. Jacobæus (en Søn af Jacob Madsen Beile, ell. Bel-leius, der døde som Biskop i Jyen), f. i Ribe 24. Jul. 1569; blev 1598 Dr. Med. i Padua; 1614 kongelig Livmedicus, og Prælat i Marbuns Domcapitel; tog sin Afked fra Hove 1620, og begav sig igjen som practiserende Læge til Marbuns, hvor han døde 15. Mai 1636.

²⁾ 3 Breve til Christian IV. fra Prindsen af Wales (Carl I.) af 16. Jan., 21. Marts og 20. Mai 1620, omtaler Prindsen i de varmeste Udtryk den Bistand og Sielp for sin Svoger og Søster, saavel som for de betrængte evangeliske Christne, som han sætter sin Lid og sit Haab til, at Kongen fremfor nogen anden vil findes villig til at stienke dem. (Saaleeds bl. a. d. 21. Marts 1620: "Cum serenissimum Regem parentem de turbulento orbis christiani nunc statu, de rationibus, quibus periclitantes liberos, consanguineos, affines, foederatos et amicos sublevare posset, maxime sollicitum viaeremus: ea animum nostrum subiit cogitatio, a nemine opportunius quam a V. M^{te} posse

flig laan saa høyt som ted dennom forehrit waar, absit tamen omen. Saaoch att formedelst sliigdt kunde gerriß en god beginndelse till den confederation ymellom Danmark och Store Brytannien, Om huilken Raadit noglegang haßuer gioridt Errinding. Och tør ingen tencke, att haßde ted icke sfeed for forbemeltthe motiver Skiild, daa haßde samme penning well bleßuen hiemme; ty man nocksom ued, med huad besuerlighed Sliig laan Igenkressuiß, for huilcke forbemeltthe aarsager Skiild, Raadit dystemynder aarsag haßuer sig udi den begerthe Contribution att gravere¹⁾. Skulle ted haßne den meening, att maan all Cronens indkomst paa Riigenß promotion och reputation dagligensß skulle spendere, och inted igen werre formodendis; daa siick man tencke paa andre middell, ellerß wille dii som Cytherblijfuer haßue ringe profiit aff detthe prosedere. Vale Datum Daalunckloster den 17 Augustij Anno 1620.

Christian.

78.

Menige Danmarckiß Riigenß Raad tilhende. [A.]

Kongen forlanger Rigsraadets Betankning, om svenske Krigsskide uten Leidebrev kunne „berøre Danmarks Riges Stremme.“

Denne Cytherfølgendis Punct er glemdt wdaf den proposition Riigenß Raad denuegang skal proponeris²⁾.

sperari subsidium.” etc. Om Pengelaan nærner disse Breve intet videre udtryffeligt, da dette Hverv særskilt var betroet R. Anstruther. — Det kan her bemærkes, at Carl I., baade som Prinds og Konge, i meer end 30 Aar, har vedligeholdt en, tildeels egenhændig, Brevverling i det latinske Sprog med sin Morbroder Christian IV. Af den overblevne Samling er det tidligste Brev af 18. Sept. 1614, det sidste af 25. Oct. 1647.

1) Den her omhandlede extraordinaire Skat blev af Raadet bevilget, og (i Folge Siæll. Tegnelser) udskrevet d. 12. Sept. 1620. (Schlegel Samml. II. 2. S. 119.)

2) Denne kongelige Proposition til Rigsraadet ved dets Sammenkomst i Odense d. 16 August 1620, er affattet i 13 Puncter, dat. Daalum, den 15. August, og underskrevet af Christian IV. Neden under har Kongen egenhændigt tilføiet: „Om icke dii Svenske cyther ted Stetinske fredsfjordragis indhold bør taage paaß, „naar dy igennem riigit drage, ty ted y framtiden uell kunde gißue disputation.“ „Raadit skall ted siiste breß forreleßis, och derriß betenkende fornemme, ty ted „er inted saa slet (ligesrem) en saag sem ted sig laader ansebe.“

Epthersom nuhmer inthed thuiffliß attio kon: aff Suerrig med ted første sit forretagne Giffthermaal will fulende, Och hand huercken till eller fraa tyfland komme kan, atthand So skall berøre Danmarckis Riigis Strømme (huilckit y denne Sommer allerede thuende Gange ffeed er) Begerer Vy derfor Riigens Raadhs betenkende att uide Om man fligdt detthe Riige vden preiuditz kan laade passere. Eller och om man skal vdsicke nogle Skib som Riigens Høyhed manutenere, pated dy Suenfke sig icke Sammestedhs skall anmode dominium & ius Maris ¹⁾. Actum Dthenfegaard den 17 Augusti Anno 1620.

Christian.

79.

Christian Thommison till hande. [B.]

Om Prindsens Sygdom; en Hund sendes ham i Heraring af Kongens Sofor, m. m.

Jeg haßuer Vdaff dyn Syfte Skriffuelse fornommit, att Sigdommen siiden igen nogit sig haßuer laadit fornemme, Och eptherdi den saa varierer, saa habiß ieg nest gudhs hielp att ted med ded første uell bliffuer gaadt.

Herhuoß sender ieg dig nogit knipling som skall brugis till børnenß Lynkleeder och er serdeliß tegnid, huortill Der Er ochsaa En hund som myn søster hertoginden aff holsten sender Prindhen. Datum flenß borrig den 10 Novembris Anno 1620.

Christian.

¹⁾ Raadets Betænkning (i Svaret paa Kongens Proposition, dat. Ddenfe 28. Aug. 1620) gaaer i Anledning af ovenstaaende Punkt ud paa, at man vel icke bør eller kan lade et saadant Foretagende af den svenske Konge passere; men at det dog heller icke er raadeligt, ved udsendte Orlogsskibe at ville forbre „den geleidt“ af de Svenske, „som de nu nogle gange icke haßue willet begiere,“ da dette let kunde føre til aabenbare Fiendtligheder. Man maatte derfor hellere „ved andre og fredeligere Midler hertester med tilbørlig reputation remediere och erholde saadant“; og sætte Sagen i Vero til de svenske Skibes Tilbagekomst; men da „imod saadant paa det hoiesie protestere och sig graver“ samt forbre Sagen afgjort ved Grændsemode; ligesom ogsaa Spørgsmaalet om Reisepas for de Svenske giennem Danmark.

80.

Christen Thommison till hande. [B.]

Om Prindsens Sygdem, der er i Ustagen.

Thed er mig feerdt att ieg fornemmer Sygen at haaffue saad Saa Stor forandring, den Docter uyll ieg framskide, om ted nogenlunde mueligdt Er att faa ham aasted.

Herhuoß sender ieg fram nogit Christallinum tartari. Datum Hadersleben den 18. 9vem: Anno 1620.

Christian.

81.

Christian Thommison till hande. [B.]

Kongen sender Kammerbug og Kniblinger til Jeanste Araver til Prinszen, m. m.

Herhuoß sender ieg dig nogit kammerbug Och knipling, aff huilckit du skaldt y byen laade sye 4 kraffuer med breede knipling och 4 yden knipling paa den maaner och storrelse som hertug Wldrichß Spanste kraffuer Er, och till huer kraffue 2 paar handstrimper ¹⁾. Epther den kraffue som herhuoß siindisß, skall der ochsaa gorriß 8 med tilbehorendisß handstrimper paa den maaner giordt lygesom denne er. Naar dy erre ferdig med 14 Natluer epther denne huosliggendisß Storrelse, besatt med breede knipling, daa kandtu dem med forfallende leilighed framskide. Datum Kobenhaffuen den 5 Decembris Anno Dni 1620.

Christian.

82.

Christian Thommison till hande. [B.]

Om Prindsens vedvarende Sygdem.

Jeg haaffuer vdaß dyn Skriffuelse fornemmit den forandring sygen haaffuer saatt med Prindszen. Saa ieg haabis muhmer sielfß atted nest gudß hielp blißfuer gaadt: huad Arnisenium ²⁾ anlanger, saa skall hand

¹⁾ Formodentlig: Haandstrømper (Manschetter), eller de brede Opflag for Hænderne af fint Linned eller Kniplinger, som i det 17de Aarhundrede de fornemme brugte over Troic-Ærmerne.

²⁾ Hermed menes Dr. H. Arnicaeus. (S. 76. Anm. 5.)

med ted første skee kan komme diidhen, Saa kandtu beholte hannem indtill y kan komme hiidoßuer, hand er ellerß nogit langsom y wendingen. Huad hesten anlanger, Saa kandtu beshaale Saadelknachten, att hand draager till haadersleff med dy heste Prindhen ikke rier. Dettthe huosliggendis breff, som angaar samme negotium, kan Saadelknachten sende for hen. Datum kopenhaffuen den 22 Decembris Anno 1620.

Christian.

1621.

83.

Danmarckis Riigis Raad till hande. [A.]

Prepositioner til Rigsraadets Betænkning om Sagernes politiske Stilling i Tyskland og flere Lande; om de Erenskes Fart med Krigsskibe paa Danmarks Strømme, og om Mynten.

Marsagen huorfor wy paa denne tyd hæfter laadit forskriffue woris Gifselige Danmarkis Riigens Raad er udi epterselgendis 3 puncter befattit.

1.

I huad selsam tilstand ted Rommiske Riige nuhmer er geraaden y, ted er wnedigdt her at fortelle, huilcken nu paa nogle saa aars tiid paa adskillige tiider vnderstedlige Raagmoder att wdskriffue hæfter forarsagit. Anseende wy merckeligenß derudi erre intresserede Saauell som den sande Christelige Religion.

Samme Moderß conclusiones hæfter altiid uerrit derhen Dirigerit at man skulde eruarte hueß som aff den Nederfarsiske kreissis og hantesteders Stender y samme sag bleff concluderit. Huorfor hant fer: kon: aff Whemen saoch Vnionen paa vnderstedlige tiider samme beskeen er giffuen. I huad høysaarlig wroe forbemelte Romiske Riige for kordt tiid siden ydermere geraaden er, ted er huerman rytterligdt. Huorfor wy Nu for kordt tiid siden paa Nie af ha: ke: aff Behmen Vnionen och de general Staather besøgt er, som udaff acteren (Aeterne) wiidløstlig kan erfaris, huilcke samdlig udi dii tander erre, att saaframt wy os saagen med ville antaage, att daa dy fleeste och fornemmeste aff ted Nederfarsiske kreissis Forster med os sig Skulle indlaade.

At nu denne saag of icke ganske betenckeligenß skulle forrekomme, ted haffuer ingen at tencke, Besønderlighed ited att ny of vdi sadan høy nyctig werck godnylligen skulle menge och induycke. Besønderligenß eptherdi di tyffe försters Actiones och Maaner heel uell of erre bekendt saa ingen thuiffuel er atti io sig laader neie med huad keysseren dennom anpresenterendisß worder, huilckit of och keysseren y framtiden kan føre y misforstand. huad om ted Tserickße Burgundiske forbundt kunde siigisß ted laader ny y sin verdt beroe. Huormod ny of billigen errindrer den Store faare norriß saande Christelige Religions medforuanter Nu erre iteed wdi, huilcke ganske at forlaade huercken Christelighdt eller forsuuarlighdt er. Och ny sielffuer icke kan uyde huad paa det syfte of kunde tynesß. Derhuof och huad saarlige raad anslag och forbundt, som nu en tiidlang imellem de generall Staatter dy hense Steeder och Nogle norriß Raaboer haffuer uerrit tracterit med detthe Riigisß Störste Genenthr, saafrandt gud alssommechtigste ted icke naadeligenß hafde affuendt, ted haffuer man dagligenß erfhaarit, aff huilcke ny med stor wmage haffuer bekommit en deell copier och eptherretning som norriß Chauseler Raadit skall laade see. Huilcke forbemelte anslag og forbundt erre en stor dell foraarjagit aff en Dissidens och mistrunen, som forbemeltthe Staather till of hafft haffuer; torte och uell med dette riigisß ringe fordell y framtiden tiltaage om dii tresves¹⁾ bliffue prolongerit. Worriß betenckende er inted middel at uerre, samme Staather saadandt mistrunen at betaage, dy vydtudseende confederationes att dissolvere, och dennom y bedre Devotion att vnderholde, end att man dennom med nogen daatlich²⁾ forretning, som derriß och norriß Elskelige keere Suoger och Brodersß kon: y Store Britannienß intention y nogen maader kan uerre gemeess, vilshaarer.

Anseende att de med ord eller Vyffthe y denne tilstand ganske inted will uerre contenterit. Marsagen huorfor ny ha: ke: aff Store Britannien med indferer er denne, At ingen skall sig indbilde att nogit aff ted forbundt imellem disse ryger og Engeland bliffuer, om denne saag forbygaas; ty inted wißere er att formode end att ny med ted allerförste io haffuer bud fraa ha: ke: af Store Britannien, huilcket will repetera eadem. Och eptherdi Nadsens vnderdanigste betenckende

¹⁾ Treve, S iustand.

²⁾ Thätlich.

altiid haaffuer uerrit, At uerre detthe Riige gaaffnligdt med forbemeltthe Staathen att corresspondere, Vdi lige maade først att siige (sege) med ha: ke: af Store Britannien att gore forbund, Daa uyll nydere delibereris hvorledis sligdt bekuemmelingen kan settis y werdt.

2.

Guað forgangen heft sig med den Euenske slaade vdi Østerseen sig haaffuer begiffuen, yted at ha: k: af Euerrig syne Stiib vden Paaß eller geleide paa detthe Riigis Strømme haaffuer paa vnderfedlige tiider

- 1) Raadet afgang d. 9. Februar sin Betænkning over disse Kongens Propositioner. I Henseende til Sagernes politiske Stilling, og de for den protestantiske Kirke truende Udgifter, som de catholske Magters stærke Rujninger medføre, finder Raadet det fornødent, at Kongen først, ved Gesandtiskaber til Keiseren og vedkommende tydske Tyrker, søgte ved fredelige Forslag at tillægge den i det romerske Riige opkomne og længe vedvarende Uenighed. Skulde herved intet udrettes, da holdt Raadet for, at Kongen maatte søge Forbund med Kongerne af England og Sverrige, med den nederlandske Kreds, med Generalstaterne i Nederlandene og med „Stæderne“ (Hansestæderne), for i Førelse med disse Magter at „gøre den almindelige Velstand Understøttelse og assistance.“ Man maatte dog først vende sig til de nederlandske Stater, og bringe disse til at „disponere“ begge Konger, saavel som Hansestæderne, til et saadant Forbund; der maatte opnaaes bestemte Erklæringer og Forsikringer til Kongen af Danmark fra de Magter, som ville indgaae i Forbundet, for at Ingen af dem siden kunde trække sig tilbage. Men kunde hverken bemeldte Potentater, eller de tydske Tyrker, formaaes til en saadan „Conjunction“, og heller ikke de nederlandske Stater til at indgaae nogen nærmere Alliance med Danmark: da finder Rigsraadet det farligt og betænkeligt, om Kongen allene vilde paatage sig „saadan hoibefærlig Videlstighed“, hvorved hans egne Lande „paa det yderste skulde exhaureres“, og mange mægtige Potentaters og Tyrkers Uvillie og Fiendskab allene vilde falde paa Kongen og disse Riger. Dog finder man det tilraadeligt, at Kongen „in omne evenum“ lader offentlig hverre et Antal Krigsskib, som kunde havees paa Beredskab, hvilket og vil kunne have Indflydelse paa Fredsunderhandlingerne. I ethvert Tilfælde kan Raadet ikke finde det muligt for disse Lande, at bidrage mere til „den nødvendige Hielp for den almindelige christelige Menighed“, end ved i det hoieste at udrukke og underholde 1000 Ryttere og 4000 Krigsskib til Fods, hvortil kan beregnes at medgaae 400,000 Daler (formodentlig menes paa et Aar). Hverledes disse Penge kunne bringes tilveie, vil Raadet overlægge paa en tilkommende „Herredag“. Man holder paa, at Kongen vil tilholde Hertugdømmene at de „noget anseeligt for deres Quotum aarlig ville contribuere til denne Udrustning“ m. m. (Man seer heraf, at hvad der hos Slange [Schlegel II. 167] siges om det fuldkomne Bisfald, Rigsraadet gav Kongens Forsikring, maa forstaaes med Indskrænkning, hvad den active Deeltagelse i Krigsforhold angaaer; ligesom Rigsraadets Betænkning overhovedet vidner om dets sædvanlige forsigtige Polit.k.)

laadit finde, ted er Riigenß Raad nocksom uytterligdt. huilken Actus uyll hæffues y acht och tendiß paa middel saatt detthe konningrige icke kommer om syn høihed og Regalie.

3.

Den Eeeniste affsed om Myntthen siiniß icke salediß att uerre giord saatt riigerne dermed erre tiendt. Menß dagligenß aff myntens wrichtighed foraarjagiß Stor wleilighed, huorfor sligdt uyll hæffues y acht och y tyde Remedieris ¹⁾. Och uylle ny disse Saagerß tilstand och consequentias worriß Elstelige Riigenß Raad hæfue betroet, atti vell och fornufftig vunderdanigst dennom offuerueier Och siden derriß vunderdanigst betenkende med første leilighed Skriffelig os tilstiller, huilcke uy samdtlige med all kongelige gunst och Raade gangß uell erre bedogen. Actum Frederichsborrig den 27 Januarij Anno 1.6.21.

Christian.

84.

Memoriall Anno 1621 den 12 Februarij.

Frede:

En her Deel forskicki e, mest economisse Sager overtrages Cantsleren at tilsee eller lade udbrette.

Memoriall paa Chansleren.

1. At Borgerstaabit wecker omfriing københaffuen imenß ted tær.
2. Myn kammer=Skredder som boer y kollekoll siiniß att uerre suaar kostfri ²⁾ med Skonen; ty altid naar ieg er kommen

¹⁾ Raadets Erklæring over dette Punkt gaar i det Væsentlige ud paa en ny Beregning af Dalerne i Skilling; dels paa Redfattelse af nogle Myntforters Bædi. Det hedder bl. a. herom: „Vi eragte raadeligst, at til en enfende Rigsdaler bliver beregnet udi vor danske og den Riigskadiske Solvmynt, saa vel som udi vore danske eenlige Kronestillinger, sex Mark danske til halvfemtesindstyve og sex Skilling. Men udi alt fremmed, som ogsaa vores danske „Pagiment“, Hireskilling og Teskilling, beregnes paa en enfende Aldr. halvsyvende Mark, eller hundrede og fire Skilling. Danske Markstykker at gielde udi Solvmynt, eller og udi danske eenlige Kronestillinger, een og tyve Skilling. Hvis Hireskilling, som heresfter udgives, under en slet Daler, skal ikke regnes høiere end tre danske Skilling; men hvis for en slet Daler og derover udgives, skal tages med Vægt, og beregnes til hvert Pund 13 slette Daler — indtil saalange at Bagten imed Daleren anderledes udi Tydskland bliver lignet og forandret.“ o. s. v. — (Pagiment eller Pagament [her maa-see Smaa mynt] bemærker ellers i Alm. det endnu ikke myntede Solv, Brud-Solv, argentum infectum. Frisch. T. Wb. II. 37.)

²⁾ Gavnild (T. freigebig).

imellom kø: och fre: daa haßuer ieg mødt Skonne ferske treer, som och till kø: saaoch Eger, som man till nød uell kundit bruge til skibsbjning; dertilmed laader dy staa di fornit¹⁾, och uyßer ferske treer vd.

3. Der er beshaalit att gerre nogle Staafetter till wollen aff dii fyrrelechter som saaußkorren Er, huilcke skall med heed traan først anstriigis och siiden med raa tyere.
4. Med Rodenborrig skall handliß om den Maarmel funtein=Staal paa dii 700 dl.
5. Dy huß paa S. Jørgen skall besichtigis aff tommermend, om maan deraff icke kunde faa en Staald till myne heste, Eptherdi meist alle stallen er forfallen. Elleroch om man Sperrit icke kunde bruge til den Staald som baag toyhußit begiindt Er, huilken y sommer lettheligenß kunde saa høidt som fornoden Er bliffue opmurit.
6. Dy, der raader for byens taalle y kø: vnderstaar siig att henyße Rustuogenhesten y dy ueste plaadg, och forhiire til uogemend di beste, Och laader dem formercke atty stalle erre icun allene till fremmede, huilckit uill affskaffis, och dennom beshaalis, atty stallene epthersom di hidindtill altid giordt haßuer holder ued mach.
7. Den store laade som huggis paa holmen skall verre y aalder 140 allen lang, och skall Abraham Ingeniør derepther forforthet transien.
8. Naar ted gausse optøet er, saatt di kan komme y Jorden, huilckit dog uell inted skeer førend ieg nest gudß hielp tilbaage igen kommer, daa skall der hiidsckit 40 fanger som heer skall sii nogle damme; till dennom skall gerriß en keede huorudi dii alle om natthen kan sluttis, epthersom ieg ted Smidden saagdt haßuer att dii keeder bliffuer ymidlertiid ferdig.
9. Myckel Cassiis kinde boer y myn gaard paa saarneriet, huilken y langsommelig tid sammesteds fry boet haßuer; hun skall tilsiigis at unge pladgen, eller ochjaa stelle borgen for hußiiren. Dea giffuer sielff leie for en hob aff dii andre.

¹⁾ Fornede, af Væde eller anden Grund i Vædet fordrævede Træer.

10. Steen wylmson meen att der er En skude, som kunde tiene thyll dy dyr*) som skall till Engeland, huorfor ted Er best att dens samme strax bliffuer ferdiggjordt med hueß dertill behöffuiff.
11. Der Er huosß Rasmus tonmermand bestiltdt 3 reender med Pumper huilcke naar dii erre ferdige daa skall di ferisß tiill frede:
111. Der lygger dromning Dorretisß Contersey affstobdt y gybsß y borrestuuen paa koben: tedsamme skall ferisß neder till den italianske podherer, som skall gorre et andit derepther, dog att hand icke ffender detthe.
13. Naar Eeen bliffuer aaben daa skall fra Rostock bestillisß saa megit fyffegaarn som till 3 waader.
14. Naar Eneen afgaar daa skall Abraham strax draage hiid och maale aff med den rødder, som rødder moserne herfammestedsß, och hannem beshaalisß sliitig acht att hassue paa samme Staalbroder; ty hand mangestedß hassuer icun opgraffuit grensueeren ligesom der hassde staait rødder.
15. Der skulde gorrisß En Steenkyste ued Sundby ferrie, huordthen och En tømmermand bleff Skickit; mensß ingen beskeen ieg fick

*) Jærmødentlig Krendyr og Daadyr, som Kongen har sendt sin Svoger R. Jacob, i følge dennes Anmodning i Nov. 1620, om at erholde nogle Krenthiorte fra Danmark til sin betydeligt uvidede og emmurede Dyrehave ved "Aucto Theobaldino nostro vivario, quod etiam lateritio decem miliarium muro complecti libuit, parum egisse nobis visi sumus, nisi cervos nobiles et maiores Britannicis, dignos eo loco futuros incolas, conquireremus; cuiusmodi Danicos esse quum nobis succurreret, prima inde poscenda duximus vivarii nostri ornamenta." (Lit. Regis Iac. I. dat. Roistunæ. 9. Nov. 1620.) Han sendte, for at hente og ledsage disse Dyr, en egen Jagtbetjent "singularem plane artificem Iohannem Scandear, qui seras eas potest et illæsas capere et securas circumducere" 1621. Jan. 2. „Der kom en Jegere, som skulde fange nogle Hiorte, jeg hassde lovet min søger." (Skriveral.) Mere sædvanligt var det, at R. Jacob erholdt islandske og andre ædle Falker til sin Jagt fra Danmark ("quarum vestris in ditionibus perpetua est et generosa soboles, maxime vero in Islandia.") En heel Række Nar, lige indtil 1621, finder man i R. Jacobs Breve Berisß paa, at han i Almindelighed sendte en eller anden af sine Falkemestere (falconarii), eller en anden Jagtbetjent for at hente de Falke og Høge, som Christian IV. kassede eller forærede ham. Af et Brev, dat. 22. Apr. 1623 erfares, at det sædvanlige Antal var 24 Falke om Aaret. Tilsvarende 13. Mai 1621: "duodecim generosorum alitum paria, e vestris falconibus et nisis."

enten huad den skulde koste eller om hand sig uylle vnderstaa den att gøre; huorfor derepther skall erfhaaris, och om en dychtig meyster omhøris.

16. Till Sundebyesferre skall forsticket 3 skibstømmermænd som sammesteds kan opbigge en niie Braam, Ellers kan ingen komme offuer.
17. Der uaar en i københaffuen som med att forblende ¹⁾ tømmerhuffe kunde omgaas; den skall hiidskicket att hand beseer fyrden y hyllerød, paa ted man den y sommer kunde saa ferdig; dog uyll haffues y acht att saaggen paa forbemeltte fyrde erre riin-gere end paa andre gemene huffe.
18. Der uyll tendis paa en Medico y thuchthuffit.
19. Naar dennom trengte till penning heer till frede: biguing daa skall RentHEMEISTERNE forstrecke Johan Bøguaad med penning. Dog gorris icke mange fornøden Gptherdi der Er idun saa arbeidsfold.
20. Meister Jørgen skall hollis till, Estrar naar nogit myldt weer bliffuer, att hand ferdigger gemederne, dii som siist bleffue opbrit saoch kokenforstene.
21. Maardus skall sende En aff dii tolf lange bøffer som henger y myn Stue y haffuen till køben: til saadelmaageren till frede: hand skall gøre hølfter ²⁾ till dysamme.
22. Der uaar nogit Slet ³⁾ sleiell huos Nylle som uaar 1½ haar; saaframdt hun uyll siellie ted for 4 Dl. 1 $\frac{1}{2}$ currant, daa skall ted sendis till frede: till Saadelmaageren.
23. till dii Ny steenboer y ledmaager-gaaden skall gorris dørre saatt man aff en Stue y den anden kan gaa; dog till hofuit neg-gelen, saa derygennom ingen gang bliffuer uden till mig sielf.
24. Med Johan Bøguaad skall handlis om hans besolding imens hand haffuer uerrit fraa Skriffuerstuen ⁴⁾.
25. Maartynus von der Meeden skall strax selge.

¹⁾ Formodentlig det tydske „verblenden“ = opføre en enkelt Steens Muur udenfor et Hus af Tømmer eller Bindeværk.

²⁾ Det L. Hølfter = Hylster, Joder.

³⁾ Slet = glat Sleiel.

⁴⁾ Denne Joh. Bøgvad fik d. 16. Apr. 1621 Bestilling at være Tilsynsmand ved Frederiksborg Slots Bygning. Han havde Opsyn med alle Haandværksfolk og Pligtsfolk, udbetalte dem deres Penge, aflagde aarlig Regnskab for Udgifterne, og modtog Kongens Dvittinger. Hans Løn var 100 Rdlr. og Joder til en

85.

Chansleren Her Christian Friis till hande. [A.]

Om Brygning af Dl til at giemme (Marts-Dl), saavel til Kongens, eller Aaatsens Brug, som til det Islandske Compagnie; om Arigsslibes Udrustning; om en muret Dam til Vandværket ved Frederiksbergs Vadsue, og en Vej imellem „Lille Ladegaard“ og Strødam's Mose; om Billeter, som Hans Steenvinkel skal giøre til Galleriet paa Frederiksberg, m. m.

Eptherdi tyden laffer flux ad ted man skall brygge Dll som waare skall, huorfor y begge bryggerß uyll med sliid briggisß; och eptherdi hand y ted nye briggerß uell skall haffue stor forhindring aff den Bøcker, foratt hand icke kan bruge samme rom, Och ted andit bøckerhuß, paa huilket dy nu gør, maa skee icke kan bliffue saa snart ferdigdt, daa skall bøckeren saa lunge rokke ind y ted lange huß ymellom toihusit och bryggerstt. Saaframt ted Islandtske Companie begerer øll sammesteds att laade brigge daa skall ted briggisß eptersom dy ted begerer sterdt (sterkt). Ett aff Orloffskiben skall vdrisß paa Elffuen dog icke paa thu maanedersß tyd; thuende skall i westerseøen, Och Ett till consoi med dy hualfanger, Saach en y beldt. Der er en murmeister J koge, med huilken ieg for saa aarstiid fortiingede en murede daam, som till wandwerckit som løbber till fre: badtstue skulle brugisß, huorfor ieg om ieg ret mindisß gaff hannem 400 dl. Nu holler samme murwerck paa mangelstedder ganske inted, fordi saa hand icke dybdt nock haffuer laagdt fundamentit: huorfor du hannem sliigt skaldt lade see, och hannem laade siige att hand epther fortingningens Indhold ted skall forferdige saatt den kan holle waand, och saframt hand sig trocker daa skall hand setthe borgen eller borge for sig sielff.

Du skaldt drage till hellsinger och besee huoruydt der er giordt paa den mur, pated man y tyde kan gore preparatoria sa att y sommer nogit kunde bliffue forrettit; ty ieg meen atty ted ganske haffuer laadit ligge.

Graa den lylle laadgaard indtill den mosse, som kallisß Strødam, er en uey affpelt, huilken Bønderne strax naar di kan komme y Jorden skall ferdiggørisß. Vdi samme Strødam skall gorrisß Broer med egepeele och uell med Plancker belagdt, derhuß En bom ued huer broe saatt

Hest. (Jof. Nr. 87.) Efterat Slotsbygningen var fuldført, er han vedbleven i sin Tjeneste som Slots-Opsynsmand eller Jorvalter, indtil han 1630 (20. Jun.) blev afledt af Aldam Berg. (Eiell. Tegnelser, m. m.)

ieg kan slippe fehet ind y huilskit rom ieg uyll; dyffe som nu ligger skall affueien Rommiff, och andre som før formeldit Er med flid gorriß Och faaframdt grofftherne icke gaar faaunt op imod geerit saatt fehet icke kan gaa forbye, daa skall dii endnu saa gorriß. Hans Stennynckel skall beshaalis, att hand gorrer dy bylleder ferdig som horer tiill gaaleriet paa syden ued Porthen tiill frede: saoch dy som horer tiill westerpordt y koben: Och uyll giffuiß acht paa atthand inted andit arbeide taager ffg for som ellerß uyst Skeer. Vale Datum Haaderfless den 24 Februarij Anno 1.6.2.1.

Christian.

86.

Chansleren Her Christian Friis til hande. [A.]

Kongen melder ham den serjagete bohmske Konge, Pfalzgreve Frederik's Ankomst til Haderslev, og meddeeler ham adskillige politiske Nyheder af Vigtighed fra Tyskland.

Dii forordninger hiidskikit skall med ted ferste bliifne ygennomsiet och igen framskikit. y dag kam den gewesener konning af Behmen ¹⁾

¹⁾ Den fordrevne bohmske Konges og Churfyrstes Ankomst til Danmark har uden Tvivl staaet i Forbindelse med det berammede Møde af de nederstafste Rædsfyrster. Inden dette iwaerkfattes, havde Christian IV. indbudet Fyrsterne, ligesom Englands, Sverriges, Hollands, Brandenburgs og flere tydske Landes Gesandter til en Congres i Segeberg, i Anledning af den protestantiske Religions Udfigter i det tydske Rige. Allerede i Januar 1621 havde et hollandsk Gesandtskab indfundet sig i Kiøbenhavn (Caspar von Bosburg, som ephølet sig hos Kongen fra 3. Jan. til 9. Febr., blev modtaget med megen Opmærksomhed, og fik Bolig paa Slotet). I Anledning af de forestaaende Underhandlinger havde Kongen sammenkaldt Rigsraadet til d. 22. Jan., men Vinteren og Isen i Belstet hindrede det fra at komme sammen før d. 2. Febr. (Skrivcal. 1620. S. ovenfor Nr. 83.) Den 19. Febr. kom Kongen til Haderslev, og den 27de til Segeberg, efterat han d. 25de i Flensborg havde modtaget en Kammerherre med Breve fra Kongen af Bohmen. Med denne fulgte Hertug Joachim Ernst af Holsten; d. 1ste Marts ankom Hertug Christian af Lüneborg, Hertug Frederik Ulrik af Brunsvig, og en Hertug af Sachsen-Lauenborg. (Skrivcal.) Den 4. Marts indfandt Robert Ansruther sig fra England, ligesom ogsaa en brandenborgsk Gesandt; Dagen efter kom Hertug Johan Casimir af Weimar, og en hessisk Gesandt. Den 6. Marts forlod den bohmske Konge og de øvrige Fyrster Segeberg; og d. 7de reiste K. Christian selv til Rendsborg og videre, og var den 20de tilbage i Kiøbenhavn. (Om Sammenkomsten i Segeberg, s. Theatr. Europ. I. p. 493. Til de vigtigste Beslutninger, her fattedes, hørte den, at bringe en Armee af 20000 Mand Jodseft og 6000 Nyttene paa Venene, saavel til at forsvare Nedersachsen, som til Hielp for de

hiid wed halffgaan fem fraa Lybeck, huor hand nogle dage haffuer leien¹⁾. hand er megit from och ellers Elett²⁾ i alle Maader; hand, Margraff hanß Jorgen, furst Christian af Anholdt, och greffuen af Hollack Er paa en tyd erklerit vdi acht, eptherfom myn soster mig tilskriffuet haffuer. Dy andre herrer, saanersom her: aff Meckelborrig, kommer ymorgen. Spinola faarer fordt med all macht y Bhalbgen, Och haffuer hand nylligen brandskattit landgreffuen aff hessen. heer rundt omfring werbiß folk, saat huem der kommer siist hand faar icke mange. dy Venetianer werber ochsaa och lossuer suare Penning vd; derriß Dffuerster Er graff Otthe von der Lyppe. keyseren haffuer icke uildt holle huiß Chur: aff Saren haffuer tracterit med dy Slesinger, huorudoffuer Chur: hannem En skarp skriffuelse haffuer tilskreffuet y den mening att saaframdt hand Chur: ordt wilde gore till inted; daa wilde hand blißue saa wnd keyserst som han tildiß haffde uerrit god.

Folk skall der stidiß till den Pincke som ligger till geluckstad, och naar uandet er aabit daa uyll der sethallie ochsaa framskidiß.

Rubberdt Er y den haagen³⁾ Och kommer snardt hiid. Vale.
Datum Segeberg den 28 Februarij 1621.

Christian.

87.

Chansleren Her Christian friiß tiill hande. [A.]

Forstellige enfelte Hverv overdrages Chansleren; bl. a. at sate Thomas Ruß huerre frivilligt Strigssolk i Skaane.

Jeg Streff dig siist till med den Riiske¹⁾ told, huilket ieg dog icke troer attu endomstund²⁾ haffuer bekommit, derudi besohl jeg att saaframdt købmeden med dii Jzehouer icke kunde accordere, daa skulle dii Jzehouer fortoßue intill myn ankomst. Den accord med Johan Bognaad kan saa uell hugge hen, naar den ene heft derudelaadiß; ty hand haffuer ingenstedß att aage.

protestantiske Tyrker i Overtyskland; ligesom der ogsaa aftaltes at indgaae nye Forbund med England og Holland. (Schlegel Samml. II. S. 31. 32.) Tractaten med England sluttedes allerede d. 19. Apr. 1621 ved David Sinclair. Jvf. Clange ved Schlegel II. 165—167. 169 o. flg.

¹⁾ Ligget.

²⁾ Her menes: jævn, simpel.

³⁾ Haag i Holland.

⁴⁾ Ryfke, russiske.

⁵⁾ Endnu, hidtil.

Christopher Bassis memoriall haffuer inted paa sig; hand skall icun laade reisse huffit siden uyll ieg nock maage ted som ted skall uerre. Dy sotsoldis forbedring, som skall ad fretum Regium, uyll ieg forordne naar gud uyll ieg kommer tilstede; interim kan Stiibene stieff. Med frigsfolckit til hest och foddz kam uy gud uerre loffuet smuk tilrette; dog mothe ieg hoiere besolding Riitheriet giffue end forst uaar beradslaagit. derimod tog di huer daler in spe: an for thu flette daler, dog alle bestillinger Er stillet paa gillen¹⁾ thomas Null skall begiffue sig till Skaane och der wblede 200 Mand aff dii ier blev astactit aff hellingborre, gyngeherrid, Bleging og geriherris folck, dog alle woluntiir. Naar ieg nest gudz hielp ankommer uill ieg gere order huor man dem best kan forlegge. Dettthe breff fraa Suerrig Er ligesom dy pleier att uerre; ted er huercken ney eller Jaa. Vale Datum haadersleff den 10 Martij Anno 1.6.21.

Christian.

88.

Chanseleren H. Christian friis till hande. [A.]

Stengen vil hare en ny kofkenskriver; Laden paa Dalum Kloster skal forbedres.

Der er kommen vdenthuiffuell thuende heste fraa Anderskou; med demom skall dy strax begiffue sig hiid. Ershaar om man kan faa en dychtig kofenskriffuer, som paa denne reysse umistendis Er; huos Brindgen uyll dog altid uerre En, eytherdi han sielden er dersom Jeg Er; han nem kan hollis en wnderkriffuer och thuende drenge. So for So bedre att man kan bliffue aff med denne. Laaden Paa daalum kloster staar paa Styttther, endog att tommerit intet skaader uden atted Er illde forbundit, huilckit med Baand uell kan hielpis, huorfor du kandt ershaare om man kan faae en tommermand som samme arbeid sig uill offuer=taage. Vale Datum frede: den 5 Aprilis Anno 1.6.21.

Christian.

¹⁾ Gylden.

Chansleren Her Christian Friis till hande. [B].

Kongen har erfaret, at Rigsraadet er sat i nogen Uro ved hans Reise yd af Landet, hvorved han dog kun sigter til hvad nyttigt og hæderligt er; Raadet maa erindres om at skaffe Penge til at hverve og underholde Krigsfolket.

Jeg haffuer vdaß dyn Skriffuelse fornommit att En Paardt aff Riigens Raad om myn reyffe vdaß Landit dig haffuer tilskreffuit¹⁾, Och atty dennom hiidoffuer till Landit wylle begiñne, huilket om ted skeer eller och icke, saa erachter ieg sliçdt at komme aff et gaadt, trodt och vnderdaanigste hiertelag, Och achter neß guds hielp med denne Reisse inted forretaage andit end som kan verre gaffnligdt och reputerligdt, Forhaabendis derhuoß att den Allsommechtigste Gud vell alting Dirigerendis worder silt hellige Raßn til loß, ehre och priiß, saoch hans Christne fyrcke till gaffu och Beste.

Riigens raad wyl errinderiß, att med ted første blißuer giordt anordning huor man skall tage Penning, eptherdi mig aff ingen anden penning bewißt er, vden dii 100thussind daler som aff Fruemoder laandt erre, aff huilcke allerede 30thussind Daler till Anritgeldt, Loßgeldt²⁾ och anden preparatorijs erre vdgiffuen, eptherjom Regensfaberne skall vduyße, huilcke commissarierne med ted første skall blißue tilskillit. Nu paa Munsterpladßen er dennom loßnit en halß Maanidß soldt, dertiilmed wyl dy errindriß, att der skeer god och richtig anordning, huorledisß Pengene eptherhanden kan komme Paa dii steeder som man dennom behoffuer, saatt derudoffuer icke skeer nogen saute. Mogensß kaas er beshaalit, att skaffe ted soldt Paa Munsterpladßsen, dog uille der stidisß Penning heen Ellerß er ted uell att besrichte, att samme krusse och Stensjen icke saar mange soldt; ty dy erre en ringeting kendt yblandt di tyffe, Och er ted dennom uell Saagdt. Dy tydinge haffuer inted paa sig; dii erre fast gaale, och lydit Eller inted deraß syniß sanden att uerre. Vale Datum frederichßborrig den 15 Aprilis Año 1621.

Christian.

¹⁾ Man kunde heraf maaße slutte, at Kongen maa have hørt i Sinde at begiue sig til Tydskland, hvilket dog icke skete. Han forlod Kiøbenhavn d. 2. Mai, og reiste over Nykøbing og Rødby (Færgemændene fik 12 halve Kroner) til Helsingør og Kiel. 3 Hertugdømmerne blev Kongen til d. 14. Jul. da han reiste fra Haderslev til Antvorskov. (Ströval.)

²⁾ Anrittgeld, Lauffgeld, de sædvanlige Haandpenge, som gaves det hverrede Ryttersfolk.

90.

Wohrnach sich dii Artholoriemeisterß zu richten haben *).

Sy Sollen 4 dreyhuarttihr Sackenß (sic) hieher strax mit disse rustuaagen Skiden, welche zwar nun fuhrß erst zum gewichte sollen gebrantchet werden aber hernacher auff den thurm geleget werden. Actum Friderichsburch den 17 Aprilis Anno 1.6.2.1.

Christian.

91.

Chanseleren Her Christian Friiß till hande. [A.]

Kongen omhandler endeel Sager, Udrustningen vedkommende af hans Contingent paa 1000 Heste og 4000 Fodfolk, og meddeeler atskillige Befalinger i den Anledning.

Eptherdi ted Egetommer er icke at bekomme, saa uyll ieg see huor ieg desforuden kan komme tillretthe. Ted offuerslag paa Riither och knechte haßde uell uerrit godt atted haßde Strax skeed der man cuncluderede att uylle Skide nogit sold, Och er samme tart letteligensß att gorre, eptherdi icke en mand flere erre bestillit end dentiid waar omtaalid, als nemlig 1000 heste och 4000 till fodß, huad nu derriß besolding Er, ted stindisß udi bestalningerne huilcke Nyckolausß huosß sich haßuer och kan vdkopierisß till bedre Eptherretning. Och haßuer man saa uydt mueligdt haßuer uerrit besoldingen giordt ryng. Mensß vden detthe som paa sligdt sold gaa kan, Saa uyll haßuisß y acht dii Persohnen, som deriblandt inted Er regnit, som alle heie Officia som Offuerster, derriß Offuerster Luthenandt, wachmeisterß, Quartermeisterß, Brouiandtmeisterß, generaall-gewaldiger med hans Eyener, gerichtskultuß, generall Commissarier med derriß generall och particulaer Munster skriffuerß, item krud, lod, lunther, Blii och dennom som derpaa waare skall; Saaoch wogne och heste som vertill behoffuisß huilckit alsammen uill haßuisß y acht. Iblandt andit Er icke mueligdt att nogen Armeie vden kundskab kan bestaa, huorpaa uyll ochsaa spenderis. Och uyll commissarierne sligdt att haßue y acht beshaalisß. Dy heste kan med samme kaasß Offuerfsckisß dog skal drengene bliffue huosß hesten. Theltthe skall wybaldt saa Byffeskittherne med aff dii som erre giordt till

*) Af det Kgl. Rentekammer-Archiv.

Arekeliet, huilcke dii kan brede offuer Rustuognen. Myt ted lydit teldt skall hand sende med, ellers ingen. ted breff fraa her: Jorgen indeholder inted andit, Endatt ieg hannem for Bethaling uille laade tilkomme 300 kerraß, huilcke du kandt beshaale Johan de willem atthand hannem dem skall laade følge till Brehmen for bethaling. Nassuen paa dy Bysseskötter sender ieg dig herhuoß, med huilcke du om besoldingen kandt tractere Paa den maaner, dy udi siste Euenste kriig bekam till Landh. Saframdt ieg icke kan bekomme blaadt kleede, daa maa ieg Endeligenß haffue huiidt med Blaadt bebremmit, och Er uell saa megit blaadt att bekomme som man kan bremme med. Der uill ochsaa bestilliß hatthe till samme folk. Rebflageren skall ochsaa slaa nogle Lynner som Skydegrymer, tillatt bruge till Draagunhesten, huilcke uill uerre af reen haamp. Du saar att skynde paa Skredderen atthand gor di trummetherfiortell och Dranunterniß fleder ferdig; Och att di Stybeile ochsaa bliffuer ferdige. Jacob Wulsfeld bliffuer nu med tyden uell snaardt Expedierit. Den proposition som sked Er aff myn Suoger Er glemdt. Jeg tuiffler dog inted, attden io er Abastandt nock; will di icke skinde dem med werket. Vnionen maa uell hastig begere hielp; menß ted syniß icke attden haffuer saa stor nød om dy uill holde faast. Spinola drager nytt til Nedderland igen. Och sigiß ted att hand haffuer allerede sliit flux aff hanß godh fraa hanß garnisoner til Nedderland, saatt maaffe hand troer icke heller fredden. Her kam yafftiß En Capitein ned Nassn Bottheler, som er hidskidt fraa En aff dy herrer aff Weymeren, huilken Herre mig anpresenterer 3000 tilfodh och 500 till hest; hand siger att alting endnu icke erre salediß som herom taaliß. Guad nu derom Er giffuer tyden. h: aff Lyneborrig Munsterer den 3 Majj. Vale. Datum Croneborrig den 20 Aprilis 1.6.2.1.

Christian.

Som ieg lucte Prins Moridh Breff op och uille ted vnderstriffue, daa haffde dii lagdt ted saa waadt sammen att bleket holdt saa hardt att breffuet gif sonder. Jeg drager ymorgen till frede:

92.

Chansleren Her Christian friis till hande. [B.]

Om Rigersaadets Gieldebrev til Enkedronn og Sophie; om Enebær og Ray, som Drenningen har begieret; om Arbeider ved Frederiksberg Ladegaard, m. m.

Thed breff som Riigenß Raad skulle giffue fru moder Paa dy hundrede thusind daaler kless tilskickit Manderup Pasberrig fraa haaderß leß med et egit bud, den 24 februarij, huilckit breff ieg syden icke haßfuer siet, huorfor ued dag och naatt samme breff uill epthersckickis. Lensmenden skall köbe Dren epther ted antaall y forgangen aar skedde, och skaall dy y Skaane aduaarisß atty köber bedre sehe, saframdt di icke sielsßfuer uyll staa Skaaden; du kandt framsckide en tarst, saa kan der udgaa beschalning till dem. Pether Pay¹⁾ skall icun bliffue till köben: hand skall forferdige spiritum sulphoris, och den hiid till frummoder forskide. frummoder uyll ochsaa haßfue nogle Enneber saoch Raau; Enneberen faar dii y skaane dersom dy tilforne erre bestidit, baade y helsingborre, Christianstad och Solßuisborrig lehne, der er ochsaa nogle endnu paa köben: Raauyt faar du y Skaane, ued Dybeck²⁾ och deromkring; Och saaframdt ted icke er der att bekomme, daa skaldu forskriffue ted fraa dandßig. thed möddingsted ued then lille ladgard ued fredr: skall fortingiß, ellersß faar man ingen ende derpaa, Och uyll der giffuisß acht paa, att der icke holliß mere Plirfold end som der er arbeit till, huilckit dog gemenlig skeer. Den som rödder skall faare jordt att rödde y den ny Wang, som kalliß i strödam, wansiet Johan Skriffuer siger atted icke er tienligdt; Och achter ieg att gorre samme stedß en humlehaßfue. Samme rödder er flux forsømmelig, huorfor hand uyll tilholdiß att gorre ted richtig som er röddit, pa ted man icke bliffuer forhindrit naar man skall heste; Saa skall bonderne Ochsaa

1) Denne i Christian IV.s Breve ofte forekommende Mand var Petr. Theod. Payngt (Navnet skriver Kongen altid forkortet, saaledes som ovenfor), Dr. Med. og kyndig Chemicus (født i Husum omtr. 1575), som i nogen Tid havde været ved Keiser Rudolph II.s Hof i Prag, blev af Christian IV. antaget til Hof-Chemicus, og aflagt med et Canonicat i Lund. Han døde 12. Apr. 1645. (Møller Cimbria lit. I. p. 482.)

2) Et ikke umærkeligt Sted til Ravsfiskeriets Historie. Dybecks Sogn i Båmmenhøgs Herred gaar ned til Stranden. Om Ray i Skaane s. Vinne's Skanske Reise. S. 117. 125. Werlauff Bidr. til den nordiske Ravhandels Hist. 1835. S. 66. 67.

rømme aff ueien hueß Buske vdrøddit Er, huormed dii omgaaf suarlig langsom. Sørrit 1) som Elaaef paa begge laagarden, skall eytherhanden forffickisf till Marckus, som ted skall sellie, och skall enhuer brende siit, pated man kan uyde huad enhuer sender fram, Och skall achting paa-giffuif, att di ted icke forbyter. Vale Datum Nyföbing den 5 Maij Anno 1621.

Christian.

93.

Chansleren Her Christian friisf till hande. [A.]

Kongen melder bam sin atter foresaende Meise til Holsteen, og anortner i den Anledning om Herredagdomme, om en Jomfrues Henrettelse, og om flere enselte Sager, som skulle udrettes.

Jeg Er nu ferdig at begiffue mig offuer til Lanteholsten igen, Paated ieg dyste snaarer kan komme hien ygen. Dommene som affsygis herepther udi neruerendisf herredag, skall eodem tenore affsygisf som hiid indtill sked er. Naar dii giffuisf bestreffuen, daa Skal mit nafn med Radsens derudi brugisf som seduanligdt Er. Denne formente Jomfrues sag anlangendis, Saa skall hun med flid examineris och icke med hinders afflyffning ylis, paated att man diste bedre kan hinders bedriffit erfaare. Naar inted uydere aff hinder kan erharris, daa skall hun Decolleris 2) Den lyneborgers och Brunsnigste sag angaendis uyll nogit ylis, icun sauyt tyden angaar, pated dii kan sig derepther rettthe; uidiligemaade med den confirmation som skall til Engeland og Nedderland. Jensf Iull maa icke alforlunge ophollis for bigningens skyll Paa Aggershus.

1) Schlegel har læst Rorrit; uagtet Bogstavet S er heel tydeligt i Kongens Brev. Uden Tvivl bor her derimod læses Smorrit. „At slaae Smør“ 3: paffe det i Tønder eller Gierdinge, forekommer jævnlig i Kongens Breve.

2) Den her omtalte Person er den adelige Jomfru Christenze Arels Datter, af den lidet bekjendte Familie Krukow, der skal være uddød f. A. (1621) med hendes Broder Eiler Arelsen Krukow til Aaslevgaard (Byen Aarslev i Byen?). D. Adels-Lex. I. 301. Eiler Krukow (formodentlig dennes Farsfarer) levede i det 16. Aarh. Gaarden Bellinge i Senter Kirkeby Sogn paa Falster. (D. Atlas. III. 369.) Jomfru Christenze Arels Datters Forældre vare Arel Nielsen Krukow og Anna Bielke, Mogens Datter. Da, som det i Herredagsdommen hedder, „i langsemmelig Tid et flent Trolddoms-Nygte havde efterfulgt hende“, og hun var bleven „udlagt af mange adskillige Troldqvinder, som baade i Byen og i Nørre-Jylland vare henrettede og brændte“

Memoriall.

1. Der er affbrendt nogle gaarde y Croneborrig lehn, huortil du skaldt lade hente tømmer fraa Norrie atti ygen bliffuer bigdt.
2. Borgemeister og raad i Køben: skall laade gøre en Slagbom for den Bro som er paa ueien att Roskild och Køge, ued ted ny werdghus.
3. Resten aff dii Penning for ted skib som bleff bigdt till flensborrig att dennom betaalis Och med dennom gorris affregning.
4. Hans Stenuindel skall besghalis att han gør altarit til frede: ferdigt.

Actum frede: den 12 Junij 1.6.2.1.

Christian.

Den meister som haffuer bygdt krudmøllen beklager sig, atty kobberhull samnestedh er icke saledis giordt som ted sig bør; huorfor att Rodtgittheren skall tilholdis att han ted ferdigger, Och att Grabe giffuer acht paa, atthand inted andit sig forretager for end sliedt ferdigt Er.

94.

Antwortwordt auff der Meckelburgische gesanten anbringen. [A.]

Kongens Udsagt til et skriftligt Svar til de Mecklenburgske Gesandter, i Anledning af det Børmiske Bispevalg.

1. Curialia.
2. Das man sich bedanke das ihre herren sich der sachen halber so fleissig bemühet, Nuhn zuerffuelet man nicht si werden So des Byskopen prosedere (sic) gegen mihr genussam vernommen haben, welches auch ihm druck verhanden, verhoffen derohalben dii von Meckelenborrig sich mehr auff disser, als des Byskopen

(allerede 1596 befslydtes hun i et Tingævien af Salling Herredsting for at have forgiort Fru Anne Bilde, efter hendes Bryllup med Eiler Brockenhuus paa Rassebølle i Jyen, hvor Jomfru Christenze den Tid opholdt sig), blev hun omfider tiltalt for Herredagen 1621 af Otte Scheel til Hammelmose, Befalingsmand paa Ducholin Kloster. Den 9. Jun. 1621 faldt hendes Dødsdom paa Kiøbenhavns Slot (s. Ry D. Mag. I. S. 379—391). Som bekiendt antager man, at det saakaldte Legatum decollatæ virginis paa 500 Speciedaler, ved Kiøbenhavns Universitet, indbetalt 1623, er stiftet af hendes efterladte Midler. (Jvf. A. W. Scheel om Kiøbenh. Univerf. Collegier og Stipendier. S. 125. 26.)

seythen werden sünden lassen, worzu man sich verlest. Welches man ihn allen vorfallenden gelegenheiten widerum verksulden will.

Hiemit haben si Ihren abseit, souern sy nichß anders einzuwenden haben.

Steinburg, den 23. Jun. 1621.

95.

Chanseleren Her Christian Friiß tiill hande. [B.]

Kongen tilmælder ham Sagernes Stilling i Hertugdømmerne, og i Henseende til de Premisse Underhandlinger; de sammentrulne Krigsfælle onsker han endnu ikke uden Hensyn til disse Underhandlinger) en Tid at holde i Marken; Hertugen af Gottorp vilde dotte Kænerate og Eggum Kloster for Erabset, m. m.

Syden ieg siit Skreff dig til er der inted sonderligt passerit vdenat landagen tiill kyll er siden holdt, huor dog inted vden gemene sager er tracterit. Den Bremse sag ¹⁾ staar gud uerre loffuit endnu

¹⁾ Underhandlingerne om Hertug Frederiks (siden K. Frederik III.) Valg til Coadjutor i Erkebispet Bremen. I deane Sag, der i høieste Grad var Kongen magtpaaliggende (som ogsaa hans egne Udtryk i dette Brev vise) havde han længe i Erkebispeppen Johan Frederik, af Huset Holsien-Gottorp, en ivrig Modstander. Denne havde, ved Afstaaelse af hans Broder Hertug Johan Adolph, succederet i Bremen 1596, og i Stiftet Lübeck 1608; og endstændt Erkebispens vel i sin Tid havde tilbudet Kongen sin Understøttelse til at bringe Coadjutorvalget af hans Søn i Stand; arbejdede han dog egentlig for at faae sin Broders næstældste Søn Adolph (f. 1600); dødelig saaret i Slaget ved Leipzig d. 7. Sept. 1631) til sin Efterfølger. (Jvf. det i Anledning af Erkebispeppens Afsked, fra Kongens Side publicerede Statskrift: „Wahrhafte Deduction, was sich zwischen der Königl. May. zu Dännemarc 2c. Hrn. Christian IV. u. des Hrn. C. B. zu Brehmen, Herz. Joh. Friederichs f. G. in negotio Coadjutoriae & futuræ successionis Archiepisc. Brem. begeben u. verlauffen. Gebr. 1621.“ 28 Quart-fider.) Deri havde han i nogen Tid Understøttelse fra Hollands Side (jvf. Schlegels Ann. 178 til Slange II. S. 178, og den her anførte hollandske Deduction). Christian IV. bragte imidlertid længere hen den hollandske Regjering paa sin Side (det var ogsaa i denne Anledning, at Jacob Ulfeldt d. 21. Febr. 1621 blev assendt til Haag); og herved hævedes en betyvende Vanskelighed for Hertug Frederiks Valg. Med Hertugen af Gottorp underhandlede Kongen til forskjellige Tider i A. 1621; og opholdt sig i den Anledning jævnlig i Holsien. Under 13. Jul. findes i Skriveal. „Kom der Gesanter fra Gottorp, Egidius v. d. Vanden og Canpleren; blev contraheret med Hertugen af Gottorp om det Stift Bremen, og alting blev klart.“ I Domcapitlet vedvarede Underhandlingerne til henimod Aarets Udgang. Den 13. Dec. kom endelig premisse Gesandter til Frederiksberg, og i Skriveal. findes: „Dec. 14. blev min Søn Hert. Friderich postuleret til Coadjutor i det Stift Brehmen. Samme Dag havde de samme Gesanter audienz, og var

uell, wanſiet den gaaer langſom fordt; beſonderligenſ mens du veſt att ieg haſſuer mange ymød mig y den ſag. Contraria pars habis icum paa at ſolkſit ſtulle aſtaſis, huorued frøchten dennom kunde myndſkis, huilſit haſſuer foraarſagit att man ſolkſit icke haſſuer uylt laadit gaa endomſtund; Och epiherdi mig paa denne ſag ted keeriſte mig y werden angelegen er, Och ingen tuiſſuel er, att ſaframdt ieg dennegang ſlipper ſagen, att ieg daa megit beſuerligen en andengang ſaledis den ſkall ſaa fattid, huorfor mig ſtedde en ſtor tieniſte om ſolkſit framybedre, en Manit eller thu y ted lengſte, om behoff giordiſ mottthe at reteneris. Saa framdt raadit maafte nuhmer erre ſkyldt att, och ſligdt icke kunde dennom bliſſue proponerit, ſaa bliſſuer ted derued, och ſaar at gøre ted paa myn egen hand. Der Stadtholderen nu war till kyll, daa talede Egidius von der Landen med hannem, Och ſpurde om ingen middel kunde foreſlaaes. Suarede Stadtholderen, hannem uell nytterligdt at uerre, at ſligdt leugeſyden forſogdt naar, mens a parte Godtorp aldrig uylt accepteris. Daa yblandt mange och wunderbarlige forſlag gaſſ hand detthe for, Om hertug friiderich af godtorp kunde bekomme Snaabested, per mutatione for Apenraade och Lyne kloſter ¹⁾, y allemaade med ſaa gaadt godt ſom ted audit Gr. Huorudaff, ſaauit ieg ſee kan, Riigit ingen ſkaade kan haſſue, ſaaframdt alting, ſom ſer formeldit ſkeer, huorned gaat er at rade naar ſaauyt kommer. Och kunde man vden tuiſſuel illo medio komme med Stiiftid till en god ende, ſaoch forre komme anden wuillie, ſom maafte uylle taage offuerhand, Och Riigit y ingenmaade ſtedde forfordt.

Dy herrer af Medelborrigſ geſanter, naar heer och intersederede for Biſkopen & quidem valde frigide; dii bleſſ uell cotant [content] dimitterit ²⁾. Siiden kam Priins Moridz ³⁾ tiener hiid, ſom er En

til Gieſt hos mig." I den Anledning ſik „Secretarius af Brehmen“ 100 Daler in specie. Staden Bremen, der havde viiſt Tilhoielighed til at underſtøtte Kongens Ynſke, ſik d. 8. Febr. 1622 Kongens Forſiktring, at han i den Anledning vilde confirmere Stadens Handels-Privilegier i Danmark. (Königs Reichs-Arch. T. V. 2 Th. S. 408.)

¹⁾ Lygom Kloſters Amt.

²⁾ Jun. 22. „Kom tvende Geſandter an fra de tvende Hertuger af Medelenborrig, ved navn David Reventlow og Bartell Bülow, og haſte di ſamme dag audientz, ſaa og haſſde ieg dennem til Gieſt.“ Skriveal. 1621 (ſ. Nr. 94).

³⁾ Priins Moriz af Raſſau (Skriveal. 23. Jun.).

commissarius, huilken haffde uerrit y lante Brunswig och lyneborrig och der antagen huis folck sammesteds er forloffuit; haffde ted samme y befaling heer att gøre, huilkit icke paa dennetiid kunde ssee, Och bleff med godt contento demitterit. greff Ernst begerede att man foldit med gewehrit dennom uylle laade følge, gewehrit ygen att betaale, eller och sagodt y steden att skaffe; huilkit dog icke haffde kund ssee, om endskiendt foldit haffde uerrit afftackit propter neutralitatem. Dy hamborger erre y afftis igen ankommen; ieg haabis att y dag skall alting fulendis ¹⁾. Myu søster, den aff Brunswig ²⁾, saoch h: friderichs af Brunsuigs gemahll, erre endnu her; drager bordt y denne wge.

Der er kommen skrib an til Amsterdam fraa Ostindien, huilcke gancke inted uyll uyde aff uorriß skyb, huilcket hoget mig gancke uell; ty lidde dennom ilde, daa uyste dii ted uell. Vale. Datum Stensborrig den 26 Junij 1.6.21.

Christian.

96.

Chansleren Her Christian Friis till hande. [A.]

Du en til Danmark (som det synes i privat Brevde) ankommen Engländer; om Gabriel Kruses og Marquard Willeß Lehn; om Kongens forgleves til Kæiseren, for at magle i Pfalzgreuens Sager, assendte Gesandt, og flere Nyheder om Krigstilstanden i Tyskland, m. m.

Denne Engelfman Er kommen tilstede; dog haffuer ieg sielsfuer endomstund icke taalit med hannem, ty leiligheden sig icke haffuer dertill presenteret, førend ieg mig hiid haffuer begiffuit; y morgen om gud nyll kommer ieg tilbage igen, saa uill ieg erfsaare huad hanß forre-giffuen er. Tyden som formeniß at uerre for stactit at Raadit til Brehmen skall møde, kan intet forandris, eptherdi samme tyd Staaterne

¹⁾ Om disse Underhandlingler med Hamborg, som endtes ved den i Steinburg, 18. Juli 1621 sluttede Forening, hvorved Hamburgerne atter forpligtede sig til den sædvanlige Hylking, m. m., s. Slange ved Schlegel. II. 175. I den Anledning forekommer i Skriveal. "Juli. 11. annammede jeg af Baltzer von Ansfeldt en Demants tafelring ungefer paa 9000 Dlr. in specie, saa og 10,000 goldtylden, hvilke de Hamburger mig forarede."

²⁾ Enkebertuginden, "saa og den unge Hertuginde af Brunsvig, saa og et Froken af Anhalt" kom den 19. Jun. til Steinburg, hvor Kongen selv havde opholdt sig siden den 14. Jun. Hertuginde reiste derfra d. 29. Jun. (Skriveal.)

er notificerit. Gabriel krusse¹⁾ skall forualthe Borringholm, och naar man uyll syden ted forandre, daa kan ted letteligens ffee.

Marckuardt Bylle²⁾ se sig fore, atted uarer lunge med ham der hand Er; ty Søsteren, den hand huos sig haffuer, regerer Lehnit mere end hand.

Jeg sende ottthe dage førend ieg siist drog til Dannemarc et aff Buddene fra Stenborrig til frummoder med ted Breff, Raadit gaff frummoder paa dii 100 thusind daler, huilken ieg syden icke haffuer kund opspørre; ty ieg forundrer mig ganfke derpaa att ieg ingen suar befam derpaa. Myne gesanter er kommen fraa keysseren igen; haffuer inted kund erhold paa Baldhgreffuens uegne³⁾, Och staar alting selsam dersammesteds till. Dii faarer starp affted med Religionen; Siinif att wille følge Store forandringer wdi alle Stende. Den Contract Churfursten aff Saren med dii Slesinger haffuer sluttit, den wil

¹⁾ Denne Gabr. Kruse var d. 18. Mai 1621 bleven forlehnet med Landskrone Slot (Ekaanse Reg.), hvilket Hr. And. Sinclair for havde havt; hvorimod denne under 23. Mai 1621 blev forlehnet med Hammershuus; og begge fik d. 30. Apr. 1622 nye Breve paa de samme Forlehninger. Man kan derfor ikke let sionne, hvad Kongen har meent dermed, at G. Kruse skal „forvalte Bornholm.“

²⁾ Marquard Bilde, til Hvidkilde og Rastebølle, var 1617 bleven forlenet med Rugaard i Jyen, beholdt dette Lehn til 1628, og døde 1631. (Jvf. B. Simonsen om Rugaards Lehn. II. 1. S. 98—101.) Hans Søster var Anne Bille, Enke efter Eiler Brokkenhuus til Rastebølle.

³⁾ Kongen havde i Marts Maaned (efter Congressen i Segeberg) sendt Henrik Rantzau og Jul. Ad. v. Wittersheim i Gesandtskab til Keiseren, for at udvirke Pfaltsgrevens Restitution i sine Lande, og Tydsklands Befrielse fra de keiserlige og fremmede Treppler (under Spinola), som havde besat disse Lande, m. m. (1621. Mart. 6. „Gaff jeg Heinrich Rantzow og Wytemsen [Wittersheim] 500 Dl. in specie med paa reisen til tæring hen til Keiseren.“ Ekrival.) Det Keiserlige Svar, som d. 7. Jun. blev overgivet Gesandterne, afsløg alle Kongens Indsillinger, ikke uden enkelte skarpe og bitre Ytringer (f. Ex. „Verschen J. K. May. sich zu Ihrer Kön. Würden, und begehren an dieselbe ganz „freundlich und nachbarlich, Sie als ein Vornehmer des H. Reichs Mitglied „wollen bis erthß des Reichs Wohlfart u. des Oberhaupts billigen „Respect viel mehr, dann etwa ein privat Freund und Schwager „schaft, ansehen u. gelten lassen“ m. m.) Gesandternes, fort for deres Afreise indgivne fornære Andragende eller „Replik“, fik intet bedre Svar, og de maatte med uforrettet Sag vende tilbage. (Afskrifterne ere udgivne under Titel: „Copia Käyserl. Bescheids den Königl. Dennemärck. Abgesandten ertheilt ic. Gebr. im J. 1621. 40 S. 4to.) Jvf. ogsaa Schlegel Ann. 173 til Slange. II. S. 173.

keysseren inted holde; haffuer sendt h: aff Saren dedhen att exequere, huilken som man formener lidet eller inted att skulle vdbretthe. Der er ganske ingen forrad af penning. Budoy er icun 6 thusind mand, iblandt huilcke enda er stor sigdom. Margressuen aff Jegerendorff⁴⁾ med Stuben sold⁵⁾ haffuer slaget sig sammen, saech den aff Mansfeldt med nogle andre paa En anden kaaf, saatt di achter at forsøge et Desperat werck, yhuoruyd dy dermed kommer.

Nylß hammer, aff Nod for Prouyandt, motthe løbe hiem eptherdi man formener heer proviandtshybit er blesfuen. Naar hand kommer tilbage igen skall hand med sig tage En flocke som staar huos Claus Soll och den fraa sig lessuere til glyckstadt. Saframdt den kunde nerre soldt, daa skall hand den med sig taage, som y nynther hengte paa fladen y toyhußit. Vale Datum Bredsted den 2 Julii Anno Dni 1.6.2.1.

Christian.

97.

Chansleren Her Christian friiß till hande. [A.]

Om Keiserens Præstensioner paa tydske Tyskers Lande; om den forben omskreuene Engländer; Gustav Adolfs Anfald paa Riga, de Premisse Underhandling, m. m.

Jeg seck ygaar dyn Skriffuelse Daterit 29 Junij paa ucien imelom Bredsted og dette. Huad nu anslanger ted som er vdgaen paa tryck y keyserens Raffen, saa kan keyseren sigdt inted forretage; ty deraff mylle komme infinita mala, om keysseren illo modo aut alio [vilde] detrahere forsterne nogit, och ted ad alios usus hennende. Den Engelske er endnu heer, mens man haffuer inted kundit hans mening endnu fornemme; Och er hueß hand haffuer offuergiffuen henfaat att

⁴⁾ Markgreve Joh. Georg af Brandenburg (Anspach) og Jägerndorf (i Slesien) havde underkøbtet Böhmerne og Churf. Frederik af Pfalz, og blev med denne og flere Tysker efter Prager-Slaget (7. Nov. 1620) af Keiseren gjort friblød; men vedblev, ikke uden Skietryk, at føre Krigen i Slesien. („Joh. Georg der Ältere, Markgr. zu Brandenburg“ kaldet han sig selv i en Proclamation 1621. Theatr. Europ. I. p. 574. Jvf. Hübner Tab. 179.) Ved det omtalte Gesandtskab havde Christian IV. ogsaa ladet indlægge Forbøn for Markgreven af Jägerndorf, Tysken Chr. af Anhalt, og dennes fangne Son; men uden Folge.

⁵⁾ Uden Tvivl en Oberst i den böhmske Krig, hvis Navn var Stubenvoll. „Des Obristen Stubenvoll reißtes Regiment“ holdt sig tappert i Slaget ved Prag. (Theatr. Europ. I. p. 469.)

vdsette paa tyff, ty hand kan slet ingen maal vden Engelske. Dy skyder er tagen med Egittommer skal lossis ued dagehycke. Safrandt *Trost*¹⁾ icke Er saa laek som formeniss, atthand io haeffde kundi holdt Soen, daa myll capiteinen endelig straffis. It konningen af Schuerrig drager for Riiga, ted haeffuer syn beskeen; menß gud forbyde atthand ted skulle blive mechtig; ty daa uaar alle uorriß Rustkammer luekt huad taekel og tou anlanger, naar gud forbyde, ny faar at gore med Suerrig. Dii forskriffter fraa Nedderland siik ieg ochsaa, menß Bittenß erklering fandt ieg inted derhuoß. Sagerne y ted Stiift Brehmen staar nu temmelig uell, omnes ordines y stiiftit intersederede pro filio forgangen Lossuerdag; Och som Jost Hæg skriffuer, daa er ted huoß capittelit well antagen, och han for sin Person haeffuer stor mod dertiill. Leuyn Marssald med nogle andre, som tilforne uaar contrarij Jura-mento, sauit ted apud tales gelde kan, erklerit myne partes at uylle promovere. Huad wydere skeer, ted faar ieg denne wge att uyde. Vale Datum Stenborrig den 4 Julij Anno Dni 1.6.2.1.

Christian.

98.

Christian tommisson till hande. [B.]

Om Prinds Christians Reise for at mode Nengen til Jagten i Drarholms Lehn.

Paa mandag Om Gud myll, skall Prindgen mode mig ued kyghaaffuen, derjom man drager offuer til Drarholm Lehn. Du skaldt sende forueck²⁾ nogle aff hestene, som paa Jachten kan brugis. Dy heste som skall till Engeland dy skall sendis till koben: laad hannem tage 3 eller 4 af hanßis heste, och dyskaandt skall med ochsaa. Datum fredr: den 1 Agustj Anno 1.6.2.1.

Christian.

Dauit Lustt skall komme till koben:

¹⁾ Navnet paa et Skib.

²⁾ 3 Forveien.

99.

Christian Thommison till hande*). [B.]

Om Klater, som skulle ses til Printserne.

Mogens Persen er befalit att begiffue sig till Børnen, sa och tager han med sig den fyolist ¹⁾).

Løy till Børnens Kleeder skall med ted første bliffue framskikit. Och haffde ted lenge siden uerrid sted, saframdt en Skredder igen haffde uerrit antagen.

Der er thuende, iblandt huilcke Jeg achter att tage af, den ene er Tommius Smidh Steffson, den anden Her Augustinus Suoger, huilcken du kandt opspørre. Dii skall settis huer paa siit Kammer, och giorre huer en Klenning, och ingen Suenne dennem stedis til hielp. Huemfomheldh der kommer y samme tieneste, daa maa hand uyst sielff gorre nogit mehr end den anden giorde, ty Suenne och drenge motthe gorre alt huad der bleff giordt. Datum Københaffuen den 6 Octobris Anno 1.6.2.1.

Christian.

100.

Christen Thommison till hande. [B.]

Prints Christian skal intfinde sig i Kiebenhavn; Kong Jacobs Kallefanger skal man stasse de forlangte Kalle.

Paa Onsdag fersikommendis skall Prindhen komme til Københaffuen, och icun faa solck taage med sig.

Du skaldt erfaare huop Tollerne, om Kongen aff Engelandh falskfanger haffuer nerrit huop dennom om falske, Och saasframdt hand der fyndis, atty daa skaffer hannem falske²⁾.

Huad tyding om Riiga kan uerre, som uysse erre, dem skaldt du taage med. Datum Frederichsborg den 14 Octobris Anno 1.6.2.1.

Christian.

*) Brevene Nr. 99—102 aftrykkes efter Langebeks Afskrift af Originalerne, der vare i det Rosenholmske Archiv.

1) Fiolinist, Violinspiller.

2) See herom ovenfor Anmærningen S. 86.

101.

Christen Thomisson till hande. [B.]

Om Tot, som er bestilt til Børnens Alaler.

Der er bestiltdt nogit Tøy fraa Københaffuen till Børnens Alæder, huilskit naar ted ankommer, du strax kandt laade skeere till, Och meen ieg, att snoren kommer med, huad som til samme tøy kan tiene till Rapper, derepther skaldu skriffue till Københaffn. Elett floiell haffuer Jeg, och ted riige floiell er huos Skriffueren. Datum Frederichsborg 22 Novembr Anno 1.6.2.1.

Christian.

102.

Christian Thommison till hande. [B.]

Prinds Christian og de øvrige Kongelige Børn skulle begive sig til Frederiksberg (hvor det bremiske Gesandtskab ventedes); ligeledes Holger Rosenkrantz, m. m.

Prindhsen med dy andre Børn skall offuermorgen begiffue sig hiid¹⁾, dog skall ted meiste folt bliifne tilbaage.

Wig er berettit, at Holger Rosenkrantz skall uerre y Helsingør, Saafremdt ted saa er, daa skall hand begiffue sig hiid. Drauanterne skall tilhygis att begiffue sig ochsaa hiid²⁾. Datum Frederichsborg 10 Decembr Anno 1.6.2.1.

Christian.

Er D. Medgner der, daa laad hannem drage hiid.

1622.

103.

Brieffue. [A.]^{*)}.

[Uden Datum.]

Ahn den he: von Lüneburch: daß er auff mittell gedenden wolle wie man den Manffelder kuyedt werden kan, Endweder ihn der guthē, oder durch zuandmittell.

1) Dec. 12. „Kom Pringen med de andre Børn til Frederichsborg.“ (Skriveal.) Den 18de drog de igien herfra til Kronborg.

2) Formodentlig i Anledning af det bremiske Gesandtskab, som Kongen ventede, og som ankom til Frederiksberg d. 13. Decbr.

*) Uden paa dette Kongens egenhændige Udkaft, saavelsom det følgende, er tegnet med Grams Haand 1621; men begge maa tilhøre A. 1622 (s. Anm. S. 121), og formodentlig Slutningen af Aaret.

Ahn den Manssfelder. Weill er sich des kö: ihn frantzeyß bestallung beröhmhet, daß er auch nühmer seinen weck darauffzu nehmen wolle, vndt dem Nyderserigem freydhge mit seiner tegenwardt keine weithen vngelegenheit machen.

Ein Paß auff Niesß friiß.

Ahn den Byskop von Brehmen: daß er guthe auffacht¹⁾ haben wolle auff des Manssfelderß wercke, weill man auß seinem ahngeben vermercket daß er ganz Desperat sey. (die copei von dehm, was zu Bredstedt ahngebracht ist, soll mitgeschicket werden, Jedoch ihn geheim) Dahn ob er schon daß stift brehmen darein nicht nennet, so kan er doch ihn Meckelenborrig nicht kommen, Er muß dahn da Durch.

104.

Ahn den Manssfelder. [A.]

(Egenhändig Udkast til en Skrivelse fra Kongen.)

Daß ich von meine dyner vernommen daß Er sich besuchten thut vonwegen meines krigssoldatß, so ihn Dii graffskafft Oldenborch geleaget worden, welches Er nicht Nötig hatt, wahn Er wiß Assecuriren will, daß Dii benachbarthe lender von seiner Armeie nicht gescherdet werden sollen.

105.

Christen Thommison tiill hande²⁾. [B.]

Prindsen skal møde til Jagt ved Jbstrup. Befaling angaaende Sangster og Laase ved Portene paa en Fæi ved Frederiksberg.

Bringen skal tilkommendis tysdag møde ued ybstrup, der som hand siiste gang møtte ued Jachten.

Gudthardt Kleensmyd skal tilhygig att hand affbriider alle dy hengsell och laasse aff dy Porthe paa den ny uey fraa Frederichsborris Dyrehaffues Portt indtill den yderste port y Steenholdß naang ymod Groneborrig. Datum Friderichsborg den 5 Ianuarii Anno 1.6.2.2.

Christian.

¹⁾ Aufacht, Tilsyn, Opmærksomhed.

²⁾ Efter Langebeks Afskrift af Originalen i Rosenholms Archiv.

106.

[Besaling angaaende Arbeide af en Kobbersmed. *].

Huorepther Bertholomeus hogenføn seg skall Rettehe.

Kobbersmiddden ued Cro: skall gøre

- 1 En fedel paa 24 tender huilcken allerede bestillid Er
- 2 thuende kobber Spande paa En tende naand Enhuer, icke aldelis saa uyde omkring som en tende Och lyge nye offuen och needen, dy samme skall haffue laag och uerre indenudi fortynnede.
- 3 En stor brendemyns feedell.

Actum frede: den 5 Febru: Anno 1.6.2.2.

107.

Chansleren Her Christian friis til hande. [A.]

Besaling angaaende enbeel economiste Sager. Pantebrevene skulle undersoges i Renteriet. Titender fra Eerriige og om Arigen i Lifland.

Thed wulmerbug aff begge slaags haffuer ieg bekommit, Och er ted, som fraa Mandix kam, en foieting bedre evd ted andit, Och skall der et bedre sticke hiidskides. Dy Pantebreffue uyll paa Renteriet flitig Igennomfies. Och thuiffler ieg inted att naar Idun en forst kommer y Laborindt for samme saag, att ieg io Erfhaarer mange, dem ieg huerken paa Renteriet eller andenstedh kan fynde; ty den ene tyer inted med den anden. Clauss Daa *) haffuer uyst nogit her y Sieland. Den forteguelse paa dy Maaster och ted Egetommer haffuer ieg ygennomfiet, och synis mig ted nocksom at uerre tilgaffns sauyt dy store Maaster anlanger, dog epther currandt myndt, ty mange daler in specie at vdloffue uyll herepther bliffue saare betendeligdt. Huos ted Egetommer er ingen Priis saat, huorfor ted er best atthand

*) Originalen i det Kongel. Rentekammer-Archiv.

1) Hr. Claus Daa til Ravnstrup, Besalingsmand paa Dragsholm, Rigets Raad og Admiral, en Son af Oluf Daa og Birthe Friis, var i sin Tid en meget rig Adelsmand, som (foruden Ravnstrup) eiede i Sjælland Borreby og Holmegaard, hvis Bygning han lod opføre 1635 (D. Atl. III. 116, 118), Traugdegaard i Thy og Bunderup i Jylland. Han døde d. 10. Marts 1641, og ligger begravet i Herlufmagle Kirke. (D. Atl. III. 88.)

leffuerer En proba aff huerdt slaagß; saa kan man handle dyste wyffer. Enthen dy tyding aff Suerrig erre wyffe eller ey, saa faar ted dog ingen anden Ende, end den som wnd Er, ty dy haßde idun soie ret til ted begyndt er¹⁾. Jeg taalede med en Suenß, saoch med nogle Lybßer, nu y Skaane, Som sagde att Suerrig aldriß haßde uerrit saa aldelis blodt for Penning, som ted nu er; ted synis att dettthe laau²⁾

1) Sverriges Stilling til Polen var denne: En Stilstand var bleven sluttet ved Carl IX.s Død, og siden et Par Gange forlænget; sidst indtil d. 21. Jan. 1616. Udsigt til varig Fred havde den ikke medført, da K. Sigismund vedblev at forbeholde sig sin Ret til Sverrige, og at underhandle med Spanien og Østerrige paa den ene Side, og med Danmark paa den anden, om Hielp til at udføre sin Paaastand paa den svenske Krone. Gustav Adolf endte en tiaraarig Krig med Rusland ved den fordecelagtige Fred i Stolbora d. 27. Febr. 1617, der sikrede Sverrige Besiddelsen af Karelen og Ingermanland, og ganske udelukkede Russerne fra Østersøen. Dette gav K. Gustav bedre Leilighed til at vende sine Baaen mod Polen; og Sigismunds Uduelighed i Krigens Førelse, der fra polsk Side indskrænkede sig til nogle barbariske Røbertog ind i det svenske Lissland og Estland i Vinteren 1618, gjorde ham til en lidet farlig Fiende for en saa begavet og tapper Krigsfyrste, som Gustav Adolf. Denne opfagde en ny, paa to Aar sluttet Stilstand (fra Mikkelsdag 1618 til til samme Tid 1620), og da Sigismund afslod at ville i sit Ravn underhandle, erklærede Gustav det polske Senat, at han imod sin Villie paaaforte Riget en Krig. 3 Julii Maaned 1621 (s. ovenf. S. 102) samlede han sin Hær paa 20,000 Mand, og en Flaade paa 158 store og smaa Fartøier, for at gaae over til Riga, som endnu var under polsk Herredomme, medens de Svenske havde Reval og Narva inde. Den 13. Aug. begyndte Rigas Besieiring. Efterat Borgerne, næsten uden Hielp af øiet Krigsfolk (300 Soldater var den hele Besætning) med glimrende Tapperhed havde forsvaret sig til det Yderste, og aflaaet een Storm: maatte de endelig, da alting var færdigt til anden Gang at storme, overgive Staden efter 6 Ugers Besieiring; og Gustav Adolf holdt sit Indtog d. 16. Septbr. 1621. Efter Rigas Erobring overfaldt han Curland, af hvis to Hertuger den ene gik over til de Svenske, den anden blev Polen tro. Mitau blev indtaget, og flere Lisslandske Slotte. Kun Dorpt og Rokenhusen vare endnu i polsk Besiddelse, da K. Gustav i Jan. 1622 reiste tilbage til Sverrige. (Fra Jun. til August var han atter i Lissland og Curland, hvor hans Felttog, ved Sygdomme i Hæren, blev mindre heldigt. En Stilstand blev fornyet paa 3 Aar.) Naar Christian IV. ovenfor siger, at »de Svenske havde kun soie Ret til det, som er begyndt« (nemlig i Lissland), da domte han selv uparisk nok. Polen, Lissland og Curland maatte undgaa, at Sigismund ikke vilde opgive sin forspildte Krone og Arveret til Sverrige. Gustav Adolfs Erobringsplaner udvidedes snart til samtlige Ryslandske ved Østersøen; og Christian saae klart nok, hvad Danmark havde at vente sig, naar den svenske Konge engang naaede sit Maal. (Om Forholdet imellem Danmark og Sverrige og K. Christians Neutralitet under den i Lissland udbrudte Krig, s. Slange ved Schlegel. II. 190. 91.)

2) Dette Lav (nemlig Krigen) i Lissland.

y lyffland ikun haager¹⁾ dem passelig, der hiemme Er; dy løbber flur ud for den vdskrifning skiild. kan' dy Staater nu hielse noget, daa uyll ted gørris fornøden. Herhuoß sender Jeg dig En haacke huorepther skall gørris 50 stycker, med Staall fory. Vale Datum frede: den 15 Februarij Anno 1.6.2.2.

Christian.

108.

Christian Thommesøn till haande*). [B.]

Om det russiske Gesandtsskab, som ventes til Kiøbenhavn.

Epthersom Jeg fornemmer, att nogle Ryske Gesanter skall nerre forhanden²⁾, Saa Skall Prindgen strax eptheratt dy erre forbyreyset till Københavnn, begiffue sig ochsaa till Københavnn. Jeg fremsticker herhuos en Ryste, hvorudi du skall laade legge Børnens afflagde Kleeder, huilcke skall hiidsendis. Datum Frederichsborg den 17 Februarii Anno 1622.

Christian.

109.

[En Fortegnelse paa Børgermestere og Raadmænd, uden Civil i Kiøbenhavn.] (B.)

Myckel Wybe	} Borgemeyster.
Knud Marckussøn . .	
Symen Surbeck . . .	
Mathias Hansen . .	

¹⁾ Haager (huger, behager) dem kun maadeligt.

²⁾ Efter Langebecks Afstrift af Originalen i Rosenholms Archiv.

³⁾ Deres Hverv var nye Underhandlinger om den gamle Grændsetræft angaaende det norske og det russiske Lapland. De russiske Sendebud bleve meget vel modtagne, og paa et kongeligt Krigsskib førte tilbage til Narva (den 28. Marts vare de endnu i Kiøbenhavn; jvf. Nr. 114. S. 116); men Grændsestriden blev uafgjort, som tilforn. Slang ved Schlegel. II. S. 190—97. (Jvf. I. D. S. 180—83. 196. 197, og Kongens Andragende til Rigsraadet under 29. Dec. 1622; s. Nr. 118. S. 121.)

Jacob Brender . . .	}	Raadmend.
tommis lork . . .		
Peder Carlsson . . .		
Jørgen daanielsen . .		
Glaus Johanson . .		
Niels Hanson . . .		
laurids Mogensson . .	}	
Jørgen Jensen . . .		

Actum københavnen den 27 Februarij Anno 1.6.2.2.

110.

Chansleren Hr Christian Friis til hande*). [B.]

Angaaende Udruisningen af et Skib for det Ostindiske Compagnie; og nogle oecønomiske Anliggender. Om Arigen i Lifland; om en ny Kioffenstrivers Ansættelse, og hans Ed, m. m.

Jeg forundrer mig paa, att Benyndtheberen icke sender Bud om nyen till Grøneberrig, eptherdi dennom er sagdt, att den der er, och atty den kan faa naar dy den affordrer. Och meen ieg, atted icke er en Wndskilding. Dy haffuer faatt en god Skipper fraa mig, huor med dy kan noies. Och kan Steen Wylmson skaffe dennom en vnder skipper om dy endskøndt icke faar strax den samme dy begerer, ty heer er dog icke saa saare langdt till att Perlen skall fordt. Atted skulle forhaalis med Piinden til Engeland, ted ued ieg icke huortill; ty hand skall dog strax paa Norrie, och kan hans Macker møde hannem vnder Norrie, och beginde paa den dell dennom befallid er. Och maasse paa ueien spør hand uell tiill dy andre, om dy er for handen. Atti begerer et aff Orloffskyben, som skulle med detthe Ostindianske Skib paa ueien, synis mig at ted skeer y den Mening, atted skulle forsencke reysen, thy dy men¹⁾ atted icke saa snart kan bliffue ferdigt: ty den tid ieg naar tilstede, daa menthe dy io, atted inted naar fornøden, huorfor samme Vdriftning bleff tilbage, nu haffuer di faatt Ol, uyn, brød och andit bordt till derris Skib. Du kandt dog tale [til] Steen Wylmson allene, om et saa tyelig kan bliffue ferdigt. Den Humlemand skaldu loffue di 110 Dl: currandt for humlen och hans Fortering, dog maa hand

*) Efter Langebeks Afskrift af Originalen.

¹⁾ mener.

komme hiid engang først, att hand kan besee Bladgen. Ted er dyr Hummell, geraader den well, da er den ochsaa uell betaalid. Den Profit uy skall saa aff di Hollender, den skall icke bliffue stor. Jacob Beckis ¹⁾ død, naar ieg uell wys paa forend hand drog bordt. Den ene Budde, som Fruen haffuer taagit paa Husit till sig, er Kongen aff Suerriges Underdan, dog habis ieg atted nu ingen saare skall haffue. Dy thiende, som begerer samme administration, tiener inted att bruge paa sligge langdtfraaliggendis stæder, ellers er ted uell gaadt Føld, enhuer paa syn Maaneer. Wor Herre hielpe os ellers well, att uy matthe ramme paa den retthe, ty her eyther wyll sammesteds falle allehande for, om Krigen ymellom Suencken och Polacken gaar for sig, som for Menniskens Dien er att ansee icke ude uyll bliffue. Att uy nu haffuer saatt Bønder nock paa Øhell er uell troeligdt. Och er att formode, att der skall komme fleere end man gerne saa, ty uden thuißuall uyll dy derpaa Landet haffue derris refugium. Haffuer dy Polacker skøndt myst ²⁾ formedelst tilsaald, (huilckit jeg dog inted kan troe, ty ded er icke saa tyd Mars, att fōld droner, eythersom denne wynter haffuer uerrid) Saa haffuer dy dog aldt iagit frycht y Suencken, saatt dy Suencke, med derris eget Fōld, herepyther liidit skall kunde vdrætte. Kommer ted dertiill, att Carolus haffuer saatt syn død der (som icke lenge kan bliffue tyed, om ted saa y Sandhed er) ³⁾ daa skall dy Polacker endaa mehre gloriere, besønderligens for Nassit skyld. Røcken skriffuerens Gød haffuer ieg bekommit, Och endog ieg ingen sønderlig Mening om hannem haffuer (huilckit maaske skall gaffne mig y framtiden) saa uyll ieg dog forsøge, huor hand sig uyll anstille, naar hand haffuer giordt syn cød; ted kan maaske gaa till med hannem, som dy taaler om dennom, som forandrer sig y Brudsgengen. Jeg haffuer

¹⁾ Jakob Beck til Gladsaxe, en Søn af Lave Beck til Jorslov, som var Landsdommer i Siælland; han var Befalingsmand paa Øst, og gift med Helle Marsviin, Søster til den under Christian IV. saa bekjendte Fru Ellen Marsviin.

²⁾ Mistet (Føld), lidt Tab ved Tilfælde.

³⁾ Gustav Adolfs Broder, Hertug Carl Philip, som indstikede sig med Kongen paa Toget til Riga d. 21. Jul. 1621, døde i Narva d. 22. Jan. 1622. (Geijer Srea R. Historie. III. S. 127.) Man seer af dette Brev, at hans Død maa være holdt hemmelig i nogen Tid, og endnu kun kjendtes i Danmark som Rygte.

en anden Maaneer for med hannem, Jeg laader huer maltiud optegne paa huer sted, huad der giffuis op aff huer slags, saa kan ieg ligne dem sammen, naar hand kommer fram med hans Sedler. Du kand tencke, huorledis han retthede sig epther Bestillingen: hand haaffde yblandt megit andit Kladderi antegnit 3 Bøgger Papiir huer ugge, hand haaffde faatt Herremenden, til att skriffue paa Ted er en uds regel, 19 Skriffuer och 1 er 20. Dog uill ieg forsege, huor ted kand afflebe, ty ieg frichter, att jager ieg en Skelm bordt saa faar ieg 3 ygen. Den Indianse myndt Nykolauus begerer, deraff haaffuer ieg faatt hannem en aff, der ieg naar till Kehen: och haaffde icke flere deraff, menß Due Gedde haaffuer nogle saa, som hand mig berettthede. Holmens Maaler skall wrie ¹⁾ red och huyd saarne, huormed hand skall hiidkomme och anstrige et Staafetuerck, saatt Staafetuercket skall uerre rodt och Spidgerne huyde, hand kan tage syt fold med, paa ted ted kan gaa distebedre fordt. Fortegnelsen paa dy sanger sender ieg dig herhuos, huilcke skall komme hiid epther Paaste hellige dage. Vale. Datum Frederichsborrig den 22 Martii Anno 1622.

Christian.

111.

Niels Kriis til hande *). [B.]

Kiøckenskriffuers cedt.

Efter som Kongelig Majestet min Allernaadigste Herre och konning, Nadigst haaffuer betroett mig Niels Rasmussen Hoffkiøckenskriffuers Bestilling: daa loffuer och beplietter jeg mig att werre hans Kongl: Maytt: huld och thro, hans Maiestetis beste och gaffn y alle Mader wide och ramme, och schade aff yderste formue affuende.

Derneft schall ieg adelis och y alle Puncter uden nogen foreuendellse eller vndskylding, saa well paa heigsthemelte hans Kongl: Mayts huse och de Steder hvor hans Kongl: Maytt: selff och de heigbaarne Herrer hans kongl: Mayts Elffelige kiere Sonner holder Hoff

¹⁾ Eller weie (Langebet).

*) Efter Klevenfeldts Afskrift af Originalen, der icke har været strevet med Kongens Haand. (Uden Datum; men hører til Nr. 110.)

och Spisning som och på Reigjer och Matteleiger inden och uden Rigett efter min Bestillings Lydelse mig rette och förholde, werre sig med vdsprisning, inventering, Quittering. Registrering, Bgesedlers Offuers leuerelse, discher och Personers Antegnelse, beuistagen, annammen, vdsleueren, verre sig Rug, huede, meell, Maltt, Öl, bröd, Saltt, fiöd, fersck och Saltid, vilbrad, full, ferst siff, Sild, Salted och thorsiff, Smör, Olie, leffuendis queg, Dren, faar, lamb, gees, Suin, erter, melsk, ost, saa och all anden proviant, huad nämn det och haffue kandt; i lige maade med Bryggning, Bagning, krid, Maff, Asche, Kull, Berme, kackenstitt, Gudder, Schindt, ister, thallig, thomne thonder och fade, Slagterielt och huis der aff kommer, hoeseder, rygge, Lunger, kallum och andet, Roghujet, talge, Bor, Talge- og Borliuf och Torudzler¹⁾, Sucker, vrter och Speceries forspisning; Haffeurter, kaall, Rodder, Roer, leg och saadant.

Derefter schall Jeg och mit eget och mine Drengis Disck og bordt paa de Steder holde, som min bestilling mig tilholder, och ingen andenstedt; Gi heller schall ieg tilstede noget thienestloft folk, eller andre som icke bør att spis, vorder spist paa huad steder det och er, eller och att noget vdbæris thill dennom, och som icke bør; schall ieg och icke tilstede att kockene vnyttigt och thienestloft folk eller kockedrenge med sig fører eller haffuer; huis saadan vordning ieg ersarer schall ieg saa tiitt och ofte det scheer, ilige maader saa frembt Rogen i Røden bryggers och baggers sig modtuilligen anstiller, giffue det Marskalken och offuerofficererne tilkiende, saa well som och huis vbilligt aff Lensmændenes schiffuere paa Reigjen anmodis.

Med alt huis indkiøbis schall Jeg neigeste och beste kieb giøre; och offuer allt holde rigtigt och gott Regenskab; och det huer philippi Iacobi dag fra mig leuere ind vdi kongl: Maytts Rentekammer.

Och ellers vdi allt mig förholde som en tro tiennere bør, och efter forte min Bestillings lydelse, och end videre, saaviit gud giffuer Naade och ieg efterhanden kand ersare Kongl: Mayestet min allernaadigste herre att verre till fördell, saa sandt hielp mig gud och hans hellige Ordt ved Jesum Christum vor Herre Amen.

¹⁾ Formodentlig skal her læses Tortidsler, eller Tortisler = Gaffer.

(Uden paa. Med Kongens egen Haand.)

Du skaldt til dig fødte køkkenstriffueren och hannem lade Suere denne herudinden laagde Sed, huorudaff du hannem skaldt meddele Copie och siiden huof Registranden foruaare Originalii.

112

Bartholomeus hogenfon *).

Skall aff kobber laade gøre 6 Saaer tilatt beere melck udi, huer Paa en tonde. Disligste 6 Melckespande, lige Paa den maaner och Storrelse som den gemehne maaner och sadgum Er, grebben paa dens nom alle skall nerre aff Jern.

Actum frede: den 23 Martij Anno 1622.

Gptherhanden som di bliffuer ferdig saa skall dii hiidsfickis.¹

113.

Christen Thomison till hande. [B.]

De kongelige Born skulle efter Paaskebagene alle komme til Frederiksborg. Om Sengen, som behøves til Prindsens (Christians) Sels, om Vnderbogne og Aufrogne, m. v.

Laad mig ued denne bressnyfser wyde huor mange Sengen der behøvis till Prindsens sold, som haffuer deris Løsering paa Slottid. Vdi ligemaade vill sendis Fortegnelsen paa dy andre, som neden for Slottid løseris til forereren, att hand y tyde dennoom kan forere.

Den 1 Aprilis førstkommendis skall Børnen samdelig komme hiid¹),

*) Originalen i Rentekammerets Archiv.

1) Det kan ved denne Leilighed i Almindelighed bemærkes: at man af mangfoldige af Kongens Breve (særliges saadanne, der ere tidligere end 1615) seer: at efter Giftermaalet med Kirstine Munk holdtes de kongelige Prindsen og Prindsesser uden Tvivl i Almindelighed borte fra Frederiksborg, som et sædvanligt Opholdssted for Fru Kirsten i Sommertiden, og hvor Kongen ogsaa, naar han var i Siælland, for det meste holdt sit Hof. Man seer i det mindste af dette Brev, og ved mange flere Leiligheder, at enten Prindsen eller „Vorrene“, i deres yngre Aar, udtrykkelig kaldes derhen ved Kongens Befaling, og at saaledes deres sædvanlige Ophold har været andensteds; i en noget tidligere Tid havde baade Prindsen (Christian V.) og Hertug Frederik deres eget særskilte Hof.

Och skaldtu ubi tyde laade Christoffer Basse¹⁾ uyde, huor mange uogne der gerris behoff. Er der ochsaa nogit, som paa Bønderuogne icke kan framkomme, ted skaldtu antegne, Saa skall didhen komme saa mange Rinstuogne som fornøden kan verre. Datum Frederichsborg den 24 Martii Anno 1622.

Christian.

114.

Chansleren Her Christian friiþ til haude. [B].

Om de fra Bischoppen og Domherreerne i Stiftet Verden modtagne Besiser angaaende Coadjutoratet; om Koraringer, modtagne fra den russiske Storforste; om den til at betale Gielden til Enkedronning Serbia samlede Skat, m. m.

Jeg sender dig herhuoß Martyne v: der Medensß Bress med nogle andre saager som hr: Philip²⁾ framskicker, Och haaffuer h: Philip ubi syn Skriffuelse begerid syn Revers igen, eptherdi at hand nu

¹⁾ Christoffer Basse til Celleberg (i Tysen) var fra 1614 til 1623 Lehnsmænd paa Frederiksborg og Abrahamsrup, og fra 1619 tillige paa Cronborg.

²⁾ Philip Sigismund, Hertug af Brunsvig og Biskop til Verden og Osnabrück, en Færbroder til den regierende Hertug af Brunsvig, Frederik Ulrik. Hertug Philip stod i et meget venstabeligt Forhold til K. Christian IV., hvem han oftere besøgte; han gjorde ogsaa sit Bedste til at fremme Kongens Ønske, at skaffe Prinds Frederik Coadjutoratet til Verden, foruden den lignende Afkomst til at succedere i Stiftet Bremen, som han alt havde opnaaet. Der blev allerede arbejdet derpaa i Foraaret 1621, og fremdeles i Aarets Løb, paa samme Tid, som der ivrigt underhandlede om Valget i Bremen. Dette synes at have mødt mere Modstand i Underhandlingen, især fra den Götterpyske Side (s. ovenfor S. 98, Anm. til Nr. 94); Valget i Verden blev lettere drevet igennem, tildeels ved Penge, der udbeholdtes til de betydeligste Personer i Stiftet og til samtlige Medlemmer i Capitlet. (Saaledes sit Cantöleren Bothmer 5000 Rdlr. in specie; Provsten, Dr. Barchmeister i Lüneburg 3000 Rdlr.; Capitlets Syndicus Dr. Caspar Huberinus 2000 Rdlr.; Domdechanten for sig selv og flere, som ikke nævnes, 18000 Rdlr. Desuden: „dem ganzen Capittel 30,000 Rdlr.“ Kongen har optegnet Summerne bag i sin Skrifteal. f. 1621, hvor de tilsammen udgjøre 65000 Rdlr. Sammeft. d. 19. Nov. findes: „Gef ieg de Herdiske Gesanter 60,000 Rdlr. i guld och sølv, for at min Son Hert. Friderich skulde komme til det Stift Ferden. Ligeledes modtog han samme Dag de 5000 Rdlr. til Bothmer, „for et Vicarie at astraße Hertug Friderich.“ Den i Brevet af Kongen nævnte „Revers og Quittants af Domherreerne“, som Hertug Philip sender (hvis egen Revers Kongen dog'er saa forsigtig, ogsaa at ville beholde) har uden Tvivl for en Deel gaaet ud paa de modtagne Pengesummer. Prinds Frederik kom allerede 1623, ved Hertug Philips Død, i Besiddelse af Stiftet Verden. (Vof. Schlegel Samml. II. 2. S. 126.)

framffickter Domherrenis Revers och kuytandh. Myn mening er, mig sliq Revers icke att kunde fraa mig leffuere, ferend alting Er effectuerid. Serhuoß offnerskicks ochsaa ted Ryssketo, huilket du huoß guldsmyddene kandt laade wordere ¹⁾; Rustningen kandt du huoß Plaatenlageren laade wordere. Der er En aff myne kudscker slagen y iern nylygen Paa holmen, den samme skal ladiß vd och uyses hiid igen.

Jeg dragiß icke andit til mynde end att jeg for nogen tiid siden skreff dig till om taagsten att bestille, saframdt dy Er icke bestildt att di daa blißfuer bestildt. — Dy Skybstommeimend som Sift her uaar, haßfuer ganske vßliitig dichtit ted kelsaad y briggerst, huorfor di uyll igen hiidnyßis atti ted gorrer till gaaffns. Dy tømmermend som tilforne haßfuer giordt den Pumpe y Emmindorp ²⁾ daam, skal betaale hues den nu koster igen att flie; ty ted Er skaarn ³⁾ ted Rasmus siiger, Pumpen kunde ued ingen anden middell loßtis vden ued dy som sted Er; haßde den uerrid giordt til gaßns, daa haßde den nock holdt y mange aar. Dy skyller dem dog gemenlig saaledis ued altiing, Jeg haßfuer sielßfuer siet ted.

Jeg glemthe att taale med dig om Skatten, som Er samlid til att betaale frummoder med, att aff samme Penning saa mange blißfuer tilsyde saatt, som den summa sig belober som ieg aff mit egit, uydere en di 100 thusind daler sig belober, vdlagdt haßfuer, huilcke ieg till allehande Vdgift nu behoßfuer, Vale Datum fredr: anden Paßkedag (d. 28. Martß) Año 1622.

Christian.

So for So bedre, attuy kan komme aff med disse Ryßer ⁴⁾.

¹⁾ Uden Tvivl er Tælen om Guldarbeide, som de russiske Gesandter (jvf. S. 109) havde medbragt til Kongen i Foræring fra Czaren, og som han lader vurdere, for at sende Foræringer, omtrent af samme Værdi.

²⁾ Nu Emdrup. (1186 Imbrethorp). Vandledningen fra Emdrup-So til Kiøbenhavn lod R. Christian IV. først anlægge 1626; og 1631 tryktes "det Kiøbenhavnske Vand-Compagnies Grundß paa Vand at indlede fra Emdrup-So." (Pontoppidan Orig. Hafn. S. 346.)

³⁾ Det er Snaek, ugrundet.

⁴⁾ Efter den Tids Brug holdtes Gesandter, og særdeles russiske og osterlandske, frit under deres Ophold i Kiøbenhavn eller paa Slotet.

115.

Christen Thommison til hande*). [B.]

Kongen sender ham „Pledsfoiel“ og Snore (formodentlig til Klædninger for Prindsjerne); tre „Drenge“ (Pager) skulle henstilles til andre Steder, hvor de have Lyst.

Aff detthe Slaags Pliisfoiel er intet mere forhanden, dog men ieg ted att uerre nock, dog aff thuende Slaags, huilckit dog alligenel paa di Steder kan brugis, der som myndh er att see. Kleede Snorer och Sylck er ochsaa derhuos, dog ued ieg icke, huor megit aff huer Slaags der er, huilckit du uell haaffuer y acht. Och kandtu med nersuerendis breffuifer sende tilbage, hues som offuerlig bliffuer.

Marfalken skall du syge, att hand disse thre drenge, Borchardt, Spørcke och Norman *) skall laade nyde, att ieg med ted forderligste dennom paa andre Steder uyll forskriffue, huordthen dy haaffuer lost, huilcke forskriffther skall ferdiggerris, sa att di kan ferdig uerre om en dag eller thu, naar gud uill ieg kommer der tilstede igen. Datum Kopenhaffn den 20 Agusti Anno 1622.

116.

Christen Thommison til hande. [B.]

Prindsen skal begive sig til Kiøbenhavn; siden til Antwerper, sun med een Dogn og en Rusvogn.

Prindhen med Bornen skall herfraa til Anderskou sig begiffue den 24 huius.

Prindhen skall y morgen begiffue sig til Kopenhaffn, och tage med sig ted mynstre see kan. Der skall brugis en aff Rustuoguen til Sengen och toiet, och dy graa heste for en aff uoguen till hannem sielffuer.

Mynderne sa och en heft eller thuo skall ochsaa derheen.

Actum frederichsberg 3 Octob: Anno 1622.

*) Nr. 115 og 116 efter Langebets Afskrift. (Rosenhelms Archiv.)

*) Formodentlig Pager (eller saakaldte „Edelknaber“), som havde været til Prindsens Opvartning.

117.

Chansleren Her Christian friis tiill hande. [B.]

Om Brot, som skal bages til Skibene; Anerdninger vedkommente Ladegaarden ved Kiøbenhavn; Dvæget skal indbindes d. 30. Octbr.; om Penge, som skulle ublaanes til Alade-Compagniet; m. m.

Jeg haffuer syden ieg paa Jbsstrup¹⁾ taalede med dig tenct Paa ted brod som skall til dy skyb; Och besynder att inted korn uerre forshanden, huoraff brodit kan baagis uden den daudhiger rue som bleff forbrudt²⁾, huilken strax uyll maalis, Paa ted man nogit kan komme tilretthe; møllen ved Vesterpordt haffuer nu naand nock³⁾; y Bagersen ved Slottid maa ochsaa baagis sandt skee kan; Saa kandt du ochsaa sende ud paa leynen heer omkring; heer y Lehnit er ted aldt beshaalid naar ted ikun kommer.

Paa Laagarden⁴⁾ ved Københaffuen skall ted saaledis forordnis med kammerne til kuyndfolcken, Sluffer tiill maast och Maag⁵⁾ saoch kloffuer til att binde sehet udi, Saatt nest gudh hielp den 30 Huius kørene kan indbyndis. Du skaldt sende bud til Croneborrig epther Smørkernen, huilken staar ferdig y arkelliet sammesteds.

Paa bordit y myn stune Paa Slottid staar 5010½ dl. til 6 R., huilke ted fleede Companie⁶⁾ skal tilstillis, huorpaa du derriis obligation debita forma mig kandt tilstikke. Naar dy stoffe til dy fanger erre ferdig, daa skall samme fanger med derriis officerer hiidskdis.

Send mig ett exemplar aff den grammattika som M: Jens⁷⁾ haffuer giordt.

¹⁾ Senere Jægersborg. (Jbsstrup havde tilhørt den Ulfeldtske Familie, og blev kjøbt af Christian IV. D. Atl. II. S. 226.)

²⁾ Confisceret.

³⁾ Om den Vandmølle ved Vesterport, som Christian IV. havde ladet anlagge, og hvorledes den ved Tilfælde blev ødelagt, efter Vesterports Glytning 1668, s. Pontoppidan Orig. Havn. S. 251.

⁴⁾ Ladegaarden til Kiøbenhavns Slot. (Den menes at have ligget paa samme Sted imellem Vester- og Nørreport, hvor senere et Krigshospital blev indrettet (s. Pontoppidan, D. Atl. II. S. 117. Mansa, om Pesten i Kiøbenh. 1711. S. 32. 81.) Om den Skade, som dens af Christian IV. anlagte nye Bygninger og Indretninger led ved en Dcean i Januar 1627 eller 1628, s. Orig. Havn. S. 275. Om Ladegaardens og Landsbyen Sølbjergs Udskifning til 20 Amagerbønder 1653, s. D. Atl. II. S. 117. (Jvf. Udv. af Biskop J. Bircherøds Dagbøger. S. 302 og 303 Anm.)

⁵⁾ Mast og Møg.

⁶⁾ Jvf. J. H. Schlegels Samml. II. 2. St. S. 130. Not. 43.

⁷⁾ Jens Dinesen Jersin (født i Jersie, 28. Sept. 1587), blev 1610 Magister (esterat have reist udenlands 1607—1610) og 1611 Rector i Sorø. 1615 tog

Hans Mandir skall vdi en kyste uell foruaarid, (huilcken kyste hand huos Slodsfogden skall tage,) indpaeke aff allehande slags Sylketoy, huilckit hand myn Skredder skall tilstille, Som hand siden med sig offuer til Jutland skall taage. Der Skall hiidforssickis 4 Laamper med nogit Ollie, som heer morgen och afften y Mynthen^{s)} skall brugis.

hans Steenuynckell skall besghalis att framskicke dy steen som skall til Pladgen her sammesteds. herhuos siindis en Seddel, huilcken Christoffer Brne skal tilstillis. Vale Datum fredr: den 15de 8^{uo} (October) Anno 1622.

Christian.

118.

[Kongens Propositioner til Rigsraadets Betænkning, ved Mødet i Horsens d. 29de Decbr. (A.)

Eptherfom wy Raadigst danmarckis Riiges Raad til den 29 Huius til horsfens at møde forskreffuit haffuer, daa Er disse eptherfølgendis puncta, som wy dennom paa denne tyd at betencke En Nothurfft at verre haffuer Erachtid.

1.

Der worris Elsfelige keere Søstersøn h: friderich aff holsten nu siit huos os uaar, da saldt der allehande Discours om denne Selsamme tilstand fast y alle lande. Iblandt andit kam paa taale om dy heste som Riigit forstendommen til hielp med skulle komme naar fornøden uaar, huorpaa wy suarede att paa den hielp nest gudh hielp skulle ingen thuiffuel nerre. Der wy til foldning kommen uare, bleff wy aff

han sin Afsted, og reiste atter udenlands (med Mog. Krabbe) 1615—1619, i hvilket Aar han blev Prof. i Metaphysik ved Kiøbenh. Universitet, og tillige Lærer hos Christian IV.s Sonner med Kirsten Mads Datter og Karen Anders Datter, Christian Ulrik og Frederik Ulrik (Wyldenløve) under deres Ophold i Sorø. Her skrev han: *Epitome Grammaticæ latinæ* (Hafn. 1623. 8., og siden oftere), som er det Skrift, Kongen ovenfor emtaler, da Jersf. større Grammatik: "*Grammaticæ latinæ præcepta maiora*" først udkom 1624. (Semeldte *Epitome* maa altsaa allerede være trykt 1622, skøndt Worm og fl. have A. 1623.) Jersin blev 1626 Præst til Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn; 1629 Biskop i Ribe, og d. 1634.

^{s)} Denne paa Frederiksberg indrettede Mynt nævnes adskillige Steder i Kongens Breve; og dens Grindring er endnu tilovers i den saakaldte „Mynterports“ Ravn. (jvf. Raasbæch Frederiksberg Slots Beskr. S. 80. 83.)

h: fer: igen Errindrit om den vnderlige tilstandt saoch atty dagligens jo nehrmer och nehrmer kam of, huorpaa ny ted forste muelligdt naar til of lode kalle dy Raad som nest ned handen naar, Och dentiid om samme leilighed med dennom willed Deliberere, Menß Eptherdi andre flere saager of til hande kam, som syntis at vdkreffue al Radens nehrnerelse Saa bleff sammetid alting opsat intil nehruerendis tyhd. Och Eptherdi forstendommen icke verserer udi ringe faare paa denne tiid, och dennom med 300 heste liidit maaße erre thientd, och fraa fremmede stæder folk att henthe udi sliggen haast er icke att tencke, huorfor well sonøden waar samme hielp nogit att extendere ¹⁾.

2.

Aligens Raad ned sig ochsaa nocksom at Errindre huad udi dy forleden aar sig tildragit haßuer med dy thuende fransoffer udaff huilcke den ene under Nordland taagen er och den anden under capo de verdes, wanßet dennom inted sem ymed ret och billigdt kunde uerre fæd er, dog erlangit Repressalia saoch arrest paa Eskib och godh, huorem ny strar h: k: aff frankerige ned egen post tilskreffuet haßuer, Som vdaß samme skriffuelse y sig sielff er att see, huad for suaar ny derpaa bekommid haßuer ted er uðiligemaade udaff originalit att erfhaare huilkit sig ganske inted til uorriß begering ryhmer, menß h: k: langdt udi en anden mehning vorriß Skriffuelse udtyder endsom den aff os mendt er och skreffuen. Huilkit of til sterste Disreputation och rygens vnderfaather til heieste saahre kunde geraade; huilkit uell uyl betendis pated sligdt udi tyde kan forrekommis ²⁾.

¹⁾ 3 Rigsraadets Erklæring (dat. Horsens, 7. Jan. 1623) over disse Kongelige Propositioner, gaaer dets Mening i Henſeende til dette Iste Punkt derhen: „at dermed maa forholdes efter Forbundet, og sem ubi sidst forledne ſvenſke Tæide blev holdt; thi det er høit betænkeligt, at forandre noget af hviſ Forbundet indeholder. Om Greven af Mansfeldts „Anbringende ved hans Gefandter til Rgl. Maj.“ (ſ. nedenfor S. 124) er Raadets Betænkning: „at efter denne ſelfemme farlige Tilſtand ikke kan synes raadeligt, at lade sig ind med hannem eller hans Handel, for adskillige vigtige Betænkendes Skyld.“ (Alſ Raadet vare, efter Underſkrifterne, tilſtede: Chr. Friis, Oluf Rosenkrantz, Eſte Brok, Chriſtian Holt, Jacob Ulfeldt, Albert Eſteel og Jver Juel.)

²⁾ 3 Anledning af „den Irring med Kongel. Maj. af Franckrige og de Repressalia, sem allerede ſkal være udi Franckrige tillædt og ergangen“ m. m. er Raa-

3.

Hvad som gressuen aff Manssfelds gesanther huos of ahnbracht
haffuer ted kan aff Nykolao eggebret ershaaris, huickten nu med
dy fransosyske acta framskides saoch huad uy hannem lod giffue til Snaar.

4.

Ted er Riigens raad och ganske uell uytterligdt atty hundrede thusind
daler, som y forleden feyde bleff landt aff worris Elskelige keere frum-
moder, aff of altyd siiden erre forrentyd, saat samme renthe sig belober
til Ser och trissindthue thusind dl in spe: huorfor der uyll tendis
paa middell att uy med slige Marlig vdgiffit kan bliffue aff.

5

Riigens Raad er ochsaa uell benyft at uy udi saa lang tiid
haffuer tracterid med den Muscouyterske grodtsyrste att han den deel
som hand fra Norries krone tagit haffuer uylle ygen afftaa, huickit
endomstund inted haffuer kundt hielpe, huorfor uyll tendis paa myddel,
huorued uy till den dell of med retthe tilkommer kan gelange.

dets Mening: „at Kongen endnu engang vilde udforlig tilskrive Kongen af
Frankrige, og forestille ham, at den der brugte Fremgangsmaade strider imod
gode gamle Forbund og Afstæder, Nigjerne imellem, som indeholde, at i saa-
danne casibus skulde procederes ved ordentlig Ret.“ Kongen maatte derfor
forlange, at „den Sententz, som i Frankrige er givet, at Kongel. Maj. af
Danmarks Undersaatter, Skib og Gods maa anholdes i Frank-
rige“, maatte strax ophæves og „relaxeres“, da K. af Frankrige aldeles ingen
retmæssig Marsag har til „saadan Execution“. Hvad nemlig den ene Sag
angaaer, med Abraham du Ducne og hans Svassangst under Norge, da
er den gaaet Rettens Vej, og endelig paakendt ved den høieste Domstol og
Sentents i Danmark, „fra hvilken ingen ydermere Apellation nogen Tid har
været“; hvilken Dom ogsaa i sig selv vil befindes retfærdig, og Retten ingen-
lunde er bleven Vedkommende fornegtet. — I Henseende til det andet franske
Skib, som skal være taget ved Cap Verd, da er dette noget, „som skal have
tildraget sig og steet i Soen, langt fra begge Niger“; og begges Undersaatter
staaer hver paa sin Ret, som man fra Danmarks Side aldrig har villet for-
holde Nogen. Sagen kunde man i øvrigt, om det maatte synes K. af Frankrige
ensteltigt, give under Kongen af Storbritanniens Voldgiftskjendelse; til Beviis
paa, at Hs. Kgl. Maj. af Danmark intet andet begierer end hvad Ret og
Billigt er, og kun onsker at bevare „det gode, gamle Venstabsforbund og Corre-
spondents“, som saa længe har været imellem begge Niger.

6.

Huad faarlig tilstand ted Styfft Brehmen med dy andre om-
liggendis lande paa denne tyd er bested udi, ted er alformegit bekendt,
huad domherrene och Ridderfskabit med andre stender privatim med
frederiko gynther taalid haffuer, ted er hannem beshaalid att referere.
Huorfor uyll heiligenfuerre angelegen at Samme Sag uell haffues y acht¹⁾.
Och eptherdi Riigenß raad best beuyt er, huor hoydt uy y samme
sag er interesserid och huad macht of derpaa ligger, daa uyll ey
samme sag ifte wydere deducere menß detthe med huseß andit heer
proponerid Er Eder att Betende Raadigst beshaalit haffue huorpaa y
Erklaring skriffelig of skall laade tilkomme. forbliuendis Eder samdtlig
med all kongelig gunst och Raade altid beuogen.

Naar nu disse forbemelte puncta Epther gudß uyllie erre ab-
soluerid, daa skal taalif om Soer Skolis Ny Ordinandt²⁾ huor-
ledis man den Best och Snaarist kan faa udi en god bestendig ordning.

Actum Skanderborrig den 29 Decembris Anno 1.6.2.2.

Christian.

Bisshopen aff Brehmenß gesanther er kommen hiid y dag och skall
haffue Audiens y morgen: sawyt vdaß her gerdt Randhous skriffuelse
er att fornemme, daa hoger hannem icum passelig uell tiil och tør uell
føge om hielp.

¹⁾ I Henseende til den Breviste Sag henholder Raadet sig til sin foregaaende
skriftlige Erklæring; men tilføier: „Kongl. Maj. Raad ville herhos af under-
danigst Pligt og Affection underd. anholde og begiere, at Eders Kongl. Maj.
„Sin egen Kongelige Person udi denne hoi farlige Tid og Tilstand ifte ville
„være og sætte udi Fare: 1) efterdi det synes ifte at den Magt til Assistentz
„kan blive saa stor, at den kunde erfordre Eders Kongl. Maj. Person og
„præsents. 2) Dertilmed bliver saadant Fok af adskillig Slags sammenslagen.
„3) Sagen og ifte i sig selv er saaledes beskaffen, at Eders R. Maj. dertil sin
„egen Kongelige Person bør præsentere.“ (Raadets Betænkning indtil og med
denne Artikel, følger i det Hele og næsten ordret et Udkast med Eske Brofs
Haand.)

²⁾ Om Indretningen af et Academie til unge Adeliges Opdragelse (eller en saa-
kaldte „Exercitie-Skole“) havde Kongen allerede for meer end to Aar siden
indgivet en Proposition til Rigsraadet ved dets Samling i Odense. Raadets
Erklæring og Forslag i den Anledning (efter et Udkast med Eske Brofs Haand),
dat. 16. Aug. 1620, er aftrykt i Hist. Tidsskr. VI. Bd. S. 301—306.

1623.

119.

[Kongens Udkaft til en Skrivelse til Greu Ernst af Mansfeldt.] (A.)

Ahn den graffuen von Mansfeldt.

(1623. Januar.)

Daß man sich der kuythirung des hauses Thedinghausen¹⁾ bedandket, vndt weill der Biskop²⁾ nuhn auß dem lande, vndt waß sohrhin sohrgelauchffen seine Persohn alleine beizumessen, Als hatt man ahnigo dii ahnordnung gethan, daß nichtes hinshuro führ di handt daselbst soll genommen werden So einige ursache zur offention geben kan. Verhoffe derowegen Daß er seine Armeie hinshuro wi bißher gesteen dahrhin hallthen wirdt, dassie seinem versprechen nach dem Stifte wie auch der graffskafft Oldenburch vndt delnenhorst kein skaade zugesühget wiirdt³⁾.

¹⁾ Thedinghausen, et Amt i Grevskabet Hoya i Westphalen. Det kom, tilligemed Stiftet Bremen, ved den westphalske Fred under Tverrige; men blev 1679 afftaact til Huset Brunsvig-Lüneburg.

²⁾ Den nedensfor omtalte brunsvigiske Hertug Christian, Biskop af Halberstadt.

³⁾ Ernst Greve af Mansfeldt (en naturlig Son af Gr. Peter Ernst af Mansfeldt, spanst Feltmarskal og Gouverneur over Hertugd. Luxemburg) var i sin Ungdom i østerrigsk Tjeneste (1608 som Oberst under Krigen i Elsas); men forlod det keiserlige og gik over til det evangeliske Parti; tjente siden Hert. af Savoiens i dennes Krig mod Spanierne i Italien, og blev af ham sendt de Evangeliske i Tydskland til Hietz med 2000 Mand; hvorefter de böhmske Stænder d. 20. Aug. 1618 antog Mansfeldt til General over Artilleriet, og Anfører for et Regiment paa 4000 Mand Fodfolk. Efterat have med Storm indtaget Tæstningen Pilsen, blev han i Febr. 1619 af Keiseren erklæret fredløs (i Rigets Mægt); men ubekymret herom, lod han sig, endog efter det for Bohmerne ulykkelige Slag ved Prag (7. Nov. 1620), hverten ved Krigsuheld, eller ved keiserlige Løfter og Tilbud, bevæge til at frasalbe den evangeliske Sag, eller Pfalzgreve Friderichs Parti, for hvilket han endm i adskillige Aar som Partigænger kæmpede med afværende Lykke; men altid med lige ubøieligt Mod. ("Vinci nescius armis" satte man under hans Billede.) 3 Jul. Maaned 1621 havde han samlet "en ny Armada" paa 13,000 Fodfolk og 7,000 Ryttere (Acta Mansfeldica etc. 1623. 4. S. 88), hvormed han søgte at forsvare Over-Pfalz for Friderich, og en Tid lang bød Tilly Epidfen; men da han omstændere maatte vige for Overmagten, flussede han Hertugen af Baiern ved foretagne Fredstilbud, bragte Resten af sin Hær i Sifferbed, og kastede sig med overraskende Hurtighed ind i Rhin-Pfalz. Da han heller ikke her i Længden kunde holde sig, trak han sig, tilligemed en anden Partigænger, Christian IV.s Søstersøn, Hertug Christian af Brunsvig (Biskop af Halberstadt) tilbage til Nederlandene, og søgte 1622 for Generalkæterne, som dog ikke vare utilfreds med

120.

[Kongens Forskrift om Hattelleie for det Væg, han vil sende fra Holsten og Frisland til Frederiksborg.] (A.)

Nachtlaager So mit dehm sihe So von Stenburch Nach dennemarch sollen gebracht werden Müssen gehalthen, wozu auch futther bei den amdtleuthen soll bestellet werden, Ihm Reichs sowohl als hiir.

Aprilis 5. Von Stenburch nach ein klosterdorff So zuene meyllle dahruon ist.

snart igien at stilles ved de for Venner og Fiender næsten lige skadelige Krigsstarer. Mansfeld drog fra Nederlandene ind i Westphalen; forstærkede sig ved nye Hvervinger i Bispedømmet Münster, og da han havde brandstøttet og udtomt dette Land, satte han sig fast i Ostfriesland, som det ikke gik meget bedre. Nu var han saaledes paa Grændserne af Oldenburg og af Bremen (hvor han, forfulgt af Tilly, tog en stærkt forstærket Stilling ved Stieghausen), og Christian IV. begyndte at frygte for disse Lande, uagtet Mansfeldts gientagne Forsikringer om at ville staae, ikke alene dem, men den hele nederfachsiske Areds for Krigens Fyrder og Ddelaggelser. Christian IV. søgte derimod baade ved skriftlige Foreskillinger (jvfr. Nr. 103. 104, S. 105. 106), og ved at lægge Dropper i Grevstabet Oldenburg (Winkelman, Oldenb. Chron. S. 153 o. flg. Slang, ved Schlegel, II. Anm. 217) at holde den farlige Gæst borte fra sine Grændser, og fikke Grev Günther af Oldenburg hans Landes Neutralitet. Greven af Mansfeld viste altid stor Opmærksomhed og Erbødighed mod Christian IV., assendte allerede i Dec. 1622 fra sit Hovedkvarter i Mürich sin General-Vagtmester, Oberst Carpißon, for at underhandle med Kongen, og gientog i flere Skrivelser (7 Dec. 1622. 12. Jan., 23. Jan., 2. Febr., 18. Febr., 8. Apr., 14. Mai., 5. Jun. 1623, m. fl.) sine Forsikringer, ikke at ville foretage noget fiendtligt imod Oldenburg m. m. og at ville trække sin Armee ud af Ostfriesland, saasnart det blev ham muligt at betale Dropperne deres Sold. Saaledes ogsaa i en Skrivelse (dat. Stieghausen, ^{23 Jan.}/_{2 Febr.} 1622), hvori han lover at efterkomme Kongens Ønske, i Henseende til Huset Beddinghausen, hvilket Hertug Christian af Brunsvig, uden Mansfeldts Vidende, havde bemægtiget sig. (Man seer at det ovenfor meddeelte Brev fra Kongen har været Svar derpaa.) I øvrigt søgte Grev Mansfeldt ogsaa, om Jeraaret 1623, ved Skrivelser og hemmelige Underhandlinger (Wenzel Wh. v. Ruppow, bismiff Cangler, sendte han i den Anledning til Danmark med Creditiv og Instructioner af 8. April) at formaae Christian IV. til at tage activ Deel i Krigen mod Keiseren, og til den Ende at tiltræde et Forbund imod det østerrigiske Huus og Spanien imellem Kongen af Frankrige, Republiken Venedig og Hertugen af Savoiën m. m. Endelig, efter mange Underhandlinger med Stænderne i Ostfriesland, lod Mansfeld sig formaae, mod en Brandstøt af 300,000 Gylde, til at forlade Landet og afstaae Levingen af sin og Hertug Christians Hær, der engang talte over 30,000 Mand; men nu kun udgjorde 6500 Mand, hvoriblandt 600 Ryttere. (Galletti Gesch. v. Deutschl. 4to. p. 63.)

6. Nach Wehsted. 7. Nach Kenseborrig.
 8. Stille. 9. Stille.
 10. Von Rendsburch nach dannenord worhiin von Kenseburch
muß futther gekaffet werden.
 11. Nach Stenderupaue . } von flensburch muß futther gekaf-
 12. Nach Oldemorstoftthe . } fet werden.
 13. Stille. 14. Stille.
 15. Nach Vollerseffuen . . } .
 16. Nach ein dorff So bei } daß futther von hadersleff.
Emmeruad ist . . . }
 17. Nach haadersleff. 18. Stille.
 19. Stille. 20. Stille.
 21. Nach Asfens fehre.
 22. Ober daß Wasser Nach asfens } Jergen Brade soll futther
 23. Nach Werning } skaffen.
 24. Nach Othensehe.
 25. Stille. 26. Stille.
 27. Den halben weck nach Nyburch. — Jacob Wsfieldt sol
futther skaffen.
 28. Nach Nyburch. 29. Ober den Beldt.
 30. Stille zu korseer.
- Maius
1. Nach Anderskou. 2. Stille.
 3. Nach Soer. 4. Nach Riingsted.
 5. Nach harrested. 6. Stille.
 7. Nach Rodtsfyldt.
 8. Nach Wehrebroe wohrhiin Mogens Paar futther skaffen soll.
 9. Nach fride:

NB.

Ahn allen orthen auff der reysse sollen sy mydtagß stunde mit
dehm syhe haltthen, wohrhiin auch soll futther verordnet werden
ahn allen orthen.

NB. Von der Stenborrich werden kommen 80 Styck wie auch eglische
Pherde.

Auß fr yslanti*) werden kommen 200 Styck wieauch eglische

*) Jvf. Nr. 121, hvor Kongen omtaler Dvæg, som i Junii Maaned er komme
fra Oldenborg.

Stutthen, welche ihren weck durch daß amdt Segeberriig werden
 Nehmen, wohruon dem amdtman daßelbst muß Avi-iret werden.
 Actum Stenborriig den 22 Februarij Anno 1.6.23.

121.

[Propositioner til Rigsraadets Betænkning.] (A.)

(Ved Samlingen i Odense.)

Marsaagen huorfor wy worriß Eßfelige Danmarkiß Riigis Raad
 Imod den 10 Martij udi norriß købsted Dthenssch hæffuer
 laadit forskriffue Erre disse eptherfølgendis Puncta:*)

1.

Eptherdi for nogen tyd syden Staaterne er En Summa Penning
 at forstrecke beuylgit, Och dy nu ued Skriffuelse om en ahnseelig
 Summa anholder, Saa uyl Delibereris om forrige beuylgede Lan [Laan]
 eller och en Storre summa epther derriß begering nu dennom skall for-
 strectis. Saaoch huor man slliggen Summa taage skal. Huorhuoß
 er at achte, atty syden den tyd uorriß forordnede commissarier til
 Brehmen uaare, Icke med et ord om nogit affted sammesteds tracterit
 bleff sig hæffuer laadit mercke, menß ted Stilfuygens forbygaaet¹⁾.

*) Man seer af Schlegels Anm. 219, Stange II. S. 210—212, at han har høvt
 et fortere, egenhændigt Udkast af Kongen til disse Betænkninger („Punkter, som
 den 10. Marts skulle proponeres i Odense“), med korte Bemærkninger over
 hvert Punkt, hvilket Udkast nu ikke mere forefindes.

1) Raadets Betænkning til Iste Punkt gaaer ud paa, at de Staterne (i Hol-
 land) endnu ikke have givet nogen endelig Resolution paa de Forhandlinger,
 som tilførn længe have været førte imellem dem og Kongen, og heller ikke nu
 i deres Skrivelse have givet nogen fuldkommen og bestemt Erklæring over den
 foregaaende Tractation og dens Formaal: maatte man paa ny skriftelig erindre
 dem herom. Dersom de da fuldkommen erklære sig til Kongens Velbehag, og
 aggreere bemeldte Tractation: da er Raadets eensstemmige Mening, at man, i
 Henshold til hvad man i de foregaaende Underhandlinger havde erklæret sig villig
 til, „vilde anfæe denne deres store Nød, og efter deres høie Begiering
 „og Fortreende til Hans Majestæt, forstrække dem til Laans 70,000 Rdlr. paa
 „et Aars Tid, to eller tre, foruden Renter“; og i Fald „deres Status skulde
 „blive saa besværlig, at de saadan Summa ikke kunde restituere, og dette Laan
 „formodentlig stæer til Rigets Betæle: saadan Summa da med sin Rente udaf
 „Riget Hs. Maj. skal blive refunderet.“ [Kongens egen Betænkning til dette
 Punkt (s. Schlegel anf. St.) var: 1. „At det vil forbyde sig af sig selv, at
 forstrække Andre med Penge.“]

2.

Hvad hinc inde imellem os og kon: y frantzerige udi dy beuyste Saager forløben er, ted er Riigenß Raad nocksom beuyst, Och erfhaarer uy nu ganß wformodtlig, at samme kon: imod syn forrige erklering haffuer forløffuit at arrestere fraanß Randhou, huorudoffuer hanß præceptor endnu fenskligen ahnholdiß derhuos erfhaarer uy aff den gemene Discurs at der allehande Mandata skal uerre vdgangen som Snorret imod forrige tilfaun erre. Huorfor y tyde uyl tendiß paa middel, saat Riigenß vnderdaan icke ymod al tilforsicht Offuerylß²⁾.

3.

Wdi den siiste forsamling til kyl er aff os proponerit at ymellom Riigit og fyrstendommen en sterckere tilsamensetting stee kunde, hvad derpaa er indkommen for erklering ted er huos Chauseleren at fiinde, Om nu derpaa uydere tracteris skal, derom uyl Delibereris³⁾.

4.

Eythersom uy formedelsi gud Allsommechtigess hielp ted derhen dirigerit haffuer at Lybeck hamborrig Brehmen Rostock Wismar og Stralsundt derriß forrige formente privilegia haffuer baag dorrensaatt, og nu de novo uille søge privilegia som Riigerne tollerabilia kan

²⁾ I Henfende til dette Punct er Raadets Mening: „at dette Negotium maatte beroe, indtil K. af Frankrige sig paa Kgl. Majestæts sidste Skrivelse haver erklaaret.“ [„2. Det frantske Negotium er icke at troe. Det er at besværgte, at det vil gaac ud over Undersaatterne i Norge, Island, Færoerne og Nordland, hvortledes endog K. af Frankriges Svar falder ud.“ Christian IV.s egen Betænkning.]

³⁾ Raadet holder for, at et saadant Forbund kunde være Kongen, baade paa Rigets og Fyrstendommernes Begne, til Fordeel, og foreslaaer, at Kongen vilde sende 3 eller 4 af Rigets Raad til at underhandle derom. Forbundet kunde afluttes i samme Form, som det foregaaende; dog at Hielpen paa Rigets Begne forstærkes til 700 Mand til Fæst, 600 til Fods og 4 Orlogsskibe; „og at derimod gøres lige Hielp, eller jo halvt i det mindste, som i forrige Forbund.“ Hielpen maatte stilles og holdes paa den Parts Beforsning, som udreder den, saa længe den anden Part behøver Hielpen, og det baade defensive og offensive; og Forbundet sluttes for bestandigt, „eller paa Frederici I. Posteritet.“ Efterdi Holsten har bevilget en større Kreds-Hielp, maatte ogsaa den slesvigsk Hielp, som skyldes Riget, forhoies, m. m. (Denne Sag forebragtes paa en Landdag i Rendsborg, som aabnedes d. 8. Mai 1623. „Den udvidede Union“ imellem Danmark og Hertugdømmerne er dat. d. 9. Mai; og den er bl. a. trykt i Hansens Staatsbeschr. von Schleswig. Beilag. Nr. 13. S. 642—52. Jvf. Lachmann II. S. 576. Schlegels Overs. af Slange. S. 210.)

uerre, Saaoch udi et Gynghaarende forbundt sig med Riigit Indlaade contra quemcunque hostem, saoch med et uyst antal soldt til hest oc fods saoch orlogsskibe Durante bello Riigit med wudsette. Nu uyll Delibereris om man uyl in illo scedere haffue nogle aff dii omliggendis herrer saoch fleere Steeder end forbemeldit er, Paated wy udi tyde dennom dertil disponere kan forend andre dertil kommer, som maaffe skulle besluite dennom paa sliigdt att forhiindre, ty Endomstund er ted hiemmeligdt ⁴⁾).

5.

Der siindis nogle Adelspersohnuer Chues naffn huermand bekendt (Er) som sig understandit haffuer dy Mandata som om festensgaffuer at giffue vdgangen erre, at illudere. huilcke udaff Riigens Raad skall paamyndis atty for samme begangne forseelse retthet Paated wy icke skal bliffue Nodtil dennom til forste almyndelige herredag at Steffne som sliig forbodne festensgaffue oppeborrid haffuer, ochsaa dem som Eligge optendte wudskildinger och illudering icke allene duldt mens ochsaa tilsted haffuer ⁵⁾).

6.

Vdi syfte forsamling y horssen bleffue nogle Puneta til en anden tyd opsaat yblandt huilcke festningernis forsedring med uaar, huilcken fornoden er nu att gorre til ende Paated festningerne icke settis y saahre ⁶⁾).

7.

Wy seer ochsaa wdtraefeligen udaff den sielff optendte Alalarm, dy Enenske Nylligen Paa grensen anrettid haffuer, Huad for en uredelig Mehning dy om worris Persohn haffuer, huorfor Skall Delibereris huorledis man best Eligge groffue Iniurier dennom igen kan ryffue y Messen ⁷⁾).

⁴⁾ Raadets Mening er: at allene med de 6, af Kongen navigierne Stæder kan indgaaes Forbund „med lidelige Conditioner; men ingen andre, enten Herrer eller Stæder, i samme Forbund indtages.“

⁵⁾ Dette Punkt er i Raadets Betænkning forbigaaet.

⁶⁾ Raadets „underdanigste Begiering“ er, at denne Sag maa beroe til forstkommende Herredag. [„Hermed er ikke at sticte; men det er uomgængelig nødvendigt, at det uden Forhaling sættes i Værk.“ Kongens Betænkning. Schlegel S. 211.]

⁷⁾ Raadet erklærer: at det i den Anledning, „efier Kgl. Maj. naadigste Villie“ har tilskrevet det svenske Raad; men at det derhos vilde afgive den underd.

8.

Och epthersom wy kommer y Grfschaaring at y Suerrig En heel Sterck Skysfflaade vdrystis huilden of icke ringe Mystande moverer Eptherdi den tiil at Enthree vdrystis, huildit ymod Belacken Saaledis at vdriste ganffe inted er Practicabile, huorfor derom ochsaa uyll Delibereris, Saatt deraff dette Riige icke nogit wformodtligen Paakommer *).

9.

Huad den Nydderserige freys aff of er begeerendis ted er udaff derriß huosliggendis striffuelse at fornemme, huorom uyl Delibereris huad skee kan som y framtiden gaffnligdt kan uerre *).

* 10.

Och eptherat den beginthe Sylkyueuendt*) temmeligenß tagger til saatt man detthe konnigrige med adskillige Sylkyuaare nocksom forsyune kan, vden med Slet atlast Slet floiel och taafft, Daa uyll ochsaa Delibereris om icke all Sylkyuaare foruden dy forbenenthe wdi Riigit att føre ganß kan forbydis *).

Betænkning, „at (det) med samme Skrivelse maatte forblive“ (at det maatte berøe med at affende denne Skrivelse), da man ingen anden Visshed har derom „uden hvis af Tidninge er, som maaskee kunde benægtes, og saadan vores Skrivelse ubi en viderværtig Mening optages, og henregnes at man mere vilde søge nogen Aarsag, end af anden nødvendig Betænkende.“

8) Raadet formener: at de fornødne Skibe bør holdes i Beredskab, i et saadant Antal, at Flaaden i ethvert paakommende Tilfælde kan bruges til Rigets Defension; „dog ikke monteres førend den Nødvendighed foreskalder, som saadan Udrustning endelig forbrede.“

9) Raadets Betænkning er: at man kunde love den Nederfæriske Kreds en Hielp og Udsætning af Riget med trehundrede Heste, naar de til saadan Defension vare nødtrængende, og man ikke behøvede dem til at forsvare sig selv; med gienfædig Forpligtelse til samme Hielp for Danmark. Det foreslaaes derfor, at Kongen „af Hs. Mai. egne Undersaatter i Hertugdømmerne vilde i bemælte Tilfælde ogsaa komme Kredsen til Hielp med to Compagnier Fodfolk.“

*) Silkeævning.

10) Raadet billiger Kongens Proposition saavidt, at naar Silkevarer i tilstrækkelig Mængde, af lige Godhed og for samme Priis som de udenlandske, kunne forfærdiges i Riget, kunde Handelen med fremmede Silkevarer forbydes. Tillige andrager Raadet paa, at det med Hensyn til Klæde og Bomuldsvarer maatte tilsees dem, aarlig at forordne Nogen, som kunde undersøge, om Klædecompagniet skulde befændes at forbyde Varerne ubilligt, i Væning med Fremmede; og at Kongen i saa Fald vilde „tiltale“ Compagniet, „paa det nogle faa Personers Egeennytte ikke skal gravere den ganffe Gemenne.“ m. m.

11.

Eptherfom daglig forfahrenhed uduyffer at y købsteederne fast en ryngetyng hollis offuer uorriß Mandater, Menß faast Sees ygenom synger med dennom som dy welbeuogen erre, Indtil enten uorriß lensmænd elleroch tydt och offthe uy sielffuer ted erßhaarere: huorfor uy fornøden at uerre erachte at man imponerer dennom necessitatem illo modo, At naar dy nogen saag huorledis den och uerre kan offuer 8 dage laader forbyegaa, Och derpaa syden paa uorriß uegne talid bliffuer, daa at uerre of allene falsmaalid hiemfallen, Och dii som sliagt forarsagit haaffuer, syden at gorre Byen sylliit derfor¹¹⁾.

Actum Daalunkloster den 8 Martij Anno 1.6.2.3.

Christian.

122.

Christian Thommison til hande*) [B.]

Rygte om Emittet i Randers. Kongen anertner om Printsens Reise (fra Skanderberg) til Kolding mod Paaßen; senere til Antvorskov.

Mig er heer berettyd, att y Randers skall uerre nogen Skrøbelighed, dog eptherdi ieg derom ingen particulir Skriffuelse haaffuer, Saa haabis ieg derom intet at uerre, huilskit du uden thuiffuel ochsaa uell haaffuer y acht, sa fremdt nogit kan uerre.

Ederß Reise skall y saaledis anstille sa att y imod Paffe hellige dage kan nerre y Kolling¹⁾, Och epther samme hellige dage skall y begiffue Eder hiid till Landit och fortoffue til Andersson, indtill y faar uidere bud, huorthen y skall. Huorepther Marssalken med ted gaanske

¹¹⁾ Raadet har tilføiet en Erklæring over et "Bipunkt", nemlig "Bønder-Vegter", og er dets Formening: "At alle Vegter kunde affkaffes, undtagen naar Kgl. Maj. Jarhuur og gaanske Høiße reiser igiennem Landet"; da i saa Fald baade Kongens og Adelenß Bønder, efter Haandfastningen, skulle age det. "Udi lige Maade, at K. Maj. Bønder ager hvis som endelig giorres fornøden til Lehnenes og Lehnsmændenes Behov; dog at de forskaanes i deres Pløie og Høstetid". Raadet, for deres Reiser til Herredage, eller andensteds paa Rigets Vegne, "maatte derfor tillægges noget, enten udi deres Genant, eller med Vegne", m. m. Dog er Raadets Begiering, at Sagens Afgiørelse maatte beroe til næste Herredag.

*) Nr. 122 og 123 efter Langebeck's Afskrifter af Originalerne i Resenholms Archiv.

¹⁾ Man seer ogsaa af denne Anordning om Printsens Reise, at han uden Tvivl endnu, med sine Brødre, havde deres Hof paa Skanderborg.

Hoff sig skall med retthe. Huad Tey, som icke nöduendigt er till daglig brug, ted skall skybis ued Mars sa och mynen. Vale, Datum Københaffn den 25 Martii Anno 1623.

Christian.

123.

Christen Thomison tiil hande. [B.]

Printsen skal møde Kongen i Haderslev.

Printzen skall møde mig den 28 huius y Hadersleff. Marskalken skall folgis med. Och skall hand tage med sig 10 aff Drauanterne. Datum Anderskou den 26 Aprilis Anno 1623.

Christian.

124.

Christian Thomison tiil hande. [A.]

Han skal med Hertugerne Frederik og Ulrik, og deres Lærere, begive sig paa Reisen til Holsten paa den af Kongen foreskrevne Tid.

Du skaldt retthe dyn Leilighed epther att begiffue dig paa reysen med H: Frederich och Wlrich, epther huosliggendis Seddell, hues som H: Frederich epther dyn Seddels indhold fattis ted skaldtu paa Reysen bekomme. Den store uogen med dy 6 Rodtsueiidge skall naare paa Børnen; ued Rensborrig skall y bekomme en wogen med 4 Heste, Ellers skaldtu taage dyn eegen wogen med. Dig bliffuer tilffickit Sørgefleder till H: Wldrich¹⁾, sa och till 3 drenge och ellers 5 Persohnen, huilckit inden faa daage skall framkomme, huorudi du kandt laade

¹⁾ Formodentlig i Anledning af den brunsvigiske Hertug Philip Sigismunds Død (i Foraaret 1623: Slange, S. 491), der var Biskop i Verden og Dena-brück, og havde virket meget til at skaffe den danske Printz Frederik Coadjutoratet i Verden. Uden Tvivl er der i dette Brev Tale om den Reise, Frederik, der nu havde naaet sit 14de Aar, maatte gjøre til Verden, ledsaget af sin Broders Hofmester Chr. Thom. Schesteb, Stattholderen Gerh. Raupau, Martin v. d. Meden, m. fl., for at tage det ham tilfaldne Stift i Besiddelse. Hans Broder, Hert. Ulrik, der endnu kun var 12 Aar gammel, fulgte med, for at blive forfikket om et Canonicat i Verden. (Vf. Schlegels Overs. af Slange. II. S. 207, og Kongens her aftrykte Instruction.) Omrent den 5—9. Jun. skal Hert. Frederik være indsat i Stiftet Verden (s. Westphalen, Mon. I. p. 1966.)

fleede dy Persohnen, som mest huos Børnen er. Skolemeisterne sa och saa mange drenge som flegde erre, skall følgis med. Datum Hanaeraue den 12 Maij Anno Dñi 1623.

Christian.

125.

Christian Thommison till hande. [B.]

Vikere Anordning angaaende Prindsernes Reise, og hvilte af Hoffolkene, der skulle følge. Drahanterne skulle til Kiøbenhavn. De Smaa drenge (Pager), som ikke bruges, kunne sendes til Soerø m. m.

Alff Roeken och Sølffuerkammerid skall saa mange, som til den Reysse fornøden kan uerre, følge med; Kellersuend er aldt bestildt. Prindsens Skredder er beshalid at skulle begiffue sig til Københaffn, sammesteds att gorre Kleeder till Prindsen. Drauanterne skall til Københaffn, sa och aldt andit øffuerlig folk. Dy Smaadrenge, som paa Reysen ikke brugis, kan imidlertid sendis til Soer. Hassuer Skredderen en Dreng eller Suend, daa kan den waare paa sa lenge. Kraffuer och handklapper*) er y gerre**), sa att y begge dennom tylig nock skall bekomme. Datum Stenborrig den 17 Maij Anno 1623.

Christian.

126.

Chanseleren Her Christian friis tiil hande. [A.]

Om Dvæg, som kommer fra Stenberg til Antverpven, og om Indretninger, som i Anledning heraf skulle gøres. Hans Stenvinkel skal lade giøre to Stuelar af et Slags Marmorsteen. Dra Reiseren var kommet Brev angaaende Hertug Christian (af Anhalt).

Jeg hassuer bekommid Nogit fehe aff Oldenborrig huilskit mig mettke y gaar ned Nyborrig Huilken skall bliffue til Anderskou indtil markene ned køben: erre høstid, ymidlertid skall der gorriß Ett Plankes uerck til Ett Meldested Paa 400 foer, huilskit myty skall uerre fraa hiinanden adskylt, saatt halffparthen kan saa rom y huer Pladg. Der skall komme Ett hus mit y skillerommid huorudi Spande og Saarer kan gemmiß, huilskit ochsaa skall uerre Skylstad, saat Enhuer kan

*) Haandklapper, d. e. de den Tid brugelige Dyflag for Hænderne af fint Lærred.

**) 3 Gierde (i Arbeide).

haffue syn dundt for sig, Och kan ted hus som til den Blother vdenfor
 westerpordt bleff bygd, och nu til ingenting brugis, dertil orderis.
 Samme Plandeuert skall uerre En halff deele heidt*) Stolperne skal
 uerre aff Geg: huylckit alsammen Paa holmen skall tillhuggis, med
 Stolper Slaaer och Deeler, Och tilfammenleggis och bliffue liggendis
 indtil wydere beskeen, Och Eptherdi der nu kommer flere koer, Paa
 uyll och flere Bøtther Saaer Spande och andit Slicht gerriß y forrad
 och Beslaaes med Jern. Hans Stenuynckell skall aff Tudesten
 [Tuffeen?], Eller anden Marmell, laade hugge thuende Østekaar Paa
 den Storrelße indenudi Som et Iempelig Sølfad. Laagit dertil Skall
 gøris sliittig og Riiffues ind, saatted kan uerre teedt. I afftes, som
 jeg uille legge mig, kom der breff fraa Keyßeren att uy skulle cathe-
 gorice erklere os semdtlich, om hertug Cristian wille antage hans
 pardon ellerock icke, huoraff Lettelig er hans mening att achte. Vale
 Datum Affens den 2 Julij, Hora 8 formiddag Anno Dñi 1.6.2.3.

Christian.

127.

[Besalingen om endeel oconomiske Indretninger paa Kjøbenhavnns Ladegaard (sædeles
 om et Vandværk til at lede Vand ind i Staldene), og om Sund by Færgehuus.] [A.]

Memorial Paa huseß Chansleren Skall bestille Som systegang bleff
 glemdt:

- 1 Abraham tommermand Skal tilhøllis at gøre ted wanduert
 paa ladgarden ferdig, saatted icke saa tydt bliffuer wferdigdt**),
 Och huseßom aff kobber dertil skal gerriß atted bliffuer giordt til
 gaffns.
- 2 Wandit skall offueraldt y koestallen forsegis om ted er ferdig til
 att løbe, baade aff Søen saoch aff wanduertit, Saoch om fryb-
 berne saledis er satte at wandit kan løbe reyndt aff.
- 3 Wandit skal indleedis y den Nye Melkestune, baade aff Søen
 saoch aff wanduertit.
- 4 Suynen skal giffuis grøn kaal nogle gange y Hundedaagen huilcken
 y haffuen skal affblaadis dersom ted med myndß skaade ste kan.

*) Af et halvt Bræts Soide.

**) 3 Ular, i Uland.

- 5 tommis̃ woldmeister Skall taage Jord vdenfor porten Och fornyde grassuen paa den uenstre syde naar man gaar udaff Porten Och dermed opfiilde Bladgen, saatt den rende som er laagdt fraa dammen til Porten kan komme under iorden at ligge. Jorden Skall ochsaa henge fraa fundementid aff kallestallen til dammen, Och skall Jorden fyllis rundtom dammen lige høyd og settis med tørre. I samme dam skall gorris̃ et temmeligdt bredt wandested huoratt fehet kan uande om der gys̃ bres̃ Paa uanduerkit. Samme Bladg̃ skall leggis̃ med Steen huylke skall fattis̃ vdi tommer saat Samme Steen icke bordttredis̃.
- 6 til Abrahamstrup skall En tommermand forskickis̃ som sammesteds̃ kan sliie broen som gaar til hussit.
- 7 En Maaler skall ochsaa didhen skickis̃ som kan maale gemeckerne.
- 8 Der skall bestillis̃ didhen nogle skyffuer*) och Stole och Bencke, huorybland Gitt skall uerre som kan wddraagis̃.
- 9 Der skall ochsaa gorris̃ 4 Sengesteder huoryblandt dii 2 skall uerre nogit bedre giordt.
- 10 Dy skall tilhollis̃ att opsette ted hus̃ ued Sundbyserge, och om der kan fattis̃ nogit tommer (som dog er en ringe tyng) daa kan ted kobis̃, hussit skall staa Paa Dammen saa ner til Brofarrid som mueligdt kan uerre, Och om Samme demning icke Er høy nock, som ieg dog icke andit troer, daa skall der settis̃ endnu en steen Paa. Naar hussit Er saatt daa skall dammen gorris̃ jaamegit Breder Epthersom ted kan fornøden synis̃.

Actum flensborrig den 3 Julij Anno 1.6.2.3.

128.

Chansleren Her Christian Friis̃ til hande. [B.]

Befalinger om Ariqeske, der skulle legges i Elben, og om Tilfyn ved (Rosenborg?) Haven. Kongen har erfaret, at nogle Jesuiter hemmelig have listet sig ind i Danmark, m. m.

Raphaell skall ygen komme paa Elffuen, Och Markatten paa Wesserren, der som den laa tilforne. Der skall ochsaa med Mar-

*) Skiver o: Borte. Formedentlig menes ogsaa nedenfor et Bord, "som kan uddriged."

fatten eller och strax epther komme tre aff dy Sachter, som y fior uaar y Norland, enhuer besaatt med 12 eller 14 mand. Maarkus Skall beshaalif att tilstille Hans Smalkalle ¹⁾ Hoffuidneggelen, Saat hand kan wformodendif komme y hassuen, att erfhare huorledif y hassuen oc stallen hollif hus. Der jeg nythygen uaar ued hamborrig, daa erfohr jeg inter alia at der er dragen fem Jesuiter ind y danmark ²⁾, som huos sig hassuer hassit en stor antal mynted guld, aff huylke dy fyre er kommen tilbage, och den ene endnu at uerre tilbage. Epther huilke du med sliid skaldt laade erfhaare. Derrif Rassin hassuer jeg inted kundt erfhaare. Den som taalede med dennom, hand gaff sig vd for en Papist, huorfor dy sig for hannem oplod, ochsaa fortroede hannem, atty kende endnu mange huos os, som den Rommerske kyrcke hegeligenf Affectionerit Er. Herhuos sender jeg dig et Memoriall paa adskillig ehrinder. Gressuen aff Oldenborrig kam hiid y afftis; den Mansfelder truer nu styfft, ysteden for att hand y fyrstningen gaff gede ord. Vale. Datum Rodenborrig den 14 Iulii Año 1.6.2.3.

Christian.

129.

[Besaling om Blegings-Planker at sende til Frederiksborg.]*)

Der skall forskidif till frede: 5 tyllther Blegings Planker Och naar uognen dennom Patager daa skall dennom beshaalif atty dem afflegger paa Dlskob mark ued blegghuffit.

Actum koben: den 15 Agustj Anno 1.6.2.3.

¹⁾ Hans Merckel von Schmalkalden, var 1608 Slotsfoged (Forvalter) paa Kiøbenhavn's Slot, og blev 18. Mai i d. A. af Christian IV. forlenet med Hiorthelms Mølle. (Orig. i Geh. Arch.)

²⁾ Om Jesuiter i Danmark under Christian IV. s. bl. a. Pontoppidans Ann. III. 754. Schlegels Samml. II. 2. S. 134, 135. Anm. til Overs. af Slang. II. S. 346. — Om de af den catholske Propaganda indleiede Be- stræbelser til at bringe Catholicismen i nogen Opkomst i Danmark ved Mis- sionairer af Dominicaner-Ordenen, Iedsagede af nogle Jesuiter, der 1623 virkelig kom ind i Danmark: s. Beretningen i Münter's Reformat. Hist. II. S. 653—662, som finder Bekræftelse ved dette Brev, og ved Nr. 145 og 146.

*) Af Rensetammer-Archivet.

[Besaling om et Forhør, som skal holdes med „den tydske Frue.“ *)] (B.)

Hues som Christen Thommison med den Tydske Frue¹⁾ y Nyskolay Eggebredt och Hans Pedersons Meruerrelse, huilcke hiinders Suar skall protocollere, skall taale.

1. At hun syn vdgiffuen forplicht sig nocksom ued att errindre. Huormod ieg formercker hiinder att haffue tracterid allehande, y ted [hun] til Daalum sig med Børnens præceptor haffuer giffuit y Kraakell, offuer hannem skyndit²⁾ nogle løse Kompaaner (Som hun ued syn Byge fraa Dthense lod henthe), huilcke samme Skolmeister paa Kongens³⁾ truede och wdesfede.
2. At hun hiinders datther laader taale allehande vtilberlig Snack, Sa och laader hiinder ferris omfring werre end en Bundeplige, hiinders plige laader hun rende omfring epther Nye tyding.

Saframdt hun sligdt icke indstiller, och sig ued samme tienystpige stiller, i Betrachtning att ieg sligge letferdige fold [icke] achter att haffue y myt huß megit mynder huos børnen, Saframdt uy skall lenger bliffue saumen.

Samme Plige løbber neder y Borrestuen neder aff Porten y alle wraer paa Slottid. Huad for mores hun holler offuer borde och andenstedt, ted kan ersharis aff Ellen Marsuyn.

Actum Frederichsborg den 1 Septembris Anno 1623.

*) Efter Langebeks Afskrift af Originalen paa Rosenholm.

1) Maaskee menes her den „tydske Hofmesterinde“, der omtales under denne Benævnelse i Kongens Skrivealender for 1625, hvor der under 9. Mai findes antegnet: „Syd den tydske Hoffmeisterinde 200 Dl. in specie for et aars Lon, och syd hun dermed syn Afsteen.“

2) Sat ud paa ham.

3) Et Ord er glemt i Brevet. Maaskee wegne.

131.

Chanseleren Her Christian friiſt tiil hande. [A.]

En Pige ſendes til Klobenhavns Ladegaard, for der at brænde Brændeviin. (Jof. om hende Nr. 133.) Kongen meddeeler et Brev, ſom angaaer Greven af Mansfeld og hans Sager i Tydſkland.

Denne Piige ſkall wyſſes vd Paa ladgarden huor hun ſkall beſee dy Store brendevynſkedell, Och om derpaa nogit kan fattis, Da ſkall ted ſließ. Saframdt ted nogit ſnardt kan ſte, daa ſkall hun der bliſſue Och hiinder forſkaffis En ſeng y ted kammer derhuoß ſaoch kull och andit hun behoffuer att gorre aff, Menß om ted Skulle uare nogit førend hun kan komme tillatt gorre nogit, daa ſkall hun komme ygen.

Befhall att Nyckolauß kommer hiid ſtrar. Aff huosligendiß breff Erſhaarer du huorlediß ted Staar tyll med Manſfelder, gud giſſue Bocker haſſde hannem henne. Vale.

Datum frede: den 13 Octobris Anno 1.6.2.3.

Befhall atty ſtynder dem med att Sage Suanerne ind och Blucke dem Och ſyden hiidſorſtike dunen.

Christian.

132.

Chanseleren H. Christian friiſt tiil hande. [A.]

Hoſſratderen og Solſkammeret ſal paaſtyndes at komme til Frederiksberg; Hævre til Heſene, ſom har manglet en heel Maaned, ſal ſendes ud, m. m.

Myn Skredder ſauelſom Solſkammerid haſſuer glemdt dem tylbage, huylke du ſkalldt Skynde hiid, Och naar Skredderen En andengang vden Zeddell antager eller fører folk Paa Elottid, daa ſkall dy inted Spißis eller Bethaliß.

Meſteren aff kobberteſeren ſkall komme hiid och gorre nogle kopperrender. her er ingen haſſre, Och haſſuer heſten En hell Manid Edt Byug, huorfor der nyll ſamydt forhanden Er ſtrar hiidſickis Och ſendiß bud til Syuerdt med Ett Eget bud at hand ſender haure fram. Vale Datum frede: den 14 Octobris Año 1623.

Christian.

133.

Chansleren Her Christian Friis tiil hande. [A.]

Om et Qvindfolk, som skal brænde Brændevin paa Frederiksberg; 500 Dren og Keer skulle kaldes paa Kiøbenhavns Ladegaard; Torn og Hæsel skal plantes paa Dæmningen omkring Ladegaardsmarken. Om Mogens Ulse lds Enke og velædle Sønner, m. m.

Thed kuyndfolk som skall brende Brenduyn¹⁾ skall tilforordniß Ett haffnuorjen kuyndfolk som hiinder kan hielpe, Och huadfor materie hun begerer att bruge tilatt brende aff ted skall hiinder forskaffis. hiinder skall om aarid giffuiff 20 dl cur: saoch Maanidß kost, huorlediß du kandt laade tractere med hiinderß opuarter ted staar derned, hun som skall uerre Meyster kan giffuiff nogit sa hun holler den anden med. Huad Hussum bender anlanger, Naar gerdene tilskiftis andre som dem Lucker och holler ued macht ued Ibstrup, Saa er ted tedsamme, huilkit du kandt beshaale atted Strax skeer. tallid Paa keer Och Dren Paa ladgarden skall uerre fuld 500, ty ted er ynueligdt att Paarrid kan forthere 14 laaß, yhuor lenge dy ochsaa skall staa. Dertilmed kan man altiid, naar man nyll, blißne aff med Dren huos Slachteren. Dertilmed Skaaniß ochsaa megit foder med den Mast, som giffueß Enparidt keer saoch Dren. Ifhyor gidis selsam om med althing. Abraham lakey skall begiffue sig tiil Bergen, hand haffner aldt fatt syn Paasß.

Der skall forskickis til frede: myrkegraadt fleede saamegit Som till thuende kyorteler til mig och Prindgen ted nyl uerre gaatt Engelt elle frandß fleede. Der skall gorriß 8 paar guldshechter som Prindgen kan bruge y En kyortell fortyll.

Der skall fraa frede: med ted forste komme nogle laam til koben: huilke skall der annammis och Slachtis. y ted kammer som ted kuyndfolk skall uerre skall gorriß nogle hylder huorpaa man kan setthe

¹⁾ E. Kongens Brev af 13. Dec. (Nr. 131). At Brændevin allerede paa den Tid var i hyppig Brug her i Landet, kan sluttes af Rigsrådets Betænkning (dat. 6. Jul. 1622) paa "Kgl. Maj. naadigste Propositiones dat. Kiøbenhavn 16. Jun. 1622" (som ikke haves) Art. 2: "Belangendes accise af Æl og Malt, ikke at kunne opløbe med den ferrige." Raadets Betænkning hertil er: "At der kan lægges paa Brændevin, af hver Pot en Skilling, hvilket formodentlig ved den anden accise vel skal kunne opløbe imod den "accise af fremmet Æl, forend den blev forpagtet."

nogit tynteſy ſaach kobber: Jeg ned icke rettſher endatt huof laauers
frøger bleff beſtyldt nogle ſengſteder och Stole till Abrahamſtrup.

En aff wrtegardsmenden ſhall forordniſ till ſom ſhall Paa dem-
ningen Omkring ladgardsmarken Plante torn ſaach haſſell huortill
hannem ſhall ſtaffis hielp, Baade till att opgraffue dem y Skouen,
ſaach att ſliithe dem, hand ſhall ochſaa Paa dy ſteeder ſom wore kan
ſetthe unge Afke och Ron, och dem med hueſ af tornen huggiſ binde
omkring dem, ſaatt haarer icke forderffuer dem; ted Steeg uyll ochſaa
ſliittis naar henderne haſſuer tiilſaaed.

Nu ieg uaar Paa Abrahamſtrup daa Erſhor ieg at Mogens
Wſfeldt ſalig Born¹⁾ alle tre uare Paa Sielſee och holler fryſſ
huſ, dy haſſuer Jagit fogden aff gaarden wanſiet hand haſſuer for-
pachtid gaarden aff derriſ werge, Saach Sluppid Moderen loſ aff
hiinderſ custodie, huilckit Sig icke ſalediſ kan Skide, Gptherdi hinderſ
bedriffit nockſom Er beuyſt. Och hueſſom ſked er at man rigore juris
med hynder icke haſſuer proſederit, ted Er ſked for dy Stotkræckelſ*)
Skyld, wyl dy endnu haſſue att huermand ſhall uyde huad derriſ moder
Er for en, daa kan ted Endnu ſkee tylig nock. Huorfor du fandt
Skriffue Jacob till ſaach Corſidſ ſom ſhall nerre derriſ werge, atty
raader Bod derpaa, ſerend landit bliſſner fuldt deraff²⁾. Vale. Datum
Meelbye den 18. 8to: Anno 1.6.2.3.

Chriſtian.

¹⁾ Mogens Wſfeldt til Selføe (ſom hans Fader, Jacob Wſfeldt, byggede 1576),
D. R. Raad og Admiral, død 15. Jun. 1616, var gift (7. Aug. 1597) med
Anne Munk, Datter af Chriſten Munk til Toberup. Hvad hendes "Bedrift"
eller Forſeelse har været, derom er i de tilgængelige Rilder intet at finde. Hun
er bleven meget gammel, og levede endnu 1647. Børnene vare Corſiſ
Wſfeldt til Tviss, Capitain, ſaldt i Sotkrigen 1644; Jacob Wſfeldt til
Kardstoft; Chriſtian Wſfeldt, ſom ſaldt 1627; og Anne Wſfeldt, g. med
Caſpar Gerſdorf til Hindſeld.

²⁾ Stotkræcler (?), et Udvemſord. (Rækel, af det Høll. [og Matt.] *Rekel*
"ein Flegel, Rummel." Brem. Wörterb. III. 469.)

³⁾ I et Kongebrev af 23 Dec. 1624 (Sixtll. Tegneſter) til Chriſtian og Cor-
ſiſ Wſfeldt, berulger Chriſtian IV., "at Du, Chriſtian Wſfeldt, Din Moder,
"ſom hidtil paa Selføe haver været anholden, maa til Dig tage vaa Din
"Gaard Tviss, ledig og løs, ſaa at hun Kirken maa ſøge; menſ udi ingen
"Forſamling eller andenſteds af Gaarden fremkomme."

Chaufeleren Her Christian Friis tiil hande. [A.]

Forfællige Anordninger Deconomlen vedkommende. Om Opsyn med Mynten af Rentemeisterne, da Kammeritieneren ikke kan passe paa, naar han reiser med Kongen. Den daværende Myntemeister, som ikke duer meget, kan gierne, som han selv har forlangt, faae sin Afled, naar han er færdig med sin Smeltning.

Thed Offuerfickede fleede ¹⁾ sendis ued denne bressuiffier tilbaage ygen, ted er inted thyenligt dertill Jeg ted uylle haffue. I kammerid ued kyrcken ligger nogit brundt fleede, huoraff Ett stycke Skall hiidsfickis.

Dy laam som herfraa kommer Skall Slachtis Och tiil holmen saoch børnehuiffyt forbrugis.

Naar dy Sengisted saoch dy bestilthe 12 Stole bliffuer ferdig och dydhensfickit, saa kan man dermed hielpe siig. Den wdtrecken Skyffue skall diidhen skydis. Safrandt Nyckolaus skall continvere huessom hand haffuer for, daa uyll endeligenß en anden uerre som man kan bruge. Naar gud uyll ieg kommer tiilfcrede, daa uyll Jeg besehe den affpehling paa Namager. Der skall strax hiidsfickis 8 tylther gode gullands Bohr.

Jeg Skreff syfte gang Renthemeysterne tiill, atty skulle forordne En aff Rentheriet tilatt giffue achtepaa Mynthen, ty kammertieneren derpaa ick kan uare, naar hand med mig Keyffer, Andre dertill att bruge Er inted raadeligt. Kunde man haffue mynthen strax ued Rentheriet ²⁾, saatt een af Rentemeisterne ydeligenß kunde sehe dertiill, daa naar ted best, Ochatt ick altyd En Skriffuer haffde ted wnder hender, menß sommetid En sommetid En anden; ty naar disse Skriffuer och Mynthemesteren faar wenskab med huerandre, Daa gaar ted uyst vd offuer den trydie.

Denne myndtmeister ³⁾, ted forste hand kom hiid ygen, daa Spurthe hand sig for om hand skulle arbeide Paa den forrige maahner: der

¹⁾ Det „mørkegraa“ Slæde, som Kongen den 18de Dec. forlanger udsendt.

²⁾ Ved at sammenholde dette Sted med Kongens Udtryk i det følgende Brev, kan der neppe tvivles om, at Talen ikke er om Mynten paa Frederiksborg, men i København. Om det Sted, hvor Mynten fandtes paa Frederiksborg Slot, haves i øvrigt forskellige Meninger (s. J. P. Rasbeck's Frederiksborg Slots Beskr. S. 79).

³⁾ Den Myntmeister, mod hvem Christian IV. i dette Brev ytrer saa ringe Tillid, har uden al Tvivl været Johan Engelbrecht, der 1621 har myntet for

hannem bleff aff Pouell Maaler¹⁾ y myn fraauerelſſe Snaarid. hannem icke andit att haſſue forſtaed, Daa ſagde hand, atthand icke begerthe ſaa lenger att arbeyde, hand ſkall ochſaa Strax ſaa ſyn affſteen, ihedforſte denne Smeldtning Er ferdig. Haſſde ieg uerrid heer, daa ſkulle hand inted haſſue kommid till att Smeltthe. ted hand fand, ted uyll ieg leere En anden y tree daage. ted er ganſke inted raadeligdt atty Smeltther Paa derrick Cygenhand. Vale Datum frede: den 21 Sto: Anno 1.6.2.3.

Chriſtian.

135.

Chañſeleren Her Chriſtian Friiſ tiil hande. [A.]

Mere om Myntværket og Vanſeligheden, at finde et paſſende Sted til ſamme. Kongen bar i troſte Tidender (fra Tvedſland) læst en falſt Eſterretning om Hertugen af Brunſvigs Død, ſom er anden Gang i dette Aar; ligeledes Tidender om Betlem Gabor.

Eptherdi der er ingen aff dy gullandſke boer²⁾, daa uyll ſaa mange andre tyſke deeler hiidſkidiſ. Myndtuerdit att haſſue y Anderſ Olſſſſønſ ſuaarteer, Epther Rentemeiſterens meening, ted er inted uerdt, ty dy ſkulle baade ſielf, Saach y Chañſelierne³⁾, ſaa Liidit

Kongen i Kiøbenhavn og 1622 og 23 paa Frederiksborg (hvor et ubiemyet Sagn lader ham blive henrettet for Bedrageri). Samtidig med ham var der i Kiøbenhavn endnu to andre Myntmeſtere, Nicolai Schwabe og Hans Poſt. („Nicolai Suab oc Johannes Poſt ſunge huer Myntmeſters Beſtilling.“ 5. April 1618. Etæll. Register.) (Sej. Beſtrivſe over danſke Mynter og Medailler. S. XXVI.)

¹⁾ Med Maleren Poul Rommeler blev d. 14. Sept. 1623 ſluttet Contract om at decorere Frederiksborg Slotſkirke. Den 15. Aug. 1616 fik „Pouel Rommeler Maler“ Brev paa 200 Rldr. for to Drengs at underviſe i Malerſenſen, i 2 Aar, fra Juul 1615 at regne. Den 29. Marts 1620, fik han et Stykke Jord i Hillerød (i Omkreds 180 Roder, hvor Rode regnet til 8 ſkallandſke Alen“; og den 14. Febr. 1625 fik „Pouel Maler“ Kirkeſs Aupart af Elangerup Sogns Kirkeſtende, imod en aarlig Afgift til Elangerup Kirke af 8 Pund Rug og 10 Pund Byg. Endnu d. 13. Aug. 1629 har han været i Kongens Dienſte, da han d. 13. Aug. 1629 ſaaer Bevilgning paa Eſrom Mølle, imod deraf at give halv Landſkyld, „ſom er 8 Pbd. Meel aarligen.“

²⁾ Børd, Brøder.

³⁾ Cancellierne, det danſke og tyſke, havde paa Frederiksborg deres Plads i den øſtre Eideſloi ved den anden, eller mellemſte, Slotſgaard. (ſ. Berg's Beſchr. des Hauſes Friedrichsburg. fol. C. 3. 6.) Men at Kongen her uden Tvivl mener Cancellierne og Mynten i Kiøbenhavn, er evensfor bemærket.

Roelighed: heer er mit Sengenhammer langdt fræa dem, dog kan ieg høre huer Slaag naar ted Er stille. Waar ted icke for atty skulle hæffue gang Paa Elottid, daa naar dertill ingen bedre plæz end y den gamle Raadstue ty ted er ued Jorden.

Herhuoß Sender Jeg dig en Zeddel paa nogle Enorer och andit toy som til myne kleeder skall, Enorene skall gerriß aff syn guld. dy tryckte tydinge fick ieg hæfftis huilcke erre herhuoß. y dy forrige hæfde dy saatt huilken dag och paa huilken Steed den regerendis herre aff brunsvig naar ded, Och hand hæffuer icke hæft et hoffuiduerck. Jeg synt bud ygaar derfraa. dy hæffuer y aar nu thuendegang sagdt hannem ded. Jeg tencker dy skryffuer som dy gerne saa ted. Er dyss tyding uysse om Betlehem, daa ter ted samme uell forandre statum germaniæ. Vale Datum frede: den 24 Octobris Anno 1.6.23.

Christian.

136.

[Besaling (til Cantsleren) om at lade opsoge et Brev i det tyske Cancellie.] (A.)

Laad En aff ted tydtiske Chanseleie leede Dy hussom aff den Nedderjerige freydh bleff wdgißuen anlangendis dy 4 Stycker dennom bleff laandt nu Syt, Och tag ted Strax medtig herud.

Actum y hæffuen 25 Sto: Anno 1623.

137.

Chanseleren H: Christian friiß til hande. [A.]

Om nogle til Kiøbenhavn ankomne Russer, som Kongen overdrager Cantsleren at tale med, for at erfare, om de viskelig have nogen diplomatiske Fultmagt m. m.

Du fandt taale med dy Ryßer och taage bressue aff dem om dy dem uyll saa fraasig, Och Er ingen thuysfueell att saßramdt dy saar dem fraa sig daa Erre der ingen gesanther deryblandt, Och saßramdt Der naar En fulmechiger gesanther yblandt, daa kan man Ordinere en aff Skyskaapiteynerne till En prestaff for dem, Ellers kan ted gorre yhuem man nest forhanden hæffuer. Vale. Datum frede: den 30 Octo: Anno 1.6.23.

Christian.

Memorial Chansleren til hande*) [B.]

Kongen meddeeler forstfæltige Befalinger angaaende Bygningsarbeide, Støbning af „tvende Billeder,“ som Italianeren formede, og af en Hest, m. m., men særdeles om Krambødernes Indretning, og andre Arbeider ved den nu næsten færdige Vorrebygning.

1. Der er bestyldt nogle hystre omkring ueggen y kyrken til frede: huos den forrige Elodhsnecker, huorepther Skall Spørris om hand dermed er tyluerds.
2. Om der faaris fordt med den laade som bleff bestyldt at skulle oyhuggis til Veldering saoch den Mølle som ochsaa skulle til Veldring.
3. Der skal bestillis tommer til dy Brokaar ued Croneborrig huor som man ted best kan bekomme.
4. Dy kramboer paa borsen Skall fortyngis, saatt tommerid y forrad kan tørris, Och paa ted dy skall icke løbe uylt derudi, daa skall der gørris thuende huorepther dy dennom syden kan Rethes.
5. Hans Steenuinkell Skall tilholdis att hand ferdiggior ted affryds til portalid for Borsen¹⁾.
6. Med Bøsestoberen skall accorderis at hand Støber dy thuende bylleder, som Italianeren formede, Saoch den Hest²⁾, huorhuos (saaframdt hand ted antager.) hand sig skal obligere naar hand ted arbeide uil leffuere.

*) Efter Klevenfeldts Afskrift af Originalen.

¹⁾ Borsens Anlæg skal først være begyndt 1622 (jvf. Elange ved Schlegel. II. S. 231. Pontoppidan Orig. Havn. S. 328) og, efter Indskriften paa den af Hans Stenvinkel udsorte østre Portal, var det kommet saavidt med Bygningen, at denne Indskrift kunde sættes 1624. Med de i dette Brev allerede omtalte Krambøder og den øvrige Indretning gik det neppe saa hurtigt. 1634 vare de imidlertid i Brug; der folgtes bl. a. Pynt, Klædninger for Mandfolk og Fruentimmer, udenlandske Væger, m. m.; og Versen var en Samlingsplads for fornemt Folk. (Ogier, Iter dan. Ed. 1656. p. 39. 82.) 1636 udsædte Christian IV. hele Borsen paa 3 Aar til „menige Riibmand og Krammere i Kiøbenhavn“ for 2000 Rdlr. aarlig. Paa den vestre Portal findes Aaretallet 1640. (Nyerups Charakteristik af Christian IV. S. LV—LVIII, i Tillægget.)

²⁾ Man skulde synes, at her neppe kan menes den bekendte Hest med Løven (i Rosenborg Have), da dennes Udførsel i Metal allerede omtales at være i Værk d. 5. Oct. 1618 (s. ovenfor S. 61.) Men hvilken anden Hest?

7. Der staar nogle Sengisteeder paa Ibstrup huoraff 4 aff dy Slet-
tyste skall leggis paa en Rustuogen och forskydis till kroen for
frede: och lessueris kroemanden Sammesteds.
8. Den brygger paa Ibstrup beklager sig icke att kunde bliffue befoddrid
huorudoffuer der gaar stor bekostning, huilkit uyll remedieris.
9. Naar dy framboder paa Borsen bliffuer fortyngit daa uyll derhuos
tillhyge tendis paa beslaag til dorre Och Slaaguynduer Saach dy
wunderste uynduer paa Borsen, huylke skall uerre aff temmer och
lyge ued framboderne fortyngis. Dy effuerste thuende reyer skall
gorris med glaas dog inted til att lude op.
10. Skriffuerstuerne paa begge Under, om dy faller siidt *) thyl, daa
uyl dog Baanelingen fortyngis, huylkit ochsaa uyll Skee med
wyndeltrappen optil lofftid, saach den Gang och Skillerom ymellom
huer lofft, Item dy effuerste loffthe.
11. Och Eptherdi Borsen ued Mattetyde icke kan laadis uden wacht,
daa skall achtis om man paa begge syder y Opgangen kan faa et
lydit loffomente, eptherdi hand dog skal den forandre. Och om
endskondt ted icke y den ende nu skee kan, som wender ymod
Slottid, daa kan ted nocksom anordnis y den anden Ende tedt optill
gaulen, Saa kan man op ad gaulen laade fore en Skorsten op,
saatty derudi kunde haffue En sackeloffuen. Actum Frederichs-
borrig den 1 Novem: Año 1623.

139.

Anuordt Ahn den Byskop. [A.]^{*)}.

Man habe den Einfall ganz vngerne fornommen, Man will
ihunerhalb wehnich tagen Vordt durch gesanthen bey Ihm haben Es
verwunderdt mich nicht wehnich dass der Elus, So auff dem landtage

1) En Mands Navn: Bitt, Veit. Uden Trivsl samme "Sommermester"
Siet Kragen, som forekommer (1613) i Danske Mag. I. 255. 56.; hvor hans
egen Underkrift Vitus findes.

*) Dette med Blyant skrevne Udkast til et tydsk Brev, maa formodentlig vare be-
stemt for den bremiske Erkebiskop, i Anledning af det ovenfor (S. 121,
Anm.) omtalte Udsald af Grev Mansfeldt i Ostfriesland. Vel har det
folgende Udkast Overskriften: "An den Erkebiskop"; dog nævner Kongen
ham ogsaa, i Brevet selv, „der Biskop“. Saavel dette, som de folgende
Udkast uden Aar og Dag, Nr. 140—144, hvis Originaler findes i Archivét,
ere af Gram paategnede, og henlagte ved Aaret 1623.

gemacht nicht mit wbergessicket ist. Man will aber erstes tages volck nach Staade vndt Burscheude schicken, Souerne sie Giffeshalber vberkommen können.

140.

Af den Erkebiskop ¹⁾. [A.]

Om den brudsigste Hertug Christian's og Grev Mansfeldts Røstninger og Øvringer, som Erkebiskoppen har villet hindre; hvilket Kongen fraraader, paa Grund af Grev Mansfeldts Erklæring.

Daß ich auß h: Christian zu Braunsch²⁾ wieauch des graffuen von Mansfeldt Schreiben vernommen, daß der Bischof allerlei

¹⁾ Erkebiskoppen af Bremen, Johan Frederik af Holsten-Gottorp, Son af Hertug Adolph (død 3. Sept. 1634).

²⁾ Denne Christian IV. Søstersøn (f. 10. Sept. 1599) og hans Forbindelse med Grev Ernst af Mansfeldt, er nævnt ovenfor, S. 123. 124. Hans ridderlige Aand, personlige Tapperhed og øvrige krigeriske Egenskaber, udmærkede ham blandt de i Begyndelsen af Tredive-Aars Krigen handlende Parti-Høvdinge, meer end en stor og uboelig politisk Character, eller ved Feltherrens Erfaring og Kundskab modværdige Talenter. Hans Ansirengelse og Opoffrelse, hans Dristighed, og den ham undertiden gunstige Krigslykke, blev ogsaa uden nogen afgjørende Folge. Samme Aar, som den tappre Mansfeldt (d. 19. Nov. 1626) i Zara i Dalmatien blev bortrevet af en snigende Heber, blev Ferdinand II. ogsaa befriet for en anden, ikke mindre utrættelig og ubegrebem Gjende. Hertug Christian af Brunsvig døde d. 6. Mai 1626 i Wolfenbüttel; Regle mente af en langsemt virkende Gift (Theatr. Europ. I. p. 971). Hans Forhold til sin Morbroder var i Begyndelsen af hans krigeriske Løbekæde ikke saaledes, at det medførte nogen betydende politisk Nærmelse; naagtet der siges, at Kongen skal have haft personlig Indstøt for den unge, fyrige Prinds, som i sin tidligere Ungdom var en Tid lang ved det danske Hof („Herzog Georg v. Braunschv. u. Lüneburg, von J. v. der Decken. 1833. I. S. 83.) Han kaldte ogsaa 1621 Hertug Christian (der som oftest nævnes „der Administrator von Halberstadt“) til Congressen i Zegeberg (ovenfor S. 89.). Men Kongens Forhold til Keiseren, med hvem han saa længe som muligt søgte at holde sig paa en saadan Fod, at det ikke kom til afgjort Brud, og Kongens egne Planer til at komme i Besiddelse af Stiftene Bremen og Verden for sin Son, gav Anledning til, at han gjorde sig al Umage for at holde baade Hertug Christian og Grev Mansfeldt borte fra den nederstaaende Kreds. Af et følgende Brev (Jan. 1621. S. 149) seer man ogsaa, at Kongen paa sin egen Maade driver Spøg med sin Søstersøns fælden vel overlagte eller efter rigtige Planer udførte krigeriske Foretagender. Hertugen havde, i sit 22de Aar, været en af de allerførste til at gribe til Vaaben for den fordrevne Pfalzgreve og bohemske Konge Frederik V. Der sigtes, at en ungdommelig og ridderlig, skøndt ubetrig Kiærlighed for hans Skionne og ulykkelige Søstendebarn, Elisabeth af England, var den første Anledning dertil. (Paa sine Faner og Mynier plejede han at føre den Devise:

tedtlichkeithen tegen dehenen Soldathen so ihuen zulauffen wollen wbet, vndt ob der Biskop sich woll Ennskuldiget ihn (in) seinem Schreiben, So muß ich doch meines vetthern schreibendt trawen, Will derohalben ihm rahthen daß er solches einstelle, auch weill man des Mandhsfelders Erklerung bekommen daß er, souern Er nicht offendiret, dem Stiffthe nichts thun will; So wehre zum diinligsten daß daß solck so ahn- genommen ist wiideruhm abgescuffet wurde vndt neutrall bleyben.

141.

Ahn den Churfursten zu Sagen. (A.)

Nengen vil begiere Churfurkens Betenkning angaaende Sagenes forvirrede Tilstand i Tyskland : og særdeles, hvar man helst maatte foretage med Hensyn til Greven af Mansfeld.

Nachdehm es Ruhmer Ihn Römsten Reiche zu einen Eelsamen Zustande geraachten, vndt man dißes ordz keine gewißeidt habe wie es ahnißo zusteen mag, darzu fernimdt man auch daß dii dracksalen der Religionßuernanthen Je lenger Je mehr zuwaren, Wihe auch ahn dißen orthen des Mandhsfelder Armei halber ihn großer gefahr steen.

Begeret man derohalben zu Erschaaren den zustandt deselbigen, auch waß ihn des Mandhsfelders werck sohrzunehmen.

142.

Ein Brieff. (A.)

Ahn den herzog von Lyneburch, daß nach dem man zuuorn Ihn der guthe versuchet hatt ihm vndt he: fri: zu holstein der streitigen sachen halber des Spolii vndt Jammerdickß, vndt es dahmalß keinen fordtganc gewonnen, Alß wolthe man noch auffß newe dasselbige ver-

Pour Dieu & pour Elle; som Catholikerne ikke glemte at bruge som Vaaben imod ham. J. v. der Decken: Herzog Georg v. Braunsch. I. S. 112). Christian IV. vilde derimod aldrig beslutte sig til nogen egentlig Drossering for sin Svoger Kong Jacob, eller hans Datter; og, ligesom de fleste Tyrster i den nederlæriske Kreds, tovede han saa længe med at erklære sig med Alvor og Eftertryk for den protestantiske Sag, indtil Keiseren og det catholiske Partie havde faaet friere Hænder til at medvirke og undertrykke de splittede, og omsider kun usuldsomt forenede, og uheldigt ledede Stridskræfter. Hertug Christian selv blev tilsiæst et Offer, ikke blot for sit ungdommelige, romantiske Felttesind, men for egennyttige og fiendtlige Intriger i hans egen Slægt, det vælsfærdige Hums, som Keiser Ferdinand godt forstod at benytte.

suchen, worzu man gesanthten ordnen will wan man Ersharen kan wan es Ihn zu besten gelegen sein mag.

143.

Friderichs gynthor zu handen. (A.)

Det paalægges ham at giøre Udkast til et Brev til Keiseren, hvori Kongen vil sige at undskyldte Hertug Joachim Ernst af Holsten (Ploen), som ved afslidige Handlinger har paabraget sig Keiserens Misbeg.

Eine fohrskrift ahn den keysser Führ herdhog Joachim Ernst zu holstein ¹⁾.

Weil ehr sich beschaalet daß ihm ihn (in) ahnzuchung der Lehn disse nachfolgende obstacula fohrkomen Solthen :

- 1 daß er dehm Phaldsgraffuen ihm Behmsen wehsendt auffgewartheet.
- 2 daß er Ihn des Phaldsgraffuen ahnligendt sich ahn mihr sich hatt gebrauchen Lassen.
- 3 daß er sich gegen dissem keysser (doch ehe er zu dissem dignitet gekommen) bei den Venetianer hatt gebrauchen lassen.

Disse motiven können vngeserlich gebrauchet werden:

- 1 Er sei Ein Junger herre gewehssen, vndt es nicht besser verstanden.
- 2 Er habe kein zünd ²⁾ gehabt.
- 3 Er habe sich nihmahls ihm fehlde bei dehm Phaldsgraffuen gebrauchen Lassen.
- 4 Daa er vernommen daß der Phaldsgraff ihn vugenade kommen, So haatt sein abscheidt genommen vnd ganz sich von ihm abgewendet.

Conclu:

Man hoffthe Er wurde den keysser Ihns kunfftig begehelige dinsten noch leisten können.

¹⁾ En Son af Hertug Hans den Yngre, f. 1595 den 29. Aug., Stifter af den Holsten-Ploenske Linie; gift den 12. Mai 1633 med Dorothea Augusta af Holsten-Gottorp; død den 5. Oct. 1671.

²⁾ Sig, Sæde, Kyrstendomme.

144. (A.)

Ein andtuord Schreibendt auff di beide Schreiben von dehm freidhe. (A.)

Kongen undthider sin Mangel paa Gyne til at hielpe Kretsen med den begierte Pengesum; men lozer en Hielt af 300 Ryttere, m. m. — Secr. Wintther skal skrive et andet Brev til Statthalderen (i Holsten) om at instruere Knud Gyldenstjerne, i Henseende til Hertug Christians Opfordring.

Daß man ihnen mit der begerthe Summa geldes vhm allerlei hochbedencklichen motiven halber nicht wilsheren kan; auff daß aber si Spüren mugen, daß man nicht ganz di hand von si abziehen will, so ist man erbiettig auff erste ahnsoderung so beim Stadthaltther gestit ihnen mit 300 Reither zu endsetzen auff vnseren kosten, Nicht zuesslende si werden, ihren versprechen nach, wiideruhm auff allem notfall vns dafelbige thun ¹⁾.

Ahn den Stadthaltther daß Er knud gyldenstern ²⁾ auff h: Christians ahnmahnung soll wissen lassen, wahn Er fordtricken soll vndt woehrhiin.

1624.

145.

Huorepther thomasß Nul Och Jorgen Schfeldt Sig skall rettthe. (A.)

Regge skulle begive sig til Malmoe, for at lade Sivert Grubbe „med god Lempe“ arrestere en Forger i Staten, Arne ld Bysseler, hvis Breve og Papiere skulle forsegles, hans Geds registreres, og han selv sattes i Jervaring paa Slottet.

Dy skall sig ymorgen strax herfraa paa Weien til Malmö begiffue, och naar (A.) sammesteds anlanger, Skall thomasß Nul ³⁾ sig til Synerdth Grubbe ⁴⁾ oppaa Slottid begiffue (Och Jorgen Schfeldt ⁵⁾ y byen bliffue) och hannem befhale med god lempe att sende

¹⁾ Jys. S. 129. Kongens Skrivelse til Rigsraadet af 12. Mai 1623; og Raadets Retenkning til Art. 9.

²⁾ Knud Gyldenstjerne til Thim, Befalingsmand paa Hald Stet (Ridder 1633; død 21. Decbr. 1636.); s. Slanges Christian IV. S. 869.

³⁾ Thomas Nul eller Nold, en hollandsk Adelsmand, der i Calmar-Krigen var gaaet i Christian IV. Tjeneste.

⁴⁾ Den bekjendte Sivert Grubbe (til Høstald), der var Befalingsmand paa Malmohus fra 1602 til 1628 (Hans Dødsdag var d. 27. Marts 1636).

⁵⁾ Jorgen Seefeldt til Refs (senere til Næs, det nuværende Lindenberg) blev 1630 Landsdommer i Siælland, 1640 tillige D. R. Raad. (Han døde 28. Febr. 1662. og er især bleven naakundig af sit store og fældne Bibliotek, hvis Stiebre i den svenske Krig 1658 er bekjendt nok).

bud epther Arnoldum wysuylar, borger sammesteds; Och naar Jergen Schfeldt kan tendke at samme wysuylar er paa Elottid, Daa skall hand strax indgaa y forbenenthe wysuylers huß och lossomend, och sammesteds forseyle huyßom der syndis aff bressue, Skarthecker, elleroch hueßom y dymaader neßniß kan. Herpaa skall Arnoldus wysuylar arresterisß Paa Elottid¹⁾, och aff thomaf Null och Jergen Schfeldt Registrerisß hueß forbemeldt Gr, huad huße, garde og Liggende grunde kan werre, ted Skall Lensmanden sammesteds beholde y arest Paa En ret, menß hueß Bressue och anden eptherretning sammesteds syndisß, skall forisß strax med.

Actum Croneborrig den 14 Janvarij Anno 1.6.2.4.

146.

Friderichs Gunther zu handen. (A.)

Capittlet (i Bremen) maatte underrettes om Administratorens Intention, m. m. — Kongen beretter om et opbaaet Anslag af de Catholiske og det pavelige Hof paa Danmark; i Kiøbenhavn og Malmo er fundet Meseflader, Pladsbreve, o. s. v. De brunsvigiske Deputerede, som skulde afbente et Laan (paa 30,000 Rld.) i Kiel, vilde have indført uafstaae Posten i Obligationen, som Kongen intet vil vide af m. m.

Ich habe heuthe Dato dein Schreiben Neben den beilagen alhie Emphanen vndt alles durchgesehen, Grachte nuhn nichts dinligerß sein konne dan daß das Capittel woll vhm deß Administrators intention informiret wurde, worzu seine eigene schreiben sehr dynlich seindt, welche ich, Soweit disse wbersickte effectuiren konnen, dirh hiebei wider zufficken thun, welche du bei den actis werdest zuuerwahren wissen. Ein Schreibendt ahn herdhog Christian habe ich auch darbei gefunden, welches ich auch darbei gelassen weil ich meine daß es in der Eile darbei gekommen. Wasß Sein, he: Christian, abmahnung auß den Niederlanden anlanget, Darbei ist biß dato sevil immer muglich gesteen, Ahn fleißige ermahnung sol es noch nicht mangelen, wan man Ersharen kan woher er ahnzutreffen. Bei dissem seinem forhaben mag er woll Sehlich werden, aber beschuerlich Keych²⁾.

¹⁾ Han stod i Forbindelse med Catholikerne; (om heitke s. Nr. 146.)

²⁾ Efterat Hertug Christian af Brunsvig d. 27. Jul. 1623 havde taalt et Forvedslag mod Tilly ved Stadt-Lohn i Bisped. Münster: (Theatr. Europ. I. 845), samlede han Levingen af sin Hær, 600 Ryttere og 3000 Mand Fodfolk, ved Arnheim. Generalskaterne toge ham i deres Tjeneste; men det varede lile Lønge, for

Der Almechtiger hatt wunderbarlich Diffe tage der Catholischen ahnslag auff disse lender offenbaret; Dan wihe alhie in der stadt vndt Malmoe ihre Mesgewand, kelsche, des Pbabstes ablaß, mit wessen mehr darzu gehörigen Sachen gefunden, nehenst des Pbabstes Instruction ahn welchen orten si ihren ahnfanck machen sollen, wie auch ihre Collecten ahnjustellen.

Dif werck recht ihns werck zu richten seindt 16 Cardinelen versamlet gewehsen vndt contributiones ahngeordnet, also daß von dem

de atter opfagde ham, da hans Tropper, der ifte vare vante til Disciplin ogfaa i Helland vilde forge for sig paa egen Haand. Nu traf han sig med 8 Compagnier og 1000 Ryttiere ind i Düsriesland, og tog her en fast Stilling ved Grefsfel. Han indsaac det farlige i sin Stilling, og anmodede sin Familie om at udvirke hans forsoning med Keiseren, som han tilbød at underkaste sig, naar det kunde skee uden nogen servil Submission, der maatte blive de ældgamle kongelige og fyrstelige Huse, hvoraf han var udsprungen, til Haan og Spot. Hertugen lovede derfor ogfaa at aftatte sine Krigsfolk, saasnart han kunde faae Penge til at lønne dem. Imidlertid havde Christian IV. i Begyndelsen af Nov. 1623 sendt Henrik Rantzau til Grefsfel, for at advare ham fra at tage sit Ovarter i det Oldenbergste, eller begaae noget fiendtligt imod Grev Anthon Günther, som stod under Danmarks Beskyttelse. Hertug Christian lovede dette; men da Nøden blev mere og mere paatrængende, søgte han i de sidste Dage af Maret Hielp hos Greven af Oldenburg, til at kunne aflønne sine Tropper; og den 5. Jan. 1624 blev der, under Medvirkning af Christian IV., sluttet en Overeenkomst, i Følge hvilken Greven forstrakte Hertugen 9000 Rldr. (hvorfor dennes Broder maatte gaac i Bergen); og hans aftattede Folk blev det tilladt, i smaa Hobe paa 30 til 40 Mand, at drage igiennem Oldenburg. Dog, i Stedet for, som man ventede, at komme hjem til Brunsvig, begav Hertug Christian sig tilbage til Helland; hvorfra han vel, i et Brev til sin Moder (Gravenhagen. $\frac{1}{5}$ Mai 1624), paa ny lovede at underkaste sig Keiseren, under anstændige Vilkaar; men en Herandrang var imidlertid foregaaet i den europæiske Politik og i den pfalviske Churfyrstes Stilling, som snart atter kastede Hertugen ind paa Krigens Bane. Kong Jacob I., fortørnet over at see sig stuet i Planen med Prinds Carls Giftermaal i Spanien, sluttede sig noie til Frankrige, og denne Stat (eller Richelieu, som styrede den) forenede sig (Sept. 1624) paa den ene Side med Savoien og Benedig, paa den anden med de frie Nederlande imod Spanien (og Østerrige). Hert. Christian betænkte sig da ifte længe paa at følge sin Baaderbroder, Grev Mansfeldts, Exempel, og forpligtede sig til, i Forening med denne, imed maaendelige Subsidier af de forenede Magter, at bringe en Armee paa 32,000 Mand paa Venene (Jvf. bl. a. Theatr. Europ. I. 817. 836. 851. G. Mitten-dorff üb. Herzog Christian v. Braunsch. im 30 jährigen Kriege: Archiv des hist. Vereines f. Niedersachsen. 1845. S. 92—94). Ingen af dem udrettede i A. 1624 noget betydeligt; men først i 1625 traadte Christian IV. i activ Forbindelse med Coalitionen med Østerrige.

capitall 60 Dausendt cronen in illum vsum Jehrlich solthæn spendiret werden. Welches du mit guther gelegenheit meiner Schuester vndt h: friderichen sollest zu wissen thun.

Dii Braunschweiche deputirte, So daß geldt zum kyll haben abholen wollen, haben allerlei sachen in di obligation immisken wollen, welches zu Ekeningen nicht abgeredet, wohrhum du souill thunlich bei der Schuester ahnmeldung thun sollest, daß es bei dem einmahl abgeredethem afsteide verbleiben mag oder mihr mein geldt widerum zuzehlen. Ehe ich dii 30 thaufendt außgezehlete Daler bekomme, So trette ich daß amdt Sycke nicht ab. Datum Croneburch den 24 Janvarij Anno 1.6.2.4.

147.

Chanscleren H: Christian friis til hande. (A.)

Om Dvæg, som skal komme fra Haderslev, og som Lehnsmændene skulde skaffe Rattesoder. Vil Jacob Ulfeldt glore Vanskeligheder om den spanske Rejse, kunde vel Chr. Th. Sehested paatage sig den. Maaft maa glores til Propositionerne til R. Raadet, hvortil Kongen opgiver nogle Hovedpunkter.

Der skall gorriß breff tell dy Lensmænd ymellom detthe Och hadersleff atty skall tage ymod ted sehe som kommer fraa hadersleff Som er 129 Stycker, och skaffe dem Paa en Nadsztid foder saoch skaffe dem offuer fergestederne. Jacob och holger¹⁾ Er her y byen, som derom heer kan aduuarisß.

Saframdt huosß Jacob ulfeldt²⁾ kunde forfalle nogen Difficulitet, den Spanske reysse anlangende, daa kunde Christen thommisßen den uell gorre, och Jorgen Skuldt Saalenge waare Paa bornen³⁾.

¹⁾ Her menes Jacob Ulfeldt (til Urup), Befalingsmand paa Nyborg-Slet, og Holger Rosenkrantz til Rosenholm, D. R. R. og Befalingsmand paa St. Hans-Kloster eller Odense-Gaard.

²⁾ Den ovenfor nævnte Jacob Ulfeldt til Urup, D. R. Cantler og Befalingsmand paa Nyborg-Slet (død d. 25. Juni 1630). Han kom ifte til Spanien; men i hans Sted Chr. Thomesen Sehested, som fra A. 1616 var Prinds Christian's Hofmester, og blev det efter Chr. Friis til Kragerup. (S. ovenfor S. 34. 41.). Jvf. Slanges Christian IV. S. 505.

³⁾ Jorgen Skult var paa den Tid Hertug Frederiks Hofmester og erholdt d. 16. Aug. 1621 Kongens Befaling (Eicell. Teguelser) at ledsage hans yngste Søn, Hertug Ulrik, til Wüsten, for at tage Stiftet Schwerin i Besiddelse, efter Jarbroderens, Hertug Ulriks, Død, til hvis Coadjutor han var udnævnt (Jvf. Slanges ved Schlegel II. 227. 228). Jorgen Skult blev senere Eier af Bindstrup (nu Holskenshøns) i Fyen, og forlehnet med Abrahamsrup. Han døde 20. Aug. 1652.

Den Proposition maa nu med tiiden forfattis, som Paa denne tiid Raadit skall proponeris, huilcken du kandt fatthe, Eptherdi du west dy fornemste puncta; fattis Der nogit Syden daa kan ted komme dertiill.

Sauydt ieg nu y En hast kan komme y hue Erre disse:

- 1 huorledis man kan forsedre festningerne.
- 2 Om Prouiandt Och munition till Christianstad.
- 3 Om k: aff Suerrigß Stercke wdriftning til Skybs.
- 4 Om k: aff Suerrigß Intention ymod dandhig och huad deraff komme kan, Epther Rådhsens Erklaring de dominio maris baltici ¹⁾.
- 5 huorledis man kan affbetale dy penning, Riigit Er frummoder Skildig, huorudaff En dell y en temmelig tiid ieg haffuer forrentid.
- 6 Olyffens ²⁾ Defect att suplere.
- 7 ted Negotium gallicum.
- 8 Saaar Paa k. aff Suerrigß Siiste Skriffuelse.

Rosfenborrig den 5 Martij Anno 1624.

¹⁾ Paa Kongens Propositioner af 16. Jun. 1622, hvis Original ikke findes, forekommer i Raadets Betænkning, dat. 6. Jul. 1622: Art. 2. „Huorvidt man de Svenske udi Øster-Søen will were gestendig.“ „Derom er Raadets underdanige Betænkende: At saavidt altid hidindtil harer været holdet for Danmarks Riges Strømme udi Østerføen, med tilhørendes Hei- hed, Regalier og Rettiighed, derpaa kan de Svenske ingen Ret eller Rettiighed sig tilholde eller dennem concederes. Belangendes hvor vidt Danmarks Rettiighed skal være udi Østerføen, da kunde de ikke andet nu paa denne Tid derom erfare eller vide, end at den med Rette bør at være beregnet fra der, som Danmarks Riges Farvand begynder, og saa igiennem Drefund ad Borringholm og Gulland indtil Midvaters imellem Borringholm, Gulland paa den ene, og Sverriges Lande paa den anden Side, og saa til Øsel; og fra Øsel tvært over ved Curland. Men belangendes hvis Sø og Strand, som kan være imellem Øsel, Pernau og Riga, og andre Strømme derom ved Øsel, kan man sig (som hidtil) tilholde; dog ikke saa fuldkomment, som de forne Strømme, men efter Leiligheden, som det bedst see kan.“

²⁾ Placcise.

148.

Danmarks Riiges Raad som nu her tilstede Erre till hande. (A.)

Nogen tilmeder Raadet, at han har formeret dets Medlemmers Tal med Mogens Raas og Tage Ottesen Thott¹⁾.

Ephtersom en Stor deell af Riigens Raad tyd ephter anden ved døden erre henfallid, Saach enpardt aff dem som ygenleffuer med Skøbelighed erre belaaen, Saat idun faa tilbaage erre, Som paa reisser eller opnardtning udi vorriß ehrinder kan brugiß.

Huorfor uy hæffuer for gaadt anset y denne Rådghens forsamling med Mogens Raas²⁾ Och taage tot Ottesen³⁾ Rådghens antal att formehe.

aff københaffuen den 12 Martij Anno 1.6.2.4.

Christian.

149.

Chansleren till hande. (B.)

Enkedronningen har lovet Kongen et Loan paa 50,000 Rdlr., hvilket strax maa tilkiendegives Raadet, for at faae dets Erklæring.

Frummoder Erklærede sig paa myn Begering att hun med 50 thufind daler uylle vndsetthe mig, huilckit jeg sagde till Mogens Raas y morriß, att hand ted Raadit skulle syge, atty kunde sig derpaa Erklære, huilckit endnu inted fied Er; De ephterdi ieg y morgen tylig drager herfraa Och achter att sende Arnisenium till frummoder (huor till skall y afften gorriß Ett Paß) faa uyll med hannem skriffues beskeen; Ellers forstaar jeg att samme Penning Erre halueß forsagdt till her: aff Meckelborrig, Och tør syden sajnardt komme ad Suerrig, som nogen andenstedß.

Aff Rosseborg den 23. Martii Anno 1624.

¹⁾ Rigsraadernes Antal var (efter Oluf Rosenparres Død d. 13. Jan. 1621) kun 10; og større var maaskee Antallet heller ikke, da Raadet anden Gang samledes i Odense, for at tage Stillingen i den nederfærste Kreds i Ørreveidsle (Schlegel Overs. af Slange. II. 216.)

²⁾ Mogens Raas til Støvringgaard var paa den Tid Befalingsmand paa Mariager-Kloster; senere paa Ryborg-Slot; blev Ridder 1633; døde 1656.

³⁾ Tage Thott Ottesen til Eriksholm var 1624 Befalingsmand paa Solvitsborg i Bleking; senere paa Malmöhus, og tilsidst paa Vorringe-Kloster. Han blev ligeledes Ridder 1633, og døde 14. Febr. 1658 (I en Ligeprædiken over ham bedder det, at han den 2. April blev forordnet at være D. R. Raad; det kan være, at han den Dag har aflagt Eden).

150. (A.)

Palle Rosenkrantz*) till hande.

Han befales, strax at reise til Nykøbing, for at modtage de 50,000 Rdlr., Kongen faaer til Laans af sin Moder.

Du skaldt strax drage offuer till Nykøbing Och sammesteds an-
namme halfftrijhyndtyue thujind rix Daler in specie, huilcke du syden
hiid skaldt føre; Du skaldt med dig taage fleringer huorudi du samme
Penning fandt framføre.

Datum Rosenborrig Den 23 Martij Anno 1.6.24.

Christian.

*) Palle Rosenkrantz til Krenkerup i Volland var en Son af den rige Axel Rosenkrantz til Glimminge (død i Dec. 1630) og selv en af de rigeste danske Adelsmænd. Han var født paa Glimminge d. 28. Jun. **1587**; blev oplært tilligemed sin Broder, Oluf, i Sorøe Skole, hvorfra de efter 6 Aars Ophold (Palle R. var da omtrent 17 Aar gammel) sendtes til Universitetet i Wittenberg (med Dr. Esben Nielsøn), hvor begge Brødre studerede i halvtredie Aar. Derefter reiste de giennem Holland til Frankrige, opholdt sig et halvt Aar i Paris, og siden nogen Tid i Orleans, hvor Palle Rosenkrantz skiltes fra sin Broder, og i Selskab med Just Høeg (til Gierslev) begav sig til Poitiers, hvor han blev i to Aar, og derfra atter til Paris, hvor Palle Rosenkrantz endnu tilbragte et halvt Aars Tid, og endelig **1610** giennem Holland og Tydskland vendte tilbage til Danmark, efter at have tilbragt over 8 Aar i Udlandet. Strax efter sin Hjemkomst blev han i Dec. **1610** antaget i Kongens Tieneste i Cancelliet. I Calmar-Krigen gjorde han Tieneste i to Aar, hvor han udmærkede sig ved personlig Tapperhed, og for Elsborg blev stude paa een Gang med to Rugler i Armen og i Livet, hvoraf han først efter flere Maanedes blev helbredet. I November **1612** sendtes han, 25 Aar gammel, i sit første Gesandtskab til England; **1613** blev han med Jacob Ulfeldt sendt til Spanien, var **1614** med Christian IV. i England, og blev siden af Kongen brugt i flere Statsbesiddinger og Gesandtskaber (**1626** i England, og med Frederik Gynter til Lübeck i Nov. s. Aar; **1627** til Holland og England). **1616** gav Kongen ham Verdingbergs Lehn (som han havde til **1632**), og satte ham **1627** til Befalingsmand over Nykøbing og Halsbolms Lehn. **1633** slog Kongen ham til Ridder paa Kiøbenhavns Slot, og vilde endnu **1634** sendt ham i Gesandtskab til Sverrige, hvorfra han ved Svaghed (han led i mange Aar af Gigt og Podagra) blev hindret. Palle Rosenkrantz var 3 Gange gift, og havde med sin tredie Hustru, Elisabeth Lunge, som han ægtede 15. Sept. **1629**, 10 Børn (med den første 2 Børn). Den 22. Febr. **1642** døde han paa sin Gaard, Krenkerup, i sit 55de Aar. (s. Ligeprædiken over Palle R. af Hans Michelson, Biskop over Hyens Stift. Årb. 1642. 4). Stephanus nævner ham som den, der tilligemed Kongens Cantstler, Chr. Friis, og Rigs-Cantstler Just Høeg, opmuntrede ham til at udgive Saxo, og bidrog til Befordringen ved Birket.

151. (A.)

Chansleren H: Christian friis till hande.

Raadet skal erindres om at fuldføre, hvad der paaligger dem. Bl. a. maa gives Forsikring paa de i Nykøbing laante Penge, eller disse tilbagesendes; Udevi maa gøres til Krigsskollens Betaling og til Rente penge, og en ny Anordning om Kongeagt og Fritsejer; Lehnsmændene, som ikke i rette Tid erlægge deres Afgifter, maa tages paa en alvorlig Jod.

Memoriall.

- 1 At Raadit gør ende Paa huseffom er att bestille ¹⁾).
- 2 At der görriß fornaaring for dii syfte Penning der kom fraa Nykøbing, Elleroch sendis tilbage ygen.
- 3 huor pengene skall taagis huormed krigsskollit skall affskaffis, item renthen som frummoder skal haffue til Bindysdag.
- 4 Gptherdi til wollermiss alle Paaß Erre affskaffit, saa uyll görriß En uysß forordning huormange wogne Raadit skall skaffis naar dy bliffuer forskreffuen, saoch lensmenden naar dy framsticker Regensskaben. NB: jeg saa heldis att Adelenß tiener waare frii for att age myt saadebuhr, Och derymod huemsom enthen y En eller anden maade skulle fraam, atty saa huorledis dy best framkom. Man kunde forsege ted paa 3, 4 eller 5 aarstiid.
- 5 Der hiesper ingen formaaning til Lensmenden, saast dii fleeste (love) atty til retthe tyde uyll framstykke den dell dy bor, saatt ieg med skriffuelser til dem saast dagligen besuergisß; huorfor du aff Renthemeisterne skaldt fødre En fortegnelse, huorepther dy skall ymod forstkommendis herredag Steffnisß, samange till walburgi icke gør klaardt. NB: dy kunde Ryde in eventum, safrandt dy icke gjorde klaardt y Renthieriet inden den tyd, atty daa bor att stande mig tilretthe.

Dy kober godis med myne Penning huorlyblandt gundi lange y Morrie ²⁾ Er en aff, som er 9 eller 10 thusind daler skildig paa haup Lehn, Och ued icke raad till En daler.

Aff ladgarden for koben: den 13 Apri: Anno 1.6.2.4.

¹⁾ Kongen havde den 10de Martz indgivet 9 Propositioner til R. Raadets Erklæring. Originalen med Cantslerens Haand og Kongens Underskrift findes i Geh. Arch. Da dette Document saavel staaer i Hensyn til nærværende Brev, som til et og andet efterfølgende, meddeles det nedenfor fuldstændigt [151. b.]

²⁾ Gunden Lange havde Tonsberg-Lehn, og var gift med Anne Hansdatter (Wasse) (en Datter af Hans Pedersen (Wasse), Norges Riges Cantsler). Om ham

[151. h.]

Hvis wy Christian den Fierde, med Gudz Naade Danmarkis och Norgis Konning, vdi denne Danmarkis Rogens Raadz forsamling till beraadslag wille haffue forregiffuitt. *)

1.

Efftersom woris Radoers Extraordinarie Krigsforfatninger ingen fand werre vbenest, och Grendzfestningerne befindis icke saa werre foruarede, som well burde: Saa Siunis oss Nadigst icke Raadeligt eller fornuarligh, denuom lenger saaledis att lade forbliffue till enhuers discretion, som sig noget widerligt mod oss och Riget wilde indbilde; huorfaare will betenkis middell, wed huilke de saa offte aff oss foreslagne ordinarie Garnisoner vdi for^{te} Grendzfestninger kunde vnderholdis ¹⁾.

2.

Efftersom Christianstadz befestning med Rogens Raadz forbenist och beuikning er anlagt, och der vdi dog Stycker och Archelie mangler; daa effterdi Rigit merchelig magt paa for^{te} befestnings conservation er liggende, will tenkis paa middell och contribution, huorledis for^{te} festning med Noduendige Stycker och munition fand fornuis. I lige maader huorledis Gerdt (Gierd) nu fand werre att Samle, Særdelis thill de Adelsburs, som aff Atskillige compaignier, did saa well som till andre Grendzfestninger forordnis, aff adelens, saa vell som aff kronens.

fortalles (i Klevenfeldts Saml.), at hans Hustru, i hans Fraværelse, havde udtaget Barer hos en Kjøbmand for 942 Rdlr. Spec.; hvilke dog Gunde Lange ved Herredagsdom af 17. Aug. 1630 blev frifunden for at betale, som en Gæld, der var giort uden hans Vidende. Dette Træk modfiger i det mindste ikke Kongens ovenfor givne Stadsmaal om hans flette Deconomie.

1) Jof. S. 155. Anmærku. 1.

2) R. Raadet, som først den 14de April indkom med deres Betænkning over disse Kongens Propositioner, svarer til det 1ste Punkt, at »efter Rigets og Under-saatternes Vilkaar«, vil vanffeligen andre Midler dertil kunne findes, end at de nødvendige Garnisoner i Fæstningerne, saaledes som hidtil har været brugeligt, underholdes af Rigets sædvanlige Indkomst. En indlagt Liste indeholder følgende, af Rigsraadet underskrevne »Overslag« paa Garnisonerne i følgende Stæder: 1) Christianstad: En Lieutenant; en Bagtmester; 6 Corporaler; 130 Soldater. 2) Halmstad: To Lieutenanter; en Bagtmester; 6 Corporaler; 130 Soldater. 3) Varberg: En Lieutenant; en Bagtmester; 3 Corporaler; 50 Soldater, heruden de 30, som der tilforn fandtes. 4) Laholm: En Bagtmester; 12 Soldater. 5) Christianopol: En Lieutenant; en Bagtmester; 3 Corporaler; 60 Soldater.

3.

Effterdj den Store Krigspræparation, som Kong. M. vdi Suerig thill Sois forhaffuer, dag effter Andenn megtig formeris (wanseet icke widis huad for middell eller magtt R. M. vdi Polen thill Sois haffuer) will raadslais om icke fornøden, floden for en och Anden thilsalde skyldt denne Sommer Att holde vdi Beredskab ¹⁾).

4.

Effterdj Rigens Raad sig wed att erindre, huad deris Erklæring de jure et dominio Maris Baltici nogle aar forleden wertritt haffuer, och det nu formenis, R. M. vdi Suerig Dansken at skulle vilde attackuere, och Søfarten did hindre: will betenkis, huad vdi Saadant tilfsaldt och effter forige raadets Resolution er att foretage.

5.

Tuende Seniste Sueniske Schriffueller will foretagis, och om Suar der paa giffuis land, beraadslais.

6.

Will betenkis, wed huad middell mand de Grandzeste repressallier en gang for alle land bringe till nogen endelighed; paa det Sagen icke saaledis skall heden staa, Riget thil fare, om nogett fiendtlig midler tiid fra andre steder paakomm.

7.

I lige maader will betenkis, huorledis Rigit med forderligste den gieldt, det woris Glsfelige kierre Frumoder skyldig er, land affligge, saa och of derforuden erstatte huis Rente wy hendis May: aff samme PENDINGE langfommelig Thiidt Erlagt haffuer ²⁾).

¹⁾ Raadet formener, at efterat Kongen nu har faaet en saa venlig Skrivelse fra R. af Sverrige, med „Erbyrdelse til al Venstabs og god Correspondents,“ giores Flaadens Udrusning nu icke fornøden, videre end hvad aarlig og sædvanlig pleier at udrædes.

²⁾ Raadets Erklæring om dette Punkt gaar ud paa: at hvad der efter rigtig Efterregning og Liquidation maatte befindes endnu at være tilbagestaaende paa denne Gield, det vilde det være raadeligst endnu paa nogen Tid at lade pensaae paa Rente hos Entedronningen; og først paa næste Herredag at overlægge „hvoreledes Landets Leilighed, i denne mislige Tid, kunde være“ til at udræde de fornødne Penge til Gieldens Afbetaling (Vsf. Nr. 161. S. 165. 166.).

8.

Dett sidste paaleg och gise som paa danstoll ¹⁾ fortt forleden giortt er, skall icke kunde forslaa mod den Afgang, paa Tydstolzigenn befindis; huorfore middell will betenkis med hvilke Sadan Rigets indkommis merkelig formindskellse kand suppleris ²⁾.

9.

Efter som wy Nadigst forfarer, En deell woris Lensmendt fast vraadssommelig och uden nogen Sparssomhedt med woris och Kronens skone thill deris Egenn Ildebrandt att omgais, och Saadant Kronens Eyedom paa Waldengiesdt, ildebrandt och anden herlighedth thiidt efter anden thill Merckelig forringellse och Schade geraader; Siunis os Nadigst fast Raadeligt och fornøden, Altt enn viss Tardt gieris, paa huor megit ved Enhver lensmandt aarligen thill sin fornødenhedt bør att gott gieris; paa det all vendelighedth och misstuißl deruedt maa betagis ³⁾. Huorpaa wy Rigens Raad; Schrifftlig gensuar och betenkende Nadigst erre begierendis, dennom vy Samlig och Sær med All kongelig gunst Nadigst erre beuogne. Datum paa vort Slott Kiebenhaffn, den 10 Martii Anno 1624.

Christian.

¹⁾ Enarere menes her vel danst Pl, end danziger Pl.

²⁾ Raadet andrager paa, at Afgiørelsen af dette Punkt ligeledes opsættes til næste Herredag.

³⁾ R. Raadet bemærker, at der, med Hensyn til Vilkaarene, finder endeel Forskiel Sted i de Lehn, som have Skove; idet der i nogle "befindes udi Jordebøgerne Jdeved, som Bønderne aarligen yde af deres egen Ved"; i andre Lehn derimod "ere Bønderne indskrevne for hvor mange Læs Ved de aarligen skulle age til Lehnsmændenes Behov af Lehnets Skove; i nogle Lehn igien er dette ikke bestemt; "men der skøyes og ages efter som nødvendigt Behov gøres" (nemlig for Lehnsmændene), desuden ogsaa hvad Kronens Bønder i Lehnene behøve til Bygningstømmer og Hultømmer. Dette maatte bemærkes, og i Henhold hertil Lehnsmændenes Forhold undersøges; samt de, der heri utilbørligen forholdt sig, derfor tilbørligen at svare og stande til Rette. R. R. erklærede sig desuden over Kongens Proposition angaaende Pengemidler til Krigsfolkets Aftakning: at man onskede, Kongen vilde lade giøre et Overslag, hvormeget det vilde beløbe sig til, og forstrække Riget disse Penge indtil næste Herredag (Kongen har strax, samme Dag, nedskrevet et saadant Overslag. Nr 152); ligeledes, angaaende Kongens Proposition om en ny Anordning om fri Befordring for Rigets Raad og Lehnsmændene, "er Raadets underdanigste Begiering, at dermed maa blive og holdes efter Recessen, og som det af Aftids Tid været haver".

152.

[Til Cantsleren eller Rigsraadet.] (A.)

Overflag paa de Udgifter til Rytterne, som skulle estalles, og til Rentepenge til Ensfetronningen, hvortil maa staaes Penge.

Fortegnelse Paa hvesom Endeligenß skall vdgiffuiff.

Arvidtgeldt paa 840 Rytter 10 dl. paa manden 8,400 dl.
 Rytmeysterghylden 840 gy: ger 447 dl.
 En Maanidhsold Paa handen 12 dl. regnit paa
 Manden Er 10,080 dl.
 En maanidhsold paa handen 10 dl. regnit Paa
 Manden beløber. 8,400 dl.
 En maanid til afftaekning Ligesaaemegit 12 dl. Paa
 huer till Aftaekning 10,080 dl.
 En maanid til afftaekning Ligesaaemegit 10 dl. paa
 huer 8,400 dl.
 Loffgeltyd *) med capiteinerniß forstreckning vuges
 ferlig 3,000 dl.
 En maanidhs sold Paa handen 8,000 dl.
 En manidhs sold till afftaekning 8,000 dl.
 frummoderß Renthe nu til først kommendiß Pindhsdag 6,000 dl.
 Myne vdlagde Penning til frigifoldsit som Stactid
 for dennethyd bleff afftaekit 12,000 dl.
 herforuden Er den summa som restere kan Paa
 tyftolß Syffe.

Naar man nu regner 10 dl. Paa huer Riither
 daa beløber ted sig 57,647 dl.
 Naar man regner ted paa 12 dl. da er ted . . . 66,007 dl.
 huad nu Stadtholderen dennom affhandle kan aff forbemelte
 Summa ted haaffuer man tilbeste.

och Eptherdi Summen løbber større end ieg haaffde troed, daa
 kan ieg mig icke vnderstaa sigdt alsammen Paa mig att taage, ty
 fornit Paa alle Lehuen ligger vseldt och dyguerckit requirerer daglig
 genß En stor summa Penning.

Actum køben: den 14 Aprilis Anno 1.6.24.

*) Lauffgeld.

153.

Berndt Genst vndt Fridericho gynthor zu handen. (A.)

Om Underhandlinger angaaende Coadjutoratet til Stifftet Halberstadt for en af Kongens Sonner, hvorefter han allerede havde hantlet under sin sidste Marvarelse i Brunsvig.

Ewer Schreiben sub Dato Halberstadt den 4 Aprilis daß habe ich gisteren abendt alhie emphanen, vndt darauff vernommen wie es alda bei euch abgelauffen.

Was nun anlanget daß der Administrator meynen Sohn pro coadiuthore strax ahnnehmen solthe, daß habe ich bei meiner Ledhsten gegenwardt zu Braunschweig¹⁾ selbst sohrgeslaagen, aber damahls von den capitularibus nicht acceptiret worden, vndt bin noch zufriden daß es auff den sack komme, wohe es nicht anders sein kan.

Daß h: Christian sich iso opponiret, ist kein wunder, weil er sihet daß dii sachen zwnhrich gemacht werden: fuhr meine persohn sehe ich Lieber daß er beim stifte bleibe, als daß er heute oder morgen jagen solthe: er hette mihr zu gefallen daß Stifft kuytyret, vndt ohne einige Recompans nuhn ess von aussen ahnsehen musse²⁾.

Datum friderichsburch den 13 Maij Anno 1.6.2.4.

Christian.

¹⁾ Slange beretter (Schlegels Oersf. II. 215), at Kongen, omtr. ved d. 22. Jul. 1623 selv reiste til en Kredsdag i Brunsvig, hvortil han desuden sendte 3 af sine hofstænk Raad. Schlegel, S. 215, tvivler om denne Reise, hvorefter ellers intet er forekommet ham. At Kongen virkelig (den 22. Jul.) 1623 var paa Kredsdagen i Brunsvig, sees bl. a. af Jens Godesens Lægpræd. over N. N. Eske Brock, som var i Kongens følge. (Jvf. V. Simonsens Bidrag til E. Brocks Levnet. I. Hefte. S. 131.)

²⁾ Det er tydeligt nok af Breveets Indhold, at Taler er om Underhandlinger angaaende Alstaaelsen af Stifftet eller Bispedømmet Halberstadt til Fordeel for en af Christian IV. Sonner. Administratoren af Halberstadt, den ovenfor omhandlede Hertug Christian af Brunsvig, havde allerede 1623 (den 18. Jul.) udstedt en skriftlig Resignation paa Stifftet, udtrykkeleg „in favorem Unseres freundl. lieben Vetteren, Herrn Friedrichen, erwählten Bischoffen zu Bherden, und Coadjutorn des Erzbischoffs Bremen“ o. s. v. (Documentet, som findes hos Lünig, Pars spec. IV. Nr. XLIV. p. 108, er aftrykt i den ovenfor anf. Wittendorffs Afh. om Hertug Christian. Archiv d. hist. Vereines f. Nieders. 1845. S. 85, 86. Jvf. Slange ved Schlegel, S. 208, og det af den sidste, Ann. 216, anførte Kongebrev fra Christian IV. til R. Raadet, 31 Oct. 1624).

154.

**Danmarks Rigis Raad som Nu ved Kæsered Erre forordnede
Commissarier tiill hande¹⁾. (A.)**

Kongen mekteler Commissarierne ved Mødet i Kæsered sin Erklæring i Almindelighed over de Svenskes Forbringere, og om Hovedpunktet i Underhandlingen: Tolden. Nu at forhørte Ræsonnerne, og holde Rigsstibe i Rædskab, er lettere sagt, end gjort. Man skulde for længe siden have fulgt Kongens Opfordring: at sætte sig i bedre Forvarshand.

Vdaff Oderss Skriffuelse²⁾ haaffuer ieg Svenskens tractater fornømt, huormed dy derriis gode benegenhed til os giffuer tilskende. Huad den fornemste Saag Som er tollen, anslanger, derom bør eyther fordraagit gaa Dom, Och syden att komme for Opmanden. Jeg for myn Persohn uyll Elygere kon: aff Store Britannien. Dy andre forslaag kan ynted yndgaaff eytherdi dy erre baade ymod fordraagit och

¹⁾ Om Anledningen til det her omhandlede Grændsemøde, j. Elan ge ved Schlegel, II. S. 232—237. Gust. Adolf havde i Skrivelse af 4. April 1624 anmodet Christian IV. om at foranstalte et Grændsemøde saa snart muligt, særdeles for at komme til Enighed om den Toldstrid, der var opstaaet imellem begge Regjeringer, i Anledning af den nye, af K. Christian paalagte Told i Sundet for svenske Undersaatter. Fra dansk Side klagedes derimod ligeledes over en i Sverrige paalagt Told, som stridende imod de siest sluttede Tractater, med flere Punkter, hvoraf ingen synes af stor Betydning. (Udkastet til disse Besvælinger er dateret 15de April). Instructionen til de danske Sendebud var af 21de April. Mødet berammes til den 20de Mai. De danske Commissarier vare Kongens Cantaler Chr. Friis, Eske Brok, Chr. Holst og Rigscantaleren Jacob Ulfeldt; de svenske vare Rigscantaleren Axel Oxenstierna, Bo Ribbing, Gabr. Oxenstierna, og Linnorm Ribbing. Slanges Beretning, at Gustav Adolf selv opholdt sig i Ulfeldt, og undertiden ukendt var tilstede ved Møderne, som, efter de svenske Commissariers Forlangende holdtes offentligt, oplyses ved de danske Commissariers første Beretning til Kongen af 28. Mai: „Kongen af Sverrig er sielf personlig tilstede ved Ulfeldt, och haaffuer veritt ved grændzen ved „Göröd udi teltt, emidsertid wi haaffuer tracterit; Wi kunde icke vide, huad det „betyder“. Ligeledes hedder det, at de svenske Commissarier strax i Begyndelsen begierede, „at der skulde tracteris offentlig, saa alle mand, huem der ville, det maatte paahøre.“ hvori de danske, efter nogen Protestation, maatte indvillige. Af de efterfølgende 6 Breve, Mødets Forhandlinger vedkommende, har Schlegel kiendt tre (af 30. Mai, 10. Jun. og 15. Jun.), som han har meddeelt paa Tydsk S. 232—233.

²⁾ Endskiøndt det synes, for hiin Tid, at være en betydelig Fortiæthed, at et Brev fra Smaalands Grændser kunde naae Kiøbenhavn, og Svaret udfærdiges, i mindre end 48 Timer, er det dog vist, at det er Commissariernes første Skrivelse, dat. Kæserød den 28de Mai, som Kongen i dette Brev allerede den 30te Mai besvarer.

myn reputation ¹⁾, Om endskøndt som for Dien Laader, atty nu kan goire of allehande, Saa trester ieg mig dog derued at ieg haffuer en god saag huof huyfken den Allfommectigste Gud mig altyd haffuer Erholdt.

Festningerne, y huad naffu dy haffue kan, anderledis att Besette, eller muntere, endsom med Radghenß betenkende allerede sceed Er, kan ieg icke see, huorledis ted scee kan, eptherdi heer inted solck er att besomme, huad man aff landsfolckit haffuer, ted ued man nocksom ²⁾, Skyben att holle y beredskab Er snaardt saagdt, menß langsom att bringe thyll neye, Eptherdi folckit for befestning skyld Er forleffuid; haffde man for lang tyd syden fuldt myn formaaning, daa haffde man nu uerrid vdi en bedre preparation, Valet, Datum fctenhaffn Den 30 Majj Anno 1624.

Christian.

155.

Danmarckis Riigis Raad Som Nu ued grendgen Erre forordnede Commissarier till hande. (A.)

Kongen giennemgaaer de forstlellige Punkter i den ham tilligemed Commissariernes Skrivelse af 30. Mai meddeelte svenske Erklaring af samme Datum.

Ederff Skriffuelse Daterid den 30 Majj haffuer ieg denne tyme her bekommid Och derudaff dy Svenskis syfte erkleering fornommid ³⁾. Myn Erkleering om att demme y saagen Och syden uelle en Opman

¹⁾ Commissarierne havde indskillet til Kongen, i Anledning af de Svenskes ubøielige Paaastaelighed i Henseende til Kongen af Ewerriges Net til at træve Udforselstold af Varer, som kjøbtes til Danmark: at Sagen enten maatte gives under en Opmands, s. Er. Kongen af Englands, Mægling; eller at det maatte foreslaaes, at Tingene indtil videre kunde lades in statu quo; eller endelig, om det heller ikke kunde drives hertil, at de da maatte bevilge: "at de Svenske maa oppebære den omvistede Told, som de hertil have taget, og blive toldsfrie ndi Danmark og i Sundet, som der hertil været have." Commissarierne grunde dette paa "de Svenskes store Jerdeel, efterat de nu ere præparati in armis, og Kongl. Majestæts Lande ere uberustedede."

²⁾ Commissarierne havde foreskillet det for Kongen som høilig fernødent: at "Norges Rige, og besynderlig Bahus, kunde blive vel forsynet med nødvendigt Følsk og Munition, saa vel som andre Pladser ndi Skaane, Halland og Blekinge"; ligesom ogsaa at "Flaaden maatte holdes i god Beredskab."

³⁾ Den er dateret Ulsøbak, d. 30. Mai 1624, og affattet i 6 Punkter, hvissle Kongen i dette Brev giennemgaaer.

epther fordraagit, om saagen till fordraag icke komme kan, den haffuer y numer vell bekommen; hñad denne Erfleering anlanger, saa kan ieg inted sehe andit end att den nogit bedre er vðstregen en dii forige, menß y sig sielß er ted Rige tedsamme, vdenatty y indgangen befender atty danße haffuer giffuid toll, dersom dy tilforne haffuer ted nechtid; ty haffde dy icke giffuid toll daa haffde di nu icke behoff att eptherlaa den. Dy foreslagen Puncter anlangendis, Saa befindet ieg den ferste ¹⁾ icke nerre wbillig om ted til en uenlig forhandling kommer, naar ted observeris paa begge syder; den anden ²⁾ befindet ieg billig att nerre, Naar ted medindforiß att ingen ted huercken ued sig eller andre ger; den tridie punct ³⁾ befindet ieg den anden att uerre ganße ymod, ty dermed kan di forbyde dy danße huilcken pladß dii uyll; den sierde Punct ⁴⁾ betreffende, Naar ted benyßis huad Euensß godß er, epthersom di sielßfuer y den anden punct setter, att inted maa optendiß huormed den andenß vnderfater kan graveris, daa haffuer ted syn maade; Den femthe Punct ⁵⁾ er ganße ymod fordragit, Och skulle ted saa uerre atty danße nogle uyße Steeder skulle forrestrißuiß, daa bør dy Euensße ochsaa y danmark haffue uyße pladße att handle Paa, Den Siетthe

1) At hvad der i disse Underhandlinger afgjøres og tilstaaes, skeer "allene til at underholde god Venstab, Fred og Nabostab; men ikke, at H. M. Kongen (af Sverrige) dertil skulde være skyldig efter tidligere Fordrag, eller indgaae det af nogen Pligt og Skyldighed".

2) At med den Tractat, som her sluttes, "al yderligere Strid og Controvers om Tolden maa være ophævet" og at "Danmarks Krone aldrig mere herefter moverer nogen Strid om Toldagen."

3) At man aldrig i nogen Maade fra dansk Side vil "turberer" Kongen af Sverrige, naar H. Maj. herefter vilde forhoie sine Undersaatters Afgifter, eller paa-lægge dem Accise, Told eller noget andet Paalæg, paa ethvert Sted, "der ingen Dansk, såsom den der en gäst är i våre städer, medh sin köpenstap henkomma maa."

4) "At Kgl. Maj. i Danmark icke besværer K. Maj. i Sverriges Underfater med någon Told eller Besværing i Sundet efter denne Dag; om endog någon Controvers imellem Rigerne herefter skulde komme."

5) At de Danske kun maa have fri Handels- og Udsalgßret, til Marketer eller paa andre Lider, paa visse udtryffeligg narnte Steder (Wexio, Jönköping, Bogesund, Gamlelöse, Brätta, Lidköping), paa hvilke Steder de saaledes ere fritagne for al Told og anden Besværing.

och syfte ¹⁾ Er billig y sig, saauydt fordraagit dennom tilholder att lyde f: aff Suerrigis bud eller forbud. Ellerß Er ieg y myn forrige mening at om y icke kan komme y uenlighed tilrette eyther som ieg ygaar Eder lod nyde, kunde tollen paa begge syder vdgiffuiff, ted saa ieg heldh. Valet Datum Croneborrig Den 31 Maj Anno 1.6.2.4.

Christian.

156.

Danmarks Riigis Raad, Som nu till Commissarier wed grennden forordnit Erre, till hande. (A.)

Om Hærsarsanfaller paa Grantserne imed Sverrige, særdeles om Hærsningernes Proviantering og Forsyning med Ammunition. And. Sinclair er befaleet at begire sig til Christiansstad, m. m.

Wdaff Ederß Skriffuelse Sael som aff mange andres Relation fornemmer Jeg atter (at der) skulle tracteris aff f: aff Suerrig ted, som icke aff hannem Er forskildt. Saa endog ieg icke uyll haabis atted skall uerre sandt, Saa uyll ieg, sauydt med detthe soldt Skee kan, haaffue altyng y aht; haaffde uy icke beholdt Soefolkken, daa skulle ted nest gudh hielp ingen nod haaffue. Lensmenden haaffuer vnderlige begeringer yted man heersraa skulle stycke dem seythaalie, der dy sielffuer Er y et land som sehe och andit Er att bekomme. frud och lod bør di att haaffue, huorpaa ingen vden laa holm och Christianstad haaffuer att klaage, huilcket skall forskaffis med ted suariste mueligdt er. Ted Er bedre atty taager ind y festningerne hueß omkring kan uerre, endatt fynden ted skulle vordtroffue; myg tyckes dy forstaar ted icke Passellig. Den y halmsted ²⁾ Er en tung kaarl och maa haaffue en huos sig; y Christianstad Er h: andres Synckler beshaalid att begiffue sig. dertill kommer nu den fleste Skansse aadell; saatt ieg icke seer huad ar sag di haaffuer att vnskilde sig, om endskondt dy endnu ingen stycker derinde haaffuer. Igaar talede ieg med En Rostofker mand, som med nogle Bandstager till Briggerst naar fraa bleging hiidfrachtid; hand sagde att ued kalmer ganste ingen soldt naar. Dy som aff Osterseen kommer syger alle, atty ingen Skybe aff dy suenske haaffuer fornommen. Den, Alsom-

¹⁾ At alle Danske, som drive deres Haandtering og Handel i Sverrige, skulle rette sig i deres Handel og Vernet efter Sverriges Lov og de Steders Privilegier, hvorhen de komme.

²⁾ Erik Rosentrang til Bliminge.

medtigste gud giffue os alle huad os till lyff och siell tienligdt kan nerre. Valet. Datum københaffuen den 8 Junij Año 1.6.2.4.

Christian.

157.

Danmarckis Rikis Raad Som nu ued grendken Erre forordnede Commissarier til hande. (A.)

Kongen er tilfreds med Commissariernes Betænkning over de Svenskes Forslag. At sende Proviant til Fæstningerne i Skaane, er der ingen Udvei til. Kongen har antaget 12 (Handels-) Skibe, for at ruste dem til Orlog, m. m.

Jeg haaffuer vdaß Ederß Skriffuelse¹⁾ fornommid Ederß betænkende Om dy forslaag att acceptere huormed Jeg Er tilfreddy, Och skall y anuende Ederß siid atty (at 3) ykun Paa dennetyd dennom contenterer, Eptherdi man seer huorpaa ted Er fornauldy²⁾. Pro- uoyandt att skyde til fæstningerne Er umueligdt ty heer neppeligenß Er saamegit som maan kan ruste Skyben med³⁾; munition Er forfickit till Christianstad. Jeg haabiß Endnu atty io maa uerre saa Erlig atty En maanid, om dy uyll icke lenger, Syge os tyll, førend dy slaaer Paa os, alia tempora requirunt alios mores. Jeg haabiß atted gaar icke huerdag saa tiill, som nu. ted sygiss heer, dog ued ieg ted icke tiluysse, att den Svenske agent Er hiemmeligenß bordtdragen, Jeg haaffuer beshaalid denne bressuiiser, athand derom y hellsingor sig skall bespørric. Valet Da: fred: den 10 Junij Anno 1.6.2.4.

1) Commissariernes Skrivelse til Kongen af 9. Jun. gaaer ud paa to Hovedpunkter i de Svenskes Forslag; det ene, at Kongen ligesrem (pure) vilde afstaae fra sin Besværing, de Svenskes Told angaaende; det andet at indvilge i Betingselsen om visse bestemte Stæder i Everrige, baade ved Befanten og inde i Landet, hvor de Danske skulde nyde Handelsfrihed.

2) Det synes som Meningen af disse Kongens Udtryk skal være, at de danske Commissarier i nogen Tid ikke skulde drive paa Underhandlingens hurtige Gang. Hertil kunde i saa Fald Stedet sigte i disse Skrivelse til Kongen af 16de Junius: „Enddog eders K. Majt udi en sin forige skriffuelse Raadigst befalte, Sagerne „noget att forholde, paa dett E. K. M^t kunde vinde tiden; saa haaffuer dett „ikke giordtis fornøden; thi de Svenske aff sig sielf, med deris idelige disputa- „tizer och mangfoldige Replicis, gjøre denne tractation fast lang.“

3) Commissarierne indskillt egentlig om Stykker at sende til Grændsefæstningerne, og tilsende Kongen en Skrivelse, som de havde modtaget fra Mogens Gyl- denstjerne (Lehnsmænd paa Warberg), for at Kongen deraf kunde erfare, „hvor stor Noorden der er i Fæstningen og Byen, besynderlig af Mangel paa Vrod og Jæst.“

Jeg tog ygaar 3 Orloffskyb an y Sundit huilcke naar heell uyllig dertill; y køben: syck ieg 10. y koge 1. Och haabis nest gudh hielp att faa fleere, dy Erre besettthe med Større støcker. Jeg fandt dem uylliger dertill, end ieg nogentyd kunde haffue gettid; Saattuy med 24 Skybe kan gaa tiill Segels.

158.

**Danmarckis Riigis Raad Som nu til Commissarier ued
grendgen forordnit Er tiill hande. (A.)**

Kongen er iffe enig med Commissarierne i, at man iffe skulde hindre de Erenskes muelige Forsæt, at sende en Expedition til Dandzig; og vil ingenlunde tilstede deres ved Elsborg samlede Stibe at løbe g'ennem Sundet. Flaadens Udrustning vil Kongen vel „holde i Agt“; Rytteriet samles, og de Sybste Ryttere ere indkaldte.

Wdaff ederis Skriffuelse haffuer jeg fornommit, huessom syden tractert er, derhuos Ederis betenkende at man Sueniskens forseet Paa Dandzig icke skulle forhiindre¹⁾, huorunder mig synis att nerre mendt, att man dy skyb ued Elsborrhig skulle ygennem Sundit laade Passere, huilckit ieg ingenlunde uyl tylsteede. Jeg lod mig offuertaale att folckit bleff affstafit. Jeg laader hannem nu slet inted bliffue Stercker y Ofterseen end han Er. worris slaade skall Saaledis bliffue holdt y acht, atthand nest gudh hielp Skaall bliffue fraa køben: saoch Sundit²⁾, Worherre giffue att uy naar uys paa huad deraff uyll bliffue. Riiter ried sanctis dagellgenis, Och er nu bud Epther dy Jutiske. I skriffuer icke rett tydt fraa Eder, huorfor man icke kan uyde udi huad terminis ted staar. Jeg kan icke uyde huortill den lange tractation Er god, Skulle der nogit løbe for, daa naar ted best, att herredagen bleff Dypsaatt, tiill bedre tyd. Valet Datum frede: den 15 Junii Anno 1.6.2.4.

Christian.

1) I Commissariernes Skrivelse til Kongen af 14. Jun. er deres „underdanigste „Mening, efter denne Tids selsomme Leilighed og Tilstand, at det vilde være „meget betænkeligt, nu at hindre Erenskens udi sit Forsæt, med hans Stib at op- „holde, om hand haver nogen expedition for paa Dandzig, eller de Steder, „som formenes; thi man dermed kunde give Marsag at drage den ganske molem „belli paa os selv; anseendes den mægtige store præparation til Land og Vand „af indlendiske og udlændiske, hvilken han udi en Sil letteligen kan henvende „hvor han selv bedst synes“ o. s. v.

2) Commissarierne havde yttret sig angaaende den Muelighed, at de Erenske kunde faae i Sinde at udføre et Anslag „paa Kiøbenhavn og Sundet“, og ind- „sille, om det ei var raadeligt, at holde Flaaden samlet ved Kiøbenhavn, og „iffe skille den ad.

159.

Danmarks Rigs Raad Som nu ved grendgen til Commissarier forordnit erre til hande. (A.)

Bemærkninger i Anledning af de Svenske Commissariers Replik. Kongen vil ikke tilstede, at Munten „pro libito“ slutte passere Sundet, som er „ganske imod Neutraliteten“. De Svenske store Krigsmagt vil han ikke ret faste Tro til. I Soen have de aldeles ingen Skibe, og det kan ikke frages, at de vilde besøge Sundet og Kiøbenhavn.

Ederes Skriffuelse Daterit den 16 Ilius haffuer ieg ydag bekommit, Och deraff fornommid, hneffom di Svenske Replicando forregiffuit haffuer.

Huad nu dy beedigthe Certificadtzer anlanger, Dem bør dy att vdgiffue, Och kan medrette derfor dennom icke vndskildige safrandt dy uyll handle ret, Dy maa laade dennom som Suerer serge for derres Samnyttighed. Atty dancke herepther skall handle paa uysse stæder, ted haffuer numehr syn beskeen; menß huad recompans dy skall haffue for ted, atty y fordragit for alle andre Nationer haffuer den prerogativam atty Erre tolsfrie Och nu skall uerre dy andre Lyge, ted seer Jeg inted. Munition dennom pro Libito igennem att skulle Passeris, Er ganske ymod neutraliteten Och detthe konningrige hell faarligdt, Och om dy uylle begere att den slaade ued Elsberrig skulle Steedis ygenom sundit, daa haffuer y ndaff myn Syste skriffuelse derom fornommid myn mening.

Om Svenskens Store krygsmacht, huorpaa maasse dy pucker, fornemmer man Lydit till; hans Skibe ligger ganske wferdige; hans tydtffe soldt doer for fode ued Stockholm. I Soen er ingen huercken store eller smaa aff hans Skibe, Och haffuer ieg en aff galeieren ind y Ekeeren, som kommer nest gudß hielp y disse daage med uysse tydingen. ted haffuer nest gudß hielp ingen ned for, atthand besøger køben: Och sundit, Jeg achter nest gudß hielp att haffue hand y hant med hannem. Valet Datum Crone: Den 17 Junij Anno 1.6.2.4. *)

Christian.

*) Uden Tvivl fattes her Breve, som Kongen imellem den 17de og den 28de Jun. har tilstrevet Commissarierne i Rucro. Det var ikke for sidstnævnte Dag, at Grændsemødet omsider kom til Slutning (jvf. Slange, ved Schlegel, II. S. 235—37), efterat man endnu (som af de bevarede Documenter, det Rucrodske Møde vedkommende, erfares) havde verket henved 30 Skrivelser, og imedens man paa begge Sider klagede over Langsomhed og idelig Udsættelse i Underhandlingens Gang.

Andtuordt auff des key: gesanthen ahnbringen *). [A.]

Instruktion (til Kongens tydske Cantzler eller Secretair), hvorledes Svaret paa Keiserens Antragende ved sin Gesandt, Greven af Oldenborg, skulde indrettes, og paa hvilke Hovedpunkter Kongens Forslag til en Fredsmægling imellem Keiseren og den fordrøvede Churfyrste af Pfalz skulde grundes.

Nachdem der key: den graffuen v: Oldenborrich gesandtweisß ahnhero hatt abgefertiget, mit-begeren: daß ich dem gemeinen wehsend zum besten, wie auch zu wiiderbringung desß werden friidens mich wolthe interponiren, auffdaß ihm Römischen Keyche de novo nicht Ein new ferner muchte auffgeblasßen werden, Ruhn weiß sich der key: guthermassen zuendtjinnen, Welchergestalt ich zu wuthersckidlichen mahlen gesanthen bei Ihm gehabdt allemahl zu dem ende vndt zued instrverit, daß der key: dii sachen darhiin Dirigiren wolthe daß der gemeine friiden widerum ihnsß Röm: Keych muchte introductiret werden; Welchesß allesß nichts hatt effectuiren konnen. Auß welchem allem zuernehmen, daß

*) Gram har ved sin Paategning af Aarsstallet henført dette Udcast til A. 1624; om Rigtigheden heraf kan saameget mindre tvivles, da der haves Afskrift af Kongens skriftlige Svar til Keiseren (dat. 8. Jul. 1621), udarbejdet efter nærværende egenhændige Udcast. Imidlertid kunde det synes tvivlsomt, hvorvidt Kongens Ytring om Robert Anstruther kan bringes i umiddelbar Forbindelse med „den Engelske Gesanter“, som Kongen omtaler i den (med Cantzlerens Haand nedskreven) „Replica“ til R. Raadet af 22. Jul. 1621, der nedenfor er aftrykt [160. b]. Der er adskilligt i Indholdet af denne Kongens Instruction, som gjør det meget rimeligt, at den er tidligere end den foregaaende Replik til Raadet (af 22. Jul.). Greven af Oldenborg forebragte derimod allerede den 4de Jul. sit Værende for Kongen (Schlegels Anm. 235 til Elanget, II. S. 225); men saaledes altsaa tidligere, end Rob. Anstruthers Ankomst til Danmark (hvilket ogsaa stemmer overens med Schlegels Ytring, II. S. 225: „daß Christian IV. bald nach des Grafen v. Oldenburg Abreise seinen Entschluß geändert.“), i hvilket Tilfælde Stedet, hvor Kongen nævner R. Anstruther, maatte saaledes være at forstaae, at han vilde indhente den omtalte Efterretning fra Anstruther skriftlig. Muligt var det dog, at denne allerede var ankommen til Kiekenbarn, men endnu ikke (omtr. den 4. Jul.) havde talt med Kongen (Et Prev. som haves, til Christian IV. fra Lord Montgommery, dat. 16. Junii 1621, skulde R. Anstruther overbringe). I ethvert Tilfælde finder en betydelig Forskiel Sted imellem Kongens Stemning og Ytringer i begge Afskrifter. Svaret til Keiseren er heelt igiennem fredeligt, fremsætter moderate Forslag til Forlig med Pfalzgreven, og tilbyder Kongens Mægling. Replikken til Raadet er affattet i en langt mere frivillig Tone, og gaaer i det mindste ud paa en væbnet „Confederation“ med tydske Fyrster imod den Fare, som ogsaa kunde true, „dette Rige“ (Danmark) dersom „Papisterne og Ligueen“ skulde vedblive at gaac frem, som de gjorde.

ich daß meinige darbei gethan, vndt Ruhmer billich mich solcher sachen Endtslagen Solthe. Auffdaß aber der key: sehen vndt vernehmen Sol, daß ich meines Ordts gerne thun will was ihm vndt dem Röm: Keyche zu Ehren vndt Ruhe gereichen kan, So will ich mich des key: begeren nach accommodiren vndt versuchen wie weit bei den sachen thunlich. Doch mit dem bedinge daß ich erschaaen mag, Was der key: dem Phaldtsgraffuen fuhr genaade erweisen will; Dan nicht zuhoffen, daß etwas fruchtbarliges dem gemeinen wehsendt zum besten kan tractiret werden Souern Solches nich vorheergehe. Ich fuhr meine Persohn kan zuaar nicht eigendtlch wissen, wahrhiin mein Schuager, der von Engelandt, nehenst seinen adherenten incliniren. Woruon ich doch mit dem forderligsten bei Rubberdt Anstruther werde gewisheit haben. Weil nun ganz nicht zu zweiffuelen daß Io obgemelther der von Engelandt samdt seinen Consoederanten daß Cufferste muglich darbei thun, vndt auff di restitution in integrum höchlich urgiren werden, Ob nun schon ich fuhr meine Persohn nichts Lüibers wunsfen mudyte, als daß wie obengemeldet alles ihn guthe ruhe widerum muge gestellet werden, So kan der key: dennoch leichtlich Ermessen, daß ich, wie gerne ich auch wolthe, mich von meinen so gaar nahen anueruanten ihn ihr so hoe angelegene Sache nicht endtslaagen kan; Der key: auch bei sich abnehmen kan was si fuhr ihre persohn, ihn solchem falle, bei deroelben nahen verwanthen thun würden. Wan ich aber wie obengemeldet erschaaen mach, Ob der Phaldtsgraff perdon erlangen mach, vndt wie weit derselbige sich erstrecken Soll: Alsdan will ich, meinem Obengemeltem erbiitem nach, allen muglichen fleyß anwenden, also daß der key: Erscharen soll daß es, ob godt will, ohne frucht nicht abgehen Soll. Weil nuhn ohne allen zweiffuell der key: wirdt wissen wollen, Ob von mihr Gynige sohrsleege gethan seindt, So soll folgen der gestaltdt darzu geandtuortet werden, daß meiner forslaag also sei: 1. Daß dem Phaldtsgraffuen dii Ober vndt wnderphaldts Strax wiideruhm eingereumet wurde. 2. weil dii Chure auff Beyerem transferiret vndt ich meines theils solches des key: factum nicht zu Disputiren habe, daß nach absterben desselbigen von Beyerem der Phaldtsgraff wiideruhm ihn seine sohrige dignitet restitviret wurde. 3. daß seuern Eünige abbitthe geskeen solthe, daß alsdan dieselbige durch gesanthen geskeen muge, Solthe auch des könnichlichen tittels halber einige zuhrickeit

Einfallen, So ist meiner meinung nach darahn wehlich oder ganz nichts gelegen, aldiueill derselbiger ihm, dem Phaldzgraffuen, von niehmandh ihm Reiche gegeben wirdt, auch derselbiger tittell ihm mer Skymphlich dan ruhmlich ist*), auch mit der zeit bei den auslendischen Potentatem woll fallen wirdt, wie dan der von Engelandt ihm denselbigen noch niehmalß hatt geben wollen. Welches also kurdzlich meine mehnung ist (doch den anderen wnuergreifflich) Dan ich nochderzeit, wie sohrhiin vermeldet ist, nicht wissen kan was der von Engelandt nebenst seinen adherenten meinung oder sohrslag sein mach.

Weill nuhn solche sohrlege dem key: woll thunlich seindt, als verhoffet man disses ordß daß mit dem forderligsten gute resolution einkommen michte, auffdaß durch protrahirung der zeit, keine ursache zur weitlenfftekeit muge gegeben werden; Dan ich mich nicht zuobligiren weiß oder kan, daß ymmittelst nicht allerlei preparatoria Solten gemacht werden.

Weill mihr auch genucksam bekandt daß der key: von gott dem Allmechtigen mit hoem verstande begaabet ist, So zweiffuele ich nicht, Er wirdt disse sache zu seinem selbst Eiiigenem wolstande, vnd Ruhe, nebenst deß ganssen Re: Reichß prosperitet. ihn acht haben vndt sich in dissem accommodiren vndt moderiren daß man damahlslein Ihm wercke spiiren mach, daß dii wiiderbringung deß werden friidens dem key: zu herþen gehe.

[160 b.]

Replica paa huiß Samtlig woris Elst. Danmarkis Rigis Raad Os Belangende den Engelsche Gesanters Anbringende, ved Os Elst. Christian holk och Jacob Wsfeldt wore mendt och Raad, vnderdanigst haffuer ladit foregiffue').

*) Man seer af denne Ytring tydeligt nok, hvad ogsaa ellers, en ikke med samme Ord, viser sig (sef. S. 89 om "den gewesene Kenge af Böhmen"; og S. 161, Nr. 1), at Christyren af Pfalz, med hans böhmiske Kongerassen, ikke har staaet meget høit i Christian IV. Mening.

1) Efter Originalen i Geh. Arch., som er strevet med Cantöler Chr. Friis's Haand. Kongens tidligere Indgivende til Raadet, denne Sag vedkommende, mangler. Saameget mere Anledning have vi til at meddele dette vigtige Actstykke, som bærer Præg nok i Indhold og Udtryk, af at være udgaact fra Kongen selv, stiondt

1.

Belangende æquitatem causæ Palatini vdi det Behmisse negocio;
 saa endog wy icke dett Behmisse procederen, och Palzgressuens for-

det ikke er egenhændigt. Det sees tydeligt, at Christian IV. er bleven omstemt, med Hensyn til Pfalzgreven, og en Krigsrustning til at fremme hans Resitution; og det har vel været Hob. Ansruthers Sending til det danske Hof fra Jacob I. i Sommeren 1624, som uden Tvivl for største Deel har bevirket dette Resultat. Anledningen til R. Jacobs forandrede Politik, med Hensyn til hans Svigersøns Anliggender, er ovenfor berørt (S. 150). Hvilke Følger den i øvrigt havde for England og for den pfalske Hursyrke, ligger udenfor vort Formaal; og Gangen af dette Mars engelske Underhandlinger i Danmark lader sig, formedels det hidtilværende Savn af derhenbørende Archivdocumenter (saa vel som af Christian IV. Calendar for dette Aar), ikke noiere oplyse; men den endelige Birkning af R. Ansruthers diplomatiske Bestræbelser ytrer sig kiendeligt nok i dette Christian IV. fornyede Andragende, som ogsaa havde til Følge, at R. Raadet — endskjøndt, som man sees, ikke med den bedste Villie — i det mindste for en Deel foiede sig efter Kongens gjentagne Forestillinger om at antage sig Protestanternes og især Hursyrkens Tary. Man sees imidlertid tydeligt nok af Rigsraadets Gienbvar paa denne Kongens Replik (jvf. S. 165), hvor nødt det opgav sit herskende System: i ethvert Tilfælde, hvor ikke den højeste Nødvendighed var, at holde paa Freden; og det er saaledes ikke (som Schlegel mener, II. 223, Anm. 233) uden al Grund, hvad Slange (3. Part., S. 509.) ved nærværende Leilighed ytrer om Raadets Utilboielighed „til at indgaae Forbund, der kunde indvirke Riget i Krig.“ — Paa denne Maade har Schlegel meddeelt, hvad Slange (anf. Sted) udtrykker noget anderledes; og man kan ogsaa ved denne Leilighed bemærke, hvad der saa ofte gjælder: at Schlegels Arbejde er langt fra at være en tro Oversættelse af Slanges Text, hvilken han undertiden, saaledes som her, omsætter i en heel anden Orden; eller giver en og anden Forandring. — Hverlænge Robert Ansruther denne Gang blev i Danmark, kan ikke oplyses. Han har formodentlig herfra begivet sig, i Kong Jacobs Trender, til Tydskland, hvorfra han (efter Christian IV. Aftægelse) kom tilbage til Danmark d. 2. Januar 1625 (jvf. S. 182). Kongen havde imidlertid sendt Prins Christians Hofmester Chr. Thom. Schefted til Nederlandene (og Spanien) saavel for at underhandle i Pfalzgrevens Anliggende, som i andre ostensibele Trender. Slange p. 505, 506. Schlegel II. 225. (s. ovenf. S. 151). Ligesom Schefteds Gesandtskab formodentlig ikke har været uden Instructioner med Hensyn til de Underhandlinger, som Jacob I. paa samme Tid, som han sendte R. Ansruther til Danmark, ogsaa havde indledet med det svenske Hof: saaledes ytrer ogsaa i nærværende Afsnit (§ 3 og § 7) Christian IV. jævnlige Mistillid til Gustav Adolf, og dennes Planer og Sineclag imod Danmark, sig tydeligt nok. (v. der Decken: „Herzog Georg v. Braunsch. Lüneburg“, I. 125, antager ikke allene en fiendtlig Stemning imellem Danmark og Sverrige (som dog selden eller aldrig ytrer sig hos Rigsraadet), men ogsaa, at „Christian IV. von einer tief eingewurzelten Eifersucht auf der von Gustav Adolf bereits erworbenen Kriegsrühm besetzt war“). Underhandlinger eller Correspondents imellem Jacob I. og Christian IV. synes at være fortsatte i A. 1621, men førte endnu ikke til noget endeligt Resultat. Saaledes medder Buchingham

holdt i dett werk, vdi alle maader approbere; dog befindis Keiserlig Werde och vdi attskillige maader mod all det Romiske Rigis Sædane att hæffe forttsfaret, Særdelis y dett Palatini Born och Agnati, fra de Churfyrstlige lande och dignitet erre excluderede. Derneft, Saa hæffuer hoigstbe^{te} Keiserlige Werde, mod giordte thilsagnn ingen thill dett Bryselske ansatte mode ladett erskinne (erscheinen), meden sagen fra en tiidt thill anden protraheritt, indtill en ortt effter Anden waar indtagenn, och gandsjke Phalzen saaledis af Ligen waar bleffuen incorporeredt, vanseet fast anditt aff hans R^{te} waar loffuitt; Nemlig att Naar paa Palatini wegne deprecatio och Submissio in debita forma waar sfeedt, Phalzen daa hoigstbe^{te} Palatino skulde igien indrømmis, och Allting in pristinum statum restitueris.

2.

Belangende periculum och farlighedenn for dette Rige, daa er den fast større att befrycte, om Papisterne och Ligen skulde saaledis vden nogen modstandt prosperere: Och Endog Engelandt, saa well som Staterne, søger deris fordeell vdi dette Negocio, dog naar mand kom thill Tractationen kunde mand sig well saaledis foruare, att mand kunde werre vden skade; Om mand end alldrig noget reciprocum aff dennom skulde kunde hæffe att forme.

3.

Quod de confederertis indbyrdis vndsetning vdi dett Phalsjke werk angaar, daa thuiffe wy icke, Att huis der thillsigis Jo effterkommit wordet, y dett Ringiste indtil Phalz vorder restituerit, och Rom: imperium kommer igien y sitt forige esse och fredelige constitution; Meden att Unionen och Palatinatus vdi forige tider aff Kong. Werde

i et fransk Brev til K. Christian af 16. Sept. 1621: at Kongen af Frankrige, Hertugen af Savien og Republiken Venedig havde nu tilstaaet Grev Mansfeldt 50,000 Rdl. Sterling maanedlig for en Udrustning paa 20,000 Mand. K. Jacob vilde ligeledes tilstaae ham 20,000 Rdl., men dog ikke udbetale ham Pengene, forend Kongen af Frankrige havde underskrevet Contracten. Det blev dog endnu i dette Aar ved Afslut, Løfter, Underhandlinger, samt strategisk mærfelige Krigsplaner og Tilbud fra Gustav Adolfs Side, som ikke behagede Christian IV. (jvf. v. der Deckens Herzog Georg, I. 128 og 130). Forst i A. 1623 blev Sagen mere alvorlig, og Neder-Saxen blev Skueplads for den Krig, hvori Christian IV. nu tog en for Danmark saa uheldig Deel.

vdj Engelandt erre quitterede, dett haffuer sine wiſſe rationes, ſom nochsomb aff huiſ vdj de Sager paſſerit er, er att forfare.

Dch huad de Suenſke angaar, om de end icke y alle maader kunde werre att forlade ſig paa, Saa wille wy Raaditt hiembſtillett haffue, huad for ſtor Eventyr Rigett deraff wilde thillſlais, om de Suenſke ſig med Engelandt och Staterne indlode, och wy Sagen vdflog, och vden fore bleff; och maa ſke dett Phalziſke werf kunde per contractum, eller Ellers och y wenlighedt bileggis och accommoderis, och Suenſken deruedt vden nogen ſin bekoſtning ſterkis och mod oſſ mainteneris kunde: Huad fare och perikell ſaadantt Rigett foraarſage vilde, er lett att ſlutte.

4.

Att woris lande fremb for alle deris ſom y confederationen wille indtræde, neſt fienden er beliggendis, och meſt ſare vndergiſſne: ſaa maa mand Eventum belli Gud den allermegtigſte lade werre beſalitt; dog dett er neſt gud; hielp wiſt, att Jo flere wy haffuer till hielp, Jo bedre formoding er der de ſuccessu.

5.

Att ingen ex confederatis ſig fra Krigen ſkulde vden den Andens minde vnddrage, Ja end icke en Timis Anſtandt beuilge, wilde prudenter vdj Tractationen caveris och forebyggis. Dog att tentere nogett meden Keiſerens Magtt ſaa nær oſſ ligger, cracte wy Radigſt ſelff vraadſomtt; Meden den fra woris Grendzer och paa andre ſteder att divertere, der thill ſkulde Francrige, och ſærdellis Engelandt ſig forobligere, ſaa well ſom hemmelig att holde allt huiſſ nu aff Dſſ behandlis.

6.

De offuer och Nederſariſke Kreizis Stenders betenkende vdj dette Negocio er ſaſt vnødigt att ſøge.

7.

Huiſ hemmelig intention Suerig mod dette Rige kunde haffue, och maa ſke, naar wy paa andre Steder behindredis, kunde formodis att vilde vdføre: Derfore bør Engelandt och Staterne [aff huiſke handenderer] Reigactig att caveris; Thillmed ſaa behøffuis landett icke aff landſolkitt att forblotis.

8.

Belangende woris Naboor och diffidenz, daa saa frembt Alle aff Dß ilde skulle betreis, kunde mand med alldelis ingen handle eller tractere; och huad landens ydmatten angaar, daa kand den well icke werre saa stor, som den well formenis.

9.

Huad Middell er anlangendis, findis Jo well Raadt Naar wilgen er godt, och y dett Ringiste saa lett och bequammeligen som hoß de Euenste.

Foruden huis forberertt, daa er Marsagen huorfere wy sardelis thill for^e werk inclinere, Att Rigesom Engelandt och Staterne voris Rige stortt gaffn kunde thillsie; saa kunde de dett och Merkelig beskedige, y Synderlighedt om de yden Dß och woris assistenz erlangede deune deris intention; Och Er her hoß fornemmeligen att betenke, denne Sag woris Elff. kierre Suoger, Systeren, Systerdatter och Agnater at angaae; huilcke att lade vdi Eticket of icke anstodt; Thi wy icke wide att besinde huad Amicitia och Consanguinitas skulde betyde, om mand saadanne necessitates wilde forbigaa, och huorledis derom vdi fremmede nationer wiitt och brett wilde judiceris er lett att betrakte.

Wy kunde och icke forbigaa att erindre, huad skade och incommoditet dette Rige kunde forarsagis deraff att wy denne kong: Werdis aff Engeland och Prindzens (som er en yng herre och stunder till Regimentt) indstendige begieringer och necessitates som vactede lode passere; der till med huad vilge saadant hoß dett gandske Phalziske huß vilde forarsage, som dog (Om nogett Menniskeligt Prindzen tillkom) y dag eller Morgen kunde hende att succedere thill den Engelske krone, huilket huß dog med Staterne fast erre interesserede;

Att mand nu forbigaar den Phalziske och Brandenburgiske affinitet; huis successores, Ghurphalz Systerborn, omstær och kommer till Regiering, och y frembtiden (som de, huilke de med Dß angrendzende lande, ville hende att forestaa) kunde forarsagis dette Rige præjudicerlige simulates att lovere och vnderholde;

Huillet forbemeltt, saa vell som deraff folgende consequenzer och vleiligheder, vell vill haßuis vdi act och beradslagis; huorfere wij dett och Samilige wortt Raadt wille haßue forestillet; dennom wy Samtlig

och Serdelis Med al kongelig gunst Nadigst erre beuogne. Aff Rids-
benhaffu den 22 Jul. Anno 1624. 2)

Christian.

161.

Chansleren H: Christian friis till hande. [B]

Om 50,000 Rdlr., som det eskinbille Comvognie vil laane. Kongen erindrer em, at der maa see til-
børlig Berteling af de Penge, som indkomme af den bevilgede Stat. Til Helsingør var kommen Stibs-
titender om bestig Beskytze i Danzig, Stockholm og Rosted; m. m.

Om dy 50,000 dl. haaffuer ieg Ekseffuud frum moder tyll, som
ted Ostindianske companie begerer, dog ued ieg icke om hun uyll saa
pengen vd andenstedz, ellersch flere att bringe tilueye ued ieg icke Paa
denne tyd*). huad Penning der skall contribueris dy maa endeligensß

2) I et Svar paa denne Kongens Replik (25. Juli 1624) henholder Raadet sig
til sine »forrige rationes, som ere saa vigtige, at de ingen høiere kunne betænke
eller besinde, til Kongel. Maj. og Nogens Sikkerhed». Men da Raadet seer,
at Kongen vedbliver sin Mening om Sagen, og »udtyder dette negotium til
saadan høi Consequens, og sin Kongelige Majestæt og det Kongel. Huus, for-
medelst Blodsforvandisfab, Erogerisfab, Benstfab, og Alliance, saa høit og nær
anrørende»: vil det ikke ganske erklære sig imed al Understøttelse af den Psa-
liske Churfyrste; men dog indstrænke sin Betænkning dertil, at man ikke skulde
lade noget Middel usørgt til at faae Sagen forliigt hos Keiseren, hvilket vel
er at forhaabe »efter Keiserens mangfoldige Ertydelser, som og nu nyligen ere
steete;» og at i det Tilfælde, at det »skulde komme til nogen offentlig Krigs-
værk, saa at Hs. Maj. skulde forarsages at føre en offentlig Krig», man da
maatte forsikre sig om, at Kong Jacob vilde tilstaae Hs. Maj.
en Summa Penge, tilstrækkelig til at lønne 3 eller 4000 Mand paa 4
eller 5 Maanedre. Disse Hielpetrepper skulde man da heller ikke hille, »førend
man faae, at en Exercitus justus var paa Jøde.»

*) Om det Ostindiske Compagnies ældre Skyld, og om Kongens egne, hos hans
Moder, Enkedronningen, optagne Laan, forekomme Oplysninger i efterfølgende
mærkelige Sted af en Rigsraads-Betænkning (under 3. Aug. 1624) over endeel
kongelige Propositioner: »Af di Bressue, som Nogens Raad haaffuer loffuet føre,
»Nemlig itt bress dateret 1621, liutendis paa Iitt hundredt thussind Nixdaler,
»meth sin efterstaaendis Rente 6600 Rdlr. Iitt andet bress dateret 1605, liu-
»tendis paa Iitt hundred thussind och Fyrgethysue tussind Rigsdaler: Saa, enddog
»at Hoffuubressuet, Saa well sem Stadeslesdbressuet, formelder paa hans Kgl.
»M. oc hans Ma: Arffuinger, och icke paa Nogens regne, forlesuuren ochsaa
»vdj liige maade haaffuer forskressuit dennom for Sig och deris Arffuinger, och
»icke paa deris efterkommere, Nogens Raad och Nogens regne, Suoraff forfæris,
»at samme giæld er Hans K. Maj. egen giæld, och icke Nogens,
»Effterdj och samme Penge ere optagne Regle Ar forinden Niget er kommen
»vdj nessforleden Svenske Krig och besuering, och ere nu nitten Ar siden dj

Skillis ad, saatt ieg saar hueß mig her, och ted som till gellens affbetaling skall, atted for syg bliffuer, Saach ted som till Soldaternis vnderholding vdgiffueß, tilstillis commissarierne, som bliffuer deputerit. Jeg fornam ynted att nogit bleff taalid om, huorledis den Nijisse kan supleris, vdenatt ted Er sked Syden ieg drog bordt. Alß dy Euenfte tydinge Ersharer man derriß oprichtighed, Jeg ued endnu icke om ted Er raadeligdt att affstasse soldat eller ey.

Om ted Lyneborger Saaldt kan man taale, naar man saar derriß affections forandring att nyde.

„ere optagne: Deg effter Ko. Maj. Naadige begiering wille Niigens Raad Sig „vnderdanigst lade befindt, Samme Hoffsuitsoell vdi sig Seiff (dog for vden all „anden vüdere Vbleg) aff Niiget at lade erlegge. Och beløber alle ferne „Hosier vdi En Summa thithobe 351,421 Rigsdaller.

„Der emod effter det Regenskab, Som med Rentemesterne giordt er, effter „deris egen Indleg, da beløber di Skatter och Contributioner, som thil samme „gielb att aflegge Aar 1620 er bevilgede (huos Terminer for it Aar siden ere „forlobne) vdi En Summa 434,925 Rdlr. 32 β, 1 Alb., huor aff Allerede effter „forne Rentemesters Regenskabere ere vdgiffne 261,174 Rdaller, 2 ort. Deg „effterdi derforuden er till Vdgiffit indfort 50,000 Rdlr., Som det Ostindiske „Compagni aff samme Penge skall were forstracht, Och effterdi Niigens Raad „om samme Penges forstræckelse thil Compagniet vnderdanigst icke Underleidis „forstaaed, End at io aff forne Skatter Skulle saa meget haaffue weret till offuers, „foruden huiß som hadde giordes (hadde været) behov och fornøden thill hindis „Maj: gielb (saan) att affbetalle, huildedt, Effter at dett saaledis icke at haaffue „weret, nu befindis: Da Ciunis vnderdanigst at mand icke, vdi denne besuer- „lige thiidt, Vnderfotterne dermedt well kan besuerge. Thill med befindis, Att „Rentterijet aff Compagniet, paa R. M. wegne, paa samme Penge haaffuer taget „beuijff; Compagniet och (nest Guds hielp) formodes med det forderligste Resten „af samme Gielb at kunne aflegge och betalle. Huorfor er Naadens vnder- „danigste begiering, Att hans R: Majestæt hos Compagniet sinn betalling for „forne Summa Penge naadigst ville annamme. Bliffuer saa vdi „behollning hoos Rent erijt, thill forne gielb att affbetalle 177,671 Rdlr. Huor thill „R. R. vnderdanigst haaffuer bevilget at skulle vdgiffuis, Forst en al- „mindelig Statt, Som kand beløbe sig 131,000 Rdlr.; dernest en Tierring stat, „som kan beløbe vngefertig 33,000 Rdl. Saa och aff Riobsteterne En halff Skatt, „som beløber sig 14,000 Rdl. Er vdi Enn Summa 178,000 Rdl. Och er „der med All Niigens gandsche gielb affbetalt Og er da „Niigens Raad vnderdanigst begierendis, att forne Summa Penge, Som af „Niiget vslagde ehre och vleggis skulle, icke thill nogen anden Brug „skulle henvendis, end til den, huortil di aff Vndersaatterne „vdsleggis. Begierer och forser sig vnderdanigst, at hans R. Maj. alle deris „Bressue, Som hoos hindis Ma: vdestander, thill Juli forstkommendis Naadigst „will indfrij och denuem igien lade thilstille.“

Gordt von Buß Er saatt till beuyndthebber, Den forbyydering Paa arbeidspenning fân taalis om, naar man haffuer bedre Leilighed, Jeg ued uell atty gerne saa dem ganske affskaffit.

J gaar uaar ieg y hellsyngør, daa kom der skybe fraa Dandzig saoch Stockholm, som beretthede Sammestedh att døe heftig aff Pestilendge, Och atty Sueniske Skybe naar vblagde och skulle uerrid till Ryssland, daa døde dy saa fast Paa Skyben, saatty motte skaffe dem aff Skyben ygen; ted uyll haffuiff y acht och Er allerede beshalid atty yffe maa komme y land; tyll Rostock døer ted ochsaa sterkt. Vale, Datum hyrschholm den 4 Augustj Anno 1.6.24.

162.

Chansleren S: Christian friis til hande. [A.]

Angen minter om „den Halberstadtiske tractation“ (sef. S. 160), og om et Note, som var berammet (formodentlig denne Sag vedkommende) i Slutningen af November m. v.

Jgaar glemde ieg y En hast nydere att taale med dig om den Halberstadtiske tractation, Och Cytherdi dy erre beskeden til haadersleff y mod den Syste Novembris forstkommendis, Och dy inted kan expedieris udenatty dette faar med dem, Saa skulle der matureris med ted samme, Pated Sagen icke bliffuer opholdt, Vale Datum frede: den 29 Octo: Anno 1.6.24.

Christian.

Reuthemeysterne skall Estrar sende mig fortegnelsen Paa den affbrending, dem gorris gaadt Paa hueß arbeid der Smyddis y koben: fauell y byen som paa holmen, saoch om Jernit leffueris Skriffueren y Smydien elleroch Smiddene.

163.

Chansleren til hande*).

J Ch. Ib. Sehesteds Instruction maa indfores, at han skal tale om de i franske Lande arresterede Holændere, som ere danske Underaatter.

Der uyl ochsaa taalis om dy som til dyndercken och andenstedh vnder kon: aff hyspanniens gebydt Erre arresterid, som erre fødte holender, och dog y mange aar haffuer boed i Riiget heer.

NB. ted uyll vdi Christen thommißens Instruction haffuiff y acht.

*) De følgende Breve, uden Datum (Nr. 164—167) ere, tilligemed dette, af Gram henforte til Mæret 1624.

Munnordt ahn dii Deputirte zu Gaarleben. [A.]

Kongen tilliendegiver sin Mening med Hensyn til Greven af Mansfeldt: at man maatte anvende alt mueligt for at bringe ham til at forlade Ostfriesland, da man alerig kunde vare siller paa, at han ikke, nagtet hans Død, som ikke stod meget til Treende, omjæder dog bragte Strigen ind i den nedersaariske Aede, m. m.

1 Daß ich heuthe Dato Ihre Schreiben bekommen.

2 Daß ich den tack zu garleben nicht besticket, ist dii ursache gewesen, daß daß schreiben wenig tage sührher ahngekommen.

3 Iho wolte man gerne ihrem begeren nach sticken; aber weill man ihn der eile nihmandt so balde ahn hand bekommen kan, So hatt man fuhr radtsamdh erachtet, außdaß si nicht lange muchten außgehalten werden, ihn Schrifften meine meinung zu wissen zuthun.

Und ist disse meine meinung: daß man mit allem fleyß darahn sein solthe, daß man den Mansfelder auß Ostfryslandt bringen konthe, wnangesehen daß dii selbige graffschafft nicht ihm Nyderserigem freydegeleghen. In betrachtung wan der Mansfelder sich weither Stercken wirdt (wie er persohnlich zu meinem abgeordnethen gesagt, daa ich von ihm begeret Er wolthe Ruhmer seiner wege zien, ahn dii orther wohrhiin er seinem eygenem berihmen nach bescheiden wehre, daß Er ihn kurdhem verhoffthe 21 thausendt Starck zu werden) Er alsdan gewißlich durchbrechen wirdt vndt Deudhslandt Einen unwiderbrincklichen Skaaden zufügen; man kan auch auß seinen ganz vnbestendige reeden woll vernehmen daß er nichts guds ihm sinne hat. Man erfahret auch auß seiner Zurüstung daß er nicht zu wasser, wie bißhero geprenget*), Sondern zu lande, wie Obengemeldet, er seinen Beck nehmen wirdt. Wahn nun der Mansfelder, wie oben Erwehnet, weck, alsdann hettthe dii keyßerlich Armei keyue ursache weither zu ricken, auch keyn ahnlaß gegeben den molem Belli ihn den Nyderserigem freydege zu sühiren, welches sühr der Posteritet ihn kunfftig Schner zu ueraundnorthen sein wirdt, Ich auch dahrein endtskuldiget Sein will.

*) Formodentlig: udspredt.

165.

Ahn dii Statthen.

[En Seddel uden Udskrift.]

Om Stibe, som Hollanderne gaafte uventet havde lagt paa Beseien, „hvorhen deres Territorium ikke strækker sig.“

Daß man mit befremdung vernommen daß si Eglische skiffe auff den weisserstrom geleet, welche man begeret abzuskaffen, aldwieill ihr territorium alda sich nicht hinstrecket.

166.

Andtuordt auff Syuerdt Powisken Briff. [A.]

Udsat, i fire Punkter, til et Erar til Sigvart Powiss, angaaende Sager, den Nidersariske Areds ret kommende.

- 1 Darmit bin Ich fridtlích, will mich auch ganz woll mit den leuten vergleichen.
- 2 Dii commission kan man woll leithen; aber wahn Der Bi: (Bischof) sonsten es thun wolthe, so wehre solche commission unnötig, dan di orthor ohne besichtigung genunck bekandt.
- 3 Man will daß bey dem freyhobersten genunck verrichten.
- 4 Es ist nicht radtsam daß Es lange darmit geseumet wirdt, Er mag drauen wie er will.

167.

Memoriall

auff Theophilo Crachten*). [A.]

Om Underhandling med det ostindiske Compagnie i England, angaaende Stibet „de tre Kroner“, som skulde bringes i en Doffe for at islandsættes.

Daß Er ihn Engelandt mit der Ostindianske Companie handeln soll, Si ihm Ein Stycke geldes daß Skiff, die drey Cronen genandt, ihn Gynne ducke**) Sezen vndt das selbige repariren lassen. Daß Skiff ist ihm Bodem stark genunck, Es hatt sich hynthern im Spiegell gegeben. Ich wolthe daß Skiff full zimmer vndt Planken laden lassen

*) Et noget utydeligt Ord.

**) Doffe.

vndt Es also fordtfficken, Souern Etwaß mangelen solthe, dasselbige mußte di Companie fuhr ein gewisses justiffen, wieauch daß Gysenwerck. Wahn nuhn solchesß bei ihnen zuerhaltthen wehre, Soll er mihr Solchesß mit dem forderligsten zuwissen thun.

168.

Ahn den keyßer. *) [A.]

Kongen tilmelder Keiser Ferdinand, at han vel usfortøret har underrettet Hertug Christian af Brunsewig om den ham tilbudne Pardon, beiffen han dog ikke vilde modtage ander'edes end efter et Udkast, han selv havde indfandt; Kongen sinder det ogsaa raadeligt, at meddele ham den under fædre Billaar.

Daß auff des keyßers gegebene Pardon auff h: Chri: hatt man alsobaldt eine Legation ahn ihn abgefertiget, vndt allen möglichen fleiß ahngewandt ihm darhiin zu disponiren, daß Er sein soldt ab'danken muckte, auch ich vndt h: wldrich vns Erbotthen zu Assecuriren von wegen desselbigen perdons, welchesß alleß aber keine stadt bei ihm hatt finden können, allein sich darhin Erkleret, wahn ihm der keyßer dergestalt, wie hierbei zubefinden, wolthe Ein Pardon mittheilen, alsdan wolthe Er sich accommodiren.

Welchesß man Eine høhe Noturfft zu sein Crachtet, ihn möglicher Gyle dem keyßer zu notificiren, mit begeren, der keyßer wolle dasienige darbei thun waß zu friid vndt Ruhe konthe dihnlich sein. Man wolthe zwar keine masse den dyngen geben, aber mit solcher schlechter pardon, wie nochmalß geskeen, wirdt sich h: Christian nicht verwahret befinden, worauf hiinshuro noch gröffer wuruhe kommen kan.

*) Dette Udkast, uden Aar og Dag, synes at kunne henføres til 1624, og da formodentlig til Begyndelsen af Aaret. Ved denne Tid var det, at Hertug Christian efter at have (ved Hielp af et Laan paa 9000 Rdlr. hos Grev Anton Günther i Oldenburg) afstaaet sine Trepper i Slesvigsland, atter begav sig til Holland. Forinden havde han lovet Kongen at ville underkaste sig Keiseren, og fornyede sit Tilbud fra Holland, i et Brev til sin Moder (Haag, 5. Mai. 1624). Dog gjorde han derhos den Betingelse: »at Keiseren ikke maatte forlange af ham en siig servilem submissionem, der vilde være til Spot og Skam for de ældgamle kongelige og fyrstelige Huse, som han tilhørte, eller fra hvilke han stammede; ligesom hans Slægtninge og andre Rigsfyrster til præjuditz og Skade.« (s. Mittendorf, ovenanf. St. S. 93.) Dette synes at stemme overeens med Kongens Intringer i nærværende Udkast, om billige og antagelige Underkastelses-Billaar for Hertugen.

1625.

169.

Ahn Meynen vielgeliebthen vetter und Sohn herdtzog friderich zu holstein. [A.]^{*)}

Kongen melder, at en Kretschag med det første vil blive udfærdiget i den nederstafste Krets, hvor han enst Hertugens Rættarelse.

Freundtlicher vielgeliebter vetter vndt Sohn, Neben wünschung einß gluckseligen Newen Jahrs, verhaltthe ich ihn högstem vertrauen dir nicht, daß auff ahnhaltung wundersfildlicher Potentaten ¹⁾ ich mich,

*) Hertug Frederik III. af Holsten-Gottorp, en Son af Hertug Johan Adolph, og Christian den Fierdes tredje Søster Augusta. Jvf. S. 1. Anm. 2.

1) De forskillige i A. 1624 begyndte og fortsatte Underhandlinger, deels med Keiseren om mindeligt Færlig med den Pfalziske Churfyrste, — deels imellem England, Holland og de nordiske Magter om det protestantiske Parties Understøttelse imod Keiserens og Churfyrsten af Baierns tiltagende Overvæld, og de Trængsler og Udsættelser, flere protestantiske Lande maatte lide, endog uden at have grebet til Vaaben, eller være i Krigstilstand — vare endelig med Slutningen af Aaret komne derhen, at man havde faaet den Overbeviisning, at alle Besværinger og fredelige Skridt vare frugtløse, og at man maatte enes om at gribe til Vaaben, i det mindste til Selvforsvar. Keiser Ferdinand II. havde vel ikke (som der siges hos Schlegel, II. S. 241) ladet Christian den Fierdes, med Greven af Oldenburg tilbagesendte Svar og Forslag (s. Jahn, Christ. IV. Krigshist. II. S. 97) være reent uden Gienivar. Men Keiserens Replik (der først blev udfærdiget 9. Sept. 1621, og som Christian IV. ikke modtog før den 26. Oct. s. A. paa Frederiksberg) indeholdt kun almindelige Benfæls-Uttringer, og Forsikkring om Keiserens Ønske, at indlede fredelige Underhandlinger med K. Jacob I., og om Udskrivning af „en Churfyrstelig Collegial-Dag“ i den Anledning. Nærmere Uttringer om Churfyrsten af Pfalz, eller Besvarelse af Christian IV.s færlige Forslag, finder man ikke i Brevet. Imidlertid vedbleve adskillige nederlandske Fyrster at vende sig til Kongen med deres Klagemaal og Anmodninger (jvf. Schlegel, II. S. 241, 242). Frygten for, at Gustav Adolf, ved at gaac ind paa de engelske, franske og brandenbergske Opfordringer, og ved at trække sin Krigsmagt fra Polen, hvor den længe havde havt nok at beskille, og bruge den i Nederfalen og Tydskland, skulde faae større Overvægt i Norden og Mitterøen, end Christian IV. meente at kunne taale: viser sig tillige bestandig som Medaarssag til at Vægtstaaalen hos Kongen meer og meer hældede til den franske Side; uden at han havde villet gaac ind paa Gustav Adolfs tidligere (fra 1616 og 1617 oftere gjentagne) Forslag til et formeligt Forbund imellem Danmark og Sverrige, for at forene begge Magters Kræfter og Interesse. (Jvf. Jahn, II. S. 45—48, 108, 109, som her og flere Steder ibrigt forsvaret Christian IV.s Neutralitets-Politik, hvori han dog længere hen viste sig vakkende, da den ovenanførte Grund kom med i Beregningen; hvilket Jahn paa sin Maade ligeledes forsvaret S. 113 o. flg.). 3 Begyndelsen af 1625 finder man nye Underhandlinger i livelig Gang. Den 2. Jan. kom Rob. Anstruther tilbage fra Tydskland til Kiøbenhavn, og reiste d. 25. Febr. til England.

wie gerne²⁾ ich es auch habe thun wollen, wnternommen habe, bei dem Nyderfexigem freyde versuch zuthun Ob si zu der Restitution der Pshalds sich verstehen wollen³⁾, welches zu thun ohne einige Persohnliche zusammenkunft mir nicht ahnsteet; vermeine derothalben es darhiin zuuermitteln helffen, daß mit dem forderligsten ein freysdach aufgeschriben werde sub alio pretextu, worbei ich verhoffe dii meiste fursten beisammen zubringen; bei welcher versamlung ich deine persohn gerne sehen michte, doch nicht ehe dy propositiones von den dyneren, so darhiin deputiret. Eingegenommen vndt more solito verrichted. Weill nuhn hierahn dem ganssem wercke viel gelegen, als hoffe ich du werdest ihns geheim darmit vhmgehen, vndt bei guther gelegenheit ihn dem fall deine Erklerung mir wissen lassen Beshele dich hiemit dem Lieben Godt, vndt verbleybe dii zeit met meynes lebens

Dein getrewer vetter vndt vather

Christian.

Datum friderichsburch den 5 January Anno 1.6.2.5.

170.

Chansleren Her Christian freiß tiil hande. [A.]

Efteretnnoer om Kongens Reise (til Kredetagen i Neder-Saxen), sem det var hans Agt at foretage over Zmaa-Serne; men Storm og Overfæmmelse i Volland havde hindret hans Overfart fra Noddy, hvor næsten hele Byen var forstøvet; om „Giverie“ at lade giøre for Kongens Compagnie, hmaa Rarer til Aenreeren, m. m.

Jeg naar ygaar tiil Worenberig, Och fermenthe der att nyllle haffue kommid effuer, huiltit mig dog slog feyl. Jeg stulle først uerrid

Den 5. Jan. (samme Dag, sem dette Brev er skrevet, og uden Tvivl i Anledn. af den heri omtalte Kredetdag) sendte Kongen Prindsens Lakay med Breve til Churfyrsten af Brandenburg. Den 10. Jan. begav den franske Gesandt, der var kommen til Danmark 1624, sig fra Frederiksberg til Kiøbenhavn, og gjorde to korte og hurtige Reiser til Everrige (hvorfra han d. 26. Jan. kom „paa Post igjen; uti Mening, at han sig uti de Suenste Sager vilde interponere;“ kom d. 27. til Frederiksberg, og drog herfra d. 28. til Helsingberg, og videre til Everrige). Den 24. April forlod han Danmark, efterat Kongen allerede d. 2. Marts var reist til Kredetagen i Lauenborg. Den 18. Jan. kom Johan Ernst, Hert. af Saxe-Weimar til Kiøbenhavn. Den 20. Jan. kom Gabr. Drenstierne sem Gesandt fra Everrige. Den 2. Febr. sendtes Jørgen Skult til Ekebysen af Bremen, og samme Dag samledes Rigsraadet i Kiøbenhavn. (Christian IV.s Skrivealender 1625. Jvf. de følgende Breve Nr. 170, 171, og Anm. til det første af disse).

²⁾ Her maa læses ungerne.

³⁾ Meningen maa vel være: om Kredesyrtierne i Nederfaren vilde bestemme sig til et Forbund, i det Tilmed at staae Churfyrsten af Pfalz sine Lande tilbage.

offuer moen, och saa derfra til falkter, saat ieg befrygtede mig, att tyden Skulle icke tilstrecke, besunderligenß menß ieg icke kunde komme offuer ued Rødbye. Skuder och baade Erre berdtrefuen, och byen, Paa tree gaarde neer, hendssuld aff uaadit, ingen vden Preeften beholdt nogit sehe. Ted Er et besuerligdt reyhien; alleuegne er broerne borthen, och ueien saa und, att man offuer 4 myl icke kan komme om daagen ¹⁾.

Kenthemeysteren skall laade gerre ted Lyuerie tyl myt Companie aff Lüfftblaadt kleeede, besatt med en Streg huidt omkring, och kleeede knappe derhuoß.

Der skall ochsaa gerriß nogle smaa saaner, negit Storre end en haand, som skall brugiß tiil sohreereren, naar kuarterit afftyckis. Der er nogle tæcker tiil Rustnognen Paa Rustkammerid, som skall gerriß større Epther dy Rye uogne nu gerriß. Saaframdt Grefuen aff Oldenborgs tiener y myn fraanerelße ankommer, daa Skall hannem berettis, att eptherdi hans resolution nogit lenge vdebleß, Saa erre aff mangel for føder Drenen soldt tiil andre. Dog kan man huoß aadelen forskaffe hannem nock; Saaframdt han meder mig, daa uyll ieg taale med hannem derom. Sorgen wrne skall beshaale laagardßs fogden Paa den Store laadgard tiil frede: athand skall laade luge Ruen nu strax, huor som der er Skaarn udi den. Vale.

Datum Ræsted den 4 Martij Anno 1.6 2.5. ^{*)}

Christian.

¹⁾ Kongen reiste (i Folge hans Skrivealender for 1625) d. 2. Marts fra Kiøbenhavn til Kiøge, „hvor Bröderich Guntter kom til mig“, og samme Dag til Tryggevælde; den 3die fra Tryggevælde til Bordingborg, hvorfra han vilde have reist over Smaasøerne, men forandrede (som man ovenfor ser) sin Beslutning, reiste d. 4de til Ræstved, d. 5te til Anderskov, hvor han blev over d. 6te, drog over Bøtø d. 7de til Dalum i Jyen, og derfra den 8de til Haderslev. D. 11te kom Kongen fra Rensberg til Segeberg, hvor Erkebiskoppen af Bremen og Hertug Joachim Ernst (af Weimar) kom til ham. Kongen reiste d. 15de fra Segeberg til Trittow, hvor han fortættede for 197 Rdlr. 13 Sk. Lybst, og hvorfra han d. 19. Marts kom til Lauenborg, hvor Kredsagen blev holdt.

^{*)} Inden Christian IV. tiltraadte den Reise til den Nederfariße Kredsag i Lauenborg, om hviß Begyndelse han her beretter, og hvorom det følgende Brev handler, havde Kongen d. 4. Februar ladet forelægge det danske Rigsraad en Proposition, hvorpaa Raadet d. 11. og 19. Febr. afgav sin Erklæring, hveri det finder „evident den høieste Fare, dersom Kgl. Majest. udi noget

Ted Vyffueri kan fließ y bornehuffit, dii Smaa faauer skall gerriff
eyther dy Store; kan ted icke syeff saa smadt, daa uyl ted maalis.

„Förbund eller offentlig Krig imod Keiseren og hans *liga* og „*Adhærenter* sig skulde indlade; og at det ikke kan understaae sig dertil „at raade, eller vide saadant for Gud, Kongen og Fædrelandet at forsvare.“ Efter Raadets Mening er der neppe afgjort Aarsag til Krig, da hverken Keiseren eller hans Tilhængere have begaaet noget fiendtligt imod disse Riger, eller hans Procurer ligesom gaar ud paa Religionen; heller ikke nogen af Vedkommende have betragtet og udgivet Krigen i Tydskland for en Religionskrig. De fyrster og Stænder (i Tydskland), som Sagen nærmest skulde angaae, have heller ikke erklæret sig angaaende noget indbyrdes Förbund, eller „paa hvad Fundament, og med hvad Middel Sagen skal foretages og udføres.“ Disse Stænders Interesser og andre Vilkaar ere desuden saa forskellige, og de staae tildeels i saadan Forbindelse med den catholske Ligue, at man ikke tør stole meget paa deres Førelse og Förbund. Heller ikke paa „Gallus“ er sikkert at stole; og saldt det denne Magt, eller England, engang ind at ville forlade Förbundet imod Keiseren, da vilde man ei kunne hindre nogen af dem derfra, og Danmark kunde da let komme til at staae allene i Krigen. Raadet er ogsaa meget imod, at Kongen, „efter som stærkt Ord og Rygte gaar af, fast paa alle Steder“, skulde vove sin egen Person i en saadan Krig; og Alt hvad man endelig troer, at kunne tilskynde, er at tilstaae Kong Jacob af Storbritannien en Understøttelse af 100,000 Rdlr., hvilket i ethvert Tilfælde vilde være bedre, end at assistere med Tropper, eller besolde dem. — (I et tidligere Tillæg har Raadet endvidere erklæret: „at efterdi underdanigst „formærkes, at Kgl. Majestæts naadigste Mening og Villie er, at „samme Summa maatte forhøies, da, endog nu fast besværligt er, udi „denne Undersaaternes Tilstand og dyre Tid, Penge at opbringe, have vi dog, efter „saadan Kgl. Maj. naadigste Villie og Begiering resolveret, samme Summa endnu „med 100,000 Rdlr. at fermere“ — „under Forbeholdene, at saadan Hjælp „allene maa være og forstaaes for en *Gratification*, at bevise „Kgl. Maj. af Storbritannien, og ikke at Riget sig derved i nogen Maade udi „noget Krigsvæsen skulde ville interessere og indlade.“ — Denne Pengesum af 200,000 Rdlr. vil Raadet „saaledes have bevilget at kunne opbierges udi disse Maader: 1) Universitetet og Capitula: 2400 Rdlr. 2) Præster i Danmark og Norge: 11,214 Rdlr. 3) Kiebstæderne 11,900 Rdlr. 4) En Afgift af 2 Rdlr. af Enhver, som har nogen Tiende af Kongens, eller af Kirkens Part over al Danmark, beløber sig omtrent til 6000 Rdlr. 5) En *ordinarie* og en *fierding* Skat over Danmark og Norge beløber: 170,000 Rdlr.“ Det vil i øvrigt neppe være lettere at komme til Kundskab om, og paa hvilken Maade den tilstaaede „*Gratification*“ af 200,000 Rdlr. virkelig er kommen K. Carl I. til Gode (K. Jacob I. døde d. 27. Marts 1625), end hvorledes de tidligere Laan til England (jvf. Nr. 73, S. 74) ere liquiderede. At Chr. IV. har skienket sin Søstersøn en saadan Sum, er ganske usandsynligt. En besynderlig Modsigelse finder desuden Sted imellem de her omhandlede og bevilgede Subsidier til England, og de tidligere Tilbud og Betingelser, hvorefter K. Jacob vilde tilstaae Grev Mansfeldt en betydelig Pengesum til at hverve

171.

CAPITA,

So bey dem neucren **Conuent in deliberation** gezogen vndt
erörtert werden sollen*) [A.]

1. Erstlich: Ob man einen Creyß 1. Weiß der freidh ein groh theill
obristen erwählen, oder sonsten Ruiniret, So konte man sich
ein ander Haupt zue der Di- mit der Direction derer diiner
rection des werckes verordnen vndt Rechte, So noch wber=
wolle? gebliiben, woll Ein zeitlang
behelffen.
2. Wegen bestallung der Höben 2. wiile hoe offisirer zu bestellen
Officirer, wie, vnd auff was vber so eiinen geringen hauffen,

Tropper for (ibf. Raadets Svar til Kongen, 25. Jul. 1624); ligesom det er afgjort, at betydelige Subsidier fra England i Aaret 1625 (s. nedenfor S. 206) udbetalttes til Christian IV. for Armeen i Tyskland. — I øvrigt vil det, naaget Kongens betiendte Omhyggelighed i at optagne sine private Udgifter (og tildeels Indtægterne) i sine Skrivealendere, dog være vanskeligt, at komme til en ret klar Jorestilling eller fuldstændig Kundskab om Forholdet imellem den Udgift, der vedkom og blev udredet af Riget ved udstreene Paalæg (s. Ex. de ovenfor berorte Subsidier til England) m. m. og de Indtægter, der af Lehnene, af Drefunds Told, Renterenge, Jordbrug eller andre Kilder, fald ind i Kongens Casse; ligesom samtlige Udgifter, som han besired af denne. Det af Schlegel (Samml. I. 1. S. 23—130) aftrykte, mærkelige og interessante »førte Dverflag paa alt Rigens Indtægt og Udgift« for 1602, og de af Udgifveren S. 127, 128 meddeelte Bemærkninger, ere endnu ikke tilstrækkelige til at give en saadan Oplysning. Dog synes det herester antageligt, at ikke blot Drefunds Told, der i Dverlaget opføres tilligemed den øvrige Indtægt, og næst Indkomsten af Lehnene udgjor den højeste Post (141,863 Rdlr. efter 3 Mars Middeltal), men ogsaa Dverstudet af samtlige Rigets Indtægter, regnedes Kongens Casse til Gode. Imidlertid sees af vedkommende Regnskabsførers eller Rentemesters Bemærkninger S. 101, 102 om Rigets uviste aarlige Udgift, at hertil regnedes s. Ex. Skibes Bygning, Clottes og Fæstningers Istandfattelse og Forbedring, Kanoners Stobning og Artilleriets Vedligeholdelse, m. m. — Hvad udgjorde nu, maae vi saaledes tilføi dog spørge, Kongens Civilliste, hans selvstændige og private Pengemidler, eller det, han jævnlig i sine Breve omtaler som »sit Eget«, og hveraaf han maatte udgive og forstrække Penge til Rigets Tieneste?

*) Disse opsatte Deliberations-Punkter og Spørgsmaal, med Christian den Fierdes egenhændig vedtegnede Erklæringer have været henlagte blandt Brevene fra 1625, og vedkomme uden Tvivl Kredsdagen i Lauenborg.

maße, vndt von weme dieselben
zue bestellen?

daß sehe ich nit Worzu; Wan
ein wackern Junger herr vber
dii Armeii bestaldt wiirdt, So
kan dii Armei in zuehne, drei
oder Mehr Regimenten getheilet
werden, welche nebenst dem gene-
rall vndt dem consilio formato
füglich kan dirigiret werden.

3. Ob man sich nicht mit gelte
habe in bereitschaft zu setzen,
solche officirer gebührlich zu bez-
ahlen?

3. Man verbleibet bei dem sohriz-
gem, daß man selbst werben leßt.

4. Was vor gleichmäßige confor-
mitet wegen der bestellung vnd
gage der Reuter und Knechte zu
machen?

4. Man hatt in dem fall dem Chur-
v: Saren zu folgen, So weitt
es zu practisiren ist; Daß lauff-
geldt betreffende, So wiirdt ein
Jeder darein sich schicken müssen,
wii ihm dii zeit Es lernen
wiirdt daß man solch bekom-
men kan.

5. Wie stark die Regimenten vnd
Compagnien zur Noß vndt
Fuß sein sollen?

5. weill man vernimmbt, daß Chur-
Saren Seine Regimenten auff
dii alte theudtste manier for-
miret, so ist diiselbige manier
best zu folgen.

6. Wegen der Artilleri, vnd was
dazue an Schaufell vnd Spä-
den, auch sonst nötig, woher
daselbe zu nehmen?

6. weill Ein Jeder Standt weiß,
was Er für Artholori fordt-
schicken muß, So müssen Sii
sich mit Schaufell vndt Spaden
auch gefasset machen, vndt daß
nit in minori quota, weill der
hauffe klein, vndt mit dergleiche
Armatur muß defendiret wer-
den; weill aber dii Artholorij, so
für diesem von den Stenden fordt-
zuschicken gebreuchlich gewesen,

allein inß feldt zu gebrauchen, angesehen, So ist zu deliberiren, woherher daß gestück zu nemmen, So auff den Pässen vndt andere notwendige Orther zu gebrauchen Nöthig.

7. Wie das formatum Consilium militare anzuerichten, Ob vermöge der Executionsordnung bey den nach vndt zugeordneten zulaßen, oder ob ein ieder Standt vndt Stadt gewisse Personen dazue benennen solle?
7. daß formatum Consilium muß von der herren vndt Stende diener, So redlich vndt dem Evangelischem, vndt nit dem Catholischem wercke zugethan, bestatet sein, So allemahl pro re nata zu dirigiren bastant sein, wan periculum in mora verhanden.
8. Wohin die armatur zu erst zueführen, vnd zue coniungiren sey?
8. Darvon ist zu reden, wan die Armeij auff den beinen, vndt daß consilium formatum woll, wii sehr gemeldet, formiret.
9. Da die zeite vnd notturfft erfordern wolte auff andre Coniunctiones zuegedencken, mit weme vnd auff was maß vnd Condition dieselben anzustellen?
9. Mit dehnen Potentaten vndt Respub: dii dem freidße dii hüßliche handt blithen können, hat sich der freidß zu coniungiren: aber nit mit denen, so hüße vom freidße sich vermuthen.
10. Die ienigen, so man wolte zum engern Außschuß deputiren mit vollkommener Instruction zueverschen, auff was art, maß, vnd weise das werck auff allen begebenden nothfall anzuegreifen.
10. daß wiill endlich sein; welches von wegen holsten her:(zog) fri:(derich) zum besten verrichten kan.
11. Weill der Königl: Schwedische Herr Abgesanter sich bey dem Directorio angegeben, vnd vermeldet, das sein gasser König vnd Herr iemants abgeschicket, bey den anwesenden gesanten
11. Weill zu dem Punct ausführlich forther geandthorhet, so ist weither darauff nit nöthig zu andthorhen; vndt sonthe dii coniunctur dem freidße nit mehr fortheill thun, als daß si sich

eine Coniunctur zu suchen, So haben dieselben solches ad referendum angenommen; darumb auch ein ieder an seinen orte sich hierauf wirt instruiren lassen müssen, Ob-solche Coniunctur zuverwilligen oder aber abzuschlagen?

den frück in infinitum auff halß laden konthen, dan Es nimmer Ein ende Erlangen konthe, der kon: in Sueden wehre den seines gefallenß contentiret.

172.

Chanscleren Her Christian friiß tiil hande*). [B]

Kongen melder om Kredsdagen i Lauenburg, dens Slutning og Udfald, hvillte Høfster der vare tilstede, m. m. Han beretter en deel Deel Handelsler, og Rygter, ligesom ogsaa om vidunderlige Syn og Tilbragelser, fra Tydskland og Holland.

Sagerne staae vel. Denne Kredsdag haaffuer nu ende. Jeg kam inted tiill Bruns w i c (Lüneborg) menß bleff tiill Lauenborg.)

*) Originalen er for en stor Deel skreven i de af Kongen selv indrettede Chiffre. Brevet er (paa saa Ord nær) dechiffreret af Etatsraad Temler, og hvad der i Originalen har været i Chiffrestrift er her givet med udmærket Tryk.

1) Christian IV. foretog i Foraaret 1625 to forskellige Reiser til Tydskland, af hvillte den første, i Marts Maaned, endte med det her omhandlede Møde i Lauenburg, hvor d. 25. Marts en Forening blev sluttet, som er aftrykt paa Tydskt hos Slange S. 541, 42. Som Deeltagere nævnes her Hertug Christian, Administrator af Magdeburg, Johan Friderich, Erkebisp af Bremen, Hertug Friderich Ulrich af Brunsvig, Hertugerne Adolph og Hans af Mecklenburg og Hertug Frederik af Holsten. I Kongens Skrivealender (24. Mart. 1625) nævner han desuden "Landgreven af Hessen, og Hertug Franz Carl af Særen" (Lauenborg), som den Dag med de øvrige Herrer vare hans Gæster. Ingen af Stederne forekommer derimod de ovennævnte (Pfalzgreve Frederik (?) og Hertug Christian af Lüneborg). I bemærkede Document hedder det: at man eenstemmigen og indstændigen havde anmodet ham om at paatage sig Kredsøberst-Embedet, hvilket han ogsaa havde tilsaagt. Dette Document (som her benævnes "der Lauenburgiske Vertrag") har Schlegel vel ogsaa meddeelt i Udg. II. S. 250; men bemærker S. 217 (Anm. 266), at Begivenhederne hos Slange (og Ladmann) fortælles i en ganske urigtig Følge; "da Kredsdagen i Brunsvig, hvor Valget til Kredsøberst foregik, først holdtes i Mai Maaned." — Dette stemmer for saa vidt overeens med Kongens Skrivealender for 1625, hvor han d. 14. Mai har optegnet: "Waar den Nederjerige Kredsbis Gesanter huos mig, och offererede mig Kreds Offuerstis officium." Men der hos Slange aftrykte Afskrift er jo autentisk nok (det findes trykt i flere Samlinger, som Schlegel l. c.

huordthen kam Pfaltzgreve Friderich¹⁾, Hertug Christian af Lüneborg, som ndag droge syn kaaß. Ted gylt bedre aff, end ieg tenkt hadde. Landgreven af Hessen Casel med nogle andre, huorpaa icke stor macht Paa ligger, uaar ochsaa der. *Foppius*²⁾ bleff holdt der y stor respect huof dem alle. Jeg hadde nu strax uylled begiffue mig y Rygit ygen, huilckit endnu y (14?) Dage icke fsee kan; ty ieg til mig haaffuer beskedt Markgreven af Brandenburg; saasnart ted sted Er, uyll ieg begiffue mig tilbaage. ymidt lertyd skall gerriß preparatoria till Korn huilckit her er megit byrdt, ted skall skydís paa Søen och Elben, der skall ochsaa ryftís nogle aff dy lempelygste Skib Som kan brugiß paa Søen och Elben. Greven af Mansfelds sold som er aff Engelland dør flux: hand sagde till en *Officeer* som heer tilsteede Er, atty naar icke alle en Daler uerdt. Der er ochsaa kommen til Frankrig Folk fraa Skottland, Enhob Lumpe Companer, huoraff halffparten aldt Er siin kaaß; der naar en greffue aff Engelland med dem, som skulle uerre *General*. Hand lod soldit draage syn kaaß, och drog hiem ygen. Churfyrsten af Bayerns sold er ykun . . . tusinde, huilcke ephtherdi

angiver), og maafsee er det en foregaaende Aftale, for at forviße sig om Kongens Samtykke, her handles om. Beretningen hos Schlegel, II. S. 216, om den to Gange gientagne Votering for at vælge en ny Kredsøberst, inden Valget faldt paa Christian IV., findes derimod ingensteds hos Slangé; og hele Historien om Begivenhederne i A. 1625 er overhøvedet hos Schlegel saa lidt overensstemmende med hans danske Original, at begge næsten kunne betragtes som forskiellige, icke sielken fra hinanden afvigende Fortællinger. — At Schlegel selv icke har paaviit de Tilfælde, hvori han ganske afviger fra sin Original, og heller icke angiver Kilderne til saadanne Egenheder, formindster undertiden Sikkerheden i at benytte den Schlegelske Oversættelse, der, i andre Henseender, ved Tillæg og Dplysninger har saa betydelig Fortieneste.

- 1) Denne Tyrskes noget paafaldende Nærværelse ved den Lauenburgske Forsamling har jeg icke andensteds fundet omtalt. Det kunde mueligen være tvivlsomt, om Tæmler her har fundet den rette Dpløsning. Schlegel synes icke at have kiendt nærværende Skrivelse.
- 2) Den hollandiske Gesandt Foppe, eller Foppins von Alkema. Han kom d. 6. April til Kongen i Segeberg, tilligemed Hertug Joh. Ernst af Weimar (der allerede i Januar havde været i Kiøbenhavn, og d. 12. Febr. reiste derfra tilbage til Tydskland), og dennes Broder Bernhard. Længere hen, om Sommeren, var Foppins ligeledes hos Kongen under Felttoget. („Den 20. Aug. gaff ieg *Foppio* 200 Dlr. til Tærepemning.“ Den 30. Oct. sit han atter 175 Dlr. „til Tærepenge til Nederland.“ Skriveal. 1625.)

dy icke haffuer faatt Sold, daa haffuer dy Plyndrit och röffuid alting om *Cölln*, dy holler uerre huf en Greven af Mansfeld y
 Dy Holländer haffuer Spolieid *Spinolas* proviandt. *Tilly* ligger endnu i Landgreven af *Heffens* land. dy Holländer haffuer brendt forstaaden for aff. Churfyrsten aff Bayern haffuer begeerid aff Landgreven att hand skall faa hannem Festigerne: Saa skall *Tilly* rømme hannem landit. Greven af Mansfeld laader sterck werbe; dog kan hand Paa dyffe Steeder icke faa mange. Den syfte Winter haffuer alleuegne giordt større Skaade end den forrige. *Spinola* er joddrid till *Cölln*. hand lod henge en aff huorudoffuer alle hans Ryttere Er offuerloben till Statterne, derris folk gaar daageligen (og) dæ*). Prindsen af Dranien er nogit tilpaf igen. haffuer ochsaa uerrid flur syg; ted haffuer dog uendt sig till beedring med hannem. Der (er) skreffuen till *Foppium*, att paa vunderskedlige tyder Er siendt et gloendis suerd, offuer Prindsen af Draniens kuarteer; ymelom begge leire er hørdt y lusten Skryg aff mange tusinde, saatt baade *Spinola* och Prindsen haffuer haft bud derheen, Och formenthe att haffue uerrid Ett anslag; y Meckelenborrig Er syett tre Sole; vdi den mellomste uaar et rødt kars**); y bøhmen haffuer der bitit negle sma fule med en Adeler, huilken dy skulle haffue offuerdyfflit***) ted synis jelsam dog er ted udi adskillige Skryfsuelfer consumerid); ved haffuer et berrig giffuid syg fraa hiinanden, huoraff Er kommen saadan Stand, att alle dy der er kommen dydhen, att besee ded, dy erre alle bleffuen død; vdi ted Stift Dsenbryg erre alle Prester foriaagid, Som icke haffuer uyllid, icke allene stille sig ued derris kwynder, menß ochsaa forjuere baade hustrue och born. Dii naar 36 som gick dy uylkor ind, och der dy haffde giordt ted, saa tog dii derris indkomst fraa dem Och lagde den tyl

1) eller dæ.

2) Kers.

3) Overbundet. (Formodentlig efter et plattysk Ord.)

4) De her meddeelte Beretninger og Rygter bestyrkte den Tilboelighed til Overtro, hvoraf man finder flere Spor i Christian den Fierdes Levnet. I øvrigt veed man, at Tre paa dette Slags truende, Ulykker spaaende Tegn og Bareser hørte til Tidsalderens Charakter overhovedet.

Jesuuyterne broder som tynthe ¹⁾ Churfyrsten af Bayern
 Er kommen y landit ygen. Markgreve Joach: Ernst af Anspach
 Er hastig død, hadde ted sfeed for ti Aar siden, daa hadde ted
 beedre kommid tylpaas ²⁾. Churfyrsten af Bayern haaffuer ingen
 Gesandt hafft paa denne Kreds dag, huilkyt er att forundre. Sorgen
 vrne skall beshaalid att laade aage ued tyll ued Croneborrig ³⁾, saoch ued
 Stranden, som om gud uyll skall y sommer brugisf till kobenhaffuen.
 Vale. Datum Oldefleu den 26 Martij Anno 1.6.25.

Christian.

173.

Thomas Nul zu handen ⁴⁾.

En en Karre bøsse, som Ib. Nul skal late giere, og siden prøve, formeget Krudt, der passer til
 Latningen. Salpeter skal sendes til Flensborg, hvor man fabrikerer godt Krud.

Du sollest dii farrenbyre Myt einem langen ahnflaage machen
 lassen, daß man sy ahn der brust ahnsehen kan, Vndt ahnfangß mit
 weynich Puluer dieselbige versuchen, biß man siiet, Wi man darmit
 zurechte kommet; auff der kammer oben hanget noch eine, Welche
 ebenso soll zugerichtet Werden. Diiselbige muß von binnen noch durch-
 geboret Werden, dan ich nicht anders weysß, als daß si von foru
 Weiter dan hiinten ist. Daß Pyrspulver ⁵⁾ muß mit fleysß gemacht
 Werden, Vndt weill zu flensburch gudt Puluer gemacht wirdt ⁶⁾,
 Wieauch ihn der negde darbei, als sollen mit erster gelegenheit zue
 laast Salpeter mit darzu gehörigen Schuessuel nach flensburch zu
 Wasser gebracht werden, welche dem ambdtmann daaselbst sollen
 zugestellt werden. Datum Segeberg, Den 28 Martij Anno 1.6.25.

¹⁾ Liente.

²⁾ Her har Canteleren skrevet i Randen: Iudicium Serenissimi de Marchione
 Ansbachensi.

³⁾ Ved (Brænde). „Alge Ved til, ved Cronberg.“

⁴⁾ Efter Originalen i det kongl. Rentekammer-Archiv.

⁵⁾ Pørschpulver.

⁶⁾ En Krudmølle blev 1599 anlagt uden for Flensborgs Nerre-Port („auf dem
 Ransharter Felde“) af Stadtholder og Amtmand Gerhard Ransau, som
 dertil, under visse Vilkaar, erholdt Tilladelse af Raadet og Byens 21 Mand.
 Dette Krudværk blev allerede 1627 ganske ødelagt af de keiserlige Soldater; men
 senere en ny Krudmølle sammesteds indrettet, der igjen blev tilintetgjort i den
 svenske Krig 1643. (Jvf. *Cluden*, *Monumenta Flensburg.* p. 730. P. Rivesell,
Beschreib. der Stadt Flensburg, 1817. I. S. 245—47.)

Dette skall annecteris Instructionen*).

Om Sostederne Enten En eller flere syg ymod dette gemeene Werck wille opponere, hvorudoffver man kunde bliffve foraarstaget den-
nom att Tyltaale, om ochsaa sliogt Kon: aff Sverrig kunde verre ymod.

Actum Rosenborrig den 20 Aprilis Anno 1.6.2.5.

Christian.

NB. Saa framdt Kon: aff Sverrig vill antaage Myn erworben Armei,
daa skall den Hannem strax, naar Hans commissarier ahnkommer,
tilstillis, dog cum restitutione expensarum!).

*) Af en Afskrift efter Originalen (engang) i det Kgl. Danske Selskabs Archiv. Den her nævnte Instruction seer man, har været Chr. Thomesen Sehesteds, som den 21. April afsendtes som Gesandt til Sverrige. Om de Underretninger, han skulde overbringe, og de Tilbud, han skulde giøre K. Gustav Adolph, s. Slange ved Schlegel II. 251.

1) Dette mærkværdige Tillæg til Sehesteds Instruction (der blev udsærdiget i Kiøbenhavn d. 19. April) vidner om, hvor lidt man dog egentlig, af de jævnlig indtrædende Misforstaaelser mellem Christian IV. og Gustav Adolph, er berettiget til at tillægge den første «en dybt rodfæstet Skindsyge» («eine tief eingewurzelte Eifersucht») over Gustav Adolfs allerede erhvervede store militære Rømskundighed.» (von der Decken: Herzog Georg. I. S. 125.) Her finde vi t det mindste et Beviis paa, at Christian IV., endog efter den Lauenburgske Tractat, og da han allerede havde bragt en stor Deel af sin Armee til den tydske Krig paa Venene, frivillig vilde træde tilbage, naar Gustav Adolph allene vilde sætte sig i Spidsen for det store og vovelige Foretagende. Siemmelæser man Instructionen selv (hvoraf en Copie findes i Geh. Arch.), da besyrttes man endnu mere i den Overbeviisning, at hans Hensigt og Dnske, at see Gustav Adolf i det mindste som Deeltager i det protestantiske Nordtydsklands Beskyttelse med væbnet Haand, have været ganske oprigtige. Gesandten befales bl. a. at tilkiendegive Gustav Adolf, hvor uventet og ufornødet det har været Kongen, at erfare «af Hans Kiærligheds sidste Skrivelse», at han nu undskylder sig for at opfylde sit forhen til Churfyrsten af Brandenburg givne Tilfagn og Fortrosthing: at ville «i egen Person med en anseelig Magt» rykke ind i Tydskland langs med Oderen. («Ach wie wir wohl bekende, daß es saadan Hs. Kiærligheds resolution fast ufornødentlig forekommer.») Det havde været langt fra Kongens Mening, at være sig allene til dette Foretagende: («at vi os allene det kunde og vilde understaae» . . . «Thi saafremt Vi allene blære, og af Andre forlæbte, som Os til forn udi lige Forehavende skeet er: da vilde deraf følge, at Vi udi Alide Været skulde nodes, paa Halvveien, med stor desavantage, at quittere.») Sehested skal forebringe sin Herres Dnske og Anmodning: at K. Gustav «Sagen anderledes vil betænke, og sig fra Været ikke ganske unddrage, men bedre resolve.» Undslæer han sig for anden Undsætning,

175.

Andwordt auff dii Braunschwichſche Schreiben *). [A.]

Angaaende en Skrivelse fra Tilli, og hvad man fra Brunſwig har ſvaret ham; om Vigtigheeden af at man i de brunſwigſke Lande hindrer hans Glennemtog; om Kongens Panteret i Amtet S y d, m. m.

Andwordt auff h. fri: wldrich ſ Schreiben

Tilli ſchreiben, wiauch waß a parte Brunſwich zur andtwordt iſt gegeben, hatt man vernommen, vndt diſelbige beandtwordthung dermaſſen befunden, daß ſi nicht beſſer fuhr daſmahll hette ſein können.

Waß bei lediſter verſamlung vom Verdiſſem Chanceller des ſchreibendt halber an Tilli iſt ſohrgegeben worden, iſt zwar fuhr lengit beſohlen worden, aber bei wehm eß in Stecken gerathen, kan man diſſes ordg nicht Giigendliſch wiſſen.

Dii verhinderung der munſterung betreffende, wiil man diſſes ordtß ſonitl mugeliſch fuhrkommen; Es ſteet aber ein groß theill bei dem v: Braunſ: ſouern er ihm verſtatten wirdt frey durch zupaßſiiren, welches er Leichtliſch mit ſein landtſoldt wehren kan, aldii weill der tilli ſo gaar ſtark nicht iſt; worauß, ſouern Er es nicht wehren wirdt, Erſolgett, daß ſobalde ich ſein auffzug vermercken werde, Ich ihm gewiſliſch begegnen werde, worüber der ſedes belli woll Ein zeitlandt daſelbſt ihm lande bleiben muchte, wehran Er dan ſelbſt wursach (ſie) wehre, daß alſo den tilli in den freydg hiinein gelaffen wurde, ſichſelbſt zur ruin.

maatte han dog erindres om ſit Koſte til den franſke Gefandt om 4000 Mand, og at han vilde ſende diſſe enten Churſyrſten af Brandenburg, eller en anden tydtß Tyrſte til Hielp, hvilket da endelig maatte ſtee forſt i Mai, da Chriſtian IV. ſelv »agter, næſt Guds Hielp, midt in Maio at være paa Banen med 24,000 combattants til Heft og Feds i det ringeſte«; og med dem at holde ſig langß med Weſeren i Weſtphalen, hvor nu Hientens hele Magt befinder ſig o. ſ. v. Guſtav Adolfs Svar (af 10. Mai), ſom gif ud paa at begynde Felttøget med to Armeer, hver paa 25,000 Mand, den ene under hans egen, den anden under Chriſtian den Tjertes Befaling, og den ſtrategiſke Plan, han dertil udfatte: er i ſine Hovedpunkter bekendt nok (ſ. bl. a. S lange, ved Schlegel II. S. 252. Hallenberg, Guſtav Adolfs Hiſt. V. 327. Zahu, Chriſtian IV. Krigſhiſt. II. 119—121. v. d. Decken, l. c. S. 130). Jof. ſærdeles Kongens Udfat til en Skrivelse i den Anledning til Churſyrſten af Brandenburg, af 22. Mai. (Nr. 179). Paa Guſtav Adolfs, ved Seheſted modtagne, Skrivelse ſvarede Chriſtian IV. allerede d. 23. Mai.

*) Udenpaa Brevet er tegnet: 26. April 1626.

Die verschreibung des haußes Syck*) betreffende:

Daß ich endwedder mein geldt oder genucksam versicherung bekommen michte. Ihn Neue tractaten auff weniger oder mehr Jahrsskaar (sic) mich einzulassen, bin ich gangß nicht gemeinet. Mihr verwunderdt aber nicht wehlich, daß man dii Copiam der Lyneburger recusation niemals hatt mitgeschickt; Vndt daa es So nicht sein kan, daß Lyneburch mit Consentiren will, So fullendtzijhe¹⁾ man es a parte Braunschich dergestalt wii es einmahll verabscheidet²⁾, alsdan will man sehen wii man selbst mit Lyneburch zurechte kommet.

Stillsich:

Bedancket man sich der guther communication vndt begeret man dißes ortdß, man wollthe es continviren.

176.

[Zil Cantseren Hr. Christian Friis.]

(Udskriften har været paa Omflaget.) [A.]

Med Sehested, naar han kommer fra Overrige, skal sendes Kongen Rigsraadernes Ed; ligesom de myntede nye Guldgulden, og Penge fra Helsingørs Told, m.m. Angaaende Palle Rosenkrantz's Sag med Præsten Alb. Samuelsen og dennes Hustru, sender Kongen den sidste skriftlige Erklæring og Beretning om Sagen.

Naar Christian thommission ankommer³⁾, Skaldtu med hannem framffickte Riigens Rådß Ged Och hannem beßhale att Skynde sig; hand tager uist den vey ygennom Giin, om hand maa raade.

Paa mynten Er numer ferdige nogle thussind goldt gylden huilcke med ted første, med hueßsom y tollen y hellingær syden kan uerre fallen, med et uyst bud til haadersleff skall framffickis. Naar Skourideren til frede: skall examineris, daa skall derhuoß ingen uerre, som nu eller nyssigen vdi nogen bestilling sammesteds er eller uerrid hæffuer. Der bleff et breff skreffuid til falkß Lycke⁴⁾ om en Jomfru, huilckit skall

*) „Amtet Syck ved Stiftet Berden, som Hs. Rgl. Maj. nogle Aar for Uroligheden var givet til Underpant.“ Slange S. 541. (Jvf. v. d. Decken anf. St. I. S. 101 og 291.) ¹⁾ vollziehe. ²⁾ verabschiedet.

**) Han var d. 21. April sendt i Gesandtskab til Overrige (jvf. S. 192), hvorfra han den 20. Mai kom tilbage. (Striveal. 1625.) Jvf. Slange S. 543.

4) Formodentlig Falk Lykke til Vollerup og Garsnæs (i Skaane), som d. 13. Apr. 1612 fik Christianopels Lehn (hvilket han havde endnu 1625); d. 4. Mai 1625 blev Befalingsmand paa Bisberg Slot efter Christoffer Ulfeldt, og d. 5. Oct. 1627 udnævnt til Oberst for det staaende Regiment Knechte, med 1200 Rskr. aarlig Pen. (Sjæll. Tegm.)

revoseris, och om ted Er framkommen, ygen affkaffis. Du uest dig att errindre huad med Balli Rossefrandis frue och en Prestkuinde Er forreloben. Nu haffuer Balli stackid syden tagid Prestens uyndesbird udi samme saag, huilckid ieg merckte hannem att uylle gorre; huorfor Jeg befohl Bispen athand saa uydt ssee kunde mig aff Presten skulle Ershare hueffom sfeed uaar, huilckid herhuos siindis¹⁾, Som sig ilde qvadrerer med hueffom Balli tagid haffuer aff samme Prest, huilckit du hannem med god leilighed engang fandt lade see, Och siinis icke Naturligdt eller mueligdt att Presten hannem med en god uillie skulle sligdt haffue igenleffuerid; Mens mere er att see, huorledis dii kan urye Retten og saa sligdt som dii uyll. Vale Datum Nyckopen den 11 Maij Anno 1.6.2.5.

Dii krigs Artickeler er icke endnu ankommen, ted mig nytterligdt Er, huilket ued Munsteringen ingen fordell uyll giffue.

Tillæg til Nr. 176.

A.

Efter som Jeg Albret Samuellsøn Guds Ordis Dienere vdi Snesøre, anmodis att giffue fra mig en skriftelig och Sandferdig beretning, om Erlich og Welbiurdig Palle Rosenfrang, eller och hans Frue, Erlich och Welbiurdig D: Elisabeth Rosenpar, noget huos mig och min Hustru haffuer anammet, eller anammet lade aff det som hinde var giffuet. Saa er der ow denne min sandferdig bekiendelse. Att Welhemelte Palle Rosenfrang itt Nar efter vort Bressup anammede huos os ved sin dreng en Handskrift, som hand haffde giffuet min Hustru paa fire hundrede Rigsdaler in specie, huilcke forneunte pendinge skullde thillhøre hende och hendes sande Arffuing, och aarligen forrentis imeden de bleff standendis huos Welbiurdig Palle Rosenfrang. Desligeste bleff sticket bud efter den fortegnelse, som Welbiurdig Palle Rosenfrang haffde meddelet min Hustru, paa huis bostaff och Betallie den gode mand haffde mig och min hustru medforærett paa vor bryllupsdag, streffuen med hans egen haand. Fremdelis begierede Welbiurdig Palle Rosenfrang sig att thillstilles de sex stöcker gnißret Tafftes Omheng, och Kapperne

¹⁾ Som Indlæg i Kongens Brev (dat. 8. Mai) er det nedenfor aftrykt, tilligemed en senere, herved fremkaldt Erklæring fra Palle Rosenfrang af 6. Jul. 1625.

der till, som den gode Mand og meddeeleet hadde efter fortegnelsens indhold. Herhuop begierede Welbemeelte Palle Rosenfrank att franskrickes huis min hustru skulde hafue aff det som var E.(al) D.(ru) Hellsig Rangoms, efter-som hun var aff andre forfortt att skulle hafue forrydt (forødet) der aff. Och bleff franskricket en gammell Tafftis Trøye, och en gammell flehells hue, som min Hustru hadde beret for mig sig att vere giffuet aff E: Fru Hellsig, meden hun var hindis brudepige.

Anlangendis Welbemeelte gode Mandis Welbiurdig True, om hun for sin person noget huos mig och min hustru hafuer anammet eller taget, Item anamme eller tage ladett; Kand Jeg icke retteligen det om hinde siige, att hun dette skulde hafue giortt. Well begierede den gode True at vi villde lade komme frem, huis Tin hindes gode Høsbonde og medforæret hadde, dog det paa den gode Mandis vegne, som ellers villde haft Waabenen der paa vdslet, och lod hun og andet Tin vdi steden fra Kiebinghauffn tilskickes, och ellers der efter giort og meget till gode.

Item bekiender Jeg Albrett Samuelsson, Guds Ords Dienere vdi Senejere, att Jeg for et Aar siden bleff anmodet att giffue fra mig min revers och skriftlig bekiendelse, anlangendis om Jeg hadde mig offuer Welbiurdig Palle Rosenfrank i nogen maade att beklage, om hand hadde noget huop mig och min hustru vden vort minde anammet, eller anamme ladet. Huilcken revers Jeg och villigen hannem gaff, att hand intet vden Vort minde hadde anammet, eller anamme ladet, och att vi var gierne med hannem tilfreds, betackendis den gode True, som huop sin gode Høsbonde hadde veret og beforderlig, att hand villde vere voris Ven och en gunstig Patron.

Item: Vdi Mandags Forleden, som var den 2 Maji, var franskricket vdi Orsloff Kircke Erlig och Welbiurdig Palle Rosenfrankis Iuldmectige Jens Christensen, paa hans Høsbonds Vegne med it Forsett, och att høre der till min och min hustrues Suar vdi Herrids Provstens och præsteris nerverellse, efter-som Welbemeelte Palle Rosenfrank tilforn hadde ladet tage Provstens Steffning offuer mig och min Hustru, att vidne voris Sandhed, om det som og skulde faare legges. Da bleff angiffne trende puneter, paa huilcke meeningen var denne med suar der till.

1. Om Welbemeelte Palle Rosenfrankis Welbiurdig True hadde nogen tid berøffuet og vdi vores huus? Item om hun hadde taget noget fra og lidet eller stort — Suortill vi suarede hende det icke att hafue giortt, och det samme med vor Ged bekræftede, som vi och retteligen kunde giere.

2. Om nogen paa hindis vegne, Vere sig Edell, eller W-Edell, haffde of beroffuet, eller noget fra of taget; Item

3. Om hun haffde noget aff vort becommet, stort eller lidet, med løn eller løn, eller of i nogen maade for wrettet. Huortill vi och ferdelig suarede, det ingelunde att vere fteet, och med voris Ged det samme stadsefede.

Att saa vdi Sandhed er, som faareffressuet faar haffuer Jeg med egen haand fressuet och vnderfressuet.

Datum Kiobinghaffu den 8 Maji Aō. 1625.

Albrett Samuelfson
egen hand.

B.

Efftersom Her Cancellier, efter Kong. Mayts naadigste befalling, haffuer mig laditt see och lese En Her Albritt y Enesere hans bekiendelse, saa er dette min vnderdanigste erklering derimod:

Att effterad ieg forfaritt, Att Her Albritts hustru haffde tient mig med vtro, borttagit och stollitt aff min E. hustrues perler, kleder, silcke, vlden och sinnet kleder, och beger 12. Item slagitt och dragitt och med fedderne trett min lille datter; Item hun haffuer sagt min hustru groffue legn paa; Item sticket sig y min tieniste megitt vffickelig med Druckenslab och Elem lessnit med Mandfolden om natten igiennom 12. Huilcket Att och mere ieg kand giere beviisliggt, huor och naar forneden gioris. Da, der ieg siden om Att faadant war kommen y god forfaring, och haffuer med Metten wille segt bindes straff och beder y sonderlighed for tiufferi och Legn, dog for min hustrues forben haffuer ieg dett affstandet, effter ad H. Albrit och hans hustru igienlessuere de lidett ringe aff det megitt, som hun haffde mig fraastollit. Item itt breff paa nogle penge, och nogle Sperlagen, efftersom di erbed dennom flur vidlessigere, paa dett ieg min retferdige tiltale till hinde och straff och beder wille Affstaa, och lade falde. Anlangendis dett tin, huorfor dennom bleff strar giffuet mere end det y fieden, sende di sielff till wordingborg, der ieg och min hustru ware y Kiobinghaffu. Saa Albrig skall befindes ieg nogit inod deris vilge och minde haffuer becommitt. Datum d. 6. July aō 1625.

Palle Rosenkrantz
Mpp.

177.

Chansleren H: Christian friiſt till haude. [A.]

Prubſterne Ulrik og Frederik ſkulle bruge Medicin, ſom de noigen vilde; men Cantſleren ſal ſige dem, at de maa ſoie ſig deri. Hertug Ulrik ſal ufortovert ſendes til Kongen af Sverrige, ſaaſnart et ſtib kan blive udruſtet til at føre ham over, m. m.

Cytherſom D: Arnisenius formener at uerre fornøden, at her: frederich och her: wldrich udi denne tiid brugte nogit, Och hand ued, at dii inted gerne wil deran med en god uillie, och ieg inted kan uerre tilſtede, førend paa mandag middag mueligt, naar D:) mener dennom at ſkulle aldt haſſue brugdt medicin: Huorfor du dennem ſkaldt ſige, at dii dennom dertil accommoderer.

Och eptherdi ieg achter her: wldrich til kon: y Suerrig nu ſtrar at forſkide, ſaa ſkaldu med Stadtholderen taale, huilckid aff ſkiiben forſt ferdigdt kan bliſſue, ſom hannem kan føre offuer. Jeg taalede med dig ſiſtegang om en ſom hannem kunde følge, om Enhuſſen endelig icke kunde biie, paa huilcken wil tendis, at hand er tilſtede naar gud wil ieg kommer, ſaſramdt at ſamme Enhuſſen er forreijſid eller forreijſer. Vale Aff frede: den 17 Majj Anno 1625.

Christian.

178.

Ahn den fenſſer*). [A.]

Notification ſal gived Keiſeren em, at Kongen har modtaget en Kredsobersis Beſiilling; med Underretning em Anledning til de begynte Anſøgninger, hweriblandt Tillys ſendtlige Beſørd anføres.

1 Daß ich ihm Notificire. daß ich daß officium ahngenommen mit Erbitung deſſen waß dii Curialia mitbringen.

1) Docteren.

*) Dette Udkast uden Dag og Sted ſynes at have været de forſte Momenter til een af de to Skrivelfer til Keiſeren fra Segeberg (af 14. Mai), i hvilcken Kongen underrettede ham om Valget til Kredsobersis, og om Anledningen til at man vilde ruſte ſig i Nederſaxen m. m. „Copia zweier Schreiben, So Ihre Königl. May. in Denmark Christian IV.“ c. f. v. 4 Bl. 4to. „Gegeben Segeberg d. 14 Majj 1625.“ (Saaledes ikke 18de Mai, ſom findes hos Slange, overf. af Schlegel, II. S. 253). Keiſerens Svar, hvori han mißbilliger Kongens Valg, og forlanger, at han vil nedlægge denne Beſiilling, er af 23. Auguſt. (Geh. Archiv.) Jvf. „Herz. Georg v. Braunschweig“ von F. v. d. Decken. I. S. 135. Ogsaa Hertug Georg var mißfermet med Kredsobersis Beſlutninger, og vilde at Krigsruiningerne allene ſkulde være til forſvar; men Ingen, og allerminſt Keiſeren, angribes. (ſ. det anf. Skrift af F. v. d. Decken, I. S. 135 og 360.)

2 Weill man nicht zweifflet daß So vnderfchidliche meinung vndt vrsachen differ werbung dem keyffer zu Ohren gekommen seyndt, als hatt man den grund Ihm entdecken wollen wii folget:

1 Weill ich mich dessen vnthernommen wii obengemeldet, So hatt man führ eiine hoe Nothdurfft erachtet den kreiß ihn guthe verfassung zu setzen, auffdas man dii vnkuartyrung wormit man ihm freydz vntherfchydlich von *tillj* gedrawet, muthen Endtfreiet sein.

2 Weill ich auch führ meine Versohn nicht habe der Inkuartirung verffonet sein können, vnangesehen Ich vntherfchidliche beßhell ahn den *tillj* bekommen, meine Embthe zu reiimen¹⁾, welches er ganz nicht geachtet, sondern seine officierer noch mudtwillicher weise geandtuortet: si konnthen ihn der lufft nicht Suehben; als hatt mich dii hohe nodt darzu moviret mich selber zu mantheniren.

179.

Con: [cept]

Eines Schreibenß ahn Chur: Brandenburg. [A.]

Kongen vil underrette Churfürsten om Ebr. Th. Sehesteds Tilbagekomst fra hans Gesandtskab i Sverige, og om Gustav Adolfs Svar og Tilbud. Han onsker Meddeleling om hvad for Resolution den brandenborgske Gesandt (der fulgte med Sehested til Stockholm) der har faaet, og hvad Churfurstens Mening er, om og hvorleedes Kongen af Sverriges Intention kunde faae Fremgang.

Ahn den Churfürsten von Brandenburg.

Daß meyn gesanther Christian themmissen wiiderum auß Sweden gesterigess taageß ist ahnhero gekommen²⁾, Man verhoffet daß seiner auch zurick sei gekommen; habe im (Ihm) zur Nachrichtung dii verrichtung meines gesanthen wollen wissen lassen, auffdaß er sehen mag daß es ahn meiner guthen beßhoderung nicht hatt gemangelot; Vndt hatt der kō: in Suehden folgender gestalbt Sich Erkleeeret:

1 Daß er sich von dem gemeinem weßendt nicht wolthe absondern.

2 Begehret daß zuehne Armeien gleich starck, Jede 20,000 zu fuß vndt 5000 zu Ross mügen aff dii beyne gebracht werden, wiewen Er dii eine fhüren wolthe.

¹⁾ Aemter zu räumen. („Befehl an den *Tillj* bekommen“ — nemlig fra Keiseren.)

²⁾ Da Ebr. Th. Sehested, efter Kongens Optegnelse, kom tilbage den 21. Mai, erfares heraf Dagen, da dette Brev eller Udkast er strevet.

- 3 zu solcher Armei auffzubringen Sollen ihm von den Consoederirten daß lauffgeldt, daß gewehr, oder in dessen stedt gelbt, wiiauch drei Monadt Soldt sohrauß gegeben werden; Daß geskdyß will der kön: v: Suehden selbst schaffen.
- 4 Daß gelbt, So von den Consoederirten Contribuiret wirdt, soll ihn zuehne theill getheilet werden zur vntherhaltung der Armeien.
- 5 Soll im dii Stadt Wyismaar zum Randeuus ¹⁾ eingereymet werden.
- 6 Slecht er 4 wege sohr: 1. dii wesser 2. langß der Elbe hinauffen 3. langß der Oder hinauffen, 4 durch kassubern ihn dii Eleffinge; den weck dii Oder hinauffen flegdt er ab, vonuegen deß Chur: v: Bran: Incommoditet, Vegeret dii fursten vndt stende darhiin zu disponiren daß ihm Ein freier durchzug müge gestattet.
- 7 Daß dii Consoederirten gesanten zu Stockholm fegen ²⁾ den ledtsten Juni compariren muchten, alda vhm sohrbemelte puncta zu tractiren vndt concludiren.

Petition

Daß der Churfurst) mihr dasienige, waß sein gesanthet zur resolution bekommen, Communiciren wolthe, vndt sein bedenden

¹⁾ Rendez-vous.

²⁾ gegen.

³⁾ Churfyrsten af Brandenburg, Georg Wilhelm, en soag, ringe begabet og karakterløs Regent, havde i hans første Regierungsaar ivrigt understøttet Churfyrsten af Pfalz, Frederik V, og de böhmiske Protestanter; og havde endnu (som man seer af dette Kongens Udkast) 1625 sendt en Gesandt til Gustav Adolph. Ifte desmindre afflog han nu at indlade sig i noget foretagende med Keiseren og at tiltræde det i Lauenborg sluttede Kredsforbund. Det er i nyere Tider oplyst, at det var hans yndede og Alt formaaende Geheimeraad, den talentfulde Grev Adam v. Schwarzenberg, der bragte Churfyrsten til at opgive Førentningen med Christian IV. og Gustav Adolph, og derimod nærne sig det keiserlige Hof, som Churfyrsten og Schwarzenberg snart endnu mere sluttede sig til. Churfyrstens svage og vallende Neutralitetspolitik befriede ham ikke fra store Tab, eller Kränkeller. Hans egen Svoger, Gustav Adolph, yttrede sig undertiden ikke alt for lempeligt om ham, og sagde 1626 om den catholske Schwarzenberg, at "han folgte sin Herres Samvittighed til Keiseren og Kongen af Polen, og var en papistisk Hykler." "Die Preussen sollten deshalb den Grafen fenestriren, oder ihm den Hals entzwei schlagen." Schwarzenbergs Charakter og egentlige politiske System, hvormeget han deri gav efter for sin tvivlsraadige Ubestandighed, eller fulgte egne Ideer og Planer, er ikke let at udrede. Han erklærede sig imidlertid bestemt imod Christian IV. og fraraadebe

darneben mihr eröffnen, waaß bei dem wercke weither zuthun, daß deß kön: Jhn Suehden Intendt einen fordtganc gewinnen könthe. Ich führ meine Persohn konthē dessalß nicht weither mit Suehden tractiren, aldiueiß dem Chur: bekandt, wiueit ich mich albereidiß Eingelassen¹⁾, welchēß wiiderum zu confundiren meineß Crachtenß nicht raadtsam sein wolthe.

(Den 20. Mai. 1625.)

180.

[Besalingen skal udsædes til Krigscommissarerne Marqv. Penß og W. v. Buchwald, at bryde op med deres monstrerede Tropper.] [A.]

Eiin Befehl

Alhn Martkuardt Penß vndt Wulff von Bockuoldt²⁾ daß si strar, wahn si dißē beßhell bekommen, mit dem folcke, so Eiin ieder gemusterdt, auffrickē, bei welchem folcke si auch bleiben soll vndt guds Regimentt halthen.

Markuardt Penß soll nach dem tollenspiccker. Wulff v: Bockuoldt nach Blandeneßse.

Actum Sten: den 2 Junij Anno 1625.

181.

[Til Cantsleren Christian Friis.] (B.)³⁾.

Kongen melder om et Brev fra Tilly, hvori denne havde begieret Erklæring om Rusningerne i Nederfaren, og hvad Svar han havde faaet. Han meddeler Cantsleren Underretninger om Kongen af Sverriges Hensigter, og andre politiske Forhold i Tyskland.

Der ieg for fordt tyd syden laa Paa et aff Hertug Christians af Lüneborg huße ued naffn Stoltenou, kam der en bud

ethvert Forbund med Danmark, imed Keiseren. „Denne Magt“, sagde han, (i en Betænkning til Stænderne, d. 31 Jul. 1626) „var for langt borte, til at kunne yde Brandenburg Hielp i Farens Tid, og ved en Forbindelse med Danmark fik man ogsaa Polen til Hiende. Kongen af Danmark foretog vel, at han vilde beskytte Religionen og Friheden; men endnu havde man i tre Tjeringaar ikke seet nogen Frugt deraf.“ o. s. v. (Jof. Cosmar, Beitr. zur Untersuchung der gegen den Grafen von Schwarzenberg erhobenen Beschuldigungen. Bresl. 1828. v. d. Decken anf. St. I. S. 137. Zimmermann, Gesch. des brandenb. preussischen Staats. 2. Ausg. 1846. S. 169, 70, 173, 74, 77, 78.)

¹⁾ Formodentlig sigter Kongen her til hans Forbindelse med den nederfarsiske Kreds.

²⁾ Disse vare, tilligemed Sigvard Pogwisk, de Krigscommissairer ved Armeen i Nederfaren, som Kongen havde udnævnt seruden dem, som Kredsen selv havde valgt. (Schlegels Overs. af Elange. II. S. 257.)

³⁾ En Deel af Brevet er chiffreret, og det meste oplost af Temler. Dette er den tidligste daterede Skrivelse, der findes fra Kongen under hans Ophold i Nordtyskland som Kretscheff.

fraa Tilly med et breff¹⁾ huorudi naar allehande. Hand syt till Snaar, att man Churfyrsten af Bayern althyn om denne wer-ning haßde laadit uyde: hannem vdi sligge maader regenskab att gerre, syntis mig icke att gerriß fornøden. syden dentyd haßfuer ieg ingen uydere bud fatt fraa hannem (Alting staaer vel til) heer, Och haabis att uy Spør tedsamme fraa Danmark. *Munition* uy fandt deraff En temmelig forrad paa Stoltenou, som der haßner standen syden Churfyrsten af Bayern siß haßde soldt (?). Johan de wyllem haßfuer gaunße inted Eptherkommit hurs hand tillsagde, huilket wiill haßfuiß y acht huosf..... Churfyrsten af Brandenburg²⁾ (Gesandt) Bellin vaar heer for thu daage siiden, Och thuisslede Paa Kongens af Sverrig hielp y aar, menß sagde atthand y Polen uyll indfalle ued Pudtskeruinckel, huilket om ted steer, gissfuer tyden³⁾. Ellerß loßfuede hand att eptherdi hands herre saa att vaar fra Sverrig inted kom, saa uyll hand *contribuere* om Maaneden tusende daler. Huad ted Møde till Magdeborg uyll gerre, gissfuer tyden. Jacob Bsfeld Er der nu henne; dy haßfuer y mange maader werid Pfaltzgreven ymod. Der holliß nu En hensedag tyll Lybeck; huordthen ieg ochsaa haßfuer Gesandter afferdigid; dii aff , , Och Magdeborg haßfuer laadit sig uell an tillatt gerre Forbund. Churfyrsten af Brandenburg sygis att uerre sterck (?)).

1) Af 20de Junius. Tilly fordrede en kathegorisk Erklæring af Kongen, om Hensigten med hans Rusninger og med den Armee, han havde bragt paa Benene i Tydskland (v. d. Decken. I. S. 145).

2) Saalebes rettere, end hos Temler: Markgreven af Anspach. (Chr. v. Bellin, brandenburgskt Geh. Raad, og Befalingsmand i Anterne Ruppin og Jechrbellin, blev sendt til Chr. IV. med Creditiv af 14. Jun. 1625. Geh. Arch.)

3) Gustav Adolph afslede d. 17. Jun., til sit tredje Felttog mod Polen, med 76 Skibe fra Sandhamn, og landede 2 Jul. ved Riga.

4) 3 Temlers Afskrift findes tilsat følgende Datum: „1625 (27. Jun.) aus Wintheim,“ som muligen kan have staaet staaet paa et Dmslag. Christian IV. har i øvrigt ogsaa d. 8. Jun. tilskrevet Cantsleren et Brev, som neppe mere høves. 3 Skriveal. findes: „8. Jun. afferdigte ieg en af (sic) til Chansleren med „Skriffuelse, att Chansellie Signetid naar kommen mig fraa haande“; og den 7de Jun. „Samme dag kom mig Chansellie Signetid fraa haande paa samme „Reise ymellem Passelou och Staade.“

182.

Chansleren H: Christian friiſ tiil hande. [A.]

Chriſtoffer Ulfeldt har aflagt ſin Ed ſom Rigsraad, efter en Formular, Kongen ſelv havde opſat, da han havde miſket den, Cantsleren havde ſendt ham. Han beretter denne politiſke Høbet, bl. a. fra Tillys Armee, „hvor der er Officerrer, ſom have Befolding af Kongen.“ Han tvivler ikke om, at Tilly ligeledes har dem i Kongens Hær, ſom give ham Kuntſkab derfra.

Chriſtoffer ulfeldt haſſuer Nu giordt ſyn Ged¹⁾. Conceptit. du ſende mig, ted haſſuer ieg enten kaaſt paa ylden; Elleroch Jacob ulfeld, ſom nu icke er tylſtede, beholdte ted huof ſig der Chriſtian thommiſſon giorde ſyn Ged. Denne Ged ſatte ieg ſammen y en haſt, er den icke ordt fraaord ſaſom den pleier att uerre, Saa er dog Contenta derudi. Konningen af Suerrigſ vdriftning haſſuer uarid lenge, y huad hand dermed vdrætter; y lyffland maa hand gerre nogit, ty hand forlaader ſig paa Radzewyll. Eptherdi hand uyll tyll Lyffland, huorfor lader hand daa henthe Ryteryed derfraa til Suerrig? Peder wybiſ breff, dig tilſtreffuen, Er udi denſamme mehning ſom ted naar hand ſtreff frederich gynther tyll. Rubberdt meen ochſaa, att fraa franderige kommer Penning; haſſde vi Ghurfürſten aff Saren Paa uorriſ ſide, ted naar bedre end dy penning; der waar uyllig til dresden en keyſſerlig geſanter, huilcken more ſolito ycke bleff traacterit; der ſaldt ochſaa adſkillig diſentes dennom ymellom, ſom lober ymod den gamle Credo.

Seg haſſde Wylligen en udi tillis leger ſom berettede, att ſamme ſtedſ naar kommen tyding att greffuen aff Maunſfelds ſold haſſuer ſlaagit Erſt(?) och ſaatt hannem fangen; man kunde ycke ſaa particularia att uyde; dy holthed hell hemmeligdt. Der er af tillis offiserer, ſom haſſuer beſolding aff mig. Seg thuiffler icke athand Jo ochſaa haſſuer dem heer, ſom laader hannem uyde huorledis heer tylſtaar. Vale Datum vdi kuarterid tiil wyntthem den 5 July Anno 1.6.2.5.

Chriſtian.

¹⁾ Som Rigsraad. Chriſtian IV. udnævnedes i A. 1625 ſem nye Rigsraader: Claus Daa (d. 8de Mai), Mogens Raas, Tage Thott, Chriſtoffer Ulfeldt og Chriſten Thomſen Scheſted, da Raadet, der 1623 kun beſtod af 10 Perſoner, 1624 havde miſket Oluf Roſenſparre og 1625 Andreas Sinclair.

183.

H: Christian friis Chanseler tiil hande*). [B.]

Kongen melter om Vanskeligheder ved Skibsfarten paa Elben (uvælselig ved uveleste Steder). Han venter den engelske Gesandt (M. Anstruther) med Penge. Hans egen Stilling ved Minden, og Tillys i Vaterborn, emtales; ligesom en Forstærking af denne Hær ved Hertugen af Friedland m. m. Kongen af Sverriges „Søbe“ Breve stilles Cantsleren tilbage. En Kollatreng sendes diem, som, for sin Modvilligheds Skyld, „incitil videre Bestet skal gaae i Jern paa Aronborg.

..... daa er frambeliff allenegue
saoch mening haaffuer man inted att thuiffle om
uorris och Glaade haaffuer mechtig forhiindrit of, eptherdi
Skiben for staad syden erre ankommen; dertilmed Er en stor dell
aff Glaaden ysonder och iernit henkaast man maa opad
Elben ymod Strømmen Och uynden nu En tiidlang haaffuer staad
lenge udi et hyerne. Den Engelske Gesandt kommer hiid y dag,
hand skreff mig till fraa athand haaffde saamange Penge
med sig som Paa , som forbi er, sig beleber, saoch Anrit-
geldt och Losgeldt, jtem betaalning for geuerd, huorpaa ieg dog
thuiffler saa att uerre. Myckel Uybis sen skreff friederich gynter till
fraa att derfraa med ted forste kam Penge, huilcke hand
som syst naar Gesandt y Danmark Skulle fore fraam, huad nu
skeer giffuer tyden. Jeg ligger heer med Leiren strax ued Minden ¹⁾
Och achter nest gudys hielp med ted forste att losere mig paa hiin
side; samme bye er paa vores Side och gor of tilfor. Tilly
ligger till heruerden, udi ted stift Padelborn; han Er ide neer
saa sterck som dy taaler om hannem. Naar Hertugen af Fried-
land Endskendt kommer tilhannem, Saa haaffuer hand Guds-
folk och Rytter. Gudsfolket Er inted
sonderligd, menß Rytterne Erre gode ²⁾. Worriß Gudsfolk bliffuer

*) Originalen er for en stor Deel chifferet, og nogle af Chiffrene oplosse af Demler; men ikke Prærets Datum. Cantsleren har derimod paategnet Modtagelsen paa Anderstor, den 7de Jul. 1625. Det er saaledes formodentlig assendt en af de første Dage i denne Maaned.

1) „Den 7de Julii tog Kongen sit Hovedquartier i Hansbergen, ikke langt fra Minden. Tilly havde sit, ikke langt derfra, i Blotho. Man ventede allerede den Gang Hiendtlighederne Udbrud; men Tilly trak sig tilbage til den Volsenbütteleste Stad Holzminden.“ v. der Decken I. c. I. S. 145.

2) „Tillys Armee blev nu anslaaet til 40,000 Mand, hvoriblandt 4000 Mand Rytter. Hans Cavallerie var bedre udrustet og øvet i Vaaben, og havde bedre Feste end Kongens, som talte 80 Jænniser („Cornetten“) i sin Hær.“ (Efter en Rapport til H. Georg af Lüneborg, 22. Jul. 1625.) v. der Decken. II. S. 146. 331.

fuuaardt forsterckit Paa tusende och nogle hundrede; Rytteriet vdi ligemaade Paa nogle tusende³. Kongens af Sverrig søde breffue sender ieg dig tilbaage igen, huilcke kan fornaariff. Waar denne tyd anderledis, daa Skulle hand haaffue ted alsammen behoff. Man haaffuer hiidindtill vdsprengdt heer att. Broder weeruede soldt for Churfyrsten af Bayern, huorom inted Er; hand kommer hiid och saar tusinde og tho tusinde Rytter. Greven af Mansfeld synis ganske att komme y kalcken). En temmelig antal aff Succurs Folk er her huos mig, som haaffuer ad tempus suorid mig, indtill dy kan komme ygennem Vale. Datum vdi worriß quartehr Uintem den (1625.)

Der framskridt med denne breffuiffen En kockedreng, som sig modtuylligen heer haaffuer anstillid, ved tylnaßn Wynst; huilcken Paa Crones borrig skall gaa y Jern indtill wydere beskeen. Man haaffuer giordt hannem heer nyß athand skall naare paa Prindgen, ellers haaffde hand uell slet stregid syn kaaf).

184.

Offuerflag

paa hues bekostning paa thusind heste uyl anuendis
forend dii bliffuer munstrid och foris y Markken. [A.]

Riitmeystergyllden 1 gyllden paa manden	875 dl.
Hertugen aff weymeren for hauf reyyßen och ymaage . . .	2500
Wylkomme, den fierde paardt	625.
Tyl samme 1000 Riither kommer 810 ferradherer, paa Man=	
den 12 dl. anridtgeldt	9720.

3) Kongens egenhændige Overflag (Nr. 184) gaaer kun ud paa den Deel af Hæren, hvorfor engelske Subsidier skulde betales. Ved Udtrykket ovenfor „forstærket paa nogle tusende“, m. m. menes uden Tvivl, at Forstærkingen skulde udgiøre et saadant Tal.

4) „Mansfeld, der den Ostfriesen einen abermaligen Besuch machte, fand sich, durch den Zustand der Bauern in Ostfriesland, in seinem weiteren Vorrücken aufgehalten.“ Von der Decken. I. S. 147.

5) Allerede samme Dag, som Cantseren har modtaget denne Befaling (7. Jul.), afgif Brev fra Prindsen til Jørgen Urne om at lade Kockedrengen „arbejde i Jern paa Cronborg indtil videre.“ (Stæll. Reg.)

810 tørradger styckit 15 dl. er	12150.
250 Archybuserriter till auritgeldt	2750.
Lyll huer aff dem en Archybusse, rigsticke och baagsticke med en Bott, huer regnit till 8 dl.	2000.
Lyl samme ryttery Er kommen 8 cornetter och 16 trum- meterfhaaner, til huer regnit 100 dl.	800.
Summa . . .	28920 dl.

Følger befostringen paa fodfolckit førend dy Er Munstrijd
och førdt y Maarken

Loffgeldt paa Ser thusind Mand	6000 dl.
3000 Rustninger och Picker, Sticket aff dem 5 dl.	15000.
3000 Musketter Styckit 4 dl.	12000.
50 sehnlyn Styckit 25 dl.	750.
60 trommer, Styckit 3 dl.	180.
Capiteiner, Predikanter, Badtffer, Ingenierer, Conne- stabels och anden fligge paa handen	2000.

Den besuehring vmkostning och skaade, Indbiggerne och landit
aff Indkuartheringen och Munsterpladgen haffuer
hafft, kan yde lettelligenß estimeris.

Samme Anridt och Loffgeldt paa forbenennthe 7000 man beløber paa fodfolckit	35930.
Summa . . .	64850.

Naar en Maanidg Sold, epther den affsken, till frederichsborg
den 25 Febrvarii Anno 1625 giordt bleff, dertil regniß, Nehmliß
30,000 Pund Sterling¹⁾, huer Pund till 4 dl. 8 Styffuer, som be-
løber 125,000 rirdl.

Summarum Paa Pengene som Nu y hamborrig skall

Erleggisß 189,850 rirdl.

Actum y feldtslegerid Paa ted husß tom Bergen den 9 Iulij
Anno 1.6.2.5.

¹⁾ Der findes en original Afregning af Rob. Anstruther: („Wie die Rechnung
siehet zwischen Königl. May. in Groß-Britannien, und Dero Maytt. zu Dene-
marken, von wegen dieser Armee von 5. Jul. 1627; fänget aber an vom
29. May 1625.“) Hverster skulde den magedlige Subsidie (som det oven-
for siges) være 30,000 £. Sterl., og hele Summen for 24 Maaneder fra

185.

**Wutherskildtliche Schreiben ahn den Pshaldhgraffuen vndt andere
welche Streyn ff mit sich haaben Soll.**

Indhold af Creditirer og diplomatiske Breve til Pstattegrever, Staterne i Pølland o. fl., som skulle medgives Gesandten Streiff.

- 1 Creditiff ahn den Pshaldhgraffuen, ahn dii Staathen, ahn den von wraanien ahn Charleton.
- 2 Ahn den Pshaldhgraffuen, daß er naß dem Wmiffen taage seine leute abfertige, vndt in acht nehme waß den sachen diinlich ist.
- 3 Daß er disse Sache bei Engelandt Frankereich vndt bei den herren Staten promoviren helffe. NB. ihn den Schreiben ahn dii Stathen muß mentioneret werden, daß sii ahn ihren fleiß nichtes erwinden (sic) lassen.
- 4 Der sich führ Betlehem gaaborß gesanten aufgegeben hatt, in acht zu haben.
- 5 Durch loppio hatt man weitlaufftiger von eglisch sachen geschriben, aber verursacht worden mit disseu sachen dissen ahnißo abzufertigen. (23. Aug. 1625*.)

29 Mai 1625 til 6. Jul. 1627 saaledes udgiore 660,000 Pund. Men hertil foier Anstruther den betænkkelige Anmærkning: „Daruon sollen zwey Monat bezahlt sein mit **60,000** £.; So restiren noch **660,000** Liu. Sterl. ist 2 Million, 610,000 Rthlr.“ Dette stemmer ikke ganske overeens med et andet Document, som findes blandt Regnskabsager, Subsidiarne vedkommende („Monnies disbursed by His Maj: command: to the King of Denmark” etc.) Herefter skal der i Jun. Maaned 1625 være betalt til „Mylord Ambassador Anstruther” den Sum af 46,000 £. og i Dec. 1625 endvidere 30,000 £. 3 April 1627 er betalt for at hverve to Regimenter, hvert paa 3000 Mand, i Skotland 4000 £., og til Hs. Maj. Commissar i rede Penge 10,000 £. m. m. Endelig: „The troops in His Maj. of Denm: service payd from the beginning in the moneth of March 1627 untill this moneth of June (1628) for 15 moneths, with the transportation, and other charges: 150,000 L.” Hele Summen beleber sig til 247,000 £. Det synes ogsaa herefter, som Christian IV. ingen Subsidier har modtaget fra England fra Dec. 1625 til Martz 1627. (Sej. ogsaa Slange ved Schlegel. II. S. 304.)

- *) Denne Dag er med Secr. Fr. Günthers Haand skrevet paa Udkastet. Dette er det tidligste egenhændige Skrift af Kongen, jeg har foresundet, siden han havde det bekjendte Uheld, at styrte ned fra Bolden ved Hammeln, og derved, som det synes, i 2 til 3 Uger ikke har kunnet personlig deeltage i Farens Anførsel; stændt hans Svagthed dog ikke hindrede ham fra at giore Optegnelse, baade om politiske og oeconomiske Sager, i sin Calendar, hvilke overhovedet ikke besyrfte den Forsætling, man finder hos en tydsk Forsatter (v. d. Decken), at Kongens

Chansleren Her Christian friij till hande. [A.]

Christian IV. sender dette Brev med Mag. Anders Arrebo, som har været hos Kongen i Alenburg med et Kalbsbrev fra Borgerne i Malmø, og „en Supplication post festum,“ at de maatte kalde ham. Kongen har i sin Benaatning af 25. Aug. givet ham Løfte paa et Bøndesold. Den „extraordinaire Driftighed af hans promotores“ skal noie undersøges. En dygtig og tjenlig Mand skal udnævnes, „hvillen de i Malmø senza cerimonia til Segneprest skal annamme,“ Mag. Anders maa kaldes til en af de fjernte Kiøbstæder, „hvor de ikke har formeget Lyt til Alammer.“

Denne breffuijffer, den gamle Byskop aff trundhem, M: anderß¹⁾ haffuer uerrid heer med ett kaaldsbreff aff menigmand y Malmøe, saaodh en suplication fraa samme borgerfsaab, post festum. atty han- nem til sogneprest motte kaalde: huilcke ieg dig herhuoß tiilskicker, som

Fald havde berirket Uorden i hans Sindstilstand og Forstandserver. — Af diske Optegnelser kunne bl. fl. følgende Momenter fortjene Opmærksomhed: „Den 20 Jul. faldt ieg med en Pest paa wollen til Hammelen, huor ieg fyndt et haardt Stod; dog den Alsommedigtighe hialp, att ieg kom derfraa.“ (21. 22. En Trompeter bragte Brev fra Tilly.) 24. Jun. „En Apoteker och Docter 13 Reso., som naar hos mig imens ieg laa syg.“ 25. Jul. Drog ieg syg fraa Haameln til Riimen.“ (26. til Petershagen. 27. til Wands til Hoia. 28. til Verden.) „Den 4. Aug. kom Pringen fraa Danmark tiil mig til Jeerden.“ (Den 5te blev Kongen kopsat. Siden forekommer ingen videre Sper til Lægehielp. Fra 7de Aug. har Kongen igien begyndt at optegne det givne Felt-Lösen, eller Parole, i sin Calendar.) 22. Jul. „kom den Spanste Gesanter, som heed Johan Chaarll von Skunburch (Schönburg) tiil Jeerden.“ (Den 24de havde han Afstedts-Audients, og reiste d. 25de; s. nedenf. S. 226.) Den 25. „Drog myn Son Prinzen og Kyrsten fraa Jeerden paa nyen til Dannemark.“ (Kirstine Munk var d. 13. Jun. kommen til Kongen i Rodenburg.) Man seer, at Kongen nu har været fuldkommen ved Helsebred, da han d. 27de reiste fra Verden til Poya, hvor han friste hos Hertugen af Weimar, begav sig mod Afsteden paa Beien til Nyenburch, „og samme Nat undersøgte Giendens Vark uden for, saa og vort eget Vark.“

- ¹⁾ Den i den danske Poesies Historie navnkundige Anders (Christensen) Arrebo, (f. 2. Jan. 1587 i Grøeskiøbing, hvoraf han fik sit Tilnavn), som Christian IV. i A. 1617 havde kaldet til Biskop i Trondhjem. Her var hans Dyrfersel uferligtig, og gav Anledning til at Arrebo (som desuden synes ei at have staaet paa den venstfælske Fod med Lehnsmanden i Trondhjem, Tage Thott) allerede 1621 tiltalte for leetardig, for en Biskop upassende og forargelig Dyrfersel, og blev under Kongens Narværelse i Bergen d. 31. Jul. 1622 ved en Herredagsdom (hvorved 3 Provster eller Præster vare Bisdiddere) dømt fra sit Embede, hvorefter Arrebo siden levede nogle Aar i Malmø, hvor han skrev sin 1625 trykte poetiske Oversættelse af Davids Malmer, og, som af dette Brev sees, maa have giort sig dyndt af Bergerne, der vilde kalde ham til Segneprest. (Jvf. om Arreboes Sag, Ryerup og Rahbek, danske Digtekunsts Hist. II. S. 211—220. O. Worm, Epistolæ I. p. 55. G. Schønning's „Beretning om den trondhiemske Biskop Arreboes Afstættelse.“ Norske Vid. S. Skr. i de 19. Aarh. Kbh 1817. I. S. 245—271.)

hiemme examineris skall, och haffuiff yacht, huor oprichtig och uell med samme faald omgangen er. Myn benaading er daterit den 25 Agusti til feerden¹⁾, huilken paa et bundefaalbt lyder, om hand Legittime kunde dertill komme, huilken hans promotores vdenhuiffuell siet haffuer; pono casum, dy uylle siige dennom den yde haffue siet, eo peius atti propria autoritate hannem vdi en købsted haffuer giffuid faald, huilskid en extraordinarie drystighed er, yhuem derudi mest skyldig er, huorepther ochsaa med siid sporriß skall. Huorfor Priindgen med Raadit, som ued handen er, en dychtig och tienslig mand dydhen forsende Skall, huilken dii senza seremonia tiil sognepreest sammesteds annamme skaall²⁾. Formedelst adskillig forben skiid er ieg tilfriids, at samme M: anderß maa kaldiß tiil en aff dii geemene køstteeder³⁾, der som dii yde haffuer formegid liist til klammer, huilke uell erre bekendt. Jeg haffde uell strax giffuid hannem et breff derpaa, menß sliigt er eptherbleffuen, aff aarsag, att Gregerß Krabbe⁴⁾ tiil brehmen sendt er, och ieg ingen haffuer, som derudi nogit prestere kan.

Vale Datum Nienburch Den 5 Novembris Anno 1.6.2.5.

Christian.

1) Dette Christian IV.s Benaadningsbrev har saaledes været givet **1625**, ifte **1626**, som findes i det af Myrup (anf. St. S. 219) efter en Udskrift af Langebet meddeelte Aftryk af Brevet. Det af Borgemeister og Raad i Malmø givne Kaldsbrev til Arrebo som „Sogneherre“ til St. Peters Kirke (Geh. Arch.) er dateret 29. Sept. 1625, i hvilket Aar Sognepræsten Mag. Hans Ravn døde, hvis Eftermand Henrik Cronius (Matrikel öfver Lunds Stift, 1842), † 1648, blev, da Arrebo ifte maatte faae Kaldet.

2) Det er vensynligt, at Kongen i dette Tilfælde, forternet over at man ifte har taget Hensyn til det udtrykkeligt udsatte Vilkaar i Arreboes Benaadningsbrev, at han maatte faae et Landsbyskald, har overset eller ifte kendt det Privilegium, som Christian III. allerede 1536 (i den saakaldte Malmø Reces, dat. Helsingør, 6. April) havde givet Malmøes Borgerfæb, selv at kunne vælge deres Sognepræst — en Rettighed, som endnu ganske nylig har erholdt kongelig Statsfæstelse. Den af Christian IV. omtalte Supplik fra Borgerfæbet har formodentlig nærmest gaaet ud paa, at Kongen vilde ophæve den Indskrænkning, som Arreboes Benaadning indeholdt, og saaledes tilsiide ham at modtage Sognekaldet i Malmø.

3) Arrebo blev (maaßee endnu i Slutningen af 1625) kaldet til Sognepræst i Bordingborg (s. Worms Lex. I. 41), hvor han døde d. 7. Mars 1637.

4) Gregerß Krabbe, til Toselund og Enggaard, en Sou af Niels Krabbe og Biskop Mstænd (s. 12. Jan. 1594), blev sat i Aalborg og Viborg Skoler, og

Chanscleren Her Christian friiſt tiil hande*).

Kongen meddeler Anordning angaaende Bededage at holde, og om Herredagen, ſom kan udfattes, hvis den ikke er formoden. Efterretninger fra Betlehem Gabor hvis Sendebud nylig var reist tilbage, og ſom i Breve havde meldt, at han med 12,000 Mand, i Færdning med Tursen, vilde falde ind i Steiermark.

Diine thuende ſkriiſſuelſer ſiick ieg ued fredderich wrne i affthen, huorpa du med ted forſte ſkal ſaa beſteen, Och eptherdi denne Roſenfrandh¹⁾ nu paa en tydlang draager hjem, ſaa haſſuer ieg dig paa dii thuende puncter om Bededaagen Och herredagen med hannem myn meening uillede laade uyde. Beededaagen kan jntimeris ymod ſamme tyd, du omſkriiſſuer, gud giſſue dy motte ſaa ſellebrerit blyſſue, ſom ted ſig burde; herredaagen kan holdiſ paa ſebuaanlige tyder, ſaaframdt ſaagerne ſaa uyctig och mange er, atted gørrif fornoden, huorom Raadzens betenkende Skriſtlig kan erſhaariſ²⁾: gørrif ted

i ſit 14de Aar 1608 ſendt udenlands. Efter 9 Mars Ophold i Tydſkland og andre Lande, kom han hjem 1671, blev anſat i Cancelliet, og ſiden Beſalingsmand paa Hindsgavl og Krigscommiſſair i Jylland, Hæn og Holſten. Formodentlig paa Grund af dette Embede har han været hos Kongen ved Arméen. Chriſtian IV. brugte ham ſiden ogſaa i Geſandtſkaber (bl. a. 1628 til England, i Seſſkab med Corſig Wiſſeldt, og 1641 til Ruſland). Frederik III. udnævnte ham 1650 til Stattholder i Norge, hvor han døde paa Agerſhuus d. 18. (21) Dec. 1655. (Hoffmann d. Adelsm. II. 212. 213.)

*) Efter Originalen, der var i afd. Geh. Conf. Raad J. Bülow's Hæ.

1) Formodentlig Corſig Roſenfranz, en Søn af Axel Roſenfranz til Glimminge, og Mette Grubbe. Han tjente i Kongens Hær under Krigen i Tydſkland, og ſaldt i Slaget ved Lutter am Barenberg, d. $\frac{17}{27}$ Aug. 1626.

2) Kongens Propoſitioner til Rigsraadet, deels „om Herredagen at holde, nu dette Aar (hvorefter formodentlig menes 1626) eller til anden Tid at opfatte“; deels om en Krigshielp af 600 Heste, „ſom udi Hertugdømmet Holſten begieres her af Riget,“ forebragtes i Prinds Chriſtians Narrærelſe, paa Antværkov d. 15. Dec. 1625. Angaaende Herredagen anſaae Raadet det fornødent: „at Herredage udi Aar bleve til ſædvanlig Tid udførte“, — „eftersom der i det næſt forgangne Aar ingen Herredage ere holdte, og adſtillige Sager derved opvorne, baare med Indførel, Indviſning og andre Gieldſfager.“ — 3) Henſeende til de 600 Hytter, ſom „den Union, der imellem Riget og bemeldte Tyrſtendom (der er beſtandig Tale om Holſten) er oprettet, tilholder Riget udi Nødſtid, og naar Tyrſtendømmet ſelv drager i Marken imod Fjenden, at adſtillere med“: eragter Raadet det tilbørligt, at dette i ſaadant Tilfælde efterkommes, og „at bemeldte 600 Heste maa holdes i god Beredſkab“ o. ſ. v. Derimod har Rigsraadets Betænkning her følgende ikke unægtelige Tilleg:

ynted behoff, kan den uell haffue anstand, ty y myn yngdom uaar sommetid lenge ymellom herredaagene. Huch heer passerit er, som nogit paa sig haffde, ted strefte ieg dig till ued Briindgens kaarl. Bethlehem gabors tiener draager ymorgen recta til hannem ygen, huortill ieg hannem persuaderede. cytherdi ieg merckte, athand samme= stedh megit betti^{er}). Breffuene, som hand tiil Nedderland skulle fordt haffue, sende ieg fram med en aff myne opuaarter: dii liidde³) alle y den meening, som hand heer forbrachte, att Betlehem udi Januarij maanid forst kommendis med 12000 mand uylde falle ynd y styr= marken, Och atthand haffde tyrcken ued handen, som hannem med nogle tusind uylle strax selge, Och siiden paa Sommeren komme med all macht, Den Allsommechtigste gode gud giffue att altiing hans hellige Naam tiil ere maa begiendis och endis. Vale Datum Nyenburch den 16 Novembris Anno 1.6.2.5⁴).

Christian.

„Men effter att wi komme wdi forfaring, huorledis att hertugdomb Sleswig skall anmedis aff de Holstener, en anseentlig Summa Pending wdi dett „Romste Rigis tripel=Hielp sambtlig med dennem att wdlegge, Saa kunde vi „ide forbigae, Hans Ko: Ma: wonderdanigst derom at erindre, Hans Ma: wilde „naadigst saadant haffue wdi act, att bemelte Hs. Ko: Maj: eget Arffue= „hertugdomb maatte bliffue wdi den Stand och Frihedt, som „dett aff arilds tid weret haffuer, och ide formeckelt nogen saadan „artibus turbatoriis worde besverget; men hvis de, enten wdi nærwerende eller „andre tilfælde, tilbørligen skulle contribuere, de det till Hans Kon: Ma: self „allene, och ide till nogen fremmede herrer maatte wdlegge.“ — Endelig tilfoier Raadet, at de ansee det fornødent, „at der et wist Wdskudt aff Adelen her wdi „Riigett aff alle Provincier bliffue forstreffue, strax forst i Februario næstkommande att møde wdi Ryberg“, for at der med dem, „paa menige Adelens Begne“ kunde underhandles om at bervilge „i en saadan høist besværlig Tilstand, selv at underholde bemelte Antal Heste“; enten saaledes, at de hwerede disse Ryt= tere, for at Adelens Røstieneste kunde blive hiemme til Rigets Forsvar, eller ogsaa at de vilde udtage Rytterne af deres egne Lehn og Arvegoeds, m. m.

³) betyder.

⁴) Liidde 3: lydde (lydede, lod).

⁵) 3 Striveal. for 1625 findes: „Det. 16. kom Betlehems Gaabors Gesanter an til Nyenborrich.“ — „Nov. 16. forehrede ieg Betlehem Gabors tyenere 35. Rosonob.“ (for deres Afreise.)

188. 189.

[Et Udkast til Brev, som Kongen vil have opsat af sin tydske Secretair *).] (A.)

Til Hertug August af Lüneborg: angaaende Confirmation paa Valget af en Abbed i Lüneborg, som fra gammel Tid har tilkommet Biskoppen i Verden. Om Grantsebestemmelser, hvortil upartiske Vedgiftsmænd (saafom af Hertugen af Holstens og Sachsen-Lauenborgs Naader) maatte tages. — Til Hert. Fred. Ulrich af Wolfenbüttel, om hans Herdringer paa sidste Aredag, som denne ikke vilde bevilge, m. m. Om den Brüsselste Legation, og Indføslingerne ved samme, o. s. v.

I.

Brissue.

Ahn h. augustum von Lyneburch¹⁾, vonuegen der confirmation des abbz zu Lynenburch: das weill wir lange miteinander bekandt geweshen, vndt mir bewust daß Er nicht gerne seen muchte, das Einiger wiiderwillen zuissen dem hausse holstein vndt Lyneburch sein solthe, Weill nun weltdkundich das di confirmation bei dem biskop zu ferden gestanden, vndt ihnen dardurch nichts abgeet; als verhoffet man, Er wurde es darhiin disponiren helfen, daß Es bei dem alten muge verbleiben. Das auch dii greussachen muchten fuhr dii handt genommen werden von unparteilichen Rechte, als des Herzogen v: holstein vndt Saren Lauenburchs, welche dii sachen zur richtigkeidt bringen konthen, dan man mit dem hausse lyneburch in keiner wiideruertigkeit zu sein begeren.

II.

Ahn h: fri: wlderich²⁾ dineill man auff ledtstem freißdage ehliche seiner postulaten nicht hatt willigen können, So hat man das vertrauen zu ihm, Er wurde Es nuhmer auch darbei bewenden lassen. Dan es sich darhiin ahnsehen lest, als solthen ehlichen ihren privaten

*) Et af Gram henregnet enten til 1625 eller 1626, og (ligesom de to følgende Udkast) henlagt til Brevene fra forstnævnte Aar.

1) Hertug August, den tredje Søn af Hertug Wilhelm, den Jngre, Stifter af det nyere Huus Lüneborg, og gift med R. Christian III.s Datter, Dorothea. S. Vilhelms fire ældste Sønner regjerede efter hverandre (fra 1592—1648; August fra 1633 til 1636).

2) Frederik Ulrich, Hertug af Brunsvig-Wolfenbüttel, Christian IV.s Søsterføn, Broder til Administratoren, Hertug Christian. Hertug Frederik (gift med Anne Sophie, Churfyrsten af Brandenburgs, Johan Sigismunds Datter) døde barnløs d. 11. Aug. 1631. Med ham uddøde det ældre Brunsvigke Huus, og Hertugdømmet arvedes af August, Hertug af Lüneborg, en Sønnesøn af Hertug Ernst af Celle (Stifteren af de to nyere Huus Brunsvig og Lüneborg, død 1546.)

nudhen darauß suchen, dann dii Ersfeldisse trennung, so mit landtsoldt gesteen worauß keine kosten hatt geen können, dem freidg nicht billich kan ahngemuthet werden. Dii Einkuartilrung halber soltthe man billich gesprochen haaben cum res adhuc sit integra, Ehe daß friggfolt daß geldt in den handen bekommen, dan der freidg Einmahll daß geldt ausgeleget, daa Es nicht woll administriret, So hette man billig dii commissarien darum zu besprechen daß si di wnthertaanen bei der zahlung nicht haben ihn acht gehabdt. Dan wan Etwas beim freidg ihn dem faall zu suchen wehre, so hette man dißes ordg Ein grosses zu foderen, ihndehm si daß soldt insz ambdt Siicke, welches im freidg nicht gelegen, lossiret, woher si den wnthertaaenen Einen fast unwiderbrindlichen staaden gedan.

Der von Erfften schreibt, Er sei zu stolsenou ahngewissen, nach dem ambdt Sycke sich zuuerfügen. Dii kosten der Brüsselske Legation ist nicht einzuwilligen, weil dergleichen Legationen ohne forrbewußt der Samdtlichen Stende nicht konthe abgehen. Man muß dii Legation an den keißer alligiren, wohrum si selbst angehalten.

Sygfrid Baawis soll den lyneburgessen Chauseler oder den großfogit zu sich nach wyusem besteyden vndt mit ihm recden daß si dii sachen mit foderung der kosten, so ahn der Brüsselske Legation, vndt anderer forhderung, woherzu si doch wehlich besuget, wollen fallen lassen: alsdan woltthe man sich darhiin bearbeiten, daß der freydg di zuehne companien bezahlen soltthe; dii argumenta, so ihm Braunschwickschen Schreiben ahngezogen seindt, kan man zumtheill alligiren.

190.

Antwortt auß daß Engelske Schreiben*). (A.)

Udsat til et Evar til Kongen af England (Jacob I?). Man har medtaget Løste em Sielo, men uden Bisbed om Liden, naar den kan ventes; og man forventer, at de tilfagte Sielgetropper ikke anvendes paa andre Steder (end i Lysslande). Om Sielo, som er lovet af Venetianerne, Markgreven af Baden, og Bettehem Gaber.

Daß man Seine zusage vernommen, aber keine gewißheit der zeit darauß Elissen können; begeeret man derohalber darauß erklerung zu haben mit dem ersten. Ich werde auch von meinem diiner

*) Formodentlig fra Begyndelsen af A. 1625.

B. R. 1) Auuisiret, Daß dii zugesagthe Soldathen anderswo sollen Amploiret werden, welches recta kegen sein Schreiben laufft, vndt hoffett man Er wurde dy zusage in acht haben So gesteen.

Dii versprochene hülffe den Venetianeren vndt Margraffuen von Baaden versicht man sich ins werck zu richten, wiiauch Betlehem gaabor, weill er selbst daruhm bei mir angehalthen, daß ich mich darzu muchte verstecken.

191.

Friderich gunther zu handen*). [A.]

Antuordt Schreiben ahn den keyßer, den Deputationtag, wieauch dii interposition bei Engelandt, betreffende.

Daß es mir ganß Lieb vndt ahngenehm ist zuuernehmen, daß derselbiger tag fuhr diihandt soll genommen werden, Nicht zuessende der Allmechtiger wirdt seinen seggen darzu geben, daß der lange gewunßter friide in deudßlandt damahleins wiideruhm muchte eingeführet werden.

Dii Interposition bei Engelandt wirdt wehndich staadt finden, aldiuweill der key: desß graffuen von Oldenburgß verrichtung Noch in früßter gedechtnesß haben wiirdt, von welcher resolution a parte Engelandt Schuerlich wiirdt gestritten werden. Wir leben aber Semdtlich der hoffnung, daß der key: dii grosse Clemens kegen dem Phaldßgraffuen blicken lassen wirdt, so er ahn diienige, oder denienigen Erwissen hatt, so sehergemelthen Phaldßgraffuen darzugebracht, weill notorium, daß der Ofstgemelter Phaldßgraff dahmalß ein Junger herre gewehßten vndt daa er von anderen nicht verleitet gewehßen, Niehmalß Solch im (ein) werck hette fuhr diihandt genommen, Daa nun der key: Sich mit solcher seherzerzelther Clemens wurde finden lassen, alsdan wurde solches nicht allein Ihm Einen wusterblichen Ruhm vndt Rahmen Machen, Sondern auch alle desß Phaldßgraffuen ahnuerwanthen vndt freunden sich zum höchsten obligiret machen.

1) Palle Rosenkrantz.

) Formodentlig enten fra Begyndelsen af 1625, eller fra Slutningen af A. 1621. (Vsf. Ann. S. 181. 182.)

192.

Ordiinandz huorledis med alting vdi Nyn frauerelſe Skall
hollis*). [B.]

1. Kunndfolden Paa alle Laadgarden ſkall forſkaffis hueffom dii
behoffuer, ſaatt dy inted haaffuer att bye epther.
2. Den lange Staall till fredr: Skall ſliies med taag, ſaatten Er
ter; vdiiligemade laagarden ſkelnis med Straa, naar gud myll
att langhalm er att bekomme, ymidlertiid Skall der hengis
Steen Paa.
3. ted Wdſtud ſom mylligenß paa den Store Ladgard er ſaatt op till
fehſtallen, ſkall ferdiggorris, ſaatt gaulene tilmuris och baaserne
ſliies, dog aff bønderne; lofftid ſkall med Elletreer och anden let
tommer offuerleggis, ſaatt hoe och foder kan ligge derpaa. Vdi
ſamme Wdſtud ſkall gorris krobber til feet, ſaſom y erenſtallen;
huylke ſkal huggis till kobenhaffuen och eptherhanden framforis,
ſaatty ymod dentyd feet ſkall ſtallis kan uerre ferdige; Brond-
meyſteren Skall legge render ind y ſamme krobber, ſaach indy den
nye Melke Stune, Vdi ſamme Wdſtud ſkall leggis thuende render
vnder Jorden, ſaatt uandit kan lobe aff, huortill ſkall ſkaffis
Plancker fraa koben:
4. kalleſtyen ſkall offuerleggis med deeler; huylke ſkall ligge loffe indtil
dy bliiffuer tørre.
5. Steengerdene alleuegne Skall ſliies aff Bønderne, Eptherſom ted
ſig boer, Och ſkal den grofft ymellom Ladgardhmarck och Treersloff
opkaastis, huilken halffparten aff Elottid och halffparten aff Bøn-
derne Skall betaalis.
6. thuende gauler Skall Paa den Staal ned Beridergaarden opmuris,
den Ene ſom uender ymod beriderpladgen Och ſtaar paa muren,
den anden ued enden, der ſom Weerid haaffuer Slaagit huſſid neer
ued enden aff Porten.

*) Efter al Sandſynlighed ere diſſe, Huusvæſenet, Bygninger, Haverne ved Kio-
benhavnſ Slot, Frederiksberg, Cronberg, m. v., og andre oeconomiske Forhold
vedrørende Ordinationer af Chriſtian IV., ſom ere iblandt de vidtloſtigſte af den Art,
der forefindes, udferte inden Kongen d. 9. Mai 1625 begav ſig paa Reiſen
til de nederſarſke Lande. Det beſtyrkes bl. a. ved Prindſeus (den udvalgte
Thronfølgers) antydede Dybdet paa Kiøbenhavnſ Slot (han var endnu ugift).
Haandſkriften i diſſe Optegnelſer ſvarer ogſaa ret vel til den formodede Tid.

7. ted tommer som endnu staaer offuerende skall taagis neder Och leggis udi den Staall som tacht er, Och merckis aff En tommermand, saatt man ted ygen kan bruge.
8. ted blegehus som er bygd paa Alskobbs mark, skall sliies med taag och wynduer, saoch Dørre, och settis derudi et kuyndfolck som derudi kan boe, dog att hun inted see holler, som kan gøre skaade y wangen; Vdi samme hus skall vdbrydis den keedel, som nu derudi Staar, och En anden, som tienliger til en byggekeedell Er, fraa køben: vertill laade henthe.
9. Der skall fraa københaffuen forskickis ty fanger, med En som kan tage uare paa dem, huilcke paa fredr: skall Epiis, saoch udi taarnit om Matten fornaaris; dy samme Skall nedertaage En huelleffuing, Och ued samme arbeide forbliffue indtill sliigt forrettid er.

Fortegnelse Paa folcket som skall affkaffis.

1. tonnis Smyd Skall hñun beholde saa megid folck, som hand kan holde 1 Postuogen och 4 aarbeidsuogne ued macht med.
2. Snekeren skall Skaffe hans folck ganske aff.
3. Spormaageren skall allene bliffue, mens folckit affskaffe.
4. Saadelmageren och hans Søn skall bliffue; dy andre affskaffis.
5. Hyulmaageren med En dreng skall bliffue, dy andre affskaffis.
6. Den fulefanger som syst aff tydskland kom skall blyffue, den anden, som er den gamles søn, Skall affskaffis.
7. Dii ihuende Wrthegardsmænd skall huer beholde En suend och en dreng.
8. Den som uarer paa kaanyneckerne Skall affskaffis.
9. torngemmeren Skall affskaffis, och skall porteneren, udi den nederste Port waare taarnit med Porten.
10. Der skall icun hollis 1 postuogen och 4 arbeidsuogne; høefkniperen skall affskaffis.
11. tyl huer laadgard skall bliffue En koerøchter med en dreng Epther leiligheden.

Tyl københaffuen.

1. y haffuen skall foldtit affkaffis, janersom Meysteren Och En suend y Brthehaffuen, Och En Suend vdi københaffuen, Naar Nogit vdi københaffuen skall lugis och flies, Skall ted Ekee ued holmens folk, som altid brugelicht haffuer werrid, Elleroch med folk aff Viirckit.
2. Den Hogen, knud haffuer y haffuen, skal affkaffis.
3. Naar Brtegaardzmanden skall haffue Jorden flied til kaall, Rodder och andit fligdt, daa Skall Lensmanden dertill forskaffe hannem Plowe.
4. Lensmanden Skall Skaffe dennom paa Ladgarden Saaltdt, Och tre, och anden Rodtorfft, som dli kan behoffue, Och haffue Indseend att altiing gaar ret tiill.
5. Paa Snekteren paa køben: skall giffuis acht huad han gor, Cytherdi ted Siinis med hans arbeide at gaa nogit langsom tiill, Och er best att huer Loffuerdag gorris affregning med hannem, huad hand haffuer giordt, saoch att hand inted arbeide vden express beshaaling tager sig for; Och naar ted arbeid paa Borssen Er giordt, daa Skall foldtit affkaffis.
6. Dy boer (Boder), som staar Paa Mynthen wtedit, Skall tectis, saoch Elottit med taag ygen fließ; der skall inted nyet begindes, menß huffene Skall hollis vnder taag.
7. Der skall leggis taag Paa Jegergaarden til fredr: Och huffid skall forbindis med Skylrom, som skall forbindis op y taggid.
8. Der Skall gorris fleere Botter till Laadgardene allenegne.
9. En Waasterpiige skall bliffue huos Brindzen, huilken skall bliffue y saadeburstuen Och giffues kostpenning, lyge ued dli andre Piiger y saadeburstuen.
10. Melck och Smør skall selgis Paa alle laadgardene til dem som ted begerer.
11. Wechtergangene til Croneborrig skall flies, saatt muren icke bliffuer forderffuid.
12. Hans Stenuyndell skall haffue ted lossomente ynde, som Peter Italianer yboede; Och Skall derymod aff hans besolding, samydt som hushyren kan settis, hannem affkortis; hannem Skall altded Bodherede Werck lessueris registrerid.

13. Der ligger Ett Sticke gyldenstyk udi Stuen till koben; som horer Anderß Dffson till, huilckid hannem ygen Skall tilstyllis.
14. Eptherdi der er ingen heste udi haffuen, Och den lamme Smyd inted haffuer att gorre, Saa skall hannem beshaalas at tage naare paa dii heste som brugis till Elottid, Och derymod affskaffe En anden.
15. Lensmanden till koben: skall laade sliie Paa Slufferne, dammen och Weien, såuydt bønderne ted kan taale, Och giffue acht paa Laadgaardene atty y rettthe tyde driffuis som ted sig ber.
16. till Crone: Och fredr: Och deffen vnderliggendis huffe och ladgarde skall inted af Nye gerris, menß ted som biggid Er, holde ned macht sauuydt sse kan.
17. ted hufß ned Smudbyeserge skall ferdiges med taag; saatted kan bliffue ferdigdt, Och naar bønderne nogit Erre leddige, daa skall dii sliie paa Broen sammesteds, saoch sülle brockarren dersom dii Endnu vsyltthe erre.

[Mai 1625.]

193.

Nicolauß Eggebeck zu handen*). [A.]

Um en tydsk „adelig Person“, der skal antages til Hofmesterinde hos Kongens Born.

Disß soll mit eynem Eiggem botthēn fordtgessicket werden.

Eine Bestallung auff Eine Adelige Personne (weissen Nahmen berendt geyst¹⁾ dahrein soll Schreiben lassen) daß sī iuhr eine hofmeisterinne bei Meinen kynderen auffwarthen soll, wohrsuhr sī Jahrliß 200 Reichl. haben soll, dahrneben vntherhaldt ahn essen vnd thrinkendt auff sich, seine töchter eine, vndt eine magdt.

^{*)} Har været henlagt ved Brevene fra 1625, men maa være fra et ældre Aar, og i det seneste fra 1623. Uden Tvivl er den „adelige Person“, her handlet om, ingen anden, end den „tydske Frue“, som Christian IV. led irettesatte (1. Sept. 1623. Nr. 130, hvor ogsaa hendes „Datter“ og „Pige“ nævnes), og „den tydske Hofmesterinde“, som 1625 den 9. Mai (samme Dag, da Kongen tiltraadte sin Reise) fik sin Afled og et Aars Løn udbetalt. (Skriveal. 1625.) Til samme Gienstand og Tid horer da ogsaa den folgende korte Befaling til Hr. Günther.

¹⁾ Berendt eller Bernhard Geist, med Tilnavn von Hagen, havde været Christian den Fjerdes Hofmarskal, og var særdeles i Undersæt hos Kongen. (Slang, ved Schlegel, II. 261. Num. 233.)

Wahn meine gelegenheit nicht sein wirdt siu lenger zu behaltthen so Soll ihr ein halb Jahr zuuor ihr dihnst auffgefundiget werden, welches ihr auch frey stehen sol.

NB. sy soll mit achtung haben auff (die) Megde vndt daß weiber-
gesynde, wii siu daß ihrige verrichten, vndt wie siu mit dehm Lynnen
gerechte vhmgehen.

Sy soll ein Rewerß von sich geben (welcher alhie ihn der oben-
gemelther meinung soll gestellet werden) So mitgeschicket werden Soll,
wieauch Ein Paafß.

Verndt geyst soll sich mit ihr vhm ein gewiß zergeldt vergleichen.

194.

Friedrich giinther zu handen. [A.]

Diß soll strax verfertiget werden.

Eine Bestallung auff (die) angekommene hoffmeisterinne, Daß Siu dii
kinder in obacht haben soll, siu zu gottes fuhrdt vnd guthen thugenden
haltthen, &c. wofuhr ihr 200 dl Jehrlich sollen gegeben werden, von
dato wii siu hii angelanget. Einu Reuers, so siu darkeegen
auffgeben Soll, vndt vntherzeichnen.

195.

Eine bestallung auff den Obersten fug*). [A.]

Daß ich in fuhr generall vber daß fufffold vndt Artholerie ahn-
genommen, wohrfuhr im Monatlich 2000 dl. sollen gegeben werden
wohrvon Er seinen stadt haltthen soll. Ihm Soll zur auffwartung
Eine companie zu fusse zugeoroget werden, welche von den Regimen-
then Einen soll genommen werden, vndt soll Ein sechlyn vhm daß
ander auffwarthen, allemall 8 taage zugeleich. Daa festung oder stetthe

*) „17. Jun. Drog ieg fraa Rodenburg til Heerden, eg drog Administatoren
med mig. Samme dag bleff den Offuerste Fur antagen for
Generall offuer Infanterien. Item Administatoren [Pert. Christian] for Ge-
neral Lytenandt.“ (Skrivcal. 1625.)

mit Sturmender hand eingenommen, sollen ihm daß gestyck so von seinen vnthergebenen Birenmeisters dergestaldi verthorben, daß man si weither nicht gebrauchen kan ohn vhmgißen, Ihmgeleichen dii zersprungen seindt, zukommen (Doch sollen dii stycken darunther nicht gemeinet sein, wohrahn mir dii laaden oder reder zerstoßen oder gebrochen Seindt) Dii grössste flocke ihn solchen gesturmethe stettchen oder festungen sollen Ihm auch zukommen, Vndt daa man dil zerbrochene Stiicke zu löffen begehret, soll man daß Methall fuhr dii helffthe wii Es geltchen wirdt zu löffen bemechtigt sein.

NB. daß man sich seiner Persohn ihn allen thunlichen sachen allemahl will ahnnemen vndt beschoderlich sein.

(17. Jun. 1625.)

196.

Fryderich giinther zu handen*). (A.)

Udlaft til det, der skal tilskrive den bestandsse Gesandt Fosberg (?), om Rob. Anstruthers Hvers hos Kongen; om Englands og Kantsiges Hvering om at ville understøtte „Mansfelderen“; om den fra Brandenburg ham lovet Pengeskiel, som er for ringe: Rob. Anstruther vil begive sig til flere bedste Forstebetter, m. m.

Ahn fosberger¹⁾ weill man Ihn zugesagdt zu berichten, was Rubberdtz verrichtung gewelsen.

- 1) Daß Rubberdt bei seiner ahntumst²⁾ Relation gethan, wii es mit der fransöyffer heuradt³⁾ abgelauffen.
- 2) daß Er geldt mitgebracht, vngeserlich 150000 dl, welche zu hamburch verhanden, Erbendt hinfhuro geldt fuhr 1000 Man monatlichen zu sticken.

*) Dette Udlaft er formodentlig skrevet imellem 30. Jun. og 20. Jul. 1625.

¹⁾ Hos Schlegel, II. S. 267 kaldes han Caspar von Fosborg (jvf. S. 89, ovenfor). Om ham forekommer i Striveal. for 1625: „25. Mai kom Fosberrig gesantvys fraa Statene.“ — „26. Mai hadde Fosberrig audiens, och naar til bords med mig.“ — „2. Jun. drog Fosberrig fra Steinberrig (Steinburg) til Hamborrig.“ — „12. Mai kom Fosberger til Rødenborg igen fraa Lybek.“

²⁾ „30. Jun. Kom Rubberdt Anstruther udi Kvarterid til Wyntem.“ — „9. Jul. bleff gierdt offerflag med Rubberdt Anstruther, att til Hamborrig skal erleggis 189,850 rirdl. som er Kongens af Engelandt Anpart for ted geuorbene Krigssold.“ (Striveal. 1625.) Den 20. Jul. stecte Kongens Gald fra Volden i Hameln.

³⁾ Carl den Førstes Giftermaal med K. Henrik IV. yngste Datter, Henriette Marie (f. 28. Nov. 1609), som foregif den 11te Mai 1625.

- 3 Dii beide herren, fran: vndt Engelandt, wollen den Manssfelder auff dii beine Erhaltenen.
- 4 Man hetthe auff den anderen Punct Repliciret, daß solche versprochenen geldthülffe wehnick bei den sachen thun konthe, vndt Ein mehrer erfoderen wurde, alldiweill daß Manssfelders armei sehr abgenommen vndt wehnick dii sich der sachen gaar hardt ahnehmen: darneben Ist ihm zugemithte geführet, daß die Sache dem kon: ihn Engelandt zum högsten ahnginge.
- 5 Puly sei hiir, vndt soll weither vonuegen ahnritgeldt, lauffgeldt, Munition vndt andere vhmkostung der Leveriet[†]) tractiren. Rubberdt wirdt nach den fursten ihn deudhlandt verreißen, dii altthe correspondens zu renoviren¹⁾), muglich daß Er bei selbige auch woll souyll muglich dii gemeine sachen Eingedenk sein, worzu man dieses ordß Souill thunlich guthen sohrstrib gethan.
- 6 Von Betlehem hörde man nichß. Tillj liget 3 kleine Meill von hie dar nihr ißo ligen.

(Zuf. 1625.)

197.

Udlaß, hvori Kongen fremsætter sin Mening om Brandenburgs politiske Stilling, og Grundene, hvorefter han anseer det for gavnligt og høist ønskeligt, at saavel Syerrige, som Brandenburg (hvorefter den engelske Gesandt havde givet Forhaabning) vilde slutte sig til de nederlandske Rigssænders Forbund, og at Churfürsten af Brandenburg i det mindste vilde sege at formaae Gustav Adolph til at forene sin Magt med den Hær, som nu i Nederfaren er samlet, erstatte Christian IV. de Omkostninger, han havde anvendt paa dette Forretagende, og siden handle med den nederlandske Rets om dets videre Fremme. I Tilfælde, at man ved det brandenburgske Hof ikke vil gaae ind derpaa, eller mener, at Kongen af Syerrige ikke er at formaae dertil, maatte man søge at erfare, hvad begge Tyrker da havde i Sindet, og om de snarere vilde optræde i Tydskland med en egen Armee, m. m.

Dii wrsache wohrnhem Ich fuhr dismahll den Churfürsten von Brandenburg haabe Sprechen wollen*).

Weill Ruhmer fast kundtbar ihn wasß frighuerfassung ich mich eingelassen dem gemeinem Wehsendt zum besten, Auch den größesten

†) Utydeligt.

1) Nob. Ansruther kom tilbage fra disse Reiser til de tydske Tyrkehoffet, i October. Den 20. Oct. kom han til Kongen i Rienburg. Den 28. Dec. 1625 kom han med Camerarius til Rodenburg. Christ. IV. Skrivcal. 1625.)

*) Dette mærkværdige udtænkede Afsigt, der synes end mere at betrafte Christian IV.s alvorlige Ønske, at trække sig ud af Krigen, eller ud af en activ Forening med det nederlandske Forbund, dersom Gustav Adolph vilde sætte sig i Spidsen for samme, maa upaatvivlelig være opfat i A. 1625, og som Alt synes at tilkiendegive, ikke længe efter at Kongen havde samlet sin Hær og var

theyll der Stende der Nyderserigen freydhigis vermocht, daß sii dii hiilffliche handt von demselbigen nicht abziihen wollen. Vndt weill mir fuhr diffem von dem Engelskem gesanten vertroöstung geskeen, daß Sueden vndt Brandenburg sich auch darbei wolthien finden lassen. Weill ich aber in den offertis so a parte Sueden geskeen souyhl verstanden, daß bei im (Ihm) Solche resolution nochderzeit nicht ist genommen, Sondern man versire an dem orthe noch in præparatoriis: Ich besfinde auch dieselbige sohrflece dergestalt bekaffen daß ich fuhr meine persohn dieselbige nicht zuuerbessern weiß, Daa sii nur können practiciret werden. Weill mir nuhn ihn högster wahrheit von Solchen deß fo: in Suehden offerten niemahls bewust, Ehe sii mir auß Engelandt zugesckidet, vndt ich nicht wolthe daß daß gemeine wehsendt durch

i Begreb med at rykke frem i de Brunsrigske Lande. (Ivf. Nr. 174. S. 192, og 179, S. 199—201.) Der er heller ingen Bansteligheb ved at bringe deti Zndheld i Forbindelse saavel med det foregaaende Udkast (Nr. 196), som med tidligere Forhandlinger med Evertige, og K. Gustav Adolffs Tilbud og foreslaaede Krigsplaner. Smidlertid er det af andre Kilder klart, at dette Actstykke er fra en noget tidligere Tid, end Kongens tydelige Ord om »den nu samlede Armeec, med hvilken det var onskeligt, at Gustav Adolf vilde forene sin Krigshær, synes at anvise det. Den personlige Sammenkomst imellem Christian IV. og Churfyrsten, som Overkriften anwyder, har nemlig allerede fundet Sted (under Kongens forste Reise til Tydskland) den 9—12 April. Efter Striecalenderen for 1625 reiste Kongen d. 7de April fra Segeberg til Warlig i Meklenberg („hvilket er 10 store Miles“); den 9de April fra Warlig til Staden Zecklin (i Prignitz), „som er 14 Mpl, og der ieg kom til Seckelshyn, daa naar dy alle y Sengen.“ Den 12te forlod han Zecklin, og reiste tilbage til Bügou. — At Churfyrsten var reist til Zecklin for at møde Christian IV., erfares af et Brev fra Georg Wilhelm til Kongen (dat. Colln an der Spree, 29. Mai 1625) angaaende at lade marchere nogle Tropper under Oberst Lohhausen til Grevskabet Mark. Her nævnes begge Fyrsters nylige Sammenkomst „in unserm Amt Zecklinn.“ Ligeledes forefindes et Brev til Kongen af 9. Jun. 1625, hvori den brandenburgske Hofmarskal Claus von Redern takker for en fra Kongen modtaget anseelig Foræring („et Contresait og ni i hverandre seiede Bagere“) „nebst den Contresaiten und Pockall, welche E. Kön. May. . . . den Herrn Grafen zu Schwarzenberg und andern adelichen Persohnen, so Sr. Churfürstl. Durchf. zu Brandenburg, in jüngster E. Königl. May. Anwesenheit zu Zecklin untherhänigst aufgewartet, anhero haben machen lassen.“ (Disse Foræringer vare besorgede og affendte ved to Kiobmand i Hamborg.) Man skulde efter alt dette troe, at der var kommet et betydeligt Resultat ud af Mødet i Zecklin; men Begivenhederne vise, at Churfyrsten baade efter og for den Tid vedblev sin Neutralitets-Politik, der snart kom ham, eller hans Lande, dyrt nok at staae.

meine Persohn Ihn Stecken solthe geraathen, auch meine persohn dem werck mehr hiinderlich dan forderlich sein solthe, Auch vber landt oder furdtg, wahn daß werck den gewunnsethen Ende oder Zueck nicht erreichen wurde, man nicht Saagen michte: hette man es bei den oder den sohrstleegen verbleiben lassen So wehre Ein bessers Erfolget, Als wolthe ich dem v: Brandenburg freund-vetter-vndt Suegerlichen gebethen haben, Er wolle dem gemeinem wehsendt zum besten den ko: v: Suehden darhiin Disponiren daß er disse *Armei*, So iho beisammen, der seinigen *adiungiren* wolthe, vndt mir meine gedaa ne kosten Erstatten, vndt ferner mit dem Ryderferigem freydhc vndt andere conföderanten vhm fernere zulaage tractiren, Waß ich fuhr meine persohn allemahll demselbigem wehsens zum besten thun oder leestien kan, darein sollen si mich ganz willich befinden.

(3 Udkastet, streeket med Flyant, sandtes desuden folgende:)

Secunda propositio

Daa sich nun Brandenburg Enskuldigen michte daß ihm Solches nicht thunlich, auch bei Sueden solches nicht zuuerichten vermeinen wurde, wiirdt Endlich di fraage sein: waß dan der Suede vndt Er thun wollen; pono casum, daa si auff ihr eigen hand Eine *Armei* richten wollen, So muste man wissen ahn welchen ordt Es sein Solthe, auch wii balde disselbige kunthe auffgebracht werden, auch wii stark: auffdaß nun der von Brandenburg nicht meinen soll, daß ich ohne ursache dasselbige zuuiffen begere, als sollen nachfolgende rationes Eingeführet werden: daa si Eine *Armei* a parte auffrichten werden, So wirdt disse *Armei* dardurch disse *Suecker*¹⁾, vndt daa di *Ihrige* *Spetter*²⁾ ihns selbt dan disse kommen wirdt (welches zuuermuthen ist), alsdan wirdt dii gause catholische macht auch [auf] mich drengen, vndt daa disse *Armei*, daß godt genedichlich abuenden wolle, Enwedder getrennett Oder soueit michte gebracht werden, daß man sich retiriren muste, vndt dem impetum wii Es nöthig nicht aufsteen³⁾ vermueten, waß darauff dem Ryderferigem freydhc vndt denen whmliggenden lenderen

¹⁾ schwächer.

²⁾ später.

³⁾ aufstehen, anshalten.

fuhr eiine gefahr endtsteen wurde, dasselbige ist leychtlich zuerachten; vndt daa solches, welches der almechtiger genedichlichen verhütten wolle, gesehn wurde, alsdan wehnich hoffnung Sein daß man mit der Obengemelther Armei, So von ihnen auffgebracht, Etwas solthe ausgerichtet sein. Wan auch Sueden vndt Brandenburg zu dissier Armei sich verstecken werden, konthe noch dissier nudz dem Brandenburger zuuaren, daß daa Er wunnermercktt tractirete vndt stille seße, So wurde Er bei Saren ihn keiner verdacht kommen, vndt muglich Saren durch daß exempell neutrall verbleiben, auch Seine Lender des durchzugs verstonen, welche zur contribution Ein grosses helffen kan daa man sonst, so weit di durchzüge sein wurden, nichts haben würde.

198.

Andtuordt auff daß Eine Schreiben vom Chur: zu Brandenburg^{*)}. (A.)

Efter dette Urtast skal der skives til Churfürsten om Lohhausen's Dybbelt; om Greven af Mansfelds Jerehavende; om den i Nederfaren samlede Armee, som det ille er raadeligt at frakke, og om Churfürsten endnu troer at kunne vente sig noget af en fremt Succurs.

Dii versache wohrume Louhausen¹⁾ nicht ist fordtgezogen, wii es verabscheidet, dißelbige ist im bekandt. Desß Mansfeldersß zuet betreffende, Souern er sich ahn den Orthern lange wiill auffhaltthen, ist zubeshaaren daß Er dißsen Sommer dem gemeinehm wehsendt zum besten wehnich wirdt verrichten; von dissier Armei viell abzuthun, ist nicht muglich, weilß es (sic) nochderzeit nicht allso exercirit, daß man viel darmit verrichten kan; darzu ist man im wercke mit dem auffbruche. Daa aber insß kunstlich, wan man der Orther neger kommen wurde, vndt dii gelegenheit Es leiden kann, wiill man allesß daß thun wasß thunlich sein wirdt; der Chur: weiß zum besten das Ruhmer niemandsß verhanden worauff Sii ein auge haben, alsß auff diße Armei, auch dii Suedisser securs lange ausbleibet; weßsenhalben man sich woll vorzusehen hatt. Man begeret auch, daß er mihr wolthe wissen lassen wasß hoffnung Er noch habe zum Suedißtem securs.

*) Uden Tvivl horer dette Brev til Begyndelsen af Juni Maaned 1625, og er Svaret paa det Brev fra Churfürsten af 29. Mai, der omtales i Anm. S. 222.

1) Oberst Lohhausen, „forordnet Krigsraad og Commissarius“ kaldes han i Churfürstens Brev. (Vsf. Anm. S. 222.) Han blev fangen af de Keiserlige i Slaget ved Lutter.

199.

Memorial Paa Claus Daa*). [A.]

Hertugen af Weimar skal underrettes om de Penge, en vis Ehrenfried Berverstern (?) vil paaslaae at have tilgode for en Reise til Betlehem Gabor, i Folge Løfter af Hertugen. Kongen erindrer vel hans Afsending i et saadant Hverv, men har intet hørt, om eller hvorledes han har udrettet det, og har afflaaet at medgive ham noget Creditiv. General Fuchs skal svorges, om han vil paatage sig en Feltmarskals Embede, uden høiere Løn.

Generaalen h: Johan Ernst aff weimeren skal berettis, hvorledes Ehrenfried Berverstrup formeener sig en stor reest at haaffue huos mig at kreffue for den reise hand tiil Betlehem gaabor giord haaffuer, for huilken hand siiger hannem aff h: af weimeren at uerre loffuit en stor besolding huer manid. Nu kan ieg mig nell erindre att hand tiil betlehem uille drage och huos hannem bliffue, och der forette hues man hannem besohll, den gemeene sag angaaendis: huorpaa saaledis med hannem bleff handlid, atthand didhen sig begiffue skulle och Betlehem Disponere tillatt gorre en Diversion, tiil huilken reisse hannem bleff giffuen penning, Fraa betlehem haaffuer derr siden uerrit adskillige huos mig huilke ganske inted aff hannem haaffuer uiist at siige. H. aff weimeren begerte dentiid att ieg hannem et creditif skulle medgiffue, huilkit ieg ganske affslog; kunde hand ellerß rette nogit ud, ded kunde hand forsege, med h: aff Weimerens Creditif, Om huilken leilighed hertugen skall adspørris, huoruidt hannem uytterligot er. Med generaal Fur skall taalif, om hand Feltmarskals besilling paa sig taage nyll, dog paa samme besolding, huilken er hoy nok.

200.

[Til Frid. Günther.] (A.)

Om Evae, som skulle udfartiges paa Brede; formodentlig fra Infantinden i Brüssel.

Disse Brieffe sollet ihr durchsehen vndt andtwordt darauff machen.

- 1 daß zuahr gewilliget, daß di Infantin dii handlung müge sehnnehmen, aber nicht alleine, viil weeniger zu Brieffell').

Diil ledhste copie muß mit geschicket werden.

*) Denne Kongens Memorial er fra A. 1625, og sildigere end d. 17. Jun., da Oberst Fuchs blev udnævnt til General.

1) Endskiøndt man ikke af forhaanden værende Kiilder kan oplysse disse Kongens Uttringer, der synes at hentyde paa Tilbud om Fædsmagning, seer

2 Ich gedencke mich auß dem Niedersexigen freidß naher Brißfel nicht [zu be]geben, vndt ihr alleine dii tractation ihn henden geben; daa Eii aber mit dem Chur: *) dii handlung wiill ihn dii myde fohr: nehmen, alsdan wiil ich sii gerne dabei haben, sonsten nicht.

201.

Friederich giinther zu handen*) [A.]

Kongen har modtaget Underretning om Underhandlingerne i Haag. Han har erfaret, at de maanedlige Subsidier fra England ere blyvne satte til en ringere Sum, end Ned. Ansutther forben harde lovet, hvilket har forundret ham, da det hele Foretagende snarere tegner sig til at blive vanskelige, end lettere; og man veed, hvor haardt det holdt, inden Kongen vilde blande sig i disse Sager. Han forlanger nu et bestemt Svar, naar Pengene kunne ventes, og paa hvilket Sted i Tydskland.

Een schreiben an Engelandt.

Daß ich den verlauff der tractation in den haag *) von meinen diineren vernommen, Wunsche das alles daselbst tractirtes negotium

man i det mindste, at diplomatiske Meddelelser have fundet Sted imellem Danmark og Hoffet i Brüssel 1625. Der findes et Brev fra Statholderinden i de spanske Nederlande, Infantinden Isabella Clara Eugenia (dat. Brüssel 25. Apr. 1625), hvori hun paa det stærkeste fraraader Kongen at indlade sig paa nogen activ Understøttelse af Pfalzgreven, eller paa at deeltage i de ved ham opvakte Uroligheder i Tydskland. 3 August 1625 sendte Infantinden Johan Fridr. Friherre af Schönburg, Ridder, Kgl. spansk Raad, Besalingsmand over Markgrevsabet Arlon, m. m. som Gesandt til Christian IV. Hans Creditiv er dat. Brüssel den 3. Aug. Den 22de kom han til Kongen i Berden (ovenfor S. 208). Om hans Vrende, og hvad Svar han erholdt af Kongen, s. Theatr. Europ. I. p. 966. [Man har ogsaa senere Breve fra Infantinden til Christian IV. i disse Aar. Saaledes eet, om en Commissarius, affendt fra Brüssel til Frankrige, som var bleven anholdt af Garnisonen i Lingen. (Br. af Infantinden 30. Jun. 1626. Nederlandene Nr. 43.) Copie af et andet Brev fra Infantinden, som indeholder en Instruction eller et Creditiv for Fred. Mirajult, sendt til Christian IV. 29. Jun. 1626 o. fl.]

2) Formodentlig er det Churfyrst Frederik af Pfalz, som her menes.

*) Dette Udkast maa være fra December, eller fra Slutningen af A. 1625.

1) Den her omhandlede Tractat kan ikke være anden, end den vigtige Forbindelse, som d. 9. Dec. 1625 sluttedes i Haag imellem Kongerne i Danmark og England og Generalskaterne i Holland, og hvorved Christian IV. forpligtede sig til, med Bistand af den nederlandske Kreds, at underholde en Armee paa 28 til 30,000 Mand til Fods og 7—8000 til Hest; hvorimod Kongen af England lover at betale i Hamborg en maanedlig Subsidie af 300,000 Gylde (2½ Gylde regnet paa 1 Rdlr.), hvortil Generalskaterne endnu leve 50,000 Gylde maanedlig. England vil forstærke sin Flaade i Seen, og Holland reise en

godt zu ehren gedellen muge. Ihn werberlesung ihrer verrichtung hab ich befunden daß a parte Engeland auff eiine riingere summa geflossen, monatlich zu geben, den sohrdijem von Rubberdt versprochen, welches mihr ganz befremdt sohrgekommen, weilß dil sachen fast Suerrer vndt nicht liichter werden, vnd si sich anfangen zu dreien, daa man vermuhdet, daß si ein größers thun solthun, dan sohrhiin: hette man sich dessen verseen, So hettthe man die abgesanten darauff Instruiren können, weilß Rubberdt aber alda zustelle, standt man in den gedanken, daß er ihnen zum besten vnterrichten konthe, das waß sohrhiin von ihm nomine Regis zugesagdt waar, auch wii hardt es hiilet, Ehe ich mich in diß werck misen wolthe, daa er miir sagte, daß ich wrsache sein konthe, daß des könnigß Reputation, Ja woll ein höers kunthe erhaltthen werden. Begeret man derothalben daß man ein gewiß andt wordt haben kan, wan dii gelder zuermuhten seiindt, vndt an welchen ordt in theudhlandt.

202.

[Udkast til en tydsk Skrivelse (formodentlig til Krigscommissarerne) og to Breve til Hertugerne i Brunsvig og Meklenborg. *)] (A.)

Auff der Com: Schreibendt.

- 1 Daß man Ihnen di Copiam von dehm waß h: vl.(rich) vndt h: h: albrecht zugeschriben ist fuhr dißmahll (nicht schicken kann?)

saadan Krigsmagt i Nederlandene, som skal hindre Kongen af Danmarks Siender fra at sende Forstærkning fra den Kant. Alle tre forbundne Magter forpligte sig til, ikke at nedlægge deres Vaaben, inden Tydskland igien er kommen i Rolighed m. m. Fra dansk Side sluttedes denne Tractat ved Cantsleren Jacob Ulfeldt og Christen Thomesen Schefted, som begge vare afreiste til Holland d. 1. Nov. og kom tilbage til Kongen i Rodenberg, d. 18. Dec. 1625. Det var de i England opstaaende indvortes Stridigheder, og Buckingham's Mord (han var den, som især havde paaafyndet Forbundet), som vare Aarsager til, at Tractaten aldrig kom til fuldstændig Udførelse. (Vf. *Dumont Corps diplom.* V. p. 2 pag. 482. *The Negotiations of Thom. Roe.* I. pag. 463—68, hvor ogsaa de hemmelige Artikler, og Ratificationerne findes. Slang ved *Schlegel* II. S. 267—69. *Flassan, Hist. de la Diplom. Franç.* II. p. 402. 403.)

*) Har været henlagt til Brevene for 1625, og hører formodentlig til Begyndelsen af Operationerne i den nederfarkte Krets.

2 Daß souerne sie auff dismahll nichts weither verrichten können, als daß si di zeugen abhören, so sollen sie es darbei bewenden lassen. Jedoch sollen sie soniell muglich di sachen fordbeghen.

Ahn h: wl.(rich.)¹⁾

Daß man vermercket daß man des ordß allerlei weitleuffthigkeit moviret, welches man nicht vermuthet hettte, vnd souern Er es nicht dahrbei bleiben leßt wie er Erstmahll versprochen, So will man Disses ordß darmit nichts weithers zuthun haben; Dahn man vnnötig erachtet sich ihn groÿße vmkosten zu bringen, wahn es solche meinung haben soll.

Ah h: ha: albrecht.²⁾

Daß man auß der Com: Schreiben vernommen daß man ahn iho allerlei novitates suche, di ihn seinnem forigem Erbithem nicht gemeldet; qvare man begere, daß solches abgessaffet werden michte vndt, seinem Eigenem forslage nach, di sache mit dem ersten muge abgeholfen werden.

Vnterschedtliche schreibendt ahn di landtrethe vnd Marßkache nach beigesügther verzeichnuß.

203.

Fridrich gunther zu handen*). [A.]

Instruction D: Stalmeisters vndt Fri: gunterß.

Daß sii sich erstes tages Nach Paaderborn begeben sollen, (doch ihn muglicher geheim.) Weiill nuhn D: Stalmeister genundsam bewußt,

¹⁾ Uden Tvißl er det Hertug F r e d e r i k U r i k af Brunsvig-Wolfenbüttel, Christian IV. Søstersøn (f. 1591, succederede 1613, døde 1634), som, ifte med den bedste Villie, deeltog i Forbundet mod Keiseren, indtil han, efter Slaget ved Lutter, med flere Andre forlod Kongens Parti.

²⁾ Hans Albrecht II., Hertug af Mecklenborg-Güstrow og Stifter af den Güstrowske Linie (f. 6. Mai 1590), holdt med det protestantiske Partie, og blev 1628 af Keiseren erklæret for Rigsfjende, og at have sine Lande forbrudt; men blev restitueret 1631, og døde 1636.

^{*)} Hører uden Tvißl enten til A. 1625 eller 1626.

waß Obgemelte staad, fuhr wenig Zeit, ahn mir, Ihreß betrück halben, haben gelangen lassen, Weiß mir von keinem andern staad desselbigen stiftes als allein von Paaderborn, solches hochwichtig Werck ahngebracht: Sollen derhalben meine diiner bey selbiger Staadt ahnhaltthen, daß Ihnen der ganser Zustandt berichtet vndt Erkleeret werde, Jhnfunderheit wii viell der anderer stedte vndt stende verhanden, welche Ihrer meinng seindt. Item waß sii selbst zu thun vermugen, wahn man, ihrem begehrt nach, ihrer Desention ahnnemen wolthe. Jhn hiin vndt Rückreise sollen sie fleißig ershaaren, wozu dii Gemeinte geneiget, Souernn es Nötich befunden wirdt, mit mehrer stedte zu tractiren, alsdan sollen sie sich dieses offenen creditiſſuis gebrauchen, weil man nicht wiſſen kan, ob sii erst nach Padelborn oder auch ahn andere ohrter ahnlangen werden; fuhr allen dingen soll fleißig von ihnen caviret werden, daß diſſe ihre werbung den catholicis nicht offenbahr werde. Vndt sollen sii sich daarchin bemüen, daß alles waß den bedrickthen Euangelisſten Etende zu begeeren mag Nötig sein, daß dasselbige vnamiter supplicando eingebracht muge werden.

1626.

204.

Chanseleren H: Christian freiß tiill hande. [B.]*)

Kongen meddeler Nyheder fra Tøffland, og gior nogle Anordninger angaaende Sager i Danmark, bl. a. angaaende en Bro, Et en vinkel skal bygge. Han melter Cantsleren den Lüneborgſſe Hertug Georgs Afſald og Dvergang til det keiserlige Parti,

. ſaa kan ny aldrig ſultacke gud at Sagerne ſtaaer vel ſiden ieg ſiſt ſtreff dig tiil, ellerſ
(Spanien? Keiſeren?) er ynted tilfriidh med hueſſom Tilly haſſuer begyndt, uden thuiffuel fordi ted haſſuer icke uylb lyckis. Heer ſigis for uyſt at Churfyrſten af Saren lader uerue,
. ſraa ſamme ſted, giſſuer tiiden: dii tiiding ſraa

*) For en Deel dechiffret af Temler.

. er heel gode, om dii er uysse. huez du skriffuer om skriffuerne paa lehnem, derpaa haffuer ieg besalit Axel Arenfeldt att skriffue dig beskeen om, Saaframdt skriffueren skulle gorre nogen foruohr med huif hiemme gorris skall, daa maa hand uell bliffue, som hand er. Stenuynkel hans offuerlag paa broen haffuer ieg siet, och befinder hannem ted inted att forstaa, menß uyl gorris aff tømmer, naar man ted kan bekomme, och dertil ordinere extraordinarie bucke, att slaa pelene needer med, ellers er ted forgefuisß arbed. Dii beuynndtheber kan eligeris per maiora aff partisipanterne, och er mig ligesuldt, huem ted bliffuer, naar hand kan gorre ted hand bor, y Sorgen danielß sted saar man sachte en, ystedden som hand nu er.

Tilly haffuer for saa dage siden uerrit suar melancolisch, y huad hannem haffuer fattiß saar nu et anden mundheld, ieg uaar icke lenge siden til (Brunsvig)¹⁾ daa saa ieg att. icke er god catholisch; dii saa en aff tienerne²⁾ staa paa gaaden, sagde til ted folk ieg haffde med: riider dii landßforreder halssu ysonder. Dentsid ieg red ud af (Brunsvig) haffde derriß Gesandtter forstudt sig en stedß, och sa³⁾ der ieg red ud af (Brunsvig), huilcke siden kam til myn Syster och sagde, at myn person hogede dem saa uell, huilckit dy sagde sine ulla passione animi, si credere fas est; huoraff man kan see derriß er lig gemyte, at dy kan siige huad dy uyl, endog ted kommer dem ycke ynden tenderne; y (Brunsvig) haffuer dy nød dem ynd til brylloper oc andre gestebud, haffuer ochsaa giffuit giftermal for, saa dii haffuer suardt tabdt derriß credit; dii begiffuer dem ochsaa mest derfra eptherhanden, dii fraa Wallensten haffuer lagdt y blød

1) Tæmler har her, og de andre tre Steder nedenfor, forklaret det der forekomme Giffuer-Tegn ved Gottorp, og det følgende ved Holstenerne ("att Holstenerne icke er god catholisch.") Det har dog aldeles ingen Rimelighed, at Kongen paa denne Tid skulde have forladt Armeen, for at reise til Gottorp. Rettere bør det forklares ved Brunsvig, hvor der i Maanederne Januar og Februar 1626 holdtes en frugtlos Fredscongres, som uden Tvivl er det (Jvf. Theatr. Europ. I. p. 1002—1025), Kongen i sin følgende Vereining sigter til. Hans Osier, som deri nævnes, er da Entehertuginde Elisabeth af Brunsvig (som døde 29. Jul. 1626).i

2) Ved "Tiener" menes her, og oftere, hvor Kongen saaledes bruger dette Ord, en Gesandt.

3) "Dg saae der jeg red ud" (saae paa, at jeg red ud af Byen).

. . . tusende daler, dii fraa Tilly tusende daler, dii fraa Churfyrsten af Saxen liige saa megit och mere; myne haffuer forterit tusende daler. Churfyrstens af Saxen tiener haffuer sendt hiem epther anden Instruction; dii sagde derris Instruction lidde allene at fyre folkit af, huilket huermans leilighed icke er, en at fyre af, och en anden at taake af. huorledis ted endnu uyll affløbe, nar dii fraa Churfyrsten af Saxen med besked kommer, giffuer tiiden, huilket) y tre uger icke skeer. Hertug Tyrgen aff Lüneborg haffuer taagit syn afffken fraa mig och ueruer for finden⁴⁾. Wiil gud y

- 4) Allerede i Efteraaret 1625, da Wallenstein med sin nye Hær syntes at ville vende sig imod Nederfaren, havde Hertug Georg af Lüneborg, saavel som hans Broder Hertug Christian (den Ældre), som da var regierende Fyrste i Celle^{*)}, underhaanden begyndt at nærme sig det keiserlige Parti, hvis snart indtrædende Overmagt i Krigen de troede at forudsee. Imidlertid blev det for det første ved Underhandlinger. Hertug Christian søgte, efter sin Broders Raad, at holde sig i en neutral Stillings, og at undgaac al nærmere udtryffelig Forening med Christian IV., som imidlertid holdt den største Deel af Hertugens Lande besat, og icke tænkte meget paa at skaane dem. H. Georg søgte derfor ogsaa at bevæge sin Broder til, ved Rustninger, og ved at lægge Besætninger i de faste Stæder, at sætte sig bedre i Stand til at forsvare sin Neutralitet; imedens Georg deels selv, deels ved sin Svigerfader, Landgrev Ludvig V. af Hesse-Darmstadt, underhandlede for sig og sit Huns ved det keiserlige Hof, især med Hensyn til at sikre sig Successionen i de Wolfenbüttelske Lande, hvor den regierende Fyrste, Hertug Fr. Ulrich, stod i et misligt Forhold til Keiseren, og hans Broder, H. Christian, som erklæret Rigsskændte, førte aabenbar Krig med Rigets Overhoved. — Under en, fra Begyndelsen af 1626, indtil Slutningen af Februar indgaaet Baabensstilstand, modtog Hert. Georg et Tilbud fra Wallenstein om, at gaac i Tjeneste hos Keiseren, der vilde overdrage ham at oprette et Regiment Fodfolk paa 3000 Mand, og et Cavallerie-Regiment paa 1000 Mand. Efter endel Betænkning, og Overlægninger med sin Broder, Hert. Christian (af Celle), affendte Georg endelig d. 19. Jan. 1626 sit (d. 29. Dec. 1625 daterede) Opfigelsesbrev som General eller Krigsoverske i den nederfariiske Kredses Tjeneste (siden 1614) ved sin Broder til Christian IV., hvilket Brev (som Broderen i nogen Tid synes at have holdt tilbage) imidlertid icke for d. 4. Febr. kom i Kongens Hænder. (v. der Decken. S. 175. 185. 186. 342. 317—51.)

*) Om den egne, i den tydske Historie uden Tvivl eksempellose Arvepagt, sluttet 1611 imellem de 6 Brødre, Hertug Wilhelm af Lüneborgs Souner, i Folge hvilken alle Brødre skulde regiere over det udeelte Land; saaledes at altid den Ældste succederede, men kun een af Brødrene, hvem Ledden faldt paa, maatte gifte sig (dette blev Hertug Georg): s. v. d. Decken I. S. 34. — Hertug Christian „af Celle“ benævnes ofte saaledes efter sit Stammeslet, hvor alle Brødrene havde deres Residens, og de ugifte kaldes Hofbedning. Hertug Georg førte, fra den Tid han havde giftet sig, sit eget Huns; og at Brødrene, Hertug Christian, paa Grund af sine Landes Utsigelse ved den forenede Armee, erklærede, at han icke længere saac sig i Stand til at bidrage noget til Hert. Georgs fysiske Uderbedning, angav denne som en af Grundene, hvorfor han maatte søge en mere fordelagtig Tjeneste.

himmelen Staa by med os, huorpaa ieg yngen thuiffuel haßuer, saa haßuer ted ingen nød, huosß huem den danneman Er. Fortegnelsen paa lehnem haßuer du uden thuiffuel numehr satt ygen, och huorledisß dii paa denne gang skall forandris, deraß fornømtit. Vale Datum Wulsenbittel den 23 Febrvarij Anno 1.6.2.6.

Christian.

205.

Chansleren Her Christian friisß tiil hande. [B]*).

Kongen beretter om Oploesningen af den Brunsvigiske Congres, og om en Breverling, han i den Aelning har burt med Churfyrsten af Saren, samt en af dennes Gesandt foreslaact personlig Sammentømp.

Sagerne staaer vel, siden ieg siist skreff dig tiil daa..... dii Gesandter, som uaar til(hede?) paa den forsamling¹⁾ er paa ueyen hiemad, Churfyrsten af Saren skreff ieg tiil med et egit bud, om hand uylle *assecurere* frydden, huorpaa hand med egen haand suarede sig ted intet att kunde gorre, Aff samme skriffuelse kan ieg mercke att hand hafuer icke neer saa god en mening om Keiseren, som før, fraa Gesandterne y Brunsvig(?)²⁾ som fra Tilly och den anden der er, haßuer ieg ladit affoddrat myn *Saluum Conductum* och er den exspirerit den ottende Huus. [Churfyrsten af Brandenburg?] seer inted gerne att denne *tractation* saa slet er afløben, och haßuer samme *tractation* giordt os stor skaade: ty dii alle haßuer mendt att skulle haßue fererid os en uerhørdt frid aff, ted er nyist att fridden ymellem Frankrig och rosel³⁾ er giordt. Gud give att dette werck deraß kunde haßue nogen liinsdering. Churfyrstens af Saren tiener beginder nu sielff att taale om ted icke kunde ske, at ieg och Churfyrsten af Saren kunde personlig modis, huilket hiidindtill haßuer nerit jmpedierit, der ted med mynder fordacht som nu haßde fundit ske huosß [Kongen

*) Tildeels dechiffreret af Temler.

1) Nemlig den ferden omtalte (anden) Brunsvigiske Congres.

2) 3 Temlers Afstrift: Gottorp (see ovenfor S. 230).

3) Saaledes dechiffret. Formodentlig skal Ordet være *Rochelle*.

i Engelland], huilskit hannem bleff tilboet der
 gesanter der waar. Vale Datum wulffenbittel den 2 Martij Anno
 1.6.2.6.

Christian.

206.

[Til Hertug Georg af Lüneborg.]

„Copie vdaß det Respons=Striffuelse, Kongelige Mayst: aff Dan=mark skreff Herzog Jürgen aff Lüneburg til, der hand Kongl. Maytt sin Bestalling opskreff.“^{*)}).

Freuntlicher vielgeliebter¹⁾ Better, Auß deinem leßten schreiben²⁾ habe ich vernohmen, daß du vormeineßt große Brsache zu haben, dich in des Keisers Bestalling zu geben³⁾, welches Ich dahin will gestalt seyn lassen, daß du den Keiser lieber denn mich gedenchest zu dienen, welches⁴⁾ ist ganz kein wunder; wolte Gott es were schon vor vielen Jahren angefangen⁵⁾: Die Auffkundigung aber⁶⁾ der Bestalling solte billich etwas zeitiger geschehen sein⁷⁾, Ehr vnd beuohr du mit dem Gegentheil⁸⁾ so vertraulich communication gehalten. Ich will vor daßmahl vnser discours, so zu dero Zeit⁹⁾, alsß du bey mir vom

*) Efter Langebeks Afstrift, uden Tvivl af en samtidig Copie. Brevet er trykt hos v. d. Decken, Herzog Georg ic. I. 189, med nyere Skrivemaade og endeel Afvigelser; formodentlig efter en ikke ret noiaagtig Afstrift af Originalen. Desuden er det allerede tilforn trykt hos Hoier og Holberg. (s. Slange ved Schlegel. II. S. 280.)

1) „Lieber Better.“ v. d. Decken.

2) begeben. v. d. Decken.

3) „Welches“ er udeladt hos v. d. Decken.

4) „Geschehen.“ v. d. Decken.

5) „Aber“ er udeladt.

6) „Regentheil“ hos v. d. Decken.

7) „der Zeit.“ v. d. D.

a) Kongen havde i en Skrivelse af 24. Febr. forlangt en bestemt Erklæring af Hertug Georg: for hvem han hvervede Krigsfolk? Hertugen svarede den 27de Febr., „at da for Tilbliffet ingen anden Tieneste tilbød sig for ham, havde han modtaget den ham tilbudte keiserlige Tieneste.“

b) Hertug Georg, der allerede i Calmar-Krigen havde anført et Regiment i Christian IV. Tieneste, og siden 1614 modtaget aarlig Løn som dansk Oberst, hvilken Løn Kongen endog senere havde forhoiet med dens halve Beløb: er- sagde Christian IV. sin Tieneste d. 29. Dec. 1625 og tilbagesendte sin Bestal- ling. Allerede fra Efteraaret havde han forberedet sin Plan, at forlade sin Morbroders Parti, og gaae over paa Keiserens. Paa en Reise giennem det

dahmahligen König in Beheimb Gesandtsweise warest⁸⁾ vnd mehrmals⁹⁾ von Religionen⁹⁾ vnd anderen Sachen sohr gelausen, mich [nicht]¹⁰⁾ gedencken, Sondern alles dem Allmechtigen Gott befehlen, der vns beyde kennet, vnd zum besten vnser Intentiones weiß, auch alles zu seinen Ehren¹¹⁾ woll hinauß führen wirdt vnd kann. Der Teuffel dürffte wol¹²⁾ vnseren Erlöser vnd Seligmachern die ganze Welt weisen vnd zusagen¹³⁾, da er ihm anbehten wolte; warumb solte er nicht [anneck]¹⁴⁾ einem Menschen anpräsentiren¹⁵⁾ dürffen. Befehle dich hiemit den Richter¹⁶⁾ vber vns alle¹⁾. Datum wulffenbüttel den 7 Martii Anno 1626.

Dein Better alle Zeit

Christian.

Hildesheimsk i November, da han stode sammen med Tilly, havde han en Samtale med denne, der varede flere Timer. (v. d. Decken I. 167 og 339.) Siden, i Januar og Februar, inden Kongen endnu (9. Febr.) havde meddeelt ham Afked, underhandlede Hert. Georg med Wallenstein om at hørve for Reiseren.

- 8) „Mehrmals“ udeladt. 9) „Religion.“ v. d. Decken. 10) „nicht“ hos v. d. Decken. 11) „thun“ hos v. d. Decken (som viensynligen er urigtigt læst). 12) „wol“ mangler hos v. d. Decken. 13) „ver- spreche n.“ v. d. Decken. 14) „Anneck“ tilføiet hos v. d. Decken. 15) Foran dette fattes vel et Ord. Hos v. d. Decken „cher präsentiren.“ 16) Hos v. d. Decken tilføies: „den rechten Richter.“

c) 3 Januar 1620. (S. Kongens Optegnelse foran i Skrivels. f. dette Aar. Nyerups Udg. af Chr. IV. Dagbøger. S. 82, 83. Slangue ved Schlegel. II. S. 152, 280.)

d) Det er let at see af Tønen i denne Skrivelse, at Christian IV. (uagtet han i et tidligere Brev til Cantzler Friis (23. Febr. Nr. 203) yttre med Lige- gylthighed, at det ikke har noget at betyde, hvem den gode Mand holder sig til) baade har fost en billig Fortrydelse over sin Fætters Afald fra den protestantiske Sag, og hans Overgang til Kongens Fiender; og det kan vel heller ikke være tvivlsomt, at Christian IV. maa have vidst, hvor dygtig og forfaren en Krigs- forer han mistede i Hertug Georg; hvad enten dennes Handlemaade har været Kongen uventet, eller han (som vel er mere rimeligt) ikke har været uden For- modning om, at ingen af de Piineborgske Hertuger meente det ret alvorligt med det nederstafte Forbund. Efter Slangue (Schlegel, II. 280) skal han endog have forseggt, ved Sigr. Pevist, at bringe H. Georg paa andre Tanker. At en Historieforfatter, der med megen Omhyggelighed og Grundighed har oplyst H. Georgs Historie, finder dette „tordnende“ Brev af Kongen upassende til For- holdene, og mindende om Luthers Stil i hans Breve til R. Henrik VIII., er tildeels en Folge af, at han ikke har været bekendt med Christian den Fjerdes egne Stil og Tone i hans egenhændige Privat-Breve, hvortil dette ganske maa hen-

Chansleren Her Christian friiſk tiil hande. [B.]

Om det, Kongen har erfaret om Troldeqvinder i Kiøbenhavn og Helsingør; i hvilken Anledning han befaler Cancelleren at advare Alle, som med ſaadanne Sager bære at giøre, at de tage det alvorligt, og ikke lade ſig, ved perſonlige Forbindelser, overtale til Lemſæltigheder. Beſt var det, engang tilgængs at renſe Landet for ſaadant „Skarn“, ſom endog bære villet forſøge deres Konſter med Kongens egen Perſon.

Hvad ieg dig om denne farenſbach ſkreffuid haſſuer, ded erſharer du aff den anden ſkriffuelſe¹⁾. Heer taalſis ſlur om trolskuynder y køben: och hellingør, huoryblaudt ieg fiinder en deell ſom alledage liidit dudt haſſuer. Nu ued ieg uell atty paa derriſ gammell maaneer ſkall hielpe paa dem, ſaauydt dy kan; for en pardt er ſlur beſuogrid med Offrigheden y Købſtederne. Huorfor du ſkaldt uaaare dem ad, ſom med dy andre haſſue yndſeen, atti uaarer dem atty laader dem ynted offuertale. Dy ſiiger atty byer ſlur penge, y huor dy bekommer dem; naar jeg ſpør ded, ded ſkall dii erſhare. Dyſteuer uy haſſuer alformange aff ded ſlags, Och er icun beſt, atty engang tilgængs udſeies, att man ded ſkaarn aff huſſid bliſſuer kuydt. Dii haſſuer med myn perſohn forſøgd allehande, endog gud uerre loſſuid dii inted dermed udrettid haſſuer; ty ieg aldrig epther ded hudlerie haſſuer giſſuid acht, gud uerre loſſuid. Vale. Datum Wulffenbittell den 3. Aprilis Año 1626.

Christian.

regnes. Naar ſamme Forfatter (v. d. Decken, I. S. 190—97) i øvrigt har ſøgt at fremſtille Grundene til et Skridt af Hert. Georg, ſom i Forening med hans Broders, den regierende Hertug af Lüneborgs Grafskab, var til allerførſte Skade for Kongen: da har han i denne Uvikling været heldigere, end tidligere Hiſtorikere (Puſſendorf, Mallet, Schlegel o. a.), i det han rigtig har henviſt til Georgs politiſke Idee, at vedligeholde og forøge ſin gamle Forſteammes Magt, Beſiddelser og politiſke Beeyndhed. Han har (ligeſom i Hertugen S. VII—X) ikke frakendt H. Georg hans Talent for hiin Tids høiere Statsklogſkab, ſom man har givet Ravn efter Machiavelli; men han bedømmer Christian IV. mindre rigtigt, naar han kun vil tillægge Kongen perſonlig Eregierrighed og egoiſtiſke Driveſiebre i et Foretagende, hvorved han ſuarende offerede ſig og ſin ſittre Fordeel, end om han, i Forholdet til Keiſeren, mere havde fulgt Hertug Georgs Politik, og ikke havde ſiolet mere paa ſine Gæner ſom ſeltherre, end det var raadeligt, hvor han havde Generaler ſom Tilly og Wallenſtein imod ſig.

¹⁾ Formodentlig har Kongen, under ſamme Dag, eller kort tilſern, ladet afgaae et andet Brev til Cancelleren.

Chansleren Her Christian friiſt tiill hande. [B.]*)

Kongen meddeler Efterretninger fra Krigens Skueplads; om et Gesandtskab fra Denabrück; Rygter om Tillys Svagbed; Efterretning om Frederik Urnes Tilbagekomst fra Frankrige, m. m.

Sagerne staae vel daa..... siden, udenatt Jhynden
Uydenbryg¹⁾ belegritt och ygen kuitert hafuer, epther huilken
partie ieg strax sende *Succurs*; huad der bliffuer aff, giffuer tiiden,
..... heer nar Gesandter fraa Djenbryg som haſſde
allehande eriinder; dii fleeste aff dem, paa en neer, naar aff
. ſelſkab, huorthen ued man ynted.
Tilly haſſuer heell ſuaag laadit ſig behre ynd y Goslar, Jeg
haabis at hand med ded første søger herberge. Frederich Urne er
kommen aff Frankrig ygen, beretter aff Engelland yngen at uerre
kommen, dentiid hand drog bort; hand fornam ochſaa ynted til Lorens
Uynsyn; hand berettede att y Frankrig naar Gesandter aff
. udenthuiſſuell om Købhandel Vale.
Datum Wulſenbittell den 8 Aprilis Anno 1.6.2.6. **)

(Underſkriften mangler.)

Chansleren H: Christian friiſt tiil hande. (B.)*)**

Kongen meddeler Rygter om Tillys Død, og om Kongen af Sverrige.

Sagerne siden ieg ſkreff ſiſt staaer vel Eptherdy
denne Claus Tor Smede¹⁾ nu uylle tiill Danmark ygen, ſaa

*) Tildeels dechiffret af Temler.

¹⁾ Fæstningen Weidenbrück i Bispedømmet Mynter ved Floden Ems, blev indtaget af Kongens Tropper, efterat Dsnabrück var besat d. 3. April. (Sahn, Christian IV. Krigshist. II. 191. jvf. Slange S. 568.)

**) Uden paa Brevet er tegnet: „Ankommen vndt abgangen in Hamb: d. 15 Apr. 1626. Jacob rundt Hanns Mores Geb.“

***) Dechiffret af Temler.

¹⁾ En Borger og Handelsmand i Kiøge, der bl. a. drev Kornhandel og oftere (f. 6. Dec. 1629 og 18. Mart. 1631 sit Bevilling, at udføre Kornladninger). I A. 1628 og 1630 var han Raadmand i Kiøge; blev 22. Sept. 1628 anslaget af Lehnsmændene Mogens Kaas for adskillige Jorsommelser, og af Byfogeden fradømt sit Raadmands Embede; men fik denne Dom „underdømt ved Siællands Landsting, at den ikke skal komme ham til Hindrer og Skade.“ (Siæll. Register. 28. Febr. 1630.)

gaff ieg hannem dette med. Tilly sigis for uyst død. Markgrevens af Brandenburg tyener, som heer uaar mente, uys²⁾ at Kongen af Sverrig kom med en armey y Tysland. huad nu Ecker giffuer thyden. Datum Wulffenbittell den 15 Majj Anno 1.6.2.6.

210.

Chansleren Her Christian Friis tiil hande. [B.]^{*)}

Kongen gresender, med en siller Leilighed, Breve fra Kongerne i Sverrige og i Polen, samt det Erar, Conteleren Camerarius havde modtaget i Sverrige af Gustav Adolff, Christian den Tiertes Erar til den volste Konge, m. m.

Eptherdi Denne breffuiffier Corfidh Kossenkrandh nu begiffuer sig ynd y Danmark, att bringe dii Riither aff lehnene heerud, saa haaffuer ieg dette breff meth hannem willid framstide, huorhuoß du kon: y Suerrigh, saoch kon: y Polens breff, Saoch Cammerarij¹⁾ suar, hand syt y suerrig, jtem copie aff mit suar paa kon: y Polens breff, saoch Cammerarij breff tiil mig fiinder. kon: y Suerrigh erkfeering er stillit pa suensck och paa samme manehr, ieg sagde til Cammerarium forend hand didhen reisede²⁾. (Konningens i

²⁾ vis o: for vift.

^{*)} Tilbecks dechiffret af Temser.

¹⁾ Ludvig Camerarius, en duelig og talentfuld Statsmand (af den i Tydskland i det 16. og 17. Aarh. berømte Familie af dette Navn, en Son af Joachim H. Camerarius); født i Nürnberg 1573, traadte 1598 i Churpfalzisk Tieneste som Raad; blev 1611, efter Frederik IV. Død Geheimeraad, og Cantsler hos den ulykkelige Churfyrste Frederik V., som han 1619 fulgte til Böhmen, og efter Slaget ved Prag til Holland. 1622 sendtes han i Gesandtskab til Christian IV; f. A., og siden 1625 til Gustav Adolff. Medens han opholdt sig i Haag, for at varetage sin Herres Interesse, underholdt han derfra en politisk Correspondents med Gustav Adolff. (Uddrag af et Brev — maaskee fra Slutn. af A. 1625 — hvori han dommer nfordeelsagtigt om Christian IV. som General, og befygter et uheldigt Udfald af hans Krigsforetagender i Tydskland, s. v. d. Decken, I. S. 211. 212.) Han gif derpaa i denne Konges Tieneste, som Ambassadeur i Haag, hvilken Post han beklædte i 17 Aar under Gustav Adolff og Christina. 1642 tog han sin Afsked, og levede sin øvrige Tid i Stilhed i Gröningen; flyttede 1651 til Heidelberg, og døde der d. 4. Oct. f. A.

²⁾ Han sendtes i Slutningen af 1625 fra Churfyrsten til Gustav Adolff. "Den 28. Dec. . . . kom Camerarius til Rodenburg, huilken uaar gesandtuiss affrediget til Suerrige." Striveal. 1625.

Polen) breff er ochsaa saatt paa Etruer, ieg habiß, at suarrid riimer sig uel derpa. gud y himmelen gorre paa alting en god Ende hans hellige naffn tiil Ehre. Vale. Datum Wulffenbittel den 20 Maij Anno 1626^{*)}.

Christian.

211.

Claufs daa tiil hande^{*)}. [B.]

Han skal af Hertugen af Weimar forlange Underretning om, hvortil de Penge ere anvendte, som vare udbetalte for Korræser, der skulde stoffes fra Nederlandene, men som man ikke har faaet.

Naar y kommer hertugen af Weimeren tiil ordg, skall y hannem beretthe, att ieg uyll uyde huoran dii penning er uendt, som for dii korræss bleff offuergjortt tiil Nedderland, Eptherdi korræssen inted Er kommen, och pengene alligenell er borthe; for denne anbringen allene faar y en guldkeede. Vale Datum Wulffenbittel den 14 Iunij Año 1626.

Christian.

*) Udenpaa dette Brev er skrevet med Cantöserens Haand: „Ankom, ut alia ejusmodi, y Colking, bleff saalevis aaben sendt genem Landene til Kiöbenh. och derfra til Colking. periculosum, ex eo n.(am) colligi lectura posset. En Deel saadanne aabne indlagt i prindzens breffue.“

*) Hr. Claus Daa til Ravnstrup, Borreby, Holmegaard, Fraugdegaard (i Jyen) og Ponderup (i Jylland), var en Son af Oluf Daa til Ravnstrup og Dortha Friis til Fraugdegaard; født paa Ravnstrup 10. Aug. 1579; kom i Sorø Skole, da han var 6 Aar, og blev i sit 12te Aar, tilligemed sine Sodstendebørn, Henrik Friis og Christoffer Fritfeldt, ledsagede af en Lærer, Mag. Chr. Noriomagus, sendt udenlands, først til Herborn i Nassau, og efter halvandet Aar til Genf, hvor de forbleve i to Aar. 1597 reiste Claus Daa atter med en Hofmester til Besançon i Frankrige, og efter et Aars Forlob derfra til Basel. Efter sin Hiemkomst blev han i A. 1600 „Besfinden“ hos Christian IV., og „tiente i Kongens Gaard“ i 4 Aar, i hvilken Tid han ogsaa fulgte med paa Reiser til Dresden, til Mecklenberg (1602), til England (ved Jacob I. og Dronning Annas Kroning), til Hamborg med Kongen (1603) og paa Rejserne ved Knærod og Flakkebek. 1604 d. 22. Apr. havde han ægtet Jemfru Dortha Below, som døde i Dec. 1609. (Deres Børn vare den af hans Forkindelse med Christh. Ulfeldt bekjendte Oluf Daa til Holmegaard, og Datteren Elisabeth Daa, gift med Jacob Ulfeldt til Bæverfelse.) 1606 fik han Skirchuns Lehn i Salling, blev 1611 „Lieutenant over den røde Jæne“ af Abdens Rostienesse i Jylland, og gjorde Tieneste i Calmarfrigen, hvor han forfremmedes til Ritmester. 1613 fik han Trondhiems Lehn, og var der i 7 Aar, hvorefter han 1620 fik Bæstervig Kloster, som han havde

212.

Clauf Daa tiil hande. [B.]

Han skal endvidere, naar han kommer til Hertugen af Weimar, høre efter hvorledes der i hans Zelt-leir tales om Zienden, og sege at faae tillige Efterretninger om dennes Tilstand, og Hælp af Dienstener.

Naar du kommer derhen, saa laad mig strax nyde huad dii om Zienden taaler, och gyff god acht paa hvorledis dii siiges, aff huem och med huad fundamendt, huilskid du maatt optegne, padeb man kan see om dii altiid er paa en maaner. Jeg meen, atted icke staaar neer saa uell tiill y syndens kuarteer, som dy Syger. Er der saa mange Regimenter bordtsendt, Och der er liigemange tiilbaage, ded kan inted uerre; gør dit beste och troe intet all discours, kandt du saa nogen som sielsffuer ded siet haffuer, daa faar man ded troe. Vale Wulffen bittell den 14 Junij An. 1626.

213.

Danmarckis Riigis Raad Och Commissario Claus Daa tiill hande. [A.]

Proviandmesteren Jørgen Schult har begieret sin Afsted, hvilken Kongen vil give ham, naar han faaer en anden, dertil duelig, i hans Sted, hvorom Cl. Daa skal tale med General Zucke.

Den generaal Proviandtmeister Jørgen Skuldt¹⁾ haffuer uerrit heer och hollidt an om syn affsteen fraa samme bestilling, huilken

indtil 1624, da han fik det store Dragsholms Lehn, hvilket han beholdt til sin Død, og blev en af Landets rigeste Adelsmand. 1625 udnævnedes Christian IV. ham til Rigsraad (see ovenf. S. 203) og ein Efteraaret samme Aar til Krigs-Commissarius ved Armeen i Tydskland. En haard Sygdom trang ham selgende Aar til at nedlægge denne Post, og begibe sig hjem; siden blev han paa ny Krigscommissair i Siælland, og endelig 1630 d. 25. Jul. udnævnt til Rigsadmiral. Hans sidste offentlige Hverv blev et Gesandtskab til Holland 1631 (fra 3. Aug. til 3 Oct.). 1632 d. 2. Jul. blev han ved Herredagen i Kiøbenhavn slaact til Ridder. I Foraaret 1641, da Christian IV. havde befalet ham at reise til Colding, for dersfra at begibe sig til Stade, kom han syg til sin Gaard Frangde i Jyen d. 22. Marts, og døde d. 30. Marts 1646. Claus Daaes anden Hustru, Ingeborg Parsbiere, med hvem han blev gift 1613, og havde 10 Born, tog sig hans Sygdom saa nær, at hun derefter blev sengeliggende, overlevede ham kun 11 Dage, og døde 10. Apr. 1641. (Bispep H. Michelsens Liigpr. over Cl. Daa. Kbh. 4.)

¹⁾ Om ham s. ovenf. S. 151. Formodentlig er dette den samme Georg Schult, en Adelsmand fra Bremen, der siden som Hofmester ledsagede H. Frederik (III.) og H. Ulrich paa deres Udenlandsreise 1629 og 30. (Nyerup om Frederik III. S. 2.)

jeg hannem ochsaa uell giffued hæfde, om ieg en anden ued handen hæfft hæfde. Nu hæffuer generaal Jux taalid om en, hand formente dertiil dchtig at uerre, Om huilcken leilighed Du med hannem Skaldt taale och erfhaare hans gualitates: huad hand er for nation, heerskommen och Religion, saoch huor hand tiendt hæffuer och sliigt med forderligste leilighed mig laade uyde, Saatt samme bestilling kunde bliifue besaatt med en dychtig persohn, kandtu ellers en anden foruden den persohn erfhaare dchtig att uerre, daa gor dit beste och laad mig samme persons næffn uyde. Vale Wolffenbittell den 10 Iulij Año 1626.

Christian.

214.

Danmarkis Riigis Raad tiil hande. [A.]

Kongen medteler sin „Resoluti on“ paa Rigsraadets Skrivelse til ham af 17. Jun., vedkommende Krigens Fortsættelse og Onsteligheben af Fjendsunderbøntlinger; ny Krigsbiely og Contributioner af Landet; en Standerdeputation at sammenkalde; Arbejdspenges Afstæffelse; Rigets Forsvar ved Bøtninger, og særdeles om Rendsborgs Besættning, m. m.

Ederis Skriffuelse 'sub Dato Colding den 17 Huius¹⁾ er os heer uel tilhandekommen och deraff eders troe och underdanigste Affection mod os fornømmid, huilcken uy med all kon: naade och gunst udi all forfalleen occasion uille recompanse. Och er paa samme eders Skriffuelse denne uorris Resolution: Anlangende den saare och uleilighed, uorris persohn er Steed ubi, maa uy well befende, at uerre Stoer²⁾, uorris consæderanters inconstantia er alformegit uys, menis

¹⁾ Rigsraadets Skrivelse og Feresstilling, som Kongen her besvarer, er dateret Kolding, d. 16. Jun. (ifte den 17de).

²⁾ Herom hedder det i Raadets Skrivelse: „Efter som E. Kgl. Maj. Raadigst haver ladet proponere om videre Udlæg og Forstrækning her af Rigerne at fsee til Ed. Kgl. Maj. ubi dette nødvendige Væsen: saa veed Gud Allermægtigste, hvad for stor og hiertelig Besumring vi, Ed. Kgl. Maj. Raad, saa vel som alle Ed. Kgl. Maj. gode tro Undersaatter ere bestedde udi, naar vi underdanigst betænker, udi hvad farlig Vidsloftighed Ed. Kgl. Maj. udi egen Person, tilmed ogsaa hos os en ubetalt armee af fremmede Nationer, sig befinder. Thi først tvivler vi icke, at Ed. Kgl. Maj. jo selv naadigst veed og eragter Ed. Kong. Majest. Bedersparter og de catholiske Potentaters store Magt, continuerende indbyrdes magtige Udsætning, faste og fortrolige Liga og Forbund, og den træslige Fordeel, som de nu udi Hænder have, som dagligen styrkes og foreges: ja end saa vidt, at det ganske romerske Rige dennem tilhænger, saavel vores Religionsforvænder, som Andre; nogle

Seer inted huor uy med god reputation kan komme derfraa, menſ ſetter alting tiil den ſom alting formaaer, Som beſt ued qva intentione uy er kommen y dette uerck. Att riigerniſ contribution tiil krigen inted kan forſlaa, ded er uyiſt nock³⁾, menſ kan dog gorre ſtor hielp. Riigerne myll haſſue lyden fordeel aff, om denne Armei, ded gud forbyde, bliſſuer ruinerit, huorfor er beſt att man ger huad ſkee kan.

Wy fornemmer ochſaa Raadhenſ betenden at uerre, at man ingen media pacis ſkulle afſlaa⁴⁾, huormed uy ganſte erre enſ, och beſtinder ſligdt Chriſtelicht, billich och ret at uerre, huilcke media om dy erre forbygangen, daa er ded ſted oſ uaffuydendis. Och paa ded y diſtobedre kan inſormeris, om hueſ paſſerit er, tiilſicker uy eder et exemplar af hueſ tracterit er, kunde man endnu nogen gode media pacis forreſlaa, ſom yſke forſegdt er, daa uaar dy oſ y all ſandhed ganſte keerkommen att erſaare, Skulle ochſaa haſſuiſ udi billig adt. Ded periculum aff uorriſ Naboer Er inted ſtordt at Suaare paa.

Att Riigerne kunde geraade in aduerſam fortunam er uyiſt, menſ allermeeſt om man dette uerck kuittherer, och drager oſ krigen neermere Paa halſſen end den nu er, huorom her offuenfor formeldiitt er. Att nogle aff Stenderne tiil Københaffuen forſtreffuid er, att deliberere

„ſaa, og ſeie formuende, i den nederſaxiſke Kreds undertagendes, udaf hvilcke ventet beſtryget ikke beſtandige at ſkulle blive, om Tilfaſte gives. Derimod „hvad belanger den Hielp, Ederis Kgl. Maj. af ſine conſoedererede tilſorn „haver formodet: hvor udiſ og uiliſforladelig den, ſaavel ſom deres ſtore Lofter „ere, hvor inconstante de udi alle deres Anſlag altid haver været, og endnu „ere, det udiſer daglig Erfarenhed: ſaa at deres intention ſynes allene der- „heden at have været dirigeret af Begyndelſen, at de Ed. Kgl. Maj. ſaa vidt „udi denne Krig kunde føre og intereſſere, at det ikke ſkulde ſtande i Ed. Kgl. „Maj. egen Magt eller Wiſſie, den at ſtirpe; men at Ed. K. Maj. ſkulde „nødes af al Formue Krigen for ſig ſelver at *continuere*.“ o. ſ. v.

3) „Den mægtige ſtore Beſoſning, ſom til ſaadan en Armée gieres fornøden, til „hvilken ringeſte Parti's Underholdning Ed. K. Majestæts Riger og Lande „(hviſ Intekomme og Formue Ed. Kgl. M. ſelv bedſt er bevidt) om de end „alt det, de formaae, vilde ombære og forſtræcke, umulig ikke (ſic) kunde for- „ſlaae“ o. ſ. v.

4) „Derſom Gud naadiglig wille give nogen occaſion til en chriſtelig og udi nogen „Maade accepterlig Fordrag, ſaa at Ederis Kgl. Maj. kunde forſittre ſig ſelv og ſine Lande, og (derſom ſkee kan) den Nederſaxiſke Kreds: at Ederis Kgl. Maj. ſaadanne Wiſkaar [iſſe] vilde udſlaae, men dem acceptere, og end ſelv naadigſt give dertil Anledning, om mueligt er.“

om den extraordinarie hielp, ded fornemmer uy udaff eders⁵⁾ Striffuelse⁶⁾. Arbeidspengene att affstasse⁷⁾, derpaa kan uy of y denne hast inted nytt erkleere, eptherdi dy domestica of faast undfallen er, ued dette perturberede lessnid, uy nu offuer et aars tiid udi uerrit haffuer; uy uille dog saagen betencke of med forste leilighed erkleere. Wi maatte dog interim gerne fornemme, udaff huad arfag liige mange aff Cronens tiener icke kan affstedkomme liige stor auuell med Adelsens tiener, naar dii er y alle maade liige: exempli gratia Ellensborg y fyn, er saa Stor paa aull som Nyborre, of maa stee Storre; tiill huilskit Sted nu dy meeste tiener tiill aulen att driffue laagdt er, ded er Ds gangen aff acht.

Anlangende landit att forseeke, padeb man Raboerne kan hielpe y all tylfallende leilighed, of dertiill almuen med naaben of uerrie forserge⁸⁾, derudi er uy med Raadit ganske enß, of haffuer uy fligdt

5) Raadets Andragende (16. Jun.) var: "Efterdi denne Krig Rigerne ikke i sig selv ellers angaaer, og efterdi (foruden hvis forgangen Aars fæede) alle Stænder, Adel, Geistlige, Borgere og Bønder, allerede udi dette Aar paa ny igien stor Udsøg gjøre: at dersom Kogle af hver Stand, til videre contribution at bevilge, med forderligste til Kiøbenhavn forskrives." — "Jede tvivlendes, at de jo, som eyrigtige Undersaatter, efter deres Formue, sig underdanigst devot lade befinde."

6) Raadet anseer de af Kongen indførte "Arbeidspenge" for en stor Tynge for Kronens Bønder, og formoder, at den nu attraaede Contribution af Landet "meget kunde faciliteres, dersom Kongl. Maj. de paabudne Arbeidspenge Bønderne naadigst vilde efterlade; anseendes, at den Frygt, som allerede er for faadanne Arbeidspenge at udgive, gjør Eders Maj. Guds ringere, i det at Bønder heller vilde bygge og boe paa andet Gods." Godset forarmes derover, da "Bønderne dog gjøre Arbeidet som tilforn; Avlen undtagen". "Sted smaal og Sagesalt" formindstes. De Bønder, som ere henlagte til at drive Hovedgaardens Avl, lade deres egne Gaarde forsælde, og idelig indløbe Klager og Supplicationer fra Bønderne om Lettelse. (Bsk. Kongens Yttring d. 4. Aug. 1624. S. 177.) Om Arbeidspenge (Gortgiorelse til Jordbrotten i Stedet for Høveri) og deres forskiellige Art og Beskaffenhed, paa Kronens og Adelsens Gods, s. Ar. Verntsen, Danm. frugtb. Herl. II. S. 83. 103. 157. 162. Cardeles om Chr. IV. Aarordning (A. 1624) angaaende Arbeidspenges Bestemmelse og Regulering for alle Kronens Bønder, S. 161—165.

7) Raadet havde foreslaaet et Slags almindelig Bæbning, og indfullet: "at der i Tide Midler maatte betænkes, hvorledes Almuen og den gemene Mand, eller een af hver Bøndegaard i det ringeste, (Kronens, saavel som Adelsens) kunde forsynes med godt Vædd."

for nogle aar siden proponerit, nødigdt att uerre, dog forbleffuen yndtildis^s). Der er ingen thuiffuell paa at io Riigerne en Stor Styrke och forsedering deraff haffue kan, naar soldatt uell munterit er och altiid hollis derued; hiidindtill haffuer man sligdt Cronen allene paatrengt uillit, huilkit dog umueligdt er, menß naar dii er alle derom, saa kan der bliffue nogit aff. Den Retrette at gørrer, om gud forblide, man bliffuer trengdt, den maa først skee nermehr fiinden, en(d) tiil Rensborrig, ty man lod alfor meegit baag sig; ny befender, att naar der en Reall fordt, daa kunde man uell haffue hielp deraff, Mens 'nu den att sette y uerck, siinis umuelig: 1. for den store beskoftning Skiild, som nu ynted er att briinge affted, ycke heller uille tyden tilstrecke; dertilmed uille ded iage en friicht y dem, som dog ingen coraisi haffuer, och meene att man strax naar ferdig att lobe. 2. bønderne gør store och mange efter i denne tiid, saaoch contribuerer til friigen, huilken man besuerligdt nock af dennom erlange kan, till rettthe tiid. 3. saa er der yngen Jord, och terre, menß lutter Saand. Jorden och terre maa foris opad Giideren, Engene horer alle fremmid till, baade h: frederich, och adelen, saatted uille bliffue besuerligdt att saa saamegit Jord och terre. Skulle dedsamme Hus biggis tilgaffns daa uille ded muris, ty paa den ene Siide skyller Seen den gancke side needer. 4. kan fiinden, naar hand med all macht paa trenger, En miil eller thu derfraa med en riinge Skiibbroe komme offuer Giideren, huor hamnem lystet; huorfor os siinis raadeligst att uerre, att hielpe dii andre med hueß man kan affted komme, førend fiinden saa langdt kommer, Ellerß er ded att befrychte, att der uill uerre stor Guentyr huos: huorfor heieligens fornøden er, att man y tyde setter sig y beredskab, med all den dell man kan afftedkomme. Om festingerne y halland, Staane og Bleging er tiidt taaldt, att dy omliggendis bønder skulle derpaa hielpe att reparere; mens yntildis haffuer ny ynted kundit fornemme derpaa at uerre begiindt, menß lensmændens Klaage tiidt fornommit, atti gancke forfalder. At Nyborrig och Nassou med fleere Steeder bliffuer besættiigt, Siinis os gancke gaffnligdt att uerre, Mens ned huad middell Eliigdt best hoc rerum statu skee kan, derom Skall Raadit, med uorris Usfelige terre Son,

^s) Det er hidtil forbleuet ved Forslaget.

Deliberere, och ded derhen Dirigere, att naar sliigdt jettis y uerck atted ochsaa tager ende ygen uden Wundersaternes totall ruin. Paa haalsf och (ved) hynsfyorden att bigge taarne sminis of ochsaa yde wgaffnligdt att uerre; menß eptherdi of leiligheden ganste inted bekend er, megit myndre, huormed man sliigdt uyll bringe tiill nye, Saa setter uy sliigdt udi liigemaade tiill worriß Glskelig Sønß og Riigenß Radß betensende huad Ekee kan?). For alting uyll haffuis y acht att dy personer til sliigdt bliffuer brugdt, som Eligdt forstaaer, saatt man yde taager sig ded for, huorpaa man saa snardt yngen ende kan saa, Som tiid och ofte y worris tiid Ekeed er, yde uden uorriß Store Ekaade. Och naar Offuerslaagit paa forbenente Steeders biigning giordt Er, och naar dii kan bliiffue ferdig, Skall uorriß Chanseler tilskyde of for- tegnelsen deraff, huorepther Wercken dog ynted skall opholdis, menß fordtsettis sanniidit mueligdt. Beshalendis Eder heer med den Allsom- mechtigste gud y hueß hender altiing Staar. Datum Wolfenbittell den 28 Junij Año 1626¹⁰).

Christian.

9) Raadet havde foreslaaet: 1) at "fortificere nogle Fæstninger og Pladser paa Grændsen med Tydssland; særdeles Rendsborg"; 2) at anlægge to Stænder (eller "Taarne") paa hver Side af Indlobet til Limfjorden ved Hals; 3) at de begyndte Besætningsarbejder ved Nyborg og Ratskov maatte fuldføres; 4) at der maatte tænses paa de skaanske Fæstninger.

10) Det er en særegen Omstændighed, som af nærværende Kongens Svar til Rigs- raadet ikke lader sig oplyse, at der i Geh. Arch., seruden den berorte Stridelse fra Raadet af 16. Jun. findes en anden af 18. Jun., som 1) gaaer ud paa en kongelig Proposition og Begiering: at Raadet, tilligemed den udvalgte Prinds Christian, der stod i Spidsen for Regjeringen i Kongens Træ- varelse, vilde være Forlovære for en Pengesum, Kongen vilde optage, for hvilket Forlofte Kongen vilde give Betskring, enten i Posen eller Danmark; 2) paa Afgierelse af Stridighederne imellem Danmark og Frankrige (jvf. Slang ved Schlegel, II. S. 181. 206. 303, Anm. 343); 3) paa Prinds Christians Propositioner til Raadet om Landets Defensionstræsen, og Landfolkets Veræbning. (Der forekommer følgende Sted: "Alle Vonderkarle, som ere fødte paa Arenens Gods, og ere ugift og tiene hos Vonder, være sig Arenens eller Adelsens, maa udskrives, naar og saamange Behov giøres; dog undertaget, om de tiene Adelen selv paa deres Gaarde, eller og Bergere udi Kiøstæderne." m. v. Af samme Datum er vedlagt et af 8 Rigsraader underskrevet Udkast om "Maaden, Rigns Stænder at forskrive" (formodentlig med Hensyn til den extraordinaire Skattebevilling. Aftrykt i Nyl hister. Tidskr. I. S. 453. 54). Man kan vel antage, at en Proposition fra Kongen, som ikke er bevaret, har været indsendt til Raadet, angaaende det her omhandlede Pengelaan, m. m. Om et saadant Stændermøde i Sommeren 1626

215.

Königens Raad och commissario Claus Daa tiill hande. [A.]

Om Slammenstrup (en Oberst eller Officer i Kongens Hær), der synes at være enten afgaaet, eller taget til Fange.

Dyn Skriffuelse sück ieg denne tiime Och deraff fornommit huad der forløben er. Huad slammenstrup¹⁾ anlanger, derhuoß er ynted Stor Skaade; taall med generaalen fux, huem man dertiill ygen bruge kan, mig syniß att t r a n d o r f f well saagod dertiill er Som nogen, ieg ued. Vale Datum Wolffenbittell den 28 Iunij Año 1626.

Christian.

216.

Chansleren Her Christian friiß tiill hande. [B.]²⁾

Kongen har modtaget Cantelerens Skrivelse, og Breve om Gustav Adolphs Fremgang i Lifland, med Nygter om Kongen af Polens Død. Den iysse og staaantste Adel har erklaret sig om Rostienesten. Kongen yttre sig om K. Carl den Fjerdes Stilling (uden Tvivel med Hensyn til den begyndte indvortes Giering og Strid) m. m.

Dyn Skriffuelse haaffuer ieg y dag bekommit, derhuoß dy thuennd brehue om Kongens af Sverrig succes y Liefland. Er ded uliist att Kongen i Polen er død, daa ter hand uell forsøge nogit; atti Jndtske och Sielandtske³⁾ sig erkleerit haaffuer om Rostienesten, ded fornemmer ieg aff samme Skriffuelse. Och thuiffler inted, atty andre io ochjaa sig ligesaa Erkleerer. Jacob pronyandskriffuer kan ued bestillingen bliffue, yndtill wyder beskeen. fraa

virkelig er blevet sammentaldt, har i øvrigt ikke kunnet med Bished oplyses. Hos Schlegel (Dersf. af Elange, II. 301) tales om en Herredag, som skulde være holdt i Goding fra Apr. til Slutningen af Jul., hvis Langvarighed Schlegel selv (Ann. 337) ikke uden Grund finder usandsynlig. (Elange, S. 576, 577, nævner slet intet om denne Herredag.) Saameget seer man, at Raadet d. 25. Sept. 1626 (i Folge Kongens ovenfor meddelte Skrivelse af 28. Junius) har taget „Beslutning“ om den Krigshjælp („almindelige Pengeskat“) og Paalæg af „en halv Stat“ til Landets Forsvarsvæsen, som det nu beroliger Kongen. (Jvf. Ann. S. 216.)

²⁾ Tildeels dechiffret af Temler.

¹⁾ Han forekommer nedenfor paa en Raveliste, der synes at være Fortegnelse over commanderende Officerer og Regimenter i Kongens Hær.

³⁾ Det er tydeligt, at her, hvor Taler er om Rostienesten, ikke sigtes til nogen Forsamling af alle Stænder; men kun til Adelsens provinciale Adfærd eller Deputationer.

haffuer ieg endnu yugen Snaar bekommit. Wille Kongen af Engelland tencke sig om, daa naar ded høy tyd at hand tog ded for som til frid och rolighed thyen, ty muelig daa skall hand af dette nerck skall(sic) haffue liden fordel. Nu forgangen løfuerdag iagede ieg (de Keiserlige) . . aff ted hus Lutter; ygaar undsatte ieg denne pladg³⁾ och motthe Tilly herfraa. huad der skeer wyder giffuer tiiden huad dii kan, Vale Datum Nordtheim den (7 August . . Anno 1626.*).

217.

Danmarks Riigis Raad tiil hande. [A.]

Kongen besværer Rigsraadets Skrivelse (af 25de Sept.) og bjskalder dens Indbeld.

Op Elstelig norriß och Danmarks Riigis Raad, Ederß Skriffuelse sub Dato køben: den 23 Huius¹⁾ er op tilhande kommen och deraff

³⁾ Nemlig Nordtheim, hvilket skeete den $\frac{6}{16}$ Aug. (Zahn l. c. II. S. 215. 505).

^{*)} Paa Brevet er tegnet, at det er ankommet tiil og afgaaet fra Hamborg, d. 16. August.

¹⁾ Rigsraadets Skrivelse er af 25. September. Heri foreskilles, hvorledes »besværlige Tidinger« dagligen indløbe fra omliggende Naboer »om den farlige Tilstand i Tydskland«, om en spansk Flaade, som er gaaet i Seen, og om frenste Krigsfolk, som menstres ved Grændsen; hvilket Alt vækker stor Betænkelighed og Frygt i Danmark, hvor Forsvarsvæsenet ikke vilde være i Stand til at modstaae et alvorligt Angreb af en fiendtlig Magt. Raadet foreslæaer, at noget fremmedt Krigsfolk maatte hverves, til at forstærke Landsfolket, særdeles ved de skaanske og jyske Grændser. Hertil vilde »en godvillig *extraordinaire* Contribution« under saadanne Omstændigheder uden Vanskelighed ventes bevilget, naar den anvendtes til Landets eget Forsvar. — Af 26. Sept. er Raadets »Beslutning«, i Anledning af Kongens Skrivelse af 28. Jun. (Nr. 214). Til Hielp for Kongen selv bevilger Raadet dertil »en almindelig Pengeskat« af Bønderne, at oppebære til Mortensdag; og af Clereciet og Borgerfskabet ligesaa meget, som de gave i den sidste Skat. — Til Landets Defension, til Gevær og Munition, bevilges en halv Skat, til samme Tid at udgive af Bønderne, deres Svende og Dreng. Til Officerer over Landsfolket behøver man i det mindste at antage 100 Capitainer med deres Underofficerer. Til sammes Befoldning kunde anvendes, deels de Bøndergaarde og Toldindtægter, som allerede ere henlagte til Landets Forsvarsvæsen; deels et nyt Paalæg paa Sildetoier og andre indenlandske Varer, paa Salt, paa udførte Staldøren, »som ikke ere staaede paa Kongens Ladegaarde, eller paa Adelsens Gaarde«; og noget paa Heste, som udføres.

ederß welmenthe troe Omhiglighed for Riigernis forsedring fornømt; Huorpaa ny eder naadigst till Snaar yffe nyllse forholle, at ny Samme Defention Werck heell nødig erachter, att den med ded første settis y uerck, Och uell achtes huem der settis till at commandere. Huorledis den best Riigerne tiil beskiitning aff Eder anstillis kan, dermed erre ny tilfriidh, Beschalendis Eder hermed den Allsommechtigste gud. Datum Staade den 29 septem: Año 1626.

Christian.

218.

Capitein Jesper friis¹⁾ tiil hande. [A.]

Om en Capitain, der skal assentes til State.

Capitein knur skaldu strax forsende till Staade, Och hannem med saadan Opuarthing framshyde, saat ieg er uyß Paa hans ankomst.

Actum Ottersjöen den 13 Novem: Año 1626.

Christian.

¹⁾ Jesper Friis til Orbecklunde, født paa Hesselagergaard d. 20. Jul. 1593, var af de gamle danske Friiser (Egerne-Friiser, fordi de førte tre sorte Egerne i Vaabenet), hvis Slægt stammede fra Lundbygaard i Skaane, som en Oluf Friis skal have ejet i det 13de Aarh. Jesper Friis var en Son af Niels Friis og Wibese Gylbenstjerne, og Brodersøn til Chr. IV. Cantsler, Christian Friis til Borreby († 1616). Efterat have i sin Ungdom tjent som Page (bl. a. i Calmarfrigen hos Geert Manzau) og i det tyske Compagnie til Hest under Corfis Rud, reiste han Aaret efter Krigens Slutning til Frankrige (1614), gjorde her Krigstjeneste i to Aar, og besøgte imidlertid England og Spanien. Efter et kort Besøg i sit Fædreland, reiste J. Friis d. 7. Aug. 1616 atter til Nederlendene, Frankrige og Italien, og i A. 1617 til Constantinopel, Syrien, Arabien og Egypten, fra hvilken Reise han i Jul. 1618 vendte tilbage til Italien over Cypern og Malta. 1618 sunderede han i Padua, gik 1619 i venetiansk, og derpaa i keiserlig Tjeneste, hvor han udmærkede sig i den behmiste Krig, og d. 16. Jan. 1621 blev Capitain, og tjente flere Aar i Ungarn, under hvilken Tid han i 1622 atter gjorde et kort Besøg i Danmark. Fra Ungarn drog han 1625 med de keiserlige Tropper under Tilly til Nederfaren. At han ikke forlod Keiserens Tjeneste, da Christian IV. som Kredsoberst i Nederfaren anførte de forenede Tropper imod Keiserens Hær, kunde have blevet ham farligt. Under Belæiringen af Nienburg blev han fangen, nogle Dage før Tilly i Septbr. 1625 maatte ophæve denne Belæiring. (”7. Sept. Kom ieg om Morgenen ned 7 flett ned Nyenberrij, sammesteds gjorde dy et Vdsald, hvor som Capitein Friis bleff fangen med andre flere.” Skrivcal. 1625.) Kongen vilde lade ham tiltale som den, der førte Rindskold imod sit Fædreland; og da Friis ved Rig. Cantsler Jacob Misset indgav sit

219.

Capitein Jesper friis til hande. [A.]

Om en Kartote, der skulde føres fra Bremerforde til Stade.

Denne myn kammerlunder er afferdiget att besee den kaartau paa Brehmerfor, om laaden derpaa Saa fiindis, at den taall att føre till Staade. Waar der ochsaa raad till en Sterck wogen att føre samme stycke paa, Skall Grshaaris. Actum Ottersberg den 13 No: Año 1626.

220.

Dem Hochgebornen Fursten Unserm Freundlichen Lieben Vettern vnd Sohne Hern Friederichen, Erben zu Norwegen Herzhogen zu Schleswig Holstein Stormarn vnd der Dithmarschen, Graffen zu Oldenburg vnd Delmenhorst. [A.]

Erar paa en fra Hertug F r e d e r i k af Götterv medtaget Skrivelse (af 5. Decbr.). Kongen vil foreslæde sig paa, at han efterkommer den i R e n d s b e r g tagne Beslutning.

Freundtlicher viilgelibther Vettther vnd Sohn, auß deinem schreibben sub Dato den 5 Huius habe ich deine meinung gauß wol verstanden, worauff ich dich freundtlich nicht bergen Soll, daß man endlich wissen muß, waß man sich zu den stetten zu versehen hatt,

Kersvar, besvarede Kongen dette egenhændigen i Rienburg, d. 16. Oct. 1625 (Helbergs D. Hist. II. 711. Hoffmanns D. Adelsm. II. 34), hvilket Erar nu ikke foresindes; og vilde især ikke lade den tredie Post i Friises Indlæg giælde: „at han ikke havde hørt noget om Kongens Rærværelse ved den serenede Armee.“ Imidlertid blev han „paa Adelsens Forben benaadet“ (Hoffmann), og fik d. 18. Oct. 1625 Kongens Tilladelse til at reise til sit Fiem, for at blive helbredet for sine Saar. Fire Maaneder derefter reiste han, med Christian IV. Tilladelse, til den keiserl. Leir, hvor han erholdt sin Afsted, og kom 28. Apr. 1626 tilbage til Wolfenbüttel, hvor han fik Kongens Patent til at hverve et Compagnie paa 500 Mand. 20. Apr. 1628 fik Jesper Friis Bestalling som „Fjerste over det Siællandske Regiment Rnegte“, med aarlig Lon af 1700 Specie Daler, fra 15. Februar at regne. (Siæll. Reg. Nr. 18. 299). Efter den lübedste Fred tog han sin Afsted af Krigstjenesten. (Liggræd.) 1629 ægtede Jesper Friis Elisabeth Wsfeldt, et af Cantzleren Jacob Wsfeldt og Birthe Brockenhuses 17 Børn, og Goster til Corff Wsfeldt. 1632 gif han paa ny i Kongens Tjeneste, som Oberst over det jydsk Regiment, og døde i sit 50de Aar paa Ørbeklund d. 15. Apr. 1643. (Liggr. over Jesper Friis af Bisshop H. Michelsen. Kbh. 1645.) Paa denne Gaards Ladebygning havde Jesper Friis ladet sætte sit og sin Hustrues Vaaben med dette Disichon:

Quid genus est? Nil est. Nomen virtute paratur,

Et virtus nostros nobilitavit avos.

1630.

Auß was Ursache ehliche solche angeordnete sückung wiiderrathen, ist
lichlich zu Ermeßen, versehe mich aber du werdest dich ihn dem be-
suchmen was zu Rensburch beslossen ist ¹⁾, Beshele dich hiimit dem liiben
godt vndt verbleibe

Datum Staade

Dein getrewer Vetter vndt

den 9 De: Año 1626.

Bather

Christian.

221.

[Liste paa endeel commanderende Officierer, Oberster og Embedsmænd ved Kongens
Armee i Tydskland, m. m. ²⁾] (A).

1. generall fur.	2. Nerbradt.	3. Slammenstrup.
4. her: Berndt (af Weimar).		5. Landtgraff Philip ¹⁾ .
6. Graff von Solms ²⁾ .	7. Phaldsgraff.	8. Reingraff.
9. Conradt Neell ³⁾ .	10. Coruile ⁴⁾ .	11. Berndt geist.
12. Dyderich von Anesfeldt.	13. Sterling.	14. Slaabedaa.
15. Dhr.	16. W. he: v: Werffebv.	17. Ehnhaussen.
18. Barleben.	19. Lohausen ⁵⁾ .	20. Speeh.
21. Fremking.	22. Lyndhsou.	23. Randhou.
24. Beck.	25. Meckelborgis.	26. Krauffe.
27. Solms Regimendt.	28. Lymbach.	29. Leibcompañie.
30. furis frieshenliin.		

¹⁾ Nemlig paa den Landdag her holdtes d. 28de Nov. 1626. (Jvf. om denne Landdag, og om Hertugen af Holstens Stilling, Schlegels Overs. af Slange. II. S. 300. 301. Anm. 335. 336.)

²⁾ Denne Liste synes at være strevet før d. 28. Jun. 1626, da Slammenstrup, som efter Brevet af denne Dato sees at være enten fangen eller afgaaet, her endnu nævnes under Nr. 3. Han var igien i senere Tid i Christian IV. Tjeneste.

³⁾ Af Hessencassels. Han faldt i Slaget ved Lutter, ligesom ogsaa den øverst commanderende General Fuchs, Krigscommissarius Sigr. Perist, to Oberster Werfede og Brunis, m. fl.

⁴⁾ Philip Reinhardt Greve af Solms. (Han blev 2. Apr. 1627 af Christian IV. udnævnt til Raad og Stattholder i Wolsenbüttel.)

⁵⁾ Han nævnes (som Oberst, eller høiere Befalingsmand) i en Skrivelse af Kongen 17. Marts 1627.

⁶⁾ Han var Oberst, og blev fangen i Slaget ved Lutter.

⁷⁾ Oberst og Gen. Commissarius, blev fangen ved Lutter. Om ham s. ovenfor S. 224.

1627.

222.

Friederich Gunther zu handen. [A.]

Kongen vil have Henrik Ramels Bestalling, og vil vide, hvad han har hørt af Kronen.

Du sollest Hendrich Raamelen¹⁾ Bestalling, wie auch wasß Er von der Crone gehabt, vndt wahn ehr eß bekommen, auffsuchen, vndt eß strax nachbringen.

Croneburg den 11 Februarij Año 1627.

¹⁾ Henrik Ramel, den Ældre, af pommersk Adelslægt, Arveherre til Buszewitz, havde været Cantzler hos Hertug Johan Frederik af Pommern i Stettin († 1600) og blev (efter Lauritz Jacobsen, i hans Liigpr. over Chr. IV.), 1586 af K. Frederik II. indkaldt og udnævnt til Hofmester for den 9aarige Prinds Christian (hvis Lærer, M. Hans Mikkelsen allerede var antaget 1583). Han var Eier af Bekkestov Kloster i Skaane (hvor den Ramelske Familie nu længe har eiet Dvadskloster); blev 1596 udnævnt til Rigsraad; blev tyvst Cantzler, og Befalingsmand over Nahuus Lehn, og døde 1611. (Jvf. H. E. Brochmands Liigpr. over Sonnen; Kbh. 1654. 4. p. 37. Lachmann, Schl. Holst. Hist. II. S. 9. Slange, ved Schlegel, I. S. 62.) Dennes Son, Henrik Ramel den Yngre (som uden Tvivl er den, Kongen mener) blev f. paa Bekkestov i Skaane d. 28. Apr. 1601, fattes i Skole i Stolpe i Pommern; kom 1616 til Universitetet i Greifswald, 1618 til Jena og 1618 til Tübingen. Efter at være hjemkommet reiste han atter ud 1621 til Holland og Frankrige, hvorfra han fulgte med Chr. Thom. Sehested, paa dennes Ambassade til Spanien, hvor H. Ramel opholdt sig et Aars Tid, og reiste herfra til Italien. Herfra drog han hjem igiennem Tydskland, og kom til Danmark 1625, hvor han, efterat have gjort Tjeneste i Cancelliet, af Christian IV. blev »forordnet at følge og opvarte den udnævnte Prinds for en Secreterer.« 1633 udnævnte Kongen ham til Landsdommer i Skaane, og 1640 til Hofmester ved Sorøe Academie, hvilkens Besilling han forlod i 9 Aar. 1649 blev han D. N. Raad, 1650 forlehneth med Herredsvads Kloster (i Skaane) og 1652 med Meen, hvor han døde paa Ermelunde Gaard d. 6. Oct. 1653. (Liigpr. over Hent. Ramel af H. E. Breckmann. 1651. 4.)

223.

Rentemeisteren Offi høg †) till hande *).

Ingeniuren skal erindres inden han drager bort, at lade forfarligt nedbramme de Pale, hvorom han tilforn har modtaget Besøling. Kongen vil vide, hvad „Herremændene til Høre,“ bære til Besøling, til Jøst og Klæder, m. m.

Du skaldt tilholde den Ingeniør athand slaar dy peell, ieg beføhl hannem, førend hand drager bordt, huilcke du skaldt laade sette saa fast y Jorden atti dennom laader staa. Du skaldt mig ochsaa laade uyde huad herremenden till hoffue haffuer til besolding, Paa soldt, saoch till fleeder, Item huad karlen y stallen faar, saoch andre som thyen. Datum Roskild den 12 Febru: Anno 1.6.2.7.

Christian.

224.

Rentemeisteren Offi høg tiil hande.

Kongen befaler ham at opsoge og tilsende ham Lehnemændenes Dytegnelse over det, som er fortaert paa de Reiser, Prinds Christian (under Kongens Gravarelse i Tyskland) har giort, saavel paa Jagt, som i andre Grender. 1000 Rigsdaler, der komme Prindsen tilgode, skulle udbetales ham saa snart see kan, og et medfølgende Brev tilfilles ham.

Du skaldt opleede mig ued dag och steed lenssmændens optegnelse paa huis som forteerid er aff maad och ell, wyn, foder och maal, paa dii Reisser, Prindghen haffuer giordt heer och deer y landit, bade paa Jacht och andenstedh, och mig dem tilskick med ded første. For en temmelig rom tyd forehrede ieg Prindghen tho thusiind daler, huoraff hand meen sig icun att haffue bekommit ett, huorfor hannem ded ene endnu leffueris skall saa snart ded Skee kan. Dette huossliggendis breff skaldu data oportunitate leffuere Prindghen, huorpaa du iugen Saaar skaldt kreffue Vale.

Datum Dalumskloster den 15 Febrvarij Anno 1.6.2.7.

Christian.

†) Rentemeister Dre Høg til Tøbbøl i Thy, en Son af Christen Høg (som ciede Tøbbøl 1604, og levede endnu 1631) og Fru Anne Skram. Dre Høg døde 1628, og hans Broder, Jørgen Høg, arvede Tøbbøl. Disse stammere egentlig fra en Banner, som ved Giftermaal med Sephie Høg havde antaget denne gamle Families Navn. (D. Adelsl. jvf. D. Atlas. V. S. 498.)

*) Dette, og de tre følgende Breve (Nr. 224—226) efter Originalerne, som vare i afd. Geh. Conf. Raad J. Bülow's Hæ.

225.

Offi hog till hande.

Jægerne ved Køffet, samt Vildtskotten, skal deres Tjeneste overføres til Paaske. Hundene skulle strax afkaffes, undtagen saamange, som Prindsen begierer, hvilke kunne beholdes indtil Paaske. P. Payngt (Payngt) skal sende Kongen de tilløvede Elirer. Strøge til Symphonier skal sendes til Dalum; en Luthenist, en Sanger og den bedste Dreng blandt Discantisterne skulle begive sig til Drense, for at musicere med Kongens Børn efter Anviisning af Fru Ellen (Marjela).

Jeierne, som tiil hoffue naarer paa, saach uyldestetteren, skal adnaaris att ieg derriis tieniste inted lenger end tiil Paaske begerer. Er der nogen yblandt, som tiener tiil at bruge for dyruochter, daa skall ded giffuis mig tilfende. Hundene skall affkaffis; saa mange deraff, Som Prindzen begerer, dii kan kan bliffue yndtill paaske; mens dy andre strax affkaffis. Peter Paa¹⁾ skall mig tilfide endnu et foder med allehande Elixir aff dem hand ferdig haffuer, och dem uell fornaare. Strengte tilatt bruge paa Symphonieb skaldtu epter huoffliggendis Seddell sende tiil Daalum. Den Luthenist, Saach Jørgen behm, som singer och den beste dreng ybland discantisterne skaldtu beshaale att drage tiil Dthense, och naar dennom tyd forrefettis aff frue Ellen, skall dy naare paa børnen. drengen skall Spiis paa klosterid.

Datum Daalum kloster den 15 Febrv: Anno 1627.

Christian.

226.

Kenthemesteren Offi hog till haude.

Der skal serges for Saltmat, tør Fisk og andre Fodervarer til Prinds Christians Behov (under hans Ophold i Helsen) paa tre Maaneders Tid, efter den sedvanlige Husholdnings-Tart. Dette skal med Kongens eget Slib sendes over til Heiligenhafen, og derefter tænkes paa lignende Forraad, naar de tre Maaneder ere forbi, m. v.

Du skaldt strax Ordinere aff allehande saltid fetallie, tør fisk och andit tiil myn Søn Prindzens behoff paa tree Maaneders tid,

¹⁾ Peter Diderik Payngt, født i Husum, var i sine yngre Aar ved Keiser Rudolfs Hof, hvorfra han kom i Christian IV. Tjeneste. 1613 nævnes han som Kongelig Chymicus, og foreslod Kongens Laboratorium paa Rosenborg (hvorefter s. D. Magazin, V. S. 210, og Ny Saml. til den D. Hist. III. S. 228.) Om P. Payngt, som døde 1645, s. Schlegel, Samml. 3. d. Gesch. II. 2. S. 108. 121. 211. Berlauff: Efterretninger om Italieneren J. J. Borro's Ophold ved det danske Hof i A. 1667—70, S. 4. 5. (Overset S. 95.)

epther den tarst ded hiemme pleier at nerre, Och ded med myt egit
 skib forskick till hellighaffn, huor ded strax aff Skriffueren heer skall
 annammis. Saafrardt samme fetallie er framskickt, daa skall der
 tendis paa andit, som brugis skall naar di tre maneder Er forby,
 huilckit ochsaa eptherhanden skall framskickis Med brigningen till
 dii storste skib ter inted haastis, mens Dithē aff Orloffskiben, Som
 kan brugis paa Giffuen, skall nerre ferdig siist udi denne Manid.

Datum Segeberg den 16 Martij Anno 1.6.2.7.

Christian.

227.

Friderich gūnther zu handeu. [A.]

Om et aebent Valent, som skal utstedes for Oversten Conrad Nellen.

Ein offen Paatendt das wehr von den Capiteins zu fuß von
 Conrat Nellen ahngesprochen wuirdt, ihm zu folgen, Es sei auch wii
 es wolle, dii sollen ihu folgen.

Actum Kiill 17 Martij Año 1627.

228.

Chauscleren H: Christian friiis till hande. [B.]

Kongen besvarer to Skriveller fra Cantcleren, og meddeler i den Anledning sin Resolution. Stat-
 helteren er befaleet at have den ved Toden afgaaede Knud Gyldenstjernes Rescancer i Agt.
 De Bøndergaarde, hvormed Prinds Christian har forlehniet Atskillige, skulle „imult siltende“ tages
 tilbage fra Lehnsmændene. Kongen yttres sin Vrede over Jæil i de udsætte Lehnbreve, og der-
 trydelse over, at Raadet endnu ikke til den bestemte Tid har indfilleet sig, efterat Prindsen ikke mere
 besatter sig med Regjeringen, m. m. Om Valg (som det synes) af et nyt Medlem af Rigsraadet.
 Efterretninger om den engelske Oberst Mergans Ankomst med Hjelptropper til Tvedsland; om en
 med Lubiner besat Føschbaandeorden, m. m.

Till glückstadt Paasfedag siick ieg ned Rentherrisskriffueren den
 første skriffuelse, och y gaar heer den anden, huorpaa ieg nu med
 Stadtholderen haaffner uillit skriffue besteen. Peder Baffis Een kandt
 du taage y Chauscliet, ellers waar ded uell saa gaadt, at hand paa
 et ars tiid eller thu saa werden lyt ygennom.

Eptherdi knud.gyldenstern er død och restantierne inted klaarerit,
 saa er ded Stadtholderen beshalit, derpaa att haaffne acht. Dii
 Bøndergaarde, aff myn Een Prindhen til nogle forlendt er, Skall
 imult Stillettiendis aff leujsmenden ygen annammis. Ded bleff den

ffeele Stofckrell¹⁾ nocksom faagdt, huorledis breffuene ffulle haiffe uerrit giordt; menß naar den rettthe fortegnelse kommer tilffeede, huormed man altiit haiffuer holdt bag biergit, Saa ffall wyder derom beffhaaling udgaa. Naar heer nogenlunde ffæilighed er, daa wiill ieg fuplicationerne ngennom See, och derpaa laade tegne Snaar.

At Priingen inted fíg med Beffillingerne nuhmehr beffatther, ded fan ieg nocksom erachte; ty ded Rabit commanderit er; Och feer ieg icke huormed dii dennom vndffilde fan, attii till den beffemmede tiit fíg inted indffiller, och ded forrettther fom dennom beffhaalit er; Och er nu paa ny vdgangen breff till dennom, fíg att ffulle rettthe epther forrige beffhaaling, huilcken ieg meen nu dennom til hande kommen. At dii Skonninger med derris Gffe er faa loben faaftelaauen, ded er att forundre, tii dii matte uell haiff den beedre y acht, end fom ffed er; vor herre giffue att Vota bliffuer saniora, end Waartechten werrit haiffuer; den fraa Sieeland och fin haiffuer ieg faatt. Naar dii andre ankommer, wyll ieg lufte dem op tilliige och colligere Vota, Saa fan Prindgen annamme Juramentum aff den der Eligeris, huff formulam du hannem fandt tilffide, Och fan den Nefte af Riigens Raad ffelge hannem fraam, Och uerre huoff, naar hand fin Ged ger.

Morgan²⁾ er med Engelfke fold ankommen paa Elffuen³⁾ och ffall paa Wefferen, dii er icke neer faa Sterck, fom dii loffuit haiffuer, menß kommer epther 3500 mand. Ett hoffeband, med Rubiiner beffatt, er med ankommen, fom aff dennom eftimeris paa 700000 Croner, si credere fas est; der er endell Rubiiner faa Store fom Walmødder huilcke er wffaaaren. Jeg meen fomme halffband (sic) y 500 Mar inted at uerre giordt, wille icfun købmanden giffue penning derpaa, daa naar mig tiendt dermed, ellers inted. Jeg taalede med En Hamborger Købmand ygaar, fom fagde dii fransoffke Penning waar didhen offuergioridt per vexel. Den Reegerende heer aff Weimeren, ued Raffn h: Wil-

¹⁾ Det fomme Hapemørd fereffommer ovenf. S. 139.

²⁾ Carl Morgan var Anfører for de engelfke Fieltpetropper, fom Carl I. i Marts 1627 ffiffede Chriftian IV., efterat han allerede i Efteraaret 1626 efter Elaget ved Lutter, havde affendt et ffotiff Corpß under Lord Marwell, Greve af Ridisdale, til Fielß for fin Morbroder. (Vff. bl. a. „The negotiations of Thom. Roe etc.” p. 622. 640. 644. Eßffegel, II. S. 307. 312. Sahn, II. S. 252. 258. 260. m. ff.)

helm³⁾, som hæffuer uerrit fangen aff keyß:, hand sender mig bud att om ieg hans tieniste begerer, daa uil hand komme, huilken er myn retthe mand, Och bleff hand mig aff hertug Christian Saalig trefflig roßt, att uerre en forslagen och keeck Soldaatt; Och hæffuer huos Keyßeren gauffe ingen perdon att foruenthe. Vale Datum Staade den 27 Martij Año 1627.

Christian.

229.

Chansleren H: Christian friiß tiil hande. [A.]

Angaaende en Skribelse fra Cansleren, overbragt Kongen af Lorens Meulengracht, hvis Begiering om at levere Sillstet til Officerne i Armeen ikke kan opfyldes, m. m. Kongen vil have „Sillebederne“ (i Kiøbenhavn) vidligeholde, og haaber engang igien at besætte dem med „slige Folk som de ere byggede til.“

Som ieg dig med gaabriell krusse skreffuid hæffde, saa kom Lorendh Møllengracht med dyn skriffuelse. 1. att hand motte lessuere nogit Sillkytoy till officerene y Armeen, huoraff heer in loco aff myt egit tilsteede er saa megit, at man dermed inted kan bliffue aff med. 2. Affsichten paa skowen⁴⁾ kan ieg hoc rerum statu inted saa snaardt see ygenom, huilket inden en daag eller thu dog skee skaall, och skriffues beskeen derom. 3. Vnderstou Prest skall ordinerit (sic) till En Dfferste att uare Paa naar hand ankommer. 4. Stodhpresten kan hoc derjom den forrige boede.

Med dii sylskiboor⁵⁾ skall Stadtholderen hæffue indseend att inted forfalder, och haabis om gud uill att besætte dem engang ygen med slige folk, som dii er bliigdt tiill, Vale Datum Staade den 31 Martij Año 1627.

Christian.

230.

Capitein Jessper friiß tiil hande. [A.]

Kongen melder sin Ankomst om Aftenen til Bremerförde.

I dag ymod affihenen, Om gud uill, achter ieg att komme tiil Brehmerförde, huorepther du dig hæffuer att retthe.

Datum Staade den 2 Aprilis Año 1627.

Christian.

³⁾ Hertug Wilhelm IV. (f. 11. Apr. 1598), den femte af Hert. Johans otte Sønner, Broder til Hertugerne Joh. Ernst og Joh. Frederik, der ligesom Wilhelm (som tjente under H. Christian af Brunsvig, og blev fangen i Slaget ved Loo) havde sejet med Keiseren. Han tiltraadte Regjeringen i Weimar d. 1. Oct. 1626.

⁴⁾ Affsigten: formodentlig Synsforretning over en Skov. ⁵⁾ Sillebeder.

Chansleren H: Christian friiſt till hande. [B.]

Besaling angaaende Tolden i Drefund. Om Cantsleren Jacob Wſfeldt, og hans endnu vidt-
nedeſende Jordsunderhandling. Gode Jorbaabninger fra Arligſtuepladen. Om Fru Anne Lykke
Sag og Arrest. Kongen har gienneſet Regiſtret over de (af Frindsen) udgivne Venaatninger,
dveraf hun de af Kongen confirmerede ſtulle gielde, m. m.

Skilben y Sundit, dii komme oå hnorſraa dii wiill, ſaauer ſom
dii Suenſke, ſkall giſſue aff leſten en halff riirordt, hnorpaa ieg heers
huos ſender et mandatum tiill tollerne, ſom dii haſſuer att nyſſe.

Vdi Jacob Wſfeldt ſted en anden att forordue er endnu inted
forndøden, ty der haastis inted med fredt tractationen; yckeheller
nuhmer nogit om den tallis. Jeg meen att naar Egidiuſ¹⁾ ſlaar y
land ygen, ſaa ſaar uy discurs uoek om ſamme tractation: ded er att
formode neſt gudt hielp att türcken ſkall uerre worriſt friidemacher,
ſom ſiigis att gerre ſtercke præparatoria. Betlehem gaabor haſſuer
loſſuit att gerre ſit dertiil; Myn Armei udi Eleſſingen er nu
20 thuſſind man ſterck²⁾, ſom nylligen haſſuer giordt Ett ſtor biithe och
ſaatt graff Wulff von Mauſfeldt fangen, ſom er udi Churfürſten
aff Saxens tieniſte, Och naar generaall ſehr Pandzen.

Naar franſ lycke³⁾ ſig med Søſteren forpllichter, att eyther-
komme den forplicht ſom hiinder aff mig paa baahus ned her
Jens Sparre er foreſtrevet, Saa kan hun komme hjem ygen:

1) B. der Landen, den gettorpſke Miniſter. Han kom til Kongen, fra Chur-
fyrſten af Saxen, d. 30. Apr. (ſ. nedenfor, Nr. 232).

2) Jof. Schlegels Overf. af Slang, II. S. 313 og Anm. 361.

3) Frants Lykke, til Overgaard, Viſſelfelt, Ranganholm, med flere Gaarde,
bekiendt af ſin ſiore Rigdom, var en Søn af Henrik Lykke, til Overgaard
(D. Riges Raad d. 10. Jun. 1596, † 26. Jun. 1611) og Jemfru Karen
Bannet. Hans eneſte Søſter, Anne Lykke, ſom her er Tale om, var født
paa Vertingberg (hver Jaderen var Leſnemand), d. 30. Apr. 1595. (Kleven-
ſeldt.) Hun blev giſt 1615 med Cai Rangan til Ranganholm, og havde
med ham en Datter, Sophie Rangan, der 1631 ægtede den bekiendte Lau-
riſ Wſfeldt til Egeſkov, Urup og Hæriſlev. Anne Lykke, der 1623 blev Enke,
ſkal, efter hendes Mand's Død, være antagen til Hofmeſterinde hos Chriſtian
IV. Bern, i den S. 136 og 218 forekommende, 1625 aſſetigere tydſke Trud
Sted (Schlegel i det mindſte beretter det, II. S. 274 og 347, Anm. 414); men, under
Kongens Gravreſſe (1626) ſkal hun »have lagt ſig efter Prinds Chriſtian,
og ſulgt efter ham i Landet, ladende alleregne et ſlet Nygte efter ſig.« (Kle-
venſeldt.) Kongen blev herefter i hei Grad fortørnet, lod hende i Eſteraaret
1626 arreſtere og ſatte i et haardt Jængſel paa Babuus Kæmning; i hvil-
ken Anledning han udſtredt det nedenf. aſtrykte aabne Brev af 21. Nov. 1626.

Ellers laader ieg hiinder uist nogit bedre foruaare. At hun uyll sig Imaginere att faa dattheren ygen, derpaa tør hun ingen tander gorre sig, ded maa fortriide hiinder, eller huem ded och uyll, y ded heele land.

Her Anthonj skall bliffue der hiemme, som hand horer hen; den fraa Anderskou er icke mange huiide werd, yhuor man hannem och uyll bruge.

Ded Register paa dii vdgiffuen benaadinger udi myn fraauerrelse haffuer ieg siett ygenom, huoraff ieg gaansfe ingen achter att holde, uyder end myn confirmation fyndis, huorepther dii sig skall retthe, y huem hand och Er.

Dettes Indhold var ikke allene i høj Grad frænkende for Fru Anne Lyffe; men dets Publication kunde ikke andet, end være anstødelig og ubehagelig for Thronarvingen, der nylig havde forestaaet Rigets Styrelse. Kongen synes ogsaa snart at have følt, at han i Pidsighed har overilet sig, eller overdrevet sin Strengbed i at lade en Adelsfrue, uden al foregaaende Undersøgelse, beslægge med haard Arrest, og fratage hende Datteren. Iffe lang Tid efter hendes Fængsling (den 2den December 1626) led Christian IV. udgaae et Brev til Fru Anne Lyffes Svoger Hans Lindenow, hvori han tillod, at hun maatte komme hjem til hendes eget Hus, imod at forpligte sig til ikke at forlade dette, og at lade hendes Datter altid forblive hos sin Fader, Fru Elisabeth Ranzau, Hans Lindenows, m. m. (Nedenfor, Bilag b.) Dette Tilbud forsmaaede Anne Lyffe at modtage; og hun forblev da, i Følge heraf, i hendes Arrest paa Bahus, indtil hun, efter Kongens Befaling, om Sommeren 1627 herved førtes ned til Kronborg (jvf. Br. til Fr. Arne, 20. Jun. og 18. Nov. 1627, til Samme). Christian IV. fandt det nu ogsaa, da Fru Anne Lyffe ikke godvillig vilde begynde sig til at falde til Joie, raadeligt at lade Domstolen afgjøre hendes Forsælse og Straf, og befalede (25. Jul. 1627), at hendes Sag skulde bringes for den berammede Herredag i Colding, og der undersøges og paadømmes (Bilag c.) af en særskilt Ret eller Commission, bestaaende af samtlige Rigsraader, og et lige stort Antal af danske Geistlige. Med denne Proces synes det dog ikke at være kommen til virkelig Udsættelse; den endel tildeels bleven standset ved de store Krigsuheld, som Hertugdømmernes og Jyllands Oversvømmelse af den keiserlige Hær (fra Beg. af Sept. 1627) bragte over Landet. Af et Brev fra R. R. Claus Daa til Alb. Skeel (dat. Kbh. d. 28. Oct. 1627) erfares, at: „Anne Lyffe skrev Raadet til, hun maatte med Vren af hendes Fængsel erlædiges; hvorudover vi strax skrev Kongen til og raadede ham, at hendes [Slægt] og andre Adelspersoner, som af H. Maj. vare stævne, maatte nu møde i Slægtelse, og hendes og deres Sager der komme til Ende.“ Kongen fik imidlertid i Sinde, at lade Sagen veldgøre til fremmede Universiteters Paakendelse (see Nr. 249). Endelig seer man, at Christian IV. ved sin Moders og Andres Mellemkomst har ladet sig bevæge til at løslade Fru Anne Lyffe af Arresten, og tillade hende at beholde sin Datter hos sig; hvorefter hun maatte forpligte sig til at forblive paa sin Gaard. (Br. til Cantstøteren af 15. Nov. 1627.)

Siinden haffuer hiidindrill laadit of religiøus arbeide, saatt han næst gudh (Sielt) nu skall laade of ligge; Brehmen er nuhmehr han-nem forbøden; Miig giffuer ded stor Under, att han haffuer icke giordt mehr forhiindring y begindelffen paa detthe werck, dii siiger at hans Soldather er flur mal contant. Vale Datum Waaterbaden den 25 Aprilis Año 1.6.2.7.

Christian.

Tillæg til Nr. 231.

a.

Aabent Brev til samtlige Indbyggere i Danmark og Norge m. m.^{*)}.

Vi Christian den Fierde, med Guds Naade, Dannemarks, Norgis, Wendes og Gotthes Konning, o. s. v. Hilie alle vore Kiære og troe Under-saatter, saamange som bhgge og boe udi vore Riger Danmark og Norge, og des underliggende Provincier, tierligen og evindeligen med Gud og Vor Naade. Paa det at alle og Enhver af Eder, saamange Gud den Allermægtigste haver for Dyne og Eders fæderne Lands Velfærd gierne see og ønske, sonr og lyst og Willie have til et ærligt Christeligt Lij og Lernet, kunde nocksommeligen forfare Narjagen til Frue Anne Lychis hæstige Bortserelse og Arrest: Da have vi Naadigst for got anseet, Eder Alle og Enhver samtligen hermed at lade tilkiendegive, som er:

Først da haver kun, imod alle ærlige Truentimmers og Enkers Maneer, udi Vor Riebtied Colding. der den almindelige Herredag nu senesten forleden er klevet holden, sig paa nogle Ugers tiid (u-anseet bun til samme Herredag intet skal have hæft at forrette) opholdt, og der med Drick og anden Læfærdighed aarle og silde den heybaarne Første og Herre, Hr Christian den 5te, Danmarks, Norgis, Wendes og Gotthes udvalde Prins, Voris Gæstelige Kiære Herr Sen, som nu udi voris fraværelse af Os naadigst til Regieringen er forordnet, opholdt, og hans Kierlighed allehaande slet Gænniken til Dyrartere¹⁾ tilskandset (hvillet Vi paa fremmede steder, udi den besverlige tilstand, dagligen maatte erfære).

*) Dette aabne Brev (der bærer Eder af, heelt eller for en Deel, at vare dieteret eller ukastet af Kongen selv) findes herken indført i Cancelliets Siællandske Register, eller Siællandske Tegnelser. Efter Sammenligning af flere Afstrifter er det her aftrykt efter den meest correcte og fuldstændige.

1) 3 andre Afstrifter: Dyrartning.

For det andet, da haver hun imod alle ærlige Fruentimmers Sæder og brug følget efter høymældte hans Kierlighed af et Land ind i et andet, saa at baade unge og gamle, inden og udenlands, haver af hendis Slippen og Reiffen vidst at tale spottelig nock²⁾: af hvilken Velighed er at agte, at hun icke alleeneft gandske ringe haver agtet sin egen stand, men end ogsaa fadt bag dørren den skydige Vre og Reverentze, hun os, som hendes af Gud den Allermægtigste tilforordnede Dyrighed, att beviise skyldig var. Hvorfore vi ingen betenkende haver haft extraordinarie Proceß med hende at begynde, efterdi hun hverken om Gud i Himmelen, eller om sin Dyrighed, tugt og Gheskifteth pafet haver: hvilket os af hende eller nogen at liide eller taale vi hverken for Gud eller Mennifken kunde forsvare. Vii ogsaa haver at befrygte, at hun udi vor Draværelse skulde videre Horerie anrette: hvilket Vi faaledes som forbemeldt haver forordnet at publiceris, paa det enhver känd have Exempel, Gud og sin Dyrighed, Fæderneland og egen Vre at elste og holde udi god Agt, under tilberlig Straf. Givet udi vort Hoved Qvarteer, Stadebhye den 24de November Anno 1626.

Under Vort Signet

Christian.

b.

(Eiellaubste Tegnelser. Nr. XXIII. p. 262.)

Gans Findenou sich Brev, fru Anne Lykke anlangende, derhos Copie aff en revers.

Vi Christian, p. p.

„Vid att vij naadigst ehre thilsfredh, att derjem og Gifsel. fru Anne Lykke vil udgife hendis revers, saasom denne herhos følgende Copie indholder, och loffue den siden att holde og efterkomme, att hun da maa komme

²⁾ Af en Herredagsbrom af 22. Jul. 1630 over et gammelt Drindfælt „af Süderstapel“, ved Navn Lambhein eller Lambheigne, som var bestyret og tiltalt for Trolddom, seer man at denne Drinde den 23. Sept. 1627 var bleven domsfædt paa Odense Byting, „ved Rævnings Ed og Tog“, at lide sem en Troldkone (hvisken Dom dog ved Sjens Landsating blev kiendt magtesløs). I blandt de Beskyldninger, hun selv havde tilfæaaet, var ogsaa Forbindelsen med fru Anne Lykke, imedens denne „lagde sig eiter Prinds Christian.“ I blandt hendes Udsagn var: at en Pige, der kiende denne Frue, havde været hos hende ved Jacobi Tider, med noget guult Haar og et Rindlæde, og begieret, „at hun vilde bestille det saa, at Prindsen vilde holde af hendes Frue.“ (Pigen benegtede det under sin allerhøieste Ed, sem en hende aabensbarlig paa-sagt loqn.) Til andre Tider (8. og 21. Febr. 1627) havde den gamle Drinde bekienet, at „Jens Beldmester“ var kommen i samme Vrende fra fru Anne Lykke, og havde faaet 4 Rosenobler paa Bordet til hende, m. m.

hiem till hendis egit huup igien, efftersom du aff samme Copie videre kan ehrfare. Dogh saa, att hendis Datter, oß ehfel. Zomsrue Sophie Rangow, och ick uden voriß wdtryckelige befalling igien fra eder forløffuis, feren Gud hende naadigst ndi ehstetfab forføyer (sic). Thi bede wij dig och naadigst besjale, att du haffuer flittigh Indseende med att forne fru Ane hendis Datter, emidlertid hun ehr ndi ditt Huß, huop din fiere Hustru, huerken med striffuelße bud, eller i andre maade lader besøge, med mindre det skeer med din og forhete din hustrues minde och Widskab."

Stade 2. Decembr. 1626.

[Reversen, hvoraf Copie medfulgte dette Brev, lod paa, at Fru Ane Lykke forpligtede sig til, strax at begive sig hiem til sit eget Huus, og fremdeles der altid at opholde sig, og paa intet andet Sted at komme, end i Kirken, og hvor hun paa Rettiens Begne nødvendig maatte møde i egen Person. Pigesom hun ogsaa forpligtes til, at lade Datteren Sophie Rangow blive hos sin Zaster Fru Elizabeth, og altid være hos og følge med hende, indtil Gud hende (Datteren) ndi Ægteskab forføier, c. f. v. som i Brevet.]

C.

(Siøllandske Tegneser Nr. XXIII. fol. 353.)

Hr. Christian Friis fik Brev Fru Ane Lykke anlangende.

W. G. G. T. Wider att efftersom huer Mand vitterligt ehr, at vi en thid lang haffuer holdet Fru Ane Lykke vdi Arrest, da paa det huer ehrlig Mand see och erfahre kand, att sligt aff oß ick uden stor Marsage skeet ehr, och at hun ick haffuer villet antage den Raade, vi hende for hinders venners skyld ville vederfare lade, meden den foractedt: da paa dett att ingen schulle mene, att sligt ombeden Raade aff den Mistro, som wi till Gud och sagen haffuer, schall vere schec, eller oß att here nogen Ekke for sagen att udføre, meden allene for bemelte intercession skyld saadant haffde villet lade fare: Saa acte wij nu Sagen med hende att udføre udj vor Kiebsked Kollidng till det forste Møde nu holdis skall. Widenß efterdi voriß forste Beskyldning, Landsdommeren tilskichett, saaledis funderit er, at seculares ick allene kunde vere Dommere emellom Oß oc hende, huorfore wij nu samme Sag ville haffue völdgiffuen paa Menige Niigenß Raad och saa mange (af) Geistligheden udj Danmark, saa at di in numero ehr lige; for huilcke wi

Op vilde sistere udj forne Kolding, och der ved voris fullmectig møde udj Retten effter den Steffning vj der om udgiffuet haaffuer; och dett aff dennom da domt och affjagt bliffuer udj alle maade holde pro rato. Thi bede vi eder och naadigst ville, att I rette ederis Kyslighed epther, till forne møde i Kolding att kunde med voris och Rågens Raad samptligen, och de aff Geistligheden, som Retten med sidde skulle udj forne sag, kiende och domme effter som forskressuit och for eder bliffuer udj Rette satt. Huem de ere som udj (denne) sag schulle brugis, derpaa er herhosføyede designation.

Rensborg, den 25. Iul. 1627.

[Efter Brevet findes tilføiet følgende Rigsraaders Navne: Christen Holdt, Mogens Raas, Jacob Ulfeldt, Tage Thott, Hr. Albrecht Steel, Claus Daa, Iver Juul, Christian Thomissen (Scheffer), Hr. Anders Bille, Hans Lindenow, Helger Rosenkrantz, Otto Steel, Just Hoegh og Frans Ranzau (14). — Derpaa følger Fortegnelsen paa »Geistligheden, som Retten med sidde«: nemlig de 7 Biskopper i Danmark, Kongens og Enkedronningens Hof-Predicanter, to Professores Theol. ved Kiøbenhavn. Universitet, Dr. Cluverus, Theologus ved Sorøe Academie, M. Jens Dinesen, Provst og Sognepræst til Vor Frue Kirke i Kiøbenhavn, M. Laur. Mortensen, Præst til St. Nicolai Kirke, en Canonicus ved Roskilde Domkirke, og Slotspræsten M. Tileman paa Frederiksborg; tilsammen 16 Personer. Skulde Røgle af Rågens Raad for lovlig Forsæls Skyld ei kunne møde, da skulde ligesaa mange af de Geistlige (dog af de nederste) udelades, paa det at de ei skulde være flere end de tilstedeværende Rigsraader. Man har (i Langebets Afkrift) et Kongebrev af Christian IV. til »Os elskelig, Hæderlig og Høilørd Mand, M. Nicolao Wismaro, Børses Elskel. Kiære Fru Moders Hof-Predicant« dat. Vort Slot Rensborg, d. 25. Iul. 1627, hvis Indhold omtrent stemmer overeens med det ovenfor aftrykte Brev til Cantzler Friis, hvoraf vel kan formodes, at Kongen under samme Dag har ladet ligelydende Breve udgaae til de øvrige Geistlige.]

Chansleren H: Christian friis tiil hande. [A.]

Kongen sender ham Sopsæser til Skide, som seile paa »Vesterføen«, og melder om det modtagne Svar fra Churfyrsten af Saren, angaaende Jædemægling, m. m.

Jeg sender dig herhuoß dii Sopsæser, som Skiben v Westersføen Skall haaffue, huilcke du Stadtholderen Skaldt tilstille: med

denne breffuiffjer skalotu sende mig myn Søsters saaligß Testament ¹⁾).

Egiidius von der landen ²⁾ kom hiid ygaar, som brachte Churfurstens breff med ³⁾), indhollendis: att naar hand dii puncta kunde erfhaare, huorpaa ieg fridden uille haffue, daa uille hand gerre sit beste, huilcke puncta her: aff holtzein bleff tilskickit, dentiid du warst heer och uden thuiffuell sendt hen till Chur: pa ded hand inted skall siige, att hand inted haffuer faatt dem, saa haffuer ieg nu de novo sendt hannem dem ⁴⁾). Vale Datum Staade den 1 Maji Año 1627.

Christian.

233.

Chanccleren H: Christian friiß til hande ⁵⁾). [A.]

Da en Gesandt, som har været hos Kongen, og om Samtalen, Kongen har havt angaaende hans Forhold til endel catholiske Røisler, m. m.

Om (den freenfte?) Gesandts afferdigung skreff ieg dig tiil stadit siiden, Saa kam hand sielfsuer hiid, och sagde dedsamme end en gang.

¹⁾ Formodentlig Hertuginde Elisabeth af Brunsdvg, som var afgaaet ved Døden den 29. Jul. 1626.

²⁾ Han var Domprovt i Lübeck Stift, Klosterprovt i Preck, og Hertug Frederik af Gottorps Geheime-Hof: og Landraad, Amtmand i Kiel og Werresbølin.

³⁾ Det her omhandlede Brev fra Churfyrst Joh. Georg af Sachsen er dat. Torgau, 13. April 1627. Han yttter deri, at ligesom han fra Begyndelsen har taget sig »das in dem Nidersächsische Kreisse entstandene Unwesen« nar til Hierte: saaledes ønsker han intet meer, end at kunne bidrage ved sin Mægling, hvortil han altid har været villig, til at bringe Freden i Stand. Men han har aldrig faaet nogen Meddelelse eller »Special-Erklæring« fra Kongen over »diejenige Article. so zu Braunschweig übergeben«; hvortil v. d. Landen har berettet ham Kongens Motiver: »Wir wolten aber doch »dafür achten, wann E. K. Wi sich bewegen lassen wolten, etwas Specialius »sagen uns heranzugeben, es solte desto eher zur Interposition gelangen, »und die Sachen nicht wenig facilitirt werden. Es würde auch uns darzu »dienen, daß wir am Kayserlichen Hof besser das werck anbringen und unter- »bauen köndten.«

⁴⁾ En senere Skrivelse fra Churfyrsten af 18. Jul. 1627 melder Kongen: at han i Mai Maaned fra Hert. Frederik af Poissen havde modtaget under Kongens Haand »ekstliche Article, darauff die Friedenshandlung zu richten«, hvilke han strax havde meddeelt Keiseren; men fra denne kun modtaget det Svar: at Keiseren ventede nogle Churfyrsters Betænkning over Sagen, inden han gav Churfyrsten sin Resolution, hvilken endnu ei var indløbet.

⁵⁾ Deciffreret af mig efter den af Temler udfundne Nøgle, forsaavidt han har kunnet opløse Ord-Tegnene, og med nogle Conjecturer (see Num. 2.)

Med samme Gesandt (talere jeg?) om den *alliance*, ieg nu haaffuer med Tyrsterne (?) paa adskillige stæder, spanniem |, burgundien, uenetien, item, som uel for syn persohn er euangelisk, Saa erre dog Tyrsterne (?) dy fleeste y och ugeren, item haaffuer altid holdt *alliance* och uenskab med huorfor man icke kunde gerre sliggen generall werck ymod dii *Catholicos*: Hand kunde y sandhed icke suare mig et ord. Samme Gesandt er en hell slet) mand: hand uylle uell giffue allehande for, menß ded uylle inted samle sig. Dette Saaar skall *Communisieris*, saoch triekes, paded, och maa erfhare huor ledis med sagen om gæ. med, daa bliffuer ded pa syn gammel maner., dii haaffuer for med dandtzig, daa skall dii giffue bedre køb att dii kan saa derriß fortiente løn, op imod och sammesteds att bese passerne. Vale Datum glyckstadt den 7 Maj Anno 1.6.2.7. *)

Christian.

1) Jermodentlig menes her ved „slet“ simpel, enfoldig. Gesandten er den nedenfor nævnte Jonas Bure eller Bureus.

2) Blandt den Tids danske Acta publica haves trykt: „Kong: Martt.s vdi Danmarck, Norge, etc. Nabeelig, Venlig Suar oc betændende paa de siu conditiones foederis, som Kong. Martt. vdi Suerigis Agent, Edle oc Velbiurdige Jonas Bureus til Store Wæghby, haaffuer effter sin Her: ris befaling proponert vdi Lyckstad, den 6. Mai 1627.“ 2 Bl. 4to. (dat. Lyckstad, d. 7. Mai 1627). Her hedder det om den 1ste Artikel, „belangende et foedus defensivum imed alle Pawisse insultus oc Jienttighed at slutte: Da giber Kong. May. nabeeligen og venligen tilkiende, at Hs. Maj. og Danmarks Krone have adskillige baade gamle og ny confederationes og Forbund med adskillige catholiske Færrer og Republiquer, som fernemmeligen med Frankrige, det Huus Burgundien og Savoyen, saa og Vene: tien; og herforuden haver med den Polnske Krone og Stænder altid standit vdi god correspondenze, og endnu aldrig derfra formummet nogen Vidervartighed; hvorsfore Hans May: et saa *general foedus* ikke kan indgaae. Er og ellers allerede et foedus defensivum sluttet og eprettet imellem Rigerne, hvilket Hans May. gierne vil forthen continuere,“ o. s. v. Det synes heraf tydeligt nok, at det er dette (ogsaa i de øvrige Punkter) mærkelige Svar til Gustav Adolf, hvortil Christian IV. sigter i Brevet til Cantzler Friis. Ligesom den anden Art. indeholder en fornyet Opfortring til G. Adolf om at komme den nederforiste Kreds til Hielp: saaledes eriares af Svaret paa det 3die Punkt, at „den Armée vdi Clesien er ved H. Rast Hans Rg. Maj. vdi Overrig tilbødet vorden, og endnu her med ferrioligen og venligen

234.

[Til Cantisleren Friis.] (A.)

Kongen sender et Brev, som var indlobet fra den russiske Storfyrste.

Dette Brevf kam udaff Muschouia y dag, och eptherdi der naar Copie derhuoß, saa haaffuer ieg sendt ded hien, ded att foruaare huoß dy andre. Vale Datum Beudghenborg den 10 Junij Año 1627.

Christian.

235.

[Til Ove Hoeg.*)]

Hentemeisteren sket efterhaanden udbetale to tusinde Rdr. til Prinds Christian.

RentHEMEISTEREN Dffi hog skaall laade Priindghen følge thu thu siind rir daaler, eptherhanden Naar haud dem kan affsted komme och dy aff hannem begeerid bliiffuer.

Actum Beudghenberrig den 18 Junij Anno 1.6.2.7.

Christian.

236.

Til Frederik Urne**).

Om en Vriest at indrette paa Cronberg til Fru Anne Lyffe.

Du skalt med det forderligste lade bereede it Løfement i Taarnet paa Chronenborgh under det Kammer, som Tøiet til den store Sahl pleier udj at forvares, og det med gode Dørre og Laaße lade forsee, saa at du derudi fand forvare hvis Tøigh du derudj at sette bliver befalet: saa snart samme Løfement færdigt er, skalt du mig strax det lade vide.

Datum Wandsbek den 26 Junij 1627.

Christian.

tilbydes Hans Maytt., hvis Gustav Adolf vilde continuere og fremme den Diversion i Slesien, som Christian IV. der først var i Mag. Jøer Brink, siden i Etatsr. Andr. Holers Bogsamling), heraf en god og nøiagtig Afskrift findes (af de Russiske Haandskr.) i det n. Kongel. Bibliotek. (Mss. Regia 4to. Nr. 2621). Freder. Urnes, eller dette Haandskrifts Skrivebrug, er saaledes her fulgt i alle Brevene til Urne. Om Indholdet af dette og følgende Brev, s. Nr. 231.

*) Efter Originalen, som ciedes af Geh. C. R. J. Bülow.

**) Dette Brev, saavelsom Nr. 237, og alle følgende til Fr. Urne (1627—41) ere tagne af hans egenhånd ige Copiebog (der først var i Mag. Jøer Brink, siden i Etatsr. Andr. Holers Bogsamling), heraf en god og nøiagtig Afskrift findes (af de Russiske Haandskr.) i det n. Kongel. Bibliotek. (Mss. Regia 4to. Nr. 2621). Freder. Urnes, eller dette Haandskrifts Skrivebrug, er saaledes her fulgt i alle Brevene til Urne. Om Indholdet af dette og følgende Brev, s. Nr. 231.

237.

Til Frederik Urne.

Om Fru Anne Løfkes Forvaring i Arresten paa Cronborg.

Din Erklæringh om det Kammer paa Chronborg haver jegh bekommet; og efterdi jeg samme Løfemente hafde agtet til Anne Løfke at bruge, og ieg af dig fornemmer det icke at være lustigt nok, huor udover hun fun(de) lide Skade paa hendes Sundhed; hvorføre du hende paa et andet Kammer lader sætte, som hun kan være foruaret udj, och ingen thil hende lader komme, uden at du er derhos; og skal du hver gang ved Dag og Time lade forteigne hvis foreløber. Qvindfolkene, som hun thil sin Fornødenhed maae have, skal være svorne og befandte Folk. Hendes Person skal hermed være dig besalet, saa høit som det nogen ærlig Mand befales kan.

Datum Rendsborg den 26 Iulii 1627.

Christian.

238.

Danmarks Riigis Raad samdtligen tiil hande.

Om Hertug Frederik af Holstens Breve til Kongen og til Albert Skeel, og hans deri yttrede Sindelag og Hensigter.

Worris gunst tilforn, Giffellige keere Danmarks Riigis Raad, Wi haaffuer bekommit eders skriffuelse sub Dato Kolding den 20 Huius, derhuos her: fri: aff holstens breff, her Albret Skeel tilskreffuen, huilckit uy med stor forundring haaffuer leest, Och eptherdi hand for saa dage siden fast in eandem sententiam os heer haaffuer besøge laadit eptheratt uy hannem nogit skarødt tilskreff, Saa haaffuer uy Eder worris suar wyllit laade uyde, Raaded y worris meening distebedre funde fornemme. Wy formenthe hannem nocksom at komme yhue, huad hand worris Raad och affgesanther stadtit siden loffuit och tilfagdt haaffde, huilckit hand burthe, som erlig herre, att eptherkomme, dog naare uy uell tilfriidg att hand motthe forsøge att gørrer en Erliig friid, dog interim alligeuall lade møde sit folk y marken huos worris, ellers matte uy holde hans tractation for heell suspect, huilckit worris suar uy haabis att y, saauell som alle Erliige folk, myll hollte Rationabile y mange maader. Samme breff sendis tilbage huilckit uill foruuaris, huorhuos tilljs skriffuelse med uaar, huoraff den Norste titell naar vdes ladt, huorfor ded wbrudt bleff tilbage sendt, Beschalendis Eder samdtlig

hermed den Allsommechtigste gud, forbliffuendis eder alle med all konges lige gunst och naade uell benogen. Datum fremppe den 22 Augusti Año 1627.

Christian.

239.

Riigens Raad til hande^{*)}. [A.]

Kongen erklærer sig over Rigsraadet's Indskillinger og Erklæringer om de danske Lers og Skaares Brittigelse for at besættes med fremmedt Rytteri, om Underhandlinger med Lybet; Kiøbenhavn's Proviantering, duelige Officerers Antagelse, m. m.

Paa Danmark's Riigis Raad's Proposition og Paa datum leffuerit den 1 Huius udi neeruende Aar.

1. Belangende at Sieland, skaane, halland och smalandene inted med fremmid Ritterii matte beleggis, derpaa er ordinandtz giordt.
2. Middel til flaadens udriftning nyde ny ingen, uden at Meel, maldt saach kød och andit slikt forskaffis fraa sieland, skaane, bleging och smalandene, huilket att bestille stadtholderen skall bliffue befschalid. Dog haabis At landit derudi kommer of til hielp, ellers er ded of allene at bringe tillueye ganske umueligdt.
3. Slammenstrup¹⁾ er befschalid sit kuarther at taage y Judtland.
4. Naar dii som till Lybet afferdigit er, kommer tilbage, saa uil uii of om commerciens libertet erklære: for slikt att gorre, er dette riige icke uden faare.

^{*)} Dette Kongens Svar paa et Indgivende af Rigsraadet af 1ste Oct. (som nu ikke forefindes) oplyses derimod ved de i Tillægget til dette Brev aftrykte originale og underffrevne Udkast af nogle Rigsraader, som dog ikke synes i denne Form at vare indgivne til Kongen.

¹⁾ (Schlammersdorff.) Af en Skrivelse fra ham, affendt ved Capitain Pres Mundt, til Statholderen Franz Rangau i Kiøbenhavn (dat. »Vff dem Ländlein Pöhl d. 23. Sept 1627«) erfares: at Markgreve Georg Frederik af Faden og Hochberg, »Kgl. Maj. General Oberlicutenant« for 12 Dage siden havde maattet retirere sig fra Oldenburg (i Holsten) og efter Kongens Befaling begivet sig til Byen; men havde efterladt en Befaling til Schlammersdorff (dat. Glensborg, paa Skibet, d. 15. Sept.), at denne snarest mueligt ligeledes skulde begive sig til Byen. S. mætrer, at han endnu har henve 3000 Mand til Fæst og til Fæds samlede hos sig, som hidtil havde holdt sig tappert imod Tjenden, men fattes saavel Proviant (især Mel og Havre) og Munition, som Skibe til at føre Tropperne over. Han maatte inden 5 eller 6 Dage have et hundrede Skuder (Schuten-), noget Mel, Brød og Munition tilsendt, om han skulde rede sine Tropper. Af ovenstaaende sees, at han senere maa have faaet anden Befaling af Kongen. (Jof. Beretningen hos Jahn, II. S. 320—323; og om Schlammersdorff, nedenfor S. 269, Nr. 5.)

5. Københavns at proviantere uyde uy ingen middel uden dy samme uy om slaaden forreftlaagen haffuer.
 6. Kan man dychtige officerer finde, huormed Riigit kan uerre tiendt, da kan dii antagis; dog at derris tractament icke allene gaar offuer Cronen, Och at der leggis uyde^{u)} ued naar Ordinandtzen icke eptherkommis, Saaoch att uyffe persohnen neffnis, som dermed skall haffue inspection under en uisß straff.
 7. Accisen skall affskaffis, huortill breffuen forferdigis.
- Actum daalum den 5 Octobris Año 1627.

Christian.

Tillæg til Nr. 239.

a.

Skrivelse til Kongen fra en Deel af Raadet i Kiøbenhavn^{u)}.

Allernaadigste Herre och Konge, Efftersom wy vnderstreffne, eders Kongl. Mayest. och rigens raad dißwerre kommer y forfaringsh, att vinden sig jo mere och mere vdi Holsten indtrenger, Och der alleregne nu dagligen synes vden nogen Modstand at bekomme større fremgang, hvor vdoßfuer wy bes frychte hand sin victorie ydermere schulle forttsette oc Juttland først incorporere, Siden de andre eders Kongl. Mayestets vndersaatter och lande medt mord och brand, lige som eders Kongl. Mayestets egne gerorbene feldt nu sigiß att giorre, angribe och endelig ruinere. Da haffuer wy for gaatt och raadelighit anseett, nogle aff ederß Kong: Mayest. och rigens raad til eders Kongl. Mayest: att forschicke, woriß vnderdanigste betenkende eders Kongl. Mayest: vdi denne wanßkelige tid, som ingen moram kand lide, eders Kongl. Mayest: att giffue tjlkende.

1. Først, att det raadelighit erachtiß, att de som regering(en) naadigst er betrodt, medt flere aff raadit, som der till bor och vill forordniß, schulle vdi ederß Mayestets frawerrelse slutte och determinere, huiß til eder Kongl: Mayest: och worris fæderne landh defension kunde erachtiß att vðkressniß och giorriß fornøden, i Senderlighedt aff den aarsage, att (det) wille verre farlighit att

^{u)} uyde, Bide, Bøder, Straf.

^{*)} Brevet er maastee i en noget forandret form, og med Udeladelse af 1ste Art. afgaaet til Kongen (s. Anmærkn. S. 268.)

fortøffue resolution fra eders Kongl. Mayest: om noget vformodelight kunde hende sig forre att komme, som icke kunde vden landghens skade lettelig differeris ¹⁾).

2. Effterdi det skynbarlig befindiþ, att eders Kongl. Mayest: egitt folck, huor de vdi Jutland och Dyen erre indkommene, plyndrer och ruinerer eders Kongl. Mayest: och rigens vndersaatter, huor vdoeffuer landene, det enne effter dette andit, yndeligen vden der till forgangen Marsage forstyrriþ och ødeleggiþ: Da erachte wy til worriþ och landghens defension, som ennu behollen er, raadeliight att verre, att aubdeliþ ingen provintz mere fremmede folck aff rytterie indtager (huor om wij och haffuer for gaatt anseett, endelig forneden att verre, woriþ breffue til Secantten her y landit at lade vdgaae, saa well som och til Smaalandene;) medenþ [men] effterdi her vdi landet och andenstedþ Landfolckit er vforsocht, schulle y Seland geworbene Soldater til fodþ wid 2000 inquarteris; vdi Skaane 2000; vdi fallster, laaland, Rangeland och Moen 1500: huilke wy forhaabe at kunde reger och holle vnder godt Krigs disciplin. Huoe mere sig wille indtrente eller angiffue, widt huad middell eller pretext det och verre kunde, schall sliht alldeliþ icke tilstediþ, maa och icke skee; effterdi wy sliht for gud och worriþ eedt, imod Eders Mayest: och worriþ faderne land, icke wide at forsuare, at det saa yndelig vden nogen dertill giffuene Marsage aff wor egit folck skulle ødeleggis. Och att for alltingiþ betenckis, huorledis Jutland och Dyen, som mest nu syniþ att pereclitere, kunde fra worriþ egit folckis plynderingh og endelig ruin, saa well som findens widere indfald, libereris och wid macht hollþ.

3. Floden (Slaaden) och Sundit will for allting, som Landghens beste wernn, forsynis med gaat folck, aff officerer och andre, Saa well som (med) munition och proviant, huor aff befindiþ fast paa alle poster at verre stor defect.

4. Landfolckit y Seland och Skaane, Saawell som smaalandene, schall forleggiþ wid Secanterne til Landewarn, at forhindre at intet aff findens folck eller andre aff det geworbene, som nu ilde paa andre Steder grasserer, vden landghens willie indtagiþ, och der aff icke mere end som forschressuitt staar.

¹⁾ 3 Randen er tilsat: "Denne punctt bleff icke for betenckende schyld proponerit."

5. Om Clammerstorff hæffuer mand for gaatt anseett, at til hannum schall sendis aff proviandt och 'munition saa megit nu erachtis att gierriß forneden, och 'paa denne tid kand bringis tilweye. Huad Soldater til solds hos hannum befindis, kunde til schibs hid till landit offuerferis, medens rytteriet paa andre steder hen commenderis, eller affschaffis. Thi wy icke erachte raadelicht ate werre, at det her offuer til landene schulle indtagis; mens her endelig herfra att forbliffue, effterdi wy for eyene seer, huorledis de andre, som aff worris egne y Lutland er kommen, medt plynderen och Schenden, fast mere end barbarische wiis, forttsfarer 2).

Datum Kopenhægen den 21. Septemb. 1627.

Anders Hille

Egen hand.

Hans Lindenou

Eghd.

Ege Thott

E. S.

Joest Hoeg

mpr.

Clauf Daa

egen handt.

Franz Nanhau

m. p.

b.

En anden Skrivelse fra Rigsraaderne i Kiøbenhavn, af samme Datum.

Hans Kongel. Mahest. och rigens raad wille om effterfølgende puncter, som wy vnderschreffene samptlig hæffuer for raadelig anseett att schulle om delibereris, och nogen endelig resolution tagis.

1. Med de Lyhsche godt Correspondens att holde, hæffuer vi saaledis betencht raadsomtt att werre, att effterdi den høyeeste nød os trenger, och wy floden icke well kunde vdryste och medt proviant holde widlige,

2) I et Brev fra Jørgen Juell til Claus Daa (dat. 26. Sept. 1627) hedder det: "Hs. Hørfelinge Raade Prindsen er forleden Uge ankommen til Thye, igiennem Jelling Epøfel og Hørhøfel, og strax efter ham fast over 2000 Ryttere og Soldater, som dog Alle vare ridendes; Eftersom de paa samme deres Wei, saavelsom flere paa andre Steder, fra Vonder, Præster og Andre haver borttaget og medført baade Heste, Vogne og Haver (Veds), Mad og all-haande andet mere, og forholdet dennem ganske tyrannisk og ilde, som icke Alt med Hørfelighed eller nøjsom kan omskrives. Hverover Vonderne med flere ere ganske opstændige med deres Hørskab, saavel Adelsens Tjenere, som Hs. Majestæts imod Leensmændene, og tør lade dennem forlyde, at de hverken wille saae eller ploie mere, ei heller ægte eller arbeide for nogen, effterdi, som samme Soldater udraabe, at Kgl. Majestæt skal have overgivet Jylland, og befalet og tilladt dem med saadan Uforrettelse dennem at overfalde. Saa sier Jammer, Ry og Elendighed høres her iblandt Alle, og derover mange bortflytter paa andre Steder" o. s. f.

effterdi Iutland er fast y findens hand, huorfra den beste och største forraad aff actualier pleyer att bekommiß, Att mand der for schulle befale Gabriel Kruse at lade de nu anholste lübsche skibe och skuder, eller de skuder der trafichere wille, frie igen passere (dog att huiß munition, gewer, och anden Krigs materialia effter den forrige affscheedt schulde anholliß) och de Lybsche igen aviseris, worriß skuder och skibe y lige maade vbehindrit igen lade vdpassere: Huilkit schulle saa forholliß, intill deriß den store flode ankommer fra Spanien, huilken wy formener billigen til Hans Mæhest. och landens seruice, medt huiß der vdi findes, anholliß, Och det vnder den pretext, att man efter Krigsbrugh der til haffuer verrit forarsagit; huilkit y lige maader, nar saadant er scheedt, schulle forholliß medt allt huiß dem tilforiß, effterdi wij ellers icke schulle kunne holle floden vdt lige, och de derforrden ellers medt sliß skibe och macht kunde giøre rigt affbrech³⁾).

2. Att befaliß y Laaland, at allt det korn aff Ruggh, Bygh, Maltt och hauffre, och anden Victualia, der kand bekommiß baade aff kongens leen och andensstedh feriß till Kopenhaven.
3. Att synboerne bekomme deriß geuer til de 1500 mand, som y Kolling der om er besluttit.
4. Om Bringen, och de andre forstelige thuende vnge Herrer, Gerthug Frederich och Gerthug Wildrich, jo igen y rigit y denne farlige tid schulle hienkalliß, huilkit wy endelig formener att giærriß fornøden.
5. Att der stidliß Gabriel Kruse resolution om de Lybsche skibe deriß erleding, huilken resolution hastig bør at schee.

Datum Kopenhagen den 24. Septemb. 1627.

Anderß Bille

Egen hand.

Hans Findenow

Thage Thott

E. S.

Joest Høeg

Clauff Daa

egen handt

Franck Rantaw.

³⁾ Man behøver knap at fremhæve, hvor besynderligt den ensfoldige Underfundighed træder frem i det politiske Raad, som her gives Kongen. Lybekkerne skulle skaaes nogle Uger, for at de ikke skulde hindre Kiøbenhavns og Slaadens Provianttering; siden var der intet til Hinder for, at man benyttede den gode Leilighed til en ret alvorlig, indbringende velsom Handling. Dette var en egen Maade, »at holde god Correspondents med de Lybske.«

Danmarks Riigis Raad til hande. [A.]

Kongen berettler i hvad Tilstand han havde funket Landets Forsvar i Hertugdømmerne, da han saae sig nødsaget til at vige for de keiserlige Armeers Overmagt, hvilke hos Hertugen af Slesken fandt al den Hielp han kunde yde dem; og hvorledes en „extraordinaar perturbation“ og „terror panicus“, saaledes havde bemægtet sig Alle, at det ikke var muligt, at samle nogen Krigsmagt, eller bringe Officerer eller Soldater til at holde Stand m. m.

Worris Sonderlige gunst tilforn, Elskelige Danmarks Riigis Raad. Vy kommer y erfharing, at en paardt heer och andenstedh sig laader fornemme at Underfaterne skulle y tide aff os uerrid aduarid, for den offuerfallende skaade dennom pafkommen Er¹).

- 1) Denne Skrivelse, der horer til de mærkværdigste, man har fra Kongens egen Haand under den hele Periode, hvori han deeltog i den tydske Krig mod Keiseren, har været kendt af Zahn, og er aftrykt, men efter en usiftet og tildeels ucorrect Copie, i hans „Grundtrac af Christian IV. Krigshistorie.“ II. 521—28. Den oplyser vel langt fra ikke Alt, hvad Schlegel (Overs. af Elange, II. S. 329, Anm. 387) finder dunkelt og uskerfartligt i den hele nordenslige Slut og oplosende Sondersplittelse, hvorved en betydelig Deel af Kongens Arme, uden al Genhed og Plan i Retiraten, og næsten uden Modstand, gav den hele tydske Hælv til Priis for Tillys og Wallensteins indbrydende Skarer. Zahn har, som sagkyndig militair Forfatter, fremskillet og oplyst de enkelte Krigsbegivenheder, som gik forud for Katastrophen og ledsagede denne; men har endnu savnet mange samtidige Aftsykker og Beretninger, der behøves for at opklare den hele Række af sergelige Krigsæptrin. Endel saadanne, især for saavidt som Hertug Georg af Lüneborg deeltog som Anfører i Felttoget 1627, har v. d. Decken kunnet benytte og ladet aftrykke („Herzog Georg“ II. I. S. 379—387. Nr. 55—67) og hans Beretning om Krigsbegivenhederne i dette Felttog stadfæster tildeels det Bekendte, og indeholder en og anden ny eller forbigaact Omstændighed; (saaledes bl. a. S. 216 og 280 den store Livsfare, som Christian IV. kom i ved Beleiringen af Slottet Bleckede ved Elben, hvilket Hert. Georg lod udsætte ved 3 keiserlige Regimenter, hvor Kongen ved den Leilighed faldt i Vandet til Halsen, og med Nød blev reddet af Skipperen paa et lille Elb-Fartoi, paa hvilket han ankom, d. 5. Jun. 1627.) Ligesom nu Felttogets Historie viser, hvor lidt det, selv med det meest strategiske Genie — hvilket man dog aldrig har kunnet tillægge den personlig tappre, uferfærdede, af intet Uheld beiede Menark — havde været muligt, under de stedfindende Omstændigheder, at modstaae den fiendtlige Overmagt og tre Generaler, som Tilly, Wallenstein og Hertug Georg, under nedbrungne eller modløse og unillige Allieredes Træfald, og efter Tabet af tre udmærkede Anførere: Grev Mansfeldt, Hertug Christian af Brunsvig og Hert. Bernhard af Weimar, foruden General Fuchs og flere — saaledes gier Kongens ovenfor aftrykte Skrivelse det tillige kun alt for klart, hvor lidt han selv fra Begyndelsen havde været bevant og alvorligt beladet paa Følgerne af det uuelige Krigsuheld; hvor lidt Aalen i Danmark, under Kongens Traværelse, havde

Saa paaed y Och huer erlig mand uorriß erkfeering derpaa erfhare kan, saa haßfuer uy hermed uilled demonstrere, at sliigdt aff of icke haßfuer Ekee kundt, menß uell andre fiindis som sliigdt haßfde kund och burdt at gorre. Der uy ndi holsten sauydt anordning giordt haßfde, som der at gorre of mueligdt uaar, Och uy fornam at fiinden ryckede Rigit nermer, uy ochsaa uaar uiß paa at Rensßborrig y lengsden icke kunde holde, y jönderliighed menß fiinden aff her: aff holsten ymod of skedde all den hielp hand kunde affstedkomme, Saa droge uy den 13 sep: fraa glyckstadt²⁾ y den acht och meening at samle en Armei, aff uorriß Riitherie och landsfoldit paa et beleiligt stæd och der griibe stand, Och droge saa ued nat og daag hen at flensßborrig, y meening sammestæd en begindellse att gorre, Och kam saa diid den 15 eiusdem.

Der uy nu kam udenfor Elottiid paa baaden hørte uy underskedtlig blesßen, laarmen och raaben y byen, sa och saa nogle companier

himnet eller villet udrette — ved andet og meer end fredelige Raad og Høreskillinger — til at møde et saadant Uheld, eller havde tænkt paa at sætte Landet i Forsvarssstand; hvorledes der blandt den indfødte Adels neppes fandtes nogen Mand med heiere frigerist Dygtighed, eller militair Talent; og endelig paa hvor usikker, mangelfuld, utilstrækkelig og forældet en Hæd det hele Krigsvæsen under Christian IV. stød — og fremdeles vedblev at staae. Hr. Pivisfeldt (i sin markværdige Tilægnelse af Christian I. Kronike) havde allerede 1599 med diære Ord til den unge Konge, tydeligt udpeget de væsentligste Mangler; men i 27 Aar var det blevet, som det dengang var. Manglerne havde deres Rod i den hele Forsatning, og i denne stod hverken Monarkiet eller Aristokratiet paa en fast og sikker Fod. Den energiske Villie kunde hverken fra den ene, eller den anden Side trænge igiennem.

²⁾ Efter den i Rendsborg holdte Landdag, da Tilly paa den heire Elbbredde var trængt frem i Hertugdømmet Lauenborg og havde indtaget det derværende Slot, og Kongens Feltherre Grev Thurn havde trukket sig bag Bloden Bille (Zahn, II. 307) begav Christian IV. sig i Begynd. af August til Glückstadt, hvor han blev næst en Maaned, imedens Wallenstein overvandt og uden Modstand indtog hele Mecklenborg. Greven af Thurn maatte snarere tilbage for Tilly, som rykkede for Pinneberg, hviist Slot, efter flere Ugers tappre Modstand maatte overgives d. 18/28 Sept. Imidlertid var Wallenstein fra Mecklenborg, paa Veien over Mölln og Dittau, trængt ind i Hiertet af Holsten. Slottet Breitenau forsvaretes af den tappre Majer Dumbart med sine Skatter i 8 Dage, og epholdt Wallenstein, indtil det d. 19/29 Sept. blev taget med Eterm. Sex Dage tidligere havde Christian IV. forladt Glückstadt d. 13/23 Sept. (Zahns Angivelse, II. S. 319, er efter den nye Stil.)

til høst riide den udy henad haderfleben, saar uy icke kunde uyde om ded naar friindt eller fiend. Der uy nu aff en herremands Relation fornam atted naar uorriß soldt, begaß uy os paa stottid, och der talede med en deell aff officerene. Och fandt der alting udi en extraordinair perturbation, Som inted naar mueligdt att corrigere. Der uy sliigdt fornam wille uy os til haderfleß forseie, Och besohll saa ded danste sauell som ded tydske Ritterie, att dii smuck sachte henad haderfleß Skulle Marsere, Och inted haste ydenat fiinden den nom alfor sterck kam paa halffen, Mens eudeell deraff naade fram forend uy. Den 17 eiusdem droge uy til folding sammestedt att griibe stand, mens panicus terror naar der saa sterck forhanden qvod nihil supra. Tiil folding adspurde uii och lod adsperre alle dem uy fiinde kunde, Som y lauded kiindig uare, huer man best kunde griibe stand och gorre den deel, man burde att gorre, Bleß os suaarid, at der ingen jecker plaadt naar der man sig kunde samle, uden Tiin och wenssiell. Saa bleß gund i lange³⁾ beshaled sig strax ind y landit att begiue, och der aduare soldt att skulle slitte; huad nu skeed er gissuer tiiden, mens er os vbeuist endomstund. Understaterne ued skriffuelse at aduare uar ganste wmueligdt for tydhens forthedt skild, saoch haßte uy ingen huos os som breßuen forferdige kunde, icke heller naar der nogen apparentie uill att bringe dem fordt. Aff huilckit er at erfhare, at aff os sked er, huad der kunde skee, os ochsaa uyder att gorre, ganste wmueligdt naar. Och formener uy att dii som y landid hiemme naar, som y uorriß frauerrelse burthe att uyde huorledis tiilgick, burthe haßit god kundskaff om fiindens mars og be driff, ochsaa udi tiide haßue aduuarit solden y landen, at dii denuom kunde salvere, Sonderlighed mens lensmenden, paa ynderstedtliche steeder, slittede derriß egit godt. Huilckit uy tiil en fordt epther retning Eder haßuer uillid laade uyde, huorom uy uyder med Eder uill conserere, naar uyder leililighed dertiill gissuis; Beshalendis eder

3) Gunde Lange til Bredning (eller Breininggaard) i Velling S., Nibe Stift, en Søn af Hans Lange (der ogsaa eiede denne Gaard) og Johanne Skram. Han havde Seilstrup Lehn 1617 (D. Atlas V. 400); nævnes 1621 som Befalingsmand paa Gudumkloster (sst. V. 847); havde Drum Lehn 1633; blev Befalingsmand paa Roldinghuus 1623 (efter Otto Brack) og 1635 paa Aalborghuus (efter Otto Steck). D. Atl. V. 971. 1013. 190.

samdtlig hermed den Allermæchtigste gud, forbliffuendis eder med all kongelige gunst og naade altid uell beuogen. Datum Daalum den 5 Octobris Anno 1.6.2.7.

Christian.

241.

Danmarckis Riigis Raad til hande. [A.]

Kongen vil gienfatte en Rostoderne givne Vertigning paa Handelsfrihed i Danmark.

Eptherfom ny os ymod Raadit stædtd siden erklerit haffuer, at ny Rostoder All och samme Byes trafiche uille laade frii passere y landen, Saa kommer ny an udi Ersharing, atti norris senß mobilia, med huesß huosß dennom udi foruaaring saat naar, fiinden haffuer ladit følge. Huorfor ny imod norris forrige beuilling haffuer mat forandre norris meening. Och er at formode eptherdi dy sliugd at gorre dennom vnderstandit haffuer, at dy ochsaa med sfiib och anden hielp fiinden ger hielp, huorfor ny Radgenß betenkende nyll fornemme huad derudi nyder er at gorre*). Valet Datum Daalum den 10 Oct: Anno 1627.

Christian.

242.

Danmarckis Riigis Raad till hande. [A.]

Kongen afgiver sin Resolutten paa Raadets i Dd en se indgiene Betænkninger angaaende Krigs- og Forsvarsraaset, Fredsunderhandlinger og Forholdet til Staden Nysted.

Paa Riigens Raads erklering ¹⁾, som os y afftiis temmelig siidig tilstillid er, er denne norris erkleering.

- 1 Eptherdi Riigens raad for Raadsom at nerre erachte at afftacke Riiteried, saa erre ny derudi med dennom Genß, naar ded Skeer illo modo, som ded forsuarligdt kan nerre.

*) See herom den følgende Skrivelse, Nr. 242, Anm. 6.

¹⁾ Den var dateret Dd en se, den 9. Decbr. Med Hensyn til Rytteriet (Nr. 1 i Kongens Svar) var Raadets Mening, „at det ifkun er Landene til Ruin og Fordærvelse, og ikke tienligt at giøre Fienden nogen Modstand eller Afbræk (!) paa disse Der og omslyete Lande, af hvilke de mod Fienden ingen Udsald kan giøre.“ Det var derfor bedst at astatte Rytteriet, for at Flaaden og det nødvendige Gødsel desto bedre kan underholdes.

- 2 Anordningen paa fodfolckit kan best aff Riigens raad gorriß, naar ded skeer udi tyde²⁾).
- 3 Naar uy frydhmiddeleerne fornemmer, och uy erre uyß att tractationen till sliigt kan skee, daa uille uy of derudi saledis laade finde, at ingen erlig man med rette of skall kunde besfilde³⁾).
- 4 Slaabedaaf Regiimendt er henad Jutlandt commanderit⁴⁾).
- 5 Naar uy fornemmer, att dy Rostocker udi worriß Senß Plinder ring inted haffuer uerrid samliidig⁵⁾), daa uyll uy of ymod denom saaledis soye, att dy eller ingen sig offuer of skall haffue att beslaage y nogen maade⁶⁾).

Actum Daalum den 11 Octobris Año 1.6.2.7.

Christian.

243.

Chansleren H: Christian friiß till hande^{*)}. [B.]

Om Kungens Strædder, og om Solvskammeret, som skulle paasynes at komme til Frederiksberg, tilligemed en Kobbertæffer. Færrer skal stæfves, da Kæstene en heel Maaned, af Mangel herpaa, bare maattet are Byg.

Myn Skredder, sauel som Solffuerkammerid, haffuer glemdt dem tylbaage, huylke du skaldt Skynde hiid, Och naar Skredderen En

²⁾ Raadets Mening var: at naar der giordes Overslag "hvad af Rigets Indkomst til Hs. Majestæts Hoffstat at oppeholde, saavel som til Flaaden at underholde behøvedes", kunde man antage og underholde saamange Soldater til Føds, som man af den øvrige Rest af Rigernes beholdne Indkomst kan underholde", og ikke flere; thi naar "man antager mere Følsk, end man kan beholde, ere de mere for Biender, end Bønnen at regne."

³⁾ Raadet havde erklæret, at da det er at betyde, at der af Rigets Indkomst, saavidt man kan beregne samme, "intet synderligt vil findes tilovers til at underholde og underholde bemeldte hervede Følsk, og man af Landene, "hvoraf den største Part ere borte og ruinerede, og de, som ere tilbage, fast lidet eller intet formaac," ingen Contribution kan afskrive: kan man ikke indsee eller tilraade noget bedre, eller mere nødvendigt, "end at Fæds middelet strax foretages, og med Guds Hielp og Bistand tilendebringes."

⁴⁾ "Sclauata's Regiment" benævnes det i Raadets Erklæring. Raadet bifalder Stattholderen Franz Rantzans Forslag: at dette Regiment, i Stedet for at lægges i Quartier paa Als, sendes til Wendisch.

⁵⁾ Samtydig (deklaglig; maaskee har Kongen tænkt paa Samtykke, c. desl.).

⁶⁾ "Beslangendes Rostock, med Fortud paa Pl og anden Commerce, er Raadets sens underdanigst Betenkende, udi denne farlige Tid at temporisere og see "igiennem Jingle, saa vidt skee kan, og i det ringeste forvente hvad resolution "Raadet af Rostock giver paa Renteris-Skriverens protestation."

^{*)} Efter Klevenfeldts Afkrift af Originalen.

andengang vden Beddell antager eller fører folk paa Slottid, daa skall dy inted Spißis eller verhalis.

Meysteren aff Kobbertekeren skall komme hiid, och gorre nogle Kobberrender.

Her er ingen Haffre, Och haffuer Hesten En hell Manis Edt Byug, huorfor der uyll, sauydt forhanden Er, strax hiidskdis, Och sendis bud til Synerdt med Ett Egit bud at hand sender haure fram. Vale. Datum frede. den 14 Octobris Anno 1.6.2.7.

Christian.

244.

Chansleren Her Christian friis tiill hande. [B.]

Utsaß til en Instruction for det Gesantskab (bestaaende af Canteler Friis og Tage Ebert), som Kongen vilde sende til Gustav Adolph, for at begiere Sverriges Bistand i Krigen med Keiseren.

En Instruction til kon: y Euer: saoch Creditiv, huorudi man altiid kan sette navn udi.

1. Curialia ad ipsum & Regin: Saoch att ded er os ferdt att h: f: icke større skaade aff dii blesurer bekommed haffuer, end som sked er.
2. Status modernus skall h: f: notificeris, huorudi Sestederne inted skal glemmis, saoch papisternis machinationes, som h: f: icke till ringe faare Er.
3. Begeere hielp och Assistens aff hans fer:
4. Naar h: fer: begerer att uyde hvad hand sig aff os igen skall haffue att forrente, Skall suaris, att uy hannem Saanidt immer mueligdt imod hans siender uille Assistere.
5. Om h: fe: slaadis Wdrifning skall y sonderlighed tracteris, at den med uorris, den Engelske och hollandske slaade kunde holde Østerseen, West- och Nordtseen vnder contribution och awe, och ingen forskaane Som sig till denne partii icke uille giffue; huem som passere Skulle, matte haffue paas aff forbenente Confoedererde, huilke paas huer Maanid med et Sønderlig mercke skulle tegnis huos derriis haand.
6. Faller ded in communj discursu for, at h: f: med os personlich begerte att taale, daa skall suaris at sliigdt nell Ekee kan.

Actum Daalum den 15 Octobris Año 1627.

245.

Chansleren H: Christian friiþ tiill hande. [B.]

Kongen sender sit første Udsnit til de Propositioner, der skulle foreslægge Raadet ved dets Samling paa Anderssø. Erindring angaaende den Hielp, man mueligen kunde lere sig fra Sverrig. Otto Pogwisl skal høres angaaende den for hans Krigsføls uhorste Voldsomheder i Bylane tilstalte Overste Baudissin.

Jeg sender dig heerhuos dii Capita, som Riigens Raad nu til Under:(ter) Skall proponeris, saavit ieg dennom udi en haast haaffuer kund komme dem yhue, Errindrer du dig fleere, som in hoc rerum statu fornøden Erre, daa kandt du sette dem derhuos. Bringer man kon: y Suerrig til att gøre os nogen Assistens, daa uill hand uden thuiffuel paa andre tiider haaffue liige saa megen aff os ygen, Huorfor man sig haaffuer uell at forreje, at tiiden, antallid aff Skiben och soldat med andit sliigdt, haaffuis y acht. Vale Datum Daalum den 25 Octo: Año 1.6.2.7.

Christian.

Mens Otthe Baauys er tilstede, daa Skall hand om huiþ hanem om dii Jutiske exorbitantier beuys er, adsperris och optegnis, eptherdi mueligdt hand icke er tilstede naar Baudessen*) kommer y retthe.

Capita som Riigens Raad den 1 No: skall proponeris.

1. Ded som Chan: och tage tot huos kon: y Suer: er beffalid att werke, skall raadit forrecessis, huorpaa dii dennom Rotunde skall erklere, huad dii meener derudi at uerre at forandre nedig.
2. Om nogen aff dii emliggende Potentater eller herrer skall om hielp och Assistens besøgis, och huem dertil skall brugis, souch huad dennom, som sig till Assistens forstaa uill, igen skall loffuis.
3. Huorledis man ded med Søstedeerne skall holde, eptherdi aff dennom ingen Seecker och endelig suaar er at foruente.
4. Contribution aff penning til landhens Desention.
5. Contribution aff Viueris til flaadn.
6. Korn och anden Viueris inted at vdføre.

*) B. H. v. Baudissin, Overst ved Rytteriet. (Om ham s. nedenf. Nr. 247. S. 280.)

7. Mabelens och geistlighedens tiener att baage til staaden liige med Cronens tiener.
8. Huor der findis søfald, som sig paa Mabelens eller geistlig gods boesat haaffuer, (at de) ochsaa vdtægis.

246.

Chauseleren H: Christian friis til hande. [B.]

Et samme Dag afsendt Brev til det foregaaende Brev til Cantseren.

Udi Propositionen skall ded inted indseris, mig for raadsondt att crachte, att Raadid Chur: aff saren tilskriffuer. Mens, at jeg uell kan liide, att Raadid ued skriffuelse eller y andre maader tracterer ded som dette Riige kan komme til en biistandig friid och roelighed. Vale. Datum Datum den 25. Octo: Año 1.6.2.7.

Christian.

247.

Danmarckis Riigis Raad til hande. [A.]

Kongens mere udførligt udtalede, og i flere Deliberations-Punkter fremsatte Propositioner, Rigers Stilling vedrørende, over hvilke han forlanger det saa Underføy samlede Rigsraats Betragtning og Svær.

Epitherjom ny Danmarkis Riigis Raad paa Anderskou at mode den 1 Novem: udi nærverrende Mar at mode forskreffuid haaffuer, sammesteds om adskillige Riigit heil anliggende sager at Deliberere, hvilcke ny udi elleffue forthe punkter forfatuid haaffuer.

1. Eptherjom keyserens Armei icke allene fürstendom Sleswig och Jutland haaffuer vndtagen, Och uden thuißuel nyder om sig griiber, daa begerer ny raadigst att Riigens Raad nulle tenke paa dy middell, huorledis dy (Kante) øffrige erre, Rest gudis naadis hiehp, kan erholdis och ded fænen frategen er, igen kan bekommiß.
2. Eptherjom ded for mange aarsager Raadeligdt er, at søge Suerig om Assistens och ny. Radigst dertill Deputerit haaffuer øfflielig norris Chauseler Christian friis och tage tot, Riigens Raad, och paa dennom laadit forfatte en Instruction, hvilcken ny

- begerer, at y den igennemseer, och derpaa eder Rolunde erkleerer huad derudi nødig er att forandre.
3. Saaframt nogen aff dii Omlyggende potentater och herrer om hielp skall besøgis, Skal betentis huo till sadan legation skall brugis, Item qvando, saoch huad Potentaterne, som sig till Assistens forstaa uille, skall ygen tilsiigis.
 4. Huorledis med Costederne skall forholdis, eptherdi ny aff dennom ingen sikker och endelig svar er foruentendis.
 5. Eptherdi Riigens Ordinarie indkomst inted til fornøden defentions præparation kan forslaa, daa erre ny naadigst begerende Contribution aff penning til Landisens Desention¹⁾.
 6. Sligemaade Contribution aff Viveres till slaaden.
 7. Epthersom et sterckt antal krigssoldt behøffuis Landene at forsvare, Och formodentlig Nøst guds hielp och (kan) tilneybringis, och inted høier y sadant tilfald er at befrygte, end mangel af Viveres och proviant, at derfor des Udsering maa forbydis.
 8. Eptherdi fast immueligdt (er) at kronens bønder kunde baage till flodens fornødenhed, Alt daa adelens och geistlighedens tiener mue baage till floden²⁾.
 9. Sligemaade huor der findes søesoldt, som sig paa Adelen eller geistlighedens godtz besatt hæfter, at de ochsaa mue vdtagis y uorris och Riigens tieniste.

¹⁾ I Naadets Erklæring af 11. Novbr. hedder det, i Anledning af 5te Punkt: „Hvorfor vores underdanigste Mening er, at Eders Maj. den sædvanlige og ordinære Skat skulde paahyde, paa det en Summa Penge kunde samles, hvormed dette inquarterede Krigssoldt kunde contenteres; og siden naadigst Stænderne herudi Riiget, saavel som i Norge, lade sammenfalde, og denuem denne farlige Tilstand, som disse Lande uti ere geraadete, forholde, paa det at de efter deres Formue og Evne ville komme Eders Maj. og deres Ædrenes land til Hielp og Udsætning. Og endog dette tilførn ikke altid haver været brugeligt, des naanet, naar vi considerere denne farlige Tilstand, have vi her Betenkende, høiere Skat og tribut paa den gemene Mand at samtykke, som allerede ere meget svirige og ilde tilfreds, og den stærste Part ved ringe Formue.“

²⁾ Med Hensyn til 6, 7 og 8de Punkt finder Rigsraadet (i Betænkning af 11. Nov.) det ligeledes raadeligt, at om samtlige Gienstande som deri foreslaaes „ogsaa med Stænderne blev tracteret.“

10. At Offuerste Baudessen forhøris, om nogen sig offuer hannem
haffuer at besuerge³⁾.

³⁾ Wolf Hans v. Baudissin, af gammel slekt Adet (f. i R. Lausitz 1579) anførte et Regiment i den under Christian IV. i Nordtyskland samlede Hær, og fik, efter Hertugen af Weimars Død (d. 4. Dec. 1626) Befalingen over Tropperne i Slesien (Slanges Chr. IV. S. 582). Han var iblandt dem, som paa Retiraden fra Holsten, med Levingerne af Rytteriet, skulde søge at fer-
svare sig i Jylland, i det mindste paa den anden Side af Limfjorden, og at forene sig med Prinds Christian, som i Thyhede forsøgte at opbyde Alminnen til at gribe til Vaaben. Baudissin udrættede ikke allene intet til Jyllands For-
svar; men hans tyske Ryttere, som i splittede Hæbe giennejsfrejede Landet, begik de mest opværende Voldsomheder imod Jndbyggerne (s. nedenf. S. 285), saaledes at omfied Bønder og Borgere væbnede sig imod dem, og modtog de keiserlige Tropper af Wallenstein's Hær, der under Anførsel af Grev Schlick forfulgte de kongelige, som Væfrere fra Kævere og Voldsmand. Borgene i Viberg understøttede med Raad og Daad den fiendtlige Anfører. De mis-
handlede jydsk Bønder mødsatte sig paa flere Stæder med væbnet Haand Kon-
gens tyske Tropper, og bidrog til at Gen. Major Nælle, der med et Corps paa 3000 Mand havde retireret til en Ø i Limfjorden, uden Medband maatte overgive sig (d. 18. Oct.) til Grev Schlick. (Jah. I. 331. 333. 335—36). Oberst Baudissin havde imidlertid faaet Befaling af Prinds Christian, at nedlægge sin Commande, som blev overdraget Gen. Nælle, og at begive sig over til Jyen. (Jah. I. 331). Hertil fulgte ham det fletteste Rygte og de bitterste Klager over den fiendlige Opførsel, Krigsfolket under hans An-
førsel havde tilladt sig i Jylland; ja han beskyldtes endog for, selv at have be-
riget sig ved at tage Deel i det af Soldaterne plyndrede Bytte. (Jah. I. 333). Rigsraadet i Etalland gjorde under disse Omstændigheder paa eget Tilfvar det usædvanligt Skridt, at lade Baudissin, da han i Slutn. af October ankom til Kørser, arrestere og føre til Kiøbenhavn, hvortil man netop brugte Tønne
Fris. Befalingen hertil (udstedt paa Verreby d. 22. Oct.) blev endogfaa kun
understrevet af 6 Rigsraader (s. nedenfer). Christian IV. synes at have haft bedre
Tanker, i det mindste om Baudissins Person og egen Opførsel; og at have laant Dre-
til hans Beretninger om hvad en eller anden Adelsmand i Danmark i Over-
telse havde ytret (jvf. S. 290). Uden Tvivl er der steet Undersøgelser over
hans Forhold i Jylland; men det egentlige Udsald af disse kiende vi ikke.
Jah. I. nævner S. 521 (244) og 523 (247) »Oberst Baudissins Process« i
Gen. Commissariats Archivet; men melder intet om Sagens Udgang. Bau-
dissin gik siden til Overrige og kiende med Hæder under Gustav Adolph i
Tyskland; senere traadte han i kurfæstlig og kongelig polsk Tjeneste; og døde
som Gen. Lieutenant i Elbing d. 21. Jun. 1646. Christian IV. har uden
Tvivl bevaret sin gode Mening om B., da Kungen selv, tilligemed sin Søn Prinds
Christian, var Gæst ved hans Bryllup i Jæppe d. 5. Aug. 1633, da B. anden
Gang giftede sig med Sophia Rantzau, en Datter af Stattholderen, Gert
Rantzau til Breitenburg. (Lamb. Alardi Res Nordalbing. a. 1633). Hans
ældste Søn, Gust. Adolph v. Baudissin, kiende under Christian V. i den svenske
Krig, og døde 1695 som Gen. Major og Gouverneur i Stenborg.

11. Gøther som Gurfursten aff Saren sig friidhhandlingen mellom keysseren och oss paatagit haffuer, Saa erre ny naadigst nell til friidh, at samme tractation fremdelis kunde haffue sin genge. Och kunde ny nell lyde, at Raadit ned skriffuelse eller y andre maader tracterer ded som dette Riige kan komme till bestandig fred och Roelighed. Naar tiid och steed til Underhandling neffnis, daa erre ny offuerbodig norris gesanter med nyagtige plenipotens at afferdige, och med gudh naadige hielp friiden lade behandle. Huilskit ny forbete ny norris Gøstelige Riigens Raadz beraadslag uille forrestillet haffue, Och er herpaa deris skriffelige betenkende naadigst begerendis, Och erre dennom samdtlig och Seer med all kongelige gunst och naade Radigst benogen.

Datum Daalum den 29 Octobris Anno 1627.

Christian.

Tillæg til Nr. 247.

a.

Rigsraadets Svar paa det første Punkt i Kongens Propositioner *).

Paa Gøthers Kongl. Møts Naadigste propositions første punct, at Keiserens Armei icke allene Øerstendom: Sleswigh och Sydland haffuer indtagen, och inden Tuissl widere om sig griber, och derforre Naadigst begierer os at tencke paa di Middel, huorledis di (Lande) effrige erre, nest gudh Naadis hielp kand erhollis, och det Kronen frataget er, igen kand bekomis: Da er her paa norris underdanigst Betenchen.

Att, Gud for altingist, som kand gierre huad hand will, ellers at recuperere di andre lande, see wi ingen middel, uden Fred; thi den Hielp, som Gøthers Kgl. Møt. Land fraa nogen haffuer sig at formode, om di det end skönt loffuer og setter tiden det att effterkomme, paa det di eders Møt. kand animere (heller och thill eders Møts og Gøthers Riges total ruin) erre

*) Af dette Document (hvis Original findes i Geh. Arch.) har Zahn efter „Brudstykker af Forhandlingerne paa Rigsdagen i Elagelse“ meddeelt Udtog (II. S. 382. 83). Det fortæener heelt at meddeles, som Exempel paa Udtryksmaaden og Tonen i Rigsraadets Foreskilling. De samme Argumenter gien- tog Raadet i flere senere Erklæringer, af 12., 14. og 20. Nov., hvori det erklærer sig over de øvrige Punkter i Kongens Proposition.

Argumenterne lang tid siden Ethers Witt. nochsom tilkiende giiffuit, och exempel haffuer det nochsom beuist, att sig der til intet er at forlade.

Allt Ethers Kong. Witt.s Indkomst aff Sundit, Norge, Sielland och Skaane, Naar man derfraa tager thet Korn og Tetallie, som behoffuis til Flodens wonderhollingh med Skytter, Etyrismend och Baadzmennd, som i winter skall wonderhollis, och andit som wdi Rieffuenhaffn skall wdgiiffuis: da effter den offuerflagh, som giort er, bliiffuer icke Xi Dlr wdi beholling. Derfem Ethers Witt: nu til Landens Defension wille iclum haffue (som icke heller ringere kunde were) wdi Sielland 2000 Soldater, wdi Skaane 2000 Soldater, wdi Smaalandene 1500, och wdi Jyn 1500, da beloffuer det sig om Maret paa huer 2000 Soldater thill Venungh 90,000 Dlr., huilchet gior paa disse 7000 Mand 315,000 Dlr. Nu haffuer Ethers Kong: Witt: endda (Morgan, med sine Engelske Følch wberegnet) wdi Gylschstad, Krömpen, Stijft Bremen, Nyenburgh och Wolffenhyttel (som endeligen, wden di Tefturngerne skall quittere, will wonderhollis) 10,000 Mand, som ochjaa skall haffue till Lehnung 450,000 Rikdr. Herforuden haffuer Ethers Witt. baade der wde, och wdi Jhen, 4000 Rytter, huilchet beloffuer till Lehnung (officierer wberegnet) 600,000 Dlr. Herforuden Ethers Witt. Hoffstätt, Artoloriet, huilchet paa det ringiste anslaget til Krud, Lod och anden sin tilbesöringh, Saa vel sem genehr eg Materialia, som vill kiebess, beregnet paa 400,000 Rikdr., huilchet beloffuer sig dette forschreffne wdi en Summa 17 thender Guld, 65,000 Dlr. Desforuden beregnet den Rest, som Rytter och Soldater freffuer, Wenthe af laante Pengie, baade i Lantholstein och her i Rigit; Item huiis som skal till di Soldater, som til skibs skall brugis, Andre Krigspreparationes, Gesandter, och megit andit, som Ethers Witt. wel er beuist dagligens at medgaac: Och om det end skent var possibile (som dog wunsligt er) att mand det paa en Mars tid kunde wdjaac, och Ethers Witt.s Lande dermed gandske wdi Grund bleff forderffuit, Saa var det dog da intet wdi bedre terminis. Ahj Sydland och Holstein at recuperere kunde intet forflaa, om man end alt dette dupleride, ja quadrupleride. Ratio: Kunde Ethers Witt: icke med saa sterck en Armée formene hannem, den tid han war paa den anden side Elffuen, och icke heller siden hand kom offuer den, och Ethers Witt: haffde end da Holstein och Sydland thill sin devotion: da will der nu derthill en meget sterre Mact det at gior, effterdi hand det inde haffuer; och om skendt mand kunde flaa hannem ett quartier eller tho op, haffde mand end da ringe fordeel der aff; anseendis hands store Mact, och at

der er ingen paa wdj weyen for hannem, at hand jo kand komme saa sterck som hand will.

Nu seer Ethers Kong: Witt: at thet er umuligt at disse endnu beholdne lande kand dette giøre eller wdstaae; herforuden thuißler ingen, atj huor god Justiti mand will holde (effterdi Bengene icke kand bringes til weye) att jo offuer alt, huor Ethers Witt: s Krigsfolck komme at ligge, der jo Landene forderffuis; Ja, saa det er at bescrygte at thet skall være besuerligt at saa den aarlige Intrade, Siden nogen Skatt och Lyng, som allerede med Indquartiering heit beløber. Ja thet mere er, Naar Soldaterne icke nogenlunde contenteris, at dj da skulle gjøre dennem Mester aff landit; heller ochsaa dj och Landfolckit slaar Hoffuedit sonder paa hinanden, och landene forderffuis forend Sommeren kommer, och mand folckit kand bruge. Och om mand skient den seduanlige Skatt skulle triplere, som aldrig wdj den Euendste Tiede eller nogen tid saa heit er giffuen, kann det icke beløbe 300,000 Dlr., Som dog aff forbererte Marsager umuligt er; Ja end umuligt Floden att wonderholles, om disse Indquartieringer som allerede wdi Sieldland och Skaane er begyndte, skulle haaffue sin fremgang; Huilket woris offuerslagh wi wonderdanigst edhers Witt: tilskider, och Ethers Matt. naadigst skall befinde sig saaledis att haaffue, paa det Ethers Kong: Witt: da aff baade kand erfare impossibiliteten, Krigen at wonderholle, Saa och den uomgengelige ned, som fordrer all Freds Handling att foretage, være sig wid Hertugen aff Holstein, eller huem ringere Person, Som den wille eller kunde befordre. Aff Claueis den 9. Novembris Ao. 1627.

Christen Friis

mpp.

Christian Holck,

Eg. hand.

Albret Skiell

mpr.

Chage Chot.

Ch.

Claus Daa

egen handt.

Christoffer Vlseld

Egh.

Otte Skiell

mpp.

Jost Hoeg,

mppr.

Frank Rantow

mp.

b.

Nogle Rigsraaders Besfaling, at arrestere Oberst Baudissin.

(Efter Originalen.)

2.

Efttersom wi haffuer befallit Erlig och wellbyrdig mand Loune Fries, med en 30 heste noget att forrette, saa er paa Ro. Ma. wegne woris begiering, att mand will forskaffe hannom neyagtig vnderholdning, saa och 3 waagne fra Kaarser till kiebingshaffu, saa hand friie och vbehindret hastig kan affsted komme.

3.

Mr. Cantzeler.

Giffuer wi dig wenligen att wide, att efftersom Dig er well som enhuer bewist den whodelig och ymenneffelig Behandling och Skade, som Oberste Bauesen och hans solch hauer giort ij Sudland, och wi nu herer, hand skall werre thill Korser, saa hauer wi io icke mindre kundet gierre, end lade hannem paa en ret arrestiere, indthill wi sich hans Ma: na: willie at wide, forledis hand ded med hannem will haffue forholt; och effterdi ded wilde werre for langsom di Andre Raad at auisere, haffuer wi ded giort, och besald tenne fries att seere hannem thill Kiebingshaffu, dog som en Cauallier her att seeris, Att Cantzleren wilde lade Hans Ma: wide, paa ded hand derwdi widere anordning kan giere. datum Worreby den 20. Octo. Ann. 1627*).

Albret Skiell
mp.

Claus Daa
egen handt.

Christian Goldk
Egghandh.

Otte Skeel, mpp.

Joest Hoeg.
mpp.

Franh Rantham
mp.

*) Documentet er skrevet i kiendelig Hånd, med en ganske slet Haand, der er Albret Skeels Understrift temmelig lig. Worreby, hvor man da var samlet, tilhorte Claus Daa. Paa lige Side af Arket er desuden skrevet en Arrestbesfaling paa Tydsk, af samme Indhold, som den danske Melting til Cantzleren; formodentlig bestemt til at forevises for Baudissin. I et Brev fra Cantzler Friis til Alb. Friis og Claus Daa (dat. Odense 24. Oct. 1627) lader han den vide: „At jeg om Bauges Arrest haver Kongl. Maj. tilkiendegivet, og gav Hs. R. M. derpaa til Erar, at I uden Tvivl haver haft nogen

C.

Udkast til Rigsraadets: „Svar paa Adelens Foregissuelse og Begering“).

[Med Kongens egenhændige Tillæg.]

Efter som voris Kere venner, Slegt og Byrd vdi Iylland, Skaane och Seland haffuer os nogle Buneter med Rogens Mars vdi Kirken for to Dage siden ladit foregissue, som de siden skriftlig fra sig lessuerit, Saa er der paa voris wenlige juar som efterfølger:

1. Efterdi hans Maest: egen sold (diswerre) haffue skild sig ad i Partier i Iylland, och der drossuit all Ugudelighed med Menderie, hestruer och døttre i foreldrenis neruerrelse skendit, bønderne disarmert, med mere**): Huorsfore I erre begerendis at denne vfornevene Krig motte (Nest Guds hielp) komme thill nogen god fredelig ende, Och de motte komme thill deris gods, och erledene Skades opretning igen. Saa med Gud, det gør os alle ont (er os och selff paaramit) seer icke heller ennu anden middell end at (Nest Guds hielp och bistand) kunde erlange fred. Huor- paa wi aff yderste formue hos hans Kongl: Maest: haffue arbeitit och end gør: forhaabis och (Nest Guds hielp) at vor Herre skall giffue Raad och middell, will och i all vnderdanighed talle med hans Maest:

„Bished om hans Bedrift, forend I hannem haver arresteret, hvorfor han nu til den Forsamling til Understev skal møde, og der svare dem, som hannem „haver at besylde.“ I et Brev fra Claus Daa til Albret Skeel (Kbh. 28. Oct.) forekommer følgende: „Bauzen blev examineret i Raadstuen; da „giorde han sin undskyldning, ikke at have enten over Kalenbergers, eller det „Slesiske I øst havt nogen Commando; mens haver af Prindsen været „brugt som en Currerer, og ikke som nogen Oberst; giver Skylden meget paa „Kalenbergh og Commissarius Otto Paavist. Han er her icke videre i Arrest, „end haanden er tagen af ham, at blive tilfiede. — Otte Marsuin giver „Bauzen et ondt Studsmaal.“ o. s. v.

- *) Denne Udskrift findes uden paa Documentet, hvortil Christian IV. har soiet: „*mutatis mutandis*.“ — Ligeledes har Kongen paa adskillige Steder i Raanden egenhændigen skrevet, hvad han forlangte tilsoiet i denne Rigersaadets Skrivelse. Formodentlig er dette Svar opsat efter d. 22 Nov., hvilket Datum findes uden paa Udkastet til en Foreskilling til Rigets Raad, indgivet i Slagelse af den skaanske Adel, ved dens Deputerede Tage Tott og Palle Rosenkrantz; hvortil ligeledes den skandske Adel sluttede sig med egenhændig Underskrift af dens Fuldmagtige: Jørgen Grubbe, Frederik Redt, Jacob Ulfeldt, Esfil Wiøe, Niels Trolle og Regens Raad.

**)

Egenhændigt:

„Hvilket altsammen ymed ha: M: bebhaling eller myrde sted er.“

om eders erledene skade. Icke tuillendis, at H: Kongl: Majst: io effter denne tids thilstand ger hues som staar thill at gere.

Egenhændigt:

"Sulckit h. M: ochsa beuillgid hassuer aff os att maa forsogis, och alle dii media att ma forre slaas, huorned nu en triig och redlig friid kunde Erlange. Till sligdt att gorre en begiundelse hassuer h: M: icke allene beuillgit os Wallenstein att tilskriffue, mens ochsa bressuit ued h. M. kammeriunder fordsendt; huad ha: M. beuillgit hassuer Thur: aff Saren, och her: aff holsten att tilskriffue, ded er aff Copien att erfaare."

2. De Skaaninger och Selandssfarers begering om forbete Blenderi och andre Christelige gerninger, som dis werre i Sylland er skeet, vansket I, saarwell som andre, godwilligen der thill hassue contribuerit dennem at besolde, och besroeter eder at om fremmit Rytteri hos eder skulle inquarteris, det da skulle gaa eder ligesaa, Huorfor ere begerendis at ingen fremmit Rytteri motte hos eder inquarteris, Men om nogit thill Landjens defension skulle indlegges, at det motte were fodfolk, och icke mere end som I med Landfolkit kan were meetig. Saa er thilforn vdi Dittenpe tald med Hans Majest: herom, som Raadigt hassue samtøct, att ingen fremmit Rytteri skulle inquarteris i Seland, heller Skaane. Huad fodfolkit sig belanger er och samme tid omtallit, att icke mere skulle i Skaane och Seland indleggis end man nocksom kan were mester fore*).

Egenhændigt:

"Ded er aff h: M: beuillgit, Mens paded h: M: hoffanc, Commissarierns best, saoch dii ossuerbleffen Jutiske truppers indquartering, uden dertis total rvin, som den nu vdskaar, ske kunde, Siinis os raadeligdt at uerre, at gorre sadan en Vddeling paa samme Rittherie, som liderlig (lidelig) billig kunde uerre, sa at den ene sted laast og brast med huere andre, Paded den ene sauel som den anden kunde bliffue beholden."

3. For det tredie, Er I begerendis, Alt man vnderdanigt hos Hans Majest: wille thilueyefringe, att Stenderne motte forskriffuis, Paadet disbedre aff alle samtlig kunde delibereris huorledis man sig best kunde defendere, Och att I forhaaber at imidlertid eders vnder ingen skatt paaleggis. Saa wille wi saadan ederis anbringende hans Majest: vnderdanigt thilfendegiffue. Men effterdi der ere en hell hoff folk allerede i Skaane och Seland ankomne, huilke derjom de icke med nogen saa penge bliffue

contenterit, befrieter vi att de skulle gere landene større skade. Seer vi derfere ingen anden raad och middell, att io en gemen och ensfoldig*) skatt der thill will benilges.

4. Effterjem allerede vdi Skaane Adellens hunderdrenge thill Soldatter ere vdskriffne, Att sligt, effterdi Adellen holder deris Røstieniste, och (af) andre Narjager, mette effterladis, effterdi det er imod Eders Prinilegier, med mindre slig vdskriffuelse kunde skee med Adellens egen Consent. Saa huad eders hunderdrengris Vdskriffuelse belanger, Er det icke slect anderledis end i denne farlige tid, och thill Landens defension och icke widere, huilkit at forbigaa icke os haffuer synntis raadeligt, och icke heller lenger at ware, end denne farlige tid paaftaar. Och naar stenderne forskriffuis kan widere derom talls.
5. Belangendis det Adellen i Seland begerer, at deris hender matte were fri for hoffanens vnderholdning, der thill at contribuere som de vdi syen giort haffue: Det wille vi i all vnderdanighed talle med Hans Maest: om, och forhaaber derpaa it naadigt svar.
6. Rigenes Marcks Session anlangendis, haffue vi selff thilforne vnderdanigst hos hans Maest: anholdit, huorpaa vi foruenter hans Maest: Naadigste erklering.

Egenhændigt:

„Senatorem eligere non possunt, multo minus cessionem urgere.”

Actum Elagelse den . . Novembr Ao. 1627.

248.

Danmarks Riigis Raad tiil hande. [A.]

Kongens Erklæring og Udfordring til Rigsraadet, angaaende de af adskillige Personer udsprett, Kongens Person anrørende Discusser om Rigenes Uheld og Hollands Occupation af Niden. Kongen vil give Enhver siller Leide, som i den Anledning, kristlig eller mundtlig, vil forebringe noget hos ham selv.

Wii haffuer for fordt tiid siden Ds Elskelige Rigenes Raad Demonstrerit, at hueffom vdi Indtland Nyssigen passerit er, Icke huof os att haffue standen at Corrigere, Med huilcken Demonstration wy uell haffde forhaabtiß enhuer skulle haffue uerret forueied och

*) En almindelig og enfoldig Skat.

Contant. Menß eptherdi aff vnderffedtliche Personer ¹⁾, siden allehande Discurs om samme landh Ruin, worriß person anrørendis, vdsprengdt er, som ofß att tollerere inted anstaaer: Huorfor uy dem samdtlig, cuius ordinis, generis aut sexus dii och erre aff, eslimerer for wredelige, som om norriß person enten discurrerit. taalid, Skreßuid eller dchtid hæffuer, elleroch her epther ded ger, som dii os icke sielfßuer tor siige, eller enten schrifftlig eller mundtilig ued andre ofß tor laade forstaa. Och paa ded ingen sig skall hæffue att beßlaage, sig icke seker sligdt at kunde forrebringe, Saa gißfuer uy hermed, Paa uorriß kongelige Ord, alle dem som derom noget mundtilig eller schrifftlig uill proponere, y allemaade frii seker geleide till ofß att draage, och igen att repassere. naar ded dennom lyfter.

Huillkit forbenente uy worriß Gßkkelige Riigenß Raad at laade uyde inted hæffuer kund forbiie gaa. Och erre dennem samdt och seer med kongelige gunst och naade Raadigß beuogen. Datum Daalum den 29 Octobris Anno 1627.

Christian.

Tillæg til Nr. 248.

Copie af en Erklæring fra Rigsraadet, i Anledning af Kongens foregaaende Skrivelse. Underskrifterne fattes.

Ethers Kong. Witt.^s schrifftuelße de Dato Dalum den 29. Sbris næst forleden, Ethers Kong. Witt.^s vnderdanigste Raad tilschreßuit, er ofß tilhænde kommen, och wdj Raadit bleßfuen forelest, huiss Indhold (som os hæffuer wæret gandße wformodeligh) hæffuer foraarjagit heyeße bekumringh, Att Ethers Kongl. Witt. wd denne besuerlige och farlighe tid, ofßfuer alle andre saa mangfoldige besueringer, som Ethers Kongl. Witt.^s perßon paahenger, skulle beladis meth nogen Suspicion imod

¹⁾ I et orig. Brev fra Cantöleren C. Friis til Claus Daa (dat. af Stensmagle, d. 4. Decbr. 1627) forekommer følgende, denne Kongens Erklæring angaaende: »Dett andet Du schriffuer om, nemlig att H. K. M. y de maader icke meente Raadet, meden in Genere alle de, som tillagde H. K. M. den justße desordris aarsag; saa kandt Du och enbuer lertelig betencke, huad betenkende jeg hæffuer att leßfuerer H. K. M. breß fra mig; Jeg forseer, Du och de andre gode mend mig hæffuer her vei vfortenket. Huiss ieg for min perßen kan giere (hvad) Dig kiert er, der vdi findis ieg »altid godvillig.« Det kunde heraf synes, at Kongen end videre i denne Anledning har tilstretet Chr. Friis et privat Brev, som nu icke hæves.

Ethers Kong: Mtt.s tro Vnderfaater: Och effterdj samme breff wden och inden er os tillschreffuit, Att Ethers Mtt: estimerer dennem samptligh for wrebeligh, som siden Eter Mtt.s wdj Odenfe demonstration allehandede discours om Iydelandz Ruin, Eders person angieldende, wdjprengt haffuer, och derom enthen discourerit, talit, schreffuet eller dichtet, heller och det her effther gier: Saa weed ingen aff os noget, enten i di eller andre Maader att haffue giordt, som jo erlige Mend well anstaaer. Derfom Ethers Kongl. Mtt., som vi dog icke forhobis, haffuer nogen anden mening om nogen aff os, ville vi os, med gudz Hielp, erklære som Erlige Mend. Bedendis vnderdanigst Ethers Kong. Maitt. dette Woris Svar icke wdi nogen ond Meningh wille optage, heller os der wdj fortentke, att wi icke haffue kundit forbigaae os vnderdanigst inuod Ethers Kong. Maitt. at erklære.

249.

Chansleren H: Christian friis tiil hande. [B.]

Angaaende Forhandlingen af Fru Anne Lyckes Sag ved Rigsraadets Møde til Underfior. Da det falder beswærligt, at faae alle Domsmændene i denne Sag samlede, holder Kongen det for bedst, at lade den afgjøre ved Responsa fra flere Universiteter, hvis Hientelse han, for sin Deel, vil underfaae sig. Kongen vil antage Hans Olreland til Landdømmet i Iyen. (Et Postscriptum handler om Eladder, Kongen og Kirsiine Munk vedrørende, som Tønne Friis skulde have fort.)

Jeg skreff dig for faa dage til, at dii personer Raadit omskreff inted til Ander:(frov) kunde møde, for tydsens fordtthedz skyld: Saa endog ieg udi en hast mig icke kunde besinde, at ded for Grabouß och dy andris skiild inted sked naar: Sa, endog ieg udsom gud y himmelens retferdige straff fornommid haffuer, offuer en stor deel aff Anne Lyckis*) forfuar ymod mig, Saa achter ieg doch inted att dreie mig fraa retten.

Menß eptherdi wdi denne beswerlige tiid Domsmændene y samme sag beswerligdt kan bliffue sandid, ysonderlighed menß man inted ued huor Iffuer Iul er at finde, Jens Iull icke heller kan y denne tiid drage aff Riigid; Huorfor mig for begge parterß stild best synis, at fagen forffickis paa vnderffedtlige Vniversiteter, med huiß affsicht begge partiierne sig skulle laade noie, for myn persohn uyll ieg hermed mig haffue dertil obligerit, Dffuer huilken modum prosedendi yngen

*) See ovenfor S. 236. 57, og S. 294. Hun var d. 10. Nov. 1626 bleuen paagreben i Ryborg, og ført til Båhus. (B. Simonson om Sorgen Brahe S. 40. 41. jvf. Elange ved Schlegel. II. S. 347. flg.)

Örlig sig besuere kan, eptherdi den er legitimus, wden wylb, och in tota Christianitate in rebus arduis brugelig.

Jeg haffuer ledt baade op och needer om en til landhdommer heer y landit, och fiinder ingen bedre end hans Oldeland, som forreslagen er, huorfor ieg hannem ochsaa dertil tage uill. Denne haffuer endnu icke lessuerid dommen fraa sig offuer den troldbeuuell¹⁾. Jeg tendær att den bliffuer Ekreffuen pa den maanehr, som Augustus pleier att skriffue dy Ryffe breffue. Vale Datum Daalum den 4 No: Ano 1.6.2.7.

Christian.

Postscriptum.

Tønne fris²⁾ sagde til paudeffen, att huad raadit med mig for- afseidede om dagen, ded stotte kyrsten om ygen om natten, huilkit hand billigdt ber att beuiffe, huorudi sliigdt sted er³⁾. Dii haffuer och sagdt aff Staatelige kleeder, kirsten skall haffue, huilcke neppeligen nogen skall haffue siet. — Der taalís ochsaa om en anseendtlige summa penning, som med børnen till hollandt sskid Er⁴⁾; huor dii

¹⁾ Trold=Diævel. (Skulde her maaffee sigtes til den S. 259, Anm. 2 om- talte Dvinde i Jyen, som havde staaet i nogen Veroring med Fru Anne Lyffe?)

²⁾ Tønne Friis, til Hesselager, var en Søn af Niels Friis og Bibeke Gylden- sierne, og ældre Broder til Jesper Friis (ovenf. S. 247). Han nævnes 1635 som Befalingsmand paa Stiernholm Slot (D. Atl. IV. 166) og døde 1639. (*Resenii Inscript. Hafn.* p. 147.)

³⁾ At dette Punkt enten mundtligt, eller i en skriftlig „Memorial“, maa være fore- draget Rigsraadet, ved dets Møde til Understov eller Slagelse, i November erfares af Slutningen i en Erklæring (Nat. Classuelle den 12. Nov. 1627) med Doverskrift: „Worris wonderdanigste Suar och betenckende paa den Memo- rial, som Ethers Kong. Mtt: of Raadigst wid Stattholleren lod tilstille.“ IX. „Om de Ord och den Discours, som Obersten Bantzén (Baudissin) med „Tønne Fris skulle haffue haft, och Ethers Mtt: Raadigst er begierendis, at de „serdelis wid deris Eed derom skulle forhoris: Da effterdi Tønne Fris icke er „tilstæde, och tilforn saadant haffuer benectet, och ingen anden „widniskhyrdt paa enten siber frewleggis, huor medt Saadant kunde bekræftiges, „och ingen for Mumme=Enach kan trengis til sin Eedt, effter Louen, da weeb „wij icke andit der wid at kunde stee.“

⁴⁾ 3 Maret 1627 blev Kongens Søn med Fru Kirsten Munk, Waldemar Christian (f. 26. Jul. 1622) og Datteren Sophie Elisabeth (f. 19. Sept. 1619) sendte til Nederlandene for at opdrages hos Christian IV. Søster- datter, Sophie Hedevig af Brunsvig, gift med Grev Ernst af Nassau- Diegh, Stattholder i Friesland. 1628 sendtes ogsaa Leonore Christine (f. 8. Jul. 1621) derhen, og i Joraaret f. A. erholdt de en Lærer fra Dan- mark, Mag. Wichmand, som d. 8. Mai 1627 udstedte en Noveris, at ville

udi ſtiibid haſſuer uerrid ſaatt, maa Jenſ bille och knud Wiſeldt uyde. Jeg ued deraff inted; mens ded kommer ieg ret uell yhue, att dentid bornen bleff henſendt, daa haſſde huercken ieg eller fyrſten Saa mange penning, ſom uy kunde ſende med bornen til att forteere dem fram med. Huad mangell der tydt uerrid haſſuer, ded ued ingen bedre end dy godt folck tilſteede uaar; huorledis dii bleff uddelid och huem der gjorde ded, er ochſaa bewiſt.

250.

Danmarckis Riigis Raad tiil hande. [A.]

Kongen meddeſer Raadet den fra N. Guſta v Alſelf modtagne venſtabelige Striueſſe, ſom han ſaar har beſvaret, og meldt at et Gefandtſkab med det ſnareſte vil afgaae til Euerrige.

Wii tilſkicker Eder heer huos kon: y Euerrigis Striueſſe, huoraff y ha: ke: gode och wenlige Erbiideliſſe erſaarer, Paa huilcken h: k: Striueſſe wy h: k: ſtrar haſſuer Snaarit, och of ymod h: k: ganſke broderliigen betackit, derhuos h: k: laadit forſtaa, at wy uorris geſanther inden faa dage tiil h: k: uille afferdige, ſom h: k: om alting ſkulle contentere, Huorfor dii ſom aff eder tiil h: k: at reiſſe forordnit erre, ſkall ſig ſkiinde att dy med ded forſte ſamme reiſſe anſtille kunde.

Instructionen med huif dertill horer haſſuer Chancſleren Os Elſkeliige H: Chriſtian friis huos ſig, ſaatt wy inted ued at mangle tiil ſamme reiſſis fornødenhed. Beſthalendis Eder hermed den gode gud y uold, forbliuendis eder ſamdt och ſehr med all kon: gunſt och Raade uell beuogen. Aff Daalum den 4 No: Año 1627.

Chriſtian.

251.

Memorial**Riigens Raad tilſkicid. [A.]**

Memoriall ſom Stadtholderen Rigenſ Raad ſkal tilſtille.

1. Et kwarter for dii holſteiner huos dii Jutſke riither.
2. Dii franſoffer at kwartere heer y landid.

troligen undervise de kongelige Børn, fornemmelig i den evangelisk-lutherske Religion. (Siæll. Tegneſer.) 1629 ere de igien komne hjem til Danmark (ſjv. Schlegel Overſ. af Elſinge. II. p. 346. 17.)

3. Køben: Cro: hælſing: Malmø och Lundh: att beſette.
4. En ſkandge aff tømmer ued ſkibbroen till hælſingborre.
5. At tendē paa en Admirall och med hannem tractere, huad hans tractamente ſkall uerre, naar hand ſeiller, eytherſom riigit ded kan taale¹⁾).
6. Inted forn att udføre; ſkall ded uare y ſyn till om fiorten dage imod, daa bliſſuer der enten liidit eller inted y landit.
7. En anden Lønſmand til Dñell.
8. Naar ieg forſaarer at nogen vden Raadit er ſaat till Riigenſ Maarſ, och illo ipſo uerrid y raadit, aff forrige brug eller handſefſningen, daa er ded y ſig ret atted liigesaa hollis med denne²⁾).
9. At en uiſſ tiid ſettis paa huilſken Paudiſſen och tønni friiſ ued derriſ Ged forhøriſ.

Uff Underſkou den 11 Novem: Ano 1627.

Chriſtian.

Tillæg til Nr. 251.

I et af Kongen udfiret Møde af den danſke Adél i Kiøbenhavn (med Undtagelſe af den jydſke) i Slutningen af Maret 1627, blev en Foreſtilling til Kongen (Udkaſt til ſamme i Geh. Archivet) angaaende Rigets Marſk og hans Ede i Rigsraadet, underſkrevet af 59 Adelsmænd. Deri hedder det: „Efterdi vi ſamilligen forfare, Hr. Jørgen Skeel, ſom efter „Kongl. Maj. naadigſte Tilladelſe af menige Adelen her i Riget til

¹⁾ Rigsraadet erklærer, at de ikke ret vide om vide om Kongen mener „en Rigens Admiral, ſom tilforn haver været, eller en Sø-Admiral, ſom pro tempore ſkulde commandere en particular Flaade.“ Raadet har ſtor Betænking ved at foreſlaae Nogen i denne farlige Tid; „effterdi her findes ſaa, ſom ſaadanne høie Officia kunne foreſtaa.“ Nogle af Raadet have anſeet Hr. Jens Sparre, Andre derimod Mogens Gylbenſtierne for at være tienlig til denne Poſt; men indſtillede Afgjørelſen til Kongen, „ſom ſelv bedſt kender hvem dertil dygtig er.“ Kongen tog ingen af de nævnte.

²⁾ I Rigsraadets Erklæring af 12. Novbr. hedder det angaaende denne Sag: „Anlangendes Rigens Marſk, om han tilforn efter forrige Brug illo ipſo „har været i ubi Raadet, er vores underdanigſte Erklæring, at Sal. Hr. Jørgen Lunge blev uden Raadet den Charge naadigſt af Eders Maj. betroet, „og paa een Tid gjorde baade Raads og Rigens Marſkes Ed. „ſom altid efter Paandſæfningen har været holdet.“ Man ſeer af det nedenfor følgende Tillæg, at Kongen endnu ikke efter denne Erklæring, har gaaet ind paa Raadets Begiering.

„Rigens Marſk („Marſk“) er udklaaret ¹⁾, Rigens Marſkes Session in „Senatu iffe endnu at være conſenteret: er derfor ſamtlige Ridderſkabet „allerunderdanigſt begierendes, Hans Maj. os ſamtlig naadigſt herindinden vilſe „favorifjere, og hannem ubi det Sæde i Raadet indſætte, ſom Rigens Marſk „hidindtil høvt haver, paa det han ſiden, paa ſamtlig Adelen s „Vegne, med Hans Maj. kunde forhandle om hviſ vi fornødentlig „for Hans Maj: have at andrage. Thi al den Stund hannem det Sæde „in ſenatu iffe er betroet, ſom Rigens Marſk for hannem hidindtil beſiddet „haver, vide vi ſamtlig iffe, om han kan være ſuffiſant nok, vores høie „Anliggende med Hans Kongl. Majeſt. at forrette. Her paa vi underdanigſt „ved diſſe vores Udfæffede forvagte Hans Kongl. Majeſt. naadigſte resolution. „Vi ſamtlig love og tilſiger, i al Underdanighed, Hans Kongl. Maj. vores „allernaadigſte Herre igien, med Liv, Guds og Blod at tiene, hver efter ſin „Formue, hvor Hans Kongl. Majeſt. vores ringe Tienefte kan behøve, ſom „lydige Underſaatter vores Herre og Konning, ſaa og vores fædrene Rige, i „al Underdanighed pligtig^e ere.“ Actum Kiøbenhavn den 22 Dec. 1627.

(De undertegnede Navne ere: Knud Gyldeſtierner, Otte Brahe, Claus Broffenhuus, Gorſtig Rud, Gabriel Krufe, Alex. Pappenheim, Tage Tott Anderſen, Jørgen Lyffe, Johan Friis, Knud Grubbe, Peder Galle, Lønne Friis, Gſfil Gice, Jørgen Grubbe, Palle Roſenfranz, Holger Roſenfranz, Falk Gice, Chriſtian Grubbe, Hans Bernekov, Torben Gabrielson, Jørgen Krag, Falk Lyffe, Thyge Brahe, Chriſtian Griſſon ²⁾, Mogens Kaas, Malthe Juul, Jørgen Bille, Henrik Ramel, Giler Holt, Holger Lindenov, Niels Trolle, Frantz Lyffe, Otte Krufe, Morten Par, Jørgen Krufe, Henrik Vind, Thonne Bille, Erik Roſenfranz, Frederik Urne, Frederik Reh, Jeſper Friis, Jørgen Urne, Mogenſ Par, Thyge Krufe, Frederik Paſbjerg, Emmike Sparre, Joachim Grabo, Jacob Ulfeldt, Jørgen Suabe, Giler Urne, Ernſt Norman, Henrik Ranzau, Anders Bille, Lauritz Ebbeson ³⁾, Chriſtoffer Baſſe, Palle Moſteſen, Larmand Gyldeſtierner, Otte Krufe, Henrik Gyldeſtierner.)

¹⁾ Om Hr. Jørgen Skeels Balg, ved Stemmegivning af Adelen i de forſtiellige Provinſer (i Følge Kongens Bevilling, i Skrivſe af 18. Febr. 1627. Siæll. Tegneſer) ſ. Slange, ved Schlegel, II. 340. Anm. 403. Jvf. ovenf. Nr. 228. S. 255; og Nr. 252.

²⁾ Han var en uægte Søn af Erik Waſſendorff og Broderſøn til Chriſtoffer Waſſendorff.

³⁾ Han var (i Følge Hr. N. Rasmuſſen) af Familien Udſen, der alt forekommer 1308. (D. Adelslex.)

252.

Chansleren H: Christian friis till hande. [B.]

Nogen finder icke Rigsraadet's Grunde for at Rigs's Marsk, i Folge sit Embete, er selvskrevet Medlem af Rigsraadet, at være gyldige eller tilstræffelige.

Den punct om Riigen's Marsk kan ieg icke finde derhen att kunde tydis, som man meen, Ty er hand ipso ictu y Raadit, huorfor Skulle hannem giffuis Loff til att uerre huos ded som tracteris, Menß ded sinis meere att uerre en Concessio at om hand er y Raadit och foddris till att defendere patriam et partes agere nobilium apud Regem, att hand daa skulle admitteris ad secretiora. Simpliciter att tale for Madelen, ded gerriß inted behoff, ty ded er ingen forbeden att taale for sig och andre y nogen sag, Och om hans leylighed icke er, ded personlig att gerre, daa kan hand ded gerre schriffelig, huilkit Chansleren epther syn Ged kon: ber att berette, och dem forskaffe beskeen derpaa.

Aff Anderskou den 12 Novem: Anno 1627.

Christian.

253.

Chansleren H: Christian friis till hande. [B.]

Anne Vosse, der efter Enketrönningens og Andros Forbønner nu skal sættes paa fri Fod, skal først, tilligemed sin Proter og sine næste Brøder, udsille et Orseidebrev.

Eptherdi Anne lycke, for Wlyn frummoders och andre gaadt soldæis intercession Skild, skall erleddiges, och syn datter huos Sig beholde, Saa skaldtu stille en Orseide debito modo, som hun med syn broder och neste Wenner skall vdgiffue, førend hun Slipper, huorudi inter alia skall indføris, at hun ingenstedß Skall drage uden till och fraa syn gaard och kyrcken, Cum illo reservato, naar udi nogen af puncterne pecceris, mig daa att haffue repetitionem principii frii. Vale Datum Under: den 15 Novem: Año 1627.

Christian.

254.

Danmarckis Riigis Raad til hande. [A.]

Erklæring paa ded som Christian holdt och Jacob Wsfeldt y dag och tilstillid haffuer:

1. Dii holster kan best kuarteris huos hoffanen.
2. Guad med dii fremmedis indkuartering ske skal, ded uyl skee suard.

3. Riigens raad ued best huormegit sold behøffuis til Landens Desention, Skibbenis vdriftning, saach huor dii best kan forleggis, eptherdi dennom leiligheden best bekendt Er.
4. Riigens Admirall at uerre, uyl uy bruge Claus Daa, som her er¹⁾.
5. Kan der findis en som dychtig er til Dffel att forffiske, daa er best atted ffeer strax.
6. H: Jørgen Lunge S: bleff aff os, och ingen anden, Riigens Raad nominerit, os hannem til Riigens Raad och Marsk at uille bruge²⁾.
7. Skall tonne friiffis Ney gelde, daa er den andens Jaa saa god, och staar os frii for att troe deraff huad os lyster³⁾.
8. Om hielp att besøge dy omliggende potentater, kan dy best gorre, Som y Engeland nu erre.
9. Søstederne er inter att troe; huad dii lybske loffuede, ded uille dy inted giffue beffreffuen, och kan gorre huad dennom liister.
10. Huad for tiid eller modum collectandi dy bruger, ded lader uy ffee.

Aff Underfkou den 15 No. Año 1627.

Christian.

255.

Danmarkis Riigis Raad till hande. [A.]

Kongens Gienfvar vaa Rigsraadets Betænkning af 9de (og 20de Nov.) angaaende Rigets farsfulde Etilling, og Nødvendigheden af at anvende Alt for at opnaae Fred. (Ses. S. 281.)

Aff ederss skriffuelse den 29 Huius¹⁾ haffuer uy Eders vnderdanigste betenkende om denne Reeruerrende tilstand fornommen, Och den Naadigst derhen dirigerit befunden, At y os tiil en god friid at indgaa raader, eptherdi Riigit icke mehre end 7000 mand tilfodhs

¹⁾ See ovenfor S. 282.

²⁾ See ovenfor S. 292. 93, angaaende Uenigheden imellem Raadet og Kongen, om Rigets Marsk, i Følge sit Embede, var Rigsraad.

³⁾ Denne Artikel sigter til Raadets, ovenfor S. 290, meddeelte Erklæring om Tønne Friisfes Udsagn til Landisfin.

¹⁾ Der findes en Skrivelse fra Raadet til Kongen, dat. Slagelse den 20de Nov. 1627, hvis Indhold stemmer overeens med dette Kongens Brev, og hvorpaa det synes at vare Svaret.

formaaer at holde²⁾), naar alting pondereris, Och pa andris assistens at have os saarligdt at uerre. Guilskit eders betenkende uy for Christeligdt, og gans Rationabile befinder.

Sa eptherdi uii erre uys paa eder nocksom aff os at haffue forfarid, at uy ingentiid haffuer laadit os uerrid ymod at tractere friid, ysonderlighed mens uy uorris kammeriunder med breffuen til Wallenstein at reisse besalid haffuer, saoch in illum sinem til Thur: aff Saren at friue, och her: aff holsten beuilliget, formener uy os in illo puncto att haffue giordt den deell os mueligt haffuer uerrid.

Guad forhaabning uy haffuer saat eller endnu setter til fremmid hielp, ded er ingen bekend vden den der alting ued. Ikke distemyndre haffuer ded altiid uerrid och endnu er uorris mening, icke at laade henderne falde och desperere paa gud y himmelens hielp, och faaste bag dorren media licita; nam hoc esset contemnere theologica et politica, Ded haffuer altiid uerrit ded jesterste at tractere sub clipio.

Guad dii 7000 man anlanger, Saframdt Numerus ille in conventu statuum augeri non possit, tunc valeat quantum valere possit, donec omnipotens illum augere vult, qui suos non deserit.

At dii fattige folk, som nu yndfuarteringen haffuer, [med] den indtil at den conventus kan holis, (Som bade icke snart kan erlange sin begindelse eller ende) skulle allene graveris, synis os for gud och uerden

²⁾ Det hedder i bemeldte Raadets Betænkning: "Nu veed Eders Kongel. Maj. sielver bedst, er ogsaa nyligens demonstreret, hvad videre Udgift Eders Maj. haver, baade til Ed. Maj: andre Krigsfolk, der ere i Tæmningerne, saa og andre Krigsfornødenhed, og i andre Maader, som løber i Millioner, om ikkun allene det Folk skulde underholdes, som Ed. Maj. allerede haver derude, og de 7000 Mand, som Overslaget er giort paa, som i Ed. Maj:s Lande til defension skulle underholdes. Saa impossibiliteten er saa stor, at Vi ingen Raad og Middel, Krigen længer at continuere seer eller kan paafinde, uden, næst Guds Almagtigheds naadige Hielp: Fred, eftersom vi altid haver tilraadet, og endnu paa det allerunderdanigste ombeder og tilraader, at Eders Kongl. Maj. all eders propositum og consilium til Freden vil henvende, og efter denne Tids Tilstand bevilge, att Hertugen af Holsten, og hvem det kan være i Verden, i hvor ringe de og ere, maa der udi giøre og tractere saa vide Gud vil give Raade til, og ikke considerere, om Eders Kongl. Maj. end skulde være forurettet; dertil med, at Eders Maj. om Gud vil hielp til nogen tractation. At hvis nogenlunde skaer til at bevilge, consenterer. Thi Verdens Lev er ikke anderledes, end man Jo, efter Guds Villie, skaer at cedere tempori, som andre Keisere og Konger have giort tilforn "

ubilligdt at uerre, och icke derhuoß, tam in prolongatione temporis, quam in divisione justa, inted andit at segis quam proprium commodum, och icke Pri:³⁾. Capitein Hees at legge udi hellsinger er inted radeligt⁴⁾, ty dancke soldt saa mange, at dy et *compagnie complet* gorre kunde, ued uy icke at uerre udi *Armeien*; fremmid soldt at commandere duer hand inted till, dertil med saa er hand nu tillsagdt at uare paa til Stiibß. Den Instruction, gesanterne til Suerrig⁵⁾ medgiffuiss skal, haffuer uy ygennomfet, Och uorriß Resolution om den, sauyt os siinis disse Riiger och lande gaffnligdt at uerre, vorriß Chanseler H: Christian friis laadit sette till Paapiir.

Eptherdi Koen: och andre Pladze baade y Sieland, falster och saland med fortification uyl hielpis, Saa skall udi tiide derpaa tendis huorledis sliigt best och snaarist Skee kan.

Aff Andersson den 30 Novembris Año 1627.

Christian.

Tillæg til Nr. 255.

Uddrag af Instructionen for de danske Sendebud til K. Gustav Adolph.

„Finitis curialibus skulle worre gesantere fremdelis andrage, at wy stille uden all thuill, Hans kierlighed om denne isige, det Romersche, saa och worriß rigers och landis besuerlige tilstand nochsom allerede at werre bewist och informerit. Nemligen huorledis wij nu paa tredie Aar forleden, som Nederjarische Kreyß Oberster (huilken bestilling wy efter Menige forbete Kreyßes Bersterß slittige begering haffue paatagit) medt fast alle forbete Kreyßis

³⁾ Principis?

⁴⁾ I Raadets Skrivelse af 20. Nov. hedder det: „Belangende det Følk, Eders Kongl. Maj. synes Hellsinger med at skulle besettes: saa synes os raadeligt, „intet fremmedt Følk derhen at lægges; men esterdi Henrik Des haver danck Følk, om Eders Kgl. Maj. ham dertil vilde bruge.“

⁵⁾ Cantsleren Christian Friis og Tage Tott til Eriksholm. Raadet harde „ladet forfatte og Secretairen tilstille“ en saadan Instruction, hvortil et originalt Udkast foresindes, som er dateret: Givet paa Vort Slot Anderskov, den 2. Decbr. 1627. Paa Udskriften er bemærket, at denne Instruction „er bleven efter Hs. Majestæts Betænkende forandret“; ligesom man finder at nogle Stykker i Instructionen ere overstregede, og i deres Sted en forandret Concept tilføjet i Marginen. Af dette vigtige og mærkelige Document meddeles nedenfor et fuldstændigt Uddrag.

førsters willie och raad til Kreyssens och der vdi beliggendiß, worre egne, saawell som andre førsters landiß och førstendommis defention itt antall Krigsfolk hæfde ladit werbe og forsamble, foraarjagede der till aff atskillige woldb och inquarteringer, som aff General Tilli mod worre och andre lande h Kreyßgen øffuit waar, och ennu aff same General truiß at skulle øffuiß, med mindre mand sig h alle maade effter hans gode thyecke og befaling regulere och forholle wille.

Derneft huorlediß den Romersche Keshser, sampt andre allierede potentater aff det Østerrigsche Huß, saa och Hertugen aff Beyeren, ligen, med Pawens och andre des anhangs assistentie forregiffuit hæffuer, samme worriß werbung och armee (som dog in terminis defensionis och effter det Romersche rigiß affscheder sig vthuilachtigen forholsthe) att werre for stoer och suspect, och derforre øß och samme Kreyß siden den tid hæffuer ansectit, och først Kreyßgen sig fast bemectiget, der effter, och vden nogen forher gaaende belli denuntiatione, vdi wor Kongerige Danmark medt Krigsmacht indfallen, huilfitt wortt rige doch for sig medt samme Nedersaxische Krigßsatning intet hæffuer hæfft att skaffe, megit mindre der vdi entßen med raad och daad samptycht, participeret eller werrit delafftige. Efftersom wij nu mod alle stattelige gjorde løffter, forskriffninger och forbund aff worre Grender, Enogere, weimer och confoederatis (och ferdeliß dennum som mest raad och tilskyndit hæffuer, øß pontificiorum mechtige, farlige och, som de da forregaffue, wldelige consiliis och conatibus at opponere och imodstille) enten aldelsiß erre desererede, eller och medt idelig promesse och tilfaun, vden nogen synderlig wirckelig vndsetning och succurs thid effter anden till forgefssuiß erre opholdene, Ja end og aff en deell saalediß erre bleffue beegnit, att de øß icke allene hæffue ladit vdi slickitt, mens end oc jelsffuer sig med worriß wederparter forende, øß oc werriß all mulig skade och affbrech at tilfoye, det da och saa wit dennum muelighet effterkommit hæffue, huor wdoßffuer der nu h denne sommer først worriß den Slesische armee er bleffuen zertrennit, och de Keshfersche komne øffuer elffuen och medt thuinde mechtige armeer vnder Wallensteneren och Tilli, sterck omtrent 70,000 mand til Hest och fodß, vdi worre førstendomme och Kongerige indrycht, och derdover den armee, wy hæfde wid Pöel vnder Margressuen aff Durlach, wid Helle hæffuen h lige maade och er worden zertrennet: Da hæffuer wy øß icke Bastant och saa sterck befunden, at wy de Keshfersche nochsom modstand kunde giorre; mens maatte tage werriß retraite hid paa wor land Thyen, indtill

gud den allermægtigste naadelig widere raad, bistand och nogen lyckelig Forandring paa denne worriß besuerlige och betrengte tilstand aff sin gudommelig godhed will forleene. Dis emiddeler tid maa wy med høyeste Smerte och bekymmering ansee, at de Kæjsersche efterhaanden worre Fæstendomme, saa och Iutland sig bemægtige och inpatronere. Wy erachte her fornøden*), hans Kierligh: att lade deducere, och wittskftlig vdfere och formelde om denne tids leylighed, dessen høysfarlige consequentiis, hans Kierligh: egen merckelig store interesse, serdeliß huad rechte midbell og drefflige bequemmeligheder Hs. Kierligh:, saa well som worriß wedervertige, wed den allerede aff dennem erholdene victoriam, haffue att commendere effuer (i?) Østersøen och disse Nordische Kongeriger, huiß conservation, nest gudh den almægtigstis naadige hielp och welsignelse, en stor deell paa samme Østersøis dominatu bereer."

(Kongen havde vel hidtil formodet, at en billig Fred, baade for ham selv og for den nederfariske Kreds havde været opnaaelig, særdeles ved den kurfyrstelig sarkiske Magling; i hvilken Fred da ogsaa Øverrige, blandt andre Venner og Forbundne vilde være indsluttet. Men da det nu erfares at Kongens "Vederparter alle Fredstanke have sat bag Døren, og kun dermed omgaaes, hvorledes de endelig kunde tvinge og ruinere Kongeriget Danmark": vil han saameget mere forlade sig til Kongen af Øverriges Hielp og Bistand, baade til at forsvare de danske Lande, og til at vinde det Tabte tilbage. Kongen tilbyder og forpligter sig til, gjensidigen, i paakommende Tilfælde, at yde Øverrige al lignende Hielp, m. m.)

"Naar nu gesanterne fremdeliß komme til handling och tractation, da skulle de serdeliß deducere K. y Suerrige sin egen interesse i disse Nordische rigerß gemene periculo och fare, saa och anholle om assistens: Och for det første om en anseelig Summe pengiß forstreckning; Dernæst om it antall hundrede centener Rrüb; for det tredje, at hans Kierligh: øß till hielp och yndsettning wille sende nogen tusinde mand til fodh, saa mange mest bewilgiß fand, til huißken tid wy det er begerendiß, och worriß leylighed sig saa begiffuer, at wy worder tilsiendh att øffuer sette soldt och formere en armee y Iutland, Sleßwig eller Holstein, de øß fratagene lande igen at bekomme och indtage; och at samme soldt vdi bemelte Iutland, Sleßwig och Holstein, schulle ansettiß med hans Kierligh: egne Skibe, och paa hans Kierligh: besoltingh paa same steder ynderholliß For det sipte, at hans Kierligh:

*) Maaskee her her læses: ufornøden.

itt vijt antall skibe, nemlig — Orlogh skibe — Galeyer och Zachter, om saa mange erhøldis kænd, og tilsende och vnderholle vdi Østersøen, och paa de worre strømme som og Cronen uest macht er liggendis, och paa de steder wy det er begerendis; och at same skibe, saa och forskne fodfolk sig skulle lade bruge efter worris Ordinants og och rigit til tienniste."
 „Huor imod worre gesanther af og och Danmarkis Crone skulle fuldmacht haaffue, at obligere til samme vndsetning refusion vdi penge eller anden vndsetningh aff soldt eller skibe, effter som wy det kunde erachte og at falde tildrageligst paa den ene eller den anden manere at restituere, nar gud naadelig forvnder nogen godt vdgang och ende paa frien; och skal derhen bearbedis, at same refusions oc betalings terminer det langste efter friens vdgang forsettis, det muligt er och kænd erhøldis."

(Bertanges gienfædig Forspligtelse til en lige stor Undsætning af Skibe og Folk fra Danmark, hvis Kongen af Sverriges Lande af nogen Fiende angribes: da maa Gesandterne indgaae et saadant Forsvarsforbund, under lige Vilkaar paa begge Sider, enten for begge Kongers Levetid, „eller och for og och woris efterkommere, Konger y Danmark, om icke anderledis kænd erhøldis." (Den udtrykkelige Angivelse af det svenske Riges Omraad, i Udsætt til denne Instruction, „fra vorris grenser indtill den Nyssiske grense, nemlig Sverrig, Findland med vnderliggende provincier, och Estland" o. s. v. er oversættet, og en forandret Text, ligesom paa flere andre Steder, tilføjet i Marginen.) Gesandterne kunne indgaae, at Danmark vil hindre Sverriges Fiender fra at føre Munition og Undsætning af Skibe eller Folk giennem Sundet, naar R. af Sv. dertil vil være behjælpelig med Flaade og Krigsfolk. Fordrer denne Konge selv, uhindret at maatte føre Tropper og Krigsfornødenheder giennem Sundet, og derpaa „endelig urgeres", da kan dette bevilges for R. Gustav Adolfs Livstid.)

„Videre, saa framt foreslagit worden om it *general* forbund *contra omnes pontificios*, da skulle gesantherne det der medt afflegge: 1) Dette forbund ville caussere andre forbund imod og och Sverrige, lige som vnionen causerede den Beyeriske ligam, som saft ganske thvilland haaffuer ruinerit. Der nest och at dette er nochsom bekent, disse thuinde Mordige riger icke at verre bastant dersom pontificii principes sig igen forbunde mod og, och huad mand sig aff de andre Evangelische potentaters secours, om de end i same forbund indtagis, haaffuer at formode, er orbi terrarum bekendt, och og recenti experientia saa periculose demonstrerit, att wy efter denne dag ganske ingen vijt fundament der aff kænd haaffue at gierre. 2) Runde

Gallus (endoch well kunde vnderviſt hannum y dette forbundt icke at verre mentt) derwædt formodelig altereris. Dß er och ex tractatione Hagensi beviſt, kongen aff Franckerige icke ſaadan generall forbund contra omnes pontificios at ſchulle ville aprobere. 3) Skulle wy och der medt opſige det Burgundiſche forbundt, ſom baade ilde hoß uinterreſſerede kunde forſuariß och vndſchyllis, ſaa och ville cauſere de Dñtſirkerß incuſiones, ſom oß y denne tid ville foraarfage icke ringe vleylighedt och hoß worriß vnderſaatter, ſom derwædt kunde beſkadigiß, finde det vðſeende, ſom wy oß en fiende, turbulentis hiſce temporibus, eſter anden vſornøden ville paalade, wachtet huad beſuerring och vleylighedt worriß vnderſaatte kunde tilſlaae."

(Skulde fra ſwenſk Side noget forebringes, angaaende offenſiv Hielp til Eſverrige mod Polen og Danſigerne, da ſkulde Gefandterne foreſtille Umueligheden af at indlade ſig herpaa under nærværende Omſtændigheder; ved at negte ethvert Krigsſtib Indløb i Øſterſoen giennem Sundet, vilde Danmark giøre Eſverrige en ligesaa væſentlig Dienſte, m. v. Det hele Sted, dette Punkt angaaende, er overſtreget i Udkaſtet.)

"Saa fremitt och ellers nogit videre om forbund, Grenſemøde, worriß och hans kierligheds personerß ſammenkomſt, Øſterſeens dominio och deß protection, worder forregiffuen, Da ſkal det oc diſligeste affleggiß och vndſchyllis defectu instructionis. Ellerß anlangende anden god correspondentz, fuldkommen god og tryk friid och wenchſab imellum oß och hans Kierlighedt, ſampt worre eſterkommere, ſaa och beggiß wore riger, lande och vnderſaatter — — det maa geſanterne for oß och Danmarkiß Crone indgaae." m. v.

(Gefandterne maa fremdeles indgaae, hvis det fra Eſverriges Side forlanges, at Danmark ingen Fred maa ſlutte med Keiſeren, med mindre R. af Eſverrige derom underrettes, og paa fuldſtændig Maade indbeſattes med i Fredſlutningen. Saaledes ſkulde Kongen af Eſverrige egſaa underrettes om den Freds-Tractation, ſom under Churſaxiſt Magling var begyndt, og endnu forſettes, hvorhos Kongen dog vil forpligte ſig til, icke at indgaae noget Wilkaar, der kunde være Eſverriges Krone til Skade. Endelig ſkulde Gefandterne, hvis nogen Tractat blev afſluttet eſter denne Inſtruction, betinge, at man forbeholder ſig en Ratification fra danſk Side inden en vis ſaſſat Tids Udløb m. v.)

(Inſtructionen er dateret: "Givet paa Bert Slot Underſkov den 2. Decbr. 1627".)

*) Følgen af dette fra Danmark med ſaa omfattende og beſtemte Inſtructioner til Stockholm affendte Gefandtſkab ſyntes vel at love endeel til Danmarks Fordeel; ſaameget mere, ſom Guſtav Adolf fra ſin Side, allerede tidligere i Aaret 1627, to Gange havde ſendt, forſt Jonas Buræus, ſiden ſin Kammerpætre Calr

Danmarks Rigs Raad och Chansler Jacob Wilsfeldt til hande. [A.]

Om Erstatning af de jydskke Rigsraaders Omkostninger, naar de af Kongen forsvares til Mæte, m. m.

Eptherad ieg udi disse dage til Ander: aff underskedtlige personer er Adspurd om di Jydtske Raad herepther aff mig skulle hollis frii, naar di forskruißuis, Suarede ieg ded at uerre billigdt, naar di brugis udi myne privat saager, huorpa dog uille gorris en uisß tar.

Saa eptherdi ded er en sag aff importantie, saa haßuer ieg dig myn mening derpaa uillit lade uide, som du samme Raad skaldt lade forstaa: At naar di aff mig forskruißuis, mig daa bekostningen at uille staa sauit myne privat sager angaar, huorom Stadtholderen Skall fa befalling; dog at hand gør den vnderfed, at di som udi velstanden hoier end andre haßuer nyt (af) Cronen, at dii ochsa nu gorre Cronen større tieniste end andre. Och eptherdi landsdommerne och lensmenden af Jutland haßuer liid lige saa stor skade, Sa skaldu Raadit tilskriffue, at møde nogit for herredagen, at deliberere, huor høidt myne eriinder at forrette huer gang estimeris Skall, saoch huorledis dii andre hielpiß kan. Saa endog ingen haßuer større aarsag till sig at vndskildige end ieg, som haßuer myß thuende førstendom och den største deel af dette Rüge, Saa uil ieg dog pro qvota gorre aldt ded dennom beuillgiß; Och meen ieg at ingen Christianus bør sig at vndskildige at gorre sin Jessukristen hielp naar hand trenger. Geißligheden er befallid at deliberere huorledis dii fordreffne aff derriß

Vanér, ledsaget af Geh. Hofraad Chr. Ludv. Rask, til Danmark, for at tilbyde Christian IV. et Forsvarsforbund imellem begge Riger. (Jvf. Slange, S. 610. 611. Schlegels Overs. II. S. 335. Jahn, Chr. IV. Krigshist. II. S. 370.) En Tractat blev ogsaa virkelig sluttet, og ratificeret af Christian IV. i Kiøbenhavn 19. April 1628, og af Gustav Adolph, d. 28de s. M.; dens væsentligste Bilkkaar var, at Sverrig skulde sende Danmark 8, med Solfelt og Soldater bemandede Drøegsskibe til Hielp fra den 1ste Julius m. m. Men uagtet Bilkkaarene for denne Tractat fra begge Sider ubforligt nok findes angivne hos Slange (l. c. p. 617—618) skal intet Spor til Tractaten selv have været at finde i vore Archiver (s. Reedß, Repertoire des traités etc. p. 86). Saa meget er i det mindste afgjort, at „dette Forbund blev ikke siden af Sverrig holdt eller efterkommet; thi ikke saameget som et eneste Skib blev til Danmarks Tieneste udrustet, eller udi Søen udsendt, uagtet Danmark paa sin Side efterkom og fuldførte Tractaten“ (nemlig at hindre Farten giennem Sundet til Danzig og Polen, m. m.) Slange S. 618.

orden kan hielpis; naar nu sligdt pa eders side ochsaa steer, uil ded giffue en stadtlig Harmoniam. Vale, aff forssör 4 De: Año 1627.

Christian.

257.

Riigens Chanseler Jacob Wlsfeldt til hande. [A.]

Om et Paalæg af Jetebarer til Flaadens Udrustning, at udrede af Bønderne.

I morgen naar Raadit kommer sammen forend rettertingit holdis, daa skall med dennom taalig, at bønderne maa pateggis: at enhuer giffuer till flaadens Udrustning 1 lispund flesk, 1 lispund fiød, 1 tonde fauring, 1 tonde biggriin. Vden slig hielp kan man inted saa flaaden ud y sommer. Vale Aff Køben: slot den 19 Dec. Año 1627.

Christian.

258.

Friiderich Günther zu handen. [A.]

Om et Laan paa 40,000 Rtlr. af Enkebrønnen, og nogle hundrede Stykker simpelt Klæde fra England.

Ein briiff soll gemacht werden auff 40 thaussendt thaler so ich von der frau mutther gelien habe, fuhr welche summa dii Reir Rehthe bürgen sollen, dii Zehrliche Renthe soll dii frau mutther von des hausses Warenborrigs*) einkunft erleget werden.

Dem Agenten in Engeland soll geschriben werden, daß er bei dem Könige daselbst anhaltthen soll, daß er mihr mit ehliche hundert Stücken gemeine laacken endtseken wolle auff rechnung.

Ein paas auff daß skiiff so nach demselbigen laacken hin soll.

(19 Decemb: 1627.)

259.

[Til Kongens tydske Cancellie-Secretair Frederik Günther.] (A.)

Kongen meddelet ham Udsat til en Instruktion, han skal opsætte for sig selv, angaaende de Bønder, i hvilke Kongen vil assende Günther til de forenede Nederlande.

Geine Instruction sollestu abfassen.

Auff deine Person, daß du von hinnen dich nach hollandt

*) Bordingberg.

begeben solleſt, vndt bei Graff Ernſten¹⁾ vnd Donapen erkundigen, wii eß vhm *Jossia v: foßberg*²⁾ ſachen Stee bei den herren Stathe, wii auch bei anderen daa ihm lande. Vndt weill du mit ſeinem brudern bekandt biſt, ſolleſtu mit ihm reeden (ſouern er alda zu ſtelle iſt) daß mich obengemelthes ſeines Bruder proſeduren ihn viill ſachen beſremdt ſohrkommen, vndt daß ſeine verrichtung gangß nit mit ſeiner zuſage corresponsdret, ſo von mihr zu tolleriren nit iſt. Daa er ſonſten vhm ſeine verrichtung daſelbſt gefraget wirdt, ſoll er ſohrgeben Er ſei ahn dii geſanthen Chr. Lo: vndt den Braden³⁾, abgefertiget vndt Erwarthe Ihr (Sie?) Da eß ſich nun zutrige, daß ſorgemelthe geſanthen alda [wären] ſo ſoll ehr ihnen dii capita der ledhſten Legation berichten, darneben vermelden, daß ſii in privato colloquio begeret, ihre garnison ihn Croneburch vndt heſſingburch zu haben, diſtobetter ſich deß Sundes zu verſederen¹⁾, wo hrnach ſii ſich diſto better können ihn allem vohrzusehen haben.

¹⁾ Uden Tviel Grev Ernst Casimir af Nassau-Dieß, der var i Generalſtaternes Dienſte ſom Stattholder i Veſt-Frieſland m. v.

²⁾ Joſias Voßbergen var i Sommeren 1627 af Chriſtian IV. bleven udnævnt til Reſident i de forenede Nederlande; „endſkiondt jeg (til vder Aligema) fort „tilſfern harde medtaget Breve fra Hans Majestæt, hvilte jeg endnu har, hvor- „ved han gav mig denne Beſtilling; men fordi bemeldte Voßbergen var Broder „til Hr. Caſpar Voßbergen, „Staten General“, ſaa bliver han mig fore- „trukket“ o. ſ. v. (*L. van Aitzema* Saeken van Staat en Oorlog. II. Deel. (1626—1630.) p. 363. Broderen Caſpar Voßbergen er ſaaledes den, ſom ſtrax efter omtales af Kongen. L. Aligema ſelv var en indfødt Diftiker, og en Tidlang Hanſtadernes Reſident i Holland.

³⁾ Det er tydeligt nok, at Kongen her mener Chr. Thom. Seheſted og Jørgen Brahe, hvilte begge allerede i Julii Maaned 1627 havde været ſendte i et Gefandtſkab til Carl I. i England (ſeſ. *Aitzema* II. Deel. p. 362. *Slange*, ved Schlegel II. p. 338. B. Simonſen, Bidrag til Jørgen Brahes Levnet, S. 51. 52.) Gefandterne epholdt ſig i England til d. 2. Jan. 1628, da de drog over til Frankrige, hvor de forbleve til d. 25. Mai, ankom atter til England den 1. Jun., og kom forſi hjem til Danmark d. 14. Oct. 1628. (ſ. Biſkop L. Jacobſens Rigtg. over Jørgen Brahe, S. 51.)

⁴⁾ At ſende Krigſfolk fra Hølland („duysent, vijftien hondert, to twee duysent goede Soldaten“) til at beſætte danſke Feſtader, navnlig Cronberg og Heſſingborg, for at ſikre Sundet og Øſterſeen mod Keiſerens og Spaniens forhavende Planer, og det endeg ſaaledes, at man vilde lade diſſe Hielpetropper ſvarge Kongen af Danmark Troſtabeed: var et Tilbud, ſom maafkee meer end eengang under denne Krig ſkeete fra Generalſtaternes Side. Om dette ikke var Tilfældet, da den langvarige Ambaſſade af fire Herrer, ſom Generalſtaterne (Mai 1627—Juni 1628) affendte til Danmark, men ſardeles til Preuſſen

Ihm Niderlandt soll Er sich ihm einen guthen Skuster vhm-
sehen, der alhie fuhr mich arbeitthen kan, vndt ihm freie Wohnung
versprechen.

(26 Decem: 1627*.)

260.

[Til Frederik Günther] (A.)**).

Om Hjelptropper og Orlogsskibe, som man fra Holland harte tilbudet at sende Kongen.

Nachdem Joppius *) mir hatt wissen lassen, seine principalen
volthen mir eglische thaufendt man zusicken, wiand eglische orloff-
skiffe, doch das ihr nahme nicht darzu gebraucht wurde, worzu bestal-
lung zu Kopenhagen versertiget werden, worfuhr den Statthen billich
soll danck gesagt werden, wan du daa ankommest, darneben oben-

og til R. Gustav Adolf i Polen [jvf. *Aitzema* l. c. p. 255. 264. 21. Mai 1627
til Helsingør. — p. 495; paa Tilbagereisen, d. 25. Mai 1628, vare de til Maastrid hos
Christian IV. paa Kronborg] kom her til Landet: saa blev derimod det ovenanførte
Tilbud senere utrykkelig gjort Kongen ved et eget Sendebud, Hr. Laurentius
Meaer, der om Sommeren 1628, efterat Wallenstein havde bemægtiget sig hele
Meklenborg, blev sendt fra Holland til Danmark; men paa Hjemreisen stræn-
dede ved Skagen, og i Jylland blev opfanget af de Keiserlige. (jvf. *Aitzema*
l. c. p. 495; og p. 497 hans mærkelige Ytringer om Aarsagen til at Christian
IV. dengang ikke vilde gaae ind paa dette Tilbud.)

*) Dette Datum er skrevet paa Brevet, som det synes med Hr. Günthers
Haand. Man har ikke andensteds kunnet finde Spor til en Sendning af denne
Kongens meget betroede Secretair til Holland (som man efter dette Urkast
skulde formode) i Begyndelsen af 1628. Derimod ser man, at Günther
virkelig længere hen paa Høeraaret 1628 (i April eller Begyndelsen af Mai)
har været i Holland, og der underhandlet om adskillige Punkter, hvoriblandt
den vigtigste var at erholde Andviisning paa Udbetaling af 50,000 Gylde i
Afdrag paa Subsidierne („datter Ordonnantie van vijftigh duysent gulden mocht
werden gepasseert, die haer Hoogh Moghende gheconsenteert hadden te
furneren in minderinge van't secours.“) *Aitzema*, II. Deel. p. 651. 52. At
Generaltaterne i Marts 1627 havde understøttet Christian IV. med **50,000**
Gylde maanedlig, og at der for **1628** berisgedes Kongen Subsidier af
samme Beløb, hvilkte efter fornyedes for **1629**, sees af det hollandske Stats-
raads aarl. Finants-Proposition s. disse Aar. *Aitzema*, l. c. II. 452. 53 og 582.

**) Synes efter Indholdet (da her tydeligt sigtes til Holland, og det hedder om
den, til hvem denne Instruction er stilet, „wan du daa ankommest“) at
høre til foregaaende Aar. Paa Originalen har Gram skrevet: „forte 1627.“

†) Joppius von Nigema (s. ovenfor, S. 189).

gedachte bestallung zu Wasser vndt Lande mit dich nemmen, vndt dii auforderung thun, das mit dem erstem offenen Wasser diiselve Zusage müge inß Werck gerichted werden.

Weiill der Oberster Loh ein guther Soldat, alß sege ich ihm gerne geholffen bei den zugesagthen truppen, wii auch den graffuen v: Solmß.

261.

[Til Cantseren.] (A.)^{*)}.

Du skalt til dig paa en beileilige ort bestide Doctor Hans Reisen (Resen)¹⁾, Doctor Hans Michelsen²⁾ og Mester Morten, forrige Hofpredicant³⁾, og dennem Doctor Mahis angivende, som det begierit er, referere och derpaa fornemme deris betenkende. Min meening er, at uanseet Mester Jørgen gantske oscitanter Christianstads Kirke, som Kronen och riget saa store penge kost haver⁴⁾, og fremdelis koste

^{*)} Efter en gammel Afskrift, sammenlignet med en Anden af Langelæ ("ex copia").

¹⁾ Dr. Hans Povelsen Resen, fra 1597 til 1638 Biskop i Sjællands Stift.

²⁾ Dr. Hans Michelsen, var Biskop i Jyens Stift 1616 til 1651.

³⁾ Mag. Morten Madsen Peiel, var Christian den Fjerdes Hof-Prædicant 1622 til 1627 (under hvilken Tid Kongen ogsaa havde ham sig paa Fæltogene i Tyrkland), 1627 blev han udnævnt til Biskop i Aarhus, hvor han 1643 tog sin Død over en skammelig og løgnagtig Beshyldning, som af en Herremand, Erik Grubbe, blev opspundet mod hans Familie, (Jes. Pentteppidan III. 171. Zwerg. Sjæll. Cler. I. 552 til 56.)

⁴⁾ Til Anlægget paa Christianstads By og Fæstning paa Den Alie i Helge-Aa, (i Anledning af at Gustav Adolf havde 1612 ladet Staden Bæ afbrænde), udgik Christian den Fjerdes tidligste Befaling (dat. Hammer Slot) den 22. Mai 1614. Tre Aar efter (1617) gav han den nye Stad dens nærværende Navn, og den 15. Marts 1622 fik den Privilegier som Stabelfad. — Kirken, et af de største og skønneste Bygningsværker, denne Konge har ladet udføre, begyndtes der paa i A. 1618, efterat Kongen d. 13 Decbr. 1617 havde sluttet en udsærlig Contract om dette Arbejde med Bygmesteren David Nyborg (Eftaarske Tegit. Nr. IV. 165. 278. 290. 353.). Desuden finder man (i Følge Brev af 13. Mai 1618) at Rasmus Claussen, Steenhugger, paatog sig at bygge Kirkens Steenpiller, hver 10 Alen høje, af eet Stykke, foruden Jod og Capital, for 55 Daler Stykket. Endelig sluttedes den 30. Marts 1619 Accord med Jod. Laurentzen, der paatog sig at bygge et Orgelværk til den nye Trefoldigheds-Kirke i Christianstad, i Lighed med det Orgel, han havde bygget til Frederiksberg Slotskirke, for 1800 Daler, hver regnet til 80 Skilling; men uberegnet "den ydre Structur." Snekkerverket til Orgelet overtog sig Hans

vil, uden minde indviet haver, och derfor billig bør att straffis; men
 efterdi sliig indvielse skeed er, och nu intet kan corrigieris, och videre
 indvielse uden forargelse nu mere icke skee kand⁵⁾, mens mere dermed
 erratum errato vilde blive cumulerit: huorfor ieg acter samme M.
 Sorgen for samme indvielse, saa høyt skee kand, at straffe, och samme
 muletam at perpetuere til hospitalet sammested, cum tali titulo, saa
 at efterkommerne i samme by kand være vis paa at deris Kirke er
 indviet.

Af kioenhafns slot, den 29. Decembr. 1727.

Christian.

262.

[En ikke egenhændig, men af Kongen underskreuen Devisgning.] (A.)

Haffuer Konnigl. Maystet Naadigst benilget det tusind dlr: Som
 Moritz Aschenfleber¹⁾ shal ehrlige, Maa bliffue bestaindes thil
 den første May Año 1627.

Christian.

Kødt for 1500 Daler Courant, og Joh. Laurentzen paatog sig „Træverket“
 fer en lige stor Pengesum. Kirken maa 1627 for saa vidt have været færdig,
 at den kunde benyttes, og Sognepræsten Mag. Jørgen Christoffersen,
 Provst i Gierds Herred, maa have fundet for godt, paa egen Haand, at indvie
 den, efterom der allerede d. 11. Febr. 1627 er udgaaet et Brev til Biskoppen
 i Lund (Dr. Nads Jensen Middelbart), som Kongen paalægger at til-
 tale bemeldte Præst, fordi han uden Befaling har indviet Kirken. Biskoppen
 har formodentlig paa en eller anden Maade udfyldt Sognepræsten, hvilket har
 givet Anledning til det her aftrykte Brev af Christian IV.

⁵⁾ Man seer imidlertid dog, at Kongen d. 28. April 1628 har befalet Biskoppen
 i Skaaene at indvie den hell. Trefoldigheds Kirke i Christianstad, „efter som
 dette endnu ikke var skeet.“ Biskoppen udførte da omfider denne Kongens
 Befaling den 8. Jun. 1628, og udgav 1633 en Beretning om denne Hellig-
 lighed, tilligemed sin Indvielsesprædiken. (Kirkens Taarn var dog ikke færdig,
 og i Arbejde langt senere, hvilket sees af et Brev af Chr. IV. d. 24. Oct.
 1641; og endnu i Marts 1649 segte Borgemeister, Raad og menige Forger-
 stab i Christianstad Frederik III. om Hielp til at fuldføre Kirkens Taarn, samt
 til dens Ornament, og Ringmuur. Den sidste regnedes, efter en Erklæring
 af Lehnsmanden, Henrik Lindenew, at ville koste 944 Slette Daler; hvorimod
 Ebbe Ulfelt samme Aar (164) stienkede Kirken en Lyskrone, af omtrent
 1000 Rdlrs. Værdi. (Skaaanske Tegnesker.))

¹⁾ Mauritz Aschersleben til Jerstrup i Jyen, havde 1625 ægtet Ellen Gise;
 (B. Simonson om Jørg. Brahe, S. 32) med ham uddøde 1641 Familien,
 som under Frederik II. var kommen herind fra Mecklenberg. (D. Adelskrøniken.)

263. (A.)^{*)}

Instruction

auff Conrat Neell vndt Hr. Berndt von weimeren.
 Daß sii mit Brehmens Reglimendt zu Pherdt, kolben Regiimendt
 zu fuß, vnd hunicken Regiimendt zu fuß, Nach der Mark Brans-
 denburch sich begeben, vndt aldaa sich der Pässen bemedhtigen Sollen
 ahn die Streüme so nach dem Land zu holstein Sich wenden.

264.

[Ordre angaaende Rhingreven.] (A.)^{**)}

Der Reingraff¹⁾ Soll Gsliche Reuther Ihn promptu haben
 dii consoieren konnen wber dii Elbe. Der Oberster Leuthenandt
 Siithun soll 500 von den besten Soldathen mit Gsliche tage prouiant
 fertig haben Zu demselben intent.

^{*)} Egenhændigt; med Blyant. Saavel denne Armee-Befaling, uden Aar og Dag, som de følgende Nr. 263—266, tilhøre tydeligt nok A. 1627.

^{**)} Egenhændigt; med Blyant.

¹⁾ Den i Christian den Fierdes Historie kun alt for bekendte „Rhingreve“ var Otto Ludvig, en Søn af „Bild- og Rhingreven“ i Merchingen, Johan IX., af den Kyrburgske Linie af dette grevelige Huus, der allerede forekommer i A. 1070—80, og vel endnu tidligere. [3 Histor. Tidsskr. III. S. 346 har jeg, ved en Forretling med Greven af Solms, urigtigen tillagt Rhingreven dennes Familienavn.] Grev Otto Ludvig (født den 13. Dec. 1597) traadte 1526 i Christian IV. og den nederdøriske Kredses Tjeneste, som Overst for et hverset Rytter-Regiment; og fulgte, efter Krigens uheldige Udgang, i Efteraaret 1627 med Kongen til Danmark, hvor han forblev til 1628. Hans Regiment laae i Dvartøer i Tjen (Slange, S. 632), hvor han havde en Strid og duellerede med Oberst Schlammerdorf. (Zahn. II. S. 541.) Selv var han paa den Tid personlig vel agtet hos Kongen, og jævnlig ved Hoffet; jvf. S. 310. Den 24 Mai 1628 spiste han ved Kongens Taffel paa Frederiksborg, tilligemed den gamle Feldmarskal, Grev Thurn og Grev Solms. (Aitzema, I. c. II. p. 494.) Da Kongen i Jul. 1628 med en betydelig Rustning (henimod 8000 Mand Fodfolk og Rytteri paa 200 Skite) gik til Pommern for at undsætte Stralsund, var ogsaa Rhingrevens to (?) Regimenter (Slange, S. 632) blandt disse Tropper; og da Christian IV. senere i August med den største Deel af Tropperne gjorde sit Tog til Usedom og indtog denne Ø, deeltog Rhingreven i dette Tog. Da Kongen (16de Aug.) havde indtaget Wolgast i Pommern, men her blev angrebet af Wallenstein, og efter nogen Modstand indstodde sig: blev Rhingreven tilbage i Slottet Wolgast, hvor han holdt sig til den 25de Aug. Ved en Capitulation med Wallenstein fik han frit Afteg med sit Regiment til Stralsund. (Zahn. II. S. 411.) Efter denne Forf. traadte han, med Christian IV. Tilladelse, allerede i Stralsund i svensk

265. [A.]

Ein beßhell

ahn deß Reiningraßnen Obersten Leutnenandt daß selbige Regimendt strar aufbrechen soll vndt Glammenstrup folgen. ahn Obersten Kaalenberch daß Er in deß Conrat Nellen knarttir rücken soll. Ein beßhell ahn wulff von Buchwaldt daß er solches zu effectuiren beßholen wiirdt, Vndt da si vber zuuersicht das amdt nit kniithiren wolthen, soll Er dii beiden Emther Riipen vndt folding zu hilffe ruffen si darzu zu zwingen, worzu der densße secretarius Ein beßhell machen soll vndt ihm zugesicket werden. Dii auffkus von den holst: vom Adell sollen mihr auf künftigen mitwochen zu glichstadt begegnen. Ein beßhell ahn dieselbige daß si den auffkus vom landtsfeldt beieinander haben, si in dii Erbeidt zu stellen.

266.

Friederich günther zu handen. [A.]*

Schreiben (so) versertiget werden Sollen:

1. Ein Mandatum ahn daß Landt femmeren daß si mit den Pachten so si dem bisckoppe schuldich, einhalten sollen.

Tieneste. Imidlertid synes han senere (maaskee endnu i September 1628) at have været tilstede i Kjøbenhavn. (Jvf. Adlersparres Saml. III. p. 72). Det var vel omtrent ved den Tid, at Rhingreven var kommen i Mistanke hos Kongen for en alt for nær Fortrolighed med Fru Kirstine Munk, og desuden i et meget uvenligt Forhold til den udvalgte Thronfølger Prinds Christian, som han endog paa en skammelig Maade besyftede for at have villet forgifte ham. (Adlersparres histor. Samlinger. I. S. 142). (Under 2. Oct. 1628 hedder det i en Skrivelse fra Jon. Bure til Salvius: „Här (i Helsingör) är mig berättet, att denne Kongen haftver nu swäre suspicioner till Fruen *Christin* för Reingresswens skull.“) Grev Otto forblev med sit Ryttteri i Gustav Adolfs Tieneste, og stød 1634 om Sommeren i Elsas og ved Rhinen. (Elsange S. 809.) Under hans Orhold i Danmark var der bleven handlet om Egetskab mellem Rhingreven og en Datter af Feltmarskal Grev Thurn (brorom Christian IV. i Begyndelsen 1629 søgte Underretning hos den svenske Resident Joh. Jægræus. (Adlersparre, III. p. 69). Men der blev intet af; Rhingreven giftede sig siden med Anna Magdalena, en Datter af Johan Reinhard, Greve af Hanau; og hun fødte, efter hans Død (i Speier, d. 6. Oct. 1634) en Søn (Johan X.) med hvem denne Linie af Bild: og Rhingrevere uddøde 1688. (See Universal-Lex. 56 Bd. p. 932. 933.).

*) Saavel Brevet, som Udskriften, med Blyant.

2. Ein briff an den Reingraffuen daß das hoffgefunde hiiher sich verfügen sollen, und die Pherd in dii kuartiir daa sii iho seindt Steen lassen.

NB. Ihn dem titell soll er Marskalk genennet werden*).

267.

[Udkast til et Svar til Markgreven af Durlach.] (A.)

Andtwordt auf des Margraffuen Thurlachs**) fohrschlach.

1. Darahn hatt man noch keinen Zueiffell daß sii io thun werden waß sii thun können.
2. Dii flotte muß fertig sein es komme auch wii es wolle.

*) I et Brev til den svenske Secretair Jon Bure (dat. Helsingør den 2. Febr. 1628) siges: „Man säger här, att Konungen håller mykit af Reingreswen, och brukar honom för Hoffmarschalk.” Adlersparre histor. Saml. III. S. 71.

**) Markgreve Georg Frederik af Baden-Durlach (f. 1573) der 1621 nedlagde Regieringen, gik over til det protestantiske Partii og 1622 blev erklæret i Rikets Aft, anførte i Krigen med Keiseren under Christian IV. et fra Kongens Hovedsyrke afsendt bejledigt Armeecorps, hvormed han var rykket ind i Brandenburg. De uheldige Følger af Slaget ved Lutter, og den keiserlige Hærs Fremtog med Polsten, afskar Markgreven fra Forbindelsen med Christian IV. Armeecorps, og førte ham til, efter Tabet af Voigdenburg og Lauenburg, at trække sig ind i Hertugdømmet Mecklenburg, hvor han satte sig fast paa Halvoen Pöhl, men maatte blive liggende i 5 Uger, inden der kunde gøres Anstalt til at føre disse Tropper (hvoriblandt ogsaa det tapre skotske Hielpecorps var, som anførtes af den bekendte Monro) over til Bagerien. Den uheldige Efterskæbne, dette Corps siden havde, da Markgreven, der havde forstandset sig ved Oldenburg i Polsten, her blev angrebet af de Keiserlige, og, tildeels af Mangel paa Munition, maatte beslutte sig til at indstibe Tropperne i Heiligenhafen, for at overføre dem til Flensborg (jvf. S. 266, Anm. 1.), — hvilket dog kun lykkedes Jesper Friis med noget Ryttteri (10de Sept.) og Resten af det skotske Regiment (Ratten imellem 12te og 13de Sept.) — dette fortælles, mest efter Monros Beretning, hos Schlegel, II. S. 321—23. (Anm. 378). Det Forslag af Markgreven, hvis Punkter Kongen her besvarer, har uden Tvivl været et andet, end det af Jahn, II. 533—538 meddelte forstandige „Consilium“ angaaende Armeens Organisation, dat. Alsfens, 3 Oct. 1627. Dog synes ogsaa det her omhandlede Forslag at have været indgivet, efterat Markgreven var kommen til Danmark. De Ubehageligheder, Markgreven havde i Anledning af disse Uheld, som baade skotske og tydske Officiere vilde give ham Skyld for, bevægede den tapre General, som Christian IV. i øvrigt behandlede med megen Agtelse, til at tage sin Afsked og forlade Danmark, tilligemed sin Søn Christoffer (Schlegel, II. S. 324), der i 30aars Krigen faldt ved Ingelskadt 1632. Faderen døde i Genf, den 14 Sept. 1638.

3. Dissen herbst kan wehnich gesseuen.
4. Ihn Zutland seindt wehnich gute hassuen dan zu horssens vndt Olborrich.
5. Daß ist skon bestellet.
6. Darauff ist Skon order gegeben vndt mangeldt nur daß man dar-
über heldt, welches der Generall Leuthenandt muß in acht haben.
7. Di correspondensen werden genundsam gehaltthen, aber mihr
würdt wehnich gehaltthen was mihr versprochen ist.
8. Alle diverssiones so zu machen seindt, muß man tentiren. Mihr
seiindt auch genundt zugesagdt, aber nit eine gespiihret.
9. So besser dii hassuen können verwahret werden, io besser es ist;
diiselbe daa der Margraff liiget kan er zum besten machen lassen.
10. Daß Landtsold auff den kleinen Insulen können sich genundsam
Defendiren.
11. Wan soches mihr zu handen komdt, so will ich mich darauff Er-
fleeren.
12. Wan man darzu einen diinlichen keerll auffragen kan, so Soll
mit ihm tractiret werden, mit Syllischhoffuer würdt man es
nit auffmachen.
13. guthen Raadt hetthe man woll nöthig, wan man nur dii finden
konthe, dii dessen was mittheilen konthen.
14. Dii Reethe so ferhanden, müssen sonill thun als müglich, andere
würdt man nit bekommen.

1628.

268.

Friderich günther zu handen. [A.]

Ihm Niederlandt soll sihr allen dingen daß Seidgewehr nit
vergesen werden, daß dessen eghlich thaussendt mehr dan des anderen
gewehrs müge kommen. Item daß dii hellebarthen vndt partisanen
nit vergessen werden.

Rossenborrich den 5 Janv. Año 1628.

Danmarckſk Riigſk Raad till hande. [A.]

Eptherſom ded udi nogle Daage er ſaagdt heer udi byen, Henrich Randſow at uerre foruentendis, ſom haſſde med ſig capita pacificationis, der hand nu kom till of, ſagde uy til hannem of at haſſue fornommit bona nova, yded at heer ſagdis hannem at føre friidden med ſig, Suarede hand, ſig for lyckſalig att uerre at regne, om hand ſligdt med ſig forthe.

Der hand nu kam allene till of berettede hand, huorledis her: aff holſtein aff hannem haſſde begerit, at holde an om et mode imelſem Riigens Raad och dii holſteiniſke Raad, ſom om friidgmiddelen kunde tractere, begerthe derhuos at uyde om hand ſligdt motte proponere Riigens Raad. Suarede uy at om ſliggit mode waar inted at taale, niſi adſit plenipotencia Cæsarea: naar man uaar uyſ paa ſamme plenipotens, ſaa kam puncterne well fraam, Paa huilke puncter Riigens Raad ſkulle nockſom ſig paa uorriſ uegne ſalediſ erkleere, ſom ded kunde uerre forſuarligdt for gud y himmelen og werden, Huilckit uy Riigens Raad haſſuer udi en haſt laadit forſtaa *). Valet Alfen: Elot den 10 Janv. Año 1628.

Chriſtian.

*) Riigsraadet afgav endnu ſamme Dag (d. 10. Jan.) ſin Erklæring over denne Kongens Skrivſe, af ſaadant Indhold: at da Raadet havde erfaret af Henrik Rantzauſ »ſkriftlige Indlæg« til Kongen (hvoraf den udaterede Original forefindes) at der nu ikke mere var Tale om Afſtaaelse af nogen Deel af de kongelige Arvelande, eller »om den danſke Krones Regalia og Frihed i Sundet«; men at Hertugen af Friedlands Fædſerſlag, meddeelt Hertugen af Holſten-Gottorp, væſentlig gik ud paa de to Hovedpunkter: at Kongen ſkulte afſtaae Stifterne (Bremen og Verden) i Tydſkland, og udbetale en Pengesum for at contentere Keiſerens Armee i Jylland, og ſaaledes bringe den ud af Landet, ſaa var det Raadets Mening: at Kongen, ſer at paaſtynde Underhandlingerne, uden videre Communication med de hollendiſke Raad, ſirax kunde erklære ſig villig til at ſende ſine Gefandter til et aftalt Sted, med fuldſtændig Fuldmagt til at underhandle om bemeldte Punkter; ſaasnart Hertugen af Holſten, eller nogen Anden kunde bringe det derhen, at Keiſeren ligeledes »vilde lade ſine Fuldmægtige med fuldkommen plenipotens møde paa en beqvemmelig Sted.«

270.

Danmarks Riigis Raad Samdtlig tiil hande. (A.)

Riigens Raads Vetenskende os y dag tilstillet, haffuer uy Igen-
nomstet och gaadt befunden, Naar norriß tiener och Raad, Hendrich
Randhow aff Eder suaris, Eder aff os at haffue Erlangit plenipo-
tentiam at tractere friid, Naar fuldkommen plenipotens aff keyßeren
opuyssis.

Aff koben: huß den 11 Janv. Año 1628.

Christian.

271.

Friiderich gsinther zu handen. [A.]

Om en Resident, Kongen vil ansætte i Nederlandene, men hvis Navn ikke vil falde ham ind.

Ich vergaß in meinem memoriall des Residenten So ich ihm
Niederlande bestellen wolthe, es ist ein sohrnehmer man, aber der uahme
ist mir endtsfallen. Es soll mit ihm auf 3000dl tractiret werden,
Zehrlicher besoldung, Er hatt zuahr mehr begeeret, aber ich mein Er
thudt es woll darfuhr, ihnsunderheit wan er einen höehren titell be-
komdt, als nemlich Ambassiator.

Cro: den 22 Janv. Año 1628.

272.

[Til Cantsleren Chr. Friis.] (A.)

Om at samle de iydste Rigsraader og Adelsmand, saa mange tilskede ere, til et Mode i Kiøbenhavn,
for at deliberere om Raaden og Rikterne til igien at bemægtige sig enten hele Jylland, eller en Deel
af Landet.

Worriß Chanfeler H: Christian friiß och worriß Stadtholder
frans Randhou, Skal tiil en uys dag med ded første til koben: be-
skeide ded Jydtske Raad, saoch Adels saa mange ued handen erre,
Dch med dennom Deliberere qvo modo qualiter uy ded best kunde
anstille, at uy os Jutland enten ganste eller ex parte igen kunde
bemechtige, saauit gud Alsommechtigste dertil uil giffue sin Raade.
Dch eptherdi dennom er beuyst, huad folck her er y tieneften, saoch
huad folck aff Riigit kan opbringis, Saa uil derepther gorris offuer-
slag, huor man skall tage den dell der til uil fornøden gorris, icke allene

at bringe dem paa beneu, menß dennom siden at Erholde. Dy som paa samme tyd huosß denne uorriß proposition fallis at uerre tilstede, skall formanisß, at holde alting in secreto. Valet Af Naasßou 9 Martij Año 1628.

Christian.

273.

Memoriall

Paa huosß som det Jydtske Raad och adell proponeris Skall nu vdi leben:

Memorial paa ded som Delibereris skall om Jutlands Recuperation. ¹⁾

1. Huor, naar och huorledisß foldtit skall forsamlis och at ded skeer paa dii steder huorßraa dii med en slags uilind kan gaa huordt- hen dii skaall.
2. Skuder, stib og baade saa mange fornøden
3. med folk och nødtørftig Prouiantt paa dii Steder forgaaderin- gen ²⁾ skall uerre, og ded udi tyde.
4. Nogle aff Raadit och Landsaater, som med Prindgen och Riigens Maarsß kan Dirigere ded ganske Werck, som dy ded uyl foruaare.
5. Dichtige proviantt commissarier som altiing udi tyde kan anordne.
6. En Admirall offuer skuder och stib huosß Armeien.
7. En Generall Artholoriemeister, som all nødtørft y alle made anordne kan.
8. Huorledisß med Justitien hollisß skall, och huem den skall besidde.

¹⁾ Det jydske Raads Erklæring herpaa (hvoraf en Afskrift, uden Datum og Underskrift høves) gaaer ud paa at opgive Angreb paa Jylland; men anvende Alt paa at udruste Flaaden til at beskytte og forsvare de øvrige Provindser. Det hedder der: „Mens efterdi disse Rigers mægtige Ziender, som fast paa alle Sider have omspændt os, uden Trivl med det første agter at sætte udi Værk og effectuere hviis entrepriser de enten paa Sundet, eller andre Steder, at impatronere sig, haver udi Sinde: da synes os i denne farlige Tilstand ikke raadeligt at være, at G. R. M. kletter Landene, og det Folk, som til des defension ikke kan ombæres, paa andre Steder henføres. Mens at Eders Maj. stærkt udrøster og bemander sin Skibsslaade, saa den baade kunde for- mene Zienden at gjøre Landgang, saavel som ogsaa al Udføring og Traskue paa Jylland. 2. At alle Havue og Søfanter, hvor mest fornøden gøres, for- tificeres og med dette gewerbne Folk, saavel som Landfolk besættes og for- sværes; og midlertid forbier og anseer tiden indtil saalænge, Gud naadeligen vil forlene os god occasion og Tilfæld nogen „impresse“ udi Jylland at gjøre.“

²⁾ Forgaddering, Forsamling. (Vergaderung, et plattysk Ord.)

9. Huorledis Riither och knechte kan bringis op, at Marsere med de forðste.
10. Riiteried med Artholoriet, og Baagaiðheste, At forserge med hœ och haffre, paa ded sted, dii skall forsamlis, saoch paa Skuderne, om uiinden dem icke strax soie nyl, saoch indtill dii udi Jutland nogit bekomme kan.

Naastou den 16 Martij Anno 1628.

Christian.

274.

Danmarkis Riigis Raad Samdtligen tiil hande. [A.]

Om Holger Rosenkrantes Begiering at affstiges som Rigsraad, hvorom Kongen formener, kan icke videre behøver at sege, da han selv har taget sin Dimission paa en Tid da Jædelantet var i største Fare.

Wy kan Eder, worris Elffellige Riigens Raad, icke forholde at ny erfaarer, at holger Rosenkrants Jorgensen*) lader sig fornemme at uille begeere dimission; Saa eptherdi hand den sielfuer taagit haffuer, dentiid Religionen, worris persohn och hans feederne Land, stod udi største faare, Saa formener ny hannem den intet uyder at haffue at sege. Huilckit ny wiidlofftiger med hand och mund nyl udføre naar det begerris. Huad hiindtil eptherladt er, ded er intet skeed for hans siild; huilckit ny saa forteligen haffuer uillid Eder ladid forsta, Beshalendis Eder samdt och seer den Alsommedigtigste gud, forbliffuendis altiid eders welbenogen och nadige herre och konning. Aff Rosenborg den 22 Apri: Año 1628.

Christian.

*) Den berømte Holger Rosenkrantz til Rosenholm og Skaffø, som fik Tilnavnet den Lærde, (s. paa Kalloe Slot, den 14. Dec. 1574, d. 28. Oct. 1642) en Søn af Jørgen Rosenkrantz, til Rosenholm, D. R. Raad og Befalingsmand paa Kalloe, og Dorothea Lange. Holger Rosenkrantz var af Kongen den 1. Febr. 1617 udnævnt til Rigsraad, og først forlehneth med Dalum, siden med St. Hans Kloster i Odense. Om hans begierede Entledigelse fra sin Bestilling, som Kongen med Fortrydelse og Skarphed omtaler, hedder det i Provsen, Ole Winds Liigprædiken over J. Rosenkrantz: (1643. 4. S. 32.) »Men efterdem den S. Mands største inclination og Behagelighed altid havde været, at maatte fra al verdslig Omhyggelighed og Uro være forskaaet, og allene tage Vare paa hvis Guds sande Kundskab og den bedste Saligheds Fersand angaaer: Saa haver han for Kongel. Maj. været aller-naadigste Herre, paa det allerunderdanigste ladet anholde, at han fra Rogens Raads Bestilling maatte med Kongelig Raads entlediges og dimitteris, hvilket hannem og af Kongelig Maj. Anno 1627 naadigst er bleven samtykt og bevilget.«

Danmarksk Rigs Raad Samdtlig till hande. [A.]

Wii Ershaarer vdaß Ederß Christlige Vota dii fleeste derhen at
haffue nerrid dirigerit, at Chansleren H: Christian friis, Chans-
leren Jacob Wseldt, H: Albredt Skeel¹⁾ og Hendrich

- 1) Albert Skeel til Jussing, (en Son af R. Raad Christen Skeel til Ju-
sing, og Margrethe Brahe) blev født paa sin Fædrenegaard d. 23. Nov.
1572. Fra det 11te til det 13de Aar gik han i Viborg Skole, og var sat i
Huset hos Rector M. Chr. Keff. Han var derpaa igjen et halvt Aars Tid
hjemme, indtil han, omtrent 14 Aar gammel (1586) af sine Forældre blev
stiftet til Strasbourg, hvor han studerede i to Aar. Efterat have giennem-
reist og besøgt Tydskland begav han sig til Italien, hvor han blev i 3 Aar
„for Sprogets og sine Exercitiis Skyld“; derfra til Frankrige, hvor han op-
holdt sig i to Aar, og kom endelig hjem, i sit 22de Aar, efter at have til-
bragt henvend 8 Aar udenlands. Et halvt Aars Tid derefter kom han til
Christian den Fjerdes Hof (1594), og blev antaget blandt Kongens „daglige
Opvartere, som da kaldtes Jagt-Herremænd.“ Under denne hans Tjeneste
udsendtes han som Hofmester med Kongens Breder, Hertug Ulrich, paa dennes
Reise og Ophold i Frankrige, England og Skotland; hvilket varede næsten 2 Aar.
(J. Berchardsen. H. Ulrich havde tidligere, 1588, været udsendt til Straß-
berg. Ny D. Mag. IV. 167.) Efter Hjemkomsten blev A. Skeel udnævnt til
Kongens Hoffskient, og fulgte ham siden paa adskillige Reiser og Tog, baade
til Lands og til Søes — blandt andet paa Reisen omkring Nordcap (1598),
„paa hvilken Reise han var Skibscapitain.“ Han blev brugt i adskillige Wren-
der og Gesandtskaber i Tydskland, Polen og fl. Steder; tog efter 7 Aars Tie-
neste sin Afsked fra Hoffet (1601), og blev af Christian IV. „for hans troe
Tjeneste“ færlener med Riberhuus, hvilket Lehn han (som vil vare et sels-
dent Tilfælde) beholdt til sin Død, eller i 38 Aar, og efterlod sig som Lehnsm-
and et haderligt Minde. 1601 den 5. Jul. ægtede han Jomfru Birthe
Friis, „som da var i Dronning Anna Catharina Jomfrukammer“,
og havde med hende 12 Børn. Ogsaa efter den Tid ledsagede han Christian
IV. paa adskillige Reiser; saasom til Brandenburg, og 1606 til England (som
Marstall; om denne Reise, og Kongens øvrige Følge, s. Hoffmanns D. Adelsm.
I. 39. 40.) 1609, „da Compagnierne først bleve oprettede her i Riget“, satte
Kongen ham til „Ritmester over den gule Kane i Jylland“; og han
førte dette sit Compagnie i Krigen med Tyrer. 1611—12 (Breve fra ham til
hans Hustru under denne Krig, s. Ny D. Mag III. 43. 46. 49. 50.) 3 A.
1616 slog Kongen Alb. Skeel til Ridder i Gæltung, og udnævnte ham til Ri-
gets Admiral; hvilket Embede han efter 8 Aar (1624) maatte nedlægge for en
ham paakommen stor Svagthed i Benene. Efter nogle Aars Sygdelighed døde
han 1639 den 9. April paa Riberhuus, i sit 67de Aar, i sin Svigerens Man-
drup Dues Arme. Ved hans Dødsfeng vare, efter den Tids Brug, foruden
hans Hustru, hans to Døttre, hans Svoger Peder Lange med Hustru, og Datter,
ogsaa Fru Margr. v. Buchwaldt, Bispeppen, Apostheleren i Ribe Johan Pouch,
med flere andre Følk tilstede. (Rigspræd. af Dr. Joh. Berchardsen, Biskep
i Ribe. 4.)

Mandtjou tiil den formente friidh tractation med keyßeren Skulle brugis. Saa eptherdi uy samme gaadt folck dertil tienuelig befinder, saa skall di samme sig holde ferdige, at dy sig paa reisen kan forsoie, Naar og huor ded sig saa seie kan. Valete.

Aff køben. den 28 Apri. Año 1628.

Christian.

275.

Danmarkis Riigis Raad tiil hande. [A.]

Kongen forlanger Raadets Betænkning om, hvorendt der skulde være Anledning til at indremme en Vaabenstilstand under Fredsunderhandlingen, hvilket han ikke anseer for raadeligt.

Eptherdi concluderit er, huem huof friidh tractationen brugis skall, naar den epther den Alssommectigstis uelbehaag skall stillis udi werck. Och uy erre uis paa, at forend dertil enten tyd eller sted aff fiinden indrømmis, At daa bliffuer taalid om Stilstand, of dermed at opholde och Ruinere, dennom og derris faaruuther derymod at liberere, och at dii distebedre derris intent paa andre steder kan sette y uerck, huorfor Riigens Raad in hoc punctu enhuer a parte skriftlig med et ord eller thu of derris mening skall laade forstaa.

Der uyl gerris anordning at huesz XII, bred och audit paa ded tog paa Riien*) medgaar kan complexis.

Aff køben: den 29 Apri. Año 1628.

Christian.

*) Rygen. Rigsraadet fraraader i en Indstilling af 6te Mai paa det stærkeste det Angreb paa Rygen, hvortil Kongen vilde have Victualier af „Proviandt-huset“. Der anføres, at „efter visse Kundskaber“ dette Land nu er besat med 5000 Mand; og man vilde af hvervede Soldater til dette Tog i det heieste kunne stille en lige Styrke. Blev denne slaaet, „da syntes det med Danmarks Krone slet at være ude.“ Paa de „udskrevne Bønderknegte, som imod deres Villie af Landet udføres, kunde man ikke forlade sig, forend de bedre til Krigsbrug bliver vant.“ At blotte Landet ganske for det heist nødvendige Forsvar, ved at bortsende alt hvervet Fjolk, vilde være meget farligt. Da Staden nu var i Fiendens Magt, kunde man vente at de med det forste vilde angribe Krumpe og Glückstadt o. s. v. Kongen udsorte imidlertid (i Jun. og Jul. Maaned) som bekendt, sin Plan, at udsætte det af den keiserlige General Arnim belejrede og haardt betrængte Stralsund, hvilket ogsaa lykkedes, uagtet alle de Ansirengelser Wallenstein, (der selv den 7. Juli ankom til Veiren) gjorde, for at faae Staden i sin Magt. (Zyf. Zahn, II. S. 403—409). Efterat Wallenstein den 24. Juli havde ophævet Beleiringen, og 8 Compagnier

Danmarks Riigis Raad till hande. [A.]

Kongens Instruction og Erklæring angaaende samtlige Punkter, som ved Fredsunderhandlingerne med Keiseren maatte komme i Betragtning.

Worriß erklæring paa dii Punkter som Riigens Rad skulle medgiffuiss:

1. Naar en Erlliig och secker friid bliffuer concluderit, Saa uyl uy in punctu affskaffe krigisfoedit, saauiddt ded udaff festingerne kan mistis.
 2. Den Redderjeriske freiidh epther key: meening at kuytere, ded uaar of och uorriß till Ewig tiid for neer, vden at hand kunde beuyffe nogit ymod statuta imperij at uere sceed, Mens eptherdi yngen aff of kan eller ber at uerre sin egen dommer, Saa uille uy of in illo passu kon: udi Spanien, kon: udi fran: och kon: udi Polens Juditio submittere, paaded key: distemindre sig skall haffue at besuerge.
 3. Stiffterne pro me & heredibus at qvitere kan uel sfee, qvatenus ad meam personam, mens pro natis nogit att lossue, hoc est inauditum neque honestum. Och om uy endskend sligd uille indgaa, denne tiidh wiilkaar nogit at favorisere, Saa ter ingen tence, at dy sig in illo passu med uorriß samtycke allene lader Meie, mens uil haffue at Bornen stelffuer sig derpaa skal Reversere.
- Huorledis of ded nu uille anstaa, worriß Born enten med gode eller wnde dertil at disponere, ded forstaar huer erlig mand nockom.
4. Mange tonde guld at vdlössue, Seer uy ingen middell tiil, Om worriß och Cronens pardt nogen tiid skall bliffue indløst, och uy skal salvere uorriß gode naffu och richte.
 5. Ded at affsta, som H: aff Bruu: of lenge for denne krig er skildig bleffuen, seer uy inted ex quo capite key: kan miscere privata

svensk Hedsfolk den 27de vare ankomne til Undsætning for Stralsund, affseilede Christian IV. den 31. Juli herfra, for at giøre et Anfald paa de pommerse Kyster. (Zahn. S. 409—12.)

Publicis, icke heller meen uy nogid simile at funde alligeris in ullo tractatu.

6. Med Biskopen aff Brehmen bliffuer gaat at handle ymod finem tractatus.
7. Naar her: aff Lyneborg demonstrerer os allene uerre in causa, at hans Land er Ruinerit, Saa skall derpaa uyder bliffue suaarid.
8. Imod det huß Østerig haffuer ieg aldrig gjort nogen forbundt, haffuer ded ycke heller udi Synde, safrandt uorriß huß och familie for ded samme kan bliffue assecurerit.
9. At dii vdaff friidden skulle luddis, som os enten tiendt haffuer, eller weel affectionerit enten uerrid haffuer eller endnu erre, ded er nodus gordianus, huoraff man ingen exempel skall funde finde udi nogen friidß tractation.

Paa kopenhaffuen den 7 Maji Año 1628.

Christian.

278.*)

Chansleren H: Christian friiß tiil hande. [B.]

Den Medicin, som Printzerne Frederik og Ulrik, efter Kogens Forßrift, skulle bequeemme sig til at bruge, enßkiondt de nobigen vilde. Kongen vil, det snarest mueligt, sende Hertug Ulrik til Kongen af Ewerrige; og saae helst at Embusen (Wunhausen) ledsage ham.

Eptherjom *D. Arnisenius* ¹⁾ formener at uerre fornøden at her: frederich och her: wldrich udi denne tiid brugte noget, Och hand ued, at dii inted gierne uil deran med en god uillie, Och ieg inted kan uerre tilstede, førend paa Mandag midddag, mueligdt naar D: mener dennom at skulle aldt haffue brugdt medicin, Huor(for) du dennom skaldt siige, at dii dennom dertill accommoderer ²⁾.

Och eptherdi ieg achter her: Wldrich til kon: y Suerrig nu strax at forßicke, saa skaldtu med Stadtholderen taale, huilckid aff Stiiben først ferdigdt kan bliffue, som hannem kan føre offuer.

Jeg taalede med dig siiste Gang om en som hannem kunde følge,

*) Efter Klevenfeldts Afßrift af Originalen.

¹⁾ Kongens Lovsage, Dr. Henning Arnisaus. (s. ovenfor S. 76.)

²⁾ Hertug Frederik (f. 1609) var paa den Tid 19 Aar, og H. Ulrik (f. 1611) 17 Aar gammel.

om Enhusen³⁾ endelig ikke kunde blie, paa hviilken uill tenckis, at hand er tilstede naar Gud uil jeg kommer, saaframdt at samme Enhussen er forrecesset eller forreisser. Vale Aff frede. den 17 Maj Anno 1628.

Christian.

279. [A.]

Resolution

Paa den Land Zaalmeisters Bestilling.

Paa Rådzens betenkende, Jffuer Wiind¹⁾ tilstillid, en Landzens Zaalmeister att bestille²⁾ er denne vorriß Erkleering: At samme officium

³⁾ En tydsk Adelsmand, Oberstlieutenant af Artilleriet, Mor. Herm. v. Synhausen. 3 April 1630 siges om ham i en tydsk Instruction af Christian IV. for Pros Knudsen, at han var „Unsers Hrn Sohnes, Herzog Ulrichen Liebb. vor einen Hoffmeister adjungiret.“ Han fugte ogsaa senere, 1633, Hertug Ulrik, da denne gik i sarist Krigstjeneste. (Jvf. R. D. Mag. I. S. 222.)

¹⁾ Jver Wind, til Norholm, en Son af Jacob Wind til Grundet, og Else Høg, Broder til den betiende Rigers Raad og Admiral, Jorgen Wind, var født i Roskilde, d. 1. Jun. 1590 (D. Mag. III. p. 222.) Han tiende 9 Aar i Cancelliet, 1612—1621; blev d. 13 Dec. 1626 af Christian IV. antaget til Oversecretair i Cancelliet, og afgav skriftlig sin Ed for Kongen i Hovedkvarteret Stade, d. 14. Dec.. (Hans aarlige Løn var 300 Rdlr. in specie; desuden 30 Rdlr. Spec. maanedlig og Foder til 2 Heste.) Denne Bestilling forestod han i 18 Aar fra 1626 til 1644, da han blev udnævnt til Rigsraad. Han døde, som Befalingsmand over Dalum Kloster, i et Capel, som Christian IV. 1646 under sin Narværelse i Kirken skienkede ham til arvelig Eiendom; hvorimod han gav 400 Specie Rdlr. til den forfaldne Kirkes Jhaandsættelse. Hans Hustru var Hedvig Skinkel, d. 28. Juni 1667. (Klevenfeldts Samlinger.)

²⁾ R. Raadet havde allerede i en Betænkning af 6te Mai om Midlerne til at lønne de hvervede og andre Krigssold, som udtrævedes til Landets Forsvar, og hvortil den af Stænderne bevilgede Contribution ikke var tilstrækkelig, fundet det nundgaeligt at „forhoie Tolden og Accisen, saa høit og meget, som disse Rigers Undersaatter uden deres totale Ruin kunde efterkomme.“ Forhoielsen var ogsaa, som nedenfor vil sees, drøi nok; endskøndt Raadet derhos fandt sig nødsaget til at erindre om, at det maatte være Kongen bevidst „udi hvad stor Armod og Elendighed alle Stænder formedelsi denne langvarende og farlige Feide ere geraadne; saa ogsaa den meget ringe Handel „og Trafique, baade til Lands og Vands, som nu er udi disse Lande, som „dagligen jo mere og mere falder og aftager, saaledes at fast ingen Pændinge „mere komme ind udi Landene.“ Raadet stillede derhos den Betingelse, „at Kongen vilde reversere sig, at den nu saaledes forhoiede Told og Accise, som tilforn ikke har været udgivet“, ikke skulde vedvare længere end til Krigens Opbor. (En saadan Revers, som i Originalen høves, udsædte Kongen den 15de Mai). I den Anledning foreslaar Raadet Ansættelse af en „General-Krigs-

udi denne tiid er heel tienligdt, Paaded uorris Renthemeister inted med contributionen haffuer at stasse, uyder end med den norre Lehn och kofsteeder Bdgiffuer. Mens eptherdi uy of prima fronte udi samme officii forretning inted kan rette, saa maa uy derom bedre informeris, forend uy of totaliter derpa kan Resolvere.

1. Huorledis Geden skall liide, och huis commando hand skall folge.
2. Om hand skall lade indkressue contributionen, mens hand derfor skall staa.
3. Om hand Skall laade indkressue Maadskatten¹⁾, og staa for dens udgiift.
4. huilken paardt aff Armeien hand skall contentere och igen forstercke (forstrætte?) och selge naar behoff gorriß.
5. Om soldid, som langdt herfraa commanderis, skall søge hannem eller hand dem, naar dy skall betaalis.
6. Eptherdi hand sig udi Malmö skall lade finde, Och allestedz ynerden brugeligdt er, at Saalamdtiit och Justitien er sammen, huorfor, om Riigit udi denne tiid med samme pladz er tiendt, daa nil der anstillis en krigsregering, besaat med en dchtig president, fornuiftige Assessorer, en god Audithor och en tro Secretario, som udi dy sprog kundig er, som dy Nationer, heer tiene, forstaa kan.

Aff køben: den 5 Julij Año 1628.

Christian.

Zahlcommissarius“, til hvem de til Krigsudgifterne bestemte Toldafgifter og andre Paabud, af Soldere, Skrivere og Andre kunde indbetales; en Rentemeister (hvortil Niels Krag foreslaaes) maatte tillige forordnes ved Siden af denne Commissarius; og Anvendelsen af Pengene stee efter fælles Disposition og Overlæg med Rigets Marsk. Af Kongens Revers sees, at Toldforhoielsen var det Dobbelte mod tilforn af alle udførte Vare; af det Indførte skulde svares tredobbel Told, undtagen Viin og andre Drickevare, som skulde betale dobbelt Told. Desuden skulde de som udtappe Viin betale i Accise af hver Pot 2 Skilling; af rhinsk Brændeviin 4 Skilling, Aquavit 8 Skilling, af fire Potter godt Ol en Skilling; et Slagtenød 1 Rdr.; et Sviin, Lam, Kalb, 4 Skilling, ic. Hermed var ikke meent, hvad Enhver slagtede til eget Behov; Sissevarer, Speerier og Andet, som Adelen til eget Forbrug lader indføre, var ligeledes fritaget for Toldforhoielse.

¹⁾ En Madskat i Anledning af Krigen var udstreuet den 13. Jan. 1628, og en Pengeskat den 18de Febr. Uter fulgte en ny Madskat den 18de Mai, og en tredje den 8de Sept. 1628; ligesom en ny Pengeskat under samme Datum. (Jvf. Jahn's Efterretn. om de i 1627, 28 og 29 udstreue Krigsskatter. II 538—540.)

Riigens Raad som y koben: erre till hande. [A.]

Om den tötste Överste Hünedens Rytteri, og dets fremtidige Bestemmelse. Kongen yttre sit Misshag over at Henden har kunnet bemægtige sig en Gallei ved Affens, og sender et andet Skib i dens Sted.

Ederß skriffuelse hæffuer ieg ydag bekommid, och deraff edersß betænkende om hiinnekens¹⁾ Riiter forstanden²⁾. Huorpaa ny ederß icke nylle forholde, at naar y samdtlig foreeniß om en plads, huordt hen samme Riiter med nogit fodbold, uel commanderit, kan gaa, Riisgit til tienyste, at ny da dermed erre contant.

Den galleiß occupation ued affens erachter uy at uerre sted aff den store sliitighed, norre Capiteiner og søfold følger.

En aff pinasserne sender ny nu fram hermed, som kan brugis huor som den best tieniste gerre kan.

Sønderlig anfald kan paa siin inted skee om samme gaaley endstøndt er tabdt, saaframdt dy ndi landid uyll gerre nogen modstand, Befaalendiß eder hermed gud y himmelen. Aff wolgast den 10 Au: Año 1628.

Christian.

Blißuer hünedens Riiteri uel companierit saa laader myt lyffs companie till hest isen gaa med.

Tillæg til Nr. 280.

Rigsraadets Svar paa Kongens Skrivelse.

Allernaadigste Herre,

Efftesom Ederß Kong. Maytts Naadigste Skriffuelse til os formelder, att naar vi samtlichen kunde foreniß omb en Sted och Plaz, huor Hiinnekens

¹⁾ Chr. Friis, Stattholderen Frantz Ranzau og Levin Marskalk fik Brev d. 21. Juli 1628 om nogle Klenodier, som Kongen havde tilstillet Frantz Ranzau, for at sættes i Pant til »Christoffer Hunneden, Borens bestilte Overster«, og Overste Orsiller, for nogle Tusinde Mand at bringe tilveie til Kongens Tieneste. Disse Klenodier skulde imidlertid gives fire derfor ansvarlige høfstenste Adelsmænd i Gienne og Jorvaring. (Sjæll. Tegneiser.)

²⁾ Den her omtalte tidligere Betænkning af Raadet er ikke foresunden; men derimod et Svar paa nærværende Kongens Skrivelse, dat. 21. Aug. 1628, og som sædvanligt i stærke Udtryk rettet imod Kongens krigerske Foretagender. Dets Indhold og Udtryk ere af den Art, at det kan fortjene høest at meddeles.

Rytter med noget vel commandieret Svodfolk Riget til tjeneste kunde employeris, daa naar Eders Måiestat naadigst content der med. Huor paa er denne vorris underdanigste erklering: Alt Eders Maytt som en høy af Gud begaffuen 1) Herre nochsom selsuer kand eracte, att med den ringe maect, som ubi dette Rige er att til Vey bringe, ingen entreprise eller indfald kand ske, med mindre end maad ville fattigt Folk slet hazardiere 2), och der til med ruinierer y grunden di andre fattige Folk, paa di steder, som indfald stede: Thi med blotte och fritage disse obrige och beholdendis Prouintzer ald fornøden Defension, omh medlertid (det Gud Naadeligen affvende) nogen indfald stede. Thi her er nu ingen videre fremmed Svodfolk y Landet, uden en Deel af Clamensdorffs Regiment, som icke formedelsst Hindens Approchement kan ombaris af Dyen eller Samhje. Hiinnekens Rytter ere mal content, och en stor Part disarmerit og foruden Heste. Landfolket er forsagt og vilradige 3) formedelsst den Nederlag, som Eders Maytt haffuer lidt ubi Pomeran. Huor for vi underdanigst effter den Ged, som vi Eders Maytt, och Riget med, plictig er, ville Raade Eders Kong. Maytt med det første at begyffe sig med disse unge Herrer hiemb til Rigit igien, med alt huis Godfolk endnu beholdendis er, anseendis fornemblich at Eders Majstat med det ringe Folk icke kand udrette nogett imod den store Maect, som Keiseren paa di steder haffuer; och dersom Eders Maytt end skent kunde impatroniere och bemechtige sig nogle Steder, saa er det dog intet y Lengen at erholde. Her foruden ville Eders Maytt considerere den store Perickel och Fare, som Eders kongelig Person, og disse unge Herrer ubi settis, endocsaaff Eders Majstat Egen Cauallerij; thi naar di venter sig ingen Penge miere, ter di saa snart deserrere Eders May. och accordere med Hinden. Siunis os derfor underdanigst det beste middel, att Eders Majstat opdrager Kongen af Sverig Rinsgressuens Rytter, effterdi disse Lande och Riger intet formaar att underholde dennem, och intet tilsteder demb, att komme her ubi Riget miere; besfryetendis storligen att dersomb dett sker, at Landet totaliter skall ruineris och Eders May. ingen Contribution til Flodens udredning skulle kunde

1) I Udkastet var først skrevet, og siden udslettet og forandret: "en forstandig Herre."

2) I Udkastet først: "føre fattige Folk slet paa Hestbencken" (auf der Hestebank.)

3) I Udkastet først: "och ildte til fredtz."

fomme, med mere Vleilighed, jomb deraff kunde causeres. Derimod kunde Eders Maytt lade begere aff Kongen af Sverig, naar Rytterne til Pryssen nu strax bleff offuerfent, att hand paa Foraaret ville undsette Eders Maytt igien med 4000 Mand til Tuodh. Huad Hønnickens Rytter belangendis er, kunde Eders Maytt deraff beholde 4 Compaignier, och ingen videre fremmed Rytterij antage.

Belangendis Hønnickis Ryttere ville vij til eders Mayest: lyckelig hiemkompt remittere, och onsche eders Mayest: under gudh protection. Datum Kopenhagen den 21 Augusti 1628⁴⁾.

281.

Jacob Friville till hande⁵⁾.

Jacob Friville skal ved det francke Hof bevidne den gamle Dronning (Marie de Medici) sin Herres redvarende Affection, og anmode hende om at tilskrive Infantinden (Isabella) i Nederlandene, for at fermaae hende til naerligen at opgive den, som havde udspredt en falsk Efterretning om fornarmelige Drt, som Kongen skulde have yttret (formodentlig om Infantinden.)

Memoriall pa vorriß tiener Jacob friiville⁶⁾.

Epitherdi vy udi mange mader haffver fornømmid, H: Kær: den gammel dronning udi frandærighe og vel at verre Affectionerit,

⁴⁾ Der findes endnu en Betænkning af Raadet, dat. 2. Sept. 1628 paa forskjellige Punkter, som Kongen havde indgivet til Raadets Erklæring (sælgeligen efter Skrivelsen af 10. Aug. 1628); deriblandt om Hønnickens Ryttere; „om de skulle bruges, aftaffes, eller videre underholdes.“ Raadet beraaber sig paa Landets Uformuenhed til at kunne underholde flere fremmede Krigsfolk, end de nødvendige, og andrager indstændigst paa, at Kongen heller ikke vil antage flere Godfolk, end de **7000** Mand, som engang ere berolgede. Det vil være umueligt at paalægge anden Krigsskat, end den allerede for dette Aar udsættene Penge- og Madsskat; og man tør neppe vente sig at denne vil indkomme af det mere og mere forarmede Land; da den beløber sig paa hver Bønde, foruden anden Udgift og Dyng, der paalægges dem, ni Gange saa høit som deres almindelige Skat pleier at være. Man vilde desuden have ringe Tieneste af bemeldte Ryttere, dersom noget fiendeligt Ansald skeete; da den største Deel af dem ere ilde udrustede, endel have ingen Heste, og næsten Alle ingen Vaaben, m. m.

⁵⁾ Af en Afskrift efter Originalen, i Danske Selskabs Samlinger.

¹⁾ Han maa have været et Slags residerende Agent for Christian IV. i Paris (fra 1626.) „Jacob de Friville“ fik aabent Brev, dat. Wolfenbüttel, 30. Mart. 1626, hvorved han „beslilles og antages til at forrette Kongens Hver og Grinder i Frankrige, efter som det ham befalet vorder“; samt „slutelig hvad Ryt sammesteds foreskalder ved visse Leiligheder avisere.“ (Sæll. Register.)

Saa skall vorris tiener for sliig H: Ker: gode Affection paa vorre vegne betacke och vyder continuation aff Hinder begere, sa och H: Ker: pa vorre vegne Asscurere. paa aldt ded vy vyde att H: Ker: kan verre till Chre tjeneste og Welbehag.

Derhvoß skall Hand aff Hin: Ker: begerre, att Hun H: Ker: Infantinnen wille tilskriffve och begerre, at den person motte neffniß, som dii ordt herdt Haffver, at vy sliig en gammel ****²⁾ icke ville Haffve Hvoß friidhtractationen: saa thvißler vy inted att jo Hin: Ker: Infantinden vel skall erfhaare at sliigt aff os aldriig er tenckt megit mindre sagdt, Thii ded er Gud y Himmelen och hvar erlig man bekendt, at ded aldriig haffver verrid vorris maner, saaledes at tale om gemeene sold, end at siige om sliiggen persohn, med hviß forseeder vorris foreldre saog vy sielfver haffver leffvid udi stor correspondens og fortroelighed.

Saa eptherdi sliigdt deres begge Ker: till et Ewig och berømmelighdt Rastu geriicher, at sliigge skandtgester saar derriß tilbørlig lon, saa forseer vy os derfor distomehr til Hin: Ker: Dronningen udi franderige, at Hun sig herudi inted graverer, menß os udi vorris begering Wiilsaahrer, H: Ker: skall verre forseckrid, at vy altiid ygen vill gorre ded som H: Ker: til Chre, tjeneste och welbehag verre kan.

Aff Københaffu den 1 Sept. Anno 1.6.2.8.

Christian.

282.

Danmarkiß Riigiß Raad till hande. [A.]

Kongen har, som han mener, fundet en deel Artiller forbiigaade i Raadets Anordning angaaende Fjeldens Fjerkjælle, og gjer derim Erindring.

Wy haffuer aff Riigens Radh erklering fornømmid at dy samdyt denne tydh tilstandt haffuer kund taale, haffuer giordt anordning om tollens forhoielse, Mens eptherdi uy befunder en ster haab Poster Derudaff att uerre glemdt, som endnu uyll haffniß udi acht, saa uyll sliigdt endnu haffniß y acht.^{*)} Aff Køben: den 4. Sep. Año 1628.

Christian.

²⁾ Der findes i Afstriften en Figur eller et Tegm, der skal betyde en eller anden Forkorning, (uden Tvivl paa et Uqvemsord) som ikke videre kan oplyses.

^{*)} En original Erklæring herpaa af Raadet er dat. den 3die Sept. saaledes at enten dette Datum, eller det under Kongens Pres, maa være urigtigt. Rigs-

Danmarckis Riigis Raad som heer tilstede erre til handen. [A.]

Om Tropper at overføre fra Sjælland, Skåne og Småøerne til Tjen, for at forsvare dette Land imod Fienderne, hvis en streng Vinter skulde give dem Leilighed til et Overfald.

Eptherdi dette Land for siindens offuerfald sig allene att Defendere inted er Bastant, om gud y himmelen of med en streng languarrende Wiinter hiemsøge uyll, huorfor ded kriigsfolt till hest och fodh som y sieland, Skåne och småland er, saoch en deell aff samme Landes Wdskud, uyl foris heeroffuer till den tiid man erachte kan, att man dem haffuer behoff. Menß eptherdi sliigdt at sette yuerck icke er saa leet som ded er saagdt, sa haffuer uy ubi tyde uillid laade hiidkalle den siinske Adell med dennom ved Riigens Raad som in loco erre, at laade om eptherfolgende puncter taale¹⁾; huad dii nu paa samme puncter sig erklærer, ded haffuer dii of att Referere, huorhuof dii of ochsaa derriß mening skall lade forstaa.

1. Quo anni tempore man dermed begiinde skall, saat man huercken for tiilig eller for siidlig dermed begiinder, eller ded ganste forsommer²⁾.
2. At haffue Skuder och baader dertiil ued handen, saat man icke tager seiil aff dem.
3. Strax att antegue kuaarteren, uden uyl, huor folkit skall henleggis, och diidhen forordne foderallisi och Viueres, saat ingen disorder foraarjagis naar dy ankommer.

raadet forklarer: at den bevilgede Forhoielse af Told og Accise er sat paa de Species, som man ansaae det at være taaleligt for "de fattige Underaatter." At udvide den til flere Poster og til reent uundvarlige Varer, vilde være en usidelig Byrde, ødelægge al Handel, ferminste baade Told og Accise, og reent forarme baade Riidmand og Bønder.

¹⁾ Raadet besvarede disse Punkter i en Erklæring dat. Nyborg den 9. Oct. 1628 (understrevet af J. Skeel, Jacob Ulfeldt, Albr. Skeel, Mogens Kaaß, og Claus Daa.)

²⁾ Efter Raadets Mening, kunde Krigsfolket fra Sjælland besales at være i Korsør, den ene Halvdeel den 15de, og den anden den 17de December, for at sættes over til Elisshavn. Skuder og Skibe skulde Lehusmændene i Sjælland og Tjen bestille og besale, at være til Rede i Korsør den 7de Decbr., og tillige underrette Eierne om, "at de for hver Reise skal have 10 Courant Mark."

4. Wiſſe ſoldt at ordinere ſom ſtyckerne, munitionen och huad dertiil horer, ſkall fremføre och derhuoß bliiffue³⁾).
5. Paa dy ſteeder, ſoldit ſamlis ſkall, at forſkaffe brendeuud for Wachten och fordegarden, langhalm til hiitter, och foder till att ligge paa, icke allene till dem, ſom hiidkommer, menß till dem heer er, eptherdi faſt alle maa der uerre och landit Defendere, och man ynted uyde kan huor lenge eller ſtadit det waare kan.
6. At tencde paa middell tilat bringe penning tilueye, huorned mau ſoldit kan bringe paa beenen, naar man dem bruge uyll⁴⁾).

Alſſ Niiborrig den 8 Octobris Año 1628.

Chriſtian.

284.

Riigens Chanceler Jacob Wſfeld tiil hande. [A.]

3 Anledning af den Frygt, ſom de Heſte lere i, ſer et Anfalt af de Keiſerlige, derſem det ſkulde falde i en ſtreng Vinter, anſorer Kongen ſine Grunde, hvorfor han helter det ſer uſandſynligt; men derimod, om ſaadant indtraffer, ſnarere vilde benytte Leiligheten til et Anfald i Hertugdømmerne.

Discursus Senatoribus Regni tradendus.

Den ſtorſte deel her y Riigid er y den meening at ded pa underſkedlige ſteder ſkulle perichitere, om der kommer en ſterck froſt pa handen; ſed ego contrarium ſentio ex illo, at om alle, ſom kan riide, gaa eller kriibe, uil med hinanden fordt, och gerre den Deel dy ber at gerre, om ded endſſendt nogid ſjuurdt ankommer, ſaat man kan

3) De Stykker, ſom behøves, maatte tilſeß fremſendes til Middelfart, „eg med dem nordorſtige Connetabler, eg en dygtig Toimeſter, ſom overalt kan commandere.“ Riigens Mark, med Commiſſarer eg Lehnsmænd, ſkulle tilſige Præſter eg Fogder, huad Heſte der behøves til hvert Stykke, eg hvor de med dem ſkulle møde o. ſ. v.

4) Raadets Erklæring er: „At der er ingen andre Midler hertil, end af Contributionen eg Tolden.“ Man maatte derſer ſtrengelig beſale eg diire paa, „at enhver med det allerforſte lader fremkomme hvis han end reſterer; eg at Niels Krag tilſkrives, at han ikke alleneſte til den 10. December helter ſaa mange Penge inde, ſom Folket kan bringes paa Venene med, men egſaa tager med ſig over til Hyen halvtredie Maanedes Penning til alt Folket.“ Der maatte ſorges for, at fremdeles rigtig Beſoldning og Penning udredes til Folket — at ikke det, ſom var forordnet til Landſens Deſenſion, ſkulde blive Landenes Ruin, derſom ſaadant Folk ikke ſkulde blive contenteret.“ Man havde Exempel for ſig i det Folk, ſom tilſorn havde været indquarteret i Hyen, eg hvorefter Underſaatterne endnu hoitigen beſlage ſig.

komme op med 10, 9 eller 8 thussind man, unde og gode, och gud y himmelen uylle giffue syn Raade till at Jffen uille berre, da siick man nest guds hielp uell landid fraa finden igen indtill Danneuerre.

Ratio

1. Naar her ster nogen forgadering, da meen finden sliigt at sfee aff fricht for hannem, huilcken meening man med siid skulle augere.
2. Wiil dy Pacem tractere, enten Realem eller Fucatam, da skeer ded Hieme, paa huilcken tiid dii meener siig fra Riigid heel sycker at uerre.
3. Siindens soldt y Jutland er mal contant. och er inted formodtlig derfraa att enten kunde eller turde fore fraa.
4. Ded soldt for fremppe, glyckstad och y den eyen tager hand inted derfraa, eptherdi garnisonerne sammesteds erre temmelige stercke: hanß soldt udi Pommeren er langdt fraa handen.
5. siick man den ringiste fod udi forstendemmud Daa skulle ded giffue sliige extraordinarias mutationes qvod nihil supra; qvare concludo, bedre at uerre att tentere nogit om Juletyd, end y hundezdagen.

Nyborrig den 9 Octobris Año 1628.

Christian.

285.

Til Frederik Urne.

Angaaende et i Sundet anhelet lybsk Skib, som indtil vitre Oplysning skal sendes til Kiøbenhavn.

Friderich Urne med Tolderen udi Drefund skal til sig lade kalde den lybske Skipper og hannem befale at begive sig med sit Skib til Kiøbenhavn, sammesteds at forblive indtil han faaer Beskeen fra sine Rhedere om samme Skib med andre, uden dette Riges Præjudice, kan losse. At nu sliigt af Skipperen efterkommes, som forbemeldt er, saa skal han derpaa her stille Borgen, eller og borge for sig selv, og med Skibet sendes op til Kiøbenhavn.

Cronborg den 3 Novbr. 1628.

Christian.

286. *)

(Kongens egenhændige Quittering for 10 Rdlr. af Oresunds Told.)

Den 3 Novembris Anno 1.6.28. 1) haffuer Jeg annammit ty rixdaler aff tollerne udi helsingør, som dennom vdi derriß Regenskab skall gaatgorriß.

Christian.

287.

Danmarks Riigis Raad som Nu tilstede Erre till hande. (A.)

Da Kongen, under visse Betingelser, har ferundt den udvalgte Prinds Christian Malmohus, med dette Slots underliggende Lehn, og han nu begiver sig derhen, vil Kongen have en Revers udstedt af Prindsen, at han vil efterkomme alle foreskrevne Vilkaar, hvilken Raadet skal affordre ham.

Epthersom ny for fordt tiid siden norriß elskellige kerre Son Brindhen haffuer ferundt Malmohus med dessen vnderliggende husse och leen 1) paa uisse maade och maanehr, epthersom worriß udgiffuen hand derpaa vduyffer: Saa eptherdi h. f. sig nu derhen begiffuer, och ny norriß faaderlige tilsaun Realiter haffuer effectuerit, Saa nyl ny derymod haffue h. f. Revers, at alting som derudi begrebben er, aff h. f. saast och vbrødeligens skall bliffue holdid och eptherkommen. Huilckit y h. f. paa uorre uegne skall berette, och sliggen Revers af h. f. foddre och den es strax laade tilhanda komme. Valette Aff leben: den 20 No. Año 1628.

Christian.

288.

Til Frederik Hrue.

Anerkning om Hosholdningen, der i nogen Tid skal vare paa Kronborg, og om Hertug Frederiks og S. Ulrichs Værelser paa Slotet, m. m.

Esterdi Hosholdningen en Tid lang skal holdes paa Cronborg, saa skal iblandt andet bestilles at Hertug Friderich og Hertug Ulrich

*) Af Rentekammerets Archiv.

1) Af Nr. 285 erfares, at Kongen den Dag har været paa Kronborg; og man seer, at han der maa have behovet Penge, som han ikke havde hos sig.

1) Jvf. Slange, S. 639. Schlegels Overs. II. 375. Den 3. Dec. 1628 udgik Brev til endel (19) Lehnsmænd, meest i Siælland: at da Kongen har ferordnet og givet Prindsen nogle af Kronens Lehn og Gaarde „som en Deputytat“, saa er Kongens Villie, at Prindsen „herefter ingen Fortæring skal giøre paa andre Lehn“; ligesom ogsaa at „andre Kongens og Kronens Vonder og Bergere ikke skal besværes med Bognpas, esterdi Landet nok andre siere Besværinger paahænger.“ (Siæll. Tegnelser. XXIV. 201.)

skal have deres Stue der som de pleiede at være imedens de gif i Skole, og skal hver af dennem have sit Sengenammer dernæst op til, hvor inden deres Kammerjunkerne skulle ligge og Kammertieneren i Stuen, hvortil Slagbænke skal sættes, som om Dagen kan luffes; samme Kammerjunkerne skal til deres Lei forskaffes Logemente i Byen, saa at ingen Ild til dennem paa Slotter holdes uden den udi Herrenes Stue.

Min Kammerjunker skal logere udi det gewöhnliche Kammer, og skal alle Drengene logere paa et Sted, saa at de kan have dem hvor Kammerjunckerne dennem kan finde.

De gewöhnliche Gaengelier skal bruges og ellers ingen Kammere, men alle være luffte uden min sonderlige Befaling. Der skal holdes Taffel paa det Gemak tvert over for Herrerne ud til Stranden.

Kiøbenhavn den 2den Decbr, Anno 1628.

Christian.

289.

Fru Ellen Marsuin till hande. *) [B.]

Om Elieker paa Gots, som Fru Kirsten har solgt til nogle Atelemænd, og som Nogen forlanger, at hendes Moder skal underskrive. Nogen beretter om Årdsunterhandlingen, som skal begynte d. 6te Januar.

Kerre Ellen, Jeg sender dig herhuoiff nogle skeder paa noget gods, som kyrsten haaffuer soldt till vnderstedlige herremend, huilcke ieg wille, att du skulle vunderskriffue, och dem Stadtholderen tilsticke. Hcer staar ded Gud nerre loffuud endnu temmeligdt till; Raadid er nu paa Reiiisen hen ad gerre friid, Den Allsommechtigste gifue os den, som os tienlig er. Dagen er ansatt den 6. Januarii udi tilfommendes Mar, Jeg tender, att dy haaffuer ick uylt neffne dagen udi ded gammell Mar, fordi att dy haaffuer nerrid red, att derris Skelmsticker kunde inted naa lenge nock till y Mar, Menß uyll beginde ded y January Manid, som dy kan holle wd ded heele Mar. Veshalendis dig hermed gud y himmelen, aff københaffuen den 9 Decemb. Anno 1628.

Christian.

*) Efter en Afskrift af Originalen. (K. Bibl.)

290.

Frederich Brne til hande. 1)

Jemfru Marie, som har at bestille paa Cronberg, skal opbeholdes her paa Stellet, til over Helligdagene.

Eptherdi Jemfru Maarii 2) haaffuer nogit till Croneborrig att gerre och vill hiid ygen, saa Staldt du holle hinder op, med huad du kandt hitte paa, saad hun inted for hellige dagen kommer hiid igen: hun haaffuer den Postuogen fraa Crone: med, om hun begerer den strax ygen, daa kandt du siige att hesten er bleffuen laam. taler hun om andre uogne, daa kandt du siige att dy vill icke age for hiillige dagens skiild.

Aff køben: den 23 Decem: Anno 1.6.2.8.

Christian.

1629.

291.

Meiner herdkliibe Frau Mutter zu handen. [A.]*)

Da Entfrenningen stiftlig har benvent sig til sin Son angaaende et Elib, der var lagt under Beslag i Kiøbenhavn, heri skal findes Geds, som tilhører hendes Cantele, og som han beder, maatte frigives: vil Kongen bevilge dette, naar han under Ed beritter, at det er hans Eiendom.

Freundtsliche herdkliibe Frau Mutter, auß C. L. fohrschriift sihr deroselben Chanseler habe ich vernommen, daß C. L. in erfharung gekommen, daß eine skutte mit seinem gütheren alhi solthe arrestiret sein; wii auch daß er ein skiiff vermuthed mit seinen güthern belaad den, welches er begerret das es passiren muge.

Weil mihr nun in allen muglichen Dingen C. L. freundt Sohnslichen zu wiilsharen gebühret, Alß bin ich freidlich daß selbigem Chanseler seine güttther (ausgeliefert werden), so uell er bei seinem Corpor-

1) Ifte efter Brnes Copiebog, men efter en Afskrift af Originalen. (Danske Selsk. Samlinger.)

2) Hun nævnes uden Tvivl et eller andet Sted, som en af Højsomfruerne hos Kirstine Munk.

*) Efter Langeløbs Afskrift af Originalen i Universitetsbibliotheket i N o s t o d. (1751.)

lichem Eide daar thun wüirdt, daß sii ihm allein, vndt nihmandt anderß, zukommen. Befhele G. L. hiimit dem schüddß des Allerhögsten vndt verbleibe dii Zeit mineß Lebenß

G. L. gehorsamehr Sohn

Auff Kopen: den 16 Janu: Anno 1629.

Christian.

292.

Huoreppter H. frederich, H. wldrich Och thomaz Null sig skall rette. [A.]

Kongen meddelet sin Instruction, paa hvad Maade Besseffotterne (Artilleristeene) til Skibß skulle vres ved Kongens Sonnei, H. Frederik og Ulrik, og ved Peder Hall.

Besseffotteren, saa mange tilstede erre, skall deelß udi tree deell, som her: friderich, her: wldrich og Peder faldt skall rette aff paa ephterfølgende maanehr

1. dennom skall wyßis paa ded sfiibe som nu leggis ind udi haffnen ved toyhuffid, Alt wyße och laade Stoeckerne.
2. At rette et Stoecke, naar et sfiyb ligger ret eller naar ded heller.¹⁾
3. At rocke Stoeckerne ind, och gerre dem faast som dy bor at uerre vdi Soen.
4. At luke Porten och foruare dem udi en Soegang.
5. At wyße og laade med et taagell²⁾ som dertill giort er.
6. At taage lod och frud aff et stoecke. Naar nogid sfiib skall Riistis eller affriistis³⁾ daa skall En deel aff forbenente Partii uerre derhuoff indtill ded er forrettid, Og solckid deellß udi dag, saat nogle aff Arkellimeisterne och dy gamle besseffotter er huor (huos) huer aff Parterne, Och skal med dette begindis Paa tylkommendis Mandag om gud wyll.

Aff køben: den 24. Janu. Anno 1629.

Christian.

¹⁾ Naar det hælder.

²⁾ **Tagl**, et gammelt Ord, (Søl. Tagl) der egentlig bemærker en Hale, Hestehale; ogsaa: Reeb, Tong; her uidentvirl en Kest, Biffer, af det Slags, som bruges ved Kanoner.

³⁾ Naar et Skib skal rustes eller afrustes.

293.

Chansleren H: Christian friiþ till hande. [B.]

Aff dine underskedtliche breffue haffuer ieg fornommid huad for Noua y fra vnderkedtliche steder haffuer, ieg thuiffler inted att io den alsommektigste herre och gud imponerer huer negotio bonum finem, sauidt ded hans guddommelige naffuen kan komme till Chre och of till gaffu.

Den sammankunft till Wulffbeck¹⁾ giick gud uerre loffuid ret uell aff, saatt uy skylliþ gode uenner ad. Imidlertid uy naar sammen, bleff a parte Re: Sue: allehande Stadtlige forslag giordt om friidden att indga med keysseren, dog saa at hand motte haffue directionen derudi, huorudoffuer hand lod mig tilstille nogle puncta, som han mente a mea parte att nerre tienlige till friid, huorpaa ieg snarede mig samme puncter att befinde rationabiles, Mens dii puncta huorpa ieg achtede att gorre friid med keysseren naar skondt lenge siden²⁾ sendt

¹⁾ Den anden personlige Sammenkomst med Gustav Adolf paa Rignernes Grandsø bestemtes efter en Skrivelse fra den svenske Konge, som Christian IV. modtog den 2. Februar. Tidligere havde Gustav Adolfs Geheime Raad og Sendebud Hr. Christoffer B. Rasch „ligesom af sig selv“ bragt et Forslag til et saadant Møde paa Bane. (Elsø, S. 653.) Denne beretter, at Christian IV. paa Veien besøgte sin Son Prindsen i Malmø; af Kongens egne Opregnelser i Almanakken for 1629 seer man, at dette er urigtigt, da han d. 19de Febr. reisde fra Kronborg lige til Drenholt ved Smaalands Grandsø, og herfra paa en Dags Tid til Christianstad, da Gustav Adolf imidlertid ved et Bud havde begieret to Dages Opsættelse. Kongerne mødtes den 23de Febr. ved Grandsøen i Markeryd Sogn i Smaaland. (3 Calendarer d. 23de Febr.) „Drog jeg „(fra Drenholt i Skaane) till Kongen udi Snerrig, och møtte han mig y Marken vden for Blisbeck. Gaff ieg thuende Pønder, som uyste mig offuer en Aa, 6 „Dlr.“ Kongerne vare samlede i Ulföbæk (som er Prästegaardens Navn) fra den 23de—26de, da Gustav Adolf formaaede Christian IV. til at blive en Dag længere, end han havde agtet. Efter Sigvard Grubbes haandstr. Dagbog, (ved d. 20. Febr.) skulde man antage, at K. Christian om Natten havde taget sit Herberge („pernoctavit“) i Drenholt, imedens K. Gustav blev i Ulföbæk; men Calendarer viser, at ogsaa den danske Konge har ligget disse Nætter i Prästegaarden, ligesom hans kongelige Vert, (hvilket desuden bekræftes ved Gustav Adolfs Ord i det neden foranførte Brev til Drensierna.) Han havde vel ellers heller ikke givet fuldt saa store „Giæstpenge.“ („Den 25. gaff ieg till gestepenning 900 Dlr. og 40 Rosonobel aff mit Kammer, og 200 Dlr. som ieg laante aff 3ffuer Bynd.“) Og den 26de hedder det: „Drog ieg fra Blisbeck til Croneborg, och gaff en Suenst bunde 1 Dlr. en Ruds 1 Dlr.“

²⁾ „Skondt lunge siden“: (formodentlig det T. „schon långt.“)

till keyfferen, fraa huilcke ieg nu inted kunde treede, huorved ded saa bleff³⁾). Iblandt andid bleff der sagdt, at hand uille dette Werck til beste, gerre en trefflig diuersion udi Prijsen, om ieg uille staa den triidie paardt aff omkostningen. Jeg mente paa myn Wijs, at uylle hand myn Partie uel, da burde hand ingen friid at tractere med Polacken, som kan gerre keyfferen stor bliifstand y tyffland, huoruend hand aquiesserede, intill om morgenen Jeg drog bordt, Saa beginte hand altiing att repetere, och der Jeg reasummerede ded forrige Saaar, och saa at hand ingen rationibus mig demonstrere kunde, huoruend hand mig persuadere kunde att indgaa hans begeering, saa gaff hand sig udi taall och lod ded bliifue derue; haffde han inted ded tydtisse Riitherie, hand sende nu uel inted bud epther dem. At

³⁾ At Gustav Adolf kun var lidet tilfreds med Udbyttet af denne Sammenkomst, der var saa godt som intet: seer man af hans Brev til Orenstierne, (af 25de Februar 1628) hvori Gustav Adolf paa sin Maade fortæller om Mødet, og slutter saaledes: „Med eet Ord: „Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus.“ Man seer det tydeligt nok, ved at sammenholde begge Kongers Breve, at Christian IV. ogsaa ved denne Leilighed har yttret sin Mistro til Gustav Adolf og hans Politik med Hensyn til det ydste Rige; ligesom han mere undreg, end imodkom det af G. Adolf „projicterede Forbund imellem Rigerne“; som Christian IV. heller ikke med et Ord omtaler til Cantzler Friis. (Gustav Adolf yttre sig herom: „Förbundet (hvarede K. Christian) måtte ske med Ständernes samtykke; ther wille tiid till. När Jag thette såg, tackede Jagh Gudh, at Jagh fick tiga stilla.“) Han mener derfor at „enten maatte K. Christian have været drucken, da han gav Rask Commission og Creditiv, eller Rask maa have været høredvild, saa han ikke ret har forstaaet Kongen.“ (Ovenfor hedder det: „Omsider gaf Kongen i Danmark Rask ett creditiv, och Rask sade, honom wara befalt sammenkomsten att urgera . . . så att Jagh tro måste, att ther wore något åt.“) Man kunde heraf snart komme paa den Tanke: at det ovenfor S. 302 omtalte Forbund imellem Danmark og Ewerrige, i April 1628, hvis Bistkaar ingensteds findes, uden hos Slange, heller ikke er blevet definitivt afsluttet. I øvrigt sees af Christian IV. Skitsaal. 1629 at der i Febr. baade kom Brev og Sendebud fra Gustav Adolf om Mødet. 2. Febr. „Kom Kongen af Ewerrigs breff om et „Møde.“ 11. Febr. „Haftde Kongen y Ewerrigess tiener *Salvus* audiens „huoff mig, och syet mad med mig.“ — Gustav Adolfs Brev til Orenstierne er aftrykt (med Forvirring og Feil i Dateringen) i Swederi „Stedholms Magasin“ s. 1781, S. 312—14. (Vsf. Nyerups Charakter. af Christian IV. Tillæg S. VII—X, hvor han har meddeelt Stykker af begge Kongers Breve; og hans Beretning om „Christian IV. og Gustav Adolfs personlige Sammenkomster“ (Halmstad 1619, og Ulfstædt, 1629) i Skand. Literaturseft. Skrif- ter 1816 og 17. S. 114—126.)

fiinden paa disse lande anslag haaffuer derpaa er ingen thuiffuell, menß tilskiibß nogit att gerre, førend ded tøer, ded er hammeim forboden, Och naar ded teer, saa habiß ieg nest gudß hielp att ded tøer sauel for mig som for hannem, Saaat ded nest gudß hielp iugen Rod skall haaffe, saauidt aff mig kan impedieris. Jag uill holde hannem Wach for hullid, saa er ieg uyß paa Euen: lenge att holle folskid sammen ded kan han inted gerre aff mangel (paa) viueres, som nu hannem offueraltd mangler. Vale Aff køben: den 28 Febru: Año 1629.

Christian.

294.

Danmarckis Riigis Raad till hände. [A.]

Kongen forlanger Raadets Erklæring om Krigens Fortsættelse i Antækning af de af Keiseren stillede Færbetingelser; om Madsfatten, Sundtoldens Forhoielse, Told og Accise i Landet; om Adelsens Udsestelse af falske Accisebejler; om Drentolden, m. m.; Pengemidler til Krigen angaaende; om at paa-lægge Bonderne at faae Hamv, om Kundskaab, som føres Hienten fra Holland og Talsker, m. m. (3 Postscriptum: Om Den Ruten imellem Stralsund og Wolgast.)

Eptersom uy Eder, uorriß elstelige kere Riigens Raad, hiid haaffuer laadid kalle, Om denne jaarlige tilstand disse Riiger och lande nu udi sted er med eder at conferere och deliberere, huorledis uy med gud y himmelens nadige biistand kunde erholde den ringe partickel aff landid som endnu beholden er, saoch at recuperere uorre førstendomme och lande, til huiltæn ende uy uorriß mening vdi eptherfølgende puncta forfattid haaffuer

1.

Riigens Raad kan nocksom aff dii offuerskickedede punctis erfaare, huorledis keijseren achter at gerre friid, och om uy enskøndt kunde erlange sucho (sic) bene ornatam pacem med kejseren, saa faar uy dog med kon: y Spanien, kon: y Polen och ded ganske Ligistische selskab at gerre, saframdt dennom udi tiide icke dy haaffner, som dii haaffuer occuperit, icke betagiß. Huorfor oss best siiniß at befhale den Allerhøieste sagen, och udi tiide gerre dertil aldt ded menneffeligdt och mueligt er, som uy dog siiden uden tack faar at gerre, eptersom andriß exempel oss nocksom leerer ').

1) Raadets Erklæring er af 19de Marts 1629. Man finder endnu ingen Midler til at kunne forhoie de ferriige Paalæg, hvoraf icke engang endnu Alt er ind-

2.

Efterdi dette Aars Madskat udi mange perseeleer²⁾ fast ringer er end forgangen Aar, saa uil fligdt haaffuis y acht padeb floden icke bliiffuer forsemmid.³⁾

3.

Tollen udi Sundid er saare ringe anslagen, huorfor den hoc rerum statu uill forhoies.⁴⁾

4.

Udi tolrullen udi landid fiindis mange poster wdcladt huoraff udi siiste seiide gaffuis toll, huorfor dy uill nu haaffuis y acht.

5.

Der fiindis mange Adelsffersoner aff mandfoldt och kuindfoldt, som til derris gelds betaling udgiffuer zussegeddeler udi stor mengde,

kommet, eller for formodes at indkomme; men den 1628 bevilgede Contribution maa endnu for dette Aar i begge Riger vedvare, for at kunne underholde de 7000 Mand, som ligge til Landets Forsvar i Danmark. At gaae offensivt til Barts, vil man endnu fremdeles fraraade; men derimod anbefale at sætte Flaaden i den bedste muelige Stand. Kunde man ved en eller anden Diverfion bringe Zjenden ud af Jylland, vilde dette vel være godt; men det kunde da vel ikke stee anderledes, end om Morgan, „med hvis Folt han derude kunde komme“, kunde bemægtige sig et eller andet Sted ved Vesterkanten. Lyffedes dette, kunde man vel søge at understøtte en saadan Diverfion med saameget Folt, som uden alt for stor Fare kunde undrages fra Dernes Forsvar; ligesom der vel ogsaa „fra adskillige Der under Landene kunde stee Attacquer som kunde udmatte og incommodere Zjenden; men videre at foretage, end man seer Middel til at maintainere, er ikke raadeligt.“

2) Persedel, pl. Persedlar, et svensk Ord, der bemærker et eller flere enkelte Stykker, Dese af noget samlet; s. Ex. Vater eller Reifegeds, der føres paa en Bogu (Ital. pl. *Colli*) m. m.

3) Raadet mener, at da der i Madskatten skal mest mangle paa Riød, kunde man vel atter, ligesom forrige Aar, af hver heel Fæstegaard udskrive et Lispund Riød til næste Voldborg Dag; af en halv Fæstegaard $\frac{1}{2}$ Lispund, og af hver jordegen Gaard to Lispund.

4) Raadet anseer „den høie Necessitet at være saa stor, at Tolden i Sundet og Beltet, saa længe denne Krig varer, maatte noget forhoies, efter en af os understrevet Fortegnelse.“ Men hvad derved indkommer maatte allene anvendes til Rigets Forsvar; ingen Privilegier, i Henseende til Toldens Betaling maatte frankes; og „dersom det hos vore Raboer nogen Uvillie skulde causere, maatte det efter Leilighed forandres.“ (Kongen udsiedte under 24. Martis en Revers paa Forhoielsen af Drefunds Told og „Tolden paa Dren, som udfskibes“ at den kun skal være indtil Freden slutes.)

hvilket bade uorriß indkomst forringer, och y sig sielffuer inted reedsligdt er⁵⁾), huorfor y gode herrer skall tencke paa middell at sligdt kan bliffue affsaftit.

6.

Eptherdi Drentollen ringe saatt er, saoch en ringe antal aff den vdsforiß, saatt uy af samme toll liidid eller inted haffuer, huorfor den uil forhoies epter denne tiidz tilstand.⁵⁾

7.

Ded uil ochsaa fornoden uerre at imponere den gemene mand at dy Saaer hamp, och den pro qvota udi derriß landgille derriß hoffsunder giffuer, paadedes Esfarten och fiiskertiid kan bliffue ued macht.⁶⁾

8.

Vdi uorriß Elffelige keere frummodersß Vyffgedinge formercke uy store exorbitans att skee med kundskab at fore finden, saatt man fast heer inted kan foretage at finden ded So strax erfaarer, och ded aff den arfag, at lensmenden, som derpaa skulle acht haffue, erre h: kertienere, huorfor der uill en aff raadid altiit der y landid uerre, som paa sligdt och andid acht giffuer.⁵⁾

⁵⁾ Dette bekræfter, hvad Magnus Durell angiver i sin Relation, (Suhms Saml. til den D. Hist. II. 3. S. 72) at Adelen ikke allene selv var fri for Told og Accise, men endog (ved falske Beviser) befriede Andre for denne Afgift: „Naar en Adelsmand vil logere hos en Borger, betaler han sit Logement med Accise-Sedler; ja undertiden betaler han dermed sin Gæld hos Kræmmere og Kiebmænd.“ Raadet er af den Mening: „at dersom Nogen herefter kan udi saadan Falskhed betrædes, videre end til sin egen Fekes Sedler at udgive, da maatte den, som Seddelen udgiver, betale i Boder 100 Rdlr. for hver Tønde Al, eller mindre, efter hans Formue, hvis han ikke saameget formaaer.“ (Ved Forordn. af 8. Apr. 1629 indstærkedes det forhen udgaaene Forbud.)

⁶⁾ Raadet holder for, „at naar en Dre i det høieste gielder 15 Rdlr., og man da af 15 giver een, synes det ikke at høiere Paalæg kan taales.“

⁷⁾ Der kunde udgives en Forordning: at der ever hele Landet for hver Heelgaard skulde faaes 1 Skieppe Hamp, og for en halv Gaard det halve. (Forordn. herom udgif 8. Apr. 1629. Siæll. Tegnelser, XXIV. 264.)

⁸⁾ For at ikke Hendes Majestæt skulde itde optage, „at en af Raadet dertil expresse blev forordnet“, mener Raadet, det var bedst, at en af de andre Commissarier Volland, som ikke er i Enkedronningens Tjeneste, blev befalede, hvis Breve der passerede at opbryde, og i Forstningen saadan Commission hemmelig at holde.“

Huilsid alsammen y gode herrer epther sagernes wyctighed skall ponderere och betencke, och of eder betenkende derpa skriffelig lade tilfomme. Wi erre och forbliffuer eder samdt och y seer med al kongelige gunst och Raade uel benogen, bekalendis eder hermed gud. Aff Rosseborg den 14 Martij Ano 1629.

Christian.

295.

Postscriptum.

Riigens Raad at tilstille. [A]. *)

Postscriptum.

Der ligger en De ymellom Stralsund og wolgast som kallis Ruden, foruden huilsken forbenente by saach ganske pommeren ingen handel eller uandel kan driiffue, huilsken om den enten udi keysserens eller Suenstens hender geraade skulle, dette konnigrige stor Skaade skulle haaffue.

Skulle keysseren den erlange saa er hand all dy skyb som dy faller Lychters udi all Pommeren mechtig, huormed han med god leilighed mange thussin mand till hest och fods kunde offuerfette.

Suensten anlangende saa haaffuer han inted godt aff Stralsund naar han inted haaffuer samme De, ty der all kornid endeligen skall skilibs, och saldt och andre uare lossis.

Dch eptherdi uy y fiord skendt acquirererede of Jus dominij paa samme De, saa sinis of raadeligdt samme De att befestige, huorunder man altiid seker med nogle saa Smaa stibe kan ligge.

Dch haabis uy nest guds hielp of paa den kant at gorre saa fast och seker, at uy ikun saa skyb behaaffuer udi Osterjoen, och diste flere kan holde y westerjoen, saatt finden derfraa ingen securus bekomme kan.

Valete Aff Rosseborrig den 16 Mar: Anno 1628.

Christian.

*) Hører til foregaaende Skrivelse af 14de Mai.

296.

Til Frederik Urne.

Om hugget Lømmer at sende til Kiøbenhavn; hvorhen begge Printjerne, med deres Høffelt, Oprartere og Kiøffenberiente, skulle begive sig fra Årøborg.

Du skalt lade bringe af det Slags huggen Lømmer, som blev skudt paa, saa meget udi een Skude som der kan gaae udi, og den strax forskikke til Kiøbenhavn det første muligt er: Jeg mener Ijen bærer endnu at man derover kan bringe af samme Lømmer en Skude med at lade. Kammertierenen skal sig hen til Kiøbenhavn forsoie, begge Herrerne med deres Kammerjunker, Kammertienere og een Page. Prostuden, Koffen selv tredie, Kiøldersvenden selv anden, Sølvpoppen selv anden med Kiøffenskriveren, skal sig begive til Kiøbenhavn strax naar de faaer bud, og intet tage mere Løi med sig end som de kan have nodig til Skibs, hvilket de intet skal føre til Byen eller til Slottet mens ud til Toldboden, hvor der skal ligge Baade færdige, som dennem og det skal føre ud til Skibene, Herrerne kan sig begive ind paa Slottet om Binden intet blæs til Willie. Frederichsborg den 16 Martii Anno 1629.

Christian.

297.

Stadtholderen franß Mandhou till hande. [A.]

Om Dverste Holf og hans Svigermeckers Arve-Sag. Et Tillæg til Kongens Memorial til Raadet, m. m.

Jeg fandt Dffuerste holf¹⁾ heer, som begeerede at den Befaaling ymellom hans hustruiss moder och hinderß medarvinger motte gorriß tillende udi køben: huilckid uell kan ske eptherdi dy fiire aff Raadid, som y befhalingen tagen Er, dog maa uerre y køben:

Steen wilmsøn skall gorre anordning att paa Spes och Prammen, saoch hummeren, Er kaabelton noch, saoch Baade tilad føre dem vd med, paaded derpaa ingen mangell er, naar man nogenstedß skall forte.

Vdi ded memorial, Raadid tilstillid bleß, er glemdt ded store køb Suenßen gor paa øren, huilcke dy formener att uille haßue tolfrii,

¹⁾ "Henrik Holf til Skildstrup, vor Mand, Diener og bestalter Oberster": i et R. Brev til Cl. Daa, 26. Jan. 1629. Efter Freden gik han i keiserlig Tjeneste, hvor han udmærkede sig meget, blev General og 1633 Rigs greve. Han eiede Ravnholt i Byen, og hans Son, Gr. Ch. Cr. Holf til Drebygaard blev danß Greve 1676. (Vfs. D. Atl. III. 580. Meddelelser. I. 244.)

huorfor ded ochsaa uil proponeris, Jeg drager nuat heuad triggeueyle, och saa paa ueyen ad worringborre. Vale Aff sage den 16 Martij Anno 1.6.2.9.

Christian.

298.

Danmarks Riigis Raad till hande. [A.]

Replica

Paa Riigens Raads erkleering føben: den 19 Martii Anno 1629 ¹⁾.

1.

At riigens vnderfater med store gravaminibus beladen erre, ded er oß nocksom beuyst; dennom ochsaa uydere uden god maner at grave. ded er uorriß mening gausfe inted. Menß naar Adelen, dii geiistlige och uersßlige som nogen formue hæffuer, ger nogid extraordinari udi denne besuerlige tilstand, och der uaar icke saa mange vgges dags bønder frii ²⁾, daa kunde der ssee en heelhob som inted ssee.

¹⁾ S. ovenfor Nr. 294, S. 335—338. De forskiellige Puncter i denne Skrivelse til Raadet følger Kongen i sin *"Replica."* Nr. 9 og 10 høre til *"Postscriptum."* (295.)

²⁾ Det er først i sildigere Tider (ved Etatsraad P. B. Jacobsens grundige Under- søgelse) bedre, end forhen, eplyst, hvorledes det forholdt sig med den i det 16de og 17de Aarhundrede, indtil Souverainiteten vedtagne Vettelse i Stat og Afgifter til Kronen, som Adelsens Bønder nød. Saaledes som vi ogsaa her see, at Kongen udtrykkelig angiver, var det i Minideligbed kun Adelsens saakaldte Ugedags-Bønder (o: de Hæsebønder under Adelsens Hovedgaarde, som gjorde Høveri en Dag om Ugen, eller oftere, og hvortil egentlig kun regnedes de, som boede i det samme Sogn, hvor Herremændens Sædegaard laae) der vare fritagne for den i Krigstid, og ved andre usædvanlige Leiligheder, udskrevne Madskat og Pengeskate. (Om videre Indskrænkninger i denne Skattefrihed, see P. B. Jacobsens Fremstilling af det danske Skatteræsen under Christian III. og Frederik II. 1833, S. 32—37.) Grunden hertil var den naturlige, at disse Hæsebønder ved deres Høveripligt vare mere betyngede, end Adelsens øvrige Bønder, som boede i længere Afstand fra Herregaarden, og kun sielden gjorde Høveri, hvilket da især bestod i Langagter. (Jacobsen, anf. St. S. 32.) Men til denne Skattefrihed for Adelsens Ugedagsbønder hørte end videre det Bilskaar, at de (efter det sædvanlige Udtryk) havde nydt denne Frihed *"fra Arilds Tid"* (Jacobsen, S. 33.) Ligefrem herved den sædvanlige Forestilling, at Adelsens Bønder overhovedet vare skattefrie, betydeligt indskrænket: saaledes maa paa den anden Side bemærkes, at Kronens Ugedagsmænd, der hørte til Kongelige Slotte, Gaarde og Kloster, icke nød denne Frihed; (s. Kongens Udtryk, nedenfor Nr. 3;) men at de dog besattedes mindre, sædvanlig kun halvt imod andre Hæsebønder; hvilke dog overhovedet kun gave det Halve af den Skat, som Selveiere, eller jordegne Bønder maatte yde. (s. Jacobsen, S. 31.)

Wii thuiffler ganske inted, at So den Allsommæchtigste herre och gud os hielper til ded uy bør at haffue med rette, huorfor uy saa helds at den gode fortroen, imellom herre och knecht altiit uerit haffuer, motte continueris sartatecta, saar ingen aff dem nogenting sig imaginere skulle uden ded som y lengden os samdtlig tiellig uerre kan.

Alt tentere nogit senderligt med ded ringe sold nu forhanden er, ded seer uy nock inted at kunde see, uden ad man seer nogen forandring paa uerfid.

Inted desti mynder uil ded uerre forneden, at holle den ringe Armei til heft og fods sammen som forhanden er, saar naar nogen leilighed sig præsenterer, enten formedelst Morgans anterprisse, eller anden tilfaal, at man daa inted først haffuer at leede epther altiing.

2.

Madskatten anlangende, Saaframdt den, nu Paalagdt er, kan tilstrecke, saa behoffuer man inted nyder paaleg; men om den inted kan tilstrecke saa uil der tenckis pa andre middell.

3.

Tollens forheielisse udi Sundid anlangende, Saa endog forheielissen forneden er, saa er deraff inted at slutte, at nogen uden worris tollere den Skulle oppeberre, uden Raadid ued nogen anden middell til worris Persons og standis vnderholdning; eptherdi all worris indkomst ganske indiferenter brugis tell frien, at uy icke haffuer en tiener frii, der dog Madelen derres uggedagis tiener frii haffuer.

4.

Alt ded med elsiissen gaar bedre till hereptier, derpaa kan worris Stadtholder haffue acht, och ued retten dem som sig ubilligen beteer lade forfølge.

6.

Drentollen angaaende, sa ligger der liided macht paa, huad en ore geller udi indskid, ty om den icke gaalder 6 daler, daa kan dersfor den uel fortollis med 2 dl. Naar uy skall købe nogit, ihuad ded och uerre kan, saa saar uy at contentere købmanden, enten ded haffuer kost hannem liidid eller megid, huorfor uy erachte vnødigt at uerre (formener ochsaa ded inted at see) at laade købmanden uide huad

indkøbid er: Skulle ded practiseris, daa uille oren som befommis̃ udi saagefald enda løbe ringer y tollen.³⁾

7.

Bliſſuer udi ſyn werd.

8.

Naar nogid heerepther aff frummoderſ lenſſmend forſømmis̃, ſom oſ och Riigit gaſſnligdt uerre kan, ſaa uyl uy en (af) ederſ middel derhen forordne; med commiſſariernis inspection ſammesteðs er uy inted foruaarid med.

9.

Naar uy ſeer nogen commoditet paa den De Ruden, ſa ſkall den haſſuiſſ y acht ſauit ſke kan.

10.

At nogen toll aff oren eller nogen waare aff dii Suenſke ymod fordragid ſkulle tagis, ded troer uy inted, Riigenſ raad̃s mening om oſ at uerre; Menſ norriſ mening er, at riigenſſ vnderdaan ſom med dennom handler den ſkall vðlegge, eptherdi kon: udi Suerrig ſaledis tollen oppeberrer ſine ullo discrimine. Guildid alſammen er korteliigen norriſ Replica paa ded ſuaar y gode herrer oſ tilſtillid haſſuer. Beſaalendiſ eder hermed gud den Alſommechtigſte forbliſſuendiſ eder ſandt och y ſeer En Raadig herre och konnig.

Aff Roſſenborrig den 22 Martij Anno 1.6.2.9.

Chriſtian.

299.**)

A Ma treschere femme fyrſtina Muncke. [B.]

Kongens Datter Anne Cathrine ſkal endnu ille ſendes til Eſſverige; men dette for det forſte beror, indtil Kongens Hiemfem̃ fra en Reiſe.

Hierte kere Kyrſten, Eptherdi jeg fornemmer Wynteren endnu at holde an udi Eſſverrig ſaat ded er endem̃und beſuerligt at reiſſe,

³⁾ Den 25. Mart. 1629 udgiſ Kongens aabne Brev til alle Tolbere i Danmark, om at oppebare „en halv Rigsdaler ever den forrige ſædvanlige Told af hver Ore, ſom udfibes“, eſter Rigſraadets underdanigſte Bevilgning paa denne Tolbforhoiſe. (Eiæll. Tegneſer. XXIV. 259.)

^{*)} Eſter Schlegels Afſkriſt af Originalen eller en noiagtig Copie. Originalen var ſermodentlig det Brev, der med flere af Chriſtian IV. egenhændige Breve ſolgteſ paa Klevensfeldts Auction. S. Museum Klevensfeldnianum, 1778. p. 256. Nr. 33.

dertilmed sigiſt heer for uyst, Dronningen at uere kommen y barſjelsfeng och faat en Søn, huorfor Anne Cathrine ſtall fortøſſue heer ¹⁾ indtil Gud uil jeg haſſuer ſulendt denne Reiſſe, huorpaa jeg y dag med Guds nades hielp achter at beginde ²⁾, beſthalendiſt dig hermed den gode gud, forbliffuendiſt indtil enden dyn kere och troe hoſſbunde. Af Roſſenborrig den 24. Mart: Año 1.6.2.9.

Chriſtian.

¹⁾ Anne Cathrine, Chriſtian IV. Datter med Chriſtine Munk, født (eſter Kongens egen Optegnelse) den 10de Aug. 1618, blev ſom Barn forlovet med Statholderen Frantz Rantzou, der omkom 1632 (den 5. Nov.). Som det ſeder, var det iſar Moderen, der onſkede ogſaa at ſende denne Datter til det ſveuſke Hof. (Seſ. Nr. 304, hvoraf ſees, at een af Kongens Døttre, nemlig Eliſabeth Auguſta, tidligere har været ſendt til Dronningen i Sverrige.) I et Brev, dat. 13. April 1629 ſriver den bekiendte Eph. Ludv. Raſch (eller Raſche) Guſtav Adolfs tydſke Raad, til „Fru Chriſtine, Grevinde af Slesvig Holſten“, „at Kongen af Sverrig ventet med Forlangſel, at hun ſkulde ſtikke ſin Frøken „Datter derover, ſom hun havde foreſat ſig og tilkiendegivet; det „vilde være Hs. Maj. Kongen af Sverrige kiært, om det maatte ſkee; og hvis „noget ſkulde være kommet imellem, ſom Kongen ikke kan troe, onſkedes, „at dette maatte meddeles Overbringeren af Brevet, Kongens Kammerjunker.“ (Eſter en Optegnelse af Gram.)

²⁾ Maafkee ſigter Kongen til det Soteg, ſom han, men forſt noget længere hen (i Begyndelſen af April) gierde til Wiſmar og Lybek. Det er ikke for den 31. Marts, at man finder følgende i Kongens Skrivecalender for 1629: „Seilede ieg med Flaaden fraa Kopenh; paa Beyen til Wyſmer, och kom om aſtinen vnder Mon.“ Videre indeholder Calendaren følgende om dette Tog: 2 April. „Kom ieg ind udi Wiſſmar Haſſuen, och bleff Nogens Seſters Arm ſtødt aff for Skandſen thuerdt offuer fraa ved Huſſ Poll.“ — Ved Wiſmar blev Kongen ſiggende til den 8. April. „Seilede jeg hen paa Reiden for Lybek, och kom Naadet til mig derud.“ Den 9de og 10de var Jacob Niſfeldt hos Kongen paa Flaaden; den 11te Apr. findes antegnet: „Waar Jacob Wiſfeldt och Levin Marſſalk paa Spes hneff mig, huor den Form af tractationen ymelſom mig och Keyſſeren bleff ndkaſt.“ Den 11te forlod Kongen „Neden for Traaminde“, og ſeilede over til Lolland, hvor han den 12te gik i Land ved Nodby. Her lod han ſine Sonner Hertug Frederik og H. Ulrik blive tilbage: „och drog ſaa till Raſſou, huor ieg fand Chanceleren og Levin Marſſalk.“ (Seſ. Jahn, II. S. 464, hvor han ſriver „fire af Geſandterne.“) I Raſſou blev Kongen til den 14de. Fra denne Dag er den af Kongen udstedte „Memorial“ eller Inſtruction (paa Tydſk) til Underhandlerne i Lybek, angaaende de ham forelagte præliminaire Fredsvilkaar; (ſ. Jahn, S. 517. 48. Den findes i Haandſkr. Nr. 2624, Quarto, i det Kongel. Biblioteks ældre Samling.) Den 14de reiste han til Nykøbing; den 15de herfra til Bordingborg, og den 16de til Kiøbenhavn.

300.

**H: Christian friiß, Jacob Wlfeldt, H: Albret Sfeel Och h: Lewiin
Marfalk till hande. [A.]^{*)}**

Kongen meddeler de ovennævnte Gesanter ved Fretsunderhandlingene i Lübed sin Instruction, angaaende Hertug Frederik til Holsten-Gottorp; og beretter om en fransk Ministers Audiens.

Wy kan aldrig sultacke den Allerhoieste, att alting er endnu gud verre loffuet vell, Gud giffue alting en god ende, hans hellige naffn thil loff priiß och ære. Rigens raad, som tilstede erre, haffuer holdt an huos mig, nogid at mitigere Hertug Fridrik aff Holsteins Sag, Eaa Skal y paa den eder engang giffuen erklering saa lenge sta, som ymmer mueligdt er, menß H. Fridrik af Holsten underhanden lade forsta, at hand sig accommoderer y andre maader. Valet Aff feben: den 20 Aprilis Anno 1.6 2.9.

den fransosiske gesanter haffuer hafft Audiens y dag¹⁾ och proponerit alting paa en sonderlig maaner, huad wiider forrelober giffuer tyden, eptherdi hannem er sagdt, att hand sit angiffuen schriftlig skall offuergiffue.

Christian.

301.

Frederich günter. [A.]

Kongen vil have et Brev orsat til Grev Ernst og Grevinde Sophia Hedvig af Nassau om hans to (næstældste) Døtre, som i et Par Aar havde været hos dem i Jüdeland, og som han nu ønsker tilbagesendte. Befalingen angaaende Elabet Spes, som skal afbente dem, m. in.

Schreibe an graff Ernst vnd seine gemahll

Daß ich nuhmer meine kinder, sodaa ein zeitland gewesen,

*) Dette Brev er af Kongen tilbeeds chifferet, men Oplosningen, med Cantzler Chr. Thom. Sehesteds Haand, findes paa et indlagt Blad.

1) I Calendaren findes under 21 de April: "Drog ieg fraa Freder: till Københ: Samme dag haffde den Fransosiske Gesanter audiens." Det er vel ikke afgjort om denne Gesandt har været den samme, som Ambassadeuren Louis des Hayes de Courmessin, der senere kom til Københ. (i Slutningen af Jun.) og reiste den 14 Jul. over til Kongen i Holsten. (Bef. Ryer up om Christ. IV. S. 70—74.) I Calendaren findes: Den 12 (22) Jul. "Haffde den fransosiske Gesandt Laheii audiens" (i Eutin.)

wiiderum zu mihr begeere, vndt si a parte danken, daß si diselben so lange bei sich gehabdt. 1)

ahn si soll erwehnung gescheen weill ihre thochter nuhmer todt 2)
vndt si mit frawen zimmer nu nit mehr zu belaadn

Begeere daß si eine dchtige frawe mit diiselden woltbe fordtsticken, man wollthe si contentiren.

ahn Schultzetum daß er ihrer verzeehrung halber richtigheit Mache, vndt Es den zölneren ihm Sunde zussicken

Ein sepaß auff daß Skiff Spes

Ein Briß an den Skulmeister Viemannum daß Er sich mit woldemaar Christian soll heruber versigen.

Ellensburg 15. Majj 1629.

302.

Til Frederik Urne.

Om en af Fru Kirstens Jemfruer („Stummet Dorthe“) som Urne skal holde herte sea Arosberg Slot.

Jeg haver spurgt at den Danneqvinde, stumpet Dorrete,*) af Kiøbenhavn, skal sig understaae at drage til Cronborg, da hun dog veed hendes gode Rygte hos mig, hvorfors du hende intet skal stede at komme op paa Slottet, saa længe du kan holde hende derfra med gode, da kan det blive derved; medens om det intet kan længer naae til, da lad dennem ifkun min befaling forstaae, om vi skal længe forliges sammen. Euenborg den 17de Maji 1629.

Christian.

1) Christian IV. havde (i A. 1627?) sendt sine to Døtre med Christine Munk, Sophia og Eleonora Christina, for at opdrages hos Kongens Søsterdatter, Grevinde Sophia Hedvig, som var ældste Datter af Hertug Henrik Julius af Brunsvig og Christian IV. Søster, Elisabeth. Sophia Hedvig var (siden 1607) gift med Ernst Casimir, Greve af Nassau-Dieß, der var f. 24. Dec. 1573, blev Generalskaternes Stattholder i Frisland 1620, og faldt ved Belæringen af Ruremonde 5 Jun. 1632. Hun selv var født 1592 og døde 1642. (Om „Børnenes“ Sendelse til Holland s. Kongens Yttring i et Brev af 4 Nov. 1627. ovenf. S. 290, 91. Jvf. ogsaa Slange, ved Schlegel II. S. 346, 47. Anm. 13.)

2) Det er ikke let at sige, hvad hermed menes; da man i Stamtaavlerne erer det Nassauiske Huus ikke finder andre Børn af Grev Johan Casimir og Sophia Hedvig, end deres to Sønner. Dog taler Schlegel, II. 317, om „to af Jytskindens egne Børn, som med Enden af 1628 døde af Kepper.“

3) Hun forekommer i tidligere Breve af Kongen, Kirken Munk vedkommende; ligesom ogsaa den ovenfor S. 331 nævnte Jemfru Marie.

303.

Danmarckſk Riigſk Raad ſom telſtede erre till hande. [A.]

Kongen beſvarer de tiſkedesarende Rigsraaders Erklæring angaaende Jærens Afſlutning. Den til Erſatning for Omkoſtinger i Anledning af Rigen anſlagne Sum befinder Kongen at være utilſtrællelig, endog blot til at erſatte hans eget Tab ved at miſſe det brundvigſke Laan, m. m.

Wy haſſuer paa worriſ ſuar, uy eder y worriſ tilſtillede paa den friidz tractations adimplering fornommid eders vnderdanigſte erklæring, Saa endog ded nockſom vdførlig vdførdt er, Saa befinder uy dog, of dermed hoc rerum ſtatu Liidid eller inted at uerre tyendt, Vdi betrachtning, at naar uy gør computum paa den Brunſvigſke Summa ¹⁾, uy miſter paa worriſ pantis, hand och ſegels indløſſing, Soldaternis aſtafning och affregning, Och paa her: pre: och her: wl: med dii andre børns contentering, Saa kan eders forreſlagen Summa inted naa worriſ vdlagde penning end ſiige uyder, Huorfor uy ul ded haſſue henſtillid til menige Riigens Rads Discretion, huilken uy forhabiff ſadan at finde, ſom den paa alle ſider Rationabil uerre kan.

Riigens Raad ſkall uyſ befinde at uy all den dell, of bona cum Ratione kan demonſtreris of att finde indgaa, at uy altid of dertill accommodere ſkall. Valet.

Paa ſcerſtrup den 18 Maij Anno 1629.

Chriſtian.

Tillæg til No. 303.

De lybekſke Fredsunderhandlinger ere, ſiondt uden diplomatif Indſtaaenighed, dog efter Kilderne og i det Hele noiaagtigt, fortalte af Zahm, (Chriſtian IV. Krigshiftor. II. 440—472.) ligesom tidligere af Slangé, S. 650—76. 3

1) Formodentlig ſigter Kongen her til den Sum af 300,000 Rdlr., ſom han allerede den 7. Jan. 1623 havde laant Hertug Frederich Ulrich af Wolfenbüttel, og hvorfor denne havde pantsat Amtet Syſte til Kongen. (Jfr. S. 151.) 3 de af Wallenſtein og Tilly ſerſt foreſlaaede Fredsbeſtingeſer indeholdt den 5te Artikel: at Kongen af Danmark ſkulde holde Hertugen af Celle ſtadesløs for den Deel, han havde maattet tage i Krigens Byrder, og det Tab, han ved den havde lidt. Man eygav dog denne Fordring, og Artikelen forandredes i den Lybekſke Fredsſlutning derhen: at Chriſtian IV. i denne Fred afſtod ſin Fordring paa de 3 Tonder Guld (ſom Hert. Fr. Ulrich dog paafod, vare rigeligt blevne Kongen erſtattede, under den Tid, at han laae med ſit Forretsquarter i Wolfenbüttel;) og overlod den til Keiſeren, ſom igien ſienkede den til Tilly. (Jvf. Fr. v. der Decken Herz. Georg v. Braunſchw. I. S. 101. 281.)

Kongens egenhændige Breve findes kun ganske lidt til videre Oplysning af disse Forhandlinger; derimod vil det foregaaende Brev, som maa være stilet til de tre Rigsraader og Underhandlere, Ch. Friis, Jacob Ulfeldt og Albert Skeel (thi flere vare ikke tilstede hos Kongen paa Kierstrup) behøve og kunne modtage noiere Forklaring ved et Par Archiv-Documenter, sammenholdte med Kongens Optegnelser i Skrivealenderen. Christian IV. var den 11te Mai reist fra Kiøbenh. til Korsør, og kom den 12te til Ellensborg (Holskøbenhavn) ved Nyborg, hvorfra han den 15de reiste til Svendborg. Den 17de (hedder det i Alenderen) »kom Commissarierne fraa Lybeck med frits tractationen«; (nemlig saaledes, som den af de keiserlige Subdelegerede, Wallensteins og Tillys fuldmægtige Sendebud, var underskrevet den 12te Mai.) Den 18de drog Kongen over til Kierstrup (siden »Baldemars« Slot) paa Taasing, hvor Fru Ellen Marsvin opholdt sig; og her forelæste samme Dag de ovennævnte tre Rigsraader ham Tractaten, hvorpaa Kongen erklærede, at ville ratificere og underskrive den, naar Rigsraadet vilde skriftlig meddele ham Grundene, hvorfor det havde tilraadet at slutte denne Fred; og derhos tillige bevilge de fornødne Contributioner til Erstatning for det, Krigen havde kostet Kongen, m. m. Dette besyrfte ydermere, at Christian IV. — uagtet den store Forskiel imellem de forrige, af Wallenstein fornemmelig dicterede haarde Fredsvilkaar, og de yderst lempelige og taalelige Vilkaar, som de Keiserlige nu vilde gaae ind paa — ingenlunde vilde forpasse sig med at slutte Freden; ligesom ogsaa Kongen, der ikke havde villet indgaae nogen Aabenblyse imedens der underhandlede, vedblev til den yderste Time at føre en activ Krig, saavidt hans Kræfter tillod det.

De tre Rigsraader besvarede strax (dateret Kierstrup, 18. Mai 1629) Kongens Rescript, og gave ikke allene Udsgt til, at Raadet vilde opfylde Kongens Forlangende, i Hensende til Betænkningen angaaende Fredens Slutning; men ogsaa til en Bevilgning af 1,000,000 Rdr., at udbetales til Kongen inden to Aars Forløb, og hvortil Bidrag maatte udskrives blandt alle Kongens Undersaatter, saavel i Danmark, som i »Fyrstendømmerne.« Det er denne Erklæring, som Kongen endnu samme Dag har besvaret i den foregaaende Skrivelse (Nr. 303); og inden han afsæilede fra Svendborg, medgav han de tre Rigsraader en »Memorial«, eller Fuldmagt (paa Tydsk) til det danske Gesandtskab i Lybeck, at slutte og underskrive Fredstractaten, saaledes som den var bleven Kongen forelagt. (Dette Brev, »givet paa Skibssprammen for Svendborg den 19. Mai 1629«, findes i Haandskr. Nr. 2624. s. ovenf. S. 343. Num. 2.) I Skriveal. har Kongen herom antegnet den 19. Mai: »Underskrif ieg Commissariernes Memoriall, och scilede saa aff med Armeien hen ad det Forstendom Sleffuig, och kom y Land ymed Kiocken waar thu om Matten ued Dyttebylle Land.« (s. nedenfor S. 356.) Den af Christian IV. forlangte Erklæring over Grundene til at indgaae Freden, afgav Rigsraadet d. 30. Mai (»Kigens Raadz Motiuer, huorfor Hans Mayt. Freden skulle indgaae och bewilge. dat. 30. Maj Ao. 1630.« Orig. underskrevet af 13 Rigsraader, i G. Arch.) Kongen modtog den (efter hans egen Antegnelse) den 4de Jun. i hans Quartier

paa De i Angeln af Fr. Albert Steel og Claus Daa. Den aftryktes her, ikke blot for en Deel af Indholdets Skyld, (der bl. a. oplyser et og andet i Rigsraadets politiske Anstuelſe af Forholdene, ſaaſom til Sverrige) men ogsaa ſom et Exempel mere paa den maadelige Evne og Sprogſærdighed til at ſaſatte ſaadanne Documenter, der ofte nok rober ſig i Rigsraadets Forhandlinger med Kongen.

„Stuormæctige Høyborne Herre, Allernaadigſte Koning,

Efterſom eders Ko: Ma: naadigſt er Begerendis voris vnderdanigſte betenkende, for huad Marſager vi Eders Ma: thil denne Freds Tractation och Adimplierung haſſuer thilsraad: Saa ibland mange høynvichtige Motiuer of dertill att raade althid haſſuer beuegitt, Erre diſſe di førnemſte.

I. Guds Chris och voris chriſtelige Religions Conservation og exercitium vdi diſſe lande og Riger, ſom allermest och för althing vdi denne Sag berd att Respecteris, huilken, derſom Freden bleff vdslagen, vdi holftein och Zulland ſine omni dubio wille turheris och Forandris, efterſom af Jeſuiterne dieris Intention och Prathiker nochſom er notorium.

II. Dernæſt ſaa haſſuer ed: Ma: Stnor aarſag Freden att Indgaa och acceptere, och er for Gud, den ganſke werden och Poſteritet excuserit, Anſeendis att Gud den allerniſſte, nu den ſterſte ned och Fare er Forhanden, ſkinbarlige ſaluerit Eders Mayts kongelige Stand, lande och Riger, och derhøes obenbarer, huad aſſiſtenz, hielp och secours Eders mayt: aff Eine Allierte och conſoederatis haſſuer att foruente; thi att endog di alle gierne ſaae, att eds: Ma: dette werck ſchulle continuere, och derfor eds: ma: med idelig och variis promiſſis opholder, paa det di vdi ſaa maader kunde naae dieris Dessein, och frigs Laſten fra dennem och dieris lande Diuertere, huortill Brugis adſchellige concilia, intelligentiae, correspondentia, Ja Store herrers daglige officianters corruptiones, ſom mange Herrers hoſſue och concilia penetrerer, følger dog Ingen anden Media, end ſom thilforne. Wanſect att E. Ma: mid ſine Gefante och idelige ſchriſſueller dennom E: Ma: och diſſe lande och Rigers yderſte Daare och pericle haſſuer demonſtrerit, bliſſner dog in effectu intet præſterit. Och om endſchent mere subsidia vdsloſſuis, ſchere det dog med diſſe conditioner och vilkor, at E. Ma: aldrig ſchulle were mechtig nogen Mechort att ſlutte, med mindre den aff dennom ſchulle approberis och ſambtæctis, ſom di dog inthett gierer. Huilſchett langſomt will

bliffue att foruente; thi deres Status, lande och Riger er langt fra keiseren beliggendis, och vid denne frigs continuation mere conserueris och forserkis; och er storlige att forundre, huorledis eds: ma: Hast allene nu paa Femte Mar haaffuer ført denne store och mechtige Feide imod den Papiistiske liga; huorfor di med Rett og billighed sig offuer E: ma: intet kand haaffue att beklage, Epterdi di pacta och Foedera, med dennom er oprettet, ere Reciproca, och med sodan schell att holdis och forstaais, saafrembt di vbloffuede Subsidia vdi rette thide Frembsom. Och er derfor E: ma: in tali passu icke videre obligeritt, End Rationes Foederis et Status Regni Vestri admitterer och vdfressuer; thil med saa ere di vdi Freden indtagne, om di dett begerer. Herforuden er dette att betrachte, huorledis nu keiseren offuer ganske Tytskland dett Edictum ahnlangende det Geistlige goedtis Restitution haaffuer ladet publicere, som Stuur Skaade och alteration paa Religionen hoes di Tydsche Furster foraarjager: haaffuer dog Iugen aff dennom haaff bud hoes E: m: eller eders K: m: commissarios, som denne Freds tractation paa eders m: wegne waare committeret. Huoraff letteligen Grachtis huad Affstentz och hielp hoes di Tydsche furster er att formode, och huad di ere tilfindz at giere. Kongen aff Franckrige, som thilraade och animeritt E. ma: til denne frig, gjorde Fred med dett Burgundische huß, E. Ma: aldelis vuidendis och vadsport; huilchet Bethlehem Gabor och kongen aff Engeland nu med Franckelinge vdi ligge mader for dieris Status interesse haaffuer giort; Kongen aff Swerrige thrachter nu och om Fred, eller nogen Mars Stilstandt, huilchert om di General Stater vdi holland ochsaa berettis; Och er vell att befrychte, att en partt (som det ilde affgich med os, det Gud naadeligen affuende) skulle ville piscari Aqua turbida.

III. Det megitt chrisne och vishyldige blod, som wid denne farlige Feidis continuation, den Fromme Gud thil Fortørnilse, och til større Straffis opuechelse, vilde spildis och udgiss.

IV. Dend Store Armød och mangel, som findis hoes disse Rigers vnderfater, huilche formedelst store och Idelige Skatter og contribution, inquartering, Traffiquens cessation thil Land och vand, Jordens misvregst, jaaledis ere vdmattet och forarmett, att di her Effter en Minge ting kand formaa att udgiffue. Megit, hode Cronens och Adelens Guedz saar stett edde, Borger och Skibsfolch begiffue dennem vd aff Landet och paa andre Steder dennem opholder, Och derjom, Gud Forbiude, att denne frig lenge skulle

paastaae, daa er dett att befrychte att landet schulle bliſſue Ruineret och Dde, och Siiden Ingen contribution att opbringe.

V. Woris Ginders och den Catholische Liges fluore frigs-macht, Formue, Commoditet och Fordeel p̃ thil at vndertrycke och debellere, Som disse igen beholdene lande och prouinger vnueligt er lenger att kunde imodstaae.

VI. Dette er ochſaa fornemblige att considerere, at G: M: (Saa Frembt dene Fred, som med saa lidelige och goede Conditiones nu thils bindis, som mange aldrig haſſde Foruentet) refuseris och vdslaaes, daa skulle paalaade Sig allene ald Ethlden, hois Durſter och Steder vdi dett Romiſche Rige, Saa well som hois G: ma: egne vnderſaatter, som formedelst denne Store Glendighed, di erre beſted vdi, Freden saa hoiligen aatraaer och begierer; och att G: ma: aldrig ſiden den med saa goed Reputation och saa lidelige wilford schulle kunde naae och erlange; mens mere er at formode, att G. Ma: aff dett gansche Collegio Electorali schulle declareris pro hoste imperii, och dett ſiden vilde bliſſue Bellum Imperii Romani, och Sedes belli vdi disse lande, allt for Streng och hord att vdsaae naar di ſamptlige conjunctis conciliis & viribus p̃ wille angribe, huorudaff Endelige wille Folge totalis euersio & fatalis hujus Regni periodus.

VII. Derſom denne Farlige frig och Glendige tilſtand ſaledis lenge schulle maare och vedbliſſue, erre wi befrychtendis att Tattige Dolch aff Desperation och vtolmodighed schulle nedis thil att auffalde (aſſalde.)

VIII. Huad Kongen aff Swerrig och Andre woris Naboer daa wille fatte for Concilia, derſom G. Ma: lidde noget nederlang eller Flere lande och prouintzer aff Ginden bleſſue occuperet, dett fand G. Ma. som en fornufftig herre beſt ſelfſuer bethenke, och aff forrige conciliis (&) actionibus Sueci colligere; huorledis wi daa saa mange och meertige Ginder kunde imodstaae, er lettelligen att giøre ſit facit.

Naar G: Ro: Ma: ſedane wichtige metiner och Rationes pondererer, da haſſue wi Gud den Allmeetiſtes naun ſtuorligen och allene att bethacke, att G: k: ma: denne dyrbare och ynſchelige Fred haſſuer beuilget och Indgaet, som med saa lidelige och reputeerlige conditiones G: ma: er offererit och tilbuden. Huad fluor Fordeel, Avantage och accroissement med Holſtein, Zuland och mange Fornemme Passer och Feſtningers Reſtitution G: Ma: vinder och bekommer, om nogitt Gindtilige ſiden Imod disse lande och prouintzer wille Foretagis, war widtloefftigen att deducere.

Gulchet vi Gifter den Gød och plicht, vi G: k: ma: och Voris Fæderne land er med forobliget, udj ald vnderdanighed vill Grindre og tilraade.
Actum Kiøbenhaffn, den 30. Maj 1629.

Christian Holdt

Jacob Wiffeldt,

Albert Skiell,

Eg. handh.

mpp.

mp.

Anders Bille

Mogens kaas

Tage Thott

Claus Daa

Egen hand.

E handt

Eh.

egen handt.

Christian Thommesen

Hans Findenou

Otthe Skeell

Joest Høeg

mp.

Eg. handh

mpr.

mpp.

Franz Rankav

Christoph: Vrne.

mp.

304. [A.] *

Huißom vdi begge Chanseliierne skall forrettis.

Kongen angieer Indhold af de Breve, som han (i Anledning af Fredens Afslutning) vil have eyfat til Kong Gustav Adolf, til hans Tronning (derhos Befaling til Admiral Jørgen Wind, at hente Kongens Datter tilbage fra Sverige) til Kongerne i England og Frankrige, til Generalstaterne, til General Morgan og til Commissarierne hos denne. Befaling, at de fra de Keiserlige erobrede Kanener skulle bringes ombord paa Krigsskibene, og føres til Kiøbenhavn.

vunderskedtlige breffue som udi ded danske och tydtiske Chansellii
skall forferdiges

1. brev till kon: y Suerrig at friidden ymellom keyseren och mig er sluttid, og eytherdi hand derudi er med yndtagen safrandt hand derudi begerer, inden 3 Moneder, Saa begerer han derpaa hans Resolution inden samme tiidz passering
2. Ett breff till kon: y Suerrig at eytherdi gud y himmelen of med friid och roligghed ygen begaffuid haßuer, saa uylle ny derfor nu igen till of laade hente uorriß datter N: ¹⁾ som en tiidlang huof hanß gemahl werriß haßuer ²⁾, betackende of att hun saa lenge

*) Dette udaterede Udkast er uden Tvivl skrevet en af de sidste Dage i Mai (den 30 eller 31te). Allerede den 1. Juli findes antegnet i Skrivecalenderen: "Gaff ieg en Trumpeter 4 dl. som bleff sendt hen med breffue til Commissarierne som er huof Morgan."

1) Saavidt man kan skionne har det Ciffer, som her findes i Originalen, nærmest Liigghed med et latinsk N: og er saaledes vel sat i Stedet for Datterens Navn.

2) Af Brevet til Kirstine Munk, Nr. 299, sees at Christian IV. den 21. Martis befalede, at hans Datter Anne Cathrine for det første ikke skulde sendes til

sammesteds hæffuer uerrid, huilden till of att lade hente uy uorriß admirall hendrick uynd³⁾ befaalid hæffuer att skulle forrette.

3. Ett brev in eandem sententiam till dronningen, och derhuoß annectere att eptherdi yngdommen endnu saa stor er, att hun ingen opuartning aff hinder hæffue kan.

hendrick wynd skal sende slaaden henad køben: och gaa med hummeren hen der som hand finder kon: y suerig.

1. Alhn Engelandt frandereich vndt den Staten, daß der friid zuidsten dem keyßer vndt vns geschlossen, daa nu Engelandt vndt frandereich darein mit begeeren begriiffen zu sein, so müssen si es ihunnehalt dreien monaden vns es zu wissen thun

Erverrige. Det er heller ikke hende, som her er Tale om; men om hendes yngre Søster, Kongens fierte Datter, Elisabeth Augusta, som nu først var i 5te Aar. Hun nævnes i Adlersparres histor. Samlinger, III. S. 88. 93, som den af Kongens Døttre, der i Sommeren 1628 (efter hans egen Anmodning i et Br. til Gustav Adolph af 5. Jun.) blev sendt til den svenske Dronnings Hof. (Jvf. Adlersparre, l. c. p. 89—96.) Christian IV. Brev t. G. Adolph, hvori han forlanger sin Datter tilbage, er dat. 30. Mai. 1629. (sammest. p. 95. 96.) G. Adolfs Skrivelse i den Anledning til Residenten Jægerus, hvori han bl. a. yttre, at dette «kømmier ham noget selvemt for, og vil vide, hvad Marsagen kan være til denne hastige Forandring», sammest. S. 94.

- 3) Henrik Bind, til Aggersvold, Broder til Oversecretair i Cancelliet Jørgen Bind, D. R. N. og til Admiral og R. N. Jørgen Bind, blev f. i Roskilde 21. Sept. 1594, og gik der i Skolen til sit 10de Aar, siden i Sorø Skole, fra 1604 til 1607, da hans Fader døde, og Moderen (Else Høeg) satte ham i Huset hos Cantiser Chr. Friis til Borreby. Denne sendte ham med Hr. Anders Ville, der ledsagede R. N. Jacob Wsfeld paa dennes Ambassade til Holland (1608), hvor Henrik Bind derpaa kom til at tjene under Otto Brahe, som da var Capitain i Holland. 1610 kom han hjem derfra, og tjente under den svenske Krig til Ekts under Gabriel Kruse. Efter Freden 1613 rejste han atter til Nederlandene, og tjente der en Tid i den spanske Armee. 1615 i Slutningen af Aaret kom han hjem igien, blev d. 8. Jan. 1616 af Christian IV. udnævnt til Capitain, og gjorde endnu samme Aar et Tog med Skibet «Gabriel» til Nordlandene. Siden var Henrik Bind fra 1617 til 1632, næsten hvert Aar udkommanderet med et eller flere Krigsskibe, snart til Østersøen, til Bøstehavet, eller til Nordlandene og Lapland. 1619 (samme Aar som Jens Munk gjorde sit bekendte Tog til Davis Stræde og Hudsons Bugt) siges om H. Bind, at han «gjorde en Reise til Grindland (?) met tvende R. Mai. Driffløjskibe Hector og Gabriel, som han var Commandeur

2. dii herren Staatthen seindt Skon daarein begriffen. Ihn ihr schreiben soll begeret werden daß sii noch continuiren wollen mit den subsidien, weißt man noch des keyssers Ratification eruartet
3. Ein brieff an Morgan, daß der friid geschlossen vndt stillestandt der waffen auff 4 wochen eingegangen
4. Ein schreiben an die Commissarien bei Morgan, daß sii daß soldt in glückstadt munsteren sollen vndt alle, sowoll Randtjou, ferrens vndt wusseberß soldt redusiren, daß alle fenliin auff 300 man stark bleiben, der Oberster Arnfeldt soll wiiderum in frempen riicken, vnd den Bladß vom kgentheill annehmen
5. daß geskydtz, so yhm strande, auff tunderen, vndt anderssuo eroberdt, soll in die orloffskiff gebracht vndt naher fopenhagen gebracht werden, dy orloffskiffe alle, so auff der Elbe verhanden, sollen Nach ko: mit erstem wynde.

305.

Zil Frederik Günther. [A.]

Kongen forlanger Underretning om en (dødt) Rittmeister Lichtenberg, hvem han vilde ansatte som Hofmester for sine Sønner; og Günther skal, isald Lichtenberg vil paataae sig denne Bestilling, forevise ham en (formodentlig af Kongen selv opsat) Instruction.

früderich giünther

Soll sich erkundigen ob der Rittmeister Lychtenberger bei hoffue gewesen oder bei Junge herren oder fremlein.¹⁾

over." (Lügpr.) 1622 nævnes han som Admiral over 3 Krigsskibe og 2 Jagter, hvormed han seilede til Nordlandene: og strax efter sin Hiemkomst sendtes han ved Mortensdags Tid med 3 andre Orlogsskibe til Spanien, hvorfra han først kom hjem ved Paaske 1623. 1626 laae han med 5 Orlogsskibe paa Elben; 1627 med 6 Skibe ved Beseren og 1628 atter paa Elben med en Flaade af 12 Skibe, med hvilken han bl. a. indsatte det beleirede Glückstadt. "A. 1629 blev han forordnet til Admiral udi Østersøen, og laae for Wismar med efterskrevne 9 Skibe: Summeren, Victor, Hector, Fides, Gabriel, den flyvende Jist, Haren, Sølhunden, Mynden, og 3 Galeier." Den 6 Jun. 1630 ægtede han Jomfru Margrete Larmand, og gjorde 1632 sit sidste Tog til Bøstehavet med 14 Orlogsskibe og Galeier. Det er derfor vel med Sandhed sagt om ham, at "han har været en tienslig og umisielig Nogens Mand i den Bestilling." Den 4. Febr. 1633 faldt han i Sygdom, under et Ophold paa Gaarden Røgle i Ekaane, og døde den 17de Febr. i sit 40de Aar. (Lügpr. af Biskop Mads Jensen Middelfar, i Ekaane. Årb. 1633. 4. S. 19—38.)

¹⁾ Han nævnes i et Brev af den svenske Resident Jegeraund, (1. Jan. 1629) og

Da er nun vernimbt, daß er ahn einen von beiden Örther gewesen, soll er sich bei ihm erkundigen ob er sich zur auffwartung bei den kindern wiil gebrauchen lassen.

Daa er nun Jaa saget, so soll ihm dii abgefassethe Instruxion gezeigt werden, vndt von ihm verstanden werden, waß er fuhr solcher auffwartung begeret zu gassie.

11 Junij 1629.

306.

Til Frederik Urne.

Om Rittmester Lichtenberg, som Kungen har antaget til „Bernenes“ (Sonnernes) Hofmester; og om Indtretningen af deres Huusholdning (vaa Arenberg.) Om Esroms Mølle, som „Poul Møller“ vil faa.

Denne Brevviser Rittmester Lichtenberg haver ieg antaget for en Hofmester over Bernene samtlig, og udi hans Instruction sat, hvor at Bernene skal have deres Bærelser, hvorefter du dig skal rette*). Stadtholderen haver og faaet Befaling paa adskilligt Dont som udi samme Kammer flies skal, hvorom nu mere du vel haver faaet beskeen; i hvis maade du samme Rittmester kan behjelpelig være som dig vedkommer, det skal du gøre. Til Stadtholderen skal du dig begive og hos hannem tage ordinantz hvad paa deres Taffel skal gives, saa at de ikke begynder Huusholdningen anderledes end som det skal være, baade i Kieffen og Kielder og i andre Maader. Kersstrup den 12te Junii 1629.

Christian.

(paa en løs Seddel)

Poul Møller haver begiert Esroms Mølle, saa efterdi ieg ingen Efterretning haver om samme Molles Tilstand, om Drinden som Møllen havde er død eller ei, Saa skalt du Leiligheden derom lade Stadtholderen vide, som mig derom kan giøre Relation med første Leilighed. Datum ut in literis.

bespynderligt er det, at han allerede i dette kaldes „Hofmester“ hos Christine Munks Son. (Baldemar Christian.) S. Adlersparres histor. Samlinger. III. p. 66, 68.

*) Denne (ikke egenhændige) Instruction paa Tydsk vil findes aftrykt i Nytt historisk Tidsskrift. III. Bd.

Friderich Günther zu handen. [A.]^{*)}

Kongen overdrager ham at indhente afslåtte Underretninger hos en Væsephober, om Maaden hvor-
paa Stycket stodes i Sverrige.

Sieh zu ob du bei ihm¹⁾ den modum kanst auffragen wii ess
mit den giffere in Sueden gehalten wiirdt, wass Sii fuhr ein Skipp-
pundt bekommen²⁾, vndt ob sii dii Styck auf dy deudtste manihr auff-
machen müssen?

Ob ihnen dii redskaff, als welle³⁾, Styffthe vndt bende,
verschaffet werden, Wii auch wiinil ihnen auff ein Skippundt zu ab-
ganc passiret wiirdt.

Ob ihnen gleichwiil von altthen Stycken vndt moldenkuppher
gudtgethan wiirdt?⁴⁾

Ob dii Stuck mit wasser oder Pherd geboret werden, vndt wan
sii mit Pherde geboret werden, wehr dann dii Pherde schaffen muß?⁵⁾.

(21 Jun. 1629.)

*) Med Blyant. Synes at være et Folgeblad til et Brev, eller tilsendt Günther
efter en mundtlig Samtale. Datum er tilsoiet af Mortageren.

1) Mueligen har den Person, hos hvem Kongen befaler Günther at indhente
disse Underretninger, været den samme, om hvem han d. 14. Febr. 1629 har
ladet udfærdige et Brev til sin daværende Agent i Sverrige: Niels Krabbe.
Denne havde meldt Kongen, at der i Landet fandtes Gen, som »vidste en
Konst med Stykker, at naar de fyres, ikke skulle tilbage springe»; og vilde
lære dette fra sig for 200 Specier. Christian IV. befaler Krabbe at contrahere
med denne Person om at begive sig i den Anledning til Danmark, for at gjøre
sin Prove, og om hans Reises Omkostning. Denne vil Kongen erstatte, og
give ham de 200 Specier, »dersom hans Konst kan angaae.» (Stall. Teg-
neller. Fol. 204. b.).

2) »10 Rthr. groß Gut; 20 Rthr. klein Gut.» (Tilsoiet med Günthers Haand,
ligesom det efterfølgende.)

3) (Utydeligt.)

4) »2 Rispd. von alten Stücken u. Garkupfer; von rohem 3 Rispd.»

5) Anm. af Günther. »Der König laßt sie selbst lehren; geschieht iso Alles
mit Volk; es sei im Werke ein Wasserwerk zu machen.»

**Worriß Elskelige kerre Son H: Wldrich och Riigens Raad
Clausß Daa till hande. [A.]**

Befalinger, vedkommerde de tvætske Krigsfelless Afstøttelse. Noale af de tueligste Caritainer skulle be-
holdes i Tienesten. De franke og skotske Høll skulle føres til Husum, og der afstalles og indstilles.
Stykker og Munition skulle forvares paa Vientseborg Slot, og et Compagnie der lagges i Pagt-
hold m. m.

Oppterdi Jeg formercker at Morgan Ruhmer suardt er ferdig
med sit folk at begiiffue sig tilskibb¹⁾, saa skaldt Skiiben befaaliff dennom
till holland at føre, huordthen, och inted lenger, dii ochsaa skall pro-
uiianteriff. Miit skiib, den dangiger priiff, skall strax naar folckid er
saat y land skall hand seiile henad Norrie, som hannem befaalid er.
Kan folckid bliiffue skiibid, hannem foruden, daa skall ded sfee, och hand
befaalliff att gørre siin reiffue til Norrie. Valet. Aff kuarteriid paa
Den²⁾ den 22 Junij Anno 1.6.2.9.

Christian.

1) Det lader dog ikke til at have gaaet saa hurtigt med General Morgans Indstib-
ning; i det mindste kunde det synes som han selv endnu langt hen i Jul. Maaned
var i Høsten, (hvor Kongen fra den 18—24de Jul. ephelet sig i Glückstadt.)
I Skrivcal. findes: "Den 21. Jul. gaff ieg Hans Mouris 400 dl. for et
Emiide, som ieg gaff General Morgan" (maaskee kan det være sendt ham fra
varende). Den 22de Jul. betalte Kongen 30 Dal. for et Smykke som "den
Høllandske Commissar Horntrøe" sit; og den 23de Jul. "kom Wallensciens
Gesanter an til Glykstad, og kaffte audiens epther Aftens Maaltid. Gaff ieg
H. Morids 200 dl. for et Smykke till samme Gesant."

2) Christian IV. havde, under Fredsunderhandlingerne i Lübet, imedens han i Be-
gyndelsen af Mai Maaned led General Morgan giøre det bestendte Angreb paa
Nordsirand og Citerpier, den 11te Mai fra Kiøbenhavn begivet sig til Ellens-
borg i Jyen, hvor han blev til den 15de, og drog derfra til "Swinborg."
(Skrivcal.) Her og hos Fru Ellen Marsvin paa Kersrup (Taasing) blev han
til den 19de (hos Jahn, S. 438, den 29de, hvormed menes efter ny Stil),
da han med de Krigsfiske og Tropper, han havde samlet, seilede over til den
Slesvigske Kyst, og landede ved Düttebüll i Angeln. (Ovenf. S. 347) Her
tog han sit Drakter paa Fæder og Herregaarden De eller Dehe, der ligger
paa en Halv (tilførn en emfydt D) ved Indløbet til Elien. (f. "Angeln,
bistor. beschrieben, von H. N. A. Jensen." 1844. S. 215—19.) Om den
Styrke, som Kongen fra Jyen led føre over til Angeln, har været saa bety-
delig, som det angives (8400 Mand, paa en Flaade af 150 store og smaa
Skibe med 240 Kanoner, foruden 20 Jeltislyfter; Lachmann, III. 356) maae
lades naagiort. (Hos Jahn, II., 439: 9000 Mand). Det hedder vi-
dere hos denne Forfatter S. 440, at Kongen "i Begyndelsen af Jun.
"Maaned brød op med den største Deel af Fødsolket, noget Rykteri og et til-
"strækkeligt Antal Skyt, mod Götterp, leirede sig paa det saakaldte lille Høi-
"sterberg, og gjorde Mine til at beskjede Slottet. Et keiserligt Undsatnings-

309.

Rii: Nad Claus daa till hande. [A.]

Kongen har eriaert, at Overste Morgan nu er færdig til at indstibe sig med sine Følk. De skulle da usfortøret føres til Skibs til Holland, og derhen provianteres; men ikke længere. Et af Forsels-skibene („den Dankiger Prise“) skal derpaa seile til Norge.

Memoriall Paa Riigens Raad Claus daa dirigerit.

1. Alle dii tydske knechte, som der er, skall styckis vnder Ferensis Regiimend, saaner som Zilllichhoffuers companye, Och skal haffuis y acht at man dy capiteiner vdi tienesten beholder Som haffuer størst wille til at gørre den dell, en erlig kaarl uell anstaar.
2. Ded fransosiske och Skodiske soldt skall henad hussom forliß, sammesteds demonteris och aftackis, ded første mueligdt er, och dennom skaffis skib och sectallie epthersom Leiligheden Er till ded at bekomme.
3. Imod den tyd at forbenente Ferentsche Regiimendt kan Marsere hen tiil dii stæder Kentsborrig, flensborrig, Nalsß, haadersleben, kolding och Riibe, daa skall Offuerste holdts Maior, som ligger paa Synderborrig, forskyckis till wandß hen till Riistadt, Och saaldt lyckis companye, som ligger paa Nordborrig, henad Skaane, den neste uey muelig kan uerre.

„corps paa to Regimenter Fodfolk, m. m. blev angrebet af Oberst Holf og adspredt. Smidterid kom det til Forlig imellem Kongen og Hertugen.“ o. s. v. I Calenderen findes herom blot folgende: Den 28. Mai: „drog ieg ymed Afftenen med 8000 commanderit Fodt hen til Slesvick. Der Kloden waar tre om epthermiddagen kom Keyserens Commissariers confirmation paa Friden.“ Og den 29. Mai: „Imod Afftenen red ieg fraa Slesvick, och kom om anden Morgen y Kvarterid igen.“ Den 5. Jun. „drog ieg til Stiibs fraa Leirid (ved Dehe) offuer til Tossing.“ Her opholdt han sig paa Kersrup til den 17de Jun. da han atter seilede „fra Reden for Suenborg“, og kastede Anker Kl. 6 den 18de „paa Reden for Leiren paa Den.“ (Alt efter gammel Stiil.) Freden var nemlig sluttet den 22de Mai; men blev først (efterat tre af de danske Freds-commissarer havde været hos Kongen paa Taasing) underskrevet den ^{27. Mai} 7. Jun. og Efterretningen kom den 28. Mai til Slesvig, hvorefter Hiendtlighederne opborte. Det bliver derfor ligesuldt en Sandhed, at Christian IV., baade ved sin egen Landgang i Angelu, og ved Morgans Anfald paa Westphalen, fortsatte Krigen til det yderste, og at han saaledes ogsaa i dette Foraar, imedens man tilskick fra begge Sider lige ivrigt skyndte paa Fredens Slutning, (efter Schlegels Ord, S. 396) „med en ringe Magt forstod at opholde og udmatte en stærkere.“

4. Styckerne og Munitionen skall fornaariff paa flottid till Rensfforrig och Zilllychhoffuerß compani holle wacht sammesteds.

Actum ubi fuartertid paa Den den 28 Junij Anno 1629.

Christian.

310.

Niigens Raad Claus daa tiil hande. [B.]

Den Rrigscommisfaren Niels Krag, der skal ostalle det fremmede Kell. Et Stib skal fore Hertug Ulrik til Holland, og ledsages af Pres Andusen, som Kongen har givet Prisfenge med.

Dyn skriiffuelfe haffuer Jeg aff myn Souß kammeriunder emphangid, och deraff meningen forstanden. Jeg thuiffler inted, at So Niels kraag¹⁾ sig med ded første mueligdt er yndstiller, til att gerre

¹⁾ Niels Krag, til Trudsholm i Jylland (født paa hans fædrene Gaard Agertrog i Ribe Stift, d. 14. Mai 1575) var iblandt de duedigste og dristigste adelige Embedsmænd, som tjente under Christian IV., og det under Kongens hele lange Regjering, og i forskellige, tildeels uoisommelige Poster og Forretninger; uden at han dog under denne Konge opnaaede at komme i Raadet. Han var opdraget hjemme hos Forældrene (Mogens Krag til Agertrog, og Sophie Suel) indtil sit 14de Aar, da han (hvad ellers ikke var almindeligt) blev sendt i Skole til Lybek, dog med en dansk Lærer, Mag. Lave Jensen. Herfra begav han sig efter 2 Aar (1590) til Universitetet i Moskva, og derfra 1592 til Wittenberg, hvor han studerede i 3 Aar. 1595 tiltraadte han den sædvanlige Udenlandsreise, først til Nederlandene, hvor han blev nogen Tid ved Universitetet i Leiden, og begav sig herfra til Paris og andre Steder i Frankrige, hvorfra han dog, »for vigtige Marsagers Skyld«, allerede blev hjemkaldt af sine Forældre 1596, da den unge Konge havde tiltraadt Regjeringen; hvorpaa N. Krag strax efter sin Hjemkomst tog Tjeneste i Cancelliet. 1597 fulgte han Cansleren, Arild Hvitfeldt og Christian Bernckow, paa risskes Ambassade (med Frederik den Andens Hesebaantsorden) til Dronning Elisabeth, og siden til Holland. 1599 blev han første Gang sendt til Norge, med nogle af Raadet fer at holde Herredage; var 1601 paa Grændsemødet ved Flakkebæk, og blev strax efter sin Hjemkomst, tilligemed Befalingsmanden paa Barobuus, Oluf Pedersen, sendt op til Nordlandene, i Anledning af Grændsevisiten med Sverrige. 1602 var han med flere Commisfariet ved det spildte Grændsemøde ved Anarod (Slange S. 181, navner ikke N. Krag) og kort derpaa blev han med Claus Vafelich sendt til Rusland, for at slutte Giftermaalet for Hertug Hans med Storfyrstens Datter. Gesandterne kom tilbage ved Vintertiden, efter udsaaet stor Besværlighed og Livsfare i den snævre Bugt og i Vintersiden. 1603 var han atter ved et Grændsemøde i Flakkebæk, og blev samme Aar forfremmet til Over-Secretair i Cancelliet, fulgte med Kongen til Herredagen i Trondhjem 1604, og var i samme Anledning atter i Norge 1607. Han blev 1608 trelovet, og d. 16. Sept. 1611, i sit 36te Aar gift med Jytte Hoeg, der var i Dronningens Somsfrukammer,

huif hannem befaalid er²⁾), Menſ at laade Stenberg allene huof folkid, ded kan inted ſtiike ſig, yden at man wille haſſue nouas diſputationes paa genge, ſom mueligdt funde cauſere allehande, ſom man ingen Raad uſte till.

Min Son ſkaldu ſkaſte affſted till holland med et aff myne ſtiib, om et aff dennem ſaa neer er ued handen, huilſid ſiden fraa holland ſig begiffue ſkall recta til koben: Penning, ſauydt paa denne Tid haſſuer mer rid raad tiil, er myn ſøn medſaa³⁾), ſaoch en befaaling till myn Agent y holland, at uerre hannem behielkelig om behoff gorriſh, huilſid ieg dog inted haabis, ty ieg haſſuer ſaat Proſſ knudtſøn⁴⁾ 1000 rixdaler med. Vale Alſ Crouſee for kiill den 30 Junij A^{no} 1629.

Chriſtian.

efterat han Aaret tilſern (13 Jul. 1610) »efter 14 Aars daglig Dienſte«, havde erholdt den anſøgte Viſted af Hof- og Cancellietienſten. 1612 blev han »ſer tro og ſittig Dienſte« paa et Aars Tid forlenet med Arensberg Slot paa Sſel; og derefter 1613, da han paa Frederiksberg d. 30 Jun. havde aflagt ſin Ed ſom Landsdommer i N. Jylland, forlehneth med Almindt Kloſter. Dette Embede foreſtod han i 26 Aar (til 1640;) og blev imidlertid 1627, efter Rigsraadets Indſiilling (ſjv. S. 321. 327.) af Kongen forordnet til General-Krigs-Commiſſariens, i hvilken Beſtilling han, medens Krigen varede, har »oppbaaret Alt hviſ til Landets Deſenſion og Armeens Underholdning var ercineret og bevilget, og derfor giort tilbørlig Rede og Regniſkab.« Han var tillige i mange Aar en af Land-Commiſſarierne i Jylland (et Slags heiere Tilſynsmænd ved Militairvaſen, Skatteraſen og i andre Sager, ſom ſaantes under Chriſtian IV., Frederik III, og endnu ſenere.) At Frederik III. ſatte Priis paa N. Krag viſte Kongen ved ſittr efter ſin Regeringsiultrædſſe at forlegne ham med Haurballegaard, og udnærne ham til Rigsraad, i hvilken Egendiſkab han, efterat have forgieves villet undſkyldte ſig med ſin høie Alder og Strebelighed, d. 20. Jul. 1649 aflagde ſin Ed for Kongen. Aaret efter i Maris Maaned ſaldt han i en tredie Dags Fieber, ſom gik over til en hidſig Overdagsfeber (egſaa hans Huſtru blev paa ſamme Tid meget ſrag af en hidſig Fieber;) og ſaaledes dede N. Krag paa ſin 76de Fødselsdag, den 11. Mai 1650. (Liigpr. af Biſkop Jacob Madſen i Aarhus. Arkh. 1651, 4.)

²⁾ »Det fremmede Folk haver han, efter Afregning med dennem var giort, aftakket, og en Deel deraf ſelv til Polſteen udført.« Liigpr. over Niels Krag.

³⁾ Den 30. Jun. »dreg myn Son Hert. Wldrich tiil Holland, og ſydt ieg hannem 1000 dl. med tiil terepenning.« (Ekrivedal.)

⁴⁾ Denne Kongens Agent maa ſnart være kommen tilbage fra Holland, da han i Auguſt var i Stockholm, hvortil han iſer blev ſendt i Anſeening af Sagen imellem den udvalgte Prinds Chriſtian og Bihingreven. Et Svar fra ham til N. Raadet var indlobet fiøft i Maaneden, hvilket Camſteren og Stattholderen d. 25 Aug. tilmedte Prindsen. (Stall. Tegneſkr.)

Jeg haabiff att dii keyfferlige, som er yckum 200, skall drage aff kyll y dag⁵⁾.

311.

Chanslereren H: Christian friiff til hande. [A.]

Kongen har i nogle Dage iffe kunnet befrare Rigsraadets og Cantolerens Breve, paa Grund af Huesfeligbed. Han onsker at Mag. Borchardtzen, der altid har stillet sig vel, som Hertug Frederiks Lærer, maatte faae Bor frue Sognefale i Kiøbenhavn.

Riigens Raadhs skriffuelse sauell som ochsaa dyn haaffde ieg for nogle Dage siiden mig uell uysd resolverid paa, haaffde ieg icke formedelst et besuerlig tilfald aff styck udi den heirer siide uerrid forhindrid, huilcken affectus, om den endskendt gud uerre loffuud numehr inted er saa sterck som tilforn¹⁾ saa haaffuer ieg dog formedelst densamme intid kund mig paa riigens Raadhs skriffuelse erkleere, huilckid dog nest gudhs hielp om en dag thu eller tree skall fsee.

Kan denne M: Johannes Borchertsön²⁾ legitime komme till wor frue kaald udi køben: daa haaffuer ieg ingen aarsag till att repudiere hannem, ty hand altid haaffuer stiidid sig uell huof her: frede: ded ieg inted andid haaffuer kund erfaarid. Vale Aff Predhs den 7 Julij Anno 1.6.2.9.

Christian.

⁵⁾ Den 30. Jun. »drog dii Keiserlige ud aff Kpl, och naar ieg y Byen strax derepther.« (Skristal.)

¹⁾ Herom har Kongen antegnet følgende i sin Calendar: 4. Jul. »Drog ieg med Armeien fra Kronsee till Preedhs Kloster. Samme dag fyck ieg heftig vndt aff Stypng udi Syden och weedage y Ryggen.« 6. Jul. »Stod ieg et haardt Skur ud med Stiid udi Siden.« Den 7de reiste Kongen fra Preedhs (hvor Brevet den Dag er strevet) til Eutin, og den 10de Sept. læser man i Calendaren: »Reed ieg fraa Gwthyen til Nyfiad, och tilbage igen samme dag.«

²⁾ Joh. Borchardsen (i Worms Lex. I. 198 kaldes han Burchardi) var en Son af en Borger i Kiøbenhavn, Borchard Hansen, og f. den 28. Jan. 1597; blev Student fra Soroe Skole 1613, og siden Hører ved Kiøbenhavns Skole; reiste derpaa udenlands (1620—22) og blev ved sin Hiemkomst 1622 antaget til Lærer hos Hertug Frederik (III.) i hvilken Post Kongen her giver ham et hæderligt Skudsmaal. Han blev ogsaa Sognepræst til Bor frue Kirke 1629, og 1631 af Kongen udnævnt til Biskop i Ribe; blev Dr. Theol. 1636 (uden at have udgivet nogen Disputation) og døde 4. Jan. 1634.

312.

Chansleren H: Christian Friis til hande. [A.]

Kongen melder at den udnævnte Biskop i Ribe (Mag. Jersin) har aflagt sin Ed (i Eutin) m. m. Om Nyttene, som efter Rigsraadet's Begiering sendes over til Skaane, m. m.

Bysspen udi Ribe ¹⁾ haaffuer giordt y dag sin Ed ²⁾ och er nu besaalid sig strax igen til koben: at forsole, huor hand aff Bysspen der

¹⁾ Om den baade af sit Levnet og sin Lærdom hæderligt bekendte Dr. Jens Dinesen Jersin (født i Jersie i Sjælland, hvor Faderen Dines Jersin var Præst, 28. Sept. 1587.) s. ovenfor S. 118. Han havde allerede været Hører ved Herlufsholm Skole, hvorfra han selv var dimitteret inden han første Gang reiste udenlands i sit 20de Aar 1607. Efter sin Hiemkomst (1610) blev han Magister og Rector i Sorøe (1611) men nedlagde dette Embete 1615. Et Sagn fortælles om et Syn, han skal have hørt en Nat i Sorøe Kirke, da han fik det Indfald, at ville spille et Stykke paa sin Luth, paa Absalons Grav. Der tilføies at denne Vision, efter hans egne Ytringer, skulde have hørt den Virkning, at omsieume hans tilforn muntre og lystige Sind og giøre ham alvorslig og tungsinig. (Pontoppidan's Ann. III. S. 159.) En Sonnesøn af Biskop Jersins Sønnebatter (Kammerraad P. N. Nyegaard, paa Frederiksbilde ved Sorøe) eier det gamle Instrument, som efter en i Familien bevaret Tradition, har tilhørt Biskop Jersin: en Luth, som (i Følge en inden i Instrumentet paaklædet Seddel) er forfærdiget af Johan Tytke i Hamborg 1587, netop Jersins Fødselsaar. Efterat have nedlagt Rectoratet, reiste han atter 4 Aar udenlands med Mogens Krabbe, og blev, efter sin Hiemkomst 1619, Prof. i Metaphysik ved Universitetet. 1620 antog Christian IV. ham til Lærer hos sine Sønner: Christian Ulrik Gyldenløve (s. omir. 1613; blev som Overste for et hvervet Regiment i spansk Tjeneste, døde den 15. Oct. 1640 i Meinertshagen i Westphalen) og Hans Ulrik Gyldenløve (s. d. 10 Marts 1615 paa Kronberg; død som Befalingsmand sammesteds 1. Febr. 1645.) Til disse sine to Sønner havde Kongen af Knud Gyldenstjerne kjøbt et grundmuret Hus paa Nytorv (som d. 1. Apr. 1620 ved Gavebrev skienkedes til Christian Ulrik. Langebek.) Her boede Mag. Jersin med de unge Gyldenløver, indtil han, som berettes, drog med dem til Sorøe Academie. Dette beroer imidlertid kun paa en Angivelse af Pontoppidan (Ann. III. 158) og er maaskee en Forveksling med Jersins tidligere Ophold i Sorøe, som Rector. De to Gyldenløvers Navne findes ikke (som Greve Valdemar Christians, fra 1630—36) i Academiets gamle Matricel. (E. G. Taubers Udsigt over Sorøe Acad. Forfam. 1623—65. p. XXXVII. sq.) Jersins Bestilling, som Lærer hos de to Kongebørn, har rimeligviis givet ham Anledning til at skrive sine to Lærebøger i den latinske Grammatik, der første Gang udkom 1622 og 1624 (og siden oftere;) men tryktes i Kiøbenhavn, ikke i Sorøe. (jvf. S. 119.) 1626 blev Jersin Sognepræst til Brue Kirke, (Pontoppidan vil, at han ikke var vel anstrevet hos Christine Munk, eller mistede hendes Gunst) og 1629 af Kongen udnævnt til Biskop i Ribe, efter Dr. Jørgen Jørgensen Hemmit, som døde 6 Jan. 1629. (Om Jersins Eftermand paa Ribe Bispestol, Dr. Berchardson, jvf. S. 359.)

²⁾ Om en Forandring, som Kongen egenhændig skal have giort i et Exemplar af

in loco skallt ordeneris, och henad Riiber stycht hannem med ded første sig at begiffue instigeris.

Ded uil end here nogid til, at bringe dii Juder³⁾ paa den gammel tohn ygen: bliffuer ded icke dresseuid sliitig och tyilig, daa tør der uell bliffue allehaande aff

Vededagen kan best anordnif den 18. 19 och 20 Novem:

henad Ekaane forsendif nu tree fenliin epther Riigens Raadhs begeering, saet fallet lyckis com: och dii ger ungeferlig 1000 mand. Officerene haaffuer man modt sende fram med, om man ellers uille haaffue folkid fordt, med huilcke y kan lade tractere eptersom y kan best.

En secretarium skaltu sende hiid, som heer kan forrette hueffom fornøden er. Vale Aff Cwtyhn den 9 Julij Anno 1.6.2.9.

Christian.

313.

[Udkast til Brev, der skulle opstilles til Jørgen v. Ablefeldt, som Kongen udnævner til Amtmand i Haderslev, og til Caspar v. Buchwald, der skal have Amtet Segeberg.] (A.)

Ahn Jørgen v. Manefeldt¹⁾

1. Er soll sein vnthergebenes folk Markwardt Randtzou zustellen
2. Er soll sich naher haderssleff versuigen vndt das ambdt in verwal-
thung nemmen
3. dii holdzung vndt das hauffgeraadt soll ihm mit furderligster geles-
genheidt zugestellet werden
hiieauff muessen mandata paritionis verfertiget werden.

Kirke-Ordinansen, ved denne Gedsaflaggelse, s. Lachmanns Schl. Hest. Hist. III. S. 391.

²⁾ Jørmødentlig Jyder?

¹⁾ Jørgen v. Ablefeldt, til Dvarnebek og Marutendorf, Sen af Gørst v. Ablefeldt og Margrethe Rangan, s. 12. Dec. 1589. Han var allerede under Calmartrigen i dansk Tjeneste, og anførte et Compagnie; 1623 blev han Krigs-commissair i den Nederfarske Krigsarmee, hvor han siden under Christian IV. fik et Regiment, og laac med dette 1527 i Krenpe, som han længe tappert forsvarede mod de Keiserlige, indtil han af Mangel paa Levne-smidser maatte overgive den. I Haderslev var han Amtmand fra 1629 til sin Død den 21. Jan. 1611. (Rhode om Haderslev Amt. S. 46.)

Cassper von Bockwaldt

Soll daß ambdt Seegeberg haben, vndt soll strax daß holdt so gehaawen, vndt dii keysserlichen hin vndt wiider verbawed, auffnehmen lassen vndt hernacher unter den Banern es theillen, daß si ihre heusser darmit auffbesseren können
dii Kette, so zustelle seindt, sollen befraget werden durch wehm obengedachte embthor können geliffuerdt werden, darbei muß aber nimandt genennet werden.

(9 Julii. 1629. Contin.)

314.

[Udkast til et Brev til Hertug Frederik (III.) af Holsten-Gottorp.] (A.)

Kongen besidner sin Tilfredshed med de Tjenester, Hertugens Raad og Oberhofmester Egid. v. der Landen har vist ham (under Fredsunderhandlingene), og ønsker at modtage nokre Uneretning derom, for at kunne vise ham sin Erkendtlighed paa tilberigt Maade.

Vns ist ganz lieb zuuernemen, daß Egidius von der Landen unsere sachen sich hatt angelegen sein lassen
Weil wir nun vns in der eile dessen verkauff nit errinneren können, Als begeren wir freunt vetterliichen, E. L. wollen vns in dehm vns etwas informiren, auffdas wir solches der gebühr nach können in acht haben, vndt vns gegen obengedachtem von der Landen als es einnem potentaten anstead erzeigen können, Wan sonst sachen forfallen werden, worbei seine persohn nöthig, alldan soll er in kein Vergeß gestellet werden, Sondern allemahl persohnlich denselben beiiwohnen. (Contin. 12. Jul. 1629.)*)

*) Datum er tilsat med Günthers Haand. — Det er besynderligt, at uagtet den Tilfredshed, Kongen her ytrer med v. der Landen, synes der fort efter at være indtraadt Omstændigheder, som have opvakt Kongens Misnoie med denne Hertugens betroede Minister („Oberhofmeister, Rath u. Amtmann zu Kiel u. Bordesholm, Domprobst zu Lübeck, u. Probst zu Preß.“) Der findes i et Brev til Kongen fra Nysraadet af 4. Sept. 1629 følgende Intercession: „Hans fyrstelige Raade Hertugen af Holsten haver ved hans Skrivelse af os begieret, at vi underdanigst paa Egidii von der Landes wegne hos Eders Kongel. Maest. skulle anholde, att Eder Maest. naadigst vilde være tilfreds med hannem; dersom hans Forseelse i nogen maade kunde findes, var han overbodig, i al Underdanighed det hos eders Kong. Maest. at deprecere. Forhaabendes, at naar han kom eders Maest. selver til Dros, det hans Uskyldighed noksom skulde forfares. Og efterdi ved den

315.

A Ma: treschere femme Kyrstine Munck *)

Kongen har befaleet Fru Ellen Marsvin, at tage hans yngste Børn, de to Tvillingdøttre (Christiane og Hedvig, fødte paa Katedrals Slot, den 15. Jul. 1626) til sig; og vil at de skulle sendes til hente saasnart hendes Lestighed er til at modtage dem.

Hjerte kiere fyrsten, Epterdi gressuen af turn Nu begiffuer sig henad Danmark, Sa haffuer ieg ued hannem dig uillid skriffue och dig laade forstaa, At ieg diin Moder besaallid haffuer til sig at taage dii thuende thuillinger, huorfor du hinder dem skaldt laade følge, naar hinderß leilighed kan være dennem at affodre, besalendis dig hermed den gode gud, forbliffuendis altiid Dyn kere og troe herre och hoßbunde
Aff Gentiñn den 15. Julij Año 1.6.2.9.

Christian.

316.

Propositioner som Riigens Raad nu y Øthense proponeris Skall.') [A.]

Puncta huorpaa Danmarksiß Riigis Raad sig skall Erkleere

1. Eptherad huerman uytterligdt er, huad uleilighed vnderfaterne udi Iutland vdstanden haffuer, formedelst at ingen faste stæder forhan-

„onstelige Fred af Trist og Uenighed er dempet og bilagt, begierer han underdanigst, at Eders Mai. af Kong. Clemenz naadigst ville pardonnere hannem: „Hvilket vi ogsaa i al Underdanighed er begierendes.“ (Hertugens Skrivelse til Raadet, med stærke Bødnelser af v. d. Landens store Uuelighed, og hans redelige Iver saavel for Kongens som Hertugens Bedste under Fredsunderhandlingen, er dat. Gotten 29. Jul.)

*) Efter Originalen i Hr. Kammerherre Winds Eie.

1) 3 Raadets Erklæring af 5. Sept. 1629 foreslaaes i den Anledning, først „at lade, med Bistand af Hertugen og Undersaatterne i Hertugdømmet og Jyrstendømmet (Slesvig) det gamle Danneuerre det bedste mueligt er til nogen Defension regulere; hver baade de udi Jyrstendømmet imod uformebentlig Overfald sig kunde retirere; saa og de Jydske sig i Tide forsamle, deres falles Ulykke og Jordærø at forekomme.“ 3 Henseende til Jyllands Forsvar, tor Raadet ikke bestemt erklære sig; men mener dog, at Rigens Marssk. med en sererbetnet Ingenieur, maatte undersøge, om ved Kolding Fjords Indløb kunde findes en beleilig Plads til at anlægge en Fæstning („et Real Værk“;) lige- som og at undersøge, om noget kunde gøres for at befæste Afdgangen til Horsens og Ribe; saa og paa samme Maade at besigtige Helsingborg og Landskrone. Særegne Pengemidler bertil ved Raadet ikke at finde ved nye Paalæg, under „Landets forarmede og ferringede Bilskaar“; man maatte indstrænge sig til at anvende noget af den nu dobbelt bevilgede Pengeskat.

den uaar, huordthen dy sig vdi siiste seiide kunde retirere, Saa er ded fornøden at med ded første anordning skeer, huad for plage der skal sortificeris, Och tenckis paa, qvo modo ded kan skeer, saach huem dertil brugis skall, sligdt att effectuere, Och huad dens straff skall nerre, som nogid forsømmer Item huor hand skall tiltalis och aff huem, som forsømenlig findis

2. Paa festingerne udi skaane er baade paa bygningerne udi sig sielfsuer²⁾ stor mangel, saach paa teyhussen och prouyandthussen, huor yblandt Christianstadt och Christianopell inted er dii ringiste, Huorfor udi tyde uil tenckis paa middel Sliigdt at Remediere
3. Eptherdi udi forbenente Pladze alle er mangel for skjidt, (Styr) baade udi dem, som aliquo modo ferdige erre, som udi dem som endnu begindis skall, Saa uyl fornøden uerre, att derpaa tenckis udi tyde³⁾, Der uyl ochsaa tenckis paa dychtige Personer, som sligdt haffuer y acht at befoddere saach holde udi god foruaaring.
4. Epthersom man vdi siiste seiide saast meere forhindring end lettelse haffde aff dy Norffe Biinder och gaaleier⁴⁾, yded dy fast alle ganffe briistfellig kom hiidneder, der dy dog vnderfaterne meere end dy werdt uaar kostid haffuer, huorfor uyl tenckis paa middel, at sligdt herepther inted skeer, mens at dertill forordniß sligge inspectores, at dy hollis ued macht saatt Riigerne aff dem kan haffue den tieneeste, som ded sig her.
5. Eptherdi kon: y Everrig flux dominerer udi Østersøen, Och nu paa nii anmoder sig tollen vnder Ruden, huorfor uyl tenckis paa middell, at h: t: indted ganffe Spiller melister udi Østersøen och ganffe ruinerer of tollen udi Sundid⁵⁾.

²⁾ Til Reparation af Fæstningerne i Skaane, bemærker Raadet, er allerede 1623 Biintolden anslaaet („deputeret.“) Man vedt ikke at finde videre Midler hertil, end om noget kunde blive tilovers „af den smaa Sold, som nu paa nogle Poster er forbedret.“

³⁾ Stykker (Kanoner) til Fæstningerne har Kongen hidtil altid „af Kronens Intrader ladet færdige og vedligeholde;“ og „Undersaatterne ere derem aldrig af fremfærne Konger anmodede.“ Raadet er forvisset om, at Kongen heller ikke nu vil gravere dem med noget Paalæg hertil, hvortil Evnen ganffe vilde fattes.

⁴⁾ De her omtalte norffe Krigsfartøier holder Raadet for, kunde bedst samles i Bergen og Marstrand, og der forvares under opbyggede Skuur, m. m.

⁵⁾ I Henseende til det omtalte „Dominium i Østersøen“, er Raadet af den Mening, at „efterdi det er ifkun mera usurpatio, og hverken vore egne forringede

6. Huad nu en tidlang er foreløben vdi Staane och andenstedh med Drentollens forfrenking aff dy Suenſke⁶⁾, ded er huer man wiit-terliget, huorfor uyl tendis paa middell, at tollen dy Suenſke ſales diſſ paleggis, ſom h. k. norris vnderſater den palegger vnder et andid Eſtiin.
7. Huadfor subtil middell dagligen Segis, att defraudere tollen udi Sundid, ded erfaarer man dageligen, huorfor udi tyde uil tendis paa middell, paaded ſligt y lengden icke forer Riigerne y haar ſammen ygen⁷⁾.
8. Eptherdi nogen disorder ſig laader tee, ſom udi worriſſ Acchedemie Soer uille indſliige, eptherſom ded aff Riigenſſ Raad och hoff- meiſter Sammeſtedh kan erfaariſſ⁸⁾, huorfor med hannem derom ſkall taalis och tendis paa middell, att dy udi tyde affſkaffis.

Paa Vnderſten den 18 Agustj Anno 1.6.2.9.

Chriſtian.

317.

Danmarkiſſ Riigiſſ Raad tiill hande. [A.]

Eptherſom vy aff norriſſ tydſke Chanſeler haſſuer fornommid at H: Albret¹⁾ hannem haſſuer ladiid forſta huorledis hans tiſkommendiſſ Son, Manderup due er kommen tiil wlydſke med en perſon vdi

„Kreſter, eller Rabekſabet i Tydſkland nu permitterer, at vi derom gior nogen „Begyndelſe til ny Diſputation, vil det være bedſt en Tid lang dermed at tem- „perifere“; iſar da den ſiſte Conſederation med Kongen af Sverrige, endnu varer i halvandet Aar, „hvoreved ham ſtørre libertet udi Oſterſoen, end tiſſorm, er indrommet.“

6) „Belangendes Dren, ſom de Suenſke tiſforhandle ſig, og uden Told af Riget uddrive“ helter Raadet for, at denne Sag vel i nogen Tid kunde berce, fordi „der nu er længe til de igien kunne udføre Dren.“ Imid- lertid maatte der tænkes paa Midler og Veie til at forekomme dette, „uden nogen Miſforſtand mellem Riigerne“; men Tolberne i Sundet befales, at have ſtrengt Tiſſyn i Sundet med „Certificatſerne paa det ſuenſke Gods, ſom kommer igiennem Sundet“ for at hindre Underſlæb.

7) R. R. foreſlaaer en Toldforhoiſſe paa „nogle Species ſom gaaer igiennem Sundet“, for at Kongen ſelv igien kunde overtage Mynten, og lade mynte „hele og halve Ort, otte, fire og to Skillings Stykker af idel Soltv, lige vig- tige eſter Rigsdaler“; eſterſom Raadet „formærker, at det Mynteri, ſom Borgerne i Kiøbenhavn af Hs. Maj. naadigt er bevilget, icke er Riget gavnligt.“

8) R. R. har „ladet in margine notere paa Hofmeſterens indgivne Indlæg“, ſaa- vidt det, i Hans Majestæts Graværelſe, derpaa har funnet reſolvære.

1) Rigſraad Albert Skeel.

Malmö²⁾, och begerid att hand huoss (os) skulle anholde att sliig tiils-
saal samme hans Söns brillup, som inden saa dage skall berammid
uerre, inted motte uerre hiinderligdt, Saa eptherdi os om sagsens tiils-
stand gansse inted beuyst er, Saa skall y som Nu tilstede erre saagen
forjaare, Och derudi gorre ordinandz som y ded for gud y himmelen
och os achter att forjuare³⁾. Valet Añ frempe ultima Agustj
Anno 1.6.2.9.

Christian.

²⁾ Deane Persen var en af Prinds Christians tydske Trompeter (Christophers Trompeter), som en Aften i Druffenstab havde pppet Klammeri med Spille-
mændene ved et Giestebud, og derpaa brugt uhoeflige Ord og Lader m. m.
imod et Par Adelsmænd, Niels Trolle og Manderup Due, der med
Prindsen vare til Giest paa Raadhuset i Malmö, (Søndag, d. 23. Aug.)
Christoffer, „med andre hans Conserter, vare først opgangne til Spille-
mændene, som havde deres Plads paa en Forheining i Salen („eppe paa
Piberbanken“) og medvilligen overfaldt dem, hvorover mange Godtsfælt gif
derop og dem adskille; men da de vare nedkomne i Salen igjen, sagde
Manderup Due til Christoffer (paa Tydsch), at han skulde lade blive sin Handel
og Klammeri, besynderlig i Es. fyrstelige Raades Presens; „thi han kiendte
vel hans gamle Sædvane.“ o. s. v. Da Manderup Due tiilsige kaldte ham
„ein leichtfertiger Vogel“, blev Trompeteren herefter mere forbittret „slog nogle
Gange Knepp for ham“, og „truede ham utugtig med Ord.“ („Achzet Ihr mein
Herr sein Volk nicht mehr als so, dann hohl euch der Teufel!“) Da Niels
Trolle i det samme kom til, og satte ham i Rette, gav Trompeteren ham
en haanlig Udfordring, „drog sin Degen imod ham“ og „sirrax stodte løs til
ham, saa at han neppe kunde faae sin Kaaarde ud og parere Stodet ret for sit
Ansigt.“ Niels Trolle „fogte ham da igjen paa Livet“; men en tredje Adels-
mand, Mogens Gyldestierne, som i det samme sprang til, asparerede hans
Stod til Trompeteren, og drog ham tilbage ved den venstre Arm. Dette fore-
gik ved Døren til Korstuen udenfor Salen, hvor Christoffer havde trukket sig
tilbage, i det han udfordrede Niels Trolle. I det denne blev draget fra Stri-
den, kom Manderup Due til, gif imod Christoffer, som stod med dragen Kaaarde,
og gav ham et Stod i Brynstet, hvorved han faldt tilbage til Muren, kastede
sin Kaaarde fra sig, og døde sirax efter. — Efter Prindsens Befaling blev der
den 26de Aug. holdt Vidnesforhør i Magistratens Rædselsstue paa Malmö
Raadhus; ligesom og nogle tilstedeværende Adelsmænd: Mogens Gyldestierne,
Jørgen Krabbe, Tage Andersen Thott, Niels Trolle og Palle Urne maatte afgive
deres skriftlige Vidnesbyrd.

³⁾ Rigsraadet, som lod sig forelægge de ovenomtalte Vidnesforhør, afgang, i Følge
Kongens Befaling, under 3. September den Erklæring eller Kiendelse: at Chri-
stoffers Trompeter „ved adskillig Modvillighed selv havde givet stor Aarsag til
Ulykken;“ og at derfor, „fast Alie“ af Raadet for Gøet have anset „at
Manderup Dues berammede Bryllup vel kan tillades, naar hans begangne syn-
dige Gierning hos Gud og den christne Menighed ved aabenbarlig Skriftemaal
forbedes.“ (Manderup Due blev d. 4. Sept. 1629 afsolueret for dette Drab
i St. Knuds Kirke i Odense, af Biskoppen Dr. Hans Michelsen. Suhms
Saml. t. den D. Hist. 1. 2. S. 15.)

318.

Fru Ellen Marsjuin till hande. [A.]

Om Jaddere at indbyde til Fru Kirstens sidste Datters Daab.

keere Ellen Jeg glemde vdi myn^e siiste skriffuelse at skriffue dig tiill, At eptherdi den datter fyrsten nu syck¹⁾ med ded første endelighens skall křiistniff²⁾ och dertill bediff fadder, Och ieg inted mig errindrer, huem tilforn fadder uerrid haffuer, Saa skaldu mig med ded første laade uyde huem man kan bede, huorpaa syden barffelid skall anordniff. Befalendiff dig hermed gud y himmelen. Aff frempe den 11 Septem: Anno 1.6.2.9.

Christian.

319.

friiderich giinther zu handen. [A.]

Kongen vil sende Gvinther i et bemueligt Vrende til Wallenstein, for at formaae ham til at virke des Keiseren til at denne vilde beriffue Christian IV. at lagge en Feld paa Elben, hvortil som Grund skulde bruges Blüdfarv's Umlag og Befasning, som har medfort stor Omkostning, og hvis Vefligeholdelse fremdeles vil koste meget, m. m.

Weill der v. walmerode begeret, du sollest zum wallensteiner gien, als sollestu Im wissen lassen das solches woll gescheen kan. Wan

1) Kirstine Munk's yngste Barn, den af Christian IV. siden forskudte Datter, blev født den 1ste September, under Kongens anden Rejse 1629 til Holsten, hvor han opholdt sig i Krefpe fra den 19de Aug. til den 18de Sept. Her fik han Underretning om Datterens Forsel; men først otte Dage derefter. (Skrivcalenderen den 8. Sept.) Hvor Kirstine Munk paa den Tid opholdt sig, og laae i Varselleng, (formodentlig i Kiøbenhavn) erfares derimod ikke af Calendareren; men kun, at Kongen (som den 23de reiste fra Glückstadt, den 24de kom til Dalum, og herfra den 26de til Roskilde) den 27de Sept. om Morgenen Kl. 4 kom til Frederiksberg, og der foresandt "Børnene", som, for 3ldebrandens Skyld, havde forladt Kronborg. Følgende Dag, den 28de Sept., findes i Calendareren: "Kom Kyrsten til Frederiksborg." Man seer altsaa, at hun ikke er kommen tilligemed sine Børn fra Kronborg, hvilket dog uden Tvivl var skeet, i Fald hun der havde hølet sin Varselleng.

2) Dette skeete paa tredje Dag efter Christian IV. Piemkomst fra Holsten til Frederiksborg, hvorhen Kirstine Munk kom med Barnet Dagen efter Kongen. Jadderbreve udgik (dat. Krefpe, 17. Sept. 1629) til Jorgen Wind, Jver Wind, Steen Beck, Gregers Krabbe, Fru Helvig Lindenow, Sivert Urnes, og Fru Else Grubbe, Joch. Beck; samt til Sivert Urne og Joch. Beck, at komme til Varsel, uden at være Jadder. (Siall. Tegn. 1629. 305. a.) Barnetaaben har Kongen saaledes antegnet: Den 30. Sept. "bleff den ongstte datter dødt och kalded Dorrethea Elißabet." Noget over en Maaned derefter, den 1ste November, findes i Almanacken: "Stod min Datters Dorrethea Elißabeths Varsell paa Frederiksborg." Dette viser, at Kongen har gjort et

du nun dahin kommest, so sollestu data oportunitate, wan er fragen wurde, an welchen ordt du von mir geseiden bist, dieses ordts halber errechnung thun, welchergestalt im bevrust vndt der ordt so weit beandt ist, daß da derselbe in eiñes fremden herren gewaldt geraathen wurde, das alsdan differ ordt *) dem Römmissen Reiche nit ohne gefahr sein wurde.

Daa du im nun solches woll einbilden *) kanst, so sollestu im anmelden daß du von mir creditil vndt werbung hast im in högster geheim non tanquam legatus anzubringen. Wan du nun zu solcher Audiens verstatet wirst, so sollestu priora repetiren, vndt annectiren, daß weil der ordt im wasser gelegen vndt nit ohne grosse kosten gebawet vndt erhalten werden konthe, Als hette man an den keysser gelangen lassen, Er wolthe pro tempore mir erlauben Eñnen zollen auff dii Elbe zu legen

Weill des v: friidtlands promotion bei keysser in dem fall vil giiltthe, als begeret man an ihm, er wolthe nebenß seinem schreiben mein Schreiben dem keysser zuschicken, Ihn betrachtung daß ich nit gerne wolthe daß Jemandt wissen solthe, daß man dem keysser darum molesterit hatte, ehe man gewirigen bescheidt erlanget.

höitdeligt Barselgilte senere end Daabsacten. (Den 15de Oct. har Almanacken: "Drog ieg til Kobenh: og Kyrsten hen til Walloe." Der forekommer intet videre om hendes Tilbagekomst; hvoraf det bliver tydeligt at d. 15de October var Dagen, da hendes Bortreise fra Frederiksborg og Skilsmisse fra Kongen foregik.)

- 1) Glückstadt. Anlægget af denne By havde Christian IV. allerede begyndt 1616 paa et øde Landsbykke i Krempen Marst, i Amtet Steinburg, („ein wüster Ort, für diesem die Wildnüss genannt“;) hvilket han forst led ordentlig indbygge. Byens første Privilegier („Privilegium der Neuen Stadt in der eingeteichten Wildnüss, Glückstadt“) er dat. Frederiksborg 22. Mart. 1617. Besatningen begyndtes d. 8. Mai 1620. (Jvf. Schlegels Samml. II. 2. S. 113.) Den 14. Febr. 1624 gav Kongen de Hollændere, der vilde nedfatte sig i Glückstadt, ligeledes (den 23de Jul. 1624) de hollandske, af deres Fædreland fordrevne Arminianere, som der vilde henflytte, egne Privilegier. Alle Indbyggere i Glückstadt meddedte han nye Privilegier, og Stattefrihed paa 25 Mar, d. 9. Dec. 1629. Ogsaa de portugisiske og andre Jøder, som vilde bosatte sig her, gav Christian IV. d. 19. Jun. 1630 store Friheder. (Jvf. Laetmann III. 413. 520. Disse Privilegier ere samlede trykte i Glückst. 1692. 4.) 1630 led han i Byen opbygge et Slot (hvor Frederik III. holdt Bryllup med Sophia Amalia 1613), hvilket blev nedbrudt 1708.
- 2) Kongen har upaatvivelselig ikke taget dette Ord i den nu sædvanlige Bemærkelse, eller meent at Günther skulde indbygge Wallenstein andet og mere om Glückstadt, end han og Kongen selv antog; men han har ved „einbilden“ forstaaet, at give ham en Jerefilling, Idet om Jorholder, saaledes som Ordet, efter en ældre Brug, forekommer i samtidige trykte Actstykker.

In communi colloquio soll ihm erzelet werden, wii Engelandt, hollandt vndt andere mehr, vnther dem stein der assistens, zu dem orthē gebulet haben non sine magno periculo *).

An den keysser soll dasselbe mutatis mutandis gedacht werden doch daß nimand genennet wüirdt.

Glykstadt den 20 Sep: Anno 1629.

320.

[Til Frederik Urne.]

Kongen vil, at Bergerne i Slangerup stulle antage Willadtz Anderssen til Sognepræst, og de, som ikke finde ham lerd nok, demonstere jer Kongen selv, hvad Grund de rite dertil. *)

Christian den Tierde med Guds Naade o. s. v. Vor Günst tillføren. Vi bede Dig och Wille, att du neryerende Her Willadtz Anderssen till Sognepræst udi Vor Rieksked Slangerup vdi den Afstedis sted forordner, och huilcke aff Bergerne sammesteds hannem siger ikke lerd nok att were, de schulle sig till Wort Slot Frederiksborg forsøge, och der udi Vor egen Neryerellse demonstrere, huad schiell de dertil vide, Saa och huad de selff aff religionen forstaar. Dermed scheer Vor Willie. Befalendis Dig Gud. Schreffuit paa Wort Slot Riekenhaffn den 16. Octobris A. 1629.

Wnder Wort Signett.

Christian.

Til Elshel. Erlig och Welkiurdig Frederik Urne til Afgles, Vor mand, ihienner och Embidhmand paa Wort Slot Cronebergh.

*) Dette Brev, som tillige er den første Ytring af Overgang til en Keiserens Interesse sig mere nærmende Politik hos Christian IV., er heller ikke uden Markelighed, som Vidne om Kongens Evne til at trænge ind i Diplomatiens finere Kunst. Det er tydeligt nok, at Elbtolden er det Maal, han søger at naae ved at bringe Glückstads Beliggenhed, som et fast Punkt, bestemt til, ved Understøttelse af Krigsskibe, at kunne beherske Indløbet til Elben, i Forbindelse med de søfarende Magters Dmartsenhed paa Vigtigheden af en saadan Fæstning og Havn paa dette Sted, ovenfor Hamborg, og deres Forsøg paa at faae Deel i Besiddelsen deraf. At i det mindste Holland, under den tydske Krig, havde tilbudt Kongen Hielpetrepper, som til desso bedre Forsvar kunde indlægges i Kronberg og Glückstadt, er historisk vist, og ovenfor berørt.

*) Efter Originalen i det Kgl. Geh. Arch. Nærværende, ikke egenhændige Kongebrev aftrykkes her fordi det bærer tydelige Spor af at være affattet efter Kongens egne Udtryk. Den omtalte Hr. Willads Andersen (som havde været Skibspræst paa Flaaden) blev Sognepræst i Slangerup d. 23. Oct. 1629, døde 1637, og fik til Eftermand sin Svigersøn, den af sin danske Prosodie bekendte Søren Poulsen Gotlander, d. 1668. (Marm. dan. II. 302.)

321.

Friderich giünther zu handen. [A.]

Kongen ergiver de Punktter, hvori han anseer Forvarsforbundet med Engelland ikke at være opfulgt fra denne Magts Side, særdeles Antallet af Hjelptropperne under Morgan; ligesom ogsaa hvori han har fundet Aalebning til Utilfredshed med denne Generals Afkærb. Om det fra England sendte Hælsbaand, dets Værdi og dets Indløsning. (I en Efterkrift: om Englands unyttige Krig med Frankrige.)

Puncta so a parte dem gesanten ¹⁾ sollen beilegebracht werden:

1. Daß ohne Nüchthaltung des contractes, so er zu fride: nomine Regis mit mir machte, das auch nit gehalten ist, daß Morgan mit 6000 man in der Armei sein Solthe, den er nihmal so stark gewesen, sondern strax im anfang nur 4000 stark gewesen; wii er althii nach kuitirung Stade angelanget, so ist er 1200 Man stark gewesen
2. von Morgans solcke feindt 600 man dreii firtel Jahr in Fiinen vndt laalandt gelegen, so nit einen heller auß Engelandt bekommen
3. Morgan hatt auß dem proviandthausse vndt commis fuhr viil daussend daler prouiandt vndt kleider bekommen Nach laudt der Rechnung.
4. Bei dem gemachtem Accord mit dem feinde hat er meine Stycke vndt munitioen ganz vergessen vndt steen lassen, also daß mir mit seinem dienste binnen Stade wehnuich gediinet gewesen.
5. Er capitulirede mit dem feinde auff sex Monadt zeit, fegen ihm nit zu diinen, da man doch nach kriigiß gebrauch keine capitulation hoger dan auff dreii Monathen machet; Woruber der sommer ohne Giinige diinste passiret, vndt daruber verloren wardt
6. Wii obengemelther Morgan mit seinen 1200 Soldaten ankam vndt kein ander mittell bei winter zeithen waar si zu lassen, muste man si hii lossiren, disser garnison zu merchlichem schaden an lossirung Viueres vndt feuerung.
7. Wii er nach zild vndt förde ("Eylt und Föhr") solthe, cunctirede er so lange mit seinem wercke, daß der gauser außsch vonwegen

¹⁾ Af Brevets Indhold sees tydeligt nok, at Taler er ein en engelsk Gesandt (nemlig Th. Roc. Jvf. S. 376—78.) I Kongens Skrivekalender findes under 26. November: "Kom den Engelske Gesanter til Vykstædt."

mangel proviandtz (bald?) wehre zuriiche gegangen, vnd also auch der Sommer vnsunst hingestrichen wehre; Also daß ich des Engelsken secursses halber mich wenig zu erfreuen gehabt

NB Da des Engelsken halssbandtz halber einnige erwehnung sliet, Soll vernommen werden, wii hoch derselbe mihr versetzet ist, Dan Morgan mihr gesaget, wii er mihr denselben zugestellet, Er wehre in Engelandt estimerit worden suhr siiben mahl 100 thaussendt thaler²⁾.

Glyckstadt den 3 Decem: Anno 1.6.2.9.

frederik gunther zu handen.³⁾

NB.

Der halssbandt wardt mihr *Loco pignoris* zugesticket³⁾ lange nach dem, daß meine Ratificatio angelanget, ex quo patet daß

²⁾ Af et Brev fra Palle Rosenkrantz⁴⁾ til Franz Ranzau (London 24. Mart. 1629) affendt med det Skib, der ogsaa førte Jos. Vosbergen til Danmark, erfares, at Halsbaandet af Christian IV. var sendt til Holland, for der at indløses af den engelske Regiering. Han erindrer paa ny om: „at dersom det bliver for høit indsat, da løser de det intet ind her; Og siger somme, at det er ikke mere end de 160,000 Rdr. værd, som jeg hafver det angivet for ude at staae (endog Kongen og Raadet her det statter høiere for os.)“ Man havde levet i England, at ville sende en vis „Bourlemachi“ til Holland for denne Sags Skjld; og der meentes, „at man vilde persuadere den behmiske Konge til at indløse det, efterdi han kunde have Vaade derpaa, og at det skulde ikke forkomme; men sættes det for høit, tager han det intet.“

³⁾ Er et Tillag, eller en Efterkrift til Brevet af 3. Decbr.

⁴⁾ Det „engelske Halsbaand“, der oftere forekommer i Underhandlingerne om Subsidier imellem Christian IV. og Carl I., nævnes allerede i en Overenskomst, sluttet d. 4 Mart. 1627 i England imellem Hertugen af Buckingham og Josias Vosbergen, Kongen af Danmarks Resident (der underhandlede baade i Holland og England i A. 1627. 1628) hvorfra en Copie og Extract findes. Halsbaandet (*le collier de dix Rubis entrelacez de dix rangs de perles*) havde været sendt til Christian IV. for at pantsættes til Afdrag paa Subsidierne, der vare forfikkede Kongen ved det til Haag sluttede Forbund af 29. Dec. 1625.

Denne Josias Vosbergen paadrog sig imidlertid Christian IV. Misbag i den Grad, at han (i Marts Maaned 1629) blev anholdt i England, hans Papirer tagne under Forsøgling, og han selv sendt med et Skib til Danmark, for at aflægge Regnskab for de oppebaarne Subsidier. I et Brev fra Broderen

**) Af Palle Rosenkrantz, der var sendt i en Mission til London, findes Breve til Christian IV. og til Fr. Ranzau fra 2. Febr. — 9. April 1629.

dii Ratificatio ihnen damahll gefallen, Dem Morgan auch lange hernach vntherfchdtliche mahlen Reeritten zugefchickt, hetten Sii mihr dii hüßflige handt gebotten vndt den wunnötigen kriig in frandereich nit angefangen, so hette ich keinen friiden gemacht. Der kö: von Engelandt ſich auch in vntherfchdtlichen brieffen deß kriigeß halber endtskuldiget, vndt zur zaahlung ſich erbotten wan er nur etwaß ihn ruhe wiideruhm keme.

322. [A.]

Om en af den engelske Gefandt fereſlaaet Conſerents imellem Miniſtre fra Konge Elder, hvortil Kongen er villig.

Weißt der Engeliſter geſanter angehalthen, ich muckte zuſrieden ſein daß eine zuſammenkunft beider herren diiner Eingen (ſie)*) dii ulm diſſe ſachen tractiren könthen:

So bin ich darzu nit vngeneigt, dummodo alſſdan von ſolchen extraordinariis mediis nit muge gereedet werden, vndt daß das

G. van Voßbergen (dat. Haag, 15. Apr. 1629) anholder denne em, at hans Broder maa tilſtedes perſonlig Audients hos Kongen. I en ſenere Skriueſe af 26. Jun. tager G. van Voßbergen pderligere ſin Broder i forſvar, og giber at forſtaa, at man i England, ved Anſiſtelse af Hertugen af Buckingham, har villet ſtille hans Broder ved vigtige Papirer, til Dplysning af Sagerneſ Tilſtand under Voßbergens Underhandling i England. I den Anledning ſkriver han bl. a.: „My gehenghen noch de discoursen, dye ick de eere gehad hebbe, uwe Maj. te hooren voeren ouer de conſtitutie van dat hof, onder de ſauoriten van dyer tyt, ende wil daerom vertrouwen dat deſelue door ſyne wyſe experientie oyck wol ſal conſidereren, dat onder den Hertoch van Buckingham het voors. hof nyet gebetert en is.“ o. f. v. Saavel Generaſtaterne, ſom Prinds Henrik af Oranien, henvendte ſig (i Mai og Jul. 1629) ſkriftlig til Chriſtian IV. for at udvirke, at Voßbergen maatte erholde de ham fragtane Papirer tilbage. Palle Roſenkrantz ſkriver under 25. Maris til Kongen, at „Voßbergen maatte alligevel fort (til Danmark), enddeg han gjorde det ikke gierne“; ſamt at hans Breve og Papirer, ſom vedkom Sagerne i England, bleve forſeglede af ham ſelv og Roſenkrantz, og medſendte; „dog med Loſte, at de ikke ſkulde aabnes uden udi hans Rærvarelſe; da hans Regnſkaber fandtes deriblandt.“ I det ovenanf. Brev til Fr. Rangkou anbefaler Palle Roſenkrantz: at Voßbergen „maatte vel antages og vel holdes, for at man kunde komme til Betaling“; men man maatte ikke „troe eller bygge paa hans discours, ſom er ſaa ſecret, at de ere underlige.“

*) Der ſynes at være noget glemt eller feilſkrevet.

parlemendt mihr verspreche, daß solches so alskdan von mihr gewilliget wiirdt auch erlich soll gehalten werden.

Glücksstadt 8. Decemb: 1629.

Tillæg til Nr. 321 og 322.

I.

De hyppige diplomatiske Brevvekslinger og Underhandlinger, der foreskaldt under og efter den tydske Krig imellem Christian IV. og hans Søstersøn, R. Carl I., ligesom i Instructioner og Skrivelser fra den danske Konge til hans egne Sendebud, eller til engelske Herrer og Ministre, kommer han oftere tilbage til Tractaten, sluttet i Haag den 9. Decbr. 1625 imellem Danmark, England og de forenede Nederlande, ved egne Gesandtskaber fra de tre Magter (Buckingham, Carleton, Greven af Holland, paa Carl I. Vegne; Jacob Ulfeldt og Chr. Th. Sehested, paa Christian den Fjerdes, m. m.). I denne Tractat, hvis Formaal skulde være rettet imod Keiserens Indgreb i de tydske protestantiske Fyrsters Rettigheder, og til Forsvar for disse, forpligter England sig til at betale Kongen af Danmark 300,000 Gylden maanedlig, ligesom Generalstaterne 50,000 Gylden maanedlig, og begge Magter endvidere til at understøtte Kongen med en Krigsflaade, imod at han skulde holde en Armee i Marken paa 30,000 Fodfolk og 8000 Hyttere. (Dumont, T. V. p. II. 482. Needtz Repertoire &c. p. 85.) Ved den 6 og 7 Art. fastsattes: at ingen af de contraherende Magter skulde kunne træde i særskilt Underhandling eller slutte Fred med den sælles Fiende, førend Tractatens Formaal var opnaaet. En hemmelig eller separat Artikel bestemte desuden, at de forenede Magter skulde søge at sætte Churfyrsten af Pfaltz i Besiddelse af sine Lande; og at Kongen af Storbritannien skulde vedblive at betale sine Subsidier, med mindre han stillede en Armee, der var mere tienslig, end Pengene, til Kongen af Danmarks Disposition. Heraf maatte Meningen være, at i saa Fald denne Armee underholdtes af England. Christian IV. havde i meer end 3 Aar udholdt Krigen, inden han, kunngen af Overmagten, og uden Hielp af nogen udenlandsk Krigsmagt, benyttede et gunstigt Dieblis, og Wallensteins mod Danmark mere fredelige Stemning, til at slutte en Fred, der i det mindste gav ham de tabte Provindser tilbage, og i øvrigt var uden noget for Danmark ydmygende Billaar. Man vil heller ikke kunne sige, at Christian IV. overlevede Freden; men snarere, at han (som ved foregaaende Forhandlinger med Rigsraadet viser sig) imod dettes Mening udholdt Krigen saa længe der var nogen Muelighed for Landet, at bære dens Byrder. Ved den Lykkeligste Fredstractats 4de Artikel var desuden udtrykkelig indgaaet: at paa Kongen af Danmarks Side skulde Frankrige, England, Sverrige og Holland være indbefattede i Freden.

Kong Carl, hvis egen Stilling i hans Rige var intet mindre end sikker og

relig, og som efter Hertugen af Buckingham's Døds (23. Aug. 1628) ligesuldt havde forsat den med hans første Regeringsaar begyndte Uenighed med Parlamentet i England om Kongemagtens Grændser, og netop i Marts 1629 havde opløst det tredje Parlament: havde altid haft Vanskeligheder ved at udrede de Subsidier til Danmark, uden hvilke det ikke havde været muligt for Christian IV. at holde sin hervede Hær saa længe samlet i den tydske Krig. Der har forhen været Anledning til at vedrøre Sagen om de engelske Hielpetopper og Subsidier, (se ovenfor S. 206) uden at det dog vil være muligt, tilstrækkeligt at oplyse denne Gienstand; med mindre de engelske Archiver dertil kunne yde flere Bidrag, end vore egne. Carl I. (hvis, for det meste officielle, Breve til hans Morbroder Christian IV. altid ere affattede i en Tone, der vidner om et nært Slægtskabs Forhold og personlige Hengivenhed) synes heller aldrig at have manglet en god Villie til at komme sin Morbroder til Hielp; og endnu den 3 Jun. 1629, da Christian IV. netop var i Begreb med at slutte særskilt Fred med Keiseren, finde vi, at Carl I. selv underretter ham om: at han vil sende 5 udsøgte Krigsskibe (*quinque e nostris naveis lectas ad oras vestras mittimus*) under Befaling af Admiral Pennington, for at bruges imod Kongen af Danmarks Fiender, hvor det efter hans eget Skøn: nende maatte behøves. Der tilføies, at en Gesandt (Th. Roe) med det første skal følge efter. Hvad Erar denne har faaet paa sit Indlæg af 9. Aug. (nedenf. S. 378) fiende vi ikke (den trykte Udgave af Roes Negotiationer gaar ikke videre end 1628); men af en Skrivelse fra Viscount Dorset (1629) erfares, at Christian IV. havde medgivet Gesandten et Brev, som Dorset nu besvarer i en ærbødig, men alverlig og bestemt Tone. (Det haves i en, formodentlig til diplomatisk Brug med en engelsk Haand udfærdiget Copie, som dog mangler Datum.) Hvad der især maa overraske i denne officielle Skrivelse (der formodentlig er overbragt af Th. Roe, da han anden Gang kom til Danmark) er Dorsets Erklæring: at Kong Carl, „*exactus & religiosissimus omnium quaecunque init foederum observator*“, var langt fra at ville underdrage sig fra nogen Forpligtelse, som den Haagse, eller nogen anden formelig afsluttet Tractat (*Tractatus absolutus & rite conclusus*) kunde paalægge ham; men at Tractaten i Haag vel var og maatte kaldes en Forhandling imellem begge Rigers Ministre, men intet Forbund (*foedus*); da den fra Danmarks Side hverken var fuldført eller ratificeret. („*Illum Tractatum posse quidem & debere vocari (uti fuit) quandam inter primarios utriusq. Regis ministros tractationem, non autem foedus; quod nulla ex V^{re} Mis parte accessit perfectio aut ratificatio.*“) Hvad der fulgte paa denne Forhandling, (ipsa illius tractationis acta) den tydske Krigs Begyndelse, Fremgang og Udgang, („*imo & facti belli principium, medium & exitum, inter quae atq. mei Regis res summa semper fuit differentia*“) maatte derfor frigiøre Kong Carl fra enhver Forpligtelse, undtagen med Hensyn til den Pengesum, som hans Fader havde erholdt til Laans af Christian IV., hvilket han havde paalagt sin Gesandt (Th. Roe) at foredrage, saasnart Kongen erfarede, at man endog efter Krigens Slutning ved

idelige Anviisninger paa Kongens Skatkammer (*„frequentissimis vestris dimissionibus . . . ad ipsius ærarium, quibus & scandalum Regis mei rebus, & onus dicto ærario fuit injectum“*) vilde fordre Subsidier, der forhen vare givne venstkaabeligt og frivilligt, (*amicæ & ultro concessa*) som Pligt og Skyldighed.

Man havde haabet at Kongen af Danmark, da dette af Th. Roe og Anstrethter i Forening var forklaret ham, vilde lade sig noie med Carl I. frivillige Tilbud: at ville betale de engelske Hielpetropper deres tilgodehavende Sold. Men da Kongen ogsaa henvender sig til Dorset med den Paastand, at den omtalte Haagste Tractat endnu ei var opfyldt, og beraaber sig paa denne Minister som Vidne: erklærer han sig ganske af den Mening, at Tractaten, *„der hverken var fuldført, eller bekræftet med tilbørlige Underskrifter, ikke havde videre Gyltighed.“* (*dictum tractatum haud perfectum, neq. subscriptionibus debitis confirmatum absolutumque fuisse, ideoque validum s. obligatorium minime censendum.*) Desuden, ligesom Krigen i Tydskland hverken var begyndt for Carl den 1stes Skyld, eller ført for hans Bedste: saaledes var den ogsaa sluttet, ved en Fred med Kongens Fiender, uden hans Vidende og Raad (*Rege meo inconsulto & in scio.*) De Løfter om frivillig Hielp (*spontaneæ latæ opis testimonia*) som Kong Carl i sine Breve og Gien svar til Christian IV. havde givet, havde Kongen ikke svigtet; hvorom den store og betydende Pengesum (*ingentem auri vim*) af 324,074 Pbd. Sterling, som var udbetalt for Kongen af Danmark's Regning, afgav det bedste Vidnesbyrd. — Dette i flere Henseender mærkelige Actstykke, ved Siden af flere andre, gjør det end mere onfseligt, at Benyttelsen af fuldstændigere Kilder engang kunde tilveiebringe en klar historisk Fremstilling af Forholdet imellem Christian IV. og Carl I. saavel i A. 1625—29, som efter den Tid.

II.

Den i dette og det foregaaende Brev omtalte engelske Gesandt var den bekjendte Sir Thomas Roe, som i A. 1629 og 1630 to Gange blev sendt af Carl I. i politiske Grender til Holland, Danmark, Polen og Tydskland (s. *„The Negotiations of Sir Thomas Roe from 1621 to 1628. Lond. 1740. fol. Ført. p. XVII.*). Det har saaledes uden Tvivl været paa den anden af disse Gesandtskabsreiser, at Th. Roe (hvis Creditiv er underskrevet af Carl I. i Westminster d. 28. Oct. 1629) har indfundet sig hos Christian IV., under Kongens Ophold i Holslen.

Tidligere var han i August Maaned sendt til Danmark, og havde om Aftenen den 4de Aug. i Kiøbenhavn en ceremoniel Audients hos Kongen, som den 29de Jul. var kommen tilbage fra Holslen. (Striveal.) Om denne Audients haves (i en Afscr. af Klevenfeldt, London 1744) en Relation af Th. Roe, der med Hensyn til Christian IV. Person og daværende Stemning, saaledes som Gesandten beskriver den, er mærkelig nok. Dennes første Dittale besvarede Secr. Günther paa Kongens Vegne med Orden og Fuldstændighed paa Latin, i hvilket Sprog Kongen

ogfaa talte, men kun faa Ord. "Da jeg først traadte ind", beretter han, "gik Kongen frem, og tog mig ved Haanden, men sagde ikke et Ord. "Hans Ansyn var tungsinndigt og uroligt (sad and troubled.) Hele Tiden, medens jeg holdt min "Indledningstale, skiftede han Mine og Farve, og viste en Misstemning, der laae "imellem Sorg og Foragt (a distemper between grief and disdaine.) Han vendte "sig da til Secretairen Gontier, og sagde ham nogle Ord, hvorpaa denne svarede, "som ovenfor er meldt. Kongen spurgte mig da paa Latin, hvor længe jeg havde "været borte fra England, og da jeg svarede ham i fem Uger, da mit Værende først "var at underhandle med Generalskaterne, blev han staaende uden at svare." (Gesandten fremførte derpaa den engelske Dronnings Hilsener; Christian IV. "spurgte til hendes Befindende, og intet videre." Det samme udrettede Gesandten fra "Kongen og Dronningen af Böhmen" (o: Pfalzgreven); hvortil Christian IV. allene svarede med en Mine." (with a countenance.) Aldrig saae jeg nogen fyrste saa melancholisk, og saa tilbageholden i Alt, (reserved in All) uden at han dog kunde staa sit urolige Sind." (perplexed mind.) For videre at prøve ham i Samtalen (to put him to a further tryal) fremførte Th. Roc sine Lyfsonskninger til Kongen over hans Velbefindende, med flere sædvanlige Complimenter. Christian IV. vendte sig til Günther og talte sagte til ham, hvorpaa denne "bød mig velkommen, og takkede mig; og da han saae, jeg var lidende (seeing that I was troubled with pain, for I was ill) vilde han ikke længere opholde mig, men en anden Gang modtage mine Propositioner, o. s. v.

Mødtagselsen, som Th. Roc fik ved sin første Audients, var saa kold, at den vel "kunde være nok til at forstemme en Mand, der aldrig havde hørt en mindre behagelig Samtale." (to discourage a man, that never received worse entertainment.) Han var ikke i Stand til at faae et Ord mere frem, "and I departed almost as sad" (som Kongen.) Imidlertid fik han næste Morgen, da han søgte at faae Underretning om personligt Misbehag havde været Grund til denne Mødtagselse, den Trost at høre: at Christian IV. strax efter Audientssen havde talt fordelagtigt om ham til Günther, og sagt "that he looked like an honest man", m. m. "hvorpaa Kongen gik til Sengs uden Aftensmaaltid." (and so he went supperless to bed.)

Man vilde maaskee snarest falde paa at søge Grunden til en paa denne Tid saa kiendeligt robet Forstemning hos Christian IV. i de huuslige Ubehageligheder, der synes netop efter Kongens Tilbagekomst fra den første hollandske Reise, og under hans korte Ophold i Siælland efter denne (29. Jul. — 17. Aug.) at have begyndt at sætte hans Sind i Bevægelse. Slutningen af Th. Rocs Relation (som vi helst give med Originalens Ord) meddeeler imidlertid en ganske anden Grund; hvorved det dog altid bliver noget tvivlsomt, om den i det Hele fordelagtige Fredsslutning med Reiseren virkelig har kunnet udøve en saadan Virkning paa Kongen, endnu et Par Maanedes derefter; og om Gesandten's Beskrivelse over Kongens Tilstand ikke snarere passer paa Virkningen af indvortes Græmmelse og Harm, end paa Virkningen af en politisk Forstemning: "My Friends (for I found some old, near and

„inwa d acquaintance in the Court) did assure me, that *since the peace* they never „saw so much alteration in a Man, as in the King; that he will seldom speak, „but often start (fare pludseligt op.); at his meals, that he will sit inusing, and „let fall any thing in his hands; *that he goes to bed, and rises, three or four times* „a day; and that *his passions break out often upon the English*, and of his grief „and shame to have beene forced to make a loosing peace.“ Det er vist nok, at Christian IV. overhøvedet ikke var tilfreds med Carl den Fjertes Politik, og hans Adfærd under den tydske Krig; om han dertil, for sin egen Deel, havde fuldstændig Grund og Berettigelse, er et Spørgsmaal, der behøver strengere Drøftelse.

Thom. Roe tilføier endnu, at Kongen ved sin Jægermester sendte ham en Hiort, og tillige havde befaleet Jægermesteren, at levere ham mere Vildt, og at ledsage Gesandten, naar denne vilde paa Jagt. 3 Skrivecalenderen findes: d. 10de Aug: „kom den Engelske Gesandt till Freder: och jagede paa veien.“ Den 9de Aug. „waar den Engelske Gesandt vde p Haffuen (ved Rosenborg) huøf mig, og proponerede allehaande.“ (Siden dreg Kongen endnu samme Dag til Frederiksborg.)

Af disse den 9de Aug. overgivne Propositioner, hvorom Th. Roe skulde underhandle i Danmark, havde endnu de af ham (baade paa Latin og Fransk) meddeelte Hovedpunkter, hvilke gaae ud paa: 1. At Christian IV. vilde serene sig med Kongen af England, for at bringe Freden i Stand imellem Polen og Sverrige. 2. At han vilde erklære sig om Maaden, hvorpaa han i Førelse med England og andre Magter vilde virke til at bringe Frihed og Sikkerhed for Handelsarten i Østersøen tilbage; efterdi det østerrigiske Huus tydeligt lagde for Dagen, at det havde til Hensigt, i Førelse med Polen, at berøve Staden Dantzic dens Frihed; og at det ved de Søhavne, som det havde bemægtiget sig i Meklenborg og Pommern, vilde knytte et Handels- og Søforbund (une *Admirauté unie*) imellem disse og de flanderiske Havne, og saaledes gjøre sig til Herre over Østersøen, m. m. 3. At Christian IV. vilde udstede en offentlig Erklæring angaaende Handelsens Frihed i Østersøen, hvorved Skibsfarten herester kunde sikres for enhver Hindring og Ophold ved andre Paalæg i Sundet, end de gamle vedtagne Toldafgifter (*„utque in vectigalibus solvendis in freto Sundt requisitis, & in eorum æstimationibus, ministris Regiis mandetur, ut ab omni nova impositione aut taxatione abstineant, præter eas quæ more & usu antiquo receptæ sunt,“* &c.; og at Stridspunkterne i den Henseende maatte afgjøres ved Underhandling imellem begge Konger, eller deres Ministre. 4. At Christian IV. for Fremtiden vilde afholde sig fra at udstede Anviisninger paa Kongen af England, grundede paa den Haagfke Tractat (s'abs-*tenir des assignations sur le Roi, comme fondées sur le traité de la Haye*) hvis Stipulationer man i England ikke kan betragte som vittelig Bied; og at i al Fald Handel og Søfart ligesuldt maatte blive i uferstyrret Gang, indtil denne Controvers kunde komme til endelig Afgjørelse. (s. Lord Dorsets Skrivelse, S. 375. 76.)

323.

[Et Secretairen Fr. Günther.] (A.)

Et Brev skal udsfærdiges til Cai v. Ahlesfeldt, der skulde handle med Albert Balzeren, (i Hamborg) om at rejse til Mark Brandenburg, og der opskøde for Kongens Regning, men i sit eget Naam, et Parti svært Gyrreremmer, til et Beløb af 40.00 Rthr. at levere i Hamborg.

An key v: Manesfeldt¹⁾ daß er mit Albret Balzeren²⁾ handlen Soll, daß er sich erstes tagesß nach der Marke Brandenburg verfügen soll vndt daselbst mihr eine partiie groß füren holdß zuhandelen, doch so daß es in seinem Nahmen geskiet: desselbiigen holdßesß soll so vill sein alsß sihr 4000 rixdaler, welchesß holdß souill möglich eiiner Stercke Sein Soll, Daß geldt soll ihm zugestellet werden binnen hamburch, sobaldt daß holdß daa ankommen wiirdt.

Solcher Reijße halber soll mit ihm tractiret werden, wasß ihm darßihr soll gegeben werden.

Ihm sollen auch peße mitgetheilet werden, So er nit ehe verzeiigen soll ehe daß zimmer dii zolßtette verbei soll. An orthten vndt enden daa si dii peße nit ansehen wollen Soll er wunneitlich den zollen endtrichten.

(9. Decembr. 1629.)

324.

Friederich Günther zu handen. [A.]

Han skal snarest muelig begire sig til Hamborg, der afhandle det seihen Altatle med Bergmanden Dygeß, og lade trykke og udele Patentet om Glückstads Privilegier. Tersia skulde han begire sig lige til Kiøbenhavn, og imidlertid efterhaanden søge at erfare noget om hvad der er foregaaet ved
Neder i Lybek m. m.

Du sollest dich mit erster mueligkeit nach hamburch verfügen vndt daselbst daffienige so diir anbefohlen mit dem Berchman dygeß verichten, wiil auch dii Patenta der fremde leuthe halber dricken lassen vndt auftheiilen, also daß dieselben vnther dii leuthe kommen, Nit allein in Hamburch Sondern in hollandt vndt anderßwoh, daa man etwassß dessuegen vermuthung haben kan.

¹⁾ Formodentlig er dette Cai v. Ahlesfeldt, til Eschermüh og Schinsel (en Søn af Frieder. v. Ahlesfeldt, og Catharina Blome) som døde d. 11. Jan. 1651. (S. D. H. Nøkker Nachr. von dem Geschlecht v. Ahlesfeldt. 4. S. 337. Tab. IX.)

²⁾ Albert Balzeren Behrens, en Kiøbmand og Berederer i Hamborg, som var en af Kongens Factorer i Handels- og Pengesager. Det her bestilte Gyrreremmer (saavel som de nedenfor S. 389 omtalte Ege- og Bøgetræer) har uden Tvivl været bestemt til Havnebygningen eller Blokhuset ved Glückstadt.

Nach verrichtung desselben Sollestu dich recta nach kopenhagen verfügen. Was zu lybeck in dehm conventu fohrlauffen mach, so auff dii dritte oder fürde hand zu erfahren muglich, darauff sollestu dich be-
fleißigen zu erfahren

Wan du bei dem Stadiskem ¹⁾ Residenten komst, Sollestu ihm salutiren meo nomine vndt ihm vermelden, daß ich fuhr diffem von ihm begeret, daß er nach einen Stenffenbauwer schreiben Solthe in hollandt, Weill ich aber einen anderen ordt bekommen, So habe ich den nit Nötig

Auß der frempe den 10 Decem: Anno 1629.

Christian.

325.

[Zu Fr. Günther.] (A.)

Kongens egenhändige Befal til det aabne Brev, herved fremmede, som ville bygge og nedfætte sig i Glückstadt, tilfjæres Beskættelse, Jribed for Told og Paalag, og andre Rettingeder. (Ses. S. 369.)

Patenta So fuhr meinem verreißendt Sollen fertigtet Sein.

1. Wehr in der glückstadt sich setzen wil, vndt redliche hanthiirung treiben, der soll zoll vndt anderen beschuehrung endfreiuet sein.
2. Daa iemandt in dieser Etaot auffzuhalten begeret So kein kauff-
handell zu treiben begeret, sondern seiiner renthen leben wil, dem-
selben soll es frei steen, vndt studz vndt Skirm genißen wan er
sich bei dem gubernör geburlich angeben wüirdt, worüber derselbe
ein prothocollum haltthen soll
3. Was fuhr Nation in der glückstadt Bawen vndt sich redlich Neehren
wiill, sollen ihr recht a parte vnther sich haben, soueit dii com-
missionen betrifft, wan si sußziich starck seindt.
4. Alle dii ihn der glückstadt Baawen vndt sich redlich Ernehren wollen,
Sollen Schudz vndt Skirm haben, zu wasser vndt lande, auch guthen
besohderung bei Einlendtsken vndt außlendtsken haben.
5. Wen nun eine Nation wil oben gemeldet 50 man staarck seindt,
als sollen si vnther sich 10 erwelen so si ny obengemeldet in
ihren Eüigenen sachen Skeiden sollen, auch geburlich straffen, souern
si von der Stadtobrigkeit nit sollen gestraffet werden.

(10. Decbr. 1629.)

¹⁾ Generalsaternes eller den hollandske Resident.

326.

Secretario

Jffuer wynd till hande. [A.]

Kongen giennemgaaer 13 ham tilsiilte Puncter, som Gruntvelst for Underhandlinger om en Freds-
lutning imellem den svenske Konge og Keiseren.

Rationes quare puncta illa mihi communicata Impe: Roma:
offerri non possint:

1. Man seer inted ex quo capite kon: udi Suer: kan proponere
nogid, som Saxoniam superiorem aut inferiorem angaaer, eytherdi
han inted er membrum Imperij.
2. dertil uyl keysseren wden thuiffuel Suaare sig inted at uerre for
obligerit at kuytere nogen Plads in Roma: Im: om dii endskendt
inted er lagt kon: y Suerrig tiil paaß, Isønderlighed menß friigen
aff kon: y Suer: och inted aff key: er begiudt
3. den punct blißuer inted disputerit, saframd friidden blißuer giordt
4. Den punct blißuer ochsaa uel kkaar naar friid beuytgiff
5. Den punct nil komme fej: underlig for, at den aff kon: y Suer:
moueris, cum non sit ille, qui talia mouere potest, uti in
prioribus notatum est.
6. den punct cum prioribus kan inted bono titulo proponeris key:
ty den allene ded Rom: Riige wedkommer
7. Den punct sauell som dii forrige alle uil komme key: suar Spanß
for, at dy aff kon: udi Suerrig proponeris
8. ded er inted huosß key: att erholde, Menß siiniß mehre, at sliigge
forslag uyl gorre dii herrer Større Skaade end gaffu
9. Naar samme bye (af) keysseren igen afftreediß, Saa er at for-
mode, at den Riider siine forrige priuilegia, At taale om nogen
Refusionem damnorum, ded siiniß at uerre forgesßuis.
10. Naar ded andid aldt haffuer syn richtighed saa er dermed lette-
liigens at komme tilrette med.
11. den punct yndgaar keysseren slet inted, ty hand ded inted kan
gorre propter Religionem & affinitatem, etiam propter auxi-
lium prestitum sepenummero contra turcam et alios.
12. Saframdt friidden Sluttiß daa ber den amnistia att følge inter
Im: et Re: Sue:

13. ded indgaar keysseren gerne
14. Naar friidren er giordt, daa bør keysseren och kon: v Suerrieg more usitato in toto mundo at confirmere den paa ded aller krafftigste mueligdt Er

Concluditur

Saaframdt kon: vdi Suerrieg uyll inhærere ued disse offuergiffne puncter, saa er deraff lettelig att judisere, att ded inted er hanß aluor att gorre friid med keysseren.

friide: den 26 Decem: Anno 1629.

Tillæg til Nr. 326.

Uterat man fra Keiserens, eller egentlig fra Wallensteins Side, som den, der havde den væsentligste Deel i de ved Begyndelsen af A. 1629 indledede, ved Fredsslutningen i Lybck tilsendtebragte Underhandlinger med Danmark, paa en frænkende Maade havde afviist de af Gustav Adolf til bemeldte Fredscongres affendte Gesandter (sef Elange S. 655) befandt Gustav Adolf sig i en Stilling til det tydske Rige, der, om den ikke medførte et afgjort Krigsforhold, dog ei heller kunde kaldes fredeligt eller venstabeligt. Christian IV. havde sluttet Freden med Keiseren uden Mægling, og uden Deeltagelse af nogen af de Magter, som mere eller mindre havde understøttet ham i den tydske Krig; men ved en Artikel i Fredstractaten var ndtrykkelig beringet, at disse Magter (Sverrige, England, Frankrige og Holland) skulde indbefattes med i Freden naar de ønskede det, og derom inden 3 Maaneder erklærede sig. Dette tilmælte e han K. Gustav allerede den 30 Mai (fra "Hovedquarteret paa Den i Angeln.") I Gustav Adolfs Evar herpaa (dat. Marienborg, 23de Jun.) yttre Kongen, at han ikke kan forstaae "på huad sätt wi vthi freden skola wara begripna", naar hans Commissärer imed al Forventning bleve bortviste fra Congressen, og efter dennes Slutning "uden givne Anledning en magtig keiserlig Armee er sendt imod Kongen ind i Preussen"; hvorfor han begierer, at Christian IV. til fornøden Efterretning vil meddele ham Fredsvilkaarene, og i øvrigt forstftrer, han intet hellere ønsker, end Fred med Keiseren, "så widt man oss later tilfredz, och Östersiöen lates i en real säkerheeth och vthen fare." Til Evar herpaa sendte Christian IV. med en Skrivelse til G. Adolph af 25 Jul. en Copie af Fredstractaten, og bemærkede derhos, at om Nærsoens Sikkerhed fandtes det tienligt, "i denne ubeleilige Tid intet at movere", eftersom "Kongens Bederpart lod den Sag være udisputeret, eg han formener, dermed ingen af vor Interese at have bortgivet." Et venstabeligt Evar herpaa af G. Adolph (dat. Calmar 17. Sept. 1629) indeholder almindelig Bekræftelse af hans fredelige Sindelag, og Yttrin-

gen af hans Tillid til K. Christians Overeensstemmelse i det, som kan tiene til Væ-
tryggelse af Fred og Sikkerhed i Norden; hvorefter Christian IV. atter i Skrivelse
af 9. Dec. anmoder G. Adolph om at „angiffue nogen Anledning, Middel eller
Forslag, hvorved den vedvarende Ubesind imellem Evert. og Keiseren kunde aflæg-
ges.“ m. m. I et Brev, dat. Upsal 25. Nov. 1629, svarer G. Adolph, at han
allerede forgangen Vinter havde communiceret Christian IV. „de Midler, som han
altid havde holdt for de billigste til derpaa at grunde Østersøens og de nordiske Ri-
gers Sikkerhed“, og foreslaaer i den Anledning en Congres i Dantzic, som et
neutralt Sted, til næstkommende 1ste April; ved hvilken Congres da i Særdeleshed
ogsaa Hertugerne af Mecklenborgs og af Pommerns Interessers alver-
ligen maatte varetages. — Af den her meddelte Skrivelse fra Christian IV. til Jør-
vind sees det, at en tidligere Meddelelse fra Gustaf Adolph (den i hans Br. af
25. Nov. 1629 paaberaabte) har været Kongen forelagt. Originalen til et saadant
Document findes ikke i det Kgl. Geh. Archiv, derimod Langebets Afskrift af 17 „Arti-
culi pacis, som Kongen af Sverrig es ad deliberandum offuerleverede;“ Afskriften
med Chr. Thom. Sehesteds Haand, der uden Tvivl har meddeelt samme til sin
Svigerfader Holger Rosenkrantz, da den af Langebet tagne Copie er af det 1826
opbrændte Rosenholmske Archivs Samlinger. Da det befindes, at de 17 Artikler
i dette interessante Document svare i samme Orden til Christian IV. Erklæring i 14
Punkter, anføres her Hovedindholdet af de svenske „Conditiones“, saaledes som de
maa henføres til sidstnævnte Punkter. Der forlangtes:

1. At Keiserens Tropper skulde rømme baade den oversaxiske og nedersaxiske Kreds.
2. 3. Alle Besætninger, anlagte under Krigen ved Østersøen og Nordsøen (ad
mare Balticum & Oceanum) skulle paa begge Steder sleifes (utrinque diruan-
tur.) Ingen keiserlige Besætninger skulle efterlades ved Kysterne.
4. Alle tydske Havne skulle, ligesom for denne Krig, være frie, og ingen Krigsskibe der
bygges eller udrustes.
5. De Kongen af Danmark frataagne Lande skulle tilbagegives.
6. Om Bispedømmerne (i Tyskland) „tam Regis Daniæ, quam caeterorum Sta-
tuum, stetur censura Electorum & reliquorum Statuum Imp. Germ.“
7. Kongen af Danmark skal afstædige sin hele Hær.
8. Alle Rigesfyrster i begge saxiske Kredse skulle restitueres in Statu quo ante bellum;
ligesom Greverne af Oldenborg og Ostfriesland, og de frie Rigeslæder. Er noget
forfæet mod Keiseren eller Riget, skal det ved Pengesbæter, efter Churfyrsternes Ræn-
delse, bedres (emendetur) hvorfor Kongen af Sverrige vil gaar i Vorgen.
9. Den svenske Besætning skal forlade Stralsund; Staden sættes i sin forrige Fri-
hedsstand, og Staden, som den under Belæringen har lidt, erstattes (af Keiseren.)
10. Mod Kongen af Sverrige maa al Paatale eller Reservation for Fremtiden, i Anled-
ning af den Hielp, han har ydet Stralsund, falde bort.
11. Keiseren skal i Fremtiden afholde sig fra at yde Kongen af Polen nogen Hielp imod
Sverrige.
12. „Amnestia perpetua sit omnium injuriarum & simultatum, & sincera pax
et amicitia inter Imp. Rom. & Reges Sueciæ & Daniæ,“ &c.
13. Kongen af Frantrige og Storbritanien og Generalstaterne skulle indbefattes i Freden.

14. Tractaten skal bekræftes ved Haand og Segl fra alle de Magters Side, som Freden i Særdeleshed vedkommer.

Paa det samme Aft har Langebeck ligeledes tilført en Afskrift fra samme Archiv af „Puncta, hvar vppå S. R. M. af Sverige begierer R. Matt. i Danmark sigh forklære wille.“ Disse, til Oplysning om Forholdet imellem Christian IV. og Gustav Adolph, efter de i Lübeck begyndte Underhandlinger, ikke mindre mærkelige Punkter, ere følgende:

1. „At begge M. M'er sigh måtte förene på huad sätt man wthi tractaten i Lybeck skall procedera.“

2. „Media pacis öfverstis, och sålebis författes, at bde kuune medh gott Samuett för Gudh, och Landh och folks ähra och gagn ingås“, m. m.

Herved følgende Anmærkning i Randen, som var med Chr. Th. Sehesteds Haand:

„Hertil bleff swared, at Gesanterne till Lybeck allerede media pacis hafde offereret, som til Keiseren waar skicket, Saa wi nu andre icke kunde acceptere.“

3. „Att begge M. M'er och Riiken måtte förbindes, till att faste stå medh samme Freds Medell, och then ene wthen then andres willie icke hafue Maakt hem till att förändra, eller någon fredh ingå, wthen then andres Minne og wille.“

C. Th. Sehesteds Anmærkning i Randen:

„Bleff swared, sligt at kunde in arena giøres, mens Stenderne derom burde att horis, efterdii det witt vdsende hafde.“

4. „Medhan och S. R. M i Sverige är råfatt genom dette Stralsundske wäsendet wthi dette Tyffe Striighet, och thesfore sinnader, thes Freden icke är att nå på föreslagne condicioner, att giöre genom Gudz nådhe och biistandh sitt beste att *attaquera* fienden i Tysklandh: Hwarfore begiärar S. R. Mtt. broderwenligen, att S. Mtt. i Danmark wille meddela S. R. Mtt. sin wenlige Råd, huru samm a *attaque* wåre bäst till att anställa, til Gudz ähras befordrande, begges M. M'ers och Riikens Förswar.“

„Bleff swared, att wi icke wiste, huor det R. af Swer. kunde beileiligt falde, och derfor icke begiere, noget herudi att *præscribere*; hest fordi att Raad og Anledning uden medfolgende giortlig assistents var inutil, och wores Leilighed icke nu anderledes war, end paa wort egett att wahre, Saa wilde wores Konge herudinden intet vnderstaa.“

Naar man tillige sammenligner de ovenfor meddelte Erklæringer af Kongen med de Vilkaar til Fredspræliminairer ved den i Dantzig berammede Congres, som Oxenstiernerne i April 1630 sendte derhen fra Remel: vil man finde at ogsaa disse, saa vidt de naae, svare til de Punkter fra Sverriges Side, som Christian IV. giennemgaaer i sin Skrivelse til Tysk Bisk. (s. *Mauvillon Hist. de Gust. Adolphe. Amst. 1761. 8. II. p. 276.* Jvf. ogsaa *Oxförer's Gustav Adolf, u. seine Zeit. 2te Ausg. 1845. S. 696.*)

327.

[Til Rigsraadet.] (A.)

„Rigens raad schall forholde Jens Jull att paatage sig rigens
Marck bestillingh.“ 1629.*)

Epther som uy haffuer hafft bud epther Jens Jull, och hannem
ladid forsta at uy hannem herepther for Riiigens Admirall uille bruge¹⁾,
Saa haffuer hand sig for saa dage siden huof of indstillid, och sig
undskillid for mange aarsager sliig offlicium inted at funde accep-
tere, huorpaa uy suare, At naar uy hiidankom, saa uulle uy hannem
uorriß erklering ued Riiigens Raad som tilstede uaar laade uyde, Huor-
for y nu med hannem om samme leilighed skall taale, och hannem de-
monstrere, at hannem sliig vndskilling inted anstaar, eptherdi hand er
disse Riiger obligerit at tiene y huif maade hannem mueligdt Er.

*) Med en anden Haand, end Kongens, uden paa Brevet. Ved Feiltagelse er der
frevet Marck, i Stedet for Admiral.

1) Jens Juel til Kieldgaard, en Søn af Herman Juel til Aaberg og Maren
Juel, var f. den 8. Nov. 1580 paa Nessrup; gik i Soroe Skole fra sit 12te
til det 15de Aar, indtil hans Fader 1596 tog ham med sig til Gulland, hvor-
fra han med sin Præceptor Bertel Hansen, (siden Forstander for Duebrodre
Kloster i Næskilde) blev sendt til Greifswald, hvor han studerede i to Aar; der-
efter til Heidelberg, hvor han ligeledes blev i to Aar, og 1600 drog derfra til
Gens, og efter et halvt Aar til Franrige. Herfra reiste han 1602 til Italien,
hvor han i Rom og Neapel, „beslittede sig paa det italienske Sprog, hvilket
han var mægtig til at tale med Enhver.“ 1603 kom han hjem til sine For-
ældre paa Gulland, og blev samme Aar antaget i Kongens Cancellie. 1608
blev han Mentemester, og 1611 ansat som „Zahl-Commisarius“ ved Armeen i
den svenske Krig. D. 13. Mai 1610 holdt han i Viborg Bryllup med Sønfru
Jda Lange, hvorved baade Kongen og Dronn. Anne Cathrine vare tilstede.
1616 blev han Rigsraad, og 1617, da han var bleven forlenet med Trancker
Slot, blev han sendt som „Fosimester“, eller Marckal, med Hertug Frederik,
da denne Prinds skulde indsættes som Administrator i Stiftet Verden. 1618
indnævnte Christian IV. ham til Statholder i Norge, og Lehnsmænd paa Ager-
huus, hvorfra han 1629 blev nedkaldt, „og af Hans Maj. tiltalt, at han skulde
paatage sig at være Rigens Admiral;“ nægtet han, som man seer,
aldrig havde gjort nogen Tjeneste, hverken i Armeen, eller ved Flaaden. Han
undskyldte sig dog baade for Kongen og Raadet med sin „Besværlighed og
Egagthed“; da han i nogle Aar hvert Foraar havde befundet et Anstod af
Etkorbug, og medfølgende Sygdem deraf.“ Han blev da omfider fritaget for
denne Bestilling, (Claus Da a blev 1630 R. Admiral) blev forlenet med Aal-
borghuus, og 1632 (efter hans Ansøgning) med Bording Slot, hvor han om
Foraaret 1634, da han var kommen hjem fra Viborg Snapeting, blev heftig
angrebet af sin fædvanlige Egagthed, og døde efter 11 Dages Sygdeleie d. 26.
Marts.

Om hand skendt er nogid tung och stadandid, saa kan hand dog uerre Admirall, och inted flyssue y tackelid eller andenstedtz hen.

Oder alle er ded ochsa wytterligdt, att Christooffer wrne²⁾ haffuer giord syn Ged att uerre Stadtholder udi Norrie, Saa ny seer inted att der kan henge stor Reputation huof, om ny wille numer acceptere hans vndskilling.

328.

Andtwordt auff godtske wysshuß¹⁾ anbringen. [A.]

1. Dii weberliiffuerung der örther Nordsttrandt vndt tunderen ist man erböttich zu thun wan her: friderich (verspricht) den vntherthanen nichtes zu thun dieses verlauffs halber, auff wasz weis vnd maanihr es konthe oder muchte Erbdacht werden, wiiauch seinen kammerdiiner auß den Nordstrandt reuhmen vndt auff andere örther zuordiniren
2. Dii Chatholischen auß friderichstadt zu eiiner gewissen zeit zu schaffen
3. femmeren wil man, dem versprechen nach, dem huß gottorp liiffueren lassen, Jedoch, daß h: frii: sich verobligiren soll Selbiges Landt in des Biskop von Brehmen handen niithmahll kommen zu lassen, viil weniger seine dyner verstaten darauff zu kommen.

329.

Stadtholderens Bestilling. [B]²⁾

1. Wdi worris Absens Skal hand Representere vorris Person, Som ded en Stadtholder egner, ber och well anstar, och skal hand huerden

²⁾ Hr. Christopher Urne, til Naemark, blev Rigsraad 1629, og samme Aar, i Jens Juels Sted, udnævnt til Statholder i Norge. (Om ham ovenf. S. 71.)

¹⁾ Han var en af Hertugen af Gottorps Embedsmænd eller Ammænd.

^{*)} Saavidt stionnes, maa uden Tvivl denne Christian IV. egenhændige Instruction for Stadtholderen i Kiøbenhavn rigtigt henføres til A. 1629, da Frantz Rantzou, (f. 1602) bestemt til at agte Kongens Datter Anne Cathrine, blev udnævnt til denne Post, som ogsaa hans Fader Breide Rantzau havde havt, og som Frantz Rantzou foreslod til sin Død 1632. (Slange. S. 692.)

- for wyld eller wenstab dölle nogliid, som wy kunde haßue Staade aff y lengden, Eller och haßue disreputation aff y nogen maade.
2. Imod yndlendtske och vdlendtske skal hand comportere sig beskeidendtlích, Naar gesanther eller nogen aff Importantie ankommer, da Skall hand strax lade os ded nyde, och dennem ymidlertyd, Saa nydt Ske kan, Accommodere och Attretinere.
 3. Hand skal med stor Alnor och vliindtsybelighed lade sig Justitien y københaffuen lade uerre befahliid, Sa at ingen med lang ophold holdis fraa Syn Reett y nogen maade.
 4. Hand Skal ingen, y huem ded och werre kan, Steede Enthen lydiid eller megliid at handle nogliid, enthen Sielssuer eller ued andre, som ymod norris forordninger kan lobe, Mens huer vgge en gang lade Blisfogden saoch vnderfogden komme tiil sig, och aff dennom y seer erfahre, huorledis der omgaaes med Waaltdt acßysen och anden vorris rettighed.
 5. Reggelen tiil Østerpordt Skall hand liige ued dy forrige haßue y god acht, sa at den abniis och lufis y rette tyde, Dy andre porthē Skal hand tilholde Borgemeistjerne, at dy dem epther Arjens tyd abner och lucker, Och at dii ygen inted vden udtryckelig beßhaling opluckiis.
 6. Naar nogen mord eller mandßledt y Staaden skeer, da skal strar alle Porte lufis, och inted igen Nabniß, forend man Grßharer huor mandraberē Er bleßuen, Alle pladße, baade paa wollen, langs Stranden, Och huor En Skaald kan smutthe hen, Skall med bekende folck besettiis.
 7. Dy udi Staadß porten skal tiilholliis at gerre god eptherredtning paa dem, som er kommen y byen eller dragen derud den dag. Dy udi østerpordt skal y sonderlighed tiilholliis huer affthen at leßuere Stadtholderen en nys designation pa alle dem, som tiil heest, wogen eller tiil fodß er kommen y Byen.
 8. Wachten ued tolboden skal tiilholliis at giiffue huer affthen tiil kende, huem der er kommen tiil waandß ind y byen, Och ingen folck vden forloff stede at gaa y land, enthen ved tolboden eller deromfriing, Icke heller Stede Gnten godß eller folck att yndßliis pa Samme Steeder.

9. Paa landbygningerne, Saauydt Stieland siig Strecker, Skall hand haffue god acht, Sa at ynted derudi forretagiis, Som ingen Order pa giiffuen Er.

Anmærkning til Nr. 299 og 304.

Christian IV. havde selv i en Skrivelse af 8. Mai 1629 til sin daværende Agent i Stockholm, Erik Krabbe, befaleet ham paa Kongens Vegne at anholde hos Gustav Adolph, at Fruen Anna Catharine maatte i nogen Tid opholde sig hos Dronningen af Sverrige, eftersom Kongen havde erfaret »Hendes Kiærlighed dertil ei at være ubevaaagen.« Den 30. Mai tilskrev han derimod (»fra Hovedquarteret paa Den i Angeln«) saavel Gustav Adolph, som Dronning Marie Eleonore, for at melde, at han havde forordnet Admiral Henrik Wind til at hienhente Kongens Datter »Elisabeth Augusta, Grevinde til Sleevig Holsen.« Om Fruen Anna Catharine nævnes slet intet i disse Breve.

1630.

330.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Kongen vil, at der skal skrives til Jørgen Ahlefeldt om en vis Cathrine Hinzens fra Stade; til Wallenstein (angaaende Elstolben); til Henrik Rantzau om at lade sælde Ege- og Bøgetræer; til Joppius v. Gitzema, som utilborligen har opbrændt nogle Breve, m. m.

Friderich gynther Soll machen:

1. Ein schreiben ahn Jörgen von Manefeldt daß er durch sein frau erfahren soll woher dii maagedt Chatriina Hiinsens, v: Stade geburdich, iho sich auffhelot, vndt seinen fleiß thun daß sii dißelbige widerum hieher ¹⁾ sckick, zu welchem Ende ein paß von hinnen ihm soll zugesckickt werden.
2. Ahn wallenstein, daß (das) negotium, so fri:(berich) bekandt ²⁾, nit in stecken gerathe.

¹⁾ Formodentlig opholdt Kongen sig paa Frederiksberg (hvor han var d. 26. Dec. og den 31. Januar.)

²⁾ Jvf. Brevet til F. Günther, Nr. 319, S. 368.

3. Ahn hen: Nan:(zow)³⁾ daß er beiiim ersten abnemen deß Moneß⁴⁾ soll fire Etichen beume fellen lassen, so anderdthalb Ellen in dii breiithe vndt eine Elle in dii Dike haaben, vndt so landt seindt wii immer muglich ist sii zu bekommen, darneben zuehne (vier)⁵⁾ bychen, so 25 ellen landt vndt eiine elle ihus firfandt seindt, von welcher ardt skon mehr gesellet seindt.
4. Ahn foppium v: Ciffema daß es mihr gaunß fremdt forkommed, daß Er dii briiffue verbrandt, aldiu weiill ihm bewußt daß ich deß sendthalben den Becker verarrestiren lassen, Muß mich derohalben derselbigen halber bei den herren Statthen beklagen, daß mihr solches widerfaren.
5. ahn Christianpriiß⁶⁾, daß er alsofordt mihr ein gewisse maas auff ein Snur fide von dem höchsten Wasser so ledz gewesen biß auff den bodem deß einlauffß, so von dem blockhauße heer in der glyckstadt leufft, geraade dem Ißlendißkem hauße fuhrüber so auff dem Deyche steet.

(12. Jan. 1630.)

331.

Chanseleren Och Stadtholderen tiill hande. [A.]

Om den af sin Arrest losladte J. Mietzlaff, om hvem Kongen har erfaret saadanne Stridt, der paa ny have vaart hans Mistanke og Uvillie; hversfor han befaler at Mietzlaff atter indtil videre skal sættes fast paa Slettet.

Wdi denne morgen for prediken naar den tydske Chanselliist Philip¹⁾ huof mig, och mig paa eders uegne Refererede allehande, som Mydtzlach²⁾ skulle hafte giiffuen for, aff adskillige sager at

3) Formodentlig Hr. Henrik Rantzau til Schmol og Høhensfeld, Amtmand eller Befalingsmand paa Steinborg, siden i Rendsborg.

4) Det var en gammel og meget udbredt Mening, at Træer burde sættes naar Maanen var i Rø.

5) Ovenover zuehne har Kongen skrevet vier.

6) Mandens Navn har formodentlig været Christian Priis eller Preis.

1) Philip Julius Bornemann, J. U. Licentiat, der i 26 Aar tjente i det tydske Cancellie og døde 1652. (Jvf. Ry D. Mag. I. S. 219. Brevene fra Nr. 319 til 351, undtagen dem til Urne og Nr. 353 ere aftrykte i dette Bind af Magazinet.)

2) J. Mietzlaff. Han var i A. 1628, som Krigscommisfær ved Kongens Tropper i Schlesien, bleven bestydt for saadanne Forseelser, at Christian IV. lod ham arrestere, først i Kjøbenhavn (Lackmann, III. S. 256) siden paa

uille hæffe copie, huoraß ieg mig allehande suspitiones presum-
merer om ded sig (forholder) saasom forbenente Chanselift berettid
hæffuer: huorfor ij hannem till Eder skall lade falle, och hannem
berette mig hannem icke at hæffe beuyßt Maade, och hannem aff hans
Custodie forløffuid, for att hand mig sliigdt skulle anmode, huormed
hand syn sag kunde Smycke, Och hannem siiden lade forarristere paa
Slottid indtill wyder beskeen, Valet aff Frede: den 24 Januarij
Anno 1.6 3.0.

Christian.

332.

Freiderich Günther zu handen. [A.]

Kongen er ikke tilfreds med Udløstet til en Skikkelse til Kong Ludvig XIII., angaaende Sitt-handelen,
og vil have samme fo-andret.

Ich habe dii schreiben ahn den fo: in frau: durchgesehen vnd si
meiner meinung nach nit befunden. Alß sollestu dich darüber machen,
vndt den briif den bewusten seidenhandell betreffende, in dii meinung
stellen, daß man dem gesanten in allen mugelichen dingen wiilfaret
habe, Mit zuetiffen (D) solches würde dem fo: nit allein wollgefallen,
Sondern auch daß er seine Wntherthan daahin halte, daß si solches
gebührlich auffnehmen, vndt interpretiren wii eß von mihr gemeinet
ist. Auff Frede: den 31 Janu: Anno 1630.

Christian.

333.

Til Frederik Urne.

Om en Hønssevn, der skal nedbrydes og opsattes paa et andet Sted. Smederen skal have en
Kante af Epistelfæterem om Middagen, m. m.

Jørgen Bøwer skal bryde den Hønssevn*) neder, og lægge Ste-
nene strax uden for, saa och strax lade slaac Leer i Forraad til en

Dragsholm, hvor han i Suppliket til Rigsraadet (Jun. og 18. Aug. 1629)
beklager sig over at have hensiddet over halsbandet Nar, naaget de ham tillagte
Zeit snarere maatte tilskrives »dem umvandelbaren Glücke; theils derjenigen
»Versäumnis und strafbaren Unlässigkeit, welche sie von sich meisterlich ab
„und auf mich gelehnet haben.“

*) At Christian IV. virkelig har gjort Jørfog med den kongelige Udrugning af Høns-
seeg, efter Egypternes Maade, erfares endvidere af Brevet til Urne Nr. 335.

anden; samme Fogemente, som Dønen i staaer, skal ganske gøres røddeligt. Af disse 30 Rigsdaler skal Snekkeren og Lemmermanden betales saavidt de kan straffe; af Episkopielleren skal Snekkeren gives en Kande Ol om Middagen ved et Elet. Frederichsborg den 5te Februarii 1630.

Christian.

334.

Dem Secretario Günter zu handen. [A.]

En Skrivelse skal udsendes til Detlef Rantzau om det Arbeide, Maribonderne skule foretage i Jorageret, for at udfolde tvende Tigebrud i Marlin ved Glückstadt. m. m.

Daa soll ein Schreibern ahn H: Detloff Randhou¹⁾ gemacht werden, daß er dii Maassleuthe daahin haltthen soll, daß si sich strar in Martio wber dii beide Einbrüche in der Wildtauß²⁾ machen Sollen, Weiill ihnen nuhmer keine endtskuldigung zu statten kommen kan, daß si keine gelder auff vorrich bekommen können, aldiinweil man vernommen, daß beiß deß Stadthalters Seltigen erben ein zimliche Summa vorhanden, von welchen H: detloff als ein curator ihnen woll dii Nothturfft kan zuwege bringen, Auff Jbstrib den 7 Febru: Anno 1630.

Christian.

Diffem Brißzeugeren soll ein paß gemacht werden naher Langenhofstein, Item ein Schreiben an den graffen v: Skowenburch, daß seine Lenthe gleich mit meinen Seinen Einbruch zudrücken. Ihn H: detloffs briß muß befohlen werden, daß er den greßslichen zusagen leßet wan dii meinige anfangen wollen.

335.

Til Frederik Urne.*)

Angen besaler ham at modtage og nedskrive Hofmeesterinden (Fr. Anne Eckes) Vidnesbyrd, angaaende Kirstine Munks hafige Afreise fra Frederiksborg (i October 1629.)

Efterdi adskillige Meeninger af heie og Lave baade nu og i Fremtiden kunde fattes om Fr: Kirsten Munks hafige Forrejsen herfra, og

1) Formodentlig Detlef Rantzau, som var Amtmand paa Steinburg, og døde 1639.

2) Omegnen ved Glückstadt. (s. ovenfor S. 369.)

*) Uden paa Brevet har været skrevet af Fr. Urne: „Fr. Kirstine Munks Vertæille angaaende, til mig Hoff-Predicanten og Mag. Wigmann.“

ingen noget om Marsagen dertil veed uden hvis Hofmesterinden*) bevidst er, efterdi hun til mig af Fr. Kirsten sendt bleff, at begiere Loff til at reise herfra: saa skal I Eder til forbemeldte Hofmesterinde forseie og af hende fornemme, hvis hende derom vitterligt er, og det samme bringe til Papir, og det mig af Eder underskrevet lade tilkomme. Frederichsberg den 19de Februarii 1630.

Christian.

Anmærkning til Nr. 335.

Dette Brevs Indhold bekræftes og oplyses af Christian IV. to udførlige Baretninger om hvad der foregik under Afskillelsen paa Frederichsberg; af hvilke den første indeholdes i Brevet til Kirstine Munk af 27. Dec. 1630; den anden, mere fuldstændige, men ufuldendte Relation af Kongen om hele Forholdet imellem ham og Fru Kirsten, som vel er udateret, men skreven efter 1631 (formodentlig 1636, i Decbr.) vil nedenfor paa sit Sted blive meddeelt. — Da nærværende Brev til Urne er den tidligste egenhændige Skrivelse af Kongen, som berører dette Forhold, Separationen og Kirstine Munks senere Omstændigheder, kunne følgende Oplysninger (tildeels af Calenderen for 1629) her være fornødne. At Kongens Mistanke om hendes Utroskab allerede har været stærk nok i Septbr. 1628, erfares af et Brev fra den svenske Resident Jon. Bure til Joh. Salvius, dat. Helsingør 2. Oct. 1628. (Adlersparres histor. Samlinger III. p. 72) Følgende Sommer (i Jun. Maaned) efterat Forholdet imellem Kongen og Kirsten Munk længe havde været kølet, opholdt hun sig som man seer en Tid i Kjøbenhavn, imedens Kongen havde ladet sine Børn med Kirstine Munk tage deres Ophold paa Kronborg, og selv under Fredens Underhandling og efter dens Slutning, var i Jyen, siden i Slesvig og Holslen. Paa den Tid var det, at hun (i sin frugtommelige Tilstand), begyndte at frygte for Kongens Villie, sendte sine Penge og Kostbarheder til Sverrige, og selv tænkte paa at flygte til

*) Den nærværende Hofmesterinde hos Kongens Døtre med Fru K. Munk var Anne Lykke (en Datter af Erik Lykke til Skougaard og Margrethe Giese; gift med Fred. Duitzow til Duitzowholm, og Søster til Falk Lykke til Giersnæs.) Hun tiltraadte denne Beskilling efter Kongens Begiering 1629, og var Hofmesterinde indtil 1631, da hun (som det synes, for sin svage Helsebuds Skyld) igien forlod Hoffet, tilligemed sin Datter Pernille Duitzow (1640 gift med H. Below), som i disse to Aar havde været hos Moderen. (s. Lügpr. over Pernille Duitzow af L. Hansen Comin. Aarb. 1647. 4.) Upaatvivlelig der et kun en Forverling af Schlegel imellem de to forskellige Fruer af samme Døbenavn og Familienavn, hvorefter han ogsaa har gjort den noget berøgtede Enkefrue Anne Lykke, g. med Cay Rantzau, til Hofmesterinde i A. 1625 og 1626; i hvilken Feil jeg er bleven forledet til at følge Schlegel. (ovenf. S. 256.) Endnu en tredje Fru Anne Lykke under Christian IV. Regiering (født 1568, død 1645) var en Datter af Niels Lykke til Tandrup og Karen Gyldenstjerne, gift med Claus Maltzen Sehested, Besalingsmand paa Diel, og Moder til Hannibal Sehested.

dette Land. Et Brev fra den sv. Resident Joh. Jægræus til Salvius (21. Jun. 1629) indeholder Underretninger herom, og han havde allerede d. 13. Jun. meldt K. Gustav Adolph, (hvilket han ikke engang turde betroe Pennen i Brevet til Salvius) hvad han af det almindelige Rygte havde erfaret om Kirstine Munks betænkelige Situation; og hvad han havde fornummet af hende selv "meer end han gad vide", under en aftalt Sammenkomst, som han havde med hende den 19de Jun. paa en Kro ved Strandveien midtvejs imellem Kiøbenhavn og Helsingør. (Maaskee Rungsted?) "Hendes Forsæt var at tage Flugten til Overrige, for at redde sit Liv og sin Hæder; hun svæver i stor Fare, over den Mistanke, som er kastet imod hende ved det almindelige Rygte." Jægræus fik hende, efter flere Samtaler og berlede Breve, dog til at opgive Reisen til Overrig. (Adlersparres Samlinger. III. p. 86. 87.) Den 29. Jul. kom Kongen efter meer end 2 Maaneders Graværelse fra Holsten tilbage til Frederiksborg; men reisste allerede derfra igien den 15de Aug. og kom den 18de til Rendsborg. Saasnart Kongen nu var borte, søgte Fru Kirsten at faae den svenske Resident i Tale, og rapporterede ham hvad hun af Kongens Uttiringer havde kunnet opfange om hans Stemning imod Overrige; ja endog røbede, hvad han skulde have sagt, naar han ikke var ærø. (Jægræus til Gust. Adolph. 18. Aug. 1629. Adlersparre I. c. p. 123.) Kort derefter, den 1ste Septembris, kom hun i Barselseng med en Datter, hvorom Kongen, som da var i Glykstad, først den 8de fik Underretning. (8. Sept. "Gyft ieg bud, att Kyrsten haffte faat en yng Datter den 1. Sept. Gaff ieg dren-gen (Pagen) som forre bressuid, 3 Rosonoble." Skrive.) Den 27. Sept. kom Kongen fra Holsten, og følgende Dag kom ogsaa K. Munk til Frederiksborg; den 30. Sept. blev Barnet dødt; og den 1ste Novbr. skriver Kongen endnu i sin Calendar: "Hod **min** Datters Barsel paa Frederiksborg." Kirstine Munk synes at have opholdt sig paa Frederiksborg, hvor ogsaa Kongen af og til var, (og "tilsiedte at hun maatte blive til Fødsel og holde Dug og Diæt med Os og Børnene; med det Forbehold at hun slet intet skulde have med Børnene at skaffe;" indtil **den 15. Oct.** da hun (efter Optegnelsen i Skrivcal.) "drog til Valløe" (som hendes Moder, Fru Ellen Marsvin, eiede) og Kongen samme Dag til Kiøbenhavn (i Følge Deductionen "til Jens Vinds Søn Barsel.") Disse Data stemme godt overens med Kongens Beretning i ovenmeldte udførligere Deduction om hvorledes Skilsmisken og Fru Kirstens Afreise fra Frederiksborg foregik; saameget mere, som der i Skrivcalenderen intet meldes om, at Fru Kirsten er kommen mere tilbage til Hofvet paa Frederiksborg. Betydende forekommer det, at Christian IV. har holdt Datterens Barsel den 1ste Novbr. uden at Moderen var tilstede. Dte Dage derefter har han antegnet i Calendar: "Den 8. Nov. bleff *resolutionen* tagen med Hr. K. M." og den 9de Nov. reisste Kongen til sin Moder paa Jallø, og derfra videre til Holsten. Ved denne "Resolution" menes vel den endelige Skilsmisse, hvorefter Fru Kirsten først fik Tilladelse til at opholde sig i Høen (paa Ellensborg) og Datteren (som man ser af Deductionen) blev opfodt hos Fru Ellen Marsvin.

336.

Til Frederik Urne.

Ængen har ikke fundet Hofmesterindens Beretning om Kusine Munks Afjærd ved hendes Bortreise
fuldstændig nok, og vilke have hendes Ord og Udtryk opgivne.

Hvis som Hofmesterinden Eder svaret haver det hafver jeg giens-
nemlæst; saa er sliigt mig nok som bevidst at være saaledes tilgangen.
Medens det ieg vilde vide om det, som saaledes siges at være tilgan-
gen, er dette: at hun skulde have sagt sig nu at have modtvilligviis
forkast sin timelige Lykke og Belsærd, og var det ikke om hendes Siæl
at giøre, da vilde hun etc. Der siges ogsaa hende at have havt sel-
somme Jagter og Lader, saa længe den tractat imellem hende og Hof-
mesterinden varede. Friderichsberg den 20 Februarii 1630.

Christian.

337.

Den Secretario Gynther zu handen. (A.)

Angaaende en Sag, som Hertugen af Würtemberg (Helle) enaang havde ført og vundet ved den keiserlige
Kammerret, om fri Fiskesfart paa Elben; i hvilken Anledning den hollandske Landsegen
skal sendes til Hertugen. Gynther skal samle alle de Partier, som vedkomme Sagen imellem den ud-
valgte Prinds Christian og Rhingreven, og opstaae en Instruction for den, der skal føre denne
Sag ier Rigsretten (i Sverige.)

Creditif vndt instruction Auff den Landkanseler, daß er sich nach
dem her: v: Cy:*) so zu hiidhiger (?) Reisdirt verfügen soll, vndt ihn
disponiren, daß er bei dem hauffe Zelle zuuege bringet daß si dii
sache so si einmahll am keiserlicher kammer gewonnen, dii freie
Navi:(gation) auff der Elbe betreffende, Reasumiren, Man wolle ihnen
alle mögliche assistens leisten vndt pro interesse einladen, daß dii
Reuision möge cassiret werden. Diß soll er so schleunich ins werck
setzen, vndt mihr bescheidt darnon sagen Wan ich in holslein komme.

Du sollest auch alles daß so sich bei der sache zuiffen meinem sohn
vndt dem Reiningraffen sohrgelauchten zusammensuchen, vndt eine In-
struction darüber machen auff den, so selbigen Reiningraffen führ daß
kriigsrecht besprechen soll, waß alhi nit vorhanden darnach muß nach
Malmöe budt gesandt werden. Auff Roßenburg den 1 Martii Anno
1630.

Christian.

*) Vermoentlig von Cyben.

338.

Chanfeleren till hande. [A.]

Nogle af Professoreerne i Kiøbenhavn stulle tilføjes at prædike Nistevlis paa Latin paa Slottet om Onsdagen, og tage Terten af „Fater Ver.“

Der skall en aff professoren ansiggiß at prædike latine tilkommen- dis Onsdag paa Slottid tel bøben: textus skall uerre Pater noster qvi es in Coelis, Sanctificetur nomen tuum, den Onsdag derepther skall en anden tage Adueniat Regnum tuum, Fiat voluntas tua sicut in coelo sic & in terra, Vale Aff Guede: den 7 Martij Anno 1630.

Christian.

339.

Skjæppen aff Narhuß Stiicht¹⁾ till hande. [A.]

Rongen meddelet ham Afskrift af et Brev, hvori han raalægger Fru Ellen Marsvin at overdrage Kirstine Munk Gaardene Bøller og Rosenvold.

Ephther som Jeg løffuede ij gaar at laade fru Kyrsten uide, hueffom ieg hindres moder tilskreeff, Bøller och Rossenuold angaaendiss, saa er dette ephtherfølgende ret Copie deraff:

Kerre Ellen, ephther som ieg stæckid syden talede med dig, at du fru kyrsten bøller och rossen uold skulle lade bekomme²⁾, saa ephtherdi

¹⁾ Dette var den ovenfor S. 306 omtalte Mag. Morten Madsen Leyel, Biskop i Narhuß fra 1627—1643, der oftere forekommer i senere Forhandlinger, Kirstine Munk vedkommende (bl. a. i den mærkelige Inquisitions-Forretning hos hende paa Bøller d. 2 Apr. 1635, hvori Biskop M. Madsen var en af Commissarierne.) Han havde været Lærer hos Kongens Børn med Kirstine Munk, hvilke derfor toge sig noget af hans efterladte Enke, da hun paa Grund af en flammelig Bagvaskelse maatte lide uforstyldt ved Forfølgelse; hvori den berøgtede Klokker Hans Hansen Skonning i Narhuß dectog, og, efter Pontoppidan (Ann. III. 171.) i den Anledning skulde have skrevet sin rimede Satire „om Rattenes Rettergang med Hundene“ 1650.

²⁾ Den gamle Herregaard Bøller i Bierge Herred, ved Horsens, havde fra anden Halvdeel af 15de Aarhundrede været i Rosenkrantzernes Eie; indtil Otto Christoffer Rosenkrantz, Holgersen, (der allerede 1592 havde Bøller) maatte stille sig ved Gaarden for Gield. Fru Ellen Marsvin, der i sin 30-aarige Enkestand, (hendes anden Mand Knud Griffen Rud, d. 1611, hun selv d. 11. Nov. 1649 i sit 78de Aar) og uden andre Børn end Fru Kirsten, særdeles vel forstod at samle en meget betydelig Formue: var ved sine Gieldsfordringer paa Otto Cph. Rosenkrantz, efter endel Processer (omtr. 1620), kommen i Besiddelse af Bøller. (Den lærde Holger Rosenkrantz, der 1612 led nogle af sine Foræltres Beenflytte fra Bøllers Sognekirke Ud til Hornslet Kirke, satte derfor paa en

hun nu paa niie derom huøß mig hæffuer giordt anfoddering och sig forplichtid, deraff att holle roßtiienisten, som deraff gaar, Och inted deraff at forkomme børnen till skaade udi nogen made, menß huißsom deraff erøffriß kan, ded at anuende børnen samdtlig till beste, Huorfor du sliig anordning skalot görre, at forbenente gaarde hinder till phii: lippi Jacobi ferstkommentis vden nydere anfoddering eller bepuering bliißfuer folgachtige. Befa: &c:

Og eptherdi samme breff sig paa hinderß Reuers refererer, saa nyl samme hinderß Reuers in optima forma med det første mig til: skickis epther herhoes fotiede copie. Om myt klenodiie, som ieg taalede med Eder om, ded skall ochsaa hæffuis y acht, att ded kommer vdi sin forrige Etaand ygen. Vale Aff Roßborrig den 13 Martij Anno 1.6.30.

Christian.

340.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Enghausen skal underhandle med Wallenstein angaaende de Meßlenborgske Hertugers Restitution, om de Hamborgske Stridigbeder, og om Brev Valdemar Christian, der i en egenbantig Skrivelse til Keiseren skulde tilbude sin Tjeneste i den kejserlige Armee, m. m.

Instruction auff Enghausen*), ahn den Wallenstein.

Weil es alhiu erflossen, als wolthe der keyßer dii herren van Meckelenburch Restituiren, wehrnon müglich bei den tractaten zu Danzig Erwèhnung gescheen muge a parte Suec: Daa nun der keyßer dessen

Mindesten: »esterat Bollergaard och Godz fra rette Arvinger er forandret.« Marm. Dan. II. 139.) Christian IV., der baade før og efter Skilsmisfen fra K. Munk, havde mange og idelige Forhandlinger med hendes Moder, for en stor Deel i Pengesager, synes i dette Brev næsten at disponere som Eier over de to Gaarde, og havde dog, saavidt man kender dertil, aldrig ved noget Lieb erhvervet Naadighed over samme. Hans Disposition, og Moderens Afstaaelse af Gaardene til Datteren, har maaskee været en Folge af den førstes tidligere Løst, eller af private Pengesforhold imellem Kongen og Fru Ellen Marsvin, som vi ikke kende. Man veed kun, at hun allerede tidligt havde, uden Tvivl betydelige Penge under Haender, som tilhørte Datterens Børn, (»Pørnens Penge») og hvoraf Christian IV. undertiden enten taante, eller modtog en Sum, der sattes paa Rente. (Saaledes i Skrivet. 1629. 27 Nov. »Annammede ieg aff Fru Ellen Marsvin aff børnenes Penge 3078. Rsk. 800 Dukater, 35 Pertu. och 15. dl. hueraff Marsilius fyk 14000 dl. paa Regenskab.«)

*) Oberstlieutenant Maur. Herm. v. Oynhausen, som Kongen brugte flere Gange i A. 1630, i Missiøner til Wallenstein og Tilly, m. m. (Zyf. Lachmann, III. S. 527. Kongens »Memorial« til ham af 17 Mai 1630. m. m.)

zu thun geneiget wehre, so wehre dem keysser eine grössere Reputation, daa er solches sohr derselben tractation thethe, als des der füede sich einbilden solthe, Er hette solches dem keysser abgedrungen. Inter alia hatt er anzubringen dass man dii Hamburger mit ihren quereken nit höre, wan sii sich Cynes Newen Zollen auff der Elbe sich beuehren, den mihr bewußt daß solches ohne des keyssers consens nit gescheen kan. Das aber so ihnen igo aufferleget wüirdt kommid daaher, daß sii viill Jahr her in dehm Dreyfundt frey gewesen, Bohrfegen sii van meinem Eüigenen güthern Zollen genommen haben. Wüi sii mit meinen Leuthen ihn der stadt, auff der Elb, vndt woh sii dii geringste gelegenheit gehabt, umgegangen vndt noch umgeen daß ist notorium; Muß derothalben meiiness ihnen geborgethes gelt solcher Restanten halben von ihnen fodderen, vndt nit etwas newes suchen, wüi sii ohne Zueiffuell es außdeuthen wollen. Ahn den keysser soll nomine graff Waldemar Christians ein schreiben gestellet werden, worin Er seine diinste dem keysser präsentiret, mit Erbiithen &c: daa nun Enhaussen von obgemelthen wallen: mercken kan, ihn geneiget zu sein, solches Schreiben den keysser präsentiren zu lassen, als soll er vernemen ob es nit zu practisiren sei, daß auff daß schreiben geantworthe wurde, daß ihm der keysser ihn in seine hulde vndt schudh nehme pro Comite Hol:(satiæ) Solches schreiben solthe von graff Wall: mit Eüigenen handen geschriben werden. Was nu führ solches schreiben zu geben ist in Chansleria Im:(periali) sonern es zu erhalten steed, dessen soll Er sich erkundigen.

Daa er auch vermercken wüirdt, daß der von Wallenstein Lust hatt zu den kleinen Stücken, so soll er ihm Zueen daruon versprechen.

19 Martij 1630.

341.

[Tillæg af Kongen til det foregaaende Brev.] (A.)

Om en Skrivelse, som skal udfærdiges til Hamburgerne (men hvis Indhold ikke er angivet.) Frad Donhaussen skal yttre for Wallenstein angaaende Hertug Ulrich.

Eiin schreiben ahn dii stadt ham: daß nachdem man verursacht worden

Daa auch Enhaussen mit oftgenannten v. Wallenstein van wegen meins Sonß h: Wldrich in discours kommen michte, daß Er sich bei

der Staaidske Armei¹⁾ anffhalthe, vndt daß man ihn bei der key: Armei vil höger Estimiren Wurde, als in Ryderlandt zu hoffen sey, so soll Er andworthen: Er wurde solches übell thun können, weill Er so seines stifts endtruffend²⁾, vndt muste nun suchen, daa Er etwas wiidernm Erlangen konthē.

19 Martij 1630.

342.

Riigens Raad till hande. [A.]

Kongen forlanger en Betankning af Regle af Rigsraadet i Sialand, angaaende Mecklenburg, hvis Resitution til de lovlige Forretter, han vilte sege at bevirke inden de berammte Fretsunderhandlinger imellem Keiseren og Sverrige teg deres Begyndelse; ligeisom om Kongen af Sverriges Forsæt, at gjøre sig til Herre i Osterboen.

Marfagen huorfor nij Riigens Raad, som udi negden¹⁾ erre, hiid haffuer ladid kalle, er denne at wy erfarer, en friidg tractation ymellom Key: och Kon: y Suer: at uerre forhanden, Saa eytherdi der menis, at Key: skulle uerre inclinerit til att restituere dii herrer af Mecke: huilskid muelligdt a parte Sue: pro baci tractationis til Dandig uill bliifue proponerit, huorfor wy of bemeliter, at safremdt Key: uil restituere samme herrer, att sliigdt da motte sfee forend den tractatus angick²⁾. Safremdt nu sliigdt aff of formedelst gud ij himmelenff

1) Ved Generalstaternes Armeie.

2) Formodentlig skulde her staae: entriffen (sey), nemlig af Keiseren, ved den Lübeckske Fret.

1) Negden, Egnen, Nærheden.

2) Rigsraadet svarer herpaa, i sin Erklæring af 27de Martz, at om Kongen kunde bevirke Mecklenburgs Resituering, vilde det vel „være Hs. Maj. reputeerligt, og diske Riger gavnligt“; men hvad Osterboen angaaer, „og hvad Danmark her urvelagtig tilkommer“, da er derom i den Stettinske Tractat vedtaget „den modus, som altid har været observeret, og ikke kan overtrædes.“ Vedt vil det være, ikke for Dieblisket at „tractere noget herom“ med Sverrige; og Tilstanden i Danmark er saaledes, at man allerminst maa tænke paa Krig. Ikke allene fattes her Penge til at lenne Krigsfolk; men endog Proviant vilde mangle. „I Jylland haver den sieste Deel ikke selv at æde. Her i Landene „(paa Ferne) haver Mange ikke allerene Korn at saae; fast mindre at æde til Høsten kommer.“ Sverriges Tilstand er langt mere stiftet til at udholde og føre en Krig. Folk er der nok af; og lide de Mangel, da er intet dem

blifstand tiluene bringis, ja uil fligdt uiffeligens fortriide Kon: y Suer: Och hel liidid eller inted fiiden achte om samme tractation til dandig, menß continuere syn roffuen och plünderen udi Östersoen, dette Riige till største Skaade och præiudilio: huorfor uyl fornøden uerre att man luffer Dien op udi tiide; ty erlanger Kon: y Suer: friiden miinis. da er Kon: y Suer: totaliter meiffter udi Östersoen, och om uy skøndt udi dag eller udi Morgou uille gerre nogid dertill, saa laader uy eß all uerden paa halffen med stor Spott, nam vigilantibus uon, dormientibus, iura sunt data. Huorfor uorriß mening Er at saframdt Key: dii Mecke: herrer Restituere uyl førend den danßiger tractatus angar, at man da sig skulle obligere at holle Danmarckes Strømme frii for huerman, hnilskiid optimo titulo see kan. Kon: y Suer: tilstand er oß uel bekend. Erlanger hand den reputation, at hand Key: haßuer truyd friiden aff, uy beholler ycke friid for hannem Ett haaldt Mar, och mener uy oß megid bedre nu at kunde komme tilrette med hannem, end paa andre tiider, ty nu haßuer dy alle, som enten kan eller gerne saa hannem hiulppid, henderne fulle; dertilmed er der huøß Suerrig liiden formue eller credit, hans fold er mall content, och dem ganffe inted mechtig, haßuer ganffe inted feldt Artholorie, om hand endskøndt kan saa dy suenffe op ymod danmarck, som dog uyll halle haardt, saa kan dog udi denne sommer liidid eller inted see eller och ganffe langsom. Snden denne sommer løbber til ende, daa uyll mueligdt see allehande mutationes der fauelßom andenstedß. Och endog uy for uorriß person ynted forlengis epther Broe, och uell ued att diße Ri-

kiærere, end om de sit Marsag til at hiemføge Skaane og Norge, og deres Magt er stor nok til der at skade os. De Keiserlige og det catholske Parti vilde glæde sig over en „indtyrdes Krig“ i Norden, der „Affede Kongen af Exerrige en anden Ziende.“ Raadets Mening er, at man skulde ingen Marsag give til Krig; ja ei engang til „Mistanke.“ „Hvad Euensten A. 1624 wende Gange tenterede, allene for Mistanke, er vel bevidst.“ Det Sikkerste vilde være, at temperisere, indtil man vandt flere Kræfter; at faae Nederlandene, Hanseslædterne, England og Frankrige paa sin Side; at holte sig vel med Keiseren, men dog befæste Riget imod de tydske Grændser, og ikke inclade sig med ham imod de Euenste; og endelig, i Anledning af at man har erhøldt den ønskede Fred, at anordne tre almindelige Bededage om Aaret. (Erklæringen er understrevet af Chr. Friis, Claus Daa, Christoff. Mielck, Hans Lindner, Just Seeg og Fr. Raupau; den vedliggende Concept strevet med Cl. Daa's Haand.)

ger mehre med friid och roelighed tiend er end med friig, ja seer uy dog inted, huorledis man cum Reputatione et saluo honore kan priuere Riigerne ued derriß Regalia og Høyheder, huorfor uy Riigens Raadß betenkende deroffuer uille fornemme, Och eptherdi os nocksom beuiß er, att dy som nu tilstede erre icke allene vdi slligen wychtige sag funde concludere: och der er periculum in mora, saa skall y Ederß betenkende dy andre, som till Haderslæß forskreffuen er 3 Aprill, laade forstaa. ²⁾ Valette Aff Guede: den 21 Martij Anno 1.6.3.0.

Christian.

343.

Friiderich Günther zu handen. [A.]

Om Axel Arenfeldt, der skal begive sig i en Mission til Holland, og om at paasynde
Enhaufens Afreise.

Daß eine von diesen Zifferen soll Axel Arenfeldt ¹⁾ behalten vndt daß andere vnterskriben mihr zustellen, wan ich, ob godt wil, Wermorgen naher Kopen: komme. Enhauffen sollestu dii Instruction vnd was darzu höret, zustellen, daß er sich strax nach den Feyertagen auff den Weß machen kan. Guede: den 23 Martij Anno 1.6.3.0.

Christian.

²⁾ De i Haderslev samlede Rigeraader have den 5te April afgivet en Erklæring til Kongen, hvori de i det Væsentlige henholde sig til og stemme overeens med den dem fra deres Colleger i Kiøbenhavn meddeelte Betænkning til Kongen af 27de Marti.

¹⁾ Hr. Axel Arnfeldt til Pasnæs (Søn af Hans Arnfeldt til Ruggaard og Anne Marboim) f. 26. Nov. 1590; studerede i Gießen (hvor han 1609 udgav et Skrift: de speciebus rerum publicarum); procederede 1620 i Kongens Ravn for Consistorium med den bekendte Dr. Christoffer Dybbø; blev Rentemeister 1. Mai 1623, og var under Krigen i Tyskland (fra 1. Januar 1625) Gen. Krigs-Commissarius, i hvilken Anledning han fik et Brev af Christian IV. dat. Wolfenbüttel 20. Mai 1626, som forbed Alle og Enhver »at reise nogen Dele eller Deelsmaal over ham og hans Eiendom« saalænge han var udenlands i R. Maj. Tjeneste.) Han var gift med Grev. Ulfeldts yngste Søster Marie Ulfeldt, og var bl. a. bekendt af den prægtige Bygning, med et høit Taarn og Spiir og en stor Riddersal med kongligt udsaaaret Loft, som han (1629—33) led opføre paa sin Gaard Pasnæs, der opbrandte ved Branden 1758. 1630 sendte Christian IV. ham som Gesandt til Holland (Jys. No. 350, 353.) i Anledning af en Tractat angaaende Østersøen. Senere var han (fra 1643 til 1646) Besatningsmand paa Stenholm Slot, hvor han 1644 blev fangen af de Svenske. Axel Arnfeldt døde 1647, og hans Begravelse fandt i Rastved d. 26de Decbr. (Klevenfeldt.)

344.

Til Frederik Urne.

Kongen vil have et Overflag paa entret Albrete ved Frederiksborg af Muurmesteren Jørgen Væver.

Frederik Urne skal erfare hos Jørgen Væver, hvad han for efterfølgende Arbejde begierer at forfærdige og naar sligt kan blive færdigt, og ingen facit giøre sig paa, at sligt Arbejde kan tåle efter Hillerød Kirkes Bygning.

1. De Hvelvinger imellem Kirken og Kioffenet, som nu med Bly beslægges, at donnecke og sli, saa og Muren paa Eiderne at udstryge, som Vandet dem fordærvet haver.
2. At lægge Pladsen med Delandske Gliser naar Jorden kommer deraf.
3. De Logementer imellem begge Portene at sli som det sig bør, saa og at forbedre Muren allevegne som den med Græs og Mos bevoren er, Item den Bue udi den Port ved Smeden.
4. Taget at sli paa Stalden ved Sparepenge*), saa og at sli Muren imellem Urtehaugen og Veridergaarden.

Frederichsborg den 25de Martii Anno 1630.

Christian.

345.

Danmarckis Riigis Raad tiil hande. [A.]

Kongen meddeler de af Rigets Raad, som vare kaldte til at møde i Haderslev, sin Møning med den Proposition, som han nylig (den 21. Marte) havde indgivet til Rigsråaderne i Siælland; at det ikke var hans Hensigt at indvillige sig i en ny Krig; men at han holdt det for raadeligt eller noventligt, at ruste en Flaade paa 5—10 Skibe, der imod Sommeren kunde vise sig i Østersøen, for at virke der-til, at R. i Sverrige ikke opnaaer dominium Maris Baltici.

Danmarckis Riigis Raad, som heer tilstede erre, haffver vden thuiffuel aff norris Proposition norris mening om h: fer: kon: udj

*) Et Slags Lyshuus, eller Sommerhuus, tre Etager høit, i Slotsgaarden ved Frederiksborg, som urigtigt tillægges Christian IV., da det allerede var opført under K. Frederik II., og hvorom den urimelige Beretning i D. Atlas II. S. 312, „at det var en Festeftald i alle sine 3 Etager“, er rettet i VI. Deel S. 83. Der siges: „at der i dette Slot kun var den saakaldte Jordstald, saa kaldet fordi den bag til laae, formedest den tilstødende høie Vække, saa godt som i Jorden.“ Der tilføies, at Stalden skal have været „prægtig, med Marmerpiller og en Vandledning igiennem Rør og Rønder.“ Sparepenge lod Frederik IV. nedbryde omtr. 1720, og Stenene skulle være anvendte deels til Frederiksborg Slot, deels til Stummeskerens Følg ved Frederiksborg. (D. Atl. II. 312. VI. 85.)

Suerrigs procedere udi Østersøen fornommid. Paded nu y gode herrer uorriß mening derudi ret kunde forstaa, sa hæffuer uy Nadigst eder hermed uilfid laade fornemme, Worriß mening gausse ynted at uerre, At uy som nu udi En besuerlig tilstand sat erre, skulle gißue arsaß til nogen Broe, Mens pa ded dette Riigiß Regalia dormiende inted skulle tabiß, som saa let inted ygen erre at finde, At man flaa-den uden nogens offention sauidt mueligdt kunde uerre, udi Østersøen aff och till skulle lade gaa, Och tence paa middel, huorlediß en flaa-de aff 5 eller 10 lempelige Eskib continue y Sommer kan holliß, som vnderfaterne for gewaldt tuere¹⁾ kan. H: ker: aff Suerrig finder uel sielfffuer paa middel, huormed hand os mouerer till Wlyst, saat uy inted behøffuer at leede derepther Med sliggen flaa-de kan nest gudß hielp ded forhindriß, som man paa andre tiider ycke med ty gange saa mange igien kan oprette, Om H: ker:, illa sibi imaginata pace cum Im:, nobis Dormientibus, skulle erlange ius Dominiij Maris Baltici, som dette Riige intil Dato obtinerit hæffuer. Huißsom Eder y gode Herrer Nu siiniß udi denne sag, disse Riiger och lande tiil Ehre och tiieniste at kunde see, ded skal y Skrifftilig os lade tilkomme²⁾, Wy erre Eder samdt och y seer med all kongelig gunst och nade gaus uel benogen. Befalendiß eder Gud y himmelen. Aff Hadersleß den 4 Aprilis Anno 1.6.3.0.

Christian.

346.

Chansleren och Stadtholderen til hände. [A.]

Nogen meddelet dem, hvad Svar de til ham sendte hamborgske Gesandter have faaet, i Henseende til Tølden, som kan børde raakaan Hamborgerne indtil videre at seere paa Eiben ved Glücksdr. Tølkene, som skulle gaae til Østersøen, kunne oppebie Kogens Hiemkomst; de til Eiben bestemte skulle affsejle med det snarest.

Aff edersß skriffuelse hæffuer Jeg dii henße Stedersß gesanterß anmoding huos eder fornommid, dy mener mueligdt, at dy faar strax

¹⁾ beskytte.

²⁾ De i Haderslev samlede Rigsraader (Alb. Steel, Jens Zucl, Mogens Raas, Chr. Th. Sehested, Otto Steel) henholdt sig i det Hele, i deres Erklæring dat. Haderslev, d. 5te April til de øvriges Mening. (Nr. 342.) I Henseende til Blaadens Udrusning ansee de det vel for raadeligt, at den „holdes i god Beredskab; dog ikke udsættes i Soen.“ Kongen fulgte i den Henseende ikke Rigsraadernes, men sin egen Mening, som allerede af følgende Brev kan sees.

alting epther som dy ded uyll haffue. Dy hamborger gefanter er nu heer om den paalagde tolds affffafning, huortill er suarid, samme toll inted at uerre palagdt, aff nogen rettighed, ieg indbiller mig at haffue paa Elffuen; mens at erlange nogid igen, for ded dii udi 43 aar haffuer uerrid forffaanid for toll paa vnderffedtlige steder*), eptherdi ieg haffuer mad (maat) giffue dennem Toll aff mit egliid godz. Dy Orloffffiiibe, som ad Ofterfeen er forordnid, kan bliffue hiemme indtil gud uiil ieg kommer tilffede; Mens dii ffiib som till Elffuen forordnid naar, dii ffall fendis fordt med ded forfte. Valette Aff glyckftadt den 14 Aprilis Anno 1.6.3.0.

Chriftian.

Tillæg til Nr. 346.

Til de vigtigste Forretagender af R. Christian IV. for Landenes indre Koresse og Befyttelse mod fiendtlige Anfald, horer upaatvivlelig hans 1616 begyndte Anlag af Staden og Fæstningen Glückstadt i Holsten. Historien viser tydeligt nok, at Hovefformaalet dermed har været, at ville baade ffaffe fig en fast Plads og en Søhavn ved Elben, og derved, om han ikke kunde blive ene Herre over Indlobet til denne Flod, dog virke til at giøre Holffteens Handel mere uafhængig af Hamborgerne, og indffrænke den Overvægt i Søhandelen paa Nordfoen, hvoraf de allerede paa den Tid vare i Befiddelse. Glückftad, som Elbhavn og Fæstning ovenfor Hamborg, maatte være denne Hæffestad meget ubeffeilig; og de havde gierne feet, at den keiferlige Magt, der under Tilly og Wallenftein erobrede begge Hertugdømmer og Jylland, ogfaa var bleven Herre over Glückftadt, hvoreff der kunde have været Udffigt til at faae denne Fæstning floiffet. (Slange. S. 696.); men ved Marquard Ranfhans udmærket tappre Forsvar blev Glückftadt forgievers beleiret, og blev vintaget. Imidlertid havde Hamborgerne den 3. Januar 1628 opnaaet det Privilegium hos Keiferen: at ingen Skandse eller Befæffning maatte oprettes paa begge Sider af Elben, fra Hamborg til Flodens Udlob, og ingen Told paalægges eller fordræs af Skibe, der feilede paa denne Strækning af Elben. Chriftian IV. kunde imidlertid, da Freden til Lübek var kommen i Stand, ikke glemme den Tilboeilighed, Hamborgerne under Krigen ved flere Leiligheder havde viiff til, nagtet en udfvortes foregiver Neutralitet, at være hans Fiender til Hielp. Hertil kom Beflydningen for adffillige aabenbare Hornærmelfer og Fredsbrud af Hamborgerne, hvoreff Kongen anfaae fig berettiget til Klage; og hans Stemning var i Begyndelfen af 1630 meget fiendtilig imed Staden. Allerede i Marts Maaned lod han nogle Krigsskibe

*) Hamborgerne havde i en lang Tid (i det mindfte fiden Hylffingen 1603) været om ikke aldeles frie for Sund- og Strom-Told i Danmark, dog i den Henseende meget begunffigede.

løbe ind i Elben, og lægge sig ved Glückstadt, hvorover Hamborgerne forgiebes besværede sig ved deres Syndicus, som den 31. Marts i Kiøbenhavn overgav et Klagefrist hos Kongen, der blev uden Virkning. (s. „Rechtmessige Defension der Stadt Hamburg“, o. f. v. Hamb. 1630. 4. S. 2.) Kongen reiste strax derefter til Høllsten, og lod i Glückstadt den 9. April udgaae et Edict, som befaler ethvert Skib, der før op ad Elben til Hamborg, at skulle lægge an ved Glückstadt; Skipperne skulde ikke blot anmelde sig hos Gouverneuren »og oppebie hans nærmere Ordinantens«; men ogsaa betale den nye Told, Kongen her paalagde.

Saa snart dette blev bekendt, affendte Magistraten i Hamborg den 13de April Gesandter til Kongen i Glückstadt, for at begiere Toldens Ophævelse m. m. (jvf. Lachmann, III. 443—48), hvilke (efter den anf. hamborgske Vereining) ikke kunde opnaae Audients før den 19de. Vi see dog ovenfor, at allerede den 13de havde Kongen ladet dem give Svar. Dette blev ogsaa den 19de ifftum tilfiiillet dem skriftlig giennem Cancelliet, og heri Kongens Besvælinger fremsatte: at Hamborgerne havde »afpresset utilbørlig Told af Korn og Varer, som tilhorte Kongen og hans Underfaatter«, paalagt en ny og usædvanlig Pl- og Salt-Told m. m., uden at tale om, at de paa mange Maader, ved »vielsfaltigen despect, Schimpf, Bedrängung und gwaltsame pressuren, inn- und ausserhalb der Stadt«, havde viist sig som Kongens aabenbare Fiender. Aligisten, som nu forredes ved Glückstadt vilde Kongen ikke have betragtet som Told, men som et ringe Paalæg („eine geringe Abfürderung“) »jure retorsionis.« Den hamborgske Magistrat besvarede dette i et Medskrift den 23. April, hvorpaa atter et Rescript under Kongens Navn, den 26. April, udgik til Hamborgerne; (hvori de bl. a. ogsaa henvises til Transactionen af A. 1621, i Anledning af at de i bemeldte Medskrift havde dristet sig til »das uns und unsern Vorfahren præstirte homagium und Erbhuldigung eine Annnehmung zu tituliren.« Lachmann, III. 453—456.) Magistraten i Hamborg lod optage et Notarial-Jorhør over 32 ved Glückstadt anholdte hollandske og hamborgske Skipper, til at oplyse, hvad enhver havde maattet erlægge, og at den høie Afgift var afforderet Enhver ved Kongens Toldere, under Navn af Told, og efter en Tarif, i Forhold til Varernes og Ladningens Værdi, der var saa høi, at den umueligt kunde kaldes »en ringe Affordring.« De øvrige Klagepunkter sagte Magistraten sigesledes at giendrive; og lod derover en ny Forstilling til Kongen udgaae, den 29de April, hvori tilfødt ogsaa protesteres imod Kongens Paastrand paa Hylbing, med den Erindring: »Ew. Maj. wissen sich gnädigst zu erinnern, daß niemalen unsere Vorfahren oder wir das Wort Huldigung gebraucht, viel weniger einige Eidesleistung præstirret.« (jvf. „Rechtmessige Defension,“ etc. S. 57—94.) Imod dette hamborgske Forsvars-skrift udgik længere hen i Jul. 1630 fra Kongens Side en virdsloftig: „Remonstration, worin die von der Stadt Hamburg publicirte, irrig getaufte Rechtmässige Defension elidiret, dero Narrata des Angrunds überführet,“ o. f. v. Geer. im 3. 1630. 4.)

Hamborgerne havde imidlertid allerede taget den Beslutning, ikke at lade det

blive allene ved Joresstillinger og Jorsvarsfrister. Længe for Underhandlingerne i Glückstadt havde de begyndt paa at udruste Fartøier til Krig, og at hverve Soldater. Dette viste sig, da deres Flotille allerede i Slutningen af April affeilede fra Hamborg og den 27de viste sig ved Wilenberg, hvor de om Natten satte Krigsfloj i Land paa holstenff Grund, for at speide. Her fandte det, at da Kongen tidligt om Morgen den 28de April var reden ud af Glückstadt selv fjerde med sin Een Hertug Ulrich, blev der af hamborgff Soldater, som havde stult sig bag et Gierde, fyret paa dem med Musketter, hvorved de begge kom i oienfynlig Livsfare, og Hertugen meget nær var bleven truffet af en Kugle. Den hamborgff Magistrat bekendtgjorde vel senere, at den havde misbilliget dette Overfald, og vilde have det anset som Følge af en Feiltagelse, da man ikke havde kiendt de høie Personer; hvorimod Kongen, som man seer af de Skrifter, han senere gjorde (Nr. 390; 26de Oct.) antog det for en anlagt Mordplan. Imidlertid erfarede tillige, at de landsatte Soldater havde overfaldet og plyndret enkelte Bønderhuse; og ligesaa lidt afholdt de hamborgff Krigsskibe sig fra aabenbare Kiendtligheder, ved at styde i Land, og at seile nærmere op imod Glückstadt, i den Hensigt at beskyde og ødelægge det af Kongen ved Elben, til Byens Jorsvar opførte Blokhus. Men da de her modtoges med Skud af svære Stykker, opgav de snart denne Plan, hvorimod de paa Elben borttog en Pram med Brænde, i Haven ved Brunsbüttel et Par andr med Korn og Brænde ladede Smaaskibe, ligesom og to kongelige Føldeartøier, ("Pinasfer") som de førte med sig op ad Elben, og til Gerhaanelse lode det kongelige Flag slæbe bag efter i Vandet. At saaledes endog greve Kiendtligheder vare begyndte fra den hamborgff Side, kunde deres egne Jorsvarsfrister ikke dølge (jvf. ogsaa J. G. Zimmermanns Chronik von Hamburg, ff. 1820. S. 512. 13.) De havde imidlertid heller ikke forsoni, strar at henvende sig med Klager til det keiserlige Hof, og at søge Mægling, saavel hos Hertugen af Gottorp, som hos Staderne Lybek og Bremen, der ved Skrivelser og Sendebud til Kongen søgte at bilægge den alvorligt udseende Strid. (Jvf. Nr. 316. Laßmann, III. 468. 478. 471.) Christian IV. havde i Mai Maaned sendt Oberstl. v. Dynhausen til General Tilly, som endnu altid havde sit Hovedkvarter i Stade, i Anledning af Striden med Hamborg, og modtog fra ham d. 20. Mai et Forslag til Forlig i 7 Punkter. (jvf. Nr. 351.) Keiser Ferdinand II. gav ligeledes d. 6. Jun. Tilly Fuldmagt til at optræde som keiserlig Commissarius i Sagen, og denne udnævnte i Følge heraf til sin "Subdelegerede" en Rigsridder og Oberst Theodor de Comargo, (f. Nr. 361) der fra sit Kvarter i Stade og i Freiburg corresponderede med Raadet i Hamborg fra 21. Jun. til Slutningen af Jul., uden at man paa begge Sider kom videre. (f. Rechtmäß. Defension, S. 182—222.) Ligesaa lidt kunde enten Hansstadernes, Hertugen af Gottorps, eller den af Kong Carl I. assendte Thom. Noes Mægling, bringe noget Forlig til Veie. Den sidstnævnte var hos Christian IV. i Glückstadt, den 20de Mai (f. Nr. 351) og der gives en mærkelig Relation og Betænkning paa Engelsff af Th. Noe om den hele Strid, og om Christian IV. Hensigter og politiske Stilling, som viser at Gesandten (tildeels maafee ved Hielp af Rob.

Unstruthen, der ligeledes paa den Tid var i Holsten) tydeligt nok har gienneffuet Forholdene. "Der er intet stærkere Beviis (hædder det i Begyndelsen) paa Kongen af Danmarks Evagheb, end at Staden Hamburg har turdet vove at fornærme ham i hans eget Territorium, at opbringe hans Stibe, og paa en Maade at blokere ham i hans Fæstning Glückstad." Gefandtens yttre videre, hvorledes det tydeligt nok har været Kongens Hensigt, at tvinge Hamborgerne til eet af to, enten at betale ham en Peugefum, eller fremdeles at udrede den paalagte Told. "Deri har Kongen begaaet tre Feil; først i Henseende til Sagens Retmæssighed; thi naar han endog havde Retten paa sin Side, per viam retorsionis at faae igien hvad Hamborgerne under Krigen havde taget fra ham og hans Undersaatter imod Tractaterne o. s. v. var det dog et Brud paa den almindelige Handelsfrihed at ville gjøre dette per viam facti & armorum, uden at indstævne Hamborgerne til at give ham Erstatning, som i en anden borgerlig Retsstrid. (a civil controversy.)" For det andet: i at ville foretage saadant, inden han var rustet og i Stand til at bringe det til Ende (offer to do it before he was ready, and able to make it „good;) da dette var et af de Foretagender, quæ non laudantur, nisi peracta; han havde deri viist en Overiselse, (precipitation) hvorved han alt for aabent røbebe sin Evagheb, og stillede sig blot for sine afgjorte Undermands Ringesagt (exposed to „contempt of his extreem Inferiors.) Endelig for det tredie i at ville i denne urolige og forvirrede Tid oprippe Spørgsmaalet de dominio fluminis." — Det var ikke at tænke paa, at Kongen ved sin Fæstning Glückstadt kunde besætte Elben. Han har saaledes kun bidraget til at vise Keiseren og Tilly, hvad de kunne gjøre paa den anden Elbbred, hvor de have to Pladser, som, naar de besættes, ere i Stand til at spærre hele Floden, da Seilthybet løber meget nær ved den venstre Elbbred, m. m. Th. Roe holder for, at Hamborgerne paa den anden Side have handlet lige ubesindigt i at ansalte Kongen af Danmark, og gribe til Vaaben for at bemægtige sig Herredømmet paa Elben, som om Floden tilhørte dem; da deres sande Interesse kun laae i at beholde fri og uhindret Skibsfart paa denne Flod. — Endelig havde Roe bragt i Erfaring, at Tilly og Wallenstein hemmeligt havde puset til Striden hos begge Parter; da det laae i Keiserens Interesse at frække dem begge, eller, naar Striden skulde afgjøres ved ham som Rigets Overherre, „vilde han lære dem Moralen af Esops Fabel, ved at tage til Indtægt for sig selv hvad der trættedes om." Han havde imidlertid, ved som Mægler at underhandle med begge Parter, erfaret, at ligesom Kongen bestandig paaastod at ville have Sagen afgjort ved fremmede og tydske Fyrsters Mægling; saaledes vilde Hamborgerne ikke vide af andet, end at henvende Sagen under Keiseren og den tydske Kammerret, o. s. v.

Det hele øvrige Indhold af Th. Roes interessante diplomatiske Relation*), som her ikke udførligt kan meddeles, viser ham som en klog, erfaren og ducelig politisk Underhandler, der noie og rigtigt havde opfattet de stridende Parters Stilling. Imidlertid lykkedes det ham ikke at faae Striden bilagt ved sin Mægling og personlige Un-

*) Den haves i en egenhändig Afskrift af Alvensfeldt, London 1744 (N. Bibl.)

derhandling med Christian IV. og Hamburgerne, i hvilken han, som man af Veretningen bl. a. seer, søgte at overbevise Kongen om, at Keiseren ligesaa lidt vilde gaae ind paa at gjøre Hamborg, som nogen af de andre Hansesæder, mere afhængig af Kongen, eller nogen Tyrsk, end Staden hidtil havde været. Keiseren vilde heller ikke glemme, hvor activ en Deel Kongen havde taget i at modsatte sig hans Magt; eller hvorledes Hamburgerne derimod i Krigen havde modtaget de Keiserlige *„under the colours of a partial neutrality.“* — Paa den anden Side havde Th. Roe, i Forening med Anstruther, gjort Alt for at bringe Hamburgerne til at frasætte deres Paastrand i Henseende til Glückstadt (*„that they should not insist upon any prohibition to the King, to fortify at Glückstadt at his own pleasure; which he might justly do, as I proved to them.“*) og indskrænke deres Paastrand til at fordre fri Skibsart paa Elben. (Han erindrer om, at da Keiser Rudolph II. vilde, til Fordeel for Hamborg, forbyde engelske Handlende at nedsatte sig i Stæde, (*„the settling of the English at Staade.“*) og Hamburgerne, i Følge deraf, med Krigsfartøier vilde blokere denne Havn, sendte Dronningen en Flaade til at beskytte sine Undersaatters Handel (*„not suffering any either to force, or restrain the free trade.“*) I øvrigt mener Roe, det er nødvendigt at vedligeholde Hamburgerne i deres gamle Frihed, baade i Forholdet til Keiseren og til Kongen af Danmark; men heller ikke tillade dem *„at blive alt for overmodige (grow too insolent) og stolte af deres nye Volde og Sømagt,“* hvorved de traagte efter, ved Keiserens Gunst, at opnaae det *„Admiralskab“* i det tydske Rige (*„the Admiralty of Germany.“*) som Keiseren har lyst til at oprette. For at modstaae saadanne Hensigter og Planer er der intet bedre Middel, end at sikre Kongen af Danmark den befæstede Havn og Ankerplads for hans Flaade, som han kan have i Glückstadt; og dette er det fremfor Alt, hvad Hamburgerne i denne Strid ville søge at hindre ved Keiserens Magt.

Uagtet nu Gesandten beretter at have bragt det derhen, at Christian IV. erklærede, at naar Hamburgerne gjorde det første Skridt ved at give Kongen den Opreisning, der skyldtes hans Verdighed, (*„make such a submission, as due to his quality“*), og tilbagegav de tagne Skibe: da vilde han strax standse alle Hændeligheder, frigive deres anholdte Skibe og Varer, og tilstede dem uhindret Skibsart baade paa Elben og overalt i hans Riger; hvorefter de øvrige Stridspunkter (med Forbehold af Kongens Rettighed til at befæste Glückstadt) skulde afgjøres ved en Sammenkomst af Kongens, Hamburgernes og Hansesædernes Fuldmægtige: gik Th. Roes Forventning dog ikke i Opfyldelse. Han havde meddeelt Hamburgerne dette Kongens Tilbud, som *„egentlig var Alt, hvad de selv havde forlangt, og Alt hvad der kunde ventes, eller billigen fordras af Kongen (as much as can be expected, or justly required of the King);“* og meente derfor, at de ikke kunde have nogen Grund til at vægre sig ved at gaae ind derpaa, *„derfor der ikke stak noget andet under deres Halsstarrighed“* (*„or else there is more mistery in their stubbornness, than appears.“*) Hamburgerne vedbleve deres Paastrand, at Kongen ei allene skulde

fierne sine Krigsskibe fra Elben, men forbinde sig til, indtil videre ingen Befæstninger at anlægge ved denne Flod. Underhandlingen i Stade imellem Oberst Comargo og hamborgske Udsendte (i Jul. Maaned) blev forgieves (s. Laackmann, III. 511—515.) Hamburgerne lode deres med Skibe og Mandskab forstærkede Flaade, under Anførsel af en Borgermester Alb. v. Eitzen, atter lobe ned imod Munden til Elben, og anholdt paa ny ved Wisenberg et Par kongelige Skibe, ladede med Brænde, hvilke de sendte til Hamborg. Christian IV. udrustede imidlertid ligeledes om Sommeren en betydelig Flaade, hvormed Kongen selv i Slutningen af August ankom paa Elben, hvor da de Hiendligheder forefaldt (den 4—6. Sept.) som nedenfor, i Anledning af Brevene til Admiralen Cl. Daa, ville blive omtalte. (Jvf. ogsaa Slanges Færetning S. 708—711.)

347.

Friederich Günther zu handen. [A.]

Om Underhandlinger angaaende Handel og Skibsfart paa Spanien (formodentlig fra Glückstadt).

Dein Schreiben habe ich bekommen vndt darauß vernommen, wii weißt du mit den sachen gekommen bist. Wan es nun dahin konthte gebracht werden, daß dii so alhii vndt ihm Reiche Dennemarf geladen freii sein konthten, so wehre ich contant. Waß von anderen genommen wiirdt, vndt worzu es angewendet wiirdt, daß geet mihr nichtes ahn, Aber dii skiffe darbei zu nennen, so dii commercien atretteniren sollen, daß wiirdt sich nit sticken, dan man dem konige in Spanien nichtes ahn dissen orthern gestendich. Daß man so generalliter, alle sachen (welch:) zuiffen dem Commissario vndt der Burgerschafft vorlaufen kan, nach Spanien verweiffen solthte, daß laßet sich nit thun; wan er aber distinguiert waß es fuhr sachen sein sollen, dii so notwendich nach Spanien müssen, so hat man darauff zu andworten. Waß fuhr sprache er zu gebrauchen begeret, darein kan ihm leichtlich gebiinet werden. Glyckstadt den 17 Aprilis Anno 1.6.3.0.

Christian.

348.

Friederich Günther zu handen. [A.]

Kongen yttre sig tilfreds med at Hamburgerne have henholdt sig til den Lybeckiske Hæbstractat, der indeholder: at Alt hvad der under Krigstiden er påsejret skal være opbevaret; thi netop under Krigen have de tilvendt sig det Privilegium til Kongens Flåde, som de i Hæbstid ills vilde have opnået.

Memoriall

Daß dii v: ham: errinnerung thun, daß bei der tractation zu Lybeck verabschiedet sei, daß alles, so bei forgehendem krigsueffendt

passiuret, gendhlich annulliret vndt kassiret sei, Daff ist mihr sehr lieb zu vernemen; ihsonderheitt weil daß wort, alleß, von ihenen allegiret wiirdt, den es notorium, daß si tempore belli daff privilegium in odium mej erlanget, so si tempore pacis nit erlangt hetten*), wan dem keysser demonstriret wehre, daff dii commertien in guthem esse, wndt dii freibenther van der Elbe ohn si konthen gehaltthen werden. Glyckstadt den 25 April: Anno 1630.

349.

Danmarckis Riigis Raad tiil hande. [A.]

Kongen melder, i Anlebring af de usædvanlige Udgifter til Flaadens Uerruining, at han har befalet Rentemeesteren at forelægge Raadet et Overslag paa al Kronens Indtægt og Udgift, som Raadet har at giennemsee og oversee, hvorledes sammes Fordeling til Kongens, Printsernes og Riigets Fornødenheder kan see. Kongen vil have Raadets Erklæring angaaende Bygningsarbeidet paa St. Anne Bro, de ved Itebrand overlagte Cronberg Slot, og Riigets Bastioner.

Proposition, som wi i uorres Christelige Riigis Raad, Paa Restkommendis forsamling Nadigst uille haaffue foregiggiuen:

Epithedi tydens tilstand sig saledes presenterer, at ny til Riigens uelstand och conseruation uorris flode med usædvanlige bekostning udristid haaffuer, Aff huilken sauel som anden neduendige udgiifter, som eder bekendt er, oss dagelligens pahenger sa stor vdgift, at uorris indkomst inted kan tilstrecke: Paded nu Riigis Raad deffen beskaaffenhed grandgiffuelighens kan erfaare, Saa haaffuer ny befaalid vorris

*) I det d. 26. April udgaaede Rescript fra Kongen til den hamborgske Magistrat hedder det ligesaa: „Wenn nun, ewern eigenen allegatis nach, dasjenige was bey wõhrendem Kriege gegen einen oder andern möchte vorhenget seyn, durch die Lübische pacification vffgehoben, so fällt zugleich auch das von euch prætendirte privilegium.“ (Rechtmäßige Defension &c. p. 56.)

1) Rigsrådet afgav ifte sin Erklæring over denne Kongens Skrivelse for den 25. Jul. Til det 1ste Punkt angaaende Finantsoverslaget, svares: at Raadet ifte ved noget Middel til at forhoie Hs. Majestats og Riigets Indkomst videre end det fra Rentemeesteren indgivne Overslag angiver, eller anderledes at fordele Udgifterne. At paalægge Landet høiere Skat, end det allerede maa bære, er umueligt; med mindre det snart skulde blive reent øde. „Kongen har allerede de Lehn i Siælland, som ere saa forarmede, at en stor Deel Gaarde der staae slet øde, og Hs. Maj. kun faaer Resistance fast i alle Regnskaber, i Stedet for Landgilde; og maae endda mange Steder laane Bønderne deres Sædehorn.“ Tolden af alle ud- og indgaaende Varer er allerede sat høiere, end den nogeninde tilforn har været.

Rentemeister at giorre it richtich offuerflag paa al Cronens indtecht och vdgiiſt, huilckid y aff norriſſ Stadtholder haſſuer at ſoddere, Huilckid y med ſliid ſkall offuerlegge och offuerueie, Och of ſiden eders betenkende ſfriſtlig deroffuer laade ude, huorledisſ ſamme yndtecht och vdgiiſt Paa norriſſ kon: perſohn, norriſſ elſkelige kere Børn, Regeringen, ſlodens bigning, Reparering och vnderholding bekuemmeliſt kan distribuieris.

Derneſt eptherdi den bigning ned S. Anne broe²⁾ epther Riizgens Rads betenkende er anlagdt och dermed ſaarid fordt, ſauidt den forordnede toll tilſtrecke kan, Och ny formercker, ſligdt inted at uille forſlaa, menſ till et langſam och faſt wendelig werck laader anſee, huorfor uil tendiſſ paa middel, huorledisſ ſamme bigning bedre endſom nu ſkeer kan fordtſettes.

For ded triidie, Eptherdi den Wlycke med ded huſſ Croneborrig ſig tildragid haſſuer, och ſamme huſſ udi lang tiid haſſuer uerrid Danmark till berømmelſſe och Ziiradt, Er at betencke, om man uyl erholde ded, ſom endnu kan ſtaa, eller och om man ded ganſte uil laade forgaa³⁾.

Derforuden eptherad Chriſtianſtad, Chriſtianopell, Naſſou och anden pladher endnu ligger halff ferdige, danmark til ſtor ſaare, om gud forbiide nogid ſkulle pakomme, huorfor er at betencke, huorledisſ forbenente ſteder med det forderligſte kan bliſſue ſaa ſom dii bør at uerre, och icke epther gammel uyl bye indtil man kan inted gorre dermed, om man ſkondt uil⁴⁾. Paa huilcke Puncter ny erre Worriſſ Rizens

²⁾ Om denne Brobygning udenfor Staden ved dens øſtre Side, og Stedet hvor den fandtes, (ſom icke med fuld Viſhed vides) ſ. Pontoppidans Orig. Hain. S. 22—24. Raadet havde dertil paa 3 Aar (fra Mai 1627—1630) bevilget Anvendelſen af viſke Toldſpecier (af ſpanſk og franſk Salt, Klædevarer og „1½ Ort af hver Daler ever Kronens Told af de Varer, ſom gaae igien: nem Sundet og Veltet, og icke regnes i Løſketal“; altsaa af Sundt o I den m. m.) Rigsraadet vil bevilge denne Told endnu paa tre Aar indtil Mai 1633.

³⁾ Med Henſyn til Kronborg ved Raadet icke andet at foreſlaae, „eſter Rigmens forarmede og fordarvede Tilſtand, end indtil videre at „forſyne Huſene med Spar og Steentag, og Ankere i Muren, hvor Behov giores,“ indtil „dette fattige Riges Tilſtand bliver bedre.“

⁴⁾ Raadet henholder ſig til tidligere Erklæringer, og hvad der ved diſſe var anſlaact til Anvendelſe paa Fæſtingerne. Dette var i det forſte Anſlag beregnet at ville udgiøre en Sum af 70,000 Rdlr.; men vil nu, ved Handelens Forringelſe, „neppe oplobe til Halvdelen.“ Raadet anſeer det nødvendigt, at lade

Raadets betenkende Raadigt begerendis, dennom uy Samdt och Seer med all kongelige gunst och Raade nell erre beuogen, gifflud ubi uor festing Glyckstad den 10 Maj Anno 1.6 3.0.

Christian.

350.

Danmarks Riigis Raad til hende. [A.]

Kongen melter, at der kunde være Udsigt til at slutte en Tractat med Generalstaterne i Holland, angaaende Østersøen, og for at hindre det Trof Hantelen sider ved de Evenstes, for Dantsig og Pillau anlagte Telt, m. m. hvorefter forlanges Raadets hurtige Betænkning.

Wy haffuer Eder Raadigt icke uallid forholde, huorledis of er kommen tilhende at dii general Stader udi Nedderland uel skulle uerre at disponere till att gorre med of en consoederation, Østersøen angaendis, for den Store pressur skuld, den gemene handell liider aff kon: udi Suerrig for dandzig och udi Pillou. Saa eptherdi enhver Erlig Patriote nocksom bekendt er, tiil huad ende den numehr exspirerede consoederation anstillsid uaar,¹⁾ Saat uy och alle gaadt folck maa tacke den alsommedigtigste gud, som den ycke lod geraade tiil den effectum, som den naar begind eller mendt tiill: Huorfor uy holder ded for en sonderlig Skyding aff gud y himmelen, om sliig kan erlange en lyckelig fremgang. Wy haffuer uorriß gesanter in den Haag befaalsid, derudi at gorre silt beste och Staterne forseeckere, at aldt ded som see kan, ded skall see, naar man icun erfaarer, huor paa ded staar. Paa ded man nn smedder Jernid, ymens ded er waarmdt, Och der er periculum in mora, da skall y eders betenkende of med ded første laade uyde, huorledis man samme sag best angriibe kan.²⁾

det heres herved; undtagen om de ombuende Kronens og Adelsens Bønder kunde ombedes at de vilde hjælpe til med Haandarbeide." I øvrigt gientager Raadet sin Erindring om Nødvendigheden af Fæstningsanlæg i Holsten og Sylland.

1) Kongen maa her vel sigte til det Haagske Forbund af 9. Dec. 1625, imellem Danmark, Generalstaterne og England.

2) Rigsraadet anseer det, i sin Erklæring af 20. Mai 1630, for nødvendigt at trægte efter "at leve i Fortrolighed og god Correspondents med alle Naboer"; og derfor vel raadeligt, om man kunde "confederere sig med Staterne in terminis generalibus, og i den Mening, som den gamle burgundiske Forening disse Riger og de nederlandste Provindser imellem været haver." Men at ville handle med Generalstaterne om Forbund med særdeles Hensyn til Østersøen, synes "ganske uraadeligt og icke uden største perikel" at være; og en saadan Forbindelse kunde i Fremtiden mægtig præjudicere den Føi-

Dy haaffuer ladid sig mercke, ded at fortriide dennom, at dy lybske och dii andre Diercke stæder giffner ringer toll y Sundid, en som dy gør, huilckid letteligens er at corrigere. naar man med ded andid er klaar. Will gud y himmelen giffue sin Naade tiil samme forbundtuisß, daa skall ded uell skycke sig med uorriß Naaboer, som haaffuer nu en tiid lang haaffi allehande for, saech med hanfesterne, som altiid taalr

Kongen "tilholder sig" i Østersøen. Hollænderne har det aldrig været tilfredet, at besatte sig noget med Østersøen; og i Kong Frederik II. Tid "var det aldrig tilladt deres Orlogsskibe at løbe længere end til Lappen." At forbinde sig med Hollænderne i Anledning af den "Pressur, Commerciens liden af Tolden for Dantzic og Pillau," vilde Kongen af Sverrige "holde for en offentlig Hostilitet," stridende imod alle gamle "Afsæder" imellem Rigerne, og imod den sidste Confederation, som endnu har i det mindste et Aars Varighed. Skulde da K. Gustav i den Anledning angribe Danmark, kunde man ikke vente sig virksomt Hjælp i Tide fra Hollænderne, som ei engang gjorde det mindste "da Jylland var i Papisternes Hænder; uanset de efter den Haagiske Confederation dertil udtrykkelig vare forpligtede." — R. Raadet anbefaler derfor ikke allene, dersom nogen Underhandling i Holland er begyndt, at udelukke enhver Berøring af Østersøen og Tolden i Pillau; men ogsaa at søge en fredelig Ujævnning af Striden med Hamborg i Anledning af "den Uleilighed, som paa Elben er forløben." Raadet ønskede endog snarere, at denne Strid maatte "commuteris udi en nærmere Forening med (Hanse-) Stæderne"; efterdi man har erfaret, at Kongen af Sverrige søger at kunne komme i Forbund med samme.

Rigsraadet led det ikke blive ved den her meddeelte Ytring om Bilæggelse af Striden med Hamborg; men da Christian IV. fremdeles vedblev at lade Flaaden udruste, stiftede Raadet særlig i den Anledning to Sendebud (C. I. Daa og C. Th. Scheffsted) til Kongen, med en egen skriftlig Foresøgelse, som nedenfor er aftrykt. Dem blev desuden af hele Raadet medgivet (under 8. Jun.) en Instruction over de Punkter, som de mundtlig skulde foreholde Kongen, og hvis mere udfærdige Indhold omtrent gaar ud paa det samme, som Raadets umiddelbare Foresøgelse af 8. Jun.; nemlig at fremme Kongen til Fred med Hamborgerne paa rimelige Vilkaar, og til at holde god Forskæelse med Kongen af Sverrige. Det fortæner bl. a. at fremhæve, at det paalægges dem, atter at forebringe Kongen: "at Hs. Maj. dog vilde resoluere sig til at lade begynde paa Anlæg af Fæstninger i Jylland"; ligesom ogsaa, (under Nr. 9) at "demonstrere Hs. Maj. den store præparation, "Kongen af Sverrige nu udi befindes, og derimod vores Impotents, Saa vi "nu saa at sige lever af hans Naade, og kan ham intet modstaae; "høft om han i dette Værk vil være tredje Mand, og han causa regnandi vil "violare jura, hvilket desværre nok i disse Tider practiceres." — Da Flaaden laac seilsærlig, fandt Raadet det nødvendigt, endnu at lade afgaae en gientagen Erindring og "Remonstration" til Kongen, d. 26. Jun.; hvilken dog heller ei kunde afværge Hændelighedernes Fornyelse paa Elben.

om derriß jus quesitum, och ued os ynted tiil uillie, naar uy trenger. Besalendis Eder hermed Samdt och seehr den Allsemmechtigste gud.

Uff glyckstadt den 12 Majj Anno 1.6.3.0.

Christian.

Tillæg til Nr. 350.

Nigeraadets Forestilling til Christian IV. om Stridigheden med Hamborg.

Stormeetigh Heiborne Dyriste, Allernaadigste Herre og Konningh,

Wi haffue aff wunderdanig Trostlydighet och Pliet eractet wforbigengelich necessitet at være, at stille eders K: M: hdmgyellig och klarlig for ejne, I huad merchelich och synligh fare Eders Witt. sielffuer och Eders Witts lande och Riger wdj sticher, formedelsst denne wroe, som paa Elffuen er begynt: I thet, thet neppelig Nar och dag er, at disse Dattige lande aff saadan besuerlig och farlig Krig er befriet, som Danmarch i nogens Minde har haft, och deraff endnu saa forarmit och wdmattit befindis, att her icke allene aff ingen ting forraad er, widre Krig med at wdstaar; men paa mange stæder neppelig Bred er at lessue aff, och saft intet at kiebe for. Gvilcken worris Armod Ethers Kong: Witt: sielff er beuist, och aff os nogen gange demonstreret, saa wj skammes och blyes wed den oftere at repelere.

Huad Wberedskaff worris Bestinger wdi befindes, huor Blott och Naben gandste Jydland staar, er Eders Witt: sielff best beuist; Saa at wj aff worris egen Kraft er i denne tilstand icke god for os at forsuare, om os end en Baslig Diende wille offuerfalde; meget mindre fier wd tiil at offendere andre. Huad Eders Witt: aff sine gamle och beste wenner i sin sierste Nled haffuer for hielp, kand Ethers Witt: icke haffue forglempt. Huad gaffn Wj och skulle haffue aff den hielp, di Wy wenner tilbyder eller giere wilde, den maa Ethers Witt: wiist ware ferjickret att scee aff den intention at de wille hielpe os i den Krig, Som de aldrig wille hielpe os aff, och wj med Ewig Spott och worris wiise wndergang wden all twiiss bleff thill intet wdj; och at Kongen aff Euerrig icke skulle tage sin Tid i act, om wj, det Gud forbiude, skulle lide werre end wj gier, Synderlig om wj tog hans Diender til Hielp, dette tor ingen twiisslepaa: Gffterjom ham intet wden hands egen redlighed holler tilbage, at hand nu eller en anden gang icke gierer det ham saa let er at giere.

Skulle och Eders Witt: formode, at sligt icke til nogen offentlig Krig skulle geraade, saa maa Eders Witt: wiist no, at intet wden initia erre in nostra potestate, och naar hostilitates och handgierning engang er begynt,

Saa forer den mod aet och forfætt megen anden widskæftig(ber) med sig, wden det i god tid forrekomes; saa man tit kommer i det, der aldrig var tenet paa. — Icke heller er at forhaabes, at alting med Floden skulle kunde wdrettes; thi først er Ethers Witt: icke forfættet, at om Ethers Witt: thill wandz allene Sit tenchte at wdføre, at pars adversa til landz daa intet skal wilde tentere. Derneft saa er Floden den Enigte Wern, som, Næst gud i Himmelen, worris Fæderne Land til sin defension er efterladt, Saa den wden den yderste och sidste necessitet icke kunde at hazarderis, och wij i worris tid neppelig skulle foruinde, om den, det Gud forbinde, foruhyckedis. Derforuden, dersom enthen modbør eller Modstand Ethers Witt:s flode forhindret nogen effect at giøre, da kand skee det vilde bliffue trangt for proviant i Olycksfad, Saa det sidste wille bliffue werre end det Første. Huorfore wij Ethers Kong: Matt: paa det wnderdanigste wille tilraade och ombedit haaffue, Ethers Kong: Witt: wille, for Gudz Eris och worris Fædernelandz welfart skuld, følge worris wnderdanig och trohiertig Raad och formaningh, som wij nu och tilforn gjort haaffue, och allene tenche paa Fred og Enighed med worris Naboer, Saa och icke wndslaae huiis Fredlig forslag, som paa de Hamburger vegne giores: Paa thet de Stæder, som nu erre interponentes, icke rebus desperatis skulle worde assistentes; och Ethers Witt: wille holle det for et wtuiffactig fundament, at Krigen i denne tid er worris Fædernelandz Endelig och wisse wndergang. o. s. v.

Actum Kiebenhaffu den 8 Junii Ao. 1630.

(Med alle 14 Rigsraaders Underfkrift.)

351.

Dem Gubernatori vndt friiderich gunter zu handen. [A.]

Kongen paalægger Gouverneurén i Glückstadt (Chr. Pentz) og Secr. Günther, at modtage Gesandterne fra Lybeck og Bremen med al Hoslighed, og evgive dem Narfagerne, hvorfer hon selv ser Dieblisset icke san give dem Audients; men tillige, at Kongen icke san indlate sig i noget Elags Underhandling med Hamborg, inden de paa Eiden rovede Skibe restitueres, o. s. v.

Vnser Gubernator althii¹⁾, vnserem Secretario Friiderich Gunthern, Sollen der Stette Lybeck vndt Bremen Abgesanten Creditif annehmen, vndt Si nach versliiffung etlicher stunden zu sich bescheiden lassen, vndt si mit höfflichen complementis begeuen, vndt darneben ihnen anmelden, daß unß disse entstandene vnruhe ganz vnuerhofft an

¹⁾ Gies Christian Pentz.

dii hand gestoffen, wohran wiir verscherdt, daß ihre obern vndt Ethernen ein großes myßgefallen tragen. Daß wiir nun ihuen anigo keine Audiens geben können, wii wiir sonsten eß gerne wolthten, ist dii ursache, Erst, daß wiir vnser Reethe vndt diiner so wiir darbei gebrauchen wolthten (nicht) an dii handt haben; fähr daß ander, daß sii nichtess bei vnß ihrer Obern vndt Ethern halber, sondern der v: ham: wegen, zu tractiren haben, vndt wiir salua Repu:(atione) nit können noch wollen vnß in einnige tractation, wedder Schrift: noch mündtlich, der sachen halber einlassen, Ehe zusohr vnß dii abge: raubethe stiffe wiiderum geliffuerdt werden. Wan nun solches gesteen, alsdan seindt wiir erböttich sii nit allein zu hören, sondern auch vnß in allen thunlichen Sachen zu finden lassen.

Glyckstadt den 13 Maij 1.6.3.0.

Christian.

352.

[„Königt: Mts memorial wegen Obr: Leut: Dnhausen verrichtungen.“] (A.)

Dnhausen hat vaa sin Reise fornemme des en vis Dan. B. v. Plesse, hos Landgreven af Darmstadt, som Kongen onkede at have i sin Tieneste i Carcelliet, om han vilte paatage sig Embebet.

Daa ist ein vom Adel bei den Landtgraffuen von Darmstadt, mit nahmen Daniel Bartel v: Plesse, welchen ich gerne ihn bestellung dii Chausselei zu verwalten haben wolthe. Als sollestu auff diße reisse dii gelegenheit suchen ob du durch schreiben erfahren könneft, ob (Er) zu solchen diinsten geneigt sei oder nit: der besoldung halber soll woll mit ihm also tractiret werden, daß er nit soll zu klagen haben.

Glyckstadt den 17 Maij Anno 1.6.30.

Christian.

351.

früiderich günther zu handen. [A.]

Ukfast til den Instruction, som stat medgives Oberstleutenant Dnhausen, der afgaer som Kongens Centrebud til Tilly, angaaende Striden med Hambergerne.

Memorial auff Morids herman v: Dnhausen. 1)

Er soll dem Generall Tilly, nebenst den gewöhnlichen curialibus, dessen errinieren, so wiir ihm durch M. Ruppen, dißes verweßendß halber zuißsen vnß vndt vnser stadt hamburch, haben ahmelden

1) Han sendtes i Mai Maaned fra Kongen til Tilly, med de Orreder, som denne Instruction angiver; i hvilken Anledning Tilly afsendte sin „Kriegs-Secre-

laffen; worzu fidderdehm gekommen, das fohrernante dii von ham: uit allein vnseren Praam, so mit keiner frigß Munition, sondern mit bauholdt gelaaden, auß vnseren haauen in Dytmarsken auffgeholet; sondern auch uil vnserer vnterthaanen vndt andere, so ihr naahrung auff der See holen, auffgegriffen vndt weckgefiiret. Der fohrernante *M. Ruppe* ²⁾ gaab zwar bei der Audiens sohr, er hette allerlei particularia vnß zu communitiren; da man aber durch vnser diiner wissen wolten waß es sein michte, So ist er allezeit bei den generalibus geblieben, vndt wiir es fuhr dißmahll darbei haben müssen bewenden lassen. Wiir machten vnß zuaar dii gedanken, oftgenanter der v. Ruppe wurde sich in einem oder anderem auffgelassen haben, waß wiir vnß auff alle Zufelle zu dem Generall vnß zu verseen hetten, So ist darauß doch nichts geworden, Als verseen wiir vnß nochmahll zu dem herrn Generall daß daa dii v. ham: vnß vnredlicher weisse angreifen werden, legen des heillige Reich constitutionen vndt herkommen, Er wüirdt vnß alßdan, alß ein midtgegliedt des Niderserischen freidßes, dii hiilffliche hand in aller Giill biithen.

354.

Chauseleren Och Stadtholderen till hande. [B.]

Kongen sender dem Breve fra Axel Arnfeldt i Hølland, og emtaler Striden med Hambergerne. Han vil vide hvad der erfare om G. Adolphs Tog til Tyskland, og melder hvad den engelske Gesandt Th. Roe (hvis Creditiv den svenske Konge negtede at modtage) har ytret om Congressen i Dantzig m. m.

Teg sender Eder nogle breffue fra Axel Arenfeldt, som ieg hæffuer obtiid, dog inted derudi kundid lesse, eytherdi det ene er skreffuen paa en maanehr, som mig vbekendt er. Saanidt som nogid machtpaaligger, ded hæffuer hand dog udi mit breff skreffuid om, vdi hanß skriffuelße till mig besuerger hand sig offuer dem, som der hiemme med hannem fulle correspondere, ty hand endnu icke hæffuer hæft et breff fraa dem*).

tarius Bernh: Heuelen" til Kongen med de Punkter til fredelig Afværgning af den hamburgske Stridighed, hvilke Tilly ledagede med en Skrivelse, dateret Stade, den **20. Mai** 1629. (Kgl. Biblioth.)

²⁾ Han var sendt fra Tilly til Kongen, og kaldes i dennes Creditiv af 10. Mai 1630 „Hans Christoffer von Ruepp, zu Puchhausen und Mörlbach, Röm. Keiserl. Hof- Kammer- und Kriegs Rath, u. Gen. Kriegs Commissarius.“ (Kgl. Bibl.)

*) Grunden hertil har rimeligvis været Rigsrådet's flere Utilboielighed for noget nærmere Forbund med Holland. (Jvf. S. 411. Anm.)

Heer staar ded endnu til uti prius, dog sachtis furor Ham: (burgensium) nogenlunde Dy fleeste y byen uille, at ded inted naar begindt. Huad y haffuer om ded Suenffe tog udi tyßland, ded lader mig uyde: der er loffuid megid, huoraff en dell ußfeligens slaager feil. Iblandt andid der ieg taalede med M. Roe om samme tog, saa førte ieg paa Baanen at ephtherdi Engeland och hollånd hæfde consenterit fo: y Suer: den toll y Østerseen, fordi at hand skulle restituere germaniam in pristinum statum. huerfor at Restitutio palatinatus naar icke med yblandt dy puncter. som hand uill proponere till dantzig? Saa suarede hand, han maa proponere huad han uyll; ger hand inted derued y sommer, ny skall hielppe at briide hannem halffen. Hand sagde ochsaa: aff huad arisag skulle man giffue hannem toll, der som hand haffuer ycke en fod Jord; huad ny ger, ded ger ny for den habning (sic) stield, Wiener hand sagde hand, at han ma tage toll y Østerseen, for hand haffuer heer och deer nogle kaabe (sic) stiid liggendes; saar Jeg icke troer at dy skal lenge forligis om samme toll. Axel Arentfeldt skriffuer ochsaa yden thuiffuell om Staternis mening om samme toll; mig skreff hand, att Staterne uille sende en Legation derom till kon: y Suerrig.

Ded lader at superbia uil gerre den herre skade. M. Roe hand sagde inter alia, at kon: y Suer: uille at man skulle giffue hannem den titel fortissimo Regum, sagde ochsaa, kon: udi Engeland hannem den tilforn at haffue giffuen; ieg mente paa myn uß, at hæfde kon: y Engeland giffuid kon: y Suer: den tytell, daa burde alle andre kon: at titulere kon: y En: fortissimum omnium stultorum in toto mundo; et quod magis est, kon: y Suer: uille inted annamme M. Roef credinif, ephtherdi kon: udi Enge: icke hæfde titulerit hannem potentissimum, Som aldrig ingen kon: ger ued den anden; samme M. Roe haffuer creditiuit vbrudt med sig tilbage ygen, Valetto Aff glyckstadt den 20 Maji Año 1630.

Christian.

1) Til det i April berammede Møde til Dantsig havde Christian IV. sendt Otto Skeel og Mart. v. d. Meden; fra svensk Side var sendt Rigscontsleren Ar. Oxenstierna, som dog ikke vilde iudfinde sig i Dantsig; men blev i Elbingen. Det var fra Begyndelsen af kiendeligt nok, at Gustav Adolff ikke alvorligen havde i Sinde at indgaae Fred, eller forud indsaac, at en Underhandling med Keiseren ikke vilde føre til noget. (sef. Lachmann, III. S. 473—476.) I ørrigt kan her bemærkes, at Christian IV. lige saalidt i dette Prer

355.

[Til Gouverneurten i Glückstadt Ch. Penz.*]

Eine Ordinanß wornach der Gubertneur sich richten soll

1. Er soll allemahl wan dii lehnung gegeben wiirdt, mannzall halten, also daß er dii soldaten corporal weiß auffführen leßt sich zu exerciren, auffdaß er desto besser dy knechte kennen lernet.
 2. Alle Monatt soll er ordinaire munstern.
 3. kein Soldatt soll erlaubet werden des nachts aus der Festung zu bleiben, ohne Sonderliche Ursache,
- aufgefertiget 18 Junij 1630.

356.

Til Frederik Hrnc.

Om de i Hønservenen vet Konst utruckte Kyllinger, og flere Forsøg, som skulle gøres med andre
Fugles Egg.

Naar de Kyllinger kommer udaf de Egg som udi Dynerne lagt er, da skal Meieressen paa den liden Ladegaard lade Pigen, som paa Hønsene varer, følge saa meget suur Melk som hun til Ost til Kyllingerne behøver; saasnart de Egg, som nu udlagt er, enten heel eller halvt udkommer, saa skal strax forskaffes Pigen andre Egg som friske ere; til samme Dyr skal Pigen forskaffes vilde Ande-Egg, saa og om muligt er nogle Svane Egg, saa og kalkunse Egg. Frederichsborg den 26 Junii Anno 1630.

Christian.

nærner noget om Th. Roe's forsegte Mæglinger i den hamborgske Strid; som denne Gesandt i sin Relation til England (event. S. 376) har et Ord om denne Samtale med Kongen.

- *) Han var af en meget gammel tysk Adelslægt, der siges oprindelig at stamme fra Brandenburg; og siden (alt i det 13de og 14te Aarh.) udbredte sig i Pommern og Mecklenberg, hvorfra Hans Penz kom ind i Polen, og eiede der Rutschau 1530. (D. Adelslex. II. 73.) Christ. Penz, Gouverneur i Glückstadt efter Hasingens Anlæg, (assetteriget af Frederik III. 1648; Becker Saml. til Frederik III. Bist. I. S. 7) var en Søn af Marquard Penz (der var i Krigstjeneste hos Christian IV. og døde i Wolfenbüttel 1627. (Hoffmann om D. Adelsm. III. 225.) Han blev af Christian IV. som meget yndede ham, udsæet til Hjemmand for Kongens Datter Sophia Elisabeth, f. 1619. (Jvf. Greven af Leicester, Rob. Sidneys, Beretning om sit Gesandtskab til Danmark 1632. D. Mag. 3. Række. I. S. 14.) Uden Tvivl var Penz (som bl. a. kan ses af et Brev fra ham til Kirstine Munk, af 5. Sept. 1631) alt i dette Aar, og formodentlig tidligere, trolovet med Hønsen Sophia; men

357.

Friderich Gynther zu handen. [A.]

Om Hertugen af Mecklenbergs Sager. Af de 2000 Rdlrs aarlige Pension, hvorpaa han havde faaet Løfte, og hvoraf han for det første Aar havde modtaget 1000 Rdlr., vil Kongen lade ham anvise de 1000 Rdlr., som til næste Omflag kunne tilkomme ham.

Andtwordt auff des her: v: Mecke: schreiben

Daß er sich zu erinneren weiß, daß ihm ein Zeitlauff 2000 thaler Jehrlicher pension versprechen seindt; woruon ihn 1000 dl. erleget, vnangeseen daß Jahr noch lange nit vorbei gewesen; könne ihm derothalben auff kunfftigen vmflage nit mehr dan 1000 dl. zu kommen, daa ihm nu ahn solche 1000 dl. so vyl gelegen, so wolthe ich dem Stadthalter befehlen, daß er eiinen werell auff Lybeck machen solthe auff sodane Summe. Daß andere schreiben hab ich neben der Apologia*) h: Randhou zugestellet, auff daß er sich desto besser darauff erseen können. Otte Skeelen ist befohlen, sonill möglich der her: v: M: Sachen bei zu steen, Es ist aber zu besorgen, daa he: Randhou auff dem collegial nichtes auffrichten sollte, der ander werde vil weniger verrichten. 29 Junij 1630. Glückstadt.

358.

Friderich Gynther zu handen. [A.]

I Anledning af at den fredsmagende Deputation fra Lübeck og Bremen kan ventes, meddeles Kongen ham Hovedpunkterne til en Deduction imod Hambergerne

Weil dii Lybske vnd Brehmiske deputerede vermudtlich mit dem Ersten kommen werden, als wiill es nötig sein, daß man beii Zeiithen præparatoria mache, auff daß man ihnen dii sache woll cynbilden kan, vndt sii daß prosedere recht erfahren mugen, So habe ich beilligende puncta in etwaß auffgezeichnet, wohrnach du eine deduction stellen sollest, so man ihnen zustellen kan, Dii v: ham: werden alles ohne zweiffuel mit eiinem Wiisser wberstreichen wollen, welches sich so nit thun leßt, dan dasselbige so obengemelthen alhiir zugestellet wiirdt, ins kunfftich pro autentico (authenticum) wiirdt. Glückstadt den 30 Junij Anno 1.6.3.0.

Christian.

Brylluppet holdtes først d. 10. Dec. 1634, da hun var 15 Aar gammel. 1636 sendtes Chr. Penge af Christian IV. i et Gesandtskab til Keiseren, og blev ved den Heilighed Rigsagreve. Han døde 1651 (ifte 1652.)

*) Formodentlig menes det S. 401 nævnte Forsvarsskrift fra Kongens Side mod Hambergerne.

359.

[Klagepunkter imod Hamborgerne.] (A.)

Was man dii von Hamburch zu beskiildigen hat.¹⁾

1. Dasß si von den vntherthanen Zollen genommen, vndt ob es skon directo vnther den nahmen des zolß nit gesceen, so seindt dii waaren ihnen doch so hoch angeschlaagen, dasß dii vntherthanen dißes furstenthums, vnd nit dii Burger, den Zollen erlegt.
2. Dasß si mich mördercker weiße in meinem territorio angefallen, da ich selb fürde hinauß Spadziiren geritten.
3. Dasß si mit ihre Skiffen zu vntherkiidlichen mahlen dii festung vorbeii passiret vndt in dii festung So guds si gekondt gekossen, festerkiiffe zurichten lassen, sewer insß Blochhauß zu bringen.
4. Dasß si meine Skiffe vnuerwarnerther Sachen, daa si meine Resolution, ihren gesandten gegeben, noch nit beandworted, genommen haben, vnd mihr zum despect der festung vorbeii gefiiret Auß ihre Skiffe meine flaggen Nachsleppende gefiuhret, als hetten si ein treffliches werck verricht.
5. Dasß si den Praam auß dem haßuen zu Brunßbittel genommen, wohrauß ganz seine munitio oder einiger apparatus Bell gewesen, denselben mit triumph der festung verbeii gefiiret. Ihn obgemelthem haßuen vnd im lande haben si allerhand mutwillen, mit rauben vndt plunderen verubet, wii es dii attestaciones außweisen werden. Meine vntherdan, so meine skiffe fuhr ihre Rauberei vndt ganz vnerhörten proseduren warnen wollen, an dii mast gebunden, gepriigeldt vndt vndt ybell tractiret.
6. Dasß si dasß Saadkorn, so auß dennemarc den vntherthanen zum besten gesand, genommen²⁾, wohrdurch dii arme leuthe in eiisserste noth gebracht.
7. Dasß si alle dii, so mit Vineres, holdß, Stein vndt dergeliche Sachen in der glyckstadt begeeret, genommen vndt naher hamburch

¹⁾ Dette særskilt fundne udaterede Hetslykke er uden al Tvivl de i Nr. 358 omtalte Punkter, som Kongen d. 30. Jun. tilfjillede Günft.

²⁾ Blandt de Skibe, som Hamborgerne tog paa Elben, vare et Par Smaasfartøier, ladede med Korn, der synes at have været bestemte for de Kongelige Amtet i Marßen.

bringen lassen, als wehre die Stadt glyckstadt Eken in die acht Erkleeret

8. Daß sie her Detloff Randhous Bawren in ihren syßen turbirit, ihre haarnzeune³⁾ auffgerissen, vndt ihnen allen mudtwillen erwissen, woruber auch Attesstationes genommen seindt So daß factum weiter demonstriren werden.

360.

Friderich Günter zu handen. [A.]

Laß Gomargos Brieff auff copieren vndt sende ein heer wen die flocke 7 ist. 8 Julij 1630. (Glückstadt.)

361.

[Zil Frederik Günther.] (A.)

Heretindholdet angives af en Skrivelse, der skal afgaae til den af Tilly delegerede Commissair.

Befehl wegen einer Schreibens an Gomargo.

Gün schreiben ahn Gomargo¹⁾ mit dem Muscanten, so allhie ist: Sein andwordt bei den trummeter sei mir woll zu handen kommen, vndt darauff verstanden, daß er dem keyßer den ihigen verwirreten zustandt dieses ordts, so von den hamburgern causiret, wol tho wissen lassen, woherführ man ihm danckaget, mit gnedigstem gesinnen, er wolle dem keyßer auch wissen lassen, das die v: Ham: nu eine geraume zeit disse festung zu wasser Blochiret, vndt den handell vndt wandell gesperret, welches verhoffendtlch dem keyßer unwissendt gestiet, aldiweil solches snurrecht wider des Keiser constitutiones läuft, vndt solches einem Churfursten des Keiser nit erlaubdt, zu zueigen²⁾ einer landtstadt zu thun ansteet. 9 Julij 1630. Glückstad.

³⁾ Formodentlig: Heeringszeune o: Sildegaarde eller Sildegierder, der maa have været benyttede paa Elben, ligesom de giennem Aarthundreder have været i Elben.

¹⁾ Theod. de Camargo (s. ovenfor S. 405.) Formodentlig er den Kongelige Skrivelse, som afgik til ham (dat. Crenye, d. 11. Jul.) den samme, som er opsat af Günther efter dette Udkast. (S. „Rechtmässige Defension der Stadt Hamburg“, &c. 1630. S. 205—207.)

²⁾ zu schweigen o: geschweige denn (end lige.)

362.

Til Frederik Urne.

Om Hordener paa den nye Bei i Frederiksborg Lehn, som Kongen har tagtaaget.

Da jeg nu sidst drog fra Friderichsborg til Kiøbenhavn, da fandt ieg paa vnderfedlige Steder paa den nye Bei udi Friderichsborg Lehn, ikke allene smaa Etene i Beien, men ogsaa temmelige Høbe sammenskastet midt paa Beien, hvorfors du de Fogder som Bønderne sligt at giøre sted haver, skal lade straffe.

Kiøbenhavn den 22de Julii 1630.

Christian.

363.

Niigens Admirall till hande.*)

Kongen medteler Admiralen Tidende om hvor den hamborgske Flaade er beliggende, og sender ham sin Befaling og Disposition om Angrebet. (Nr. 361.) Han vil have Admiralsens Betænkning derom „under Helgoland; og at han der skal see at finde Nogen, der no'ere kender til den hamborgske Flaade. Nogen vitner sin Mening, at Hambergerne ikke ere ret belæede paa Angreb, m. m.

Jeg kommer udi erfaring, at den ham: flode ligger ued Skulou eller Blaudenisse, hvorfor den er best Sammesteds at antaste, paa ded floden, pa nogle faa neer, med gudh naadige hielp, fer Mykelsdag kan nerre hiemme nogen. Jeg sender dig herhuos Ordinantzen, huors ledis mig siinis att man den best kunde angriibe: at der sammesteds er saat thuende aff myne siib tilatt taste et aff dii ham: an, ded er skeed, at dii diiste snaarer kan vndsette dii ander naar behoff gerriß. Du skaldt dyt betenkende derom mig vnder helligland laade uyde, sa at man Ordinantzen skriftlig alle officerer kan tilstille, och ingen ignorantiam haaffuer at pretendere.

Kandtu vnder helligland faa nogen, som a parte kender den ham: flode, da skaldu en ind till huer Ad:(mirall) och vnder Ad:(riide?) Som dennom om samme flode kan gerre anleiiding, Saat ded som enhuer besaalid er kan cpherkemuis uden nogen vndskilding.

Alt den ham: flode in nummero er sterker end som antegnid er, ded kan inted stordt gerre, ty resten er boierter och ringe siib aff 4. 6. och 3. smaa stöcker, som siiste gang naar besatt med Soldater, som nu inted er tilstede.

*) Efter en gammel Afskrift af Originalen, som (tilligemed flere) havde været Af-skrivoren laant „af Hr. Professor Holberg.“ (Ms. i det Kgl. Bibl. Ny Saml. 626. Fol.) Holberg anfører selv dette Brev, tilligemed Nr. 369, i Danm. Hist. 2. Udg. II. 765.

Dy ham: haffuer gaunß uyß imagerit sig, at der kunde y aar inted bliiffue aff denne flode aff adskillic mangell skiild, huortill ieg flur haffuer hiofppid, at dy udi samme meening bliiffue skulle, Sa att det er Med gud y himmelens Raadige hielp at formode at kommer uy dem Rogid haastig paa handen, daa erlanger man Victorie offuer dy erlige broders; ty man finder nist saa baadsmend, och ferre officerer ued skiiben.¹⁾ Skall dy herrer aff ham: haffue dem wdaff byen, eptherad dy sper ofß att uerre ankommen, daa uyl ded giiffue en langsom och besuerlig capittulation forend dy bringer dem ud aff byen. Mueligt dy er ycke heller end nu alle contenterit for ded Siiste. Raadhussid skall dii endeligenß vnderstedtlige gange Söge forend dy faar nogen vdaff dorren: interim est nobis licentia data, at haffue uorriß sag udi god acht, den Allsommechtigste herre gud giiffue lycke till, att alding maa begindiß och endiß hanß hellige naffn till Ehre, och alle dem, som Lyst haffuer till Wliiß, til reffelse och Straff. Vale Aff Spes, den 24. Augusti Año 1.6.3.0.

Christian.

364.

[Besetning til Admiralen om *Ordre de Bataille*, og Angreb paa Hamborgernes Flaade.] (A.)

Med en Esterkrift angaaende de ved Glückstadt under Beslag liggende hollandske Skibe, m. m.

Ordinands huorepther worriß flode sig skall Rette.

Jugen skall gaa till anders eptherad floden er passerid helligland, vdenad Ratten dem dertiil forarsager, eller och Stroommen gaar dennom saa haar ymod, at dii den ynted kan Stoppe.

Wed glyckstad skall ingen Sette vden at forbenente arsjager hanuem dertil forarsager, Mens strax gaa festingen forby henad Skulon

¹⁾ Det er tydeligt nok af denne Kongens Skrivelse til Admiralen Claus Daa, at han har antaget Hambergerne for at være svagere til Sees og mindre rustede til Medstand, end de virkelig fandtes. Deres Skibe have vel (efter deres egne Beretninger) i det Hele været mindre end de Danske, men som det synes, bræcken at have manglet Besætning eller Skyt. Det er ikke usandsynligt, som det ogsaa hedder hos Slange, at de danske Skibes Størrelse har været dem til nogen Hindre i at manøvrere paa Elben; ligesom dette angives som Grund til, at Kongen ikke videre forfulgte Hambergernes Flaade paa Tilbagetoget.

eller Blandenesse, der som den hamborger flode ligger, Och den der angriibe och Grøffuere, Om ded gud y himmelen saa behager.

Huof huiltid angreb alle Officerer. heite och laawe, enhuer udi sit Sted skall gorre den dell, Erliige mend sommer, bor och uell anstaar, Som dy ded for gud y himmelen och of uyl uerre bekendt. Dii skall, enhuer udi sit sted, giiffue god acht paa huem der bliiffuer stadt tiill, Saat man hinanden sielffuer icke ger Skaade.

Alle dy som paa den hamborger flode uerre kan, officererne vndertagen, som goduilligen uden sechten Accordere uyll, skall giiffuis kuarteer; doch saa at dii sig strax fraa Skiiben forseilier och laader der derriß piidspack, wden dy som Strax uil gorre of derriß Ged och bliiffue paa skiiben.

Admirall Generall Søger tonnenboierten.

Spes och Hummeren Søger Bullen.

Nelleblaadid och hauhesten Søger Dynckercken.

Cronen gaaleii	} Skall hielpe huor ded behoff gerriß.
Crochodilen	

Vice Admiral Generall Søger en aff dii ham: Som kalliß daat Raat von Gwentyhr.

Raphaell och Gabriell Søger ded skiib, Peter taam ferer.

Myonden och syffen Søger Postilionen.

Staananger gaaleii	} skall naare Paa huor behoff gerriß.
Toussberrig gaaleii	

Quartall Admirall Søger S. Peder. som flapmydt;*) ferer.

Victor och Markatten Søger ded skiib som Skipper Brockman paa er.

Den hamborger, y floden er, och charitas seger hans Matyssons skiib.

Griiben

Rossen gaaleii	} Skall naare paa huor behoff gerriß.
tre croner gaaleii	
Den sliende siiff	

Aff Spes den 24 Agusti Año 1630.

Christian.

Fortegnellißen paa den Hamborger flode Saudt man endnu erfaare kan.

1. Tunnenboierten ferer	32 Stycker.
2. Bullen ferer	22 —

*) Den hamborgske Admiral. (Jof. S. 430.)

3.	Daat Raat von Grentiir	18	Stycker.
4.	Hans Maatijffens skib	18	—
5.	S. Peder fører	22	—
6.	Dynkerkeren fører	22	—
7.	Peter taam fører	16	—
8.	Breckman fører	14	—
9.	Postilionen	14	—
10.	Stielshunden	14	—

Postscriptum.

Naar floden passerer nogensteds forby, som noglied er aff importantia, daa skal feedeltrommen slaes, och alle slagge och boldzaner*) flie, fennyckerne, som paa raanckeren pleier at staa, skall gorriß faast heer och deer udi tackelid, dersom dii kan blesse ud. Aff dy andre skib skall taagis ty Musketeter och settis ind paa ded hamborger skib, som y floden Er. Dy hollender, som hassuer temmer ynde, saoch dii som hassuer prouyandt ynde, skall bliiffue liggende for gelykstatdt. dennom skall giiffuis aff dig en zeddel til gubernören at hand samme temmer och prouyandt skall annamme, och lade oplegge paa bekuemmelige steder. Gubernören skall med hollenderne tractere, at dy strar eptherad dy hassuer loffid ded dy inde hassuer, løbber offuer ad Norrie och henter en laading Gegiitommer huos telleren ubi fleckeren.

Datum ut in literis.

Christian.

*) Ordet „Boldzan“ maa, som man seer, bemærke et Slags Stander eller Bimpe; (sefter Werths Ordbog: „til Tegn, at Slengen er om Boide.“) Jvf. S. 428. Jeg har fergieret søgt videre Oplysning om Ordet.

Anmærkning til Nr. 364 og 365.

Efter de her meddeelte Fortegnelser har den af Christian IV. udrustede Flaade, hvormed han den 5te Aug. forlod Kiøbenhavn (Ligpr. over Gl. Daa) og ifte for med Slutningen af denne Maaned ankom ved Elben, udgiort ifte mindre end 26 Krigsskibe. I en trykt, nogenledes ordentlig Beretning om de Hiendtligheder, sem foresaldt kuellem denne Flaade og Hamborgernes, („Copia eines Schreiben, welches ein reisfende Person an einen vobrnehmen Cavalier abgeben lassen, den

eggentlichen und wahrhaften Verlauff so sich zwischen den Armaden zugetragen" c. f. v. Anno 1630. 4 Bl. 4to.) angives hele Tallet paa Kongens Flaade, som ikke før den 28. Aug. viste sig for Elben, og den 1ste Sept. kom ind ad Mündingen, ("an das Vornasser der Elbe") til 36 Skibe (altsaa 10 meer end her*) hvilkte den 2den Sept. deelte sig i 3 „Skuatronen“, (dette findes ogsaa angivet ved Tal i Kongens Befaling af 29. Aug.) og den 3die Sept. mere nærmede sig til „Sonder-Elben“, og lagde sig for Anker „bei den Schaartonnen“ Hamburgernes Flaade, som laae ved Ritzebüttel, sagte da ogsaa boiere op i Elben, men lagde sig ligeledes for Anker „bei der Huctonnen“; og der forefaldt intet videre den Dag. Den 4de, ved Middagstid, seilede den kongelige Flaade, „mit aufgesteckten, fliegenden Flaggen auf allen Schiffen“ (jvf. S. 429) giennem Sonder-Elben henimod „die Huctonnen.“ Hamburgerne leetede ligeledes Anker, og „krydsede op imod de kongelige Skibe“; hvor paa „der Admiral Clappenmüß sich präsentirt, und den Anfang zum Zechten neben andern gemacht.“ Kongens Skibe medtog dem „med en stærk Ild af hele og halve Cartover“; hvorved „Clappenmüßes“ og andre Skibe fik nogen Skade; men efterat man fra Middag til Kl. 3 havde canoneret fra begge Sider, og de kongelige Skibe „ved halv Flod“ („bey halber Flott oder Tyde“) med Nordvest-Blind vare komne den hamburgske Flaade forbi, kastede de Anker; og det samme gjorde Hamburgerne, da Strom og Modvind havde „drevet den tilbage til Ritzebüttel.“ Begge Flaader laae hverandre saa nær, at de godt kunde have naaet med smaa Stykker („kleine oder Quartier-Stücken“); men om Natten holdt man sig rolig paa begge Sider, og det var vel ikke uden Grund, at Kongen d. 4de Sept. skriver til sin Admiral: „Den Maneer, at segte paa, som vi havde for i Dag, vil til intet tiene.“ (Nr. 371.) Den 5te Sept. (en Sondag), skiondt de Kongelige havde den samme gode Nordvestvind og Floden med sig, beholdt begge Flaader deres Stilling hele Morgenene, men „fyrede mægtigt fra begge Sider.“ Henimod Kl. 10, da Floden var forbi, leetede Hamburgerne og satte deres Skibe i Ordre de Bataille, men da Binden var imod, maatte de snart igjen lade Ankrene falde, og ventede sig et alvorligt Angreb af de kongelige Skibe. Disse gik dog først under Seil Kl. 12, og krydsede sig op ad Elben, forbi den hamburgske Flaade, som de imidlertid beskød med svære Kanoner fra de største Skibe, og derfor ogsaa tilsoiede Hamburgerne mere Skade, end disse kunde giøre de danske Skibe; „also das einige Schiff etliche mal unter Wasser getroffen und durchlöchert wurde, insonderh:it ihr Ober-Admiral-Schiff, welches mit etliche Kugeln aus halben Cartauen durch und durch geschossen worden.“ Men desuagtet forskikter den tydske Rejsende, misliedes ikke en Mand af „de 100 gode, vel prøvede Soldater, som under den hamburgske Stads-oberst, Enno Wilsch. von Kniphausen, vare paa dette Skib.“ Imidlertid hortes der dog siden stor Klage i Hamborg over det Jollertab, som Mandstabet paa deres Skibe havde lidt, og Borgermesteren, Hr. Alb. von Eigen, blev beskyldt og anklaget for

*) Hos Padmann III. 527 er Antallet endnu mere overdrevet, da her tales om „etlichen 40 Schiffe.“

ikke at have gjort sin Pligt; især fordi han den 5te Sept. havde forladt sin Skib, som han befrygtede skulde blive taget. („So habe ich mich in einen Ewer, welcher eben mit todten Körpern an meines Schiffes Vorth gelegen, salviret.“) Enden paa den hele Fegtning blev dog ingen anden, end at den hamburgske Flaade tog Tiden i Agt til at retirere; og den følgende Dag, 6te Sept. („als sie gespüret — daß sie mit Schießen gegen die große Königl. Schiffe nichts ausrichten könnten“) seilede tilbage opad Elben og lagde sig til Ankers først ved „Krautsand“, (jvf. Lachmann, III. 527—29) siden ved Bilenberg og Colmar, hvor de Kongelige havde opkastet et Batterie, og den 7de om Morgenen bestod den hamburgske Flaade, som derpaa atter seilede, og med ringe Vind, „bis an der Städtter-Sand unter der Schwingen treiben mußte; alda sie in salvo wieder verankert und bis dato beliegen blieben.“ De kongelige Skibe seilede derimod den 9de Sept. igien tilbage til Glückstadt (eller allerede den 8de, som det synes af Nr. 372.)

Sammenligner man denne samtidige tydske Beretning, der kiendeligt nok er skrevet ganske i Hamburgernes Interesse, saavel med Borgmesteren v. Eißens Forsvarsskrift (hvoraf Udtog findes hos Lachmann, III. 531—535), som med Beretningen hos Slangé, S. 709—711, hos Nitzema (Saken van Staet en Oorlogh. III. 1. 1630. p. 206) og med Christian IV. Breve til Admiralen, (367—373) da bliver Resultatet af disse 3 Dages Canonader paa Elben (som man ikke kan kalde noget egentligt Søslag), at Hamburgerne vel maa have lidt ikke ubetydeligt paa Skibe og Mandskab; men at Kongen med sin overlegne Styrke dog ikke opnaaede Hensigten, at ødelægge eller tage den udrustede hamburgske Flaade, som imidlertid blev jaget tilbage fra Elben, hvor den siden ikke vovede at vise sig. Af flere Ytringer i Brevene faaer man vist heller ikke storre Tanker om Claus Daa, som Admiral, end man kunde have om en i Søværnet reent uerfaren Nigstraad, der under sin „store Alteration“ mere tænkte paa sine Collegers Advarsler, end paa Kongens og sin egen „Reputation.“ (Nr. 370.) Det er neppe at tvivle om, at uden Christian IV. personlige Nærvarelse var det løbet endnu mindre heldigt af; og at han selv ligesaa lidt skaaede sig her, som ved andre Leiligheder, bekræfter ogsaa den tydske Beretning, hvoraf man erfarer, at i Træfningen engang en Kanonkugle gik tæt over Kongens Hoved, og en anden Kugle traf en Soldat i Benene, der stod ved Kongens Side. (Man talte, efter Slangé S. 711, paa alle de kongelige Skibe i det Hele 57 Døde og Saarede.)

Der habes en officiel „Instruction og Ordinantz, hvorledes forholdes skal med den Flaade, som nu udsigle skal“, dat. Kiøbenh. Slot, 27. Jul. 1630, og, som det synes efter flere Udtøf, affattet efter et Udkast af Christian IV. selv. (Stæll. Reg. 1630. fol. 408. a.) Efter denne Ordinantz, som tillige nævner Admiraler, Capitainer og Lieutenanter paa ethvert Skib, skulde Flaaden bestaae af i Alt 27 Krigsskibe, store og smaa; feruden 3 Brandskibe, 2 Boierter og 3 smaa Jagter. Paa St. Sophia (hvisket Skib benævnes „General Admiral“) commanderede Nigens Admiral Claus Daa, med 2 Lieutenanter; paa Spes, hvor Kongen var, havde Capitain og Under-

Admiral Peder Galt Befalingen, med een Lieutenant under sig; paa Oldenborg Vice-Admiral-General Gabriel Kruse; paa Raphael, Capitain og Under-Admiral Borge Juel; paa Lindormen „Quartal-Admiral“ Henrik Wind; paa Nældebladet Under-Admiral Jorgen Orning; paa Justitia Quartal-Admiral Holger Rosenkrantz; paa Victor Under-Admiral Stalder Kaas; o. s. v. Disse 8 Skibe vare de største i Flaaden, eller hvad vi nu ville kalde Linieskibe. For ethvert Skib er noie angivet, hvor og hvortledes det skal føre „sine Aftegn med Flagget og Voldkaner.“ Heraf sees, at ogsaa andre Skibe, end det, hvor Kongen selv var ombord, forte Voldzan.

365.

[En Befaling, angaaende Angrebet paa den hamburgske Krigsflaade.] (A.)

1. Oldenborg Søger ded Ham: skib som ligger foran.

Spes } Søger ded 2 Skib.
Hummern }

Nældeblad } Søger ded 3 Skib.
Hauhesten }

Suaanen } Søger ded 4 Skib.
Trost }

Cronen gaaleii }
Crochodillen } varer paa Ad: och bliffuer tedt huos ham.
Lunßberg gaaleii }

3. Lyndormen Søger ded 7 Skib.

Raphaell } Søger ded 8 Skib.
Gabriell }

Gaaren }
Myonden } varer paa Ad: och bliffuer tedt huos hannem.
Stananger gaaleii }
Den flüende flüß }

2. Justitia Søger ded 5 Skib.

Victor } Søger ded 6 Skib.
Maarkatten }

Griiben }
Rossen gaaleii } bliffuer tedt huos Admi:
tre croner gaaleii }
Den flüende flüß }

Charitas }
 Den Ham: Priiß } Soger en som dy kan uerre meifter for.

Actum Spes den 29 Augusti Año 1630.

Christian.

366.

Riigens Admi: *) til hande. [A.]

En Befaling, som skal meddeles paa Flaaden, for ethvert Skib, der skal angibe et identifikt.

Ded er forglemndt vdi en haft at floden Skall befaaliff, at dii skall Sanfte thuende tou sammen naar dy skall griibe nogen an och sette huosf hannem, paa det dy udi en haft skall inted skyde den forbye som di skal griibe an.

Datum Spes. den 30 Augusti Año 1630.

Christian.

367.

Riigens Admirall till hande. [A.]

Kongen befaler Admiralen ikke at lade noget hambergff Jartoi, med Brev eller Budskab, komme sit Skib nær.

Jeg Seer en Belierdt komme ymod os, Som ydenthuißuel haffuer breffue eller discours at fore, huilcken du inted skaldt lade komme dyg neer, menß gißue siir pa hannem. Setter hand Syn baad ud och begerer ombord, daa skaldtu icke heller Steede hannem ded, menß gißue siir paa hannem. Vale Aff Spes den 2 Septem: Año 1630.

Christian.

368.

Riigens Admirall till hande. *)

Kongen melder om sin Recognition af den hambergisse Flaade, og dens derefter antagne Styrke. Han vil, at Angreb siir maa see paa de herse Skibe.

Jeg haffuer med siid besiet den ham: flode, Och befunden at heer foran ligger Ser Raasegell och 12 Belierter, huoryblandt erre

*) Claus Daa, som Kongen, i Anledning af denne Zeide, havde udnævnt til Riigets Admiral d. 25. Jul. (jvf. S. 209) da Henrik Bind undskyldte sig for at modtage denne Post. Det samme synes at kunne have passet bedst for Cl. Daa, der ligesaa lidt som Bind nogentid tilforn havde gjort Tjeneste til Skibs. Heller ikke lader det til at han har været det Koretagende, at fore en Krigsflaade til Angreb, synderligt voren.

*) Efter Afskriften af Originalen i Helsingø Cic. (f. Nr. 263.)

thuende, som er større end dy andre. Vdi den baggerste flode erre 19 Raafegel og 3 Boiierter, vdi huiſcken ſiuiſ att dii fornemmſte ſkiib paa derrick Siide ligger, huorfor den baggerste uyll haſſuiſ y aht, ſaat dy fornemmſte antaſtiſ och icke dy Smaa: ſaar dy Smaa a paſſando et Sted eller thu, daa haſſuer dy inted at ſlaage, at dy So haſſuer uerrid med, huorom capiteinerne uill aduaariſ, eptherdi man ſaa riibelig ¹⁾ kan ſee dem for of. Vale Aff Spes den 3. Septem: Año 1.6.3.0.

Chriſtian.

369.

Riigenſ Admi: til hande. [A.]

Saaframdt att ded yſe ſeler ²⁾, att man kan raade Skiiben, daa er ded beſt att bliie en anden tiid. Vale Aff Spes den 3 Sep: Año 1630.

Chriſtian.

370.

Riigenſ Admi: till hande. [A.]

Befaling angaaende nogle paa Elben anſemne Handelsſkibe, der ſhulde helde ſig tilbage, og iſſe videre nærme ſig Glückſtadt, inden de ſee, hvortedes Sagerne ſobe af den følgende Dag. Kongen haaber imidlertid „at ſlaae ſig igiennem.“

Dyn Skriffuelſſe ſiick Jeg ret nu huoraſſ Jeg fornam huiſſom commanderit er. Dy kofjardtſkiib Skall holde ſig tilbage ded beſte dy kan yndtill dy ſeer huorlediſ den dag ymorgen affleber, Naar dy ſiiden fornemmer at dii Secker inted kan komme henad glyckſtad, ſom ieg Neſt gudſ hielp inted forhaaber, daa kan dy ſøge Giideren indtill nyder beſteen, dy ham: kan inted tillige gaa med of och ſøge dem. Slaar uy of ygenom ſom Jeg uyſt haabiſ med Jeſu Chriſti hielp, daa er ded beſt att ſandtiſ for glyckſtadt. for myn perſon uill ieg med gudſ naadiſ hielp uell komme ygenom med dy andre, huor ieg

¹⁾ riivelig o: tydeligt. (Endnu i Almuensſproget.)

²⁾ ſeler: uden Drift, hvad man nu i Søsproget kalder at ſule.

feer best leilighed tiill, saet ded med den Alsommechtigstis hielp skall gaa uell tiill. Vale Aff Spes den 4 Sept: Año 1630.

Christian.

371.

[Til Hgens Admiral.] [A.]

Kongen yttre Misfornioelse med det, som er udrettet denne Dag i Heatningen og ved Manoeuvren. Capitainerne maa befales hver især, „at slaae sig igiennem Flaaden, og siden samles hos Admiraalen.“

Den Maaneer at feghte paa, Som uy haaffde for y dag, den uil in'ed tiene; Menß uy faar at sette myt y floden*) och saa gorre Worris beste.

Den imagination om den flode, som laa foran den, gjorde galdt aff ded ganske uerck. Du faar at gorre dyt beste at capiteinerne faar denne ordinandtz, att enhuer skall gorre siit beste att Elaa Sig ygennom floden, och Samliß siiden ygen huosß Admi: Vale Aff Spes den 4. Sep: Año 1630.

Christian.

372.

Higensß Admirall tiill haande. [A.]

Kongen har allerede i en Admiralen tilsendt Zeddel, underrettet ham om det, han begierer at vide. Capitainerne paa Flaaden maa paamindes om at giøre deres Pligt. Man vil ei kunne være det be-
siendt, om man ikke slaar sig igiennem.

Alldt ded du begeerer at uyde, ded haaffuer Jeg laadid dig uyde udi den Zeddel Jeg sende dig ued Christian Wdrriich. See tiill att du tager affsteen*) med capiteinerne, att ded steer ochsaa. Efeer ded yde, att uy slaae osß ygennom dem, daa legger uy yckun steet Reputation ynd paa dette tog. Vale Aff Spes den 4 Sep: Año 1630.

Christian.

*) At sætte o: faste Anker. „Midt i Floden“, formodentlig: midt i den fiendtlige Flaade; (saaledes som dette Ord altid skrives af Kongen, s. nedenfor.) I Nr. 372 er „Flod“ og „Floden“ derimod fluxus maris. Begge disse Ord forekomme i Nr. 373.

*) Formodentlig menes her: giøre Aftale med, giøre dem endelig Ordre og Anviisning.

Myne Styremend mener at ny faaer floden saa tiilig ymorgen att ny kunde gaa tiilsegels, och beholde flod indtiil otte Elett eller Ny flett.

Du uest att dy taaler uell ett Sporenstreg, huorfor dii uyll errindriß slütig, och att dy icke skyder bag udi floden som ded skedde y dag.

373.

Riigens Admi: til hande.

Christian IV. yttre sin Herundring over Admiralens „Store Alteration“, hvortill ingen Grund findes, og giver ham en stor Paamindelse om, at det her gielder Kongens „Reputation“ og Sømagtens Værdi. Flaaten er vel forsynet med Proviant; og der er intet Skib iblandt, som jo kan løbe ind i Stør.

Dyn Skriffuelse haaffuer Jeg bekommit, och deraff dit betenckende fornommit, Och kan ieg mig vde nocksom forundre offuer den Store Alteration dig er pafkommen y Naat, eptherdi ny er endnu pa Samme faruand, med liige mange Skib och sold,

Riigens Naat betenckende er billigdt at haaffue y acht, Menß myn Reputation ligger mig macht paa at haaffue y acht.

Skulle uorriß Naboer Sporre, at ny med sadan en flode Sa stammeliigens lod os Sage, da kan man uel tencke, huad dy om herre och knecht uille Judisere, kan ny ingenstedß komme med denne flod, daa lad os ernarte den Næste, Skaden er gud verre loffuid endomstund inted Sa fier, at den io uell kan tollereris.

Prouiantid, ny endnu inde haaffuer, skall uell haaffuis y acht udi nyde, Stadtholderen berettede for mig floden at haaffue prouiant ind paa tii uggerß tiid, menß icke ell: inden ded er oppe, da kan gud y himmelen skaffe allehande tienslige middel, Naar ny troer hannem uel, och gor ded som ny kan. Der er inted Saa Stordt et Skib med udi denne flode, som icke kan gaa ind udi Støren, ty kindormen Er bigdt der, Och Skall dy daanemend haaffue verre deraff at floden ligger der, endsom den laa hiemme. Vale Aff Spes, den 5 Septem: Anno 1.6.3.0.

Christian.

374.

Niigens Admiral till hande. [A.]

Kongen gler ham Befaling angaaende den Cours, han skal tage med Flaaten paa Elben, (som det synes for at affære den hamborgske Flaate paa dens Tilbagetog.)

Saaframdt den Allsommechtigste wiil giiffue lyfte till, at uorriß geleidgmend uil continuere derriß geleide framybedre¹⁾, Som hiindz till fkeed er, Saa kan Jeg ganske inted bilde mig ind, at dy tager derriß uez framfor glyckstadt, menß bag om frudtsjandt, huorfor du skaldt haßue y acht at naar du est friiborrig forby och du mercker at dii erlige fuele setter derriß kaafß paa den heiere hand, at du daa setter dyn kaafß liige henad den rette gemene kaafß framfor glyckstadt, Och sette uez kolmer, der som indlobid er bag om frudtsjandt paa den siide op ymod ham:(torg)²⁾ Naar Jeg seer att du gaar den kofß som omformelddid Er, Saa uill Jeg driiffue floden epther, Vale Aff Spes den 6 Septembris Anno 1630.

Christian.

375.

[Til N. Admiralen, Claus Paa.] (A.)

Befalinger angaaende Flaadens Proxiantering og Forteling, saaledes at 6 Krigsskibe skulle seile hjem, og 18 bliue liggende ved Glückstadt, m. m.

Niigens Admirall Skall forsette siig yland, och der anstille altiing epther denne fortegnelse:

1. Hand skal tale med H: Detloff Randhou at der bliiffuer udi frempe, Jkehon och wylster briggid och baagid till floden jaach beßtiild Øste vdi Maassen for soldid, for penge.
2. Getallien skal Saalediß distribueris at dy skilb som bliiffuer liggendiß faar ded meste deraff, och att der bliiffuer inted nyder y dem som hiem skall, end saamegid som dy kan knap komme hiem med.
3. Dy fremmede Baadgmend skall betaliß och affstaßiß.

1) Fremibedre, fremdeles, herester.

2) Det maa vel antages, at denne Kongens Befaling gik ud paa at affære den hamborgske Flaate. Hos Hegewisch hedder det: „Die Hamburger, denen „Wird und Strom zuwider waren, mußten sich zurückziehen. Da die königliche Flotte ihnen den Lauf nach Hamburg abschchnitt, flohen sie „nach dem Stader Sandt unter der Schwinge, wo sie Sicherheit fanden.“ Schlesw. u. Holst. Gesch. unter Christian IV. 1801. S. 269. Jos. Lachmann, III. 529. (Kirkebyen Colmar, ligger i Krempers Mark omtrent en Mil ovenfor Glückstadt; „die Schwinge“, en Na eller liden Flod, som løber i Elben noget ovenfor Stade.)

4. Dy beste capiteiner skall bliiffue paa dy skiib som tilbage bliiffuer, och reisten faare med hiemad och der affskaffis.

1. Oldenborg	4. Spes	} Skall hiemad.
2. Lyndormen	5. Victor	
3. Justitia	6. Raphaell	

Alff Oldenborg skall dy Stæcker settis ud, som skall ind udi glyckstædt.

Nelleblad	1.	flieende fliff	11.	
Euaanen	2.	Cronen gaaleii	12.	
Hummeren	3.	Crochodillen	13.	
Store lyckepot	4.	Staaunger gaaleii	14.	disse skal bliiffe.
hanhesten	5.	tonffberg gaaleii	16.	
Maarkatten	6.	Rossen gaaleii	17.	
Trost	7.	tree Croner gaaleii	18.	
Griiben	8.	flieende hiordt	19. *)	
Myenden	9.			
haaren	10.			

Den ham: Priiß skall legge ind y haßnen till glyckstædt och losse dy deeler den ynde haßner; ded samme skall dy hollender och danße gerre, som aff mit temmer ynde haßner.

Soldaaterne alle skall yland och der forleggiß, huorfor anslagid paa fetallien derepther Skal gerrisß.

Actum Spes den 8 Sep: Año 1630.

Christian.

376.

friderich g  nther zu handen. [A.]

Om Wißrißter af diplomatische Acth  ker, der skulde bes  rge, og om en offentlig Beietning paa Latin, (enten i Vers eller Prosa) som Kongen vil have ersat om Anlagget af en ny St  tse, som han har kaldet Justitien - Schanche.

Du sollest Ein vom dii dynger lassen aufschreiben, So du ihunder bei diir hast, vndt Axell Aren: brii   noch aufschreibest, welches auf den Zweck soll dirigiret werden da   man solches hindrich holden kan zusuffen. Sonsten sollestu nach guter gelegenheit ein dinc auff Lateinischer Spraache Machen darhiin gerichted:

*) Da Kongen har oversprunget Nr. 15, har Vi  en eet Stik fer meget.

Daß eine Skandhe angelegett, So Justitien = Skandhe genandt*), vndt darbei allegiren: da cesari quæ sunt Cesaris &c. vndt wasß weiter dehm Nahmen nach kan eingeführet werden. Ob solches Nuhn carminise aut prosa oratione gestiet, daß kan gleichuill machen.

ghyckstadt den 9 Septem: Año 1630.

Christian.

377.

[Zil Frederik Günther.] (A.)

En Skrivelse skal udsædtes til Hertugen af Götterp om Hamborgerres Tyskeb af Aern i hans Lande, som Kongen vil have dem formeent.

Daa soll ein schreiben ahn den herdtzogen von holstein gemacht werden, daß ich in Erfaarung komme, daß dii von ham: viill foru bei seinen yntherthanen kauffen vndt wber landt auff der are bringen lassen*), welches man beegeret abzukauffen, Ihn betrachtung daß es eine gemeine sache ist, so ich vud dy v: ham: disputiren.

Datum ihm kasspell werweßstedt den 14 Sept: Año 1630

Dabei muß begeret werden daß per mandatum solche Zufuhr verboten wüirdt, weill dii Regierung balde ahn ihm ist.

Christian.

378.

(Uden Udskrift.)

En Transit-Teld af enhver Dre paa 1 Rdt. skal vaalægges, (i Rendsborg) med Unttagelse af de Adelen tilhørende Stude, der i Landet skulle opthaltes.

Der Zöllner soll einen Daler (sedern) fuhr ichlichen oren so hüz durch kommen¹⁾). Daß sihe so im lande soll auffgestallet werden,

*) Vermodentlig sigtes her til en af de nye Skandser, Kongen havde ladet anlægge ved Glückstadt og Elben.

*) »Da Kongen lod afskære Hamborgerne al Tilførsel fra sine andre Lande, og paa Elben, bleve de overskødigen forsynede til Lands med Kornvare fra det Holsteenske, fornemmeligen af Jyrstiens Underdaner.« Elange, S. 722. Desuden hedder det her, at Hertugen »yttrede sig i Alt andet, hvad Kongen inod Hamborgerne foretog, meget tvært og usamtydig.«

1) Giennem Rendsborg. Elange S. 721, lever Hertugen af Götterps Besværing over Drentensens Forhoielse ved Rendsborg emtales. (Sej. Nr. 356, af 17. Dec. 1630.)

soll freii durchgeen, wan si der von adell handt vndt Eiigell darauf haben daß es ihnen justee. (26. Sept. 1630.²⁾)

379.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Udtast til en Skrivelse til Hertugen af Götterb, angaaende S'ands-³ Anlægget ved Neustadt i Holsten, som Kongen har undersøgt, fundet Varlerne i slet Tilstand, og Besatningen kun 25 Mand stærk; hvorfor Kongen anseer det nødvendigt, at forstærke begge Tæle, for at undgaae, at de Keiserlige besatte Pladsen, under Paastud af at forekomme de Svenske.

Eiinen Briiff an her: fri: zu holstein.

Daß ich mich anhero versüget den ordt zu beseen, wii er verwaret, vndt den also beschaffen befunden daß nur 25 persohnen darein, dii Skandgen, cordegarden vndt alle fortification nach dem wasser gangß Ruiniret gefunden, dii wachten nach dem lande, vndt gangß keine nach dem wasser finden können. Weill ich nun dii keyßerlichen allezeit getröstet, ihnen solle von diesem ordt keine vngelegenheit zuwaren, worbei si es biß Dato gelassen, aber iho denselben fuhr den Sueden besehen wollen, als hat man fuhr ein hoe nodturfft zu sein erachtet diissen ordt mit eiiner guthen garnison zu besehen *).

Neustadt 13 Octob: 1630.

380.

[Til Fr. Günther.] (A.)

En noget udførligere Gientagelse af det foregaaende Brevs Indhold.

Daß ich diissen ordt zu besehen mich anhero versüget vndt den mit 25 knechte verwaret befunden: weil ich nun den keyßerlichen zu gesagdt daß diisser ordt keine ursache sein Solthe zu grosser weitleufftigheit, worauff Si eiine geraume Zeit Aquiesciret, aber Iho sich ver-

²⁾ Datum er tilsat med Fr. Günthers Haand.

³⁾ Kongen lod Besatningen i Neustadt forstærke til 360 Mand. Dette behagede imidlertid ikke Hertugen af Götterb, som besvarede sig bittert over, at Kongen gjorde saadanne Stridt i en Stad der ikke hørte til den kongelige, men til Hertugens og hans Jarbroders, Hertug Johan Frederiks Andeel af Holsteen." Elange, S. 720. 21. Kongens her meddelte Breve vise i det mindste, at han ikke har gjort det uden strax at underrette Hertugen om Ansedningen dertil.

lauthen lassen, Sii muſten diſſen ordt fuhr dem Sueden beſehen: 1) alß hat man fuhr Nötig erachud diſſen ordt Starck zu beſehen, auff daß man ſich nit zuchne Armeien auff den halß liide 2). Weil nun ſolche garnison allerhand requireret, alß wiill nötig ſein daß dy onligende örther darzu contribuiren; alß begeret man dy anordnung zu machen, daß eß gleich mit der contribution zugeen muge, auff das dii Soldaten daß ihrige richtig bekommen mugen und guthē diſſiplin muge gehalten werden 3).

381.

friderich günther zu handen. [A.]

Om Trykningen af en offentlig Bekendtgørelſe, Hamborgerne vedkommende. Kongen vil vide, hvad nyt der kan ſigees om Guſtav Adolf.

Du muſſeſt nit vergeſſen daß dii Zeitung gemacht vndt gedruckt werden von wegen der ham: Auocatorio; waß du von dem könige in Sueden erfahren kanſt, das laß mihr wiſſen. Sende eß nach Segeberg, So komdt (es) darnach woll weiither.

Datum Bornhöffuid den 16 Octobris Año 1630.

Chriſtian.

382.

[Eil Fr. Günther.] (A.)

Kongen vil hare den tydte Secretair Lebzeltther ſendt til Stade, med Creditis til den derværende Gouverneur, ſer at anholde om at kunne ertage et Notarial-Jerbor med en tydt Capitain, ſom har været tilſete, da de hamborgſke Krigſfolk gierde deres Eitmands-Anfalt paa Kongen og hans Søn.

Vnſer Sekretariuß lebzeltther Sol ſich nayer Stade verſigen vndt dem gubernør daſelbſt vnſer creditis vberreichen, vndt anhaltthen daß capitein wiickeler ihn beivieſſendt guthet leuthe Sprechen muchte.

1) Wallenstein havde alt i Begyndelſen af Maret ſendt Oberſt Henrik Gold med en Skrivelle til Kongen, om at beſætte Neuſtadt med noget keiſerligt Krigſfolk, hviſket Chriſtian IV. „aldeles afſlog.“ Elanqe, 720.

2) De foregaaende Linier, fra Brevetſ Begyndelſe, ere overſtregede; og ſaaledes har dette vel været et af Kongen forkaſtet Udkaſt, i hvilc Sted han har ſrevet det foregaaende.

3) Om Hertugens Miſfornoiſſe med Kongens Beſættelſe af Neuſtadt, ſ. ovenfor S. 436. Anm. Hertug Frederik vedblev at proteſtere herimod, og foreſtillede det ſom tiemligere for Hertugdømmerne, at ſlutte en Neutralitets-Tractat baade med Keiſeren og Overrige. m. m. (Elanqe, S. 721.)

Wan ihm nun Solches zugelassen Soll, er ihm nachfolgende Puncter forrhaltthen:

1. Ob er nit den Abendt zuorn, wii dii v: ham: Ihm frillind vns dii Brauade machethen, mit vns redethe.
2. Ob er nit strax folgenden Morgen mit gewessen, da dii v: ham: be diinthe Skelmster weiisse mich augriffen.
3. Ob ihnen Solches bescholen, oder sii es von sich selbst gethan.
4. Ob ihnen bescholen ahn den ordt da der angriiff geschach zu geen, oder nit, Oder ob sii weither zu gehen bescheligt.
5. Wehr sii alle gewessen dii ihm dorffe waaren, vndt wii viil
6. Wii viill ihrer, So biren, röhr oder musketten hatten.
7. Ob dii Musketiirer nit dii gasse im dorffe beschethen, daa unser Sohn vndt kammerjunker zurüde wolthen
8. Was ihnen zu Recompans versprochen, daa sii daß Skelmstück hetten verrichten können. Alles diß Soll ihn beinweßendt Notharien vndt Zeugen, wii auch ihn ahnweßendtheit unsers kammeriunferen verrichted werden.

Actum Glückstadt den 26 Octo: Año 1630.

Christian.

383.

Friderich gänther zu handen. [A.]

Der Hal underhandlens med Warte s l e b e n om at moctage Besikling som Kongens Naab (for de tviste Sager) og om hans Lenning i denne Pst. Svad der Hal svares Hertugen af Vorterr, angaaente Solden i Rendsberg.

Mit Warteßleben sollestu tractiren, daß er Radzbestallung annehme vndt teglich bei hoffne bleibe. Was er nun fuhr solche seine auffwartung haben Soll, darum Sollestu mit ihm handeln vndt mihr darnon bericht thun.

Dem her: v: holstein auff Sein Schreiben sol geandtworted werden, das man ihm den halben theil des Zollen allhiu gestendich, welchen dii hamburger woll aufgeben müssen, biß Sii den so lange gehobenen Zollen, woherzu Sii eben So wehnich verlaub gehabt, Erlegen. Ob sii diß Jahr wehniger dan dii ander geslachtet, dazzu können dii forrenemme pancherutten große vrsach Sein.

Renßburch den 4 Nouem: Año 1630.

Christian.

384.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Om en Skrivelse til Ditlev Rangau, angaaende „det nye Compagnie i Glückstadt“, og et Patent eller aabent Brev til Besætningen i Justitie-Stadten.

Schreiben so Sollen gemacht werden.

1. Ihn her: Detloff Randzou daß er dii maassen, So dii Neue companei in der glyckstadt bezaalen Sollen, anstrengen Soll daß sii dijselbe bezaalen.*)
2. Ein patent auff daß soldt in der Justitien Skandhe, daß sii nach der Neustadt zu ihrer com: (pagoie) ziien Sollen.

(10. Nov: 1630.)

385.

Secretario Günther zu handen. [A.]

Han paalegges med det forste at begive sig til Kolsen, og der meddele Henr. Rangau Kongens Bestemmelse, at ville sende sin Son Hertug Ulrich til Tydskland, for (efter Rangaus Mening) at handle med enhver af Churfürsterne især om at erbolde Elbtolden bevilget, „ifse paa 3. men paa nogle faa Mar.“ Inden man faaer Churfürsterne paa sin Side, vil intet ordentligt være at opnaae hos Keiseren. Sagen maa heldes ganske hemmeligt, og Hertugen derfor intet erfare derom, ier han er ude af Landet, m. m.

Du sollest deine gelegenheidt darnach riichten, daß du dich mit dem ersten dich nach holstein verfügest, daselst mit hendrich Ran: redest: Das nachdem ich von ihm vernommen, daß da ich dii Churfürsten ein ieder a part des Zollen halber auff der Elbe ersuchen lifse, Ich wurde muglich denselben ad tempus erhalten können. Habe derohalben gedacht auff was maniihr ich dasselbe bei den Chur: zum siigeligsten anbringen konthe, endwedder durch Schreiben oder durch Skyckung, vndt befunden das Solches durch Skyckung zum besten geskeen konthe; aber darzu größere spesen vndt lenger Zeit gehören wolthe: weil es aber endtlich geskeen muß, sonern etwas darauf werden Soll, So bin ich Resoluiet solches durch meinen Sohn her: wldrichen per posta zu verrichten, vndt bei Jederem Chur: forgeben er hette in beschlich, mit niemandt als mit dem, bei welchem er presens ist, etwas zu

*) Meinigen synes at være: at et i Glückstadt oprettet Compagnie har kjøbt Marskland, („Maassen,“ Marschen) hvorfor Rangau skal sege at inddrive Betalingen.

communitiren, mit begeren man wolle es ihn geheim haltthen*). Welches alleß du mit hindrich Randgou reeden Sollest vndt darüber Seine meinung vernemmen, ahn welchem ordt der ahnsauck muste gemacht werden: dan ehe vndt besohr man bei den Chur: etwas erlangt hatt, So ist bei dem keyßer nichts zu erhaltthen das auff sich hatt. Meinen Sohn wolthe ich mit wehlich aber mit guthen leuthen accompaniren, ehe Jemandt darvon wissen Solthe. Dy so mit ihm kommen solthten Instituiret (instruiret) sein, vndt nit ehr selbst, auff das es desto heimlicher verbliebe biß das ehr hinauffen kommet. Meine meinung ist, daß dii Churfürsten Erst vndt der keyßer zulechzt müssen ersucht werden, vnd nit auff dreii, Sondern auff ehliche wehlich Jahren, daß petitum dirigiret werden. Mit hendrich Randgou soll auch geredet werden, was er meint daß man auff erhaltung guthen beskeidß ahn icklichen ordt zu verehrung versprechen Solthe. Diß muß sühr dem umflage verrichted werden, auff daß dii reijße noch bei wehrendem wiinter künthe angefangen vndt zum theil vollenzogen werden, ehe der frillink mit ein hauffen newe frigeß preparation heran komdt.

Friderichsburch den 14 Decem: Ano 1630.

Christian.

386.

Secretario Günther zu handen. [A.]

Rongen meddeles Hovetpunkterne til den fristlige Besvaring, der skal gives Hertugen af Gottorp paa hans ved et eget Sendebud indgivne Antragerter.

Andtnordt auff des her: v: holstein gesanten *) ahnbringen.

1. Dii Relation So in Sache geskeen?), habe ich billich zu glauben, Aldiineil dy so mihr dieselbe gethan sühr Erliche leuthe gehalten

*) Man maa undres over, at Christian IV. kunde mene, at Underhandlingene skulde kunne føres paa denne Maade med den Hemmelighed, han vilde give den. Det vilde selv paa den Tid, da man endnu ingen ordentlige Postvæbender havde, dog ikke været uueligt at følge Hertugens Reise fra det ene Hof til det andet, naar han skulde besøge alle Churfürster. Man kan af Kongens Ord ikke see, at han har villet undtage nogen af dem.

1) En af Hertugens Embedsmand Cordt v. Einsiedel, der var sendt til Christian IV. for at foredrage adskillige Poster, hvorpaa dette Brev indeholder Besvarelsen. De opregnes hos Slange, S. 721. 722, hvor man dog finder adskillig Uoverensstemmelse med Kongens egne Udtryk i dette Udkast (som desuden hos Slange ere meget formlidrede) og flere Punkter i Udkastet omtaler denne slet ikke.

2) Ved en Sammentkomst imellem kongelige og fyrstelige Raad i Slesvig, havde

werden. Desß herdhogen persohn habe ich in dem fall vnfschuldicht, wii ehr auß dem Eingeleghem Zettell mit meiner handt gestriiben vernemmen hatt; verbleiibe noch bei selbiger meinung Nach einhalt der desselbigen Zettelsß.

2. Daß ich mich der Neutralitet halber ihn etwas bemühen Solthe, daß ist meine gelegenheidt nit; dan ich mit nimandt zu thun habe. Zueiße nit Er wiirdt sich es angelegen Sein lassen¹⁾, aldiuweil ihm zum besten bewust, ahn welchem ordt diesselbe zu suchen.
3. Von wegen der Garnison in der Olykstadt hatt er Eson meine Erklerung vernommen; daß er den Rückfaall an dy Orther habe, das gynnet man ihm gerne, konthen auch leiden das derselbe Eson geskeen: weill aber derselbe noch in gotteß handen, So wiirdt er sich so lange patientiren müssen. Daß dii garnison nit Starck genuck, daß höre ich nit gerne; wiill Sie erstestages verstercken lassen. Der Skiffe halber, So daa vnther dem lande etwas tentiren konthen, Ist schon versetzung geskeen; also daß es so gaar leicht keine gefahr haben Soll, den Eson 8 Orloffskiffe gegenüber yn laaslandt lygen, welchen noch mehr zugeordnet seindt sobald das wasser wiiderum rein wiirdt.
4. Der Zollen zu Renssburch soll auff sein wiider ahnhaltthen abgestaffet werden²⁾; Dan ich ohne das mittell habe dy ham: in ordinem zu bringen.
5. A parte Regni sollen führe Reir Rehthe geordnet werden dy den Skaaden, So seiine leuthe den meinigen gethan, beseen Sollen vndt Relation daruon thun.
6. Der Skaade so meinen vntherthanen der friiderichstediske Sleusse halber zu gestiget³⁾, soll zugeleich von den Reirg rechten besichtiget werden, vndt daruon Relation geskeen.

de sidste „udlædt sig med saadanne Ord og Beslydning: , over hvilke Kongen, da han fik dem at vide, hoiligen blev fortørnet.“ (Slange, S. 721.) Dette er uden Tvivl hvad her sigtes til.

3) Hos Slange hedder: det „at Kongen tillod gjerne Jysken for sin Deel at soge Neutraliteten.“

4) Hos Slange: „at Hertugen skulde bekomme sin Andeel af Tolden.“

5) „Underaatterne i Amtet Svabsted, havde lidt nogen Skade ved Oversømmelsen fra Frederikshavns Eluser.“ Slange, l. c.

7. 8. Egliidi v: der lancken *) Sache mit Seiner framen geet mihr nichtes ahn; wül seine frau vndt Ihre freunde sich mit 800 dl. rünger oder mehr contentiren lassen, daß kan ich woll leiden, Ob Egliidiuß Bastant sei zu cauiren oder nit, daßgeed mihr nichtes ahn; darzu ist dii Regierung iho bei dem herzhog, Ihn welcher Egliidiuß den Sachen woll wüirdt zil vndt maasse zu geben wiissen.

Friderichsburg 17 Decembr: 1630.

387.

Fra Kyrsten Munk til hande. *)

Kerre Kyrsten, Siiden du udi dyn skriffuelße aff Nyborrig Er-
rindrede mig om dyn lang och troe Dpuarting derhuos den Lys faare,
du for myn skild hæfde vdstanden, med dy mange smukke Bern at fede
til verden, Sa och at dyn Moder handlede saa tyrannisk med dig,
vanstet, at Jeg engang dig vdaß hinders huff och gewaldd tagiid hæfde,
huorpaa du strax fraa Korffer syckst Snaar.

1. At dyn Dpuardning naar en tyd lang saledis, at ieg offuer
den mig inted kunde besuerrige.

2. Den Besuerlighed du hæfde udstalid med Bernen, naar inted
nii, mens alle Ruindfoldt gemen.

3. Om dyn Moders tyranni uar mig inted beuyst, Mueligdt du
hæfde giffuid hinder Marsag till allehande vdi dy forrige dage.

Den tiid Jeg kam nu hiem til Koben:, Saa ersohr ieg, at du
hæfde nerrid udi Koben:, Och der forsegdt allehande, bade at laade
till dig vdi Byen at lade hente Greff Woldemar Christian,
Sa och udi godt folksis Neruerrelße at hæfue berømmid dig aff en god

*) Om ham see ovenfor S. 363. Det synes som Kongen endnu ikke er bleven bedre stemt for Manden, end han paa den Tid var.

*) Originalen har været i det Rosenholmske Archiv, og af den høves to Af-
skrifter med Langebeks Haand. Den ene er paategnet: „Ex autographo
Cl. hos Ss. Geh. R. Rosener. Havn: 1731:“ den anden: „Ex autographo
Regis in Archiv: Rosenholm: 1761.“ Den tidligste Afskrift, der har Præget
af at være den mest bogstavelig nøiagtige, er her fulgt, med Sammenligning
af den senere. — Man vil bemærke, at Brevets Udskrift ikke mere er den,
Kongen tilfjern pleiede at bruge til Kirstine Munk. (s. Nr. 299 og 315.)

Samvittighed, uden thuiſſuel til ad görre folk uſſi, at du alting ſaa uel haſſde ydrettid at du deraſſ kunde haſſue en god Samvittighed.

Huorfor Jeg forarſagis paa ſligdt at lade dig och andre myn mening derom at lade forſtaa.

1. Haſſde dyn Opuardning uerrid ſa troe och ſlitig yndtil enden ſom den uaar udi Begyndelſſen, da haſſde du haſſt deraſſ en ſtor be-
rømmelſſe och dyne uenner en ſtor Gehre deraſſ; Mens den tiid den wende ſig hen tiil Anden, Sa at du loſt ſkerre myne Lynkleeder y ſønder tiil anden folk.

2. Iette om Nattertyd ydi myne Kleeder, ydi myt conthor ¹⁾, ſaach paa borde og benke epther breſſne, zeddeler og andid ſligdt, att du deraſſ kunde ſlii dyne ſauoriter at uyde, huad ſom forhanden waar.

3. der du loſt føre aff myne Slotte og huſſe aldt dyt toy hen tiil fremmede Steder, Jaa haſſde for, ſielfſner at uille begiiffue dig udi myn fraanerrelſſe ud aff landid ²⁾.

4. den tid du ynderſtodt dig mig vaſſuydendis at ſønderbride et aff dy fornemſte Klenodier, Jeg haſſde, Sa och forparterede allehande koſtelige Saager, ſom Jeg dig, Bornene tiil beſte, tiltroer hande tiſtillid havde.

5. den tiid du engang gerne haſſde offuertaliid mig, at Jeg ſkulle haſſue tagid til mig en haab Bliiſſucker, ſom yngen Erſig Man aff nogen y uerden presentiret er, at bruge induortis ³⁾, Daa formener Jeg at dyn troe Opuardning och gode Samvittighed tog affſted fraa mig.

¹⁾ Striin, Glemme for Papirer, Koſtkarheder o. d. (det fr Chataulle.) I denne Bemærkſſe brugtes Ordet Contor pøſ os i det 17de Aarh. (Maaffec ogſaa om det Slags Skabe paa Jød, med manze Skuffer indenfor Terrene, og ofte med koſtbart og keniigt indlaag Arbeide og Beklædning af Skjalpadde, Perlemor, m. m. ſom tilhøre hiint Tidsrum.)

²⁾ Man ſeer heraf, at det har været Chriſtian IV. vel bekiendt, baade at Kirſine Munk havde ladet føre endeel af ſit Gods og Toi ud af Landet; og at hun i Sommeren 1629 tænkte paa, ſelv at begiye ſig til Euerrige. Vi finde ſaaledes i dette Sted en umiſkiendelig Bekræftelſſe paa Rigtigheden af de hemmelige Be-
retninger om Fru Kirſten, ſom de ſveuſke Reſidenter i Helsingør, Bure og Å-
græus, indſendte til deres Hof. (ſ. ovenfor, S. 392. 393.) Om Toiet, ſom Fru Kirſten ſelv lod indpaffe paa Kronborg, i Stedet for, ſom hun havde foregivet, at ville reiſe til Frederiksberg, ſer der at gaae til Guds Børd) og ved en Drabant lod føre til Euerrige, hvilket Kongen ſiden »ved Orlogſkibet Spes lod hente tilbage igien«, ſee Chriſtian IV. Relation om Kirſine Munks Forheld. (1636.) jvf. S. 392.

³⁾ Udførligere Beretning om »det hvide Pulver i et Guld-Kenſten«, ſom Fru Kirſten engang vilde have Kongen til at tage ind, forekommer i ovenanførte Relation.

Alt du med Bernen at fæde hæffuer udstanden stor faare, derpaa hæffuer du uiffeligen inted tenckt, naar du falledede dem wunger¹⁾, thewer och horunger, oc lodh dem gaa paaltid och reffuen, vanffiet du glemde inted at tage ud til dem pa Renteriid och andensfædth, fom med Regensfaberne er at beuiffe. Den Elfte Datter kunde du inted lyde huoff dig udi Kammerid, Mens hun motte uerre vde huoff Piigerne och anden Elcer²⁾, vanffiet ieg dig befalede att hæffue hinder inde huoff dig. Naar du fyckst Mad allene, da motte Datteren inted fæge borid med dig, mens motte faa Mad inde huoff piigerne, och lade fig noie med den mad, fom den bree munne de Jomfrue och Stumpid Dorrete inted gaad eet aff.

Alt ieg hæffuer tagiid dig udaff dyn Moderß Huf, ded er ieg gefstendig, dog inted med geualdt, mens med dyn heel gode Uyllie och dyn Moderß Samtycke. Nu maa dyn Moder mueligdt meene, at eptherdi du uarft engang kommen till mig, at du daa fæledis ffulle hæffue ffickid dig, at ded hæffde uaarid indtill Døden derpa hæffde giordt Forandring, huorfor ded er ingen vnder at dyn Moder inted behager dyne galue optog, Och kommer y hue, huorledis du omgiickis hinder paa Kobenhaffns Slott, den tiid y der en tiid lang uaar fæmmen.

Dyn gode Samuittighed hæffuer Jeg kendt paa den Maaner, at du tiidt och offte gerne hæffde forfordt for mig baade hoie och laue, leeg og lerd, hæffde ded kund gaid dig an, huis Naaffu, faa och paa huad Maaner du brachte ded for, Jeg dig uil demonftrere, naar du ded begerer, Sa at du ded inted ffældt kunde uechte.

Alt du paa Kobenhaffn giorde dig ret lyftig, den tiid Jeg fæmfftedth vnder predickn bleff nogid ylde til paas och motte gaa ud och legge mig, och togft dyn breemundede Jomfru ued handen ftrax epther

¹⁾ Formodentlig fejlskrevet f. wnger (Nuger), ffiondt dette Ord fæx efter ffriues med **u**. I ævrigt ere Udtrykkene paa dette Sted vel de ffærffte, der i nogen af Kongens Skrifvelser forekomme om Kirffine Munkß raæ og uanfændige Tone og Opforfel; ligefom hele Brevet udtrykker den hoie Grad af Harm og Uuaade mod Fru Kirffen, der var frembrudt hos Kongen, og ældrig mere veg af hans Eind. At han her giver den Luft, iffe ældrig i valgte eller fine Ord, er rift nok; men det ffæer ogsaa, fom man kunde vente fig af den færtørnede Konge og Egtmand, med faa ffior og uffaansom Maadenhed, at Kirffine Munkß Eparafæter fra flere Eider røbes i et for hende ganffe uferdeeflagigt Lys.

²⁾ Uffud af Jøff, Paf.

du naarst kommen ynd aff Kyrcken, och dandhede med hinder omkring Vordiid, och kuaadh, Laad taalicken frii gaan⁶⁾, ded mynnes du uell. Item at du naarst udi Kyppinge Kiercke udi fælster⁷⁾, och sammesteds først saaldt paa Kneee udi Stolen och leeste, och siden gjorde Reuerens for altarid, och lagde nogle Stycker guld udi alterbogen, sa och udi Stocken, foreerede ogsaa Klockeren et Stycke guld, aldt til den ende, Alt gud y himmelen uille vnde dig dyu hiertens begeering, huorom med dig at skulle bede Gud om, du fleere end en person haffuer tiltaalid, lenge for end du kamst hen til samme Kyrcke. Item at du med behendighed och Letien brachte mig tiil at sende Bønnene udaff Landiid⁸⁾, mig til ster Befestning och liiden Reputation,

6) Det maa vel være Begyndelsen af en plattysk Vise. Tiltragelsen fortælles omirent med de samme Ord i Kongens ovenanførte Relation.

7) Det er bekendt, at ved Kyppinge Kirke, nær ved Stranden Nord paa i Fælster, findes en af de hellige Kilder, som fra umindelige Tider har været i siert Ry for helbredende Kræfter, og at Kirken fordem har havt betydelige Indtagter af Syge, Skrøbelige og Bærbrudne, der med Treen paa Vandets Kræfter rydede til Kilden St. Hans Dag; deels ogsaa af andre Væfarende og Tilreisende, der undertiden flærvæls, ikke blot fra Den selv, men fra andre Egne i Danmark, ja endog fra fremmede Lande, fremmede sammen ved Kyppinge Kirke (*„densæ quovis huc anno peregrinantium turmæ“*), og aldrig kom til Stedet, eller forlod det, uden at offere større eller mindre Gaver, som enten udenfra kastedes i en dertil indrettet Kirkeblok, hvortil en Nabning var anbragt i Muren, eller i selve Kildens Bæcken; eller ogsaa lagdes paa Alteret, indsvøbt i Papir eller i en Klud, m. m. (Vsf. *Magn. Hosum* Diss. de Templi Kippingensis in Falstria viciniquæ medicatæ Fontis origine &c. Havn. 1707. 4.) Forfatteren vilde i dette Kongens Brev, om han havde kiendt det, fundet et Bidrag mere til Angivelsen af de forskellige Diemed, hvori der offredes til Kyppinge Kirke. — Af Kongens Relation sees, at det var paa en Reise til Drenning Sophia i Nykiøbing, hos hvem Fru Kirsten »foregav at ville søge Raad for hendes Skrøbelighed«, at hun paa Tilbageveien tog til Kyppinge, hvor hun var inde i Kirken, imedens Hr. Christoff. Urne, som ledsagede Fru Kirsten, blev udenfor paa Kirkegaarden. — I Forhøret, som Kirstine Munk den 2. April 1635 maatte underkaste sig paa Voller, forekommer ogsaa hendes Besøg i Kyppinge, som hun ikke kunde negte; ligesom heller ikke, at hun lagde noget i Bæcken til de Fattige, gav Klockeren, som sukkede Kirken op, 1 Skld. og »flak 2 Rosenebler i Alterbogen, som laae paa Alteret;« men hun bekræftede med sin Ed, at hun »giorde hendes Bøn til Gud for sig selv, og bad ikke Ondt for noget Menneſte.«

8) Da her, som man sees, sigtes formodentlig ligesaa vel til de to af Dottrene, Kongen sendte til Greven af Nassaus Hof i Helland, som til Sophia Elisabeth, der blev sendt til Drenningen af Everrige: er dette Sted mærkeligt nok, da det meget synes at tale for Kongens Ulyst til et Skridt, som man ellers kunde mene han selv havde valgt, for i nogen Tid at ferne Dottrene i deres Verneaar fra Hiemmet og fra Moderens Hofsteds og ikke meget opbyggelige Omgang.

Som uden thuiſſuel er dy Stycker, huorpa du haſſuer ſunderit dyn gode Samuittighed paa.

Dch eptherdi alting heer at opregne ded ſom hertil herer, til at errindre dig dyn troe Opuardtning och gode Samuittigheds Gerninger, da uille dette breff bliiffue lenger end den fornemſte Lygprediken, ſom er tryckt udi Danmark udi ty Aar.

Huorfor Jeg dig ykun om Aſſkeeden korteligen uil errindre, aff huilken mueligdt nogid uyder kan erfaris, ſom den beremde Samuittighed kunde komme til Hielp.

Den tiid du ynted epther diit forbaſſede hoffuid inted lenger motte ferriſ med Bernen ſom du uille, dyne pudh du paa adſkillige ſteder haſſde for, inted lenger uille gaa an: da brod dyt fromme Siind herfor med gaalle Moder eller Miiner, baade offuer borde och andens ſtedh, ſa at ded uar ſkam at ſe derpaa.

Siiden om Morgenen der Jeg ſad och ſkreff, Sende du Hoffmeiſterinden⁹⁾ til mig och begerede at du motte drage dyn Kaas hen tyl dyn Moder, du kunde ſlet inted uerre lenger heer; Sa ſuarede Jeg, Guad ſyger du, uil hun hen til hinder Moder, ſig kun hinder at hun bliiffuer Moderen ynted welkommen.

Sa kam Hoffmeiſterinden ygen, och begierede ded ſamme at du motte komme bordt, Dch ſagde, G: Maytt: kan ynted gerre en ſterre almyſſ gerning end at vnde hinder forloſſ at drage, Skulle G: M: ſee huorledis ded Menniſke ferriſ, G: M: ſkulle forundre ſig derpaa. Saa ſagde Jeg, uyl hun endelligens ſyn kaas, da maa hun drage tuſſind deeffle y uold naar hun uil. Sa kam Hoffmeiſterinden tilbage och tackede mig for Suarrid, och bad at ieg uille ſkriiffue med dig til dyn Moder, Begerede derhuoſ at du motte gliiffue mig gode nat ſerend du drogſt bort: huorpaa Jeg ſuarede, breffuid ſkal hun ſa, ſaa ſnart ieg ded kan ſkriiffue, mens mange gode Natter at tage aff hinder, ded er ynted myn leiſlighed, ded uil ieg ſparre yndtil wy kommer ſammen ygen.

Sa drog ieg hen til Kobenhavn, och du ſende Bud epther Hertug Wldrich och ſagde til hannem, at du naarſt glaad och tackede Gud, at den gode dag uaar nu kommen, ſom du lenge haſſde lengdis epther, at du motte komme fraa hoffue och uerre paa dyt egliid, Dch forehrede

⁹⁾ Fru Anne Lykke. (ſvſ. S. 392.)

hannem sa et Skaab, sa och et Stycke Skylderii stucken med Sylsty, Och syckst siden Hoffmeisterinden hoffuiddneggelen tiil Fredericksborg Slot, at hun mig den skulle tiilsiile, och hastede saa aff gaarde och bekom saa for dyn wogen aff syckmeisteren 4 Heste, huer aff syn farue, liigesom dyn Opnardtning och Samuittighed haaffde uerrid.

Der Jeg nu kam hiem tiil Københaffn daa erfaarer Jeg dig vdi myn fraauerrelse at haaffue uerrid deer, Och der forsegdt nogle nii Budz med at laade hente Greff woldemar neder til dig vdi byen, udi godt foldis paaher berømmid (dig) aff en god Samuittighed, som forbermeldid er, mens ogsaa paa weilen gierdt allehande Brauader med den strenge Dffuerste Luthenandz wilefeldz ¹⁰⁾ Raad och Assistents, huerfor Jeg nodis tiil at tencke pa tienlige Myddell at du fandt komme vdi nogen Roelighed, Sa at du inted forkaaster ded Gynge med ded tynelige.

Och haaffuer Jeg nu til dig afferdigid dyffe breffuyffer Laawerß Ebbysson og M. Morten, Superintendent offuer Marhusß Stycht, at dy dig myn mening derom skall anmelde, huorepther du dig skaldt uyde at rette saframdt du ded ycke uylst forsege, som dig mueligdt inted uel uyl behaage. Besaalendis dig hermed gud y himmelen. Aff Frederichßborrig den 27 Decemb: Anno 1630.

Christian.

388.

[Til Cantseren.] (A.)*

Om en af Airpine Munk afgiven Beskændelse: Bespraæn og en anden Præst skal gaar til hende, og en Student personlig fremstilles for hende, m. m.

Hinderß bekændelse haaffuer ieg siet, huorpaa ieg dog tilforne icke haaffuer thuiffit, eptherdi hun er obstinat: mens best synis att beshale hoffpredikanten med en aff dii andre her y bien hiinder att besøge, saaoch att den Studenter nogit skarff bliffuer tiltalit, och siden hans person hiinder vyft, pated maaskee hun aff hans neruerelse kunde Altereris.

¹⁰⁾ Ved denne kan neppe menes nogen anden, end Franz Wilefeldt til Drebygaard, (f. 30. Dec. 1601) en Broder til Corfis Wilefeldt, som efter Freden til Lybek var gaaet i Keiserens Tjeneste, og døde som General-Felt-Bagimester og Oberst d. 14. Nov. 1636 i Hessen. (Hoffmann. II. S. 229. 240.)

^{*)} Nr. 388, 389 og 390, alle tre udaterede og uden Underkrift, have Paategning af A. 1630 med en nyere (maaskee Grams) Haand. Om Nr. 390 icke er fra et tidligere Aar, kunde synes tvivlsomt, dersom icke Brevet var til de samme to Geistlige, som Nr. 389 er tilskrevet.

y morgen skall Raadid med Prindhen och Børnen sege Elodhskircken, huor Hofpredikanten skall gøre tyeniste. Jeg achter att gaa y holmenß kyrcke.

389.

M. Morten Och M. Christen *) till hande.

Om Kirsiine Munk, som alteses icke maa tilstedes at gøre nogen egenmægtig Anordning, hendes Sager vedkommende; og hris Ytringer om at ville forlate Landet skal anses som en daarlig Trusel.

Hun maa slet inted vuderstaa sig at gøre nogen ordinandtz udi nogen maade, som ieg foruømmer at hun hæffuer nylligens begindtz; menß icke uiffeligen troe, at ieg nocksom sielfßuer kan forrette huißom er (at) commandere.

Hun hæffuer ochsaa uilligen ladid sig fornemme, at om hun icke kunde faa altiing tillrette igen, daa uille hun draage derfraa; Menß hun skall waare sig for, att ieg ued nock huorlediß man skall tractere gaalne folk, saatt dy nock skall bliffue huor man wiill hæffue dem.

390.

M. Morten och M. Christen till hande.

Kirsiine Munk vedkommende; om Poster, som gaar imellem hende og Nyingreven.

Inter alia skall talis om dy mange Poster der gaar ymellom hiinder og Ringreffuen, som hiinder inted anstaar, huoraff stæckid siden En er kommen derfraa, huiltken om den icke Nu er heroppe paa Slotstid, daa er hand uyst deerhen ygen.

*) Hofpræsten Dr. Christen Jensen, (f. i Kiebenhavn 1596) en vel studeret Theolog, der efterat have været Rector i Odense, Professor ved Gymnasiet, og fra 1624 Sognepræst i Beile, den 21. Jan. 1627 af Christian IV. blev bestiftet til Hofpræst, (Bestillingen blev dog først udsætt i Stade, den 4de Mai) med 300 Rdr. Specier i aarlig Lon, 16 Rdr. maanedlig i Kostpenge, to Hoffkætninger om Aaret, 30 Daler til Sundseie, og 240 Daler Courant om Aaret til to Vognbestee. (Zwergs siæll. Clerecie. I. 558—60.) Han blev vel 1629 i Casp. Bartholins Sted Prof. Theol. ved Universitet; men allerede den 10. Jannuar 1630 maatte han, efter Kongens Døds og Villie, med Løste om et Præbende i Trondhiems Capitel, træde tilbage i sit Embede som Hofpræst, og blev i dette til sin tidlige Død, den 5. Jan. 1635.

391.

[Udkast til et Svar til General-Staterne, angaaende Næglingen i den hamburgske Strid.] (A.)*)

Resolution auff der Statthen gesanthen anbringen.

1. Daß ich mich, der herren Statthen ahnebiithen halber, bedanken thu, Seen auch gerne daß dii tractation sihr dii handt genommen, wenn dii Restitutio oblatarum erst gescheen.
2. Dii hollendiße Skiiße oder ihre giither seindt Nihmahlt auff der Elbe auffgehaltthen oder verhindert worden; Seen derothalben nit was daruber kan geslaaged werden.

392.

Ein schreiben ahn Wogen Wogensen. *) [A.]

Daß man berichtet wiirdt daß er vndt seiine officirer geldt nehmen, vndt dii wahren durchpassiren lassen, welches Er einstellen soll, Oder ich werde ander mittell ahn dii handt nehmen solches zu Enderen.

393.

friderich giinther zu handen. [A.]

Om Hamborgernes paaberaabte Privilegier paa Elben, og Vetingelsen, hvorender de have faaet samme; men som de ei have overholet. Ligesaa likt er det overholdt (s. Ex. af Tilly) at ingen Bestning maatte anlægges ved Elben.

Memoriall.

Der hamburger privilegium jillet dahiin, daß si dii freie commercien befodern sollen vndt dii freibeutherß von der Elbe zu haltthen, wordurch der keyßer mich vndt anderen an der Elbe wohnende herren dasselbe abgesnitten, weil dii distinction nit daabell; Allein was sihr exorbitantien von Engelsen vndt hollenderen oft sohr gelauffen, daß ist Jedermann wiiffendt, wo hrlegen si nit daß geringeste gethan.

*) Synes at kunne være freeret i Septbr. eller senere paa Maret 1630; hvilket Aarskal er tegnet paa Brevet.

*) Han var Skibscapitain i Kongens Tjeneste, og nævnes (silligemed Jens Wogensen — maaſtee hans Broder) hos Slange, og i Gardes Estert. om den D. Somagt. I. 96.

Daß keine festung auff der Elbe soll gebawet werden, ist auch in seine obseruantia gekommen, dan generall tilli noch freiburg fortificiret.

Ende mihr daß privilegium versüßelt zu.

394.

friderich günter zu handen. [A.]

Breve stulle skives til Wallenstein angaaender Kongens Søn (Curtug Ulrichs) forestaende Reise til Tyskland, og til Pappenheim. Brevene til Keiseren stulle tilskilles Dynhaussen.

Schreiben so gemacht werden sollen.

Ahn den wallenstein daß ich auff abnhaltung meines Sohns ihm erlenket habe, sich in etwaß Ahn theutsklandt zu erschen; begere derothalben daß er ihm ihn allen muglichen sachen wolthe befodderlich sein.

Ahn den von Pappenheim ein brieff mit complimenten; darneben der v: hamburch begangene exes.

Dii schreiben ahn keyßer sollen Dnhaußen zugestellet werden, der si wiirdt weithen zu addressiren wißen.

395.

[Cil fr. Günther.] (A.)*

Udsat til et Svar til Gere. alskatene, om Grundene, hvorfor Kongen ikke kan gaare ind paa deres forslag angaaende Vilkaarene for et forlig med Hambergerne.

Daß ich mich zu der herren generall Stathen forslag in der ham: Sache nit versteem kan, Ist diisse ursache:

Daß der keijßerlicher commissarius, welcher von den ham: selbst außgebethen, ihren wnsug gesehen vndt sich verlaunthen lassen, dii: v: ham: müsten ante omnia restituiren. Quod adhuc non factum est. Ob dii v: ham: sich woll inbilden mugen, si haben Restituirt wii si mihr dii kaale stüffe widerum heer gaben ¹⁾, So weiß Ein

*) Med Paategning af Mæret 1630; og hører dermedentligen til Slutningen i dette Aar.

1) Man maa heraf slutte, at denne Restitution af Hambergerne er sket efter den 25. Sept., da Jæppius skil si Svar i Mendsberg. Dette Udsat synes derfor snarere at bekvæmme et tidligere meddeelt Andragende af den hollandske Resident i A. 1630, end at det kommer de ovenfor berørte Mæglinger i Mæret 1631.

ieder verständiger wolt waß daß *Vocabulum Restitutio* in sich hatt *super fractam Pacem publicam*.

Solthe Ich nun durch der herren Statthen vnderhandlung verliiren, waß Ich mit dem Schuerdte gewonnen habe, das kan Ich nit fuhr godt vndt der liiben posteritet nit verandtworthen.

Dii herren Statthen haben sich allezeit vernemmen lassen, Sii Sucheten bei der tractation meine Reputation zu Erhaltthen, welche auff dii weiisse Ehr miinder, dan mehr werden woltthe.

Es wiirdt mir wehnuich fortheil am keyserlichem hoffue machen, daß ich dii herren Statthen zu den tractaten verstatte, aldii weil diijelbe niemand dan dem keyßer competiret, *Ex quo capite* ich mich in diijelbe nit weiter vertiiffen werde.

Numærkning til Nr. 935.

Om Underhandlingene med Holland i Aarene 1630 og 1631.

Kongen havde i Foraaret 1630 sendt Axel Arnfeldt til Haag (i. Nr. 343), som den 2. Mai, og senere den 22de, havde Audients hos Generalstaterne, for at forklare Anledningen til Striden. (Mitzema. III. a. p. 118.) Den 30. Mai indlob imidlertid Klage over, at de kongelige Officerer ved Glückstadt havde anholdt over 50 hollandske og frislandske Skibe, paa deres Fart til Hamborg, og affordret dem Told: foruden andre Besværinger over Uregelmæssigheder ved Sundtolden, hvilket alt Arnfeldt sagte at jævne. (Sammest. p. 119.) Da Hamborgerne siden i Jul. Maaned havde sendt H. van Campe til Holland for at klage deres Ned for Generalstaterne, blev det af disse overdraget Joppius v. Mitzema, der opholdt sig i Hamborg, at anvende alt mueligt for at mægle i denne Strid. Denuc begav sig usertoret til Kjøbenhavn; men Christian IV. var allerede gaaet under Seil med Flaaden. Joppius henvendte sig da til Rigsraaderne og fandt ogsaa disse meget opbragte mod Hamborgerne over Opbringelsen af de kongelige Skibe. Efter de passerende Fiendskigheder paa Elben, begav Joppius sig til Kongen i Rendsborg, og modtog der den 25de Septbr. skriftligt Ervar paa sit Andragende. Kongen var villig til at modtage Staternes Tilbud om Magling; men ikke paa anden Basis, end at Hamborgerne først udliveredede Skibene og det rovede Gods; Hollænderne vilde Kongen imidlertid tilstede fri Fart frem og tilbage paa Elben. Joppius udrettede derimod intet med de Besværinger, han efter sin Reglerings Befaling fremførte over de Voldsomheder, der i Commerens Løb vare begaaede i Sundet mod hollandske Skibe og Skibsforere, da man der havde anholdt Skibe for at presse saadanne Styrmand, som maatte være vel bekendte med Elbskiftelsen, til Kongens Flaade; hvilket virkelig var iwerkfat med 10 Styrmand, som imod deres Villie bleve

tagne og satte ombord paa de kongelige Skibe, „sonder consideratie, of se op de Elve bedreven waren ofte niet.“ (Mitzema, l. c. pag. 204—206.) Man finder dog ikke, at der fra hollandsk Side er skeet noget videre alvorligt Skridt i den sidstnævnte Anledning. — Derimod opgaars ikke Mæglingen i den hamburgske Strid, som endnu ikke var bilagt et heelt Aar derefter; tværtimod besluttede Generalstaterne (efterat have ladet om Sommeren 1631 ved Mitzema underhaanden fornemme, om en Fredsægling fra hollandsk Side vilde være Kongen behagelig) at affende en Ambassade af tre Herrer til Holsten. (Deres udførlige Instruction i 54 Punkter er dat. den 4. Aug. 1631, med et Tillæg af 19de Aug.) Den 1ste Septbr. affeilede disse Gesandter fra Delft og landede den 11te Sept. i Glückstadt, hvor Kongen da opholdt sig, og hvor de modtoges med megen Værdsevning. (Gouverneuren Penß og Hofraad Wartensteden aflagde Besøg hos dem om Eftermiddagen, og fra Kongen sendtes dem en fed Dre, 10 Gaar og 2 Dreheveder Vain.) Den 15de Sept. modtoges Gesandterne i heitidelig Audients; anden Gang den 19de, og efterat have indgivet to Noter og modtaget Kongens Svar, reiste de d. 29de Sept. til Hamborg. Efter nogen Vanskelighed gav Kongen omsider Wulf Buchwaldt, Ch. Penß og Dr. Schonbach den 21. Oct. sit Creditiv til Underhandlinger i Hamborg med Hollanderne, hvilke dog først begyndte den 17de Novbr. og varede til Marcis Ende, uden at føre til nogen Fredsslutning. Ambassadeurerne reiste først fra Hamborg d. 28. Jan. 1632. (Mitzema. III. Deel a. pag. 466. 522.) Imidlertid havde Christian IV. paa samme Tid (i Sept. 1631) sendt R. Admiralen Cl. Daa, ledsaget af Secr. J. Günther, i en Ambassade til Haag, hvor Gesandten optraadte med megen Pragt, med et Følge af mange Adelsmænd, og 6 kongelige Drabanter, „hvilket man her endnu aldrig havde seet hos nogen Ambassadeur.“ Den hollandske „Greffier“ Musch meente, at Kongen vilde vise, „dat hy noch al syn ghelt teghens den Keyser niet veroorlocht heft.“ (Mitzema. l. c. p. 535.) I øvrigt berørtes ved den Leilighed de hamburgske Stridigheder aldeles ikke, hverken ved Audientsen eller i de vekslede Noter; og Ambassaden gik mere ud paa at give Generalstaterne et Slags offentlig Værdsevning, og giengjælde det til Christian IV. sendte Gesandtskab, end paa at indlede nogen vigtig Underhandling. De danske Sendebud forlode Haag d. 29de Sept. 1631, og begave sig derfra til Provindsen Utrecht, for at complimentere „Kongen og Dronningen af Böhmen.“ Inden de forlode Holland, modtog Claus Daa en Guldkiæde til 1800 Gylten, og Fr. Günther en lignende til 500 Gylten, „waer mede beyde weder sijn vertrocken naer Dennemareken.“ (Efter d. 4. Oct. 1631.) Günther kom vel 1632 i Jul. paa ny til Holland, hvor han blev til October og reiste hjem med en Guldkiæde paa 600 Gylten og et nyt Forslag til Fredsforlig med Hamburgerne; men Sagerne bleve endnu i lang Tid derefter staaende paa samme Fod. (Mitzema. III. b. pag. 150.)

Tillæg til Nr. 349. S. 410.

Hvormeget Cronborg Slots Restauration efter Branden laae Christian IV. paa Siertet, seer man af flere hans Breve. Den af Raadet 1630 foreslaaede Omfarg, indtil videre at dække Taget med Spær og Tagstene, (S. 410) var endnu et Aar derefter ikke sat i Værk. Formodentlig har Kongen været imod dette, fordi han har meent, det kunde være til Hindrer for Slottets fuldkomnere Istandsættelse, og at naar denne blev foretaget, var den første Udgift unyttig. 1631 vilde han forsøge, om Claus Daa i Særdeleshed kunde vindes for Kongens Ønske, at faae Slotsbygningen foretaget ved Hielp af en Toldforhoielse, hvorom det følgende, efter Originalen aftrykte Kongebrev oplyser os.

Christian den Fierde, o. s. v. Vor synderlig gunst tilførn, wiider, Att efterfom Cronborgs reparation med første att foretagis er Aff mange Marsager Redig, Och vj derhøp befinde, Att io lenger Bygningen saaledis bortstaar, So besuerliger den will were Att føre till rette igien, Och jelff doch icke wiide middell Huorved den kunde repareris for adtschillige wdgißter, Som os saa idelig paahenger, att Vj dermed besuerligenn wiide att wdkomme: Da haffue wj Raadigst betencht, intet bedre middel att werre, End att den ved toldens paalegh bliffuer forferdigett; till huilcken Ende vj och haffuer befallet att schulle Thallij med den Hollendsche Commissario her vdi Sundet, som det och icke haffuer improberit: Begiere for den schyld Raadigst ederß betenckende herudinden med Meruerende bud wdj worriß Cantzellie att indschickis, om icke Raadsombt tolden till dobbelt Att forhøye, paa nogle saa Mars tid, samme bygning dermed att fuldferdige. Dermed scheer Vor Vilge, Befallendis eder Gud. Schreffuit paa Vortt Slott Frederiksborgh den 10. Aprilis Anno 1631. Under Vort Signett.

Christian.

Os Eftel. Erlig och welbiurdig Claus Daa til Rassinrup, wor Mand, Raad, Rigens Admirall, och Embizmand paa wort Slot Drarholm.

[Claus Daa har ikke for den 18de Jun. 1631 afgivet sin Erklæring paa Kongens "Misføbe." Han henholder sig til Rigsrådets i "Jul. 1630" til Kongen indgivne Betænkning: at det, efter Rigerens forarmede Tilstand, ikke var raadeligt at foretage andet, end tække Husene med Spær og Tagstene, m. m. og mener, at det maatte "blive ved samme Resolution", og at en saadan Reparation vel kan skee af Rigets sædvanlige Indkomst, uden "i denne trouble Tid Commereien at gravere." Saameget mere, sem Rigerne "formedelst Dyrtid og Misvært endnu intet have tiltaget." At imidlertid en Forhoielse af Sundtolden til Cronborgs Istandsættelse virkelig er stect, sees af en tidligere Skrivelse af Christian IV.]

1631.

396.

[Til Rigsraadet.]

Kongen forlanger Raadets Betænkning om Herters og Landsers Anlæg til Jyllands Forsvar, hvorom han videre skriftlig har givet Rogens Råd sin Mening tilkiende.

Alt ny Rogens Raad paa denne tiid til os haffuer ladiid kalle, Er Marsagen yblandt andiid denne: Alt ny for dette konnigrigis forsekering Skyld, Grachter Radeligt at uerre, at legge nogle forter och skandger, Huorned Jutland kunde uerre forsekeriid for yndfall pa den syde imod tyssland*). Och Cytherdi ny uorriß mening derom Rogens Maarß Schrifftlich haffuer ladiid forsta, Saa skall Rogens Raad den ygenomse Och os derriß betenkende derom lade forstaa, Sasom dy ded for os, derriß federneland, Och Posteriteten achter at forsuare.

Københaffuen den 5 Janu: Año 1631.

Christian.

397.

[Til Rigsraadet.]

Kongen forlanger atter Raadets Betænkning om et Forbund med Generalstaterne, for at beskytte den frie Handel i Østersøen, da Alliancen imellem Hollænderne og Sverrige er udsøben.

Cytherdi den Alliance ymellom kon: y Suerrig och dy Generall Stater numehr haffuer ende*), och kon: y Suer: høieligen sig

*) Raadet er enig i "at nogle gode Fæstninger høiligen fornødne ere, og jo nærmere man kunde fortificere ved den tydske Grændse, jo bedre; dog at saadant skeer paa den slesvigiske Grund ved Østersøen;" hver en saa beqvem Havn findes, at Fæstningen kan udsættes til Vands, og Indløbet holdes frit; og, "at samme Fæstning, saavidt Riget derpaa anvender, ganske eller pro quota ved Riget forbliver, og altid i K. Maj. og Kronens Gævalt." Der foreslaaes at foretage Befæstningen saaledes, at man ikke giorde Voldene tyffere, eller Gravene dybere, end at Arbeidet paa et Tierdingaar eller Halvaar kunde sluttes; og Værterne derefter Ar for Ar udvides og forstærkes, ved de dertil bestemte Peng. Videre ansees det for ikke uradeligt, noget bedre tilbage ved Østersøen efterhaanden at lade anlægge nogle Fæstninger," og saaledes forøge den Modstand, en Fiende kunde møde i Landet.

1) En imellem Sverrige og Generalstaterne bestaaende Alliance var allerede udsøben den 25de April 1629; og var siden endnu ikke fornyet (Aitzema, Saken van Staet, &c. III. a. p. 211.) Gustav Adolf lod da sin Ambassadeur Cameraarius

bemøier, den at bringe paa føde igen, paaed ha: ker: hoc rerum statu kan gerre Sig ganske Meister aff Østersøen²⁾, disse konnigriger til merkkelig præiudice och total Ruin y lengden.

Huorfor øß raadeligst Siinis, kon: y Suer: intent udi tyde at contraminere Och med dy Stater General gerre Allianse, Saavidt den frii handel och uandel udi Østers och Nordtseen angaar, Eptherdi man fornemmer forbenente Stater dertil at Inclinere; Huilskid Aligens Raad siiteliges Stal offnueruelie och betencke, Sasom ded udi sig selskner udfressuer, Och dy ded for gud y himmelen, for øß, derriß federneland och posteriteten uil forsuuare Och nerre bekend, Och øß derriß meesning derom laade forstaa³⁾.

køben: den 7 Januarij Auo 1631.

Christian.

i Jul. Maaned 1630 foredrage for Generalskaterne Sagernes Stilling i Tydskland, og hvad Kongen havde foretaget sig for at beskytte den bergerlige Frihed og Religionen, ligesom Handelsfriheden i Østersøen. Camerarius overgav sin skriftlige Note herom den 26de Juli, men Modtagelsen, som den fandt, var i Begyndelsen noget kold; thi Prov. Holland især var „op Sweden ongeduldielich om de groote Tollen die voor Dantzick wierden gehewen.“ Senere holdtes flere Conferentser herom imellem Camerarius og 8 hollandske Commis-sarier; og man henstillede det til ham, om Sverrige vilde fornye Alliancen paa samme Fod som Kongen af Danmark. Der blev dog intet afsluttet; men Provindserne „fandt siden bedre deres Regning ved“, til Fortsættelsen af den 19ste Krig, at tilstaae G. Adolphs Subsidier; saaledes i Mai 1631 en Sum af 150,000 Gylben, at betale i 3 Terminer m. m. (Aitzema. l. c. pag. 211. 461. 465.)

²⁾ Camerarius havde derimod den 26de Jul. 1630, yttret om sin Herre, med Hensyn paa Østersøen: „Cum vero non ullius privatæ utilitatis, sed tantum afflictæ Reipubl. causa, inprimis vero ut *mari Baltico*, (cuius dominio Hispano-Austriaci *in vestram potissimum perniciem* inhiant) in priori statu vindicato, commerciorum usus reflorescat, tantum onus in se suscepit.“ &c. Aitzema. l. c. p. 210.)

³⁾ I en Erklæring af 16. Mai henholder N. Raadet sig til den foregaaende, og gien-tager, at det ingenlunde kan være raadeligt under Tidens daværende Tilstand, at indlade sig i „noen particular Forhandling med Staterne, hvorved Kongen af Sverrige, som nu befinder sig i Marken med en stor Magt, kunde oven-seeres.“ Af Holland kunde man ikke vente sig nogen væsentlig Hielp, dersom Krig paaakom med Sverrige; og begyndte man at hindre Kongen af Sverrige den Told han tager i Østersøen, da vilde man derved betage ham Midlerne til at føre Krigen i Tydskland, og saameget snarere bringe ham til at angribe Danmark. — Man kunde imidlertid lade sig forstaae med Hollanderne, at 18. Maj. var inclineret til nærmere Forening med Staterne, dog ikke videre „end til at renovere det gamle burgundiske

[Til Rigsraadet.] (A.)

Kongen forestiller Nødvendigheden af at sørge bedre end hidtil for de udsirene Sefolk med Besolding og Bølig; da Besvarligheden med at bringe Sefolk tilveie siger, og Norge ved Kysterne næsten er øde ved den aarlige Udskrivning.

Det er Riigens Raad bekendt Med hvad besuerlighed Man bringer Sefolkid til ueie, Naar floden skal vdriftis, Och at det kunnigrige Norrie ved Sefanten fast ganske er Ode formedelsf den vdsfkrifning, som aarligenf skeer. Huorfor der uyl tendisf paa middel, at man kan accomodere Sefolkid bedre med Besoldingen och loffsmenter, Saat dii ud aff andre inted graueris, Som nu skeer*).

køben: den 7. Janu. Anno 1.6.3.1.

Christian.

Ferbund,“ hvorved hverken Kongen af Sverrige eller nogen Anden kunde offendes. At indlade sig i andre Underhandlinger med Holland, om det end ikke kom til Ferbund, vilde optages lige ilde af G. Adelf, og ikke hielpes det mindste til „at forstifre dominium maris baltici.“ m. m.

- *) Raadet, der i sin Erklaring (af 16de Januar) formener at „Skibsfolkens Udskrivning skeer til Underaaternes store Ruin og med Landets store Beforsning“, uagtet „den største Deel, som udskrives ere udygtige og ubequemme K. M. Flaade med at beskytte“, holder det for gavnligere, reent at afskaffe Sefolkets Udskrivning, og i dets Sted bruge hyret Mandskab. Lehnsmændene skulde da foreslaae: Rgl. Maj. og Kronens Tienere paa de Steder, hvor Udskrivning pleier at skee og hvor de have Seilads og Jiseri, om de vilde være forskaaede for Vaadsmants Udskrivning, baade i Freds- og Feidestid“, imed en aarlig Afgift, af hver heel Gaard $\frac{1}{2}$ Rdlr., af hver Halvgaard 1 Ort; „seilendes Karle“ 1 Rdlr.; Tienestereinge ved Sefanten, som tiene for fuld Leu $\frac{1}{2}$ Rdlr. Hver Munnen ikke vil indgaae dette, skulde Udskrivningen vedblive. Med Riobstæderne i Danmark og Norge skulde handles om at give $\frac{1}{8}$ Deel af deres ordinaire enkelte Skat aarlig, feruden Afgiften af Tienestekarle, o. s. v. Med Hensyn til Munnen i Norge kunde det blive ved den Accord, som allerede er giert med de Heste, om Befrielse fer Vaadsmants Udskrivning. Desuden skulde de norste Stæder, som hidtil have været forskaaede fer „Fergesleipenge“, erlægge denne Afgift fer et vist Antal Persener med 9 Skill. paa hver, fra 1. Novbr. til Paaskersten. (Antallet er saaledes ansat: Bergen 100 Mand; Trondhiem 40; Stavanger 11; Skeen 12; Tonsberg 15; Christiania 20; Frederiksstad 10; Uddevalle 6; Marstrand 20; Kongelf 6.) De paa saadan Maade indkomne Penge skulde allene anvendes til Vaadsmants Besolding. — Fer at skaffe Kongens Skibsfolk Vaaninger, foreslaaer Raadet, at der skulde „bygges Huse og Bøliager til dem paa et beqvemt Sted nær ved Helmen“, og hertil paalægges en Afgift paa hvert Partei i begge Riger, $\frac{1}{2}$ Ort aarlig af hver Laft; ligeledes paa fremmede Skibe, som her løsse eller lade, $\frac{1}{2}$ Ort af hver Laft. m. m.

399.

[Til Rigsraadet.] (A.)

Torvorkninger, som udgaae, holdes ikke; „men henlægges, naar de ere laase“, og Befalinger efterkommes ikke. Hermed maa staaes Mitler.

Alt Mandaterne ynted holdis, menß leggis hen, Naar dy erre lest, ded er huer man bekendt. Alt Befalingerne ynted Gptherkommis, ded erfahrer man dageligenß; Huorfor der vil tendis paa middel, at Sliigdt kan remedieris *).

föben: den 7. Janu: Año 1.6.3.1.

Christian.

400.

[Til Frederik Günther.] (A.)

Et Svar skal gives paa en kaiserlig Skrivelse. Hamborgerne maa ikke vente, at Kongen later sig paatvinge en magtende Commisſion af Reiseren, forend restitutio ablati er stæet.

Daß keiſſerliche Schreiben ahn mihr, wiſſauch deß sollicitanten schreiben ahn hendrich Randhou, habe Ich durchgeleſſen, vudt befunden

*) R. Raadet besvarer ogsaa denne Kongens Erindring i Erklæringen af 16. Jan. Nr. 9. Raadet mener „at particulare privilegier, som tidt imod mandaterne „forhverves, stor Anledning giver, at lidet holdes; men at de (Mandater) maatte revideres, som indt Brug blive skulle, og siden nogen dertil i „hvert Stift fuldmægtig gøres, som dermed inspection kunde have, naar Lehnsmændene det forſømt.“ (Denne Erklæring indeholder Svar paa endel andre Punkter, som ikke forefindes i de 3 foregaaende Skrivelser fra Kongen. Saaledes tilføjet Nr. 12: „Rigens raad betændende er att om de toppede Luer och letferdig kledetracht schulle med de Høylerde deliboreris, huad Deris betændende er, at mand der ind kunde anordne; efterdi gud y Himmelen sin ferdelis misghag wid vnderlige forføler och adschillige tegn saa tit later giffue tilfende.“ Om en ny Madſkat, som Kongen havde forlangt, erklæres, (Nr. 3) „at det vil være umueligt, af eet Aars Grode at kunne bekomme to Madſkatter, om man ogsaa vilde udſtrive dem; da den sidste Madſkat, som var udſkreven til Juhl (1630) endnu ikke er indkommen; og der, ved den store Miſvært og usædvanlige Dyrtid, befundes ſaa stor Armod blandt Folk, at Mange ikke kunne udrede deres ordinaire Landgilde, og mange allerede ſelv bette deres Brod, end ſige de ſkulde have at give af.“ — Under Nr. 5: at „efterſom Adelen har begieret at give Mad til deres Begraavelser“, ſaa kunde det vel bevilges; dog med Forbud: 1., „Ingen banquet eller conſect at bruge, enten for Liget bæres til Kirken, eller efter Maaltidet.“ 2., „At al unødig Drik og Jylderi afſkaffes, ſom undertiden finder Sted, naar der vaages over Liget.“ 3., „At ogsaa de store Brudſenge, ſom med unødig Befejning, mere til Pragt, end til Brug ere optantte, forbydes og afſkaffes.“

daß dem keyßerlichem schreiben woll zu beandworthen Ist, Als sollestu auff eine andtwordet auff Selbliß schreiben bedacht sein, So du mihr zeitigen kanst wan godt wiil, daß Ich Nach kopen: kommen werde.

Dii hamburger dörffnen sich nit Inndbilden, daß ich mich einnige commission vom keyß: lasse auffdringen Ehe dii Restitutio ablati passiiret, welches auch nullo Jure gescheen kan, Eii mugen auch dargu auffbitteln wehm sii auch wollen.

Auff fridr: den 26 Janu: Año 1631.

Christian.

401.

Friderich Gynther zu handen. [A.]

Chursyrßen at Saren stat seares paa hans Melking anaaende et Mote, hvertil Kongen vilde have Rittet sit Zendebug, dersom han i Tide havde erfaret det, m. m.

Auf des Chur: von Saren schreiben sollestu andtwordt machen, daß daa man es etwas zeitlicher hette erfahren, daß dii zusammenkunft hette sollen gehalten werden, so hette ich meine diiner auch dordthiin abfertigen wollen; Auff daß ander schreiben kan man ihm himwiideruhm Einn Newes Jahr wunschen.

fride: een 28. Janu: Año 1631.

Christian.

402.

Friderich giünther zu handen. [A.]

Kongen tilsender ham Keiserens Skrivelse, og bemærker: at da denne ikke var bemyndiget til at give Hambergerne det Privilegium, de havde erholdt, har det ikke meget at sige, at han nu igien har opbavet det; Keiseren har imed al Brug udnævnt to Commissairer, som ikke ere Rigsførster; Hambergerne have ikke gi:et Kongen Majestætitel, &c.

Ich wberstucke diihr hiibei daß keyßerliche schreiben so gestern hinthergeblieben, worbei zu consideriren. 1. daß des keyßers suspension der von ham: gegebene privilegij nit vil auff sich hatt, weil er nit bemechtiget ihnen solches zu geben. 2. daß dii zuehne commissarij keine fürsten des Reich, wil allezeit gebrewlich; man hat auch nihmahl gehört, daß durch commissiones Sachen konnen endtsteiden werden, So einers herren hoheit vndt Regalien betreffen; hiibei wil der von ham: höffligkeit ahngezogen werden, daß dii Bernholters mihr J: K: W: (ürden) tituliren.

fridr: den 3 Febr: Año 1631.

Christian.

403.

Friderich giünther zu handen. [A.]

Til Henrik Nankau skal skrives angaaende Tommer, som Hertugen af Gottorp har levet kongen af Kieler-Skov; til Penge angaaende en Pengesum (hvert dog endnu mangler 15,000 Rdr.), der skal udbetales i Gældsskuld til Jacob Morisen (?) og hverfor et *Salsband* (fermedentlig det engelske?) var sat i Pant m. m.

Ein Schreiben ahn hendrich Randhau daß ehr ahnsforderung thun soll, daß daß holdt, so der herdhog mihr zugesagt, auß dem kyler waaldt fordtgebracht wiirdt nach sohrigem abscheidt, Item Ein Schreiben ahn Penß, daß ehr Jacob Morisen wissen lasse, daß geldt zur glyckstadt verhanden, So er haben soll, vndt daß er den halssbandt nach der glyckstadt bringen soll. Vndt weil von der stillige Summa noch 15000 dl: mangelen, so erstes tages von den geldern So frau heilwich Randhauwen Eben mir erlegen müssen, So soll auff sohdane Summa meine obligation vernuertiget werden, daß ihm Morids a tempore more (sic) dii renthe soll erleget werden, Wohrum Er mit ihm zu tractiren hatt. Fride: den 8 Febru: Año 1631.

404.

[Til Frid. Günther.] (A.)

Han skal i Hamburg hos Albert Dionysius uerage en Ring med Demanter, til en Vardi af 14 eller 1500 Rdr.

Vnser Secretarius Sol zu hamburch bei Alberto Dionysio, oder bei Einem anderem, So er ihm anleitung auff geben wiirdt, Einen Demauthen riink auffnehmen, der siirdgehen oder sußgehen hundert thaler werd ist, Welchen riink wiir legen dii Zeitt, So vnser Secretarius zusagen wiirdt, binnen hamburch, wollen bezahlen lassen. Actum friderichßburgh den 18. Februarij Año 1.6.3.1.

Christian.

405.

Tollerne vdi helsingør tiill hande.

De skulle forstrecke Caspar Zinde med 300 Rdr., hvilke eisterhaanden skulle afstedes i Betalingen for hans Arbeide.

Worriß Tollere vdi Helsingør skall forstrecke Casper Zinde*)

*) Caspar Zinde havde d. 18. Jan. 1631 faaet Bestilling som Kleinsmed paa de kongel. Slotte og Lehn, Kiøbenhavn, Kronberg og Frederiksberg, med

med trehundrid daler, Som hannem Epitherhaanden skall afffortiſſ, Paa huøß arbeit, ſom huøß hannem giordt bliſſuer.

Hanß huſſbreffue ſkall tolleine taage till ſig, Och dem huøß ſig beholde indtil hand haſſuer giordt ſaa megid arbeide ſerdig, ſom dii tre hundrid rirdaler ſig beløbe kan.

Aff frede, den 4 Aprilis Anno 1631.

Chriſtian.

406.

[Til Frederik Urne.]

Herſtiellige Anordninger om Arbeider og Indretninger paa Frederiksborg Slot, (hvor flere Sale og Værelſer nævnes) og paa Slotets Køtegaarde; om Skolebygningen; om Slotets pladsen, og Brønden i ſamme; om Faſaner, der ventes fra England og fra Greven af Elzenberg; om Byg-agre, der ſulle luges, m. m.

Ordinants hvorefter Friderich Urne ſig ſkal rette:

1. Han ſkall giere ſlittig anfordring hos Stadtholderen om hviſ til Skolens Bygning*) behøves, ſaa og (hvad) til Cammerjunkernes Kammer at ſli kan fornøden giores.
2. Han ſkal ogſaa være derom, at Stadtholderen ſkaffer Steen til Plagen, ſaa og at Jørgen Bever dennem lægger.
3. Stadtholderen er befallet at betinge med en Brøndmeiſter, at lægge de Rør i Brønden paa Plagen, hvilket at det ſkeer ſkal Friderich Urne have acht paa, ſaa og at Steenhuggeren tilgavns opſætter den Steenpille, hvorpaa Billederne ſkall ſtaa; Naar nogen Billeder ſkal løſtes eller flyttes, da ſkal han paa et røf lade hente nogle af Bøſſeſkytterne fra Cronborg, ſom det forrette kan.

100 Rdt. aartlig Penſion, og paa en Tiener en ſædvanlig Beſklædning. (Han boede i Høſtinger.) Den 3. Jan. 1649 fik han Beſtillingen fornyet; og d. 14. Mai 1650 Brev paa, at hans Son Morten Jinde maatte nyde Beſtillingen efter Faderens Død. (Stæll. Reg. XXII, fol. 89. 339.)

*) Chriſtian IV. havde ved Foundation af 29. Marts 1630 ſtiftet en Lærdomsſkole, med en Skolemeſter og 2 Hørere i Hillerød, „her for Vort Slot Frederiksborg.“ (Dahl hiſtor. Eſſai. om Frederiksborg lærde Skole. 1. Hefte. S. 22 og V.) Han havde til denne Skole, ſeruden en Capital af 3000 Rdt. ſienket en Gaard i Hillerød; men denne er bleven bortſolgt for 100 Speciedaler, og kan ei engang have tiend til Grundvelde for en ny Skolebygning, ſom Chriſtian IV. lod opføre 1631, (dette Hæſtal med hans Ciffer og Vaaben fandtes over Porten) men ſom forſt blev færdig og Skolen indviet ved Miſſeldag 1633. (Dahl, anſ. St. S. 23.)

4. Friderich Urne skal tilholde Sommermændene at de forfærdige det de fortinget haver udi Badstuen og Hønsfegaarden.
5. Naar Willem Laquai kommer udaf Engelland, saa skall de Fasaner som han medfører sættes udi een af de Luffelser, som overdragen er med striffer, og naar de fra Greven af Oldenborg ankommer, da skal de sættes i den anden Luffelse; den som kommer med Kaninerne skal have sit Qvarteer der udi det Kammer paa Enden af Hønsfegaarden imod Elottet, som der er en Skorsteen udi. Udi hvilket Qvarteer der skal sættes et Sengested, som han og den, der kommer med Fasanerne, kan ligge udi.
6. Udaf Caninerne skal han ingen slippe, førend Gud vil ieg kommer hid igien.
7. Det Plankeværk, som ligger den Bakke næst ved den lille Ladegaard, skal understenes, saa at samme Caniner udi Fremtiden ikke kan komme derunder, hvortil Bønderne skal fere Steen, naar de haver tiljaaet. Alt grave under Plankeværket hvor Stenene skal sættes, saa og at sætte Stenene, det skal fortinges med een Graver.
8. Den Bro, som gaaer fra Urtehaugen til Smerlingdammen, skall med fire flæle belægges, og fra Bunden op med flælle beslaaes, saa at Giffene intet der igiennem komme kan, uden igiennem tuende Hul som skal lades aaben, som to Ruser kan staae for.
9. Friderich Urne skal tilholde Ladegaardsfogden paa begge Ladegaarde, at de formedelst smaa Dreng og Piger lader luge Bygget, naar det er Spand lang oploben, de skal forrette sligt med bare Fodder, og have en Kurv paa Armen hvorudi de skal kaste Klinten.
10. Vinter Stuen skal lægges med soorte og hvide Stene, som paa Gangen ligger, og om de ikke ere nok, da skal der hentes flere ud af Haugen til Kiebenhavn.
11. De Bieler, som ligger over Døren udi Vinterstuen, der som man gaaer ud paa Gangen, skal borttages.
12. Gullet udi den blaae Stue skal omlægges, hvortil en Hollands Murmester skal bruges.
13. Gullet skal lægges lige udi Midderstufuen, der som det er flunket, og skal samme Guls begyndes at lægges fra Pillen, og intet fra Muren.

14. Trommetestolen udi Ridderstusun skal flyttes hen til den Side, som Raffelovnen staaer.
 15. For Ridderstusun skal gøres en Dørgericht med sin Tilbehør.
- Frederiksborg den 12te April 1631.

Christian.

407.

[Til Frederik Uene.]

1. Du skalt giøre slittig Anholdning hos Stadtholderen om Plazen at lægge paa Friderichsborrig.
2. Den Gaard, den forrige Visiteur havde, skal enten sælges for sin Vard, eller og forhyres til visse Folk som vil give meest til Hyre*).
3. Henselvinden skal forskaffes ferske Æg, naar de andre haver leyet deres thid ud.
4. Lad Stadtholderen vide, om der er kommen nogle Kyllinger udaf Dyngen siden at ieg haver været derfra.

Vale Glyckstad den 1ste Maji Ao. 1631.

Christian.

408.

Menige Danmarckis Riigis Raad tiil hande. [A.]

Eptherdi wy formedelst den Allerhøiistes Nadige hielp Numehr En Rom tiid haffuer forrestanden disse Riiger och Lande, Och wy ymidlertiid haffuer obseruerit Nadeligdt at uerre, At naar Riigens Raad vdaff os nogid Proponeris, at dii daa os derpaa derriß betenkende En huer a part skriftlig lader tilkomme, Bei betrachting at sliigt Stor Riichtighed vdi al tilfall kan forarsage; Huorfor Riigens Raad herepther skall derriß Erklering paa worriß Proposition os laade tillhandekomme Som forbemeldid Er), Besalendis Eder hermed den

*) Maaskee er her Tale om den Gaard i Sillerød, som Kongen 1630 havde skienket til den Skole, han vilde stifte, og som 1631 er bleuen solgt til den forrige Gieris Son Melchior Lennertsen, der var „Dyrearter“ ved den Nye Dyrehave. (s. ovenfor S. 460. Anm.)

1) Ved denne Kongens mærkværdige Befaling har han (som vel er rimeligst) enten virkelig meent, eller Raadet har forstaaet den saaledes: at det herefter ingen, ved de fleste Stemmer afgjort, sættes Beslutning eller Betænkning over de kongelige Propositioner skulde afgive; men kun hvert enkelt Medlem til Kongen indsende sin særskilte Betænkning. Det var at ferudsee,

gode Gud, forbliffuendiß Eder sambdt och y Seer med all kongelige gunst och naade wel benagen.

Datum kopenhaffuen Slot den 18 Junij Año 1631.

Christian.

409.

[Til Rigsraadet.] (A.)

Om Anlægget af Fæstninger til Rigets Forsvar imod den tydske Grænse. Kongen har udseet en Plads ved Under-Eideren, og forlanger Raadets Erklæring angaaende Pengemidler, deels til at købe det adelige Gods, paa hvis Grund Fæstningen skulde bygges, deels til at kunne strax begynde dens Bygning.

Epthersom uy for nogen tiid siden Riiigens Raad Nadigst haaffuer Proponerit denne tiidß farlige tilstand och helle formodenheid at vdfreffe,

at en Forordning af Kongen, der paa en Maade recnt vilde ophæve Rigsraadets Forsatning som en constitutionel Corporation, der i det mindste med Hensyn til Skattebevilling besad gamle afgjorte Rettigheder, vilde møde alvorlig Modstand. Raadet indgav allerede den 22de Jun. sin „underdaniigste Erklæring (skreven med Just Høegs Haand) paa Kongl. Maj. skriftlige proposition, anlangendes hvorledes herester voteres skulle“; hvori yttres, at man ikke kan „begribe, hvorledes enten Hs. Kongl. Majest. eller Fædernelandet kunde med saadan Maniere af resolution være tiemt.“ Grundene dertil fremsættes i 5 Punkter, hvori Hoved-Argumentet er: at om ogsaa Enhver i Raadet indgav sit Votum særskilt, saa skulde dog, efter gammel Vædtaegt, af de fleste Stemmers Mening „den endelige Resolution colligeres;“ hvilket undertiden kunde blive vanskeligt og tvivlsomt, naar Vota ikke vare tydelige, „eller af circumstantiis og annexis tvivlsagtig“ o. s. v. Man seer heraf, at Rigsraadet i det mindste vilde holde paa: at kun hvad de fleste Stemmer antog, maatte anses for Raadets endelige Mening og Beslutning. Men tilslige gøres det (i 5te Punkt) gjeldende: at det her, som andensteds, altid har været Brug, at ogsaa „de, som overstemmede ere per majora“ (Minoriteten) dog maa underskrive „og giøre eet med de fleste“; hvilket, naar man skulde opfylde Kongens Forlangende, ikke vilde ske. Dette kunde da i vigtige Tilfælde, baade i Fred og Tidendid, have farlige Følger: „Efter som Haandfæstningen, saavelsom Recessen, i mange Artikler tilholder: at hvis ske skal, med menige Danmarks Riges Raad Samtykke skulde ske.“ Hvorfor R. Raadet „begierer underdanigst“, at det „herester, som tilforn, maa i sine deliberationibus enig og samlet blive om hvis som concluderes skulde; og derfor noget „saa vigtigt foresaldt, at Hs. Maj. om Enhvers Betænkende selv vilde vide, Vi „da os hos Hs. Kgl. Maj. selv maa forsamle, og i Hs. Majts. presenz baade „votere og concludere.“ Sagen ansaaes af den Vigtighed, at efterat denne Raadets almindelige Erklæring var indgivet, have 12 Rigsraader hver især opsat deres Grunde og Erklæringer imod Christian IV. Forordning (maaskee har Kongen selv forlangt dette;) nemlig Eph. Wsfelt og Just Høeg d. 1ste Jul.; Anders Wille, Jens Junl og Mogens Raas d. 2den Jul.; J. Skeel og Chr. Th. Schestved den 3. Jul.; Alb. Skeel og Otto Skeel d. 4. Jul.; Claus Daa d. 5te Jul. og Chr. Friis den 7. Jul. Af Fr. Rangan findes ingen Erklæring.

At Riigit mod dy tydtſke grendher med nogle feſtninger bleff forſeſkerit, Dy Riigens Raad da ſig vnderdanigſt erklærede, at Jo nermehr mau ymod den tydtſke grendhe ſig kunde fortificere, Jo ſtørre ſeſkerhed haſſde Riigit ſig deraff at foruente, Naar offuer Dy vnder-Giideren haſſdiſ udi acht.

ſa haſſuer uy ſiden den tiid Radigſt Maſtederne beſtiæt, och deſſen Leiilighed forſarit, den grund huorpa uy Radigſt erachte ſamme fortification bequæmmeligſt at kunde anleggiſ, Nogle udaſſ Madell udi uorre forſtendomme at tilkomme. Huorfor Riigens Raad ſkal beſtrachte forſt, huorledis och ued huad middel ſamme Madelgodz of och kronen kan tilforhandliſ, derneſt ued huad middel feſtningerne nu ſtrax kunde biggiſ och forferdigis. *)

ſafrandt nu Riigens Raad formener Madeligdt at uerre at med den fortification, ſom ued vnder-Giideren Riigit til forſeſkering ſkal anleggiſ, nogid ſnardt ſkulle begindis, da uille uy udi egen perſohn paa uorriſ reiisſe henad glyckſad begiffue of hen til den ordt, huor uy formener Pladhen ligger ſom dertil bekuem Er, och den anuiſſe uorriſ

*) Raadet indgav ſin Erklæring d. 26. Jun. Det antager at Rendsborg, „eſterdi det i Poſſen ligger, af de poſſenſte Stænder blev forſardiget; og at derimod det bequæmmeligſte Sted ved Kieler Fjord af Riiget blev foretaget at fortificere.“ Til at udrede den ſtore Kiøbeſum for C. v. Abſeſtens Gods, ſom ſkal beløbe noget over 100,000 Rdr., ſeer Raadet ingen Udvei ved Skatter, i hvilken Anledning det ſædvanlige gientages om Bøndernes ſlette Tilſtand; og „af dem have de andre Stænder deres Indkomme.“ Man maa blive ved det forhen („i deres forſte Reſolution“) angivne Middel, at Jorden ved Kielerfjord maatte afhandles C. v. Abſeſtet ved Magiſtate. Vilde han derfor have Gods i Kongeriget, da var derved ingen Betænking. Vilte Kongen derimod give ham Vederlag i Poſſen eller Slesvig, „da forblev jo Indkomſten, ſaa vel af det ene, ſom det andet Sted hos Hs. Maj., ſom deraf ingen Skate eller Afgang kunde have.“ Raadet indſtiller derhos: derſom Stedet ved Kieler-Fjord „formedelt Kronens Gods blev C. v. Abſeſtet afhandlet, at det da altid hos Kronen maatte forblive; men derſom Bygningen af Kronens Indkomſt blev beſøiet, ſamme Sted (Fæſtningen) da i lige Maade forblev hos de efterfølgende Konger“ (ſaaledes ogſaa Fæſtingens Vedligeholdelſe.) I Anledning af Krigsſarar forſklaaer Raadet bl. a. at Adelen ſkulde anmodes om, „at de deres Fædreland til Dienſte vilde for hver Feſt, de ere taxerede for, ſelv udſkrive to eller tre af deres Bønder, lade dem bevæbne og exercere, og dertil underholde Office-rer“; dog at denne Stykke da kun ſkulde bruges naar Indfald ſteete i Landet.

Ingenieur Arel Wrup*). Skulle och samme werck en tydlang anstaa, da seer ny yde huortill man skulle samme Plads Stordt besee, eller nogen wmage derom gerre. Huorfor ny Nadigst Riigens Raadhs betenkende derpa med ded første begerer, Och erre ny dennom Sambdt och Seehr med all kongelige gunst Nadigst beuogen Wiiffuid paa worriß Elett kopenhaffuen den 22 Junij Año 1631.

Christian.

*) Arel Wrup, til Beltebjerg, Søn af Arel Wrup og Helle Marsviin, f. paa Bagnegaard i Halland d. 13. Sept. 1601 kort efter Faderens Død. Moderen ægtede 1603 Jacob Beck til Glarsfæ, Befalingsmand paa Tschel, efter hvis Død Arel Wrup 1621 reiste udenlands med sin Halvbroder Joachum Beck, og med en Hofmester Joach. Lebzelter. Efterat have opholdt sig en Tid ved Universitetet i Leyden, og siden ved den hollandske Armee i Nederlandene, hvor han især lagde sig efter Artillerie og Fortification, kom han 1623 til Brüssel, drog herfra først til England, siden til Paris, og blev i Frankrige til 1625, da han reiste til Italien. Her opholdt han sig til 1626, da han fra Neapel over Venedig begav sig hjem til Danmark. 1627 tog han Tjeneste i den tyrske Krig under Genereld Kruse, der havde et Regiment til Jeds, og foreslod Artilleriet. I Slaget ved Lutter blev Arel Wrup fangen; men efter sin Udløsning af Christian IV. udnævnt til Capitain og kongelig Ingenieur. 1629 efter Freden gik han i hollandsk Tjeneste; efter sin Hiemkomst forfremmede Kongen ham til Oberstlieutenant, betroede ham Opsyn over alle danske Fæstninger, og forlehnede ham 1634 med det til Christianspriis Fæstning henlagte Lehn. Ved Torskensens Indfald 1643 forsvarede han med 50 Mandes Besætning den lille, endnu ikke ret fuldførte Fæstning paa det tapperste, og vilde ikke overgive den for den blev taget ved Storm fra den svageste Side mod Stranden. Under Stormen blev han selv giort til Fange paa Belten med de faa Overblyvne af den lille Besætning; men efter Freden 1645 fik han atter Befaling over sin Fæstning, og blev Chef for 2 jydskke Regimenter. 1647 satte Kongen ham over Christiansopels Lehn, og over Kiøbenhavns Fortification, som han en Tid lang forestod. Frederik III., hvis Agtelse og Gunst han besad i lige Grad, som Christian den Fjerdes, gjorde ham ved sin Kærling til Ridder af Elefanten, og 1654 til Gouverneur og Lehnsmænd i Kiøbenhavn, da Høffet under den farlige Pest var flyttet til Hlenstorg. 1655 blev han Rigsraad, 1657 General-Gouverneur i Skaane, og fik Malmohus Lehn. Som commanderende General i Skaane, stiondt med en ringe Krigsmagt, forsvarede han denne Provinds under hele Krigen med Indsigt og Tapperhed, indtil den efter den ulykkelige Fred 1658 maatte overgives til Carl Gustav, og Arel Wrup fik Dalum Klosters Lehn. Under Belæringen 1658—60 var Arel Wrup hele Tiden i Kiøbenhavn, og vedblev i sine høie militære Poster indtil han 1667 for tiltagende Svageligheds Skyld maatte sege sin Afsted tre Aar før sin Død, som indtraf d. 15. Marts 1670 i hans 69de Aar. (Univ. Program. 6. Apr. 1670. Udg. af Hofpræsten Hans Sørensen Leth. Kbh. 1672. Fol. S. 109—140.)

410.

Riigens Admirall till hande. [A.]

Om den begynte Bygning af Beder til Søflet, som Kongen paalægger Admiralen (Gl. Daa) at tage sig af i Rigsraadet, for at dette kunde staae Udvei til Penge, inden det stilles ad. Kongen vil selv ikke giøre Udlæg.

Epitherdi Jeg ynted kan See, at dy boer till Søfoldsid med den yndkomst, som dertil deputerit Er, udi 60 Aar kan bliiffue ferdiig, Och dig Er benyßt huad macht dette Riige paa Seen liigger, Och saa huad dig deran Er gelegen, huad for soldt du y dag eller y morgen med fecte skaldt, naar behoff gorriß, Saa skaldu samme werck dig laade uerre angelegen, Paaded man till nogen richtighed dermed kan komme, forend Raadid skiilliß ad: Ritig at forlegge (forstrætte) penningen, Och siiden taage inack derfor, som uell for sfeed Er, ded er ynted myn leilighed. Vale Aff frede: den 27 Junij Año 1631.

Christian.

411.

Friiderich Günther zu handen. [A.]

Om et Landgods, sem er kiobt (i Holsten) og hvad der skal bygges og videre foretages under Opsyn af Amtmanden Caspar v. Buchwaldt.

Verzeilichnuß wii Casper v: Buchwaldt es mit dem guthen, so von den Steedygen Erben gekauft ist, verhalten Soll.

1. Daß hauß So zu bawen angefangen Ist, Soll Er decken lassen vndt ganß fertich machen lassen, also daß korn vndt futter darrin kan, vndt von (vorn) frihe verzeehrett werden.
2. Dii Ecker vndt wiissen, So vnther der Bawren Ecker vndt wiisser zerstreuet liigen, Soll Er aufstauffen, also daß der hoff seiine Ecker vndt wiissen fuhr sich allein habe.
3. Den gaarten vndt was fohrhin mit plancken ist vermachtet gewessen, daß soll er wiiderum ihn fohrigem stande bringen lassen.
4. Daß wohnhaus sol Er wiiderum auffbawen lassen, die abtheilung desselbigen haußes soll hernacher angeordnet werden, wan daß hauß vnther dach ist.

Actum Glycksstadt, den 9 Julij Año 1631.

412.

Danmarks Riigis Raad tiil hande. [A.]

Erklæring paa dy Puncta Som Riigens Raad Ds den 4 Julij Añ 1631 proponerit haffuer: 1)

1. Naar alle forordninger Som vdgangen Er bliiffuer Reuiderit, cor-rigeret et in ordinem Redigeret, da bliiffuer denne vden thuiffuel uel ynted glemdt 2), At Reassumere denne och forbyga alle dy andre, Som Reipub: kunde uerre Ea conditionabilia, ded synis of inted Raadeligdt at werre.
2. Naar uy for den Drentold udi førstendommid heer vdi Riigid kan bliiffe contenteret, da erre uy Nadigst tylfriids, at den som vdi førstendommid oppeberis, ma affkaffis 3)
3. } Eptherdi Bressuen om kornens Dpgliiffuelse, och om den beuillgede
4. } Ensfachte (enfette) Skaatt aldt Erre herfraa forsendt, saa haffuer dii
- thuende (Puncter) syn rhytighed.
5. At Styлле landsoldid vnder derriß offiserer 4), ded erachter uy gaffnligdt at uerre, Naar yngen offuer dennom settis vden dy som dette konnigrige til Ehre och tjeneste werre kan, Och yngen formes delft wiild eller wenfka til nogen bestilling befodderit bliiffuer.
6. Guerman ber at aduariß til herredsting och landsting Publico Edicto, At om hand formener sig vdi forgangne seyde med wrett nogliid haffuer Myst, At hand daa ynden Nar och dag derom taaler, eller och at haffue skaaden for hieimgeld.

1) De 11 Puncter, som Kongen i denne Strivelse befræder, indeholdes i et Indlæg fra Raadet, (med Overskrift: „Af Kongel. Maj. Børes allernaadigste Herre er Rigsens Raad underdanigst begierendes“) der synes at være indgivet af Raadet, uden nogen foregaaende Proposition eller Opfordring af Kongen.

2) Raadet begierer, at alle udgaaende Forordninger om Drenkiøb maatte indbrages i een; og deri særdeles forbydes „den Landkiøb, som Røbmændene paa Landsbyerne drive.“

3) Efter Adelenes Begiering havde Raadet foreslået „den store mærkelige Skade, Adelen tilføies af den store nye Told, som paa Dren i Holsen er lagt; anseendes, at Drenhandelen er den eneste, som er Adelen forbeholden;“ m. m.

4) Raadet havde antraget: „at Landsoldket i Jylland, saavel til Fod, som til Hest, maatte sættes udi forrige Færdskab;“ m. m.

7. Vdi denne punct⁵⁾ erre ny Radigft med Riigenß Raadß mehnig Genß, ynted thuifflendiß, at fligt Jo skall causere mynder fornuohr til herredagen.
8. Vdi denne punct⁶⁾ Erre ny vdi liigemade ganß Ehnig med Riigenß Raadß oppinion.
9. Naar den beginte fortification udi ferftendommid er kommen til fyn Perfection. da Grachte ny tylig nock at uerre at tale om flere⁷⁾, og formener ny, at om Rogen wyder contribution kunde vdgiffniß tiil Riigenß Secnritet. at den da Nytteliiger til Søefolkeneß Accommodation kunde anuendiß.
10. At dii penning, Som Miilß kraag tiil Armeien vdgiffniß haaffuer, Skulle yndregniß udi den Summa, som of vdaß Riigenß Raad loffniß Er, formener ny ynted at kunde ffee, Eptherdi samme penning lenge forend friidden Sluttid bleff, vdaß Riigenß Raad til friigßfolckens vnderholding beuiliid waar⁸⁾. Huad Renten udaß den vdløffuede Summa belanger, daa Erre ny dermed Raadigft contant, Dy naar ny dy lenßmendß Raßn vdaß uorris Stadtholder udi køben: erfharer, som med skattenß oppebørffel forfømmelig werid haaffuer, daa skall dy bliiffue affffaffid, faaat Riigenß Raad ued løn och rett Reftandghierne kan aff dennom laade foddre.
11. Dy huffe och boeliger at laade opbigge, Eptherfom dy begiindt Er, ded Er ganffe vmueligt⁹⁾. Eptherdi ny altidt skall gerre

5) „At ingen ffulle maa lønne (lenne?) nogen Deelsuinde til at forfpilde en Anden fin Ret.“ c. f. v.

6) „At Ingen herefter til Landfting fkal fteynes i egen Perfon, med mindre de til Hicmting iffe har vundet eller ville vinde, eller det er udi ærerørige eller Livsfager, eller Landsdommeren felf befinder det fornødent.“

7) Raadet andreg paa, at der maatte handles med „Adelen, fom boer omkring Aalborg, at de vilde hielpe ved deres Dienere til Aalborg at fortificere.“

8) Raadet havde oplyft, i Anfetning af Overflag og Afregning paa hvad der var betalt paa „de udlovede 10 Tdr. Guld“: at Niels Krag, fiden Freden blev fluttet, havde udbetalt til Kongens Krigsfolk 155,496½ Rdlr., og at desforuden i Hs. Maj. eget Kammer var leveret 395,612½ Rdlr., men formedelft nogle Lehnsmænds Forfømmelfe er endnu ffor Reftantß af Skatter tilbage. m. m.

9) Raadet foreskillede: at da ingen videre Paalæg, til at opføre Baadsmændenes Beder for kunne udfindes, maatte man efterhaanden lade bygge for de Peng, dertil aarlig ere deputerede. (f. ovenf. S. 466.)

forstreckning paa aldt ded dertil Skall, wdenad ded som til samme bygning contribueres, maa til worriß yndkomst perpetueris.

Actum frede: den 28 Julij Año 1631.

Christian.

413.

Danmarks Riigis Raad tiil hande. [A.]

Proposition

Huorpa Danmarkis Riigis Raad, Som Nu tiil Otthense kommer, vnderdanigst med første Leilighed derriß betændende of Skall lade tilkomme.

Eptherdi Riigens Raad for nogen tiid siden for Raadsamdt Erachtid haffuer, Dette konnigrige til forserking, paa Østerkanten ded neste ymod tyffland mueligdt waar At fundere En fortification. Saa haffuer uy, of for kordt tiid forleeden hen tiil leffuens Plane forsoied, Och derhuof En Plads ued kylesförde liggendis funden, Som bekuem er, Tiil dette Konnigrigis securitet at kunde fortificeris. Och eptherdi Samme ordt Paa key v: Anesfelds gods ligger; Och hand godsid inted uyl fylla ad ¹⁾, ycke heller ded bordtskyfte, Menß samme gods, Of tiill vnderdanigste Ehre, uill affstaa for 170,000 dl. Och endog Summen er uell Stor ²⁾, Sa haffuer uy dog den angrendende saarlighed saast større befunden, End at man for sliggen Summa Sadan Riigens forserking Skulle sette baag derren; Huorfor uy med forbenente key v: Anesfeldt haffuer begiindt at tractere, Och worriß Ingeniör Axel Wrup til Samme Plads sendt, Saadan fortification at sette y werck. Och eptherdi ded forslag, som vaff Riigens raad tiil Siiste herredag giordt Er, ynted kan flecke til att betaale Samme key v: Anesfelds gods, Saframdt worriß geld, som ingen om haffuer, Skall

¹⁾ Det var de samlede Godser Knooy, Bülk, Seckamp og Velttenau med 10 Landsbyer, tilsammen 63 Høuge, som købtes af Cai v. Ahlefeldt. (Dandwerth Landesbeschr. S. 155.)

²⁾ Det er rimeligt at Rengen her kun mener, at Summen var vel stor for Rigets Pengemidler; umuligt er det dog ikke, at Cai v. Ahlefeldt har tænkt paa noget mere, end den „vnderdanigste Ehre“, at affstaa sit Gods til Fæstningens Anlæg.

til Omflag betaaltes: At dy daa tencker paa andre och befuemmelige middel, Enten at et Vdskud vdaß Adelen Och Stenderne blyffuer forskreffuen, Som middell dertil kunde betencke, Elleroch at En dobbeltdt skaadt vdi steden for den Ensfachte, som beuillgiid er Paabydiß, huoraff den halffuepardt til samme godgylt kob kunde anuendiß³⁾. Saaframdt Nu yngen anden middell findiß kan, daa Erre uy Raadigst tilfriidß, At forend Riigenß Welsfaardt Skulle blyffue Opther, at Ett eller thu

³⁾ Det i Ddenfe samlede Rigsraad afgav sin Erklæring den 4. Aug., og gien- tager, at det ikke seer Udey til at bringe den forlangte store Sum tilveie, og naar man ikke ved noget Mageskifte kan tilforhandle sig det omstreene Gods, ved Raadet ikke andet Middel, end „at Stænderne med det allerførste maatte forskrives, og dennem denne Tids Farlighed sættes for Die“, m. m. Det maatte da forskrives, „at Godset altid skulde forblive hos Kronen, og Indkomsten deraf anvendes til Gnarnisonens Underholdning.“ Men dersom det, „som Stænderne godvilligen bevilgede, ikke kunde forslaae“, da frygter Raadet meget for, at om man endog vilde bortselge „nogle af de ringeste af Kronens Lehn (som dog baade at købe og at sælge var betænke- ligt) saa skulde dog Ingen findes, som i denne farlige Tid enten købe kunde, eller vilde.“ Der var da intet andet tilbage, end at slutte Købet med Afleseldt paa Vilkaar, at det øvrige af Købesummen efterhaanden afbetaltes. o. s. v. Vilde Stænderne, „som dog ei er at formode“ intet bevilge, „da var ikke uraadeligt, en dobbelt Skat at paabyde.“ — Endelig fornøyes Grindringen om „Aalborgs høist nødige Fortification. — En ny Erklæring af Rigs- raadet om denne Sag blev afgivet i Roskilde den 15de Novbr.. hvori atter gientages Vigtigheden af, at Fæstningen altid blev forstærket Kronen; hvilket be- quemmeligst kunde skee saaledes, at Stedet pantsattes til Kongen for de Penge, som af Riget udgives til dets Befæstning, „saa det ikke igien ved Skifte, eller anden alienation kunde frakomme, førend Kronen sine udlagte Penge med Renten blev godtgjort.“ Vilde Kongen tillige i sin Revers saaledes forhoie Pantsummen, „at det ikke lettelig stod til at løse“: da vilde dette være saa meget mere gavnligt og ærefuldt. Naar dette maatte behage Kongen, vilde Raadet, „engang for alle og uden videre Regnskab“ til Godsets Indkøb anslaae: 1. de Penge, „som Stænderne nu udlovet haver“; i det ringeste 50,000 Rdlr. 2. „Den ottende Part af de to forgangne Aars Skatter, som med Resten ogsaa betøbe sig til 50,000 Rdlr.“ 3. Hvad der bliver samlet af Stænderne i Norge, som antages at blive ved 30,000 Rdlr. De 24,000 Rdlr., som endnu fattes i den hele Købesum af 164,000 Rdlr. vil kunne ud- redes af næste Aars Skatter. — Herefter synes det ikke rimeligt, hvad Nie- mann (Schl. Landeskunde, I. 608) formodentlig har taget efter Scheel (Krig, Skueplads. S. 397) „at Kongen lod Fæstningen bygge paa sin egen Betæstning, da Rigsraadet ikke vilde, at Landet skulde bekoste den.“ — Imidlertid er det afgjort, at da Frederik III. havde begaaet den Daarlighed, 1648 at lade Christianspris demolere, folgte han de 4 Godser, „der ligesom Meiergaarde vare henlagte til Fæstningen“, til Oberstlieut. Fr. von Buch- waldt. (Dandwerth Landesbeschr. S. 156.)

aff vorriß ringiste Leehu dertiil Selgiß, wansjiet att sliigdt dette kon-
nigrige ringe Respect huof Naboerne wiil causere⁴⁾. Valetc Aff
fredr: den 29 Julij Año 1631.

Christian.

414.

Hoffmeiisterinden, fru Karen Seesteds Instruction.⁵⁾

Med hinderß vnderholding, och hinderß folk, skall ded hollisß
ligejom ded med fru Anne Lycke hollid Er udi alle made.

Opthersom wy ofß Elskellige fru karen Seested⁶⁾ for vorriß El-
skellige kerre Berns hoffmeiistrinde antagiid och bestilliid hassuer, Saa
skall hun vdi samme syn betroede bestilling sig forholde

- 1 At gud y himmelen deraff kan hassue loff, priis och ehre, Wi deraff
kan hassue contentament, och hun sielsjuer deraff kan hassue et be-
remmeligdt naffn och rychte huof alle gaadt folk, saoch huof ofß
kan hassue kongelige gunst och nade at foruente.
- 2 Hun skall syt⁷⁾ lyff och leffnid, inden och uden husß, Saledis anstille,
At bornene vdaß hinder ingen forargelße tager.

⁴⁾ Denne Ittring viser bl. a. (uagtet Christian den Tierde upaatvivlelig, i de Til-
fælde, hvor hans monarkiste Sind og Idee maatte vige for Rigsraadets sielden
ret energiske Modstand, ikke gjorde det med god Villie), hvor liet den danske
Adel i det Hele kunde tillægge Kongen politiske Grundsetninger, der vare ret
fiendte mod Aristokratiet. Det er kun som det yderste Noemiddel, at Kongen
vil tpe til den Udvæi, at sælge et Par af Kronens ringeste Lehn; og
han maatte dog først vide, at Adelen i Grunden maatte vare ikke mindre in-
teresseret for at bevare disse Kron-Eiendomme, end Kongen selv. Sagen i
sig selv horte vist nok, naar Taleren var om hele kongelige Lehn, paa den Tid og
saa til Sielshederne; hvad Adelen i det 16de og 17de Aarhundrede havde
købt eller byttet sig til af Kronens Gods i Danmark, bestod egentlig mest i
Strogods og enkelte Gaarde.

⁵⁾ Efter en Afskrift af Originalen fra 1ste Hæfte af det 18de Aarh. (Kgl. Bibl.
Nyere Kgl. Saml. af Haandskr. Nr. 626. Fol.)

¹⁾ Karen Sehested, en Datter af Claus Sehested til Heiriis, Statholder paa
Osel, og Anne Lykke (Niels Lykkes og Karen Gyltensternes Datter. jvf.
S. 392. Anm.) Karen Sehested, Søster til Hannibal Sehested, var
født 1606 og var (i Følge Hr. R. Rasmussens Meddeeling) i A. 1631 Enke
efter hendes første Mand Tyge Kruse, til Stenale. Da hun endnu 1635
var i sin Bestilling som Hofmesterinde, er ikke tydeligt. (Jvf. Br. til hende fra
Frederik III. af 9. Apr. 1635. Ny D. Mag. II. S. 8.) Siden ægtede hun
Jorgen Seefeldt til Bisborg i Viborg Stift, og døde 1672.

- 3 Hun Skal tilholde børnen Morgen och aften, med tilbørlig Reuerens at gorre deres bønnen tiil gud y himmelen, och med syn Person giſſue dennom tiil ſliigt gode Exempell.
- 4 Hun Skal ochſaa ſlitigens med Børnen ſøge kyrcken naar der Preddikeſ, och ingen aff dennom ſteede at bliiſſue derude, vdenad dii forhindriſ vdaſſ ſtigdom: yckeheller ſkall hun ſteede, att piigerne eller derriſ folk maa bliiſſue udaſſ kyrcken, menſ dennom tilholde, att dy følger med y kyrcken, Och ſaa lade lude ſtuderren.
- 5 Naar moltid holiſ, daa ſkall børnens ſtue och kammer, ſa och Waſſerkelleren holiſ lukt indtill man ſtaar op fraa bordid Och padeb ymidlertiid ylden inted ſkal gaa ud, daa ſkall fyrbøderen holiſ tiil at legge ſaa megliid ued udi ſackeloffnen førend hand gaar ud, ſa at hand er uyſ paa at den inted kan brende ud førend dy kommer fraa taſſelen ygen.
- 6 Børnen med hoſſmeiſtrinden, Zomfru, och piiger ſom paa ſtuen beſteden Er, ſkall tilſammen ſiide vdi Stuen och gorre huiſſom dy haſſuer at gorre, Och inted ſøge huer Syn vråa at ſyde udi.
- 7 Vdi børnens ſkole²⁾ ſkall ingen vdaſſ piigerne ſig laade ſinde om Dagen, yckeheller derinde ligge om Natten, menſ vdi ſtuen vdi Slaabende, ſom om Dagen ſkall ſtaa lucte.
- 8 Aften och Morgen ſkall Stuedørren, och derren Neder tiil waſſerkelleren luctis, och opluctis ygen om Morgenens tiil en uyſ tiid.
- 9 Hoſſmeiſtrinden ſkal inted tilſtede børnen at dy ſnacker och diſcurreter med piigerne, eller nogen anden vdi wiinckell eller wraacr. Naar piigerne dennom ikled haſſuer, eller nogen anden tieneste forretted haſſuer, daa ſkal dii ſtrax gaa fraa dem hentiil derriſ gering, och ingen gemenſkab med børnen haſſue.

²⁾ Chriſtian IV. Dettre havde (ſom det ſynes fra Martis 1630) en egen Læremſter. M. Chriſtoffer Chriſtensen fik d. 28. Jan. 1631 Beſtilling, at være „Vorcs elſſelige kiære Troikners Skolemeſter“; og ſkulde „han dem ikke allene udi Læſen og Skriuen, men og udi deres Catechiſmo og Børne-Lærdom, ſaa og udi andre gudelige Øvelſer lære og underviſe“; hvorfor han fra 6. Martis 1630 ſkulde nyde 200 Rdlr. in Specie i aarlig Penſion, -ſaa og fri Underholdning med Mad og Drl.“ (Eiſtll. Regiſter 1631. fol. 551. b.)

- 10 Befinder hun nogen forfømmelse huos nogen aff dem, som Bernen at vnderiſſe forordnid er, daa ſkall hun ſliigdt of ſtrar laade nyde.
- 11 Ingen vdaſſ Bernen ſkall hun tilſtede at Ekriſſue nogen tiil, y huem ded och uerre kan, yden ad ded ſkeer med uorriſ mynde.
- 12 Erſaahrer Hoffmeiſtrinden Nogen aff dennom, ſom Bernen til opuarting forordnid er, det uerre ſig manſ eller kuindz perſohnen, Nogiid andid end ſom det, gaat ſkeell ſere kan, forehaſſuer, da ſkal hun of derom aduaare, paded ny derpaa med gudz naadiſ hielp udi tyde kan ſtaffe Raad.
- 13 Hoffmeiſtrinden ſkall haſſue god och ſliitig acht pa Bernen(s) Sundhed, Ea at dij inted hiemmeligenz ſlaar y dem, ſom dennem ynted tiener. Naar dennom eyther den Almechtigz uelbehaag nogiid ſkulle tilhande komme, daa ſkall hun of ſtrar derom aduaare, ſaatt dertil, ſaa uyt mueligdt, udi tyde kan Medicamenta blive brugdt.
- 14 Hun ſkall haſſue god acht paa Bernens Willid och hynnid, ſaatt deraff ynted forkommis.
- 15 Bernenſ fodrede kleder ſkall leſſueriſ Buntmaageren til att foruaare, Naar dy dem ynted lenger bruger om Mariid.
- 16 Paa ſfredderen ſkall hun haſſue god acht paa, at han med bernenſ kleder ſalediſ omgaas, ſom ded ſig ber, Och at hand³⁾ dagelliige kleder, ſom nogen forbedering behoffuer, af hannem om aſſtenen annammis, och om morgenen ygen leſſueris.
- 17 Naar nogid Riit ſkall gerris til Bernen, daa ſkall Hoffmeiſtrinden giiffue god acht paa huad hand dertil emphauger, Och huad hand deraff giordt haſſuer, Saat alting fand gaa rett tiill.
- 18 Hoffmeiſtrinden ſkall haſſue god acht paa, at inted vdaſſ Bernenſ Selſſ, guld, perler och kleenodhyer, ſom dennom aff of til at bruge ſaatt bliiffuer, forrikt bliiffuer, Menſ bernen tilholde, at dy ſliigdt ſieſſuer holder vdi god acht och foruaring, Ea at piger och geſunderken inted ſaar ded at lobe med.

Actum Nykøbing den 31. Julij 1.6.3.1.

Chriſtian.

³⁾ Her maa læſes, i Stedet for "handen": "Och at deris daglige kleder" o. s. v.

415.

[Cit Frederik Urne.]

Du skalt med det første mueligt er lade giøre itt hemmelighed paa gangen, som gaar ndaff bornenes Kammer ud paa Volden*), som skall sættis tet op til det Skur, som di toer udi, imellem Volden og samme Vassersted, saa at Piigerne intet om Nattetiide haffuer behov att søge det, som udi Rundeelen er, icke heller løbe neder i fielderren.

Du skalt ogsaa lade giøre en Slagbenk udi Stuen, som de skall lufte om Dagen, saa at ingen aff dem kommer att ligge udi Rundelet.

Nykjøbing, den 31. Julii Año 1631.

Christian.

416.

Chanccleren H: Christian friis til hande. [A.]

Christian IV. beretter, at han i Kiel har mærket, at den nye Fæstnings Anlæg (paa Priiserodde ved Kielerfiord, hvorfor Kongen har givet den Navnet Christianspriis) icke behager Hertugen af Götterp. Han meddeler Cantcleren Nyheder fra Tyskland.

Dy officerskiickede breffue til Stenderne dy fører willem Lasey nu med sig ygen: der Jeg nu naar huos her: frederich til tiil, da kunde man Nock mercke, at den festing som udi negden derhuos affstucken Er, behager huerken herre eller knecht; dog huerken kunde dy eller turde taale Ett ord derom.

Den Dode, som samme fæsting Er affstucken Paa, Som gor haffnen ued kyll, kallis Brifferordt, huorfor Jeg den uilkommandis festing haffuer kallid Christianspriis; den Allhommedigtigste gud giiffue Syn naade tiil at den samme maa uerre anlagdt och begiindt, hans allerhelligste Rassin til loff, priis och Ehre, Och landene paa begge siider till gaffu och gode.

I gaar syet ieg skriffuelse fraa den Engelske Ambassador, Som formener att Thur: aff Saren will coniungere sig med kon: udi Suerrig, huortill dog ingen apparentie er, Gptherdi kon: udi Suerrig begiinder at Retirere sig: hans fold udi Sleffingen Er drossuen tilbage tiil hannem ygen, och forselgis sterck vdaß dy keyßerllige. Vdi Tillis knarteer er stor hunger och dyr tiid, saatt Ett pund brød koster

*) Endskiondt nogle Udtryk i dette Brev kunde synes mere at pæse paa Kronborg, end paa Frederiksborg, maa det dog snarere antages at gjælde det sidstnævnte Slot; da Kronborg endnu icke var istandsat efter Branden 1629.

En riirdaler, Och er presummerlich at fou: udi Suer: icke heller haffuer effuerlig. Biischoppen udiß Bremens Datterman*) haffuer taagid ded fraa Dattermanden, hussom hand haffuer giiffnid hannem.

Vale Aff glyckstad den 18 Augusti Año 1631.

Christian.

417.

[Til Frederik Urne.]

Friderich Urne skall strax lade skifte den udroddede Stredams eng imellem Bunderne udi Cronborg, Friderichsborg og des undersiggendis Lehn, saa at di opreiser Græfter, stoore og smaa, derudi, som de aff begyndelsen været haffuer. Naar nu sliigt skeed er, skall hand slaa bonderne fore, om di icke helder vill giffue een vis Summa penge til en Graver, som dem kunde forfærdige.

Suad som udi disse maader giores skall, dermed skall strax begyndes inden vinter.

Nykiebing den 21. Sept. 1631.

Christian.

418.

Pallii Hoffenfrandz vndt D: Arniseus [A.]

De skulle begive dem hen til Kongens Søster (Hertuginde Augusta) paa Nykiebing Slot, og give hende tilliende, at da det nu sunder til Døden med Enkedronningen, er det Kongen hoist magtpaaliggende, at hendes Regler tages vel i Vare; hvorfor Hertuginde skal anmodes om at tage alle Regler, der ikke nødvendig behøves, til sig, og overlevere Kongen dem, naar han kommer til hende.

Sollen sich zu meiner Schwester hii zukeegen verffügen¹⁾ vndt Sii Salutiren, vndt ihr darneben anmelden, daß mein freundt Brudersliiches begehren Seli, weil nit anderz nuhmer zu hoffen ist dan der geuiffen todt²⁾, vndt mihr zumhöchsten darahn gelegen, (daß) der frau-mutter Eliiffell in guter Obacht genommen werden, Aff ist an ihr

*) Foruden at her maa være noget feilskrevet (saaledes at det første "Datterman" skulde falde bort, c. d.) saa er det hele Sted desuden uforklarligt. Erkebiskoppen af Bremen, (fra 1596) Hertug Johan Frederik af Holsten-Gottorp, (død 1624) var altid ugift, og der kunde saaledes ikke blive Tale om hans "Dattermand" (Erigeron.)

1) Man seer, at saavel Kongen, som hans Søster, (der boede paa Husum Slot) maa have faaet Budskab om deres Moders farlige Sygdom og begge indfundet sig paa Nykiebing Slot.

2) Enkedronningens Død indtraf den følgende Dag.

mein freundt Bruderliches begeren, Eii-wolle dii Eliiffell So zu der fraumutter nodtuendige Auffwartung nit vernöten, zu sich nemmen vndt miir diiselfben zustellen wan ich zu ihr komme.

Auff Rykoping den 3 Octo: Año 1631.

Christian.

419.

Pallii Rossenfrandz tiil hande. [A.]

Om Begement at bestille i Rødbø for Kongen og hans Søster (Enke-Churfyrstinden af Særen.)

Pallii Rossenfrandz skal bestille loffomendt vdi Rødbø*) till mig och myn Søster, offuermorgen aften, Och forskaffe derhen huessom tiil kœkened behoff kan werre. Myn Søster kan ligge till fogdenß, Och Jeg huøß tolleren. Rykoping den 6. Octobris Anno 1631.

Christian.

420.

Huorepther Hoffmeistrinden Karen Seested Sig haßuer att Rette.**)

Kongen foreskriver hwerledes Børnens Sergedragt skal være, og hwerledes de i 5 Dage skulle reise fra Jædreilsberg til Vordingberg, ser at modtage Enkedronningens Liig.**)

Tiil børnen Skall gorriß

Gaarnetther med en Snippe neder for panden, Och en hoppe paa hoffuedid bag gaarnetiid. Wed gaarnettid skall hefftiß ded flor, som dii skal haßue om den, huorom du skall faa beskeen naar gud uill Jeg kommer.

Der skall gorriß kraßuer til dem, som derriß dagelige Kraßuer Er, dog wden knipling.

Kleederne skall gorriß wden forreklede (och) Briißdug (Bryßdug.)

*) Uden Tvivl maa her være Tale om Kongens yngre Søster, Hedvig, der siden 1611 var Enke efter Churfyrsten af Særen, Christian II. Jeg antager, at hun har faaet Tidende om hendes Moders Sygdom; at hun i den Anledning har ilet med at reise til Danmark, og har lagt Veien fra Hamborg giennem Hertugdømmerne, og at maaskee fra Glensberg eller fra Als til Volland, hvor Kongen har modtaget hende i Rødbø. Af Nr. 423 (dat. d. 4de Decbr.) sees, at Christian IV. her taler om sine Søstre i Alertallet; i det tidligere Brev af 3. Oct. (Nr. 418) omtaler han kun een af dem. - I Nr. 426 (6. Decbr.) nævner han »Churfyrstindens Kammerfrue.«

**) Efter en Afskrift af Orig. (Hdskr. vaa Kgl. Bibliothek: s. Nr. 413.)

**) Enkedronning Sophia døde paa Rykoping Slot den 4de Oct. 1631. Hendes Begravelse i Roskilde Domkirke maa der være foregaaet den 11. eller 12 Novbr. da Liigtoget afgik fra Vordingberg den 9de. (s. nedenfor.)

Ermerne skall gortiff med lange Snid, mit paa armen hefftiid sammen
triindt om armen.

Hoffmeistrinden skall begliiffue sig med Børnen

No: 5 Fraa friderichßborrig tiil Roskiild

6 fra Roskiild tiil triggeneille, och holle middagß molttiid vdi kege

7 fraa tryggeueylle tiil Worringborre, Och holle molttiid udi Wyns
debyholdt.

8 Stiille

9 Skall Børnene Møde med Worinborrigferre, Och taage ymod
lygiid Naar tiid er, Och fand dii vdi ferregaarden holle Mol-
ttiid, focken Och drengen vdi Selffuerkammerid skall selgiff med
Børnen huordt dii drager paa Samme Reiffe.

Friderichßborrig den 31. Octobris Año 1.6.3.1.

Christian.

421.

(Uden Underkrift.) [A.]

Om et Dverßlag som skal giøres paa Enkedronningens Jøff, og deres tilgodehavende Aarslen m. m.
(Uden Tivst til Palle Rosenfrantz.)

Du Skaldt nu strax tage Chansleren Och hansß Dffuerberg ¹⁾ tiil
Dig, och görre et Dffuerslag paa all frumoder Saligs jøff, Att dy
faar derriß affregning, Baade for ded dennom kan reiste aff derriß
Narßlen, Saach Ett arß besolding tiil derriß gansse affregning.

Nykøbing den 30 Novem: Año 1631.

Christian.

422.

Pallii Rossenkrandtzt vndt Chanseler Lippe
zu handen. [A.]*)

De skulle tale med Kongens Søstre om, at de til den axtalte Tid ville sende deres Commisfarer til
Danmark, for paa bedste og hurtigste Maade at komme ud af Arvesagen, m. m.

Ihr sollet mit den Schuestern Redden, daß Eii kegen dii bewusste
Zeit ihre leuthe herßlicken, dii lust zu riichtigkeitt haben, vndt mit lust

¹⁾ Hans Dverberg var Enkedronning Sophies Secretair og Rentemester. s. B.
Simonsen om Familien Rud. II. S. 223. (hvor hans Navn i en latinß
Optegnelse skrives Johannes Oberberg.)

^{*)} Uden Underkrift og udateret; men synes at være skrevet tidligere, end de føl-
gende Breve til P. Rosenfrantz og von der Lippe, og maaskee inden den

zu vultust haben, Sondern mittell Suchen, wii man zum besten vndt Sleunnigsten kan von Einander gesehet werden. Eß wehre auch gudt, daß dii kammern, worauf Eii kysten vndt kasten heraußser haben, zu= geschlossen wurden. Was auß der langen Kammer*) noch heraußser Soll, daß kan lichlich hinten auß gedragen werden, vnd nit durch dy kyrche. Der Sliißel zu den Skeppen (?) So in der frau Mutter stuben Seindt, Sollen von der kammernagdt Soffii abgejodert werden.

423.

Pallii Rossenfrantz vndt D. v. der Pippe zu handen. [A.]')

De Kulle ufortoret forføie sig til Kongens Søstre, og tilkiendtegive dem, at da der nu var ubloveret dem Alt hvad de af deres Meders Efterladenskab havde Krag paa, begierede Kongen en Revers eller Dwittering af dem, for at sikkre ham for Paastrand eller Tiltale i den Senfæende fra de øvrige Medarvinger. Vilde de ikke underskrive en saadan Revers, maa det ikke tilfæbes dem at føre det aller mindste hert fra Landet, m. m.

Ihr Sollet Euch mit dem forderligsten zu meinen Schwestern versühgen vndt Ihnen meinen freundt Brüderlichen gruß anmelden, darneben vermelden, weil ich Ihnen unbehinderdt alles dazüenige so Eii von der frau Mutter Schliigen Nachlasses zu prædendiren ge= habdt, folgen lassen: So müssen Eii darlegen mihr ihren Reuters geben, daß sii mich frei vndt fraant haltthen wollen fuhr aller Einrede, So dessuegen sohrfallen muchte, welches von dem Chanseler Sol zu paapiir gebracht werden, vndt von ihm vndt Palli Rossenfrantz den Schwestern zu vnterskreiben præsentiret werden. Daa Eii nun sich darzu nit versteen wolthhen, daß ich wii Obengemeldet nit konte verwahret Sein, So soll ihnen angezeigt werden, daß ich nit ver= statten werde Eiuens phennigß werdt auß dissem Lande zu fuhren, Ehe vndt zuuor ich wii sohrgenandt versickeret werde; Dan Ob sii

Misforstaaelse, der synes at have reist sig imellem Kongen og hans Søstre, var kommen til Udbrud.

*) I »det Lange Kammer«, i »Linned-Kammeret«, og i »Gangen til Kirken« paa Rykiobing Slot, glemtes alle de Riser, Kasser og Skrin, hvori Dronning Sophie havde nedlagt hendes umaadelige Tærraad af Linned, Alden- og Silkeoier, Gangklæder, m. m.; hvilket Alt hun forlods havde testamenteret sine to efterlevende Døttre. (J. P. Schlegel Samml. II. 4. S. 142.)

*) Christoffer von der Pippe havde været Dronning Sophias Cansler. (Schlegel Samml. II. 4. S. 144.)

skon vermeinen werden, daß dii cohæredes sich an briiff vndt Siigell, wii auch ahn ketten vndt kleenodien So beiligeseht, Erholen können, So kan ihr qvota ahn denselbigen sohrerwenthe Sachen Sich so weit nit Erstrecken, Alß mugelich von den Cohæredibus kônthe gefodderet werden, wan der frau Mutter Schlig Inuentarium zum sohskein mußte gebracht werden.

Nyköping den 4 Decembris Año 1631.

Christian.

424.

[Zu Palle Rosenkranz.] (A.)

Kongen sender ham sine Søstres Revers. Han skal anmode dem om, at de til Jeraaret, tilligemed deres Hultmægtige, hver vil sende en Juvelerer (for at vurdere Gestejnene og Smykker.)

Jeg sender dig herhuoß myne Søskindes Revers*), Som Jeg sandt udi myt reiiffesfriin. Saframt du uyl forhindre, at tolded inted ma taagisß ud aff skuderne, da sandt du befahle, att dii bliiffuer liggen ued Bron; wiil ded ja friiffe, som ded lassuer tiil, daa skal ded uell forbyde sig selff. Du och Chanfeleren skall siige dem, att dii Sender huer En Jubilerer med derriß Deputerede paa foraarid, Saa uyl ieg Sende disse thuende derhen ygen. Vale. Aff gaabenß ferregaard, den 6. Decembris. Año 1.6.3.1.

Christian.

425.

Pallii Rosenkranz vndt D. Pypen zu handen. [A.]

De skulle begyre sig til Kongens Søstre og melde dem, at Juvelererne, der skulle vurdere Ensketrenningens Klenodier, nu ere ankomne, m. m. denne Vurdering angaaende.

Ihr sollett Euch wiiderum zu den Schuesteren versügen, vndt nach abgelegten kurtialien ihnen vermelden, daß dii Jubilirer, So dii klenodien waardiiren Solthen, angelanget, vndt vernemmen, Ob si

*) Formodentlig den, hvorom Talen er i foregaaende Brev. Hos Schlegel (Esterrein. om Enkedronning Sophias Esterladenskab, „Sammlungen zur dän. Gesch.“ II. 4. S. 142) sees, at begge Søstre havde den 4. Dec. 1631 understrevet en Dvitering for Udlæveringen af det Arvegods i umyntet Guld- og Sølvtoi, m. m., som efter en Bestemmelse af deres Moder, forlods skulde tilfalde dem som et „Prælegatum“, hvori Kongen deeltog med Hensyn til det umyntede Guld og Sølv, af hvilket hans Andeel, der var mere end mindre end hver af Søstrenes, udgjorde 96 Pd. 3½ Lod Guld, og 615 Pd. 17½ Lod Sølv, m. m.

diijelbiige darzu gebrauchen wollen, Oder ob man inß künfftich mit grossen kosten andere holen Sol. Da Eii nun diisse gebrauchen wollen So muß geredet werden, was man ihnen geben Sol. Daß si ihre faciit machen wollen, daß diisse oder andere dii Sachen auff den pretiis setzen werden, wii Es gekostet, daß wiirdt nit geskeen; Eii waardiis renß hoch oder niiderich, So mus Es in Sex Deil getheillet werden.

Nyköping den 6 Decem: Año 1631.

Christian.

426.

Ordinandt

huorepther dii Som Erre till Nyköbing sig skall rette. [A.]

Galle Rosenkrantz og Niels Krabbe skulle have Dygt med det Gode, som fores ned fra Slottet; det, som Jorßinderne havde ladet indliike, skal udlæses og igien fores op paa Slottet, hver alle Værelser skulle forsegles, undtagen de, som Jorßinderne beboe, m. m. Churfürßindens Kammerfrue, som bar segt Suppe for Kongen, skal gives 10 Hefenebler.

Ordinandt huorepther enhuer sig skall rette

Pallii Rosenkrantz Och Niels Krabbe Skall haßne opßicht Alt inted neder aff Slottid foris vden forßindernis Egliid godß.

Drauanterne skall tagliß fraa Loffomenterne och settiß for porten.

Deß skibede godß, forßinderne heer haßuer laadid skibe, skall Estrar foris op paa Slottid og settiß ind udi borrestuen, Och Døren forsegliß.

Alle Loffomenter paa Slottid skall forsegliß aff Pallii Rosenkrantz, Chanceler Lippe, Och Johannes offuerberg, Saa nehr som dii, forßinderne vdi lofferer, huilcke ochjaa skall forsegliß, naar dii drager herfraa.

Sten best med dii thnende hoffiunder, som tilstede Erre, Skall følge forßinderne tiil Skibid, Och siiden forsette sig Enhuer som hand hen horer.

Boerhardt Rud¹⁾ och Christoffer Stensen skal drage hiem ygen.

Pallii Rosenkrantz skall foddere tii Rosßonobell ndaß Marckuß Raadebandt, Och dem forehre Churfürßindens kammerfrue, som haßuer kaagliid Suppe for mig.

Datum Nyköping den 6 Decem: Año 1631.

¹⁾ Borchard Rud, til Otterslev og Sæbygaard eller Sæbyholm, (i Lolland) den sidste Mand af sin Slægt: s. ovenfor S. 62. Jof. B. Simonsen Esferr. om de danske Ruder's Slægt. II. S. 221—230.

Marckuß Radebandt skall drage henad koben: och tage med sig dii forehringer, som heer Skulle uerrid vdgiffuen, ded uerre Sig huad ded och uerre kan.

Christian.

427.

Pallii Roffenkrandz till hande. [A.]

Förständernes Revers skal han beholde intill Kongen møder ham i Tordingsberg; det indskibete Geds maa blive i Skibene; hvad der er paa Slottet skal blive der, m. m.

Den Reuters skaldu beholde huod dig indtill Dffuermorgen; Sa habiß ieg att uerre udy worrenborrig ygen.

Ded godz, som er Skyldid, ded maa bliiffue udi Skiben; huijsom Er paa Slottiid, ded skall bliiffue paa Slottid. Att tacke soldid Och herremenden aff, ded er dig befahliid att gerre for tre dage Siiden, Och (ieg) haffuer ynted andid nytt, end att ded uaar Skeed. Vale. Aff gaabenß ferre den 7. Decem. Anno. 1631.

Christian.

428. *)

[En Befaling til Peter Apotheker.]

Peter Apotheker soll Güine Skachtell full mit Rotulen, mit Muschus vndt Ambra machen, So guds Er kan, vndt diisselfigen hiisher skicken.

fride: 19 Decem: Anno 1631.

Christian.

429.

Chaufeleren Och Stadtholderen tiil hande. [A.]

Den engelske „Subdelegat“ skal have skriftligt Svar, saafremt han har indgivet noget Skriftligt. Vil hans Herre (K. Carl I.) skriftligt forlange af Kongen, hvad han er uberettiget til, da vil han faae Svar derefter.

Wdaff Oders Skriffuelße haffuer Jeg fornommid huejsom den Engelske subdelegatus haffuer Replicerit, Huorpa Jeg eder inted forholder, At saframdt (3) af hannem Nogiid Skriffellig haffuer Emphanziid, daa er ded bylligdt att hand faar Skriffellig Snaar derpaa. At hand med hauss principaler uyl disputere ded som Jeg Armata manu haffuer Erlangiid, derfor Seer Jeg hannem cum sottiis inted an; Naar hans herre mig derom tilskriffuer, daa will ieg betencke mig uell

*) Efter Originalen i Rentekammer-Archivet. Jormentedlig til Peter Payngk.
I. 3.

tre gange, Om Jeg uil Snaare hannem verpaa; Ty om Jeg uille Spørre kon: aff Engeland ad, huorfor ded eller ded stedde vdi hans lande, daa kunde jeg sachte gette, huad (han) uille Suare. Dy gode herrer disputerer ded som keyseren haffer att disputere, och inted dy. Valete Aff frede: den 22 Decem: Año 1631.

Christian.

430.

[En Skibsliste.] (A.)

Fortegnelsen paa dii Skib, Som tilkommende Sommer Om gud uil skall holle gaaendis under Norrie, och huor ded fornøden Er.

1. Lyndormen Admirall.
 Den sliende fiist } Dpuarter.
 griiben }
2. Nellesblad Under Admirall.
 Sielhunden } Dpuarter.
 Samson gaalei }
3. Dii tre Løffuer.
 Wylsniinid Dpuarter.
4. Dii thu løffuer.
 Kossen, gaalei Dpuarter.
5. Lammid.
 hiorten Dpuarter.
6. Stodfiist.
 Et: G. Oluff Dpuarter.
7. Fides.
 frokodiilen Dpuarter.
8. Suannen.
 Suorte Raaffn Dpuarter.
9. Raphael.
 Cronen gaalei.

NB. Saframdt nogen vdaff gaaleierne som optegnid Erre, inted er tielig, daa skall der tagiis andre vdi derriis sted.

Frederichsbørrig den 24 Decem: Año 1631.

Christian.

431.

[Til Hofmesterinden Fru Karen Sehested.]*)

Kongen befaler hende at give Broken Sophie Elisabeth en alvorlig Advarsel, i Henseende til hendes Forhold til Chr. Tenz.

Kerre Karren Sehested, Jeg kommer vdi Erfaring huorledis der er nogen Som sig beslijter at føre vndt ymellom myn datter Soffii

*) Af en gammel Afskrift efter Originalen. Dette senere fundne Brev skulde have været Nr. 421.

Elisabet Och Christian Benff, Sa endog Jeg inted wiist derom
haffner, Saa skaldu dog udi Weenuaare¹⁾ siige til forbenente myn
datter, At safremdt hun laader sig sliigdt yndbilde, Daa skal Jeg saa
Sette hinder med hinderß Raadgiiffner til rette, Saat alle dii som
lessuer udi danmarck Skall Spørre, huorledisß ded bekommer dem, Som
achter att gorre myne Ord tiil ynted, Befahlendisß dig hermed gud y
himmelen. Aff worrenborrig den 4 Nouem: Año 1.6.3.1.

Christian.

432.

Suaar Paa D: Salvij breff. [A.]^{*}

I Svaret skal tilsiendegives ham, at det har været Kongen kiært at erfare, at A. Gustav vil tage sig
af Protestanternes Sager i Tydskland, og bringe Stiftet Bremen ud af de Catholikes Magt. Om Kongen
af Overrige, i Henseende til dette Stift, vilke forsøge noget til Bedste for Hertug Frederik (III), da
maatte Kongen bedes at henvende sig umiddelbart til ham selv.

At ded osß gauffe keerdt Er att fornemme, att h: k: kon: y Suer:
ded Cuangeliske wessendt saaoch ded Styfft Brehmen vdaß dii Catho-
lisses macht att Liberere Paa sig tagiid haffner; ynser h: k: dertil
aff gud y himmelen lycke och fremgang.

Worriß Giffelige kerre Søn her: fri: anlangende, Saa Er osß
inted benyst, at ha: ker: paa ded stiißt Brehmen haffner att preten-
dere, førend att Byssoppen sammesteds ved døden affgaaer, Huorfor
wy erachte best att uerre, Om h: ker: kon: y Snerr: formener for h:
k: skyld nogid att uylle tentere, att h: k: kon: y Suer: daa worriß
Giffelige kerre Søn derom Syn mening wenligenß laader wyde, Epther
di h: k: h: fre: tiil Synne Mar och alder kommen Er.

433.**)

[Til Frederik Günther.] (A.)

Instruction i Anledning af en diplomatisk Sendelse. Han skal under et Paastud begive sig til Ham-
borg, og der hos nogle af de fornehmste i Byen søge at udforske, hvorledes Stemningen er for en fre-
delig Udsoning med Kongen, under Betingelsen af den ufravigelige R e s t i t u t i o n (med en Stated-
erstatning af 300,000 Rdlr.) Han skal foreslå dem, at de ville siirre lettere fra Sagen ved umiddel-
bart Forliig, end ved den kostbare og langvarige kejserlige Commission, m. m.

Vnser diiner friiderich gunther Soll sich Erstesß tagesß Naher
hamburg versügen

Vndt vnther dem Steiin, daß ehr miit Jacob Moessen wegen desß
Engelffen klenodi zu reeden habe, Bei solcher gelegenheit Soll er

¹⁾ Maassee: „Venneuare“; et ellers ubekendt Ord og Udtryk.

^{*}) Den bekiente Statsmand Johan Adler Salvius, (f. 1590) Kongen af
Overriges Secretarius Status, der 1630 fulgte G. Adolph til Tydskland som
General-Felt-Commissarius; blev i Jul. 1631 Kongens „hemmelige Hofraad“,
og fra Sept. 1631 Commissarius ved den nederfarske Kreds og Resident i
Hamborg, (jvf. Svenskt Biograph. Lexicon. I. p. 57. 58.) Brevet horer
uden Tvivl til Efteraaret 1631.

^{**)} Uden Datum. Mæret 1631 er paategnet Brevet med Grams Haand. Det kan
maaassee være fra Marts Maaned 1631; da man seer, at den ser at undersøge

gelegenheit suchen mit ehlichen von den sohrnemsten ihn der Stadt zu rehdén, vndt ersoffen, wii Sii daselbst zur Restitution vndt Aufföh-
nung geneiget; Weil nun lüchtlich zu ermessen ist, daß vngeleiiche
meinung daruber fallen werden, wii Es gemeinlich geskeen Phleget,
Als hatt vnser diiner ihnen zu gemiithe zu führen, daß dii keyf: com:
führ der tihr vndt diiselve keinen ahnsand gewinnen kann, ehe vndt
besohr dii Restitutio geskeen, daa nun diiselve Etwas nach ihrer ahn-
komst tardirete, so werden sii solches ahn keyf: hoffe gelangen lassen,
wohrauff balde Ein monitorium Erfolgen wiirdt, vndt folgendt Ein
Mandatum, welches alleß spüldung der zeit vndt andere vngelegenheit
machen wiirdt, vndt sii doch, ehe dii com: insß werck kan gestellet
werden, dii Resti: thun müssen. Daa Es nun ahn dii com: ge-
skriitthen, vndt nach laudt dessen Einhaldt, auff compositionsmit-
teln soll gedacht werden, So wiirdt vhm nichtes anders, replicando,
duplicando, triplicando konnen gesagdt oder geskriiben werden, dan
von der auffohnung vndt wii weiidt man Einander ahn der Elbe ge-
stendich sein Soll, vndt was beii selbiger commission uit kan geslich-
ted werden, daß muß doch ordinaria uia Juris außgeföhret werden.
Weil ihnen Nun durch Selbige com: Pro more groffe kosten zuwaren
werden vndt muglich geriinger sohrtheil, So hatt vnser diiner ihnen
zu raathen, Sii accomodireten sich beii zeitthen, Restituirten dii
sküffe, Erleegethen 300000 dl fuhr ihren begangen Muthuillen, Ihn
betrachtung, daß daa diis werck auff dii lange bande solthe gespiilet
werden, dii Stadt ham: wurde zehen mahll grösseren Schaden ahn
ihrem handell vndt wandell haben den sohdaneß geldt. Vhm dii
freii commertzien auff dem Elbstraum vndt was zur Einicheit din-
lich, Darvhm zu tractiren, Sollen commissarij ihn April geordnet
werden, So zuiissen vusß vndt sii richtigkeit machen können.

og bilægge Stridighederne med Hamborg, udnævnte keiserlige Commis-
sion (hvertil der hentydes i Brevet, og som blev anmeldt for Kongen i en
Skrivelse af 11te Marts fra Hertug August d. yngre af Br. Lüneborg,
Grev Tilly og Reinh. v. Walmerode) var ansat til et Møde i Lüneborg
d. 3. April. Kongen fandt dog af forskellige Marsager, som han tilkendegav
i sit Svar, dat. Frederiksborg d. 3. April (bl. a. fordi bemeldte Skrivelse først
var kommen ham tilhænde d. 31te Marts) ingen Anledning til at sende
nogen fuldmægtig Underhandler til dette Møde; og de keiserlige Commissarer,
som i Begyndelsen af April ankom til Lüneborg med følge og 30 Heste, maatte
drage bort igien med uforrettet Sag. (Lachmann. IV. S. 85—87.)

Rettelser og Tillæg.

(De med * betegnede Artikler ere Udgiveren meddeelte af Hr. K. Rasmussen.)

- *S. 9. Anm. 2. Lin. 3. „Stevringgaard“ læs **Lindbierrgaard.**
- S. 29. Anm. 1. (Om Hans Lindenev til Drøler-Noster, s. Orien, af I. Becker. II. 158—160.)
- *S. 34. Anm. (Hr. Christ. Friis døde d. 1ste October, ikke d. 30. Septbr.)
- S. 37. Nr. 23. Ved Feiltagelse er her i Anm. 1 tænkt paa den udvalgte Prinds Christian, og hans Lærer Mag. Niels Jørgensen; endstienet Brevets Indhold rigtig angiver den unge Hertug Christian af Brunsvig som den, Brevet handler om. (Om M. Niels Jørgensen jvf. Niez Skanska Skolväsendets Historia, 1848, p. 289—91.)
- S. 41. Nr. 31. Indhold. Lin. 2. „Krogerup“, læs: **Kragerup.**
- S. 59. Anm. 3. Lin. 2. **esier, l. eller.**
- S. 66. Anm. „Wengel Roskirch døde d. 5te Marts“ tilføies: **1655.**
- S. 70. Anm. 1. Lin. 2: „S. 61. Anm. 3.“ læs: **Anm. 2.**
- *S. 71. Anm. 2. (Hr. Cyh. Urne var s. 26. Dec. 1594 ikke 1593; blev 1642 forleveret som Statholder i Norge, men vedblev at være Rigsraad; fik samme A. Trane-Hær, og 1645 Drageholms Lehn; blev Rigens Cansler 1646, ikke 1645. Hans Dødsdag var den 27de Septbr.)
- S. 90. (3 Indholdet til Nr. 87.) „Thomas Nuh“: læs **Rull.**
- *S. 95. Anm. 1. (V. Payngk, „K. Maj. Destillerer“, fik 1621, den 14. Jan. Brev paa et Kannikedom i Lund. Skaanste Tegnelser.)
- *S. 96. Anm. 2. (Marslevgaard, i Marslev Sogn, Binding H., i Jyen. — Lin. 4—6, om Eiler Krukov, her gaae ud.)
- *S. 107. Anm. 1. „Den 10. Marts“, læs: **30. Marts.**
- *S. 109. Nr. 109. (Blandt de her opregnede Borgermestere og Raadmand i Kiebenhavn skulde Knud Markvardsen have staaet først. Simon Surbek og Matschis Hansen bleve et Par Dage efter (d. 1. Marts) bestilte til Borgermestere, ligesom fermødentlig ogsaa de 5 sidstnævnte Raadmand. Jvf. Penttepidans Orig. Hsbn. S. 392.)
- S. 119. Not. 7. „Frederik Ulrik“, læs: **Hans Ulrik.** (jvf. S. 361.)
- S. 124. Anm. sidste Lin. „Galleri Gesch.“ ic. tilføies: **5ter Theil.**
- S. 138. Indhold. Lin. 3. „velable“ læs: **efterladte.**
- *S. 139. Anm. 2. (27. Jan. 1628 udgif Brev, at Fru Anne Munk, som hidtil har været anholdt, maa være fri.)
- *S. 153. Anm. 1. (3 Februar 1624 kaldes Mandrup Marsberg endnu „Vor Mand og Raad“; der var altsaa den Tid 11 Rigsraader.)
- *S. 194. Anm. 4. (Hr. Falk Lykke, til Gerénæs, var født 2. Jan. 1583, og døde 7. Jul. 1650. 1625 eiede han endnu ikke Bøllerup.)
- *S. 203. Anm. 1. (Claus Daa, Christen Thomesen og Christoffer Mjeldt bleve Rigsraader 1625. Regens Raas og Thage Thott vare allerede blevne det 1624. (Jvf. Nr. 148. S. 153.) 3 A. 1623 var der 11 Rigsraader. (s. ovenfor, Anm. til S. 153.)
- S. 208. Indholdet, sidste Linie: syenste, læs: **smaa.**
- S. 219. (Nr. 195. Lin. 4.) zugeordnet, l. **zugeordnet.**
- *S. 239. Anm. Lin. 8. 1632, læs: **1633.**
- — Lin. 11. 1616, læs: **1611.**
- *S. 247. Anm. Lin. 1. (Jesper Friis var født d. 20. August, ikke Julius.)

- S. 250. Anm. Lin. 7. „Dyadsfloster“, læs: Dvedes- eller Dvidsfloster. Lin. 8. (Henrik Ramel den Ældre døde **1610**, ikke 1611.) Lin. 11. Det tør dog i det mindste være uvist, om Brevet gielder Faderen eller Sønnen.
- *S. 251. Anm. (D. Høeg til Todbøl var Agent i Sverrige 1625—26; blev den 10. Febr. 1627, et Par Dage før dette Brev er skrevet, Rentemester, og døde 19. Jan. 1628.)
- S. 256. Anm. 3. Lin. 8—11. Disse Linier bortfalde. Den, efter Schlegel, her indkomne Jorreværling med Hofmesterinden, Fru Anne Lykke, er rettet S. 392.
- *S. 290. Anm. 2. Tønne Friis døde 31. Marts 1642. (s. Mag. til den Danske Adelskift. I. S. 64.)
- *Anm. 4. sidste Linie: „Mag. Wichm nd.“ (Hans Ravn var Wichmand Hasebard.) Han forekommer S. 345 og 391.
- S. 293. Lin. 19. Peder Galle, læs: Peder Galt.
- *Lin. 23. Vile, læs Velew. Lin. 24. Kruuse, formodentlig Krase.
- S. 295. Anm. 1. S. „282“ læs **292**.
- S. 301. Anm. sidste Lin. Carl, læs: **Carl**.
- S. 306. Not. 1. For 1597 læs **1615**. (H. Porelsen Resen blev 1597 Dr. og Professor Theol.)
- Anm. 3 og S. 395, Anm. 1. Familienavnet Leiel tillægges Biskop Morten Madsen baade af Pontoppidan og Zwerg, men uden Grund. Hans Hustru, Kirsten Hans Datter, var en Datterdatter af Fred. Leiel, Borgermester og Tølser i Helsingør; efter ham optog Bispepens to Sønner Tilnavnet Lælius (Leiel), hvilket har været Anledning til Feiltagelsen. jvf. Worms Lex. II. S. 26.
- S. 316. Anm. Lin. 8. nedenf. (Om Anledningen til Hr. Albert Skeels Afsted som Rigsadmiral **1623** har Elange en Beretning S. 495, hvis Usandsynlighed og Uretfærdighed (El. Daa blev først R. Admiral 1630; men Kongen havde allerede tænkt paa ham 1627. p. 295) Schlegel har viist, II. S. 213. Den grunder sig paa Sagn fra Herredagen i Odense 1523 (i Marts, s. S. 126—30.), der have ringe Troværdighed. (jvf. bl. a. Høiberg, D. Hist. II. 754. B. Simonson, om Æste Brev. 1. Hefte. S. 121—23.)
- S. 317. Brevet Nr. 275, læs **276**.
- S. 345. Lin. 10. „Viemannum“, læs **Viemannum**.
- S. 347. Lin. 23. „1829“, læs: **1629**.
- S. 353. Anm. (3.) Lin. 2 nedenfra: „i sit 40de Aar“, læs: **39de**.
- *S. 358. (Niels Krag var født 1574, og blev gift **1610**.)
- *S. 360. Anm. 2 (Joh. Berghardsen var født den 28de October. — Hans Dødsdag: 1634, læs: **1643**.)
- *S. 361. Anm. 1. (Hr. Mr. Gyldenløve var født d. 3die Febr. **1611**; og døde den **16de** October. — Hans Mr. Gyldenløve døde **31. Jan. 1645**.)
- S. 362. Anm. 1. Lin. 5. „1527“, læs: **1627**.
- S. 389. (Om Nießlaß, og hans Process, m. m. s. Jahn, Christian IV. Krigshist. II. S. 275—92. S. 293—95.)
- S. 392. Anm. L. 9. „der et“, læs: **er det**.
- S. 393. Lin. 11 nedenfra, „Jens Vind“ læs: **Tver Vind**.
- *S. 400. Anm. 1. Lin. 2 nedenfra: (Hr. Axel Arnfeldt døde den 4de October.)
- S. 415. Nr. 351, læs **353**.
- S. 429. Anm. Lin. 2. „S. 209“, læs: **S. 385**. — Henrik Vind, læs: **Jens Suel**. — Lin. 4. „Vind“ læs **Suel**.
- S. 451. Anm. til Nr. 935, læs: **395**.
- *S. 465. Anm. Lin. 3 nedenfra. 1670, læs **1671**. (Det første Aarstal er en Trykfeil i Universitetsprogrammet over Axel Arup.)

Register.

I.

Personer, som Brevene ere tilskrevne.

- August, Hertug af Lüneburg. Nr. 188. (Udkast.)
 Christian, Hertug af Brunsvig-Lüneburg. Nr. 142. (Udkast.)
 Daa, Claus. Nr. 199. 211. 212. 213. 215. 309. 310. 363. 361.
 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 410.
 Eggebeck, Nicol. Nr. 193.
 Elisabeth, Hertuginde af Brunsvig. Nr. 13.
 Ferdinand II. romersk Keiser. Nr. 168. (Udkast.) 178. (Udkast.) 191.
 (Udkast.)
 Frederik, Hertug af Holsten-Gottorp. Nr. 169. 220. 314. (Udkast.)
 Frederik Ulrik, Hertug af Brunsvig-Lüneburg. Nr. 175. (Udkast.) 189.
 (Udkast.)
 Friis, Christen, til Borreby. Nr. 7. 14.
 Friis, Christian, til Kragerup. Nr. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24.
 25. 26. 27. 29. 30. 31. 35. 36. 39. 40. 41. 42. 43. 44.
 46. 47. 48. 51. 54. 55. 56. 58. 69. 70. 71. 73. 75. 77.
 84. 85. 86. 87. 88. 89. 91. 92. 93. 95. 96. 97. 107. 110.
 114. 117. 126. 127. 128. 131. 132. 133. 134. 135. 137.
 138. 147. 149. 151. 152. 161. 162. 163. 170. 172. 174.
 176. 177. 181. 182. 183. 186. 187. 204. 205. 207. 208.
 209. 210. 216. 228. 229. 231. 232. 233. 234. 243. 244.
 245. 246. 249. 252. 253. 261. 272. 278. 293. 294. 311.
 312. 331 (og Fr. Ranzau.) 338. 346 (og Fr. Ranzau.) 354
 (og Fr. Ranzau.) 388. 416. 429. (og Fr. Ranzau.)
 Friis, Jesper. Nr. 218. 219. 230.
 Friis, Niels. Nr. 111.
 Fribille, Jacob. Nr. 281.
 Geist, Berndt. Nr. 160.
 Georg, Hertug af Lüneburg. Nr. 206.
 Georg Frederik, Markgreve af Baden-Durlach. Nr. 267. (Udkast.)
 Georg Wilhelm, Churfyrste af Brandenburg. Nr. 179. (Udkast.) 198.
 (Udkast.)

- Günther, Frederik. Nr. 143. 144. 146. (153.) 160. 164. 165. 167. 185. 194. 195. 200. 201. 227. 258. 259. 260. 266. 268. 271. 301. 305. 307. 313. 319. 321. (322.) 323. 324. 325. 330. 332. 331. 337. 340. 341. 343. 347. 348. 362 (Memorial for Dinhausen; maaffee afgaaet til ham selv.) 353. 357. 358. (359.) 360. 361. 362. 376. 377. (378.) 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. (391.) 392. (?) 393. 394. 395. 400. 401. 402. 403. 404. 411. 433.
- Heeg, Dve, til Todbef. Nr. 223. 224. 225. 226. 235.
- Hogensen, Bartholom. Nr. 106. 112.
- Johan Frederik, Hertug af Holsten-Gottorp, Erkebiskop af Bremen. 139. 140. (begge Udkast.)
- Johan Georg I., Churfyrste af Saren. Nr. 141. (Udkast.)
- Kaaß, Mogens. Nr. (53.)
- Lunge, Jørgen. (34. 35.)
- Madsen, Morten (Keyel), Biskop i Marbun. Nr. 339. (med Copie af et Brev til Ellen Marsvin.) 389.* 390.* (og til M. Christen Jensen.)
- Marsvin, Ellen. Nr. 289. 318. 339. (s. Madsen, Morten.)
- Mansfeld, Ernst Greve af, Nr. 104. (Udkast.) 119. (Udkast.)
- Munk, Kirstine. Nr. 299. 315. 387.
- Null, Thomas (Ingenieur.) Nr. 145. 191
- Pentz, Chr. (og Dr. Günther.) Nr. 351. 355.
- Peter Apotheker (P. Bayngk.) Nr. 428.
- Povisk, Sigfr. Nr. 166. (Udkast.)
- Ranhan, Frank. Nr. 297.
- Rigsraadet. Nr. 3. 4. 6. 8. 9. 16. 31. 32. 63. 78. 83. 118. 121. 148. 151, b. 154. 155. 156. 157. 158. 159. *) 160, b. 214. 217. 238. 239. 240. 241. 242. 247. 248. 250. 251. 254. 255. 269. 270. 273. 274. 275. 276. 277. 279. (Resolution.) 280. 282. 283. 287. 291. 295. 298. 303. 316. 317. 327. (328) 342. 345. 349. 350. 396. 397. 398. 399. 408. 409. 412. 413.
- Rosenkrantz, Palle. Nr. 150. 418. 419. (421.) 422.* 423.* 424. 425* (og Cantzler Rippe.) 427.
- Salvius, Joh. Adler, Nr. 432. (Udkast.)
- Schefted, Chr. Thommesen. Nr. 45. 50. 52. 57. 59. 61. 62. 64. 65. 66. 67. 68. 72. 71. 76. 79. 80. 81. 82. 98. 99. 100. 101. 102. 105. 108. 113. 115. 116. 122. 123. 124. 125. 130.

*) Brevene Nr. 154—159 ere tilskrevne de Rigsraader, der som Commissarier vare tilstede ved Mødet i Snared. 1624.

- Sehested, Karen. Nr. 414. (hendes Instruction.) 420. 431.
 Sinclair, Andreas. Nr. 5. 10. 11. 12. 49. 53.
 Sophia, Enkedronning af Danmark. Nr. 1. 291.
 Tolderne i Helsingør. Nr. 405.
 Ulfeldt, Jacob, R. Cantsler. Nr. 256. 257. 281. 300. (til Jac. Ulfeldt, Chr. Friis, og øvrige Gesandter ved de sidste Fredsunderhandlinger.)
 Ulrik, Hertug, Kongens Sen. (og Gl. Daa.) Nr. 356.
 Urne, Frederik. Nr. 236. 237. 285. 288. 290. 296. 302. 306. 320. 333. 335. 336. 344. 356. 406. 407. 415. 417.
 Wind, Jørg, til Nørholm, Nr. 326.
 Wosberg, Caspar v., Nr. 196. (Udskrift.)
 Valkendorff, Christoffer. Nr. 2.
 Ubenævnte. Nr. 15. 28. (33.) 37. 38. 60. 90. 94. (Udskrift.) 103. (Udskrift.) 109. 120. 129. 136. 171. (Erklæringer.) 180. 181. 190. (maaskee R. Jacob I?) 192. (Ordinants i Kongens Draværelse.) 197. (Udskrift angaaende Brandenburgs politiske Stilling i Tydskland. 1625.) 202. 203. 221. 262. 263.* 264.* 265.* (Armeebefalinger.) 286. (en Quittering for 10 Rdlr.) 292. (Instruction for Skik=Artillerister.) 301. (til Cancellierne, ang. Breves Udfærdigelse.) 329. (Stattholderens Bestilling i Kiebenhavn.) 426. (Ordinants paa Nyficking Slot) 430. (en Skikskifte).

II.

Fortegnelse over aftrykte Documenter, og Tillæg til adskillige Breve.

1. Beretning fra Præsten Hr. Albret Samuelfson i Snejere, om hans Sag med Palle Rosenfrank. (1625.) S. 195—97.
2. Erklæring angaaende denne Beretning, af Palle Rosenfrank. 3. Jul. 1625. S. 197.
3. Christian IV. aabne Brev, angaaende Fru Anne Lyffes Arrest. 21. Nov. 1626. S. 258.
4. Christian IV. Skrivelse til Hans Lindenov, Anne Lyffe vedkomende. 2. Dec. 1626. S. 259.
5. Christian IV. Skrivelse til Hr. Christian Friis om Fru Anne Lyffes Sag. 25. Jul. 1627. S. 260.
6. Tvende Skrivelser til Kongen fra en Deel af Rigsraadet. Kiebenh. 24. Sept. 1627. S. 267. 269.

7. Rigsraadets Svar paa Kongens Propositioner. 9. Nov. 1627. S. 281—283.
 8. Befaling fra nogle Rigsraader, at arrestere Oberst Baudissin. 20. Oct. 1627. S. 284.
 9. Erklæring af Rigsraadet paa Kongens Skrivelse af 29. Oct. 1627. S. 288.
 10. Udkast til Rigsraadets Svar paa Adelen's indgivne Klagepunkter og Begieringer (med Christian IV. tilsejede Forandringer.) Nov. 1627. S. 285—287.
 11. **Tillæg** til Nr. 251. (Forestilling til Kongen af 59 Adelsmænd, angaaende den af Raadet valgte Rigets Marsk Jørgen Skeel.) 22. Dec. 1629. S. 292.
 12. **Tillæg** til Nr. 255. (Uddrag af Instructionen for de danske Sendebud til K. Gustav Adolph.) 2. Dec. 1627. S. 297—301.
 13. Rigsraadets Svar paa Kongens Skrivelse af 10. Aug. 1628. S. 322—24.
 14. **Tillæg** til Nr. 303: Om de Lybæste Fredsunderhandlinger. Rigsraadets Erklæring, hvori de tilraade at slutte Freden. (30. Mai 1629.) S. 346—351.
 15. **Tillæg** til Nr. 321 og 322: Om Tractaten, slutet i Haag 9. Dec. 1625, og Sir Thom. Roes Gesandtsskab til Danmark 1629 og 1630. S. 374—378.
 16. **Tillæg** til Nr. 326: Om Fredsunderhandlinger imellem Gustav Adolph og Keiseren, og den til Danskig 1630 beraumede Congress. S. 382—84.
 17. **Anmærkning** til Nr. 335: Om Kirstine Munks Skilsmisse fra K. Christian IV. S. 392. 93.
 18. **Tillæg** til Nr. 346: om Glückstadt's Anlæg; Striden med Hamborg 1630 o. flg. Aar, og Thom. Roes diplomatiske Relation om denne Strid. S. 403—408.
 19. Rigsraadets Forestilling til Kongen om Stridigheden med Hamborg. (8. Jun. 1630.) S. 414. 15.
 20. **Anmærkning** til Nr. 364 og 365: om Tegningen paa Elben imellem Kongens Flaade og den hamburgske, 3. 4. 5. Sept. 1630. S. 425—28.
 21. **Anmærkning** til Nr. 395: Om Underhandlingen med Holland i A. 1630 og 1631. S. 451. 52.
 22. **Christian IV.** Skrivelse til Claus Daa, angaaende Cronberg Slots Opbygning. (10. April 1631.) S. 453.
-

III.

Alphabetisk

Navne- og Sagregister.

De med * betegnede Sidetal ere saadanne, hvor der om den forekommende Gienstand findes Oplysninger, eller biographiske Noticer om Personer, i en Anmærkning.

Ved en uheldig, for silde opdaget Forseelse i Trykkeriet, have Siderne i Arket 11 faaet urigtig og gientagen Paginering. I Registeret (hvor disse Blade dog kun have givet saa Artikler) ere de gientagne Sidetal (151—160) udmærkede ved det tilfattede b.

Ålborg, Rigsraadet andrager paa (1631) at denne Stad maatte befæstes. S. 468.

Abrahamstrup, (Jægerspræst) istandsattes og meubleres (1623.) S. 131.

Adelens Bønder, deres Stattesfrihed. S. 340.

Adelens Forestilling imod Krigens Førfættelse (1627) og R. Raadets Svar derpaa. S. 285—287.

Adelsmænd, udsæde falske Recise- og Toldbeviser. S. 337.

Admiral, Rigens. S. 43, 239, 292, 295, 385, 386.

Ahlefeldt, Cai. S. 379. sælger sine Gødsfer i Hertugd. Slesvig, til Anlag af Christianspræst, for 164,000 Rdr. 469, 470.

Ahlefeldt, Jørgen. S. 362.*

Aikema, Joppius van, hollandsk Gesandt. S. 189.* 305. hans Mægling i den hamborgske Strid. 451.

Aikema, L. van, havde Christian IV. antaget til Resident i Holland (1627); men J. Vosbergen blev det. S. 301.

Albrecht Samuelson, Præst i Snesere, hans Sag med Palle Rosentrang. S. 195—97.

Anna, Dronning af England. S. 28, 67.

Anne Cathrine, Kongens Datter, skulde været sendt til Sverrige. (1629.) S. 313, 388. var lovet Fr. Ransgau. 343.

Anstruther, Robert, Jacob I. og Carl I. Gesandt til Danmark og i Tydskland.

S. 31, 56.* 73, 74, 77, 89, 90, 168, 159, b. 171, 181, 206, 207, 220, 221, 227, 407.

Antvorskov Slot. S. 62, 63. Herredag holdes der 1619, for Pestens Skyld. 65. Apothekersager, og Medicamenter. S. 69, 95, 319, 481.

Arbejdspenge (Gødtgiørelse til Jorddrotten i Stedet for Høveri) anseer R. Raadet som en stor Lyng for Kronens Bønder. S. 212.

Arteliemejere, paa Orlogsskibe. S. 332.

Armød blandt Bønder og Borgere i Danmark 1609. S. 8.

Arminianere, fordrerne fra Holland optages i Glücksstadt. S. 369.

Arnfeldt, Axel, Krigscommissair. S. 74. sendt til Holland (1630) S. 400,* 416, 417, 431.

Arniscus, Henning, Christian IV.s Livsøge. S. 76.* 80, 153, 319. (var tilfæde ved Dronning Sophias Død.) 175.

Arrebo, Anders. S. 208.* 209.

Aschersleben, Mauritz, til Jersstrup. S. 307.

August, Hertug af Lynceborg. S. 212.

Augusta, K. Frederik II. Datter. S. 1.* 76. Hendes Datter Hedvig ægter August, Pfalzgreve af Sulzbach.) 475. udsæder, tilligemed hendes Søster Hedvig en Revers til Christian IV. angaaende deres Forlods-Arv efter Moderen. 478, 479.

- Basnæs**, i Sjælland, opført af Axel Arnfeldt. S. 400.
- Basse**, Christoffer. S. 91.
- Baudissin**, W. H. Overste ved Rytteriet. S. 277. (udretter intet til Jyllands Forsvar, 1627.) 280.* arresteres efter R. Raadets Befaling, m. m. 280. 281.* om hans Forhør. 285. hans »Mummesnak« om Tonne Friis. 290.
- Beck**, Jakob, til Gladsfars. S. 111.
- Bededage**. S. 210. 399.
- Befæftninger i Danmark**: Christian IV. fremstiller deres Nødvendighed. (1629.) S. 364. 65. R. Raadet foreslaaer at undersøge om en Plads at bestaa ved Kolding Fjords Indløb. 364. Befæftninger i Jylland, foreslaaes af R. Raadet. 412. 13. 451. 468.
- Begravelser**, adelige, om deres forsegte Indskrænkning, og om Maaltider ved samme. S. 457.
- Behrend**, Alb. Valckeren, Kongens Jæger i Hamborg. S. 379.
- Berg**, Joh. Adam, blev Slotsforvalter paa Frederiksborg 1630. S. 88. (Udgav: »Beschreib. des Königl. Hauses Friedrichsburg.« Kbh. 1646. 4.)
- Bergsøll** og Bergmester, sendes til Norge. (1618.) S. 60.
- Berndt Geist**, (v. Hagen) S. 218. 219.
- Bethlehem Gabor**. S. 211. 213. 214. 225.
- Bille**, Anders (til Rosendal.) S. 57.
- Bille**, Marquard (til Hvidekilde.) S. 101.
- Blefing**, forsegte Biergværk i dette Land. S. 55. 60.
- Boll**, Styrring, Befalingsmand i Norge. S. 60.
- Boller**, Herregaard i Bierge H. i Jylland. S. 395.* kommer i Ellen Marsswins Eie (omtr. 1620.) 395. overdrages af hende til Kirstine Munk, tilligemed Rosenvold. (1630.) S. 395. 96.
- Boltzan**, et Slags Vimpel. S. 425.
- Borchardsen**, Joh. Lærer hos Frederik III., siden Biskop i Ribe. S. 360.*
- Bornemann**, J. U. Lic. og tydsk Cancellist. S. 389.
- Boshowen**, Marskalk de, S. 53. 51.
- Brahe**, Jørgen, sendt med C. Th. Scheffel til Carl I. i England. Jul. 1627. S. 304.
- Brandenburg**, Gesandtskab derafra 1617. S. 50.
- Breitenau** Slot, forsvares i 8 Dage mod Wallenstein. S. 272.
- Bremen**, Erkebispet, her vælges Hertug Frederik (III.) til Coadjutor. (1621.) S. 98. 122. 48.* 483. (jvf. Johan Frederik, Erkebiskop.)
- Breve** (fra Jæster, eller fra Enkedronningens Hof) foreslaaer R. Raadet at opbyrde. S. 337.
- Brochmand**, Jesper, Prof. Theol., Lærer hos den udv. Prinds Christian. S. 37. 52.
- Brock**, Geste. S. 151. b.
- Brudsfænge**, adelige. S. 457.
- Brunsvig**, S. 28.* Congress, som der holdtes 1626. S. 230. 232.
- Brunsvigske** Stridigheder. S. 28.
- Brændeviin**, Afgift derpaa, forhøiet. S. 138.
- Brændeviinsværk**, paa Kiøbenhavns Ladegaard. S. 137. 138.
- Buckingham**, Hering af, Brev fra ham til Christian IV. S. 171. 172.
- Buchwaldt**, Frid. von, S. 470.
- Buchwaldt**, Caspar, Amtmand i Segeberg. (1629.) S. 363. 466.
- Buchwaldt**, Wolf von, S. 309.
- Bure**, eller Bureus, Jon., (svensk Gesandt til Christian IV. 1627.) S. 263. Resident i Helsingør. 309. 310. 392.
- Bülow**, Adam, Stadmester. S. 38.* 58. 60. 66.
- Byg** bruges, af Mangel paa Havre, til Kongens Heste paa Frederiksborg. 276.
- Bæver**, (Bæver) Jørgen, Muurmester i Kongens Tjeneste. S. 401.
- Bogvad**, Johan, Tilsynsmand ved Frederiksborgs Slotsbygning. S. 87.* 90. 95.
- Bøndergaarde**, nogle tusinde (?) øde i Danmark 1609. S. 8.
- Børnekopper**, Frygt for Smitte. 38.
- Galmar** Stad og Slot, beleiret 1611. S. 25. 26. 27.
- Camargo**, Theod., Oberst og Ridsridder, Sendebud fra Tilly til Congressen i Wandeshof (1630.) S. 405. 421.

Camerarius, Ludv., Churfyrst Frederik V. Cantsler, siden svenskt Minister i Haag. S. 237.* 454. 455.

Carl I., Konge i England. S. 77. hans Brevverling med Christian IV. 78. Giftermaal. 220. sender Christian IV. Hielpetropper. 254. om Forbundet (i Haag 1625) imellem denne Konge og Christian IV. 374—376. vil sende sin Morbroder Krigsfibe til Hielp (1629.) 375. hans Forslag til et nyt Forbund med Danmark, for at beskytte Njersoen. 378.

Carl (IX.) Hertug af Sodermanland, Gustav Vasas 4de Søn, S. 3. 4.* hans Giftermaal. S. 3. Strid med Kong Sigismund. 4. Misforstaaelser med Danmark. 6. 11—16. 17. Christian IV.s Klagemaal over ham til R. Raadet. (1611.) 18—22. hans Ophold ved Calmar under Beleiringen, 1611. S. 25.*

Carl Philip, Gustav Adolfs Broder. S. 111.

Charissus, Jon., Secretair hos Christian IV. S. 2. sendt til England (1612. 1619.) 9.

Christensen, Mag. Christoffer, Skolemeester hos Christian IV. Døtre. S. 472.*

Christian IV. hans Reise til Nordcap, 1599. S. 2.* vil mægde imellem R. Sigismund i Sværr. og Hertug Carl (IX.) 4. vil have Krig med Rigsforstanderen i Sværr. Hertug Carl. 7. 8. 10—16. 21. hans første Reise til England 1606. 316. hans anden Reise til England 1614. S. 28.* Reise til Brunsvig 1615, for at mægde Fred imellem Hertugen og Staten. 28. Joretagerender for at inddigge Marssland. 45.* laaner sin Svoger Jacob I. Penge. 73. 74. hans første Yttringer om de tydske Uroligheder, og Betænkkeligheder ved at blande sig deri. 81. 82. 163. — indbyder endeel Fyrster i Nordtydskland m. fl. til Congressen i Segeberg. 89. det er ham høist magtpaafaaende at skaffe Hert. Frederik Erkebispestet Bremen. 99. tager sig af Churf. af Pfalz hos Keiseren. (1621.) S. 101. udvirker at Hert. Frederik (III.) bliver valgt i Stiftet Verden. 115. hans Reise

til Brunsvig (1623.) 160.* Mistillid og Mistanke til G. Adolph. 163. 365. 399. 402. hans Deeltagelse i de tydske Sager under 30 Aarskrigen begynder. (1624.) S. 161. vil udsone sin Søsterføn, Hertug Christian af Brunsvig med Keiseren. 180. drager til den nederfarsiske Kredsbad 1625, imed R. Raadets Joreskilling. 182—84. vælges til Kredsoborst. 188. hans Overtro. 190. 235. vil overlade Gustav Adolph sin hervede Armee, og trække sig ud af Deeltagelse i den tydske Krig. (Apr. 1625.) 192.* 223. hans Sindelag mod denne Konge. 192. 417. hans Jalud ved Hammeln. 207. 8.* hans Anordning, Hunsvæsen paa Elottene m. m. angaaende, da han drog i den tydske Krig. 215—18. Etanfømhed med Hensyn til Bonders Viarbeide. 218. Sammenkomst med Churfyrsten af Brandenburg i Zecklin. (1625.) S. 222. om hans Forhold til Hertug Georg af Lüneborg. 235.* hans Livsfarer: ved Hammeln. 207. ved Bleckede. 271.* ved Glückstadt. 405. Beretning til Raadet om Tilstanden i Hertugdømmene og Jylland, ved Retiraden 1627. 271. begierer Hielp af Gust. Adolph imed Keiseren. 276. opfordrer Enhver, som i Anledning af Jyllands Overfrommelse af Fienden vil klage over Kongen, at møde med fri Leide. 288. handler med den jydsk Adol om et Angreb paa Jylland, for at drive de Keiserlige ud. (Marts 1628.) 313. 14. vil ingen Vaabensstilstand have, medens der handles om Fred. 296. 317. undsætter Stralsund, og gjør et Angreb paa Pommern. 317. hans første Instruction og Erklæring angaaende Fredspunkterne. 318. vil have Bønder og Kiøbsborgere lettete for Besvær af Friagter. 329. hans anden Sammenkomst (i Wilsbek) med Gustav Adolph (1629.) 333.* 341.* hans Teg til Wiemar og Lybek. (Marts 1629.) 343. laante Hertug Frederik Ulrich af Br. Wolfenbüttel Penge. 346. hans Ophold paa Ellensborg og Taasinge i Mai 1629, og

- hans Landgang i Angeln. 347. 356. faaer et pludseligt Sygdomsanfald i Høsten. (1629.) 360. misfornøiet med Carl I. og hans Forbundschielt. 373. hans Erklæring over Punkterne til Grundtvold for Freden med Keiseren. 381. hans Ytring om en staaende Admiral. 386. hans begyndte og stigende Mistanke til Kirstine Munk, og hans Skilsmisse fra hende. 392. 93. vilde virke til at faae Mecklenborg restitueret til Hertugerne. 398. ytrer Krigslyst i A. 1630, for at forsvare sin Frihed over Østersøen. 399. 402. hans Foretagender imod Hamborg (1630. 1631) og Uenighed med denne Stad. 402. 403—408. hans Bemærkning over Gustav Adolfs »Superbia«, og vorende Uvillie mod denne Konge. 417. hans egne Befalinger om Angreb paa den hamburgske Flaade m. m. (1630.) 422—25. 428. fordrer et Forhold i Etade, angaaende de hamburgske Soldaters Skimandsanfald ved Glückstadt. 438. vil ikke lade sig imponere af en keiserlig Commission i den hamburgske Strid. 457. vilde ophæve Rigsraadets vota collectiva 462. 63. besvarer 11 af R. Raadet (1631) indstillede Punkter. 467. Misforstaaelser imellem Kongen og hans Søstre, i Anledning af Arven efter Moderen. 479. 480. Kongen afsiger med Alvor Englands Indblanding i den hamburgske Strid. 481. hans Erklæring til G. Adolph, angaaende Stiftet Bremen. 482. tilbyder underhaanden Hamborgerne Forlig, imod en Sum af 300,000 Rdr. 484.
- Christian IV.** Døttre med Christine Munk. S. 218. 19. (deres tydske Hofmesterinde.) 252. (øves i Epil og Sang.) To af dem sendes til Holland (1627.) 290. 345.* hentes tilbage. (1629.) S. 344. (jvf. S. 445. Anm. 8.) Elisabeth Augusta, sendt til Sverrig 1628, hentes tilbage. 351. hun faaer en skarp Naamindelse (1631) giennem K. Sehested. 482. Christiane og Hedvig, Tvillinger, gives 1629 Fru Ellen Marsvin til Dyrsting. 364.
- Døttrenes Hofmesterinde, Fru Anne Lyffe. 392. De faae (1631) Karen Sehested til Hofmesterinde. 471. deres Skolemester, Christoff. Christensen, 472.*
- Christian**, udvalgt Thronfølger. S. 34. 35. hans Lærere. 37. fyg af Mæstlinger. (1616.) 39. Sygdom paa Antverp. (1617.) 48. 52. 62. Kongen bestemmer, hvilke Hiorte han maa styde i Dyrehaven. (1619.) 65. en Hund foræres ham. 79. hans Sygdom. (1620.) 79. 80. — 103. 215. 217. foreslaaer Regjeringen i Kongens Graværelse i Tydskl. 215. 244. 252. 253. skal ikke befatte sig med Bestallinger, eller med at bortforlegne Bøndergaarde. 253. 54. Forhold til Fru Anne Lyffe. 256. Retirade fra Hertugdømmerne til Thye. (1627.) 269. 280. Strid med Rhingreven. 301. overdrages Malmøhuus Lehn. (1628.) S. 329. er tilstede ved et Raadhugsgilde i Malmø, hvor et Drab forefalder. 367.
- Christian**, Hertug af Brunsvig, (Biskop eller Administrator af Halberstadt) Christian IV. Søster søn. S. 36. 37. 123. 145.* 146. 149. 150.* 160. 180. (angaaende hans Udsoning med Keiseren.) 231.
- Christian**, Hertug af Lüneborg. S. 64. 146. 231.
- Christianspriis**: om denne Fæstnings begyndte Anlæg. S. 464. om Riobet af Cai v. Ahlefeldts 4 Gørser, i Anledning af Fæstningens Anlæg. 469. 470. den forsvares tappert 1643 af Axel Urop. 465. dens Anlæg behager ikke Hertugen af Gottorp. 474. Anledning til dens Navn. 474.
- Christianstad** i Staane. S. 156. dens Anlæg og Befæstning. 306. Kirkens Bygning. (1618—29.) S. 306. 307. dens dobbelte Indvielse. 307. Taarnet, endnu ikke fuldført 1649. S. 307.
- Clapmüße**, eller (Clappenmüß) en hamburgsk Admiral. (1630.) S. 424. 426.
- Conthor, et Skib, Skrin. S. 443.
- Courmevin** (des Hayes de) fransk Gesandt. S. 344.
- Curland**, Gesandtskab derfra, (1616.) S. 43. 8.

Daa, Claus, til Ravnstrup. S. 107.^{*} 225. 238.^{*} 239. 257. 281. 285. 295. bliver Rigsadmiral. (1630.) 429. (jvf. S. 295.) anfører Flaaden imod Hamborgerne paa Elben, (1630.) S. 422—432. hans Uerfarenhed i Søvæsen. 427. Christian IV. forundrer sig over den ham paaKOMNE store Aliteration, og giver ham en alvorlig Paamindelse. 432. hans Erklæring ang. Kronborg Slot. 453. han paaLægges at virke til Opførelsen af Boderne til Søseflot. 466.

Daa, Elisabeth. S. 238.

Daa, Oluf, til Holmegaard, S. 238.

Dalum Kloster. S. 91.

Dannevirke at befæste, det bedste mueligt, foreslaaer R. Raadet (1629.) S. 364.

Danske Krigsfolk, ikke saa mange, som et complet Compagnie, findes i Armeen. (1627.) S. 297.

Danskig, S. 156. b. fergievses Fredscongres (1630.) S. 383. 84. 417.

Due, Manderup: kommer til Ulykke, at dræbe en Trompeter i Malmø. S. 367.^{*} afsløveret af Biskoppen i Odense. 367.

Durell, Magnus, hans Relationer om Danmark til det svenske Hof. S. 337.^{*}

Egen, Alb. v., hamborgsk Borgermeester, retirerer i Land fra Flaaden paa Elben. S. 427. hans Forsvarsfrist. 427.

Elbfeiladsen, og flere Steder og Grunde i Floden, som nævnes. S. 426. 427. 433.

Elbtold ved Glückstad, dertil søger Christian IV. Keiserens Berigning. S. 369. 370. den bliver Anledning til langvarig Strid med Hamborg. 403. 404. flg. Kongen vil handle derom med de tydske Churfyrster. 439.

Elisabeth, Hertuginde af Brunsvig, R. Christian IV. Søster: til hende skrives han paa Tydskt. S. 27.^{*} 230. 262.

Elisabeth Augusta, Kongens Datter. 352.^{*} 482.

Ellensborg i Jyen. S. 317. 356.

Emdrup Sø, Vandledningen herfra, anlagt under Christian IV. S. 116.

Engelbrecht, Joh., Myntmeester. S. 140.

Falke, erhobst Kong Jacob I. næsten aarlig fra Danmark. S. 86. 104. Falkesanger, („Juglesanger“) som var i Kongens Tjeneste, og kommen fra Tydskland. S. 216.

Fanger, som skulle arbejde ved Frederiksborg, slutes i Kiæder om Natten. S. 85. glemmes i Taarnet. 216.

Fegreus, svensk Resident. S. 353. 393.

Femern, restitueres til Gottorp. S. 386.

Ferdinand II., romersk Keiser, sender et Gesandtskab til Danmark (1620) S. 69. — S. 180. 181. fordrer at Christian IV. skal nedlægge Beskillingen som Kredseoberst. 198. Brev til ham fra Christian IV. (om Herting Joachim af Ploen.) 147. (om Psaftsgreven.) 214. om hans første Fredsforslag til Christian IV. S. 335.

Finde, C., Kongens Kleinsmed. S. 459.^{*}

Flaaden vedkommende: Skibe, som skulle udrustes. S. 70. 88. 134. 402. (1632.)

Flakkebek i Halland, Grandsnemoder, som der holstes. S. 4. 13. 18.

Flensborg, Krudmølle. S. 191.

Fodfolk, fremmede: 7000 Mand, bevilges af R. Raadet (1628) og hverves. S. 324.

Förordninger, kongelige, overholdes ikke, hvorover Christ. IV. klager. S. 130. 457.

Frankeige, Underhandlinger med denne Magt. (1622. 23.) S. 120. 121. 127. fransk Gesandtskab til Danmark (1624. 1625.) S. 182. tilskynder Christian IV. til Krig med Keiseren. 319.

Frederik, (III.) Kongens Son. S. 41. bliver Coadjutor i Bremen (December 1621.) S. 98. ligeledes i Verden. 115. hans Reise til Verden, (1623.) 131. 132. vil nødig bruge Medicin. (1628.) 319. skal øve Bøsseskytterne, med Th. Rull. (1629.) 332.

Frederik III., Hertug af Holsten-Gottorp, S. 41. 46.^{*} vilde komme Hamborgerne til Hielp mod Lüneborg. 70. foreskilder Kongen Hertugdømmernes Jare ved de tydske Uroligheder. (1622.) S. 119. 120. indbydes af Christian IV. til Kredsdagen i den nederfarieste Kreds. (1625.) 181. 248. 265. (han vilde være neutral i den tydske Krig.) Christian IV.

- tillægger ham en aabenbar fiendsk Hand-
semaade. 272. vil begynde Underhand-
linger med Wallenstein. 312. Brev til
ham om Jr. von der Landen. 363.
vilde have sluttet en Neutralitetscon-
trat for Hertugdømmerne (1630) med
Keiseren og Gustav Adolph. 437. med-
deles Svar paa adskillige Andragen-
der og Besvælinger. 440.
- Frederik**, Churfyrste af Pfalz (g. med
Christian IV. Esfærdatter, Elisabeth
af England.) S. 64.* (nævnes af Chri-
stian IV. „Renge af Behmen.“ 81).
kommer til Congressen i Segeberg
1621. S. 89. Yttring om hans Person
af Christian IV. 90. Rengen sender
et Gesandtskab til Keiseren (1621) for
at anbefale hans Restitution. 101; og vil
mægle Fred imellem Keiseren og Churf.
Frederik. (1624.) S. 169. (1625.) S.
211. Brev til Churfyrsten. 207.
- Frederik Ulrik**, Hertug af Brunsvig,
Christian IV. Esfærdson. S. 28. 70.
193. 212.* 229.*
- Frederiksborg** (Slot:) S. 40. Badstuen
og Vandværket til samme. 88. Al-
teret i Kirken. 97. Mynten paa Slot-
tet. 119. 140. Cancellierne 141.
Maurarbejde ved Slottet. (1630.) S.
401. Lyshuset, „Spærepænge“ tal-
det 401.* Haandværksfælle og andre
Besættede paa Slottet. 216. „Taarn-
giemmeren“ (Taarnvægter), affas-
fæs. 216. Anordning om Arbejder og
Indretninger paa Slottet. 460. Sale
og Værelser paa Slottet nævnes.
461. 62. („Ridderstuen“ jvf. Ad.
Bergs Beskr. 3. 3. Vinterstuen.
ff. 3. 4.)
- Frederiksborg Ladegaard**. S. 75. 95. 96.
215. Blegghus paa Næstved Mark.
216. Strødamms Mose. 88. Strø-
damms Eng ved Ladegaarden. 275.
- Frederiksborg Lehn**, en ny Wei der an-
lagt. S. 422.
- Frederiksborg Skole**, dens Anlæg og
Bygning. S. 460.*
- Fredsunderhandlinger med Wallenstein og
Keiseren 1628. S. 312. Keiserens første
Fredsforslag. 335. i Lybek 1629: S.
- 313.* 346. (Tillæg.) Kongens In-
structioner i den Anledning. 343. 44.
Rigsraadet's Forestillinger angaaende
Freden. 317. 348—51. Kongens Er-
klæring over de ham tilfillede Hoved-
punkter for Freden. 381. 82. om Fre-
dens Slutning. 351. 352. — Om Freds-
underhandlinger imellem Keiseren og
Gustav Adolph, (1629.) Christian
IV. Betænkning over samme. 381. (jvf.
352—84.)
- Friis**, Chr. til Borreby, Christian IV.
Cantzler. S. 16.* 41. 56.
- Friis**, Christen, til Kragerup, (Søn af
Jørgen Friis til Kastrup) Hofmester hos
den udr. Prinds Christian. S. 33.* Kon-
gens Cantzler (1616.) S. 34. 35. 36.
37. 38. 39. 40. 41. 151. b. 276. Gesandt
til Everrige.) Brev til El. Daa. 288.
sendes med Tage Thott til Everrige. 297.
- Friis**, Jasper, til Orbeckunde. S. 247.*
248. 255.
- Friis**, Tonne, S. 280. 284. 290.* 295.
- Friiville**, Jacob, Christian IV. Agent i
Paris, (1626) et ham paalagt Hverv
ved det franske Hof. S. 325.
- Fuchs**, Overste, bliver General over In-
fanteriet i den tydske Krig. S. 219.
225. hans Død. 271.
- Fyrretommer**, kjøbes i Mark Branden-
berg. S. 379.
- Fæstninger**, deres Besætninger (1624.)
S. 154. 155. b. 156. 164. 165.
- Fæstningsanlæg og Stæders Befæst-
ning i Danmark**. S. 242—44. 410. i
Jylland og Slesvig. 399. 412. 413.
454. 463—65. (angaaende Anlæg af
Christianspræst.)
- Førstefædelseshet** i Hertugdømmerne,
indført 1616. S. 46. 47.
- Garnett**, eller Garnette, et Slags
Hovedtøj. S. 476.
- Generalstaterne**, søge Laan i Dan-
mark. (1623.) S. 126. o. flg. tilbyde
Krigsfælle til at besætte Kronberg og
Helsingberg, m. m. 304. sende en
langvarig Ambassade (1627—28) til
Preussens, Gustav Adolph i Polen og
til Christian IV. S. 301. 305. ville

- sende Christian IV. Orlogsske og Trep-
per til Hielp. 305. understøtte Kongen
med Subsidier (1627, 28, 29.) S. 305.
tilbyde Magling i Christian IV. Strid
med Hambergerne. 449. 450. 51. 52.
hollandsk Ambassade i den Anledning
til Danmark. 452. (1631.) tilstaae
Gustav Adolph Subsidier. 455.
- Georg**, Hertug af Brunsvig-Lüneberg,
S. 198. hans Affald og Overgang til
det keiserlige Parti. 231.* 233.* Brev
til ham fra Christian IV. S. 233. 31.
fegter mod Kongen. 271.
- Georg Frederik**, Markgreve af Baden
Durlach, en tapper og ducelig Felt-
herre. S. 310.*
- Georg Wilhelm**, Churfyrste af Bran-
denburg. S. 200.* (Sammenkomst med
Christian IV.) 222. Brev til ham. 224.
- Giedde**, Dne. S. 53. 54.
- Gjeld**, Rigets og Kongens. (1624.)
S. 175. 176.
- Glücksstadt**, Byens Anlæg og Befæst-
ning. S. 71. 369.* Elbtold ved Glück-
stadt, søger Kongen at opnaae ved Wal-
lenstein 368. 69. Privilegier til Frem-
mede, som der vilde nedsette sig. 380.
Kongens Plan med Byens og Fæstnin-
gens Anlæg. 403. Havnens Befæstning
og Beskyttelse ved et Blothuns. 405.
blokeres af Hambergerne. 406. 421.
- Grovgørn**, tyrkisk, et Slags Sikketoi.
S. 39.
- Grubbe**, Eigvart, til Hofdal. S. 148.
- Grændsemøder** imellem Danmark og
Sverrige, ved Glattebek (1601. 1603.)
S. 4. i Knærod. (1621.) 51. b.—67. b.
i Ulfsebek (imellem Kongerne.) 333. 334.
- Gronland**, første Reiser derhen, 1605.
1606, 1607. S. 26. Hvalfangsten der.
31. 76. (Strat Davis.)
- Guldfiaeder**, som i Holland uddeles til
danske Gesandter. S. 452.
- Gustav Adolph**, Konge i Sverrige, S. 27.
30. 49. 75. hans Angreb paa Polen og Be-
leiring af Riga (1621.) 103. 104. 108.*
111. 157. kommer selv til Grændsemødet
(i Knærod) 1624. S. 51. b. hans Krigs-
plan, meddeelt Christian IV. (1625.)
S. 193. Denne foreslaaer, at han
(1625) skulde, i Føreløp med Bran-
denburg, opstille en Armee i Tydskland.
222. 23. 224. — foreslaaer Christian IV.
et Defensiv-Forbund imod de catholske
Stater. 263. opfordres atter (1627)
til at komme den nederfarske Kreds
til Hielp, og tilbydes Armeen i Sle-
sien. 163. hans rentlige Skrivelse til
Christian IV., (1627) hvorfor Kongen
»brederligen« takker, og sender i den
Anledning en Ambassade til Sverrige.
291. — sender i Aaret 1627 to Gange
Gesandter (Jen. Bure og C. L. Rasch)
til Danmark. 301. Instruction for Ge-
sandskabet, der 1627 sendes til ham.
297. slutter en Forvarstractat (1628)
med Christian IV. S. 302. hans Be-
retning om Mødet med Christian IV.
1629 i Ulfsebek. 334. hans Gesandter
beretnes fra Congressen i Lybek. 382.
hans Meddelelser til Christian IV. og
Brevverling med denne om Fredsun-
derhandlinger med Keiseren. (1629.)
S. 382.—84. Christian IV. Mening om
hans Planer i Næ seer. 398. 9. de
danske Rigsraad har her Frygt for hans
Magt, ved Siden af Danmarks Ufmagt.
412. vil ikke modtage en engelsk Ge-
sandskabs Creditiv, og tillægges Hvermod
af Christian IV. 417. hans Paalæg af
Told i Næ seer. 417.
- Günther**, Anton, Hertug af Oldenburg.
S. 150. 180.
- Günther**, Frederich, Christian IV. tydske
Cantzler, eller Secretair, sendes til Va-
derborn. (1625.) S. 122. — S. 154. 224.
Instruction for ham paa en Sending
til Holland. (1627.) S. 313. — var i
Holland i Feraaret 1628. S. 305. sendt
i et hemmeligt Breve til Wallenstein.
(1629.) 368—70. — sendes til Høsten
for at overlægge med H. Rantzau angaa-
ende Elbtolden. (s. Ulrich, Hertug.)
419. faaer to Guldfiaeder i Holland.
(1631. 32.) S. 152. sendes til Ham-
burg (Marts 1631?) for at udførte
Stemningen hos det herskende Parti.
483.
- Gyldenlove**, Christian Ulrik, og Hans
Ulrik. S. 119. 361.*

Gyldenstjerne, Knud. S. 253.

Gyldenstjerne, Nogens. S. 165.

Gaandklapper. S. 132. Gaand-
strømper (Manchetter.) S. 80.

Halberstadt Stift, om dets Afstaaelse
til en af Christian IV. Sønner. S. 150.

Halvbaand, med Rubiner, sendt til
Christian IV. fra Carl I. til Pant for
Eufstier. S. 251, 372.* (jvf. endnu
S. 483.)

Hamborg: Strid med Hertugen af
Lüneborg. S. 61, 70. Forening om
Hylningen, (1621) og Foræringer til
Kongen. 100. havde Løttelse i Dre-
sunds Told fra 1603. S. 403. Strid
med Christian IV. angaaende Told ved
Glücksbælt; Tjendtligheder paa Elben.
402, 403—8. protesterer imod Paastand
paa Hylning. 404. Hamborgerne kunne
ikke taale Glücksbælt som Havn og Tæst-
ning. 407. „Furor Hamburgensium“
sagtes. 417. Kongens eget Ukast
til en Deduction og Klagepunkter mod
Hamborgerne. 417, 418. Kanonade
imellem de hamborgske og danske Skibe
paa Elben. (Sept. 1600.) S. 426, 27.
d. flg. Hamborgernes Privilegium paa
Elben, hvorledes det forklæres af Chri-
stian IV. S. 449. om Keiserens Op-
hævelse deraf. 458. De ville ikke give
Kongen Majestætstitel. S. 458. en kei-
serlig Commission (1631) skal mægle i
Striden. 483. Christian IV. tilbyder dem
underhaanden Forlig. 483, 81.

Hamp, vil Kongen have Vonderne paa-
lagt at faae. S. 337.

Hans, den yngre, Hertug af Sænder-
borg. S. 46.

Hans Albrecht, Hertug af Mecklenborg.
S. 228.*

Hansestæderne ville indgaae Forbund
med Danmark. (1623.) S. 127.

Hedvig, Enke-Churfyrstinde af Særen,
Christian IV. Søster. S. 476. kommer
til Nykøbing efter Moderens Død. 476.
(jvf. 478—80.)

Henrik Julius, Hertug af Sænenborg,
sendes af Keiseren til Christian IV. S. 69.

Herremand, om dette Ords Brug
og Bemærkelse. S. 36.*

Hesie, Kongens, maa forres med Byg,
i Mangel af Havre. S. 137.

Hillerød, en Kirke bygges i Byen (1621.)
S. 87. Christian IV. stifter her en lærd
Skole. (1630.) 460.* (Anm.)

Høj-Anordning; S. 67. (angaaende Prind-
sernes Taffel.)

Højholdningen, forelægges for en Tid til
Kronberg. (Decbr. 1628.) S. 329, 30.

Hofmesterinde, en tydsk, hos Kon-
gens Døtre; (1623) afskediget (1625.)
S. 136, 218, 219. Fru Anne Lyffe bliver
Hofmesterinde. (1629.) S. 392. Ligele-
des Karen Schesied. (1631.) S. 471.

Holberg, Ludvig, havde originale Breve
af Christian IV. S. 422, 429.

Holk, Henrik, til Skidskrup, Oberst, m.
m. S. 339.* 434.

Hollandernes Krigsskibe, i Frederik II. Tid
udelukkede af Hærsoen. S. 412.

Holmens Folk, pleie at luge og ar-
bejde i Kongens Kjøkkenhave. S. 242.

Hoveri paa Kongesøerne. S. 242.

Hvalfangst, under Grønland: Dan-
marks Eneret til samme. S. 31. under
Norge, at tilsiende Englænderne mod
aarlige Tribut. 32.

Hvitfeldt, Hr. dadler med Diarshet Krigs-
væsenet i Danmark. (1599.) S. 272.

Høeg, Dve til Tordbol, (i Thye) Rente-
mester. S. 251.* 252, 264.

Hønsøvnne, og Kyllingers konstige Ud-
rugning (paa Frederiksberg Ladegaard.)
S. 390, 418, 462.

Inddigning af Marssland i Hertug-
dommet Slesvig. S. 45.*

Isabella Clara, Infantinde, og Stat-
holderinde i de spanske Nederlande. S.
225. Gesandter fra hende til Christian
IV. (1625, 1626.) 226. Et Brev, hende
angaaende. 324.

Jælske Compagnie. S. 88.

Jacob I. sender en af sine Secretairer
(1610) til Danmark. S. 16, 17. be-
søges af Christian IV. 28. foreslaaer
et Forbund med Danmark (1615.) S.
31.* vil ikke indlade sig nærmere med

- Everrige**, 56. hans Pengelaan af Christian IV. 73.* 74. Et Brev fra ham til Cantl. Chr. Friis. 73. faaer Kronhiorte, Daadyr og Falke fra Danmark. 86. — 150. Rigsraadet vil (1625) tilstaae ham Subsidier, hellere end Hielpetropper. 184.
- Jacobsen**, P. B. Oplysning om Abdens Benders Stattefrihed. S. 340.
- Jacobæus**, Matth., Dr. Med., Livslege hos Chr. IV. S. 77.*
- Jensen**, Christen, Hofpræst hos Christian IV. S. 418.
- Jersin**, J. D., (død som Biskop i Ribe 1634.) S. 118.* Sagnet om hans Syn i Sorø Kirke, m. m. 361.* bliver Biskop. (1629.) 361.
- Jesuitter** i Danmark. S. 135.* 149. 150.
- Joachim Ernst**, Hertug af Holsten (Ploen.) S. 147.
- Johan Adolph**, Hertug af Gottorp. S. 39. 41.
- Johan Casimir**, Pfalzgreve af Zweibrück (Gustav Adolfs Svoger.) S. 54. 55.
- Johan Ernst**, Hertug af Weimar, Brev til ham. S. 225. 238.
- Johan Frederik**, Hertug af Gottorp, Erkebiskop af Bremen og Biskop af Lybek. S. 69. 98.* 145.
- Johan Georg**, af Brandenburg (Anspach) og Jägerndorff. S. 90. 102.*
- Johan Georg I.**, Kurfyrste af Saxe (fra 1611—1656.) S. 146. 262. om hans Fredsmæglinger, 1626. S. 232.
- Juel**, Jens, til Riedgaard, Statholder i Norge, vil Kongen have til Rigs-Admiral, hvorfor han undskylder sig. S. 385.*
- Juel**, Iver. S. 269. 289.
- Jørgensen**, Niels, den udvalgte Prinds Christians Skolemeister. S. 36. 37.*
- Kaas**, Mogens, til Støvringgaard. S. 153.
- ***Kammerskrædder**, Kongens, boende i Kollsfolle, hvor han hugger i Stoven. S. 84.
- Karreboesser**. (Jestkanoner.) S. 191.
- Kippinge Kirke** og hellige Kilde. S. 445.
- Kirstine Munk**: S. 69. (1619.) S. 290. (1627.) 330. (hun sælger Guds til Abelsmand.) Jomfruer i hendes Tjeneste. 331. 345. Breve til hende fra Christian IV. 342. 364. hendes yngste Datter (f. 1629.) S. 368. Daab og Barselgilde. 368.* 393. hendes Etiksmisse fra Christian IV. og sidste Afreise fra Frederiksborg. (15. Decbr. 1629.) S. 369. 392. 393. faaer Boller og Rosenvold. (1630.) 395. 96. et Brev til hende efter Etiksmissen, med Besvælinger. 442—47. hun reiser til Dronning Sophia i Nykiøbing. 445. hendes Besøg ved Kippinge Kilde. 445. om en af hende aflagt Bekendelse (1630.) S. 447. »Pøster, som gaar imellem hende og Rhingreven.« 448.
- Kiøbenhavn**: Bysoged, og Jistal i Staden (1626.) S. 72. Nye Steenbøder i »Kødmager« Gaden. 87. »Boder paa Mynten«, som skulle tættes. 217. Kiøbenhavns Ladegaard. 118. 133. 217. Andreming og Udvildelse af Meieriet. 132. Bandyærket ved Ladegaarden. 133. 34. der skaldes 500 Koer og Drer. 138. Børsen. 143. 217. Silkeværerier. 129. Silkeoderne. 255. Tolddøden. 387. Statsholderens Instruction. 386. Alle, som til Hest, til Vogns eller til Fods kom ind ad Portene, skulde optegnes. 387. Kiøkkenskriver, hans Embede og Løn. S. 90. 112.
- Klenodier**, som Kongen forærer sine Sonner. S. 33. 34. Klenodier pantsattes af Kongen, for at hverve et Par Regimenter. 322.
- Klædecompagniet** i Kiøbenhavn. 118. 129. Klæder og Klædebragt vedkomment. S. 65. 68. 80. (Printsernes.) 104. 105. 117. 132. 138. (Kongens.) 140. 142. (Børnens Sørgebragt.) 476.
- Knærod**, Grændsemøde. (1621.) S. 151. b. flg.
- Kornhandel** og Udsælf af Korn. S. 236.
- Krabbe**, Erik, sendt til Stockholm. (1629.) S. 358.
- Krabbe**, Gregers, til Tostelund. S. 209.
- Krabbe**, Niels. S. 468. 480.

- Krag**, Niels, til Trudsholm. S. 359.*
- Krigen i Tydskland**: første Rusninger i den nederstare Kreds. (1621.) S. 92. 93. 94. (1625—27.) Forberedelser og Hvervinger. 185. 189. 192. Christian IV. indbyder Gustav Adolff (ved Chr. Th. Sehested) til Deeltagelse deri. 192. Krigens Begyndelse (1625) og Fremgang. 201—206. Kongens Deeltagelse i Krigen: 220—24. 229. 232. 240. 41. om Ryttere fra Lehnene i Danmark, som skulle hentes til Tydskland. 237.
- Krigssolk**, overføres fra Siælland og Skaane til Fyen, imod Vinteren. (1628.) S. 326. 27.
- Krigsskat af 10 Tønder Guld**, udstreuet i Anledning af Krigen med Keiseren. S. 347. 468.
- Krigsstibe** udrustes. S. 88. 424. 382.
- Kronborg**, Fru Anne Lykkes Arrest paa Slottet. S. 264. 265. Høsholdningen forlægges derhen. (Decbr. 1628.) S. 331. 392. Slottet tager stor Skade ved Jdebrand. (1629.) S. 410. Om dets Restauration efter Branden. 410. 453.
- Kronestillinger**, eenlige. S. 84.
- Kruckow**, Christenke, Arldsatter, henværet 1621. S. 96. 97.*
- Kruse**, Enevold, Oberst i den tydske Krig. S. 465.
- Kruse**, Gabriel. S. 101. 255. 270.
- Krutmølle** bygges (1621.) S. 97. ved Glensborg, anlagt 1599. S. 191.*
- Landen**, Egidius v. der, hertugelig gotterpisk Geheimeraad og Amtmand. S. 47. 70. 98. 99. 256. 262.* 363.*
- Landets ferarmede Tilstand**. (1604.) S. 8. (1630.) S. 409.
- Landevei** fra Kiøbenhavn til Roskilde og Kiøge: Slagbom for Broen „ved det nye Bertshuus.“ S. 97.
- Landkiøb**, „som Kiøbmand drive paa Landsbyerne“, vil Rigsraadet (1631) have forbudet. S. 467.
- Landmilits** og Udskrivning af Seldater. S. 214. 216. Landmilits i Jylland, til Fæst og til Fæds. S. 467.
- Landsting**, om Stærninger til denne Ret. S. 468.
- Lange**, Gunde (havde Tønsberg Lehn.) S. 155. 273.
- Lapland**, om Hertug Carls (Carl IX.) Indgreb her. S. 13.
- Lassen**, G. J., Bidrag til Frederiksborg Slots Bygningshistorie. S. 40.
- Lauborg**, der holdes 1625 en nederstare Kredsdag. S. 183. 185—88. Foreningen, som der indgaaes, og Deeltagerne i samme. S. 188.*
- Lebzeltther**, tydsk Secretair hos Kongen. S. 437.
- Lehn**, Kronens i Danmark, om deres Salg. R. 470. 471.
- Lehnsmænd**, som staae tilbage med deres Afgift. S. 155. uforfærlig Omgang med Kronens Skove. 158.
- Leonore Christine**, Christian IV. Datter, sendes til Kongens Søsterdatter, Grevinde Sophie Hedevig, i Holland. S. 345. (jef. S. 445. Anm. 8.)
- Levin Marstall**. S. 103. 322. 343.
- Lichtenberg**, en tydsk Ritmester, bliver (1629) Hofmester hos Christian IV. Born. S. 353. 354.
- Liggvagt**, over afstode Adelige: Drif og Gjylteri. som derved fandt Sted. S. 457.
- Lindenou**, Gorste, Admiral. S. 26. 27.
- Lindenou**, Hans (til Drøslø Kloster.) S. 29.* 257. 259.
- Lippe**, Christoffer v. der, Dronning Sophias Cantstøler. S. 478. 479.
- Lohhausen**, Krigsraad og Commissarius. S. 222. 225. 249.
- Lunge**, Jørgen, R. Marst. S. 44. 46. 295.
- Lybek** og Lybækkerne. S. 269. 270. 295.
- Lykke**, Anne, Enke efter Cai Ranghan, hendes Arrestering og Forfølgelse. S. 256.* 258. 259. 260. 264. 265. Kongen vil have hendes Sag afgjort ved tydske Universiteters „Affked.“ (Kendelse.) 289. frigives. 294. Schlegel har taget feil af hendes Person. 392.
- Lykke**, Anne (Datter af Er. Lykke, og gift med Hr. Quisow), Hofmesterinde hos Kongens Døtre (1629.) S. 392.* 394. 446. 471.
- Lykke**, Anne, (Datter af N. Lykke og Karen Gysdenstjerne.) S. 392. 471.

Lyffe, Jalk (til Bollerup og Børsnæs.)
Lehnsmænd i Christianopol. S. 50, 191, 362.

Løve og Hest, støbte af Metal. (1618.)
S. 61.

Madsen, Morten, Hofprædikanth, siden
Biskop i Aarhus. S. 306.* 395.*

Madskat, almindelig, udstreven 1610.
S. 10. tre Gange udstreven i eet Aar.
(1628.) S. 321. Madskat i Riød
allene, dens Størrelse. 336. En dob-
belst Madskat i eet Aar (1630) er-
klærer Raadet sig imod. 457. Ligele-
des imod en ny Madskat i 1631. S. 457.

Malmö, en for Catholicisme mistænkt
Borger arresteres (1623.) S. 148. har
Rettighed, siden 1536, til selv at vælge
Byens Sognepræst. 209. Malmö
Raadhush. 367.

Malmohuus Lehn, overdrages den ud-
valgte Prinds Christian (V.) S. 329.

Manddrab ved et Gilde. S. 367.*

Mansfeldt, Ernst, Greve af, S. 105,
106, 120, 121, 123.* 124, 135, 137,
144, 146, 178.

Marst, Rigen's, hans Valg ved Vota af
Raadet. S. 42. (Jorgen Lunge. 44.)

Marssvin, Ellen. S. 330, 356, 364,
368, 393.

Meden, Mart. von der, tydsk Publicist.
S. 61.* 69, 87, 417.

Medicin, foreskrives Prindserne (Fre-
derik og Ulrik) som disse nokigen ville
bruge. S. 319.

Mecklenborg: om dets Restitution til de
levtlige Fyrster. S. 398. Hertugen havde
Christian IV. bevilget en aarlig Pension
af 2000 Rdr. 419.

Merkel, Hans, v. Schmalkalden,
Slotsfoged paa Kiøbenhavn's Slot. S.
135.

Middelfart, Mads Jensen, Biskop i
Skaane, intvier anden Gang i Chri-
stianstad Kirke. (1628.) S. 306, 307.

Miehlaff, J. Krigscommissair ved de
kongelige Trepper i Schlesien. (1628.)
S. 389.* fængslet i Danmark. 389, 90.

Monro, Stett General og Anfører for
et Hielpcorps. S. 310.

Morgan, Carl, Anfører for de engelske
Hielpetrepper. (1627.) S. 251, 336,
353, 356. (Foræring til ham af Kon-
gen.) 357. Christian IV. Uilfredshed
med ham i nogle Dele. 371.

Munk, Anne, gift med Mogens Ulselet:
sit Hunsarrest paa Selsøe, og blev
»sluppet løs.» S. 139.

Munk, Ebbe, til Hiellebro. S. 63.*

Musik, Instrumentister og Sangere. S.
252. Musikanter ved et Gilde. 367.

Myntmestere under Christian IV., og
Myntning 1621, 22, 23. S. 110, 141.

Myntværkenet og Mynten i Danmark.
(1621.) S. 81. Mynten paa Frede-
riksborg. 140. Myntning af Penge
havde Christian IV. bevilget Kiøben-
havns Bergere. S. 366.

Nedersaxiske Kred's, og Fyrsterne i sam-
me. S. 81, 89. Hielp og Undsætning
fra Danmark med 300 Heste leveres
Kretsen. (1623.) 129, 148.

Neustadt i Holsten, besættes af Chri-
stian IV., imod Hertugen af Gottorps
Billie. S. 436, 437.

Nordland og Lapland: Grændsestrid og
Højhedsstrid med den svenske Hertug Carl
(Carl IX.) angaaende disse Landdele.
S. 13, 14.

Norge, Christian IV. første Reise derhen.
(1599.) S. 3. norske Undersaatter. 23.
Forsvarsvæsen. (1621.) S. 152, b.

Null, Thom., lieflandsk Adelsmand. S. 91,
148. overdrages at lade giøre »Karre-
boiser» og Krud. 191. ligeledes at øve
Bøsseskytterne, tilligemed Hertugerne
Frederik og Ulrik. S. 332.

Nyborg, David, Bygmester, bygger Chri-
stianstad Kirke. S. 306.

Nykiøbing Slot. S. 178.

Obeland, Hans, antages af Christian
IV. til Landsdommer i Siølland. S.
290.

Osindist Handelscompagnie i Danmark.
S. 53.* 59, 110, 165.

Ostekar af Marmorsteen. S. 133.

Overberg, (ell. Oberberg) Hans, Dren-
ning Sophies Rentemester. S. 477.

Oversømmelse i Volland med Storm. (1625.) S. 182.

Overtro og Varsler. S. 190.

Dynhausen, Maur. Herm., en tydsk Adelsmand i Christian IV. Tjeneste. S. 319. sendes til Wallenstein. 396. 397. 409. sendt til Tilly i Skide. (1630.) S. 405. til Tydskland. 415.

Paderborn, hemmelige Sendebud derhen fra Christian IV. S. 228.

Paingt, Peter Theod., Dr. Med. S. 95.* 252.* 481.

Peng, Chr., Greve, Gouverneur i Glückstadt. S. 414. 418.* om Regle, som ville sætte ondt imellem ham og Broren Sophie Elisabeth. 482.

Pest i Danmark. (1619.) S. 63. 65. (Anm.) i Stockholm, og Rosted. (1624.) S. 177.

Peter Italianer, (maaskee en Gibspousferer), havde Bolig paa Kiøbenhavn's Stet. S. 217.

Philip Sigismund, Hertug af Brunsvig, Biskop af Verden: hans Forhold til Christian IV. S. 115.* hans Død. (1623.) 131.

Piberbænk, Forhøining, Gallerie i en Sal, til Musikanterne. S. 367.

Polen, Gesandtskab derfra. (1617.) S. 51.

Pestvogne (Reisevogne.) S. 216.

Povist, Otto. 277.

Povist, Sigfrid. S. 179. 213.

Pros Knudsen, Kongens Agent i Sverige. (1629.) S. 350.

Pros Mundt, Capitain. S. 266.

Prædikener, latinske, over Jader Vor, tilsiges Professorene at holde paa Stettet for Christian IV. S. 395.

Dvæg, sendes fra Høsten og Nordfrisland til Frederiksborg. S. 124. 183. Dvægfeld i Rendsborg. (1630.) S. 135. 438. 441.

Namel, Henrik, den ældre og den yngre. S. 250.* (jvf. 486.)

Nankau, Breide, Stattholder i Kiøbenhavn. S. 50.

Nankau, Cay. S. 55.

Nankau, Ditlev, Amtmand paa Steinburg. S. 391. 421. 433. 439.

Nankau, Franz. S. 322. 343. Stattholder i Kiøbenhavn. 386.

Nankau, Henrik. S. 312. 313. 389. 419. 439. 449.

Rasch, Cyb. Ludv., Gustav Adolfs tydske Raad. S. 263. 302. 333. 334. 343.

Ravsfiskeri ved Dybek i Skaane. S. 95.

Reael, Laur., Sendebud fra Generalskatterne til Christian IV. (1628.) S. 305.

Rendsborg, om dette Steds Befæstning. S. 213. 44. Landdag, 1626. S. 249. Landdag, 1627. S. 272.

Rhingreven, Otto Ludvig. S. 308.* Mistanke om hans Forhold til Kirstine Munk. 309. bruges af Christian IV. som Hofmarskal. 310. hans ærefrænkende Beskyldninger mod den udvalgte Prinds Christian. 309. 394. om Brevværling imellem ham og Kirstine Munk. 448.

Ridderskabet, det hollandske, deres Ed (1616) og Privilegiibog. S. 47.

Riga, Seilsadsen hertil ville de Svenske med Magt forbyde. 11. belejret af Gustav Adolph. S. 103. 104.

Rigets Indtægter og Udgifter. S. 185. et Overslag over samme lader Kongen forelægge R. Raadet. (1630.) 409.

Rigets Marsk (J. Steel) vil Kongen ikke tilstaae Adkomst til at indtræde i R. Raadet. S. 292. 294. 295.

Rigsraadet, sammensat (1603.) S. 3. (1604.) S. 5. (1610.) S. 10. (1611.) S. 18. (1615.) S. 31. (1617.) S. 51. (1617.) S. 54. (1619.) S. 63. o. flg. (1620.) S. 78. (1621.) S. 84. (1623.) S. 126. (1624.) S. 155. 277. 78. (1627.) S. 335. (1629.) S. 398. 401. 409. (1630.) 454. (1631.) S. 469.

Rigsraadet: erklærer sig imod Krig. S. 8. yttres sig om Farsigthed af at betyngte en forarmet Almue, og henviser til Grevens og Skipper Clements Zeide. 8. indvilger, skøndt nødigen, i Krigen mod Carl IX. S. 22. erklærer sig imod en Union med Kong Jacob I. af England. 31. af-

giver Betænkning om Deeltagelse i de indvortes Stridigheder i Tyskland. 1621. S. 83. ligeledes 1621. S. 175. erklærer sig alvorligt imod den tydske Krig. (1625.) 183. 84. Jorestilling angaaende denne Krig. (Jun. 1626.) 240. tilraader Fæstningsanlæg i Landet. 244. 45. og at væbne og exercere en Landmilitz. 246. erklærer sig imod at indtage flere fremmede Tropper, end de nødvendige, i Landet. 268. antager, at Rytteri er til ingen Nytte i Danmark. 274. raader paa det stærkeste til Fred. 281. 296. kan ikke selv supplere sig ved Valg. 287. begierer at den udnævnte Rigen's Marſk (J. Eſcel) maa erholde Sæde i Raadet. 293. finder, at 7000 Mand hvervede Gælt er det høieste, Landet kan holde til Forsvar. (1627.) S. 297. søger at paaſkynde Fredsunderhandling med Keiseren. (1628.) S. 312. erklærer sig imod Ruſninger til Soes for at ſende en Flaade ud i Øſterſoen, eller give Guſtav Adolphs Anledning til Fiendtlighed. 398. 402. Erklæring om Kongens Pengeforordninger 1630. S. 409. erklærer sig ſærkt imod Færbund med Holland. 411. 412. 416. Re-
monſtrationer til Kongen i Anledning af Striden med Hamborg. 412. 413. tilraader flere Gange Fæstningers Anlæg i Jylland. 399. 412. antager, at Danmark (1630) „ſaa at ſige lever af Guſtav Adolphs Raade.“ 412. 413. erklærer sig paa ny med Alliance med Hollænderne, med Henſyn til Øſterſoen. (1631.) S. 455. Indſtilling til Kongen i 11 Punkter. 467.
Rigsraader, udnævnte af Chriſtian IV. S. 42. 152. 203.
Rigsraadets Erklæring, vilde Kongen have indgiene i enſelte og ſærſtille Vota. 462. Raadet afſlaaer denne For-
dring. 463.
Rigsſtænderne, om deres Sammen-
kaldelse for at bevilge Kongelige Væns
Underhold. S. 32. 33. om deres Ind-
kaldelse (1626) i Anledning af Contri-
bution til den tydske Krig. 242. 244.
paa deres Indkaldelse 1627 andrager

Raadet, „endog dette tilførn ikke altid
har været brugeligt.“ 279.
Rosenborg, (Steenbugger) hos ham be-
tinges et Marmorbaſin til Vandſpring.
S. 85.
Roer, Thom., Gefandt fra Kong Carl I.
i England. 371. Beretning om hans
Gefandtſkab i Auguſt 1629. S. 376—
378. i Mai 1630. S. 405. 417. hans
Relation om Chriſtian IV. Strid med
Hamborg, og om ſine Maglingsforſeg.
405—407. ſendes til Guſtav Adolph,
ſom ei vil modtage hans Creditiv. 417.
om en Samtale imellem ham og Chri-
ſtian IV. S. 417. 418.
Rommeler, Poul, Maſer. S. 141* ſit
Eſtrem Mølle, m. m. (1629.) 141.
Rosenborg Slot og Have. S. 61. 113.
Rosenkrantz, Corſig. S. 210. 237.
Rosenkrantz, Erik, til Blumminge. S.
164.
Rosenkrantz, Holger, til Rosenholm (den
Lærde) opgiver ſin Beſtilling ſom R.
Raad i Jarens Tid. S. 315.* 381.
Rosenkrantz, Palle, S. 49. 154.* 195—
97. hans Sendelse til London 1629, og
Ophold der. 372. 373. — 475. 476.
477. 480.
Roſtoſk Borgeres Forhold med den ud-
vagne Prinds Chriſtian. S. 271. 275.
R. Raadet vil „ſee igiennem Jingle
med dem.“ 275.
Rothkirch, Bengel, S. 65.* redder Chri-
ſtian IV. Liv efter Slaget ved Lutter. 66.
Rud, Borchardt, til Eſterslev og Saby-
gaard, reiste udenlands i 12 Aar. S.
62.* 480.
Ruden, en D imellem Stralsund og
Wolgast, vilde Kongen befaſte. (1629.)
S. 338.
Ruſſiſke Gefandter i Danmark. (1618.)
S. 57. 65. (1622.) S. 69. 116. 112.
Rytteri et i Danmark, dets aarlige Exer-
cering. S. 48.
Salisbury, Rob. Cecil, Greve af, (død
1612.) S. 9. 10.
Salvius, Joh. Adler, (ſendt til Kiøben-
havn 1629 i Februar.) S. 331. Et
Svar til ham fra Chriſtian IV. S. 483.*

- Schlegel, J. H.**, hans betydelige Afvisninger fra Slange, hvis Historie han overførte. S. 161. b. 189.
- Schlammersdorff, Oberst.** S. 254. 266. 269. hans Duel med Rhingreven. 308.
- Schult, Jorgen**, Hofmester hos Hertug Frederik (III.) S. 61. 151.* 182. 239.*
- Schwarzenberg, Adam**, brandenborgsk Minister. S. 200.* 222.
- Seefeldt, Jorgen**, Landsdommer i Sjælland. 148.
- Sehested, Chr. Thom.**, Hofmester hos Prindserne. S. 58. 62. 63. 67. (Anmærninger angaaende Prindsernes Tafsler) 151. Gesandtskab til Nederlandene og Spanien. (1621.) 171. 177. sendes som Gesandt til Øverrige (1625.) 192. til Haag. (1624.) S. 227. til England. (1627.) S. 304.* meddeler sin Ervergsfader, Folger Rosenkrantz, politiske Efterretninger. 383.
- Segeberg, en Konges** holdes der 1621. S. 89.* c. f.
- Sehested, Karen**, Hofmesterinde hos Christian IV. Døttre. S. 471.* 476. 482.
- Sen, Jehan**, Ingenieur, anlægger Fæstningsværker om Christianshavn. S. 60. bruges ved Digearbejder. 70.
- Sigmund, Konge af Øverrige og Polen.** S. 3. 6. hans Planer til Angreb paa Øverrige (1616.) S. 42. 43. om at give ham Titel af Konge i Øverrige. 18. sender en Gesandt (Hans Weier) til Danmark. (1617.) S. 51. 64. Krig med Gustav Adolph. 108.
- Silkevarerier i Kiøbenhavn**, og Forbud med udenlandske Silkevarers Indførsel. (1623.) S. 129.
- Sinclair, Andreas**, S. 9.* 21. 25. 26. (Brev til ham.) 56. 67. 101. 161. 202.
- Sinclar, Dan.**, Kongelig Skibsbygmester. S. 75.
- Sinclarsholm, i V. Gionge H.**, Skaane. (N. Sinclairs Eiendom.) S. 9.
- Skatter**, bevilgede af Rigsraadet. S. 78. »Told og Accise« forbeholdt til det yderste, som Landet kan taale. 320. Krigsskatter, udstrevere 1627—29. 321. Madsskatter, 1628. S. 221.
- Penge- og Madsskat**, udstrebet for 1628, ni Gange saa høi for hver Bønde, som hans almindelige Skat. 324.
- Skeel, Albert**, til Jussings. S. 265. 316.* 366.
- Skeel, Jorgen**, hans Balg af Adelen til Rigens Marst. (1627.) S. (251.) 292. 93.
- Skeel, Otto**, sendt til Congressen i Danzig 1630. S. 417. til Tyskland. 419.
- Skomager**, til at arbejde for Kongen, vil han lade komme fra Holland. S. 305.
- Skylt**, om Maaden hvorpaa det i Øverrige støbes og børes. S. 355. til Fæstninger, sædvanligen befestet og vedligeholdt af Kronens sædvanlige Indfemser. 365.
- Slangerups Borgere og Præst.** S. 370.*
- Slæsvig**, benævnes Kongen af Danmarks »egte Arveherredømme.« S. 211.
- Slusebygger**, vil Christian IV. have forstrevet fra Holland. S. 380.
- Solms, Phil. Reinhard**, Gr. af, S. 249.
- Sophia**, Entefronning af Danmark. S. 1. laaner Riget 100,000 Rdlr. 92. 95. Pengelaan til Kongen. 153. 154. til Riket. 157. 165. b. ligesaa 1627. S. 303. Et Brev til hende om hendes Cantsler. 331. Kirstine Munk reiser til hende. 445. for hendes Død kommer Christian IV. og en af hans Søstre til Nykiøbing. 475. om hendes Efterladenskab. 478. 479.
- Sophia Hedevig**, Grevinde af Nassau, Christian IV. Søsterdatter. S. 344. 345.*
- Sorø Academie.** S. 122. 250. 361. 366.
- Spanien**, om Handelsforhold til denne Stat. S. 408.
- Sparepenge**, see Frederiksborg Slot.
- Statholderen i Kiøbenhavn**, hans Instruction. S. 386—88.
- Statheldere i Norge.** S. 385. 386.
- Steenwinkel, Hans**, den Ældre. (død 1601.) S. 40.*
- Steenwinkel, Hans**, den Jüngre, Bygmester. (død 1639.) S. 40.* 72. 89. (gjør Alteret til Frederiksborg Slotskirke.) 97. (Dækar af Steen. 133.) 143. 217. (Bopæl paa Kiøbenhavns Slot.)

Stiernskiöld, R., svensk Överste, sendt til Christian IV. 1617. S. 49.

Straffe, der omtales. S. 30. (En Capitain, i blaa Taarn. En unævnt Person sættes i »Taarnet.«) S. 116. (En af Kongens Rudske sættes i Jern paa Holmen.) En Roffedreng. 205.

Stralsund, undsættes af Christian IV. (1628.) og beleires forgievers af Wallenstein. S. 317.

Strødam, en Mose ved Frederiksborg, hvor Broer indrettes. S. 88. 95.

Sværdorden, stiftet 1616 af Christian IV. S. 41.

Svaner, som skulle plukkes. S. 137.

Sverrige: uvenlig Stemning og Udsigt til Krig med denne Magt. S. 165—167. Frygt for Sverrige i Forbund med England og Holland. 173. Gesandtskab til Sverrige. (1627.) S. 297. Forsvarsforbund imellem Sverrige og Danmark, sluttet 1628, bragtes aldrig til Udførelse. 302.

Svin, skulle gives Grønkaal i Hundedagene. S. 133.

Syde, et Amt i Brunsvig, pantsat til Christian IV. S. 151. 346.

Sødens Lugning ved Frederiksborg Ladegaard. S. 183.

Søfolks Udskrivning til Flaaden i Danmark og Norge: nyt Forslag derom fra Rigsraadet. S. 398. Boder til Søfolkene, som Kongen vil have opførte i Kiøbenhavn. 466. 468.

Sølvkammer, Kongens, S. 132. 137. beordres at komme til Frederiksborg. S. 275.

Sørgekæder for Prindserne. S. 39.

Thedinghausen i Westphalen. S. 123. 124.

Thorsmede, Claus, Raadmand i Kiøge. S. 236.

Thott, Tage Ottesen, til Eriksholm. S. 153.* 276. 277. 297.

Thott, Tage (til Eriksholm) og Tage Thott, til Sirekiøbing: nævnes begge S. 55.

Thurn, Greve og Feltmarskal. S. 272. 308. 361.

Tilly, Johan Greve af, kejserlig Feltsherre. S. 190. 193. 199. 202. 204. 236. 272. 415. 416.

Tobin, et Slags Silketoj. S. 35.

Toldsfrihed, Adelsens, Misbrug af samme. S. 337.

Toldstrid med Sverrige. (1624.) S. 161. 162. 163.

Tractat, i Haag (9. Dec. 1625) imellem Danmark, England og Generalskaterne. S. 226. 411. den »gamle burgundiske« Tractat med Nederlændene. 411.

Troldkvinder i Kiøbenhavn og Helsingør. (1626.) S. 235. Christian IV. vil have dem engang tilgavns udsøiede. 235. i Jyen. (1627.) S. 259. 290.

Trometerstøl, i Midterstuen paa Frederiksborg. S. 462. (»der Musicantens Stul.«) Ad. Bergs Beskrivelse over Frederiksborg. 3. 4.)

Tugthund, i Kiøbenhavn. S. 71.

Tvis, Herregaard, hvoril Anne Munk forvises. (1623.) S. 139.

Ugedagstienere, Adelsens. S. 340.

Ulfeldt, Christoffer, Rigsraad. (1625.) S. 203.

Ulfeldt, Frank, til Drebygaard. S. 417.

Ulfeldt, Jacob, R. Cantser. S. 98. 151. 202. 227. 327. 343.

Ulfeld, Mogens, til Selsøe, hans Enke og Børn. S. 139.

Ulsbek Præstegaard, i Markabyd Sogn: Sammenkomst der imellem Christian IV. og Gustav Adolph. S. 333.

Ulrich, Hertug, Christian IV. Son. S. 131. 132. (han skal tage Medicin, og sendes til Kongen af Sverrige.) 319. 332. hans Udenlandsreise til Holland (og England.) 1629. S. 359. 397. hans Ophold ved den hollandske Armee 398. Et Mordansald paa hans og Kongens Person. 405. Christian IV. vil sende ham til Churfyrsterne i Tydskland. 439. Kirstine Munk tager Afsted med ham paa Frederiksborg. 446. han anbefales til Wallenstein. 450.

Union, udvidet, imellem Danmark og Hertugdømmerne. (1623.) S. 127.

Urne, Christoffer, til Naamark. S. 70.
71.* Rigsraad og Stattholder i Norge.
386. 445.

Urne, Fred. hans Hiemkomst fra Frank-
rige. (1626.) S. 236. Kongens Breve til
ham, og Urnes Copiebog, hvori de vare
indførte. 264. Et Kongebrev til ham om
Præsten i Slangerup. (1629.) S. 370.

Urop, Axel, Christian den Fjerdes In-
genieur, m. m. S. 465.* 469.

Vandmølle ved Vesterport. S. 118.

Vaagestuer, ved adelige Liig: see
Liigvagt.

Valloe, eiebes af Ellen Marsvin. S. 393.
derhen reiste Kirstine Munk, da hun for-
lod Christian IV. S. 369.

Vardehuus Lehn. S. 13. Jisseriet i dette
Lehn, eller ved Nordlands og Jimmar-
kens Ryster, vil Everrige tiltage sig. 14.
svensk So-Mdrusning derhen. (1610.)
S. 14.

Verden, dette Stift faaer Frederik III.
(1623.) S. 115. 131.

Wind, Henrik, til Aggersøve, Admiral.
S. 352. 53.*

Wind, Jver, til Norholm. S. 320.* 381.

Windbyholdt, i Siælland. S. 55. 477.

Wilhelm IV., Hertug af Weimar, gaaer
i Christian IV. Tjeneste. S. 255.

Wogn Wognsen, en So-Capitain (an-
gives for at lade sig besikke.) S. 449.

Wosbergen, Caspar v., hollandsk Sen-
debud til Danmark. (1621.) S. 89. lige-
ledes 1625. S. 320. tager sin Broder
Jofias i Forsvar. 373.

Wosbergen, Jofias v., den foregaaen-
des Broder, antages 1627 af Christian
IV. til Resident i Nederlandene. S. 304.
anholdt paa en Sendning som Agent til
England, og imod sin Villie stiftet til
Danmark. (1629.) 372.* 73.

Waldemar Christian, (Kongens Søn
med Kirstine Munk) sendes (1627) til
Nederlandene, med sin Søster Sophie
Elisabeth. S. 290. 315. 397. Kirstine
Munk lader ham hente til sig (i Kio-
benhavn.) 442.

Wallenstein, Hertug af Friedland. S.
271. 272. 312. (hans Forbringere ved
de første Fredsforslag, og deres Ned-
sættelse.) 388. 396. 397. 450.

Wichmand, Mag., Lærer hos Christian
IV. Born med R. Munk, særdeles hos
Grev Waldemar Christian. S. 290.
345. 391.

Wartensleben, en tydt Adelsmand, an-
tages som kongelig Raad. S. 438.

Wynstin, Godtke, hertugelig Gottorpf
Embedsmand. S. 41. 44. 386.

Zobel, til Joder i Prindsernes Klæder.
S. 65.

Zl, at brygge til Hoffets Brug. S. 88.

Zrefunds Sold: de Svenske fritagne for
samme. S. 14. 157. b. Zoldstrid med
Overrige. (1621.) S. 151. b. flg. Zoldens
Beslob. (1602.) S. 185. dens Forhøielse
foreslaet af R. Raadet selv. (1629.)
S. 336. Kong Carl I. vil have nye Paa-
læg paa Zolden aiffaffede. 378.

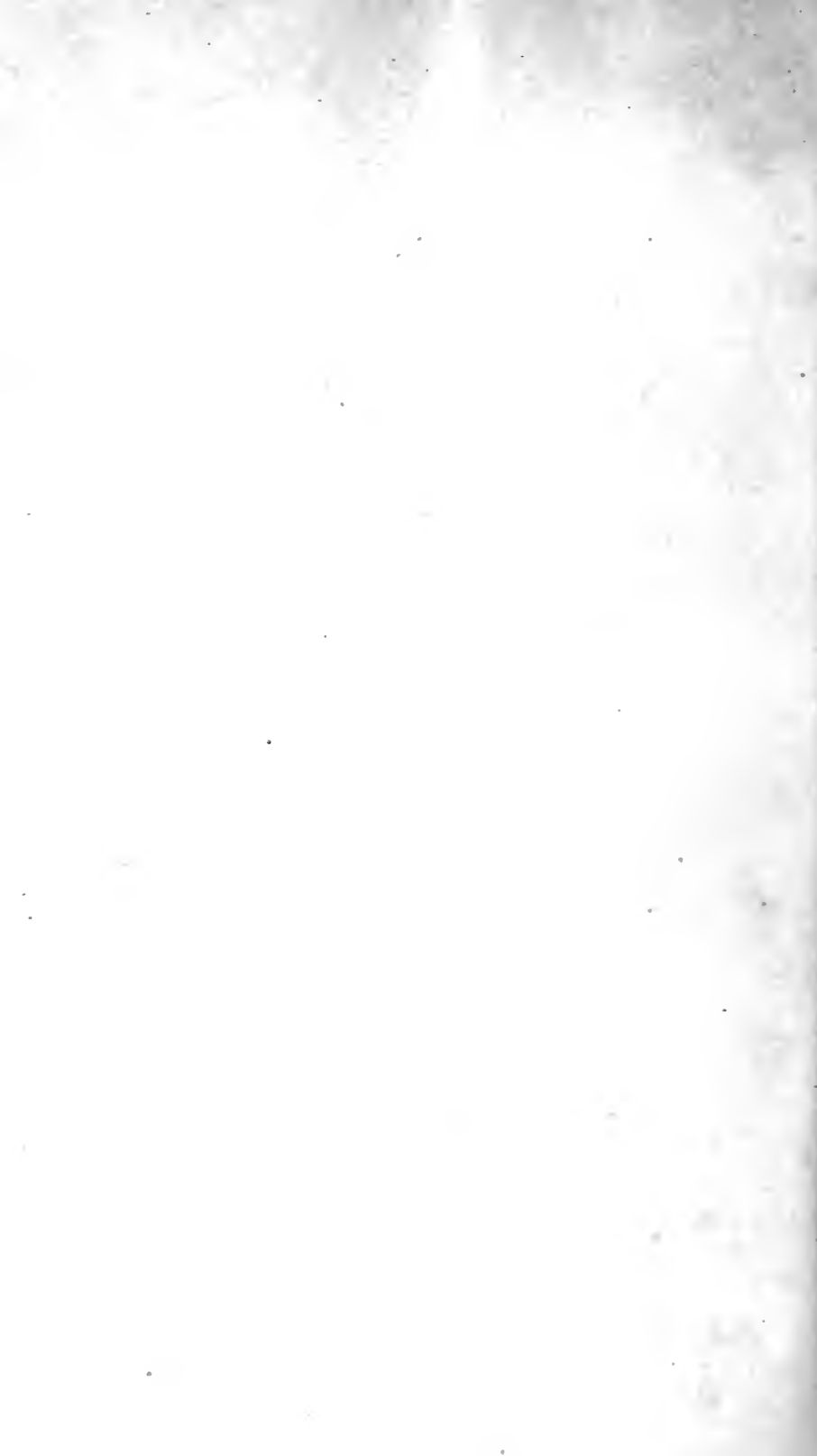
Zsters (»Zsterling») lader Kongen hente
ved eget Fartoi. S. 17.

Zstersoen: Carl IX. vil der hindre den
frie Seilads. S. 6. 11. Christian IV,
ndruffer en Flaade (1610) for at be-
skytte Skibsfarten. 12. Danmarks Høi-
hed i dette Hav. 152. 157. Christian
IV. frygter, at Gustav Adolph vil spille
Mester i Zstersoen. 365. 399. R. Raa-
det kalder dette »mera usurpatio.» 365.
dets Erklæring angaaende Zstersoen.
398. det ofterrigste Husets (eller Wal-
lensteins) Planer til at faae en Sømagt
i Zstersoen. 378. 382. om Forbund med
Holland til dens Beskiemmelse. 411. 455.
Yttringer af Camerarius om Gustav
Adolph, med Hensyn paa Zstersoen. 455.

Zrenhandel, er Adelen forbeholdt. S.
467.

Zrentold, vil Kongen have forhøiet. S.
337. 341. dens Forhøielse 1629. S.
312. de Svenske ville være fritagne
derfor. 366. Adelen klager over den
af Kongen i Rendsborg anlagte
Zrentold. 467.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

brief
DL
041987
v.1

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 01 14 14 017 4